

ter circa plures singulariter existentes ad quarum nullā est determinata sic quia ita possit in aliā actio aut oīs est determinata ad aliquā illarum rerum ad quas oīs potentia erat indifferens. ¶ Ad aliū dubium dicendum est quod oēs actus generationes sunt circa singularia sic intelligendo quod quilibet actio est determinate ab aliquo singulari agente producta et in aliquod singulare passivum determinate recepta. unde conceptus quantumcumque de universalis ut conceptus entis est determinate in aliquo intellectu agenti singulari vel ab aliquo intellectu agente singulari vel ab aliquo singulari fantasmatum productus actus. tunc non est inconveniens tunc actionem seu actum singularem esse indifferenter representativum plurium cum representatio sit secundum similitudinem et possibile est idem secundum idem esse simile multis. sic ergo dictum est actum potēte intellectus vel alicuius habitus intellectualis aliquem esse circa universalia. i. circare plures indifferenter representativum, licet sit determinate et singularis actus et si singularis passivus et ita etiam non est inconveniens aliquem actum voluntatis vel appetitus esse indifferenter circa pluravidelicet circa oēs cibos aut oēs potus inclinatus. ¶ Tunc respondendum est ad rationes principales. Ad primā dicendum est quod universaliū non solum sed etiam singulariū sensus aut est singularium solum. ¶ Ad aliā dictū fuit quod prudentia quo ad habitum secundum se consideratū est et universalium non singularium. idem non concludit quod eius sit obliuio. sed quo ad actum ipsius ipsa est singularium. ideo concedit quod respectu multorum actuum ipsius contingit obliuio. non enim oportet prudentem memorem esse omnium que decem annis vel aviginti operatus est. Et similiter dicendum est ad alias rationes quia consimili via procedunt. Et nec de questione.

questio. xviij.
Arguit primo

Secundo

oppositum

¶ Tertio decimo septimo. ¶ Utrum prudentia sit idem habitus cum scientia moralis tradita in libro ethicorum politicoz et econonicorum et etiam in libris legum et decretorum. ¶ Et videtur quod non primo quia sexto huius distinguitur. Arguit prudentiam contra scientiam. ergo nulla scientia est eadem cum prudentia. ¶ Item prudentia est una tantum oīm agibilium. per hoc enim Arguit probat virtutes morales invicem esse. conexas quia scilicet simul connectuntur prudentie. vni essentia. sed scientie in dictis libris tradite sunt plures et ab invicē disticte ergo non sunt idem habitus cum prudentia. Item multi scientes dictos libros scilicet potentes. profunde disputare de moralibus et legalibus secundum scientiam doctorum librorum sunt valde pravi et econtra multi qui nunc dictos libros audierunt sunt viri iusti et sancti. ¶ Constat autem cum pravitatem prudentiam non stare nec pravitatem moralem cum prudentia sicut apparet sexto huius ergo doctorum librorum scientia et prudentia non sunt idem habitus. ¶ Oppositum arguit quia legis positiva non videtur alius esse habitus quam legalis siue moralis scientia. sed assignat legis positivā partem esse prudentie ergo et c. ¶ Item prudentia diffinitur est recta ratio agibilium

¶ Ita quod prudentia consistit in recte iudicando et recte iudicando de agibilibus sed in alio dicitur scientie non consistunt ideo et c. ¶ Cum scientia sit habitus intellectus distinctus contra prudentiam autem arguitur secundum quod videtur in istis nobis proprie licet dicta nomina secundum eorum communem vim sepe promiscue capiamus. oportet ad propositam questionem determinationem videre verum habitus qui nobis ex doctrina librorum ethicorum acquiritur continetur sub scientia vel sub prudentia. et hoc est simile inquirere ac si inquireremus verum habitus nobis acquiritur ex doctrina librorum medicinalium continetur sub scientia vel sub arte. ¶ Ad hoc autem videndum oportet habere distinctionem propriam scientie secundum quam oīs scientia ab arte et prudentia distinguitur. hoc autem difficile est et oppinionum diversarum. Dicunt enim quidam quod oīs scientia contra omnem artem et prudentiam distinguitur per hoc quod ipsa est universalis et non singularium ars autem et prudentia sunt singularem et non universalium. dicitur ergo quod si alique propositio non est universalis pertinet ad artem vel prudentiam. hoc non est per modum conclusionis per eas inquisitum. sed per modum principiorum vel per se notorum vel per habitum scientificum probatorum ad concludendum enim singularem conclusionem artis vel prudentie bene indigemus universalis maiore sub qua minorē singularem capiamus. ¶ Vnde fiat simile secundum exemplum. Arguit oēs aque ponderose sunt prave. hic aqua est ponderosa. ergo hec est prava dicitur ergo quod hec prepositio oēs aqua ponderose sunt prave non pertinet ad artem conclusionem sed suppositivam. ita et si sit dubia. per artem per habitum scientificum. propter quod isti dicunt quod habitus scientificus subalternatur artes et prudentia verbi gratia ars medicine subalternatur scientie naturali. ars mensurandi terras vel vine subalternatur geometrie prudentia autem subalternatur morali scientie. dicerent. ergo isti qui habitus nobis ex doctrina librorum medicinalium acquiritur non est ars sed dicitur scientia medicinalis scientia quod dem sed de qua est habitus circa universalia demonstrative acquisitus. de autem medicinalis quia naturas et passiones medicinari et corporum medicabilium et modos medicandi docet quibus vniuersaliter et ita dicerent ipsi quod habitus nobis ex doctrina librorum moralium acquisitus non est prudentia sed de scientia moralis. scientia quidem de qua est habitus circa universalia demonstrative acquisitus. de autem moralis quia natura et conditiones habituum et operum moralium docet quibus vniuersaliter. ¶ Item autem dictam oppinionem confirmare nititur multipliciter. primo quia. Arguit in sexto huius dividens partem aie rationem habentem in scientificum et rationem rationem videbatur per rationem unum intelligere partem prudentialem. quia dixit consilium est rationem rationem modo consilium maxime et propriissime pertinet ad prudentiam. propter quod de sexto huius prudentia posse bene consilium. et c. et quod totaliter utique erit prudens consiliarius. ergo apparet quod Arguit in dicto loco credit assignare differentiam inter partem aie scientialem et prudentialem quā differentia videtur assignare talem quod scientificum est quo speculamur talia quorum

Tercio.

¶ Ad oppositum
¶ Ad istam scientiam
¶ Ad istam

confirmatio
et oppositum

principia non contingit aliter habere rationem aut siue prudentiale est quo contingit modo non potest dici quod in hac differentia per non contingit aliter habere intelligat ea quod consistat vel sit a natura per nostram operationem per contingit intendat ea quod sunt a nobis quia multa sunt a natura quod eque sunt contingit sicut ea quod facimus sicut enim nostre operationes singularem accepte sunt possibiles aliter habere. ita multa naturalia vel venti gradines tonitrua et huiusmodi et sicut dicta naturalia secundum eorum rationes universales sunt immutabilia ita nostre operationes. Unde conclusiones tradite in libro ethicorum non minus sunt necessarie et certe quod conclusiones tradite in libro methauroz. propter quod si scientificum a prudentia distinguitur per esse circa non contingit aliter habere videtur quod habitus conclusionum libri ethicorum non minus sit scientia quam habitus libri methauroz. Si autem dicta differentia non potest intelligi per dicto modo videtur quod sit sit intelligenda quod scientia cum est circa universalia prudentiale autem circa singularia ea enim que seipsas et quo ad rationes singulares ipsorum sunt variabilia ipsa eadem sunt quo ad ipsorum universales rationes immutabilia. propter quod eorum deinde non est inconveniens secundum diversas rationes putare universales et singulares esse scientiam et artem vel prudentiam. ¶ Et si aliquis obijceret quia secundum hanc sententiam prudentia vel ars ita esset de his que natura sunt singulariter acceptis ut de grandinibus de ventis et huiusmodi. sicut de his qui operi non subsistent. quod absurdum esse videtur. ¶ Ad hoc respondetur quod sufficit cognoscere secundum universales rationes ea quod sub opere non cadit propter quod de illis nec erit ars nec prudentia sed tamen scientia sic autem cognoscere non sufficit ea quod sub sunt operi nostro sed oportet ad eorum singularem noticiā descendere. propter hoc quod ea volumus non solum scire sed facere vel agere. has autem actiones vel factiones oportet esse circa singularia. propter quod per scientiam quam de his haberemus in universali. oportet aliam de ipsis habere habitum in singulari quem vocamus artem vel prudentiam. ¶ Secundo etiam isti suam dictam oppinionem fulciunt sic. si ars et prudentia essent non solum circa singularia sed etiam circa universalia sequeretur quod multe conclusiones scientificæ pertinerent ad artem et prudentiam. consequens est falsum ergo et antedicta falsitas consequens apparet quia tunc scientia sepe coincideret cum arte vel prudentia. propter quod non bene distingueretur contra eas sed consequentia probatur quia ex quo ars et prudentia essent tamen circa universalia quod circa singularia. videtur quod ad artem vel prudentiam pertineret oēs conclusiones quantumcumque universales quarum noticiā valeret ad nostras operationes dirigendas in debitum finem modo ad hoc valent conclusiones astronomie quibus scimus si hiens debeat esse frigida aut estas plus utraque et placet etiam quod ad opem medicine valet cognoscere naturas herbarum. quod tamen universalis ratione spectat ad scientiam naturalem sicut cognoscere naturas aliorum entium naturalium. ¶ Item tamen oppinionem ego non confectio. propter hoc quod in questione precedentē probatum fuit prudentiam esse circa universalia et non videtur esse dubium quin consilia de agendis per nos pertineant ad prudentiam et tamen sepe querimus

oblectio

responsio

scda pfirmatio
prie oppinionis

Refutat autem
cor pma oppinionem

nostra consilia sub universalis ratione non dicentes iste casus accidit mihi quod facia ego sed dicentes quid homo deberet facere cui talis casus accideret. immovetur quod ex oī iudicio singulari potest statim haberi iudicium universale virtute medij et rationationis similis. si enim per prudentiam tu iudicas me nunc debere hoc opus facere constat quod ita iudicandum est quemcumque quocumque tempore debere simile opus facere similibus circumstantiis occurrentibus propter quod apparet omnem legem vel decretalem quancumque positam in casu singulari habere vim universalem precepti et documentum. ¶ Aristoteles satis exprimitur videtur quod prudentia sit universalium cum dicit neque est prudentia universalium solum sed oportet et singularia cognoscere et phemio methaphysice dicit aristoteles expresse artem esse universalem ponens per hoc differentiam artis ad experientiam. ¶ Videtur ergo michi dicendum esse quod eorum que sunt quedam sunt in potestate nostra fieri vel non fieri aut etiam sic vel aliter fieri alia aut non. Illa autem que sic non sunt in potestate nostra sunt speculativa et non agibilia neque factibilia et operatio intellectus nostri circa ea de speculatione et non actio nec factio putatio et factio speculativa et prudentia et putatio a speculatione distinguuntur. ea autem que predictio in se sunt in nostra potestate ut sic dicuntur agibilia vel factibilia. ¶ Sed ad hoc possunt de talibus formari duplices propositiones quedam que si concedantur vel negentur. non erit in de diversificatione opus nostrum et tales propositiones non pertineant ad artem neque ad prudentiam sed sunt mere speculative verbi gratia mechanicis non aliter operabilis si crediderit formas elementum manere substantia licet in homine et universaliter in omni mixto. aut si crediderit eas non manere nec aliter operabilis si credat vel non credat quod primus gradus caloris qui calorem tendit maneat cum secundo. nec statue factor aliter operabitur si credat vel non credat quod figura sit res distincta a corpore. propter quod oēs tales propositiones ad artem non spectant neque ad prudentiam sed solum ad speculativam scientiam. Alie autem de predictis formantur propositiones que si concedantur aut negentur erit aliter et aliter operandum vel operandum vel non operandum et tales propositiones spectant ad artem vel prudentiam que si sunt per se note pertinebunt ad artem vel prudentiam non proprie sicut conclusiones sed per modum principiorum ita quod habitus earum erit intellectus si autem non fuerint per se note. sed indigeant conclusionibus alijs notioribus tunc vel concluduntur ex alijs propositionibus non pertinentibus ad artem vel prudentiam sed mere speculative vel concluduntur ex pertinentibus ad artem vel prudentiam. Si primo modo sic sine dubio erunt conclusiones speculative et habitus earum erit scientia vel sapientia et erit practica principia secundum que ars aut prudentia subalternabitur speculative scientie per quam demonstrabuntur. Si autem secundo modo concluduntur tunc pertinebunt ad artem vel prudentiam per modum conclusionum. et habitus earum erit ars vel prudentia aut pars artis vel prudentie. siue sint universales siue singulares videri videtur michi satis notum quoniam in libris legum vel decretorum in libris moralibus multe scribuntur propositiones de quolibet predictorum generum sed quoniam mere speculative scri

¶ Ad istam
¶ Ad istam

duplices propositiones
fuerint de agibilibus

buntur i eis hoc est de bene esse ad hoc scz qz pra
ctica principia ex eis deducibilia fiant nobis ma
nifesta absqz recursum ad libros speculatiuaru sci
entiarum sicut etiam. **Ar.** in libro physicoru vti
tur habitu metaphysice ptra negates principie
scientie naturalis talibus ergo qz sunt de bene esse
circumscribitur videt mhi quod habitus acquisit
ex doctrina libroru legum decretoru et vniuersa
liter librorum moralium pertinet ad prudentiam.

Resolutio qz
scia moralis e
ps prudentie

¶ Ita qz prudentia si sit perfecta continet in se ha
bitum illu vel p similem tanqz partem quada ipi
us qm prudentia non est alius hitus habitus qz se
cundum quem scimus quid z quod sit agendus ad
bene uiuendum et feliciter z a qbus: et quomodo
sit abstinentum sed illi libri nichil aliud docent.

¶ Item prudentia consistit in sciendo agere scdm
omnem virtute z ab oi prauo opere abstinere hoc
aut docent dicti libri ppter quod b quinto huius qz
lex precepti operari scdm oem virtutem et prohi
bet operari scdm oem malitiam. **¶** Nec valent
rōnes opinionis precedentis. Prima eni rō solu
ta fuit in quarta questione huius sexti libri. **¶** Ad
scdm etiam dicendum est scdm predicta non est
inconueniens cōclusiones scientificas pertinere
ad prudentiam per modū principioru et forte et
am qz non esset inconueniens eadem cōclusionem
particularem pertinere per modū cōclusionis ad
prudentiam z ad sciam speculatiuam scdm qz per
diuersa media posset probari videlicet per medi
um morale et per mediū speculatiuū sicut ista cō
clusio terra est rotunda alio et alio modo pba
ta pter ad naturalem et astrologū. **¶** Ad rōnes p
cipales. **¶** Ad primam dicendū est qz nulla scia est
ad secundam. prudentia qm proprie vtmur istis noibus sed qm
pmuniter vtmur illis sunt noia synonyma. **¶** Ad
aliā pcedo qz prudentia totalis et pfecta est vna
tantum non vnitatem simplicem sed vnitatem ordinis
et pncipalis multarum cōclusionum tale aut vni
tatem potest habere plures vel valde diuersas ptes sicut
totus exercitus regis vnus existens pter mul
tos priales exercitus comitum duci: et ita he sci
entie plures sūt ptes prudentie vni existens.

ad rōes pnci
pales

ad secundam

¶ Ad aliā dicendū est vt putat nulli prauū sciunt
cōclusiones ymo nec pncipia illoru libroru licet
enim bene sciunt quid in illis libris scriptū sit et
quid preceptū et quid prohibitiū. **¶** Item neqz conclu
sionibus neqz principijs neqz huiusmodi pceptis
nec prohibitionibus acquiescunt scdm mentem i
teriozem sic eni malitia mentiri facit circa pncipi
a practica sicut dicit **Ar.** hi ergo sciunt dispu
tare pluchye z in verbo dicere decoratissimas ora
tiones volunt aut ptra et faciunt et interius su
dicant esse faciendū quando aut dicitur qz multi
sunt boni et psequens prudentes qui nunqz au
dierunt dicere libris forte potest credi qd pos
sunt esse boni viri et prudentes sed non pfecte
virtuosi et prudentes sicut declaratum fuit i sep
ta questione secundi libri. zc.

ad terciam

Meritur decimo octauo. **¶** Item eu
bulia synesis z gnome sint virtutes
abnuicem et a prudentia distincte.
¶ Arguitur qz sunt virtutes quia ha
bentem perficiunt scz intellectū to
tum practicum et opus eius bene reddunt qm ad
practicum intellectū spectat pndere de his que
ad finem et iudicare de his que p psum inuenta
sunt eubulia aut reddit cōsiliatorem bonū et re
ctam synesis aut et gnome rectificat iudiciū et
reddunt ipsum bonū cum ergo virtus diffinitive
sit que habentem perficit et eius opus bene reddit
scdm huius sequitur qz dicti habitus sunt virtutes.

questio. xviii.
Arguit pmo

¶ Sed arguit qz sint virtutes distincte ab inuicē
quia hnt proprios actus distinctos: videlicet eu
bulia piliatue inquirere synesis aut z gnome de
inquisitis habent iudicare. **¶** Arguit qz sint virtu
tes distincte a prudentia: qz cū prudentia sit vna oim
agibilia **Ar.** dicit et vni fuit pncipia esse eedē si
bi sequere qz essent eedē inter se cuius oppositū
argutum est. **¶** Item auctoritate. **Ar.** dicentis
non aut idē synesis z prudentia cuius rōnem af
signat qz illi habitus non sunt idem quoru actus
proprij seu fines ppij sunt diuersi: sed sic est de
prudentia quidem pceptiua est quid eni oportet
agere vel non finis ipsius est synesis aut iudicat
ua solum. **¶** Oppositum arguit pmo qz non sit
virtutes qz virtutes intellectuales sunt qbus ve
rum dicit aia affirmando vel negando vt habetur
in hoc sexto eubulia aut non est huiusmodi qz ip
sa est questio et nondum enūciatio vt dicit. **Ar.**

Secundo

Tercio

Quarto

oppositum

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

one oppioes
quay scda est
bri thome ses
cunda scde

quid eubulia
seruos iterp
tationem

¶ Item virtutes non sūt distincte que sunt circa
idem obiectum. he aut et prudentia sūt circa idē
obiectū scz circa humana agibilia. **¶** Item ad eū
dem habitū in speculatiuis spectat inquirere verita
tem et de veritate inuenta iudicare scilicet ad sci
entiam ergo ita erit in agibilibus. **¶** Propter rō
nes hinc inde factas tenēt multi qz eubulia et sy
nesis sūt virtutes ad inuicem et a prudentia disti
cte sed non principales ymo annexae prudentie.
¶ Alij aut dicunt qz non sunt virtutes proprie: sed
partes vnius virtutis scz prudentie aut de hoc
possit magis appere veritas. **¶** Quidendū est quid
sit eubulia: qd synesis et quid gnome. Dicamus
ergo qz eubulia dicitur ab eu quod est bonū: et boles
quod est psum quasi bene cōsiliatua: est eni eu
bulia habitus inclinans ad bene cōsiliandum et
lacobulia sibi contraria dicitur habitus inclinans ad
prauē cōsiliandum. **¶** Actus ergo ppius eubu
lie est bona cōsiliatio non tñ prout piliatio clau
dit in se iudiciū de medijs inuentis ad finem sta
tutum. **¶** Ex his iam manifestum est qz eubulia non
est scia quia non inquirimus quod iam scimus.

Item eubulia nō eustochia vt dicit **Ar.** meqz so
lertia qm eustochia vel solertia est ars pcepte scz
sine rōinatione inuenta mediorū est ad finē sta
tutum sive ad cōclusionem ppositam eubulia aut
consistit in rōinatione inquisitione medijs quā opo
tet aliqñ esse tardā et maturā circa agibilia ne p
pter circūstātiarū varietatem intercitat ignorātia
¶ Et est sciendū qz eustochia z solertia differūt
vt superius z inferius solertia nāqz genus est eusto
chie extendit eni se ad speculabilia et agibilia eu
stochia aut extendit se solū circa agibilia et dicit
abeu quod est bonū z stococ quod est cōiecturatio
quasi bona z prompta medijs cōiecturatio. **¶** Item
vt dicit **Ar.** nō est oppio qz oppio seqt rōinationē
inquisitionē z est determinate enūciatiua vni par
tis licet cum formidine eubulia aut est inquisitiua
et nūdum est enūciatiua. **¶** Dicam ergo scdm
Ar. qz eubulia est rectitudo consilij seu habitus
inclinans ad recte cōsiliandū ad optimū finem attē
gendū per optimā mediā quādo et quanto tempo
re oportet et sic de alijs obseruatōe circūstātiarū
dico aut qz est rectitudo cōsiliij quia sicut ma
le cōsiliari est peccatū et distorte cōsiliari ita bñ
cōsiliari est recte cōsiliari eubulia aut ex ppe
tate noia importat bonitatem cōsiliij videlicet ad
optimū finem attēgendū quia cōtingit ad malū
finem dare rectum cōsiliū z hoc nō est bonum
cōsiliū ideo nō spectat ad eubuliam dico aut
qz per optimā mediā qz vt cōtingit i speculatiuis
cōcludere verum ex falso ita cōtingit in practicijs
bonū finem fortiri per mala mediā ad solum aut
bonum cōsiliū non solū spectat bonitas finis
statuti sed etiā inuētiō medijs honestiorum dico
quando z quāto tempore oportet etiam qz quādo
qz oportet longo tempore cōsiliari ne intercitat
ignorantia vt dicit pncipia: aliqñ aut parum: ne
idoneitas attēgendū finē intrāseat imo prudentia p
pter hoc iubet aliqñ non vt eubulia seu eustochia
solū vterius addo z sic de alijs obseruatōe cir
cūstātiarū eni ad bene cōsiliandū oportet vide
re qto tpe sit cōsiliandū ita oportet videre vbi
et quibus sit cōsiliandū et sic de alijs circūstātijs

eustochia so
lertia dicit vt
supi z inferi

quid eubulia
diffinitue

vi of synesis

gnome

¶ De synesi aut sciendū est synesis dicitur a syn qd est
cū z neis qd est mēs cōgregata ad iudicandū busy
nesis aut dicitur ab eu qd est bonū z synesis pgregata
ab bñ iudicandū a synesis vero dicitur ab a qz est sine z
synesis qm mēs rudis sive arēs iudicatiua ppter
qd nomē asini translātū est ad significandū quādā
spēm asalis ppter ruditatē z licet eufynes ad
dat sup synesim aut cōiter nos vtmur his noibus
tanqz synonymis trahendo significatiōē simplicē
ad partē meliōrē quādāmodū hoies eufortunati
et nō hoies infortunati dicimur simpliciter fortunati
sicut igit eubulia se habet ad inquisitionē inuētiō
nem medijs ita synesis vel eufynes se habet ad
iudiciū de medijs inuentis scz qd sit honestū z ad
finem attēgendū cōuenientius vñ finis descripti
ue pōt dici rectū iudiciū vel habitū inclinans ad re
cte iudicandū de medijs p eubuliam iudicandū. **¶** Enō
me. **¶** sententiā vñ eugnome dicitur ab eu qd est bonū et
gnome qd est sententiā: qm bona sententiā sygnome
dicitur asini qd est con et gnome sententiā: quasi
congregata sententiā. **¶** Istis aut noibus gnome

eugnome z sygnome vtmur cōiter tanqz synonymi
nis vt dictū fuit de synesi et eufynes: gnome aut
non quātūcūqz sententiā designat sed appropriatiue
designat sententiā pertinentem ad iustū epyelles:
vñ gnome se habet ad synesim vt iustum epyelles
ad iustū simpliciter z vt epyelles ad iusticiā. **¶** Et
ergo gnome put designat habitū habitus inclinans
ad recte iudicandū de inuentis per eubuliam pertinē
tinentibus ad iustū epyelles. **¶** Et igitur sciendū
vt dicit **Ar.** qz vltra opera ppiā pdicta synesis z
gnome spectat ad prudentiā picipere executionē
eorum que per eubuliam inuenta z per synesim iudi
cata sūt qd sic intelligit vt michi videt terminū p
dentie est in dicendo qd oportet agere z quid non
et quomodo z quomodo nō sic de alijs circūstātijs
ad hoc eni volūtas incipit imperare z virtutes cor
poris exsequi z per illud impare nichil aliud itel
ligit qz efficacit. **¶** Ille illud qd prudentia dicit esse
faciendū. **¶** Ad tale valde virtutes alie statim exse
cūtur quēz illud aut ad ipam pertinet executio
sine igit statuto eubulia p inquisitionē cōsiliati
uam inquiri mediā opportuna p que finis attingi
possit synesis aut qz medijs inuentorū sit honestū
et cōuenientū iudicat qz iudicato prudentie adhuc
relinquitur dicere qz hoc est faciendū dicto eni qz hoc
mediū int cetera sit optimū ad finē attēgendū
nūdū dictū est qz hoc sit faciendū z hoc vltimū di
ctum **Ar.** pceptum qm dicit prudentiā esse pre
ceptiuam et hec oia videbat **Ar.** satis innuere cū
dixit prudentia qdēz pceptiua est qd oportet age
re vel nō finis ipsius est synesis aut iudicatiua so
lum dicit ergo multiqz sicut synesis psumponit eu
buliā z consistit formaliter in iudicandū de medijs in
uentis per eubuliam: ita prudentia dicit supponere
synesim z consistit formaliter in picipiendo que per
synesim iudicata sūt z ita dicit qz prudentia est vir
tus formaliter distincta cōtra synesim z eubuliam
propter qd cū **Ar.** enumerant quōqz habitus intel
lectuales pncipales ipse nō enumerat eubuliam
et synesim cōtra prudentiā vel dicendū est (vt ma
gis michi videt) qz prudentia pfecta scdm quam
homo dicitur simpliciter prudēs homo nō solū prudēs
cōsiliator: aut prudēs iudicator: aut prudēs pre
ceptor: vel exsecutor: non est vnus habitus vnitatem
simplicem sed vnitatem ordinis z cōnexionis multa
rū partū ab inuicē formaliter distinctarū vt audius
dicit vnus licet multas contineat partes distinctas
scdm spēm quāz nulla p se dicitur munda sic etiā scis
entiā aliqñ totale z perfectam dicimus aut arē
vnam non quia aliquam formā habeat indiuisā
in se tota sed quia habet multos processus alios
diffinitiuos: alios diuisiuos alios/ argumentati
uos et multas alias cōclusiones varias continet
tamen hec oia habent ordinem inter se z cōnexio
nem necessariā. **¶** Sicut igit corp⁹ humanū vñ exi
stens multas habet diuersas ptes hntes diuersas
operatiōes vt cor cerebrū epa caput pedes z ma
nus: sine quarū diuersis opatiōibus opus finale
totius expleri nō pōt: nec etiā opus vnius partis
sit opus alteri⁹ ptiā ita oportet ymaginari qz per
fecta prudentia sit habitus vnus pntēs plures ha
bitus pncipales sine quorū opatiōibus opus eius fi
nale nō pōt expleri. **¶** Istis aut noibus habitū

qd picipere vt
dinet ad pr
udentiam

opio doctor
quō prudentia
se hnt ad pre
dicta

quō prudentia
dicitur vna

Liber

sextus

confirmatio.

quattuor opa prudentie

quattuor non est elicitum.

versus

alius versus.

iudicium: et habitum preceptum: seu executivum
et corpus humanum non est cor: nisi vel cerebrum
tantum: sicut mundus non est formaliter celum
aut ignis: et cetera. Ita prudentia non est formaliter ha-
bitus consiliativus vel preceptivus: nisi et cetera. Immo p-
fectio eius consistit in eorum aggregatione ordina-
ta et connexa: unde non videtur esse dubium quin ex
his tribus habitibus constitutur unus totalis ha-
bitus unitate ordinis et conexione et connectun-
tur ad invicem consilium iudicium et preceptum: sic quod
preceptum non posset fieri sine iudicio: nec iudi-
cium sine consilio. Item consilium nihil aut modum
cum prodest sine iudicio: nec iudicium sine precepto
talis aut habitus totalis non videtur notari note
congruentiori quam note prudentie concedatur igitur quod
illud habitus praesens bene contra se invicem distinguuntur sed
non distinguuntur contra prudentiam simpliciter di-
ctam et perfectam nisi ut partes contra suum totum: co-
cedatur etiam quod eubulia est virtus intellectus consilia-
tius synesis intellectus iudicativus sed non totus
intellectus actus. Et quod de partibus prudentie iam
incepimus loqui videndum est magis complete quo
modo partes prudentie distinguuntur. Dicunt er-
go aliqui quod prudentie sunt quattuor opera princi-
palia. Primum est inventio modiorum ad finem
statutum congruum. Secundum est iudicium de ho-
nestate et congruentia modiorum inventorum. Tertium
est executio preceptorum. Quarto est executio
preceptorum. puto tamen quod hoc quartum non sit
opus elicitum a prudentia ut dixi prius: sed vel a vo-
luntate vel potentia a se aut corporis virtutibus
earum: si tamen ita esset videtur. tunc esset sed illa quattuor
opa quattuor partes principales prudentie scilicet inventiva iu-
dicativa preceptiva et executiva quarum iterum quod
libet habet plures partes siue plures exigit vires ut
habilitates ut illi dicunt ad hoc ut possint perficere
re opus suum. Nam quod ad inveniendum modum
vel non oportet consiliari vel modico tempore con-
siliandum est dictum est prius: ne idoneitas attingere
di finem transeat. Et tunc oportet uti eubulia si-
ue solertia aliqui tamen oportet consiliari: tunc habet
locum eubulia: que iterum plures requirit vires.
Ad bene enim inveniendum modum valet multum
preteritorum recordatio que vocari solet memo-
ria deinde requiritur presentium ad preterita collatio
vel etiam modiorum inventorum collatio que solet di-
ci recordatio: sed forte hec recordatio pertinet ad partem iudica-
tivam adhuc enim ad omnem istorum perfectionem re-
quiritur docilitas que est habitus ad bonam eru-
ditionem: partem enim est quod unusquisque potest cape-
re a se ipso multum autem quod ab alio unde ver-
sus. Qui solers docilis memor est qui vir rois
Rectum consilium perficit ille suum. Contra sunt
quattuor defectus impediens aptem inveniendi
scilicet tarditas ingenii contra euboliam. Ando-
citas contra docilitatem obliuio contra memoriam
et inertia siue ignavia rocinandi et conferendi co-
tra rationem: unde versus. Tardus et indocilis
ignarus et imemor existans. Rectum consilium non
facit ille suum. Dicunt etiam quod pars iudicativa quod
Ar. vocat synesis quattuor habet partes vel habi-
lites exigit sine quibus non potest ipsa esse bona et
perfecta. quoniam cum de conclusionem fiat iudicium per p-

missas. oportet sana capere maiorem et minorem
et excludere defectum a maiori et minori: conceptus
igitur maioris est sana existimatio finis et legis: p-
pter quam et secundum quam dicendum est sic operan-
dum esse in tali casu: et vocatur intellectus: conceptus
autem minoris est sana apprehensio presentis
operabilis quod agitur vel circa quod agit et vocatur
sensus quia particulare agibile mediante sensu ab
intellectu comprehenditur. defectus autem excluditur
a maiore per recollectionem circumstantiarum omnium
que debetur operi et huiusmodi recollectio vocatur cir-
cumspectio a minori vero defectus excluditur per di-
scernitionem bonorum et malorum possibilium eventus
reactui vel operi quod discretionem macrobius vo-
cat captionem vel cautellam: per quam cauens im-
minentia mala. unde versus. Hinc intellectus
sensus cautella malorum: mens circumspecta dant
bona indicia. Contra autem iudicium de pravitate
eubetudo mentis prava intellectus: insensatio co-
traria sensui: incautella contraria cautelle: ubi scilicet
est precipitatio ad pericula sine necessitate et circums-
pectio contraria circumspectioni: unde versus.
Hinc ebes: insensata manens: in cautela plicis
circumspecta dant mala iudicia. Item dicunt
illi quod pars preceptiva ad hoc quod preceptum sit bonum
et utile requirit duo ex parte intellectus et duo ex p-
te appetitus: ex parte enim intellectus requiritur pri-
mo certa determinationem. Secundo requiritur ef-
ficacem suasionem appetitus enim preceptum formi-
dabile non recipere bene: neque preceptum etiam non
vallarum suasionibus. Ex parte enim appetitus re-
quiritur primo benignitas ut prompte obediatur ro-
ni. Secundo requiritur constantia per quam firmetur i-
huiusmodi obedientia: unde versus. Certa ac
suavis mens constans atque benigna: utile preceptum
perficit ipsa suum. Contra ambiguitas contraria
certitudini: fatuitas contraria suasioni malignitas
id est perveritas contraria benignitati: et inconstan-
tia opposita contraria constantie reddunt preceptum
vanum et inutile: unde versus. Ambiguus fa-
tuus inconstans atque malignus vanum preceptum
construit ipse suum. Ad partem etiam executivam
quattuor requiruntur ut dicunt scilicet prudentia vi-
gilantia diligentia et sollicitudo prudentia enim cu-
rat ut nihil desit eorum que sunt necessaria operi.
vigilantia intendit qualiter opus ex omnibus possit
agatur: diligentia vero a maiori conexa opus conti-
nuat et continuatum tenet sed sollicitudo labori co-
nexa occupatur circa plurima: unde versus. Si
curo vigilo si diligo sollicitus utiliter perago que
peragenda volo. Et per oppositum imprudentia
somnia negligentia et vagabundia contra
predictas nunquam agunt feliciter opus suum: unde
versus. Nec somnolenta nec mens imprudentia
feliciter nec corpus aius nec vagabunda manus.
Nullus autem in rhetorica sua tres ponit partes
prudentie per aspectum ad tres partes tempus ad quas
semper oportet prudentem aspiciere dicente Seneca
in libro de quattuor virtutibus cardinalibus. Si
prudens est aius tuus tribus temporibus dispensatur
prudentia ordinata futura prout et preterita recordare
nam quod nihil de preterito cogitat: vitia perdit quod nihil
de futuro premeditatur in omnia incautus incidit: et

quattuor partes synesis.

prava quattuor partes synesis.

versus

quattuor partes preceptionis

quattuor partes preceptionis

versus.

Ethicozum

ccccb

Ar. videtur
prudentia secundum
distinctionem bonorum
quod nobis
procurat.

Alia secundum
distinctionem
officiorum.

Ad rationes
in oppositum.

Ad secundam.
Ad tertiam.

sunt iste partes tres medietas: intelligentia: et pru-
dentia. Memoria per quam animus reperit illa que
fuerunt. Intelligentia est per quam ea perspicit que sunt
presentia. Providentia est per quam futurum aliquod videtur
factum sit: secundum istas partes tres sumuntur tres
species artis rhetorice secundum Aristotelem pars enim iudica-
tiva respicit preterita. pars autem exclamationis presentia
pars vero consiliativa futura. Aliter adhuc in sex-
to huius distinguitur Aristoteles prudentiam secundum distinc-
tionem bonorum que ipsa nobis procurat aliter enim bo-
num dicitur monasticum: quod unusquisque sibi procurat
per monasticam prudentiam: aliter dicitur bonum economicum
quod unusquisque per prudentiam economicam pro-
curat domum esse comitatus. Aliter vero dicitur bonum po-
liticum quod unusquisque per prudentiam politicam pro-
curat civitatem civitatis. Et adhuc Aristoteles ponit alias
prudentie divisiones secundum diversitatem officiorum que
gerimus in civitate civili: alia enim est preceptiva
ad principes que dicitur architectonica siue legis
positiva: alia vero spectat ad subditos que dicitur
noie politica: de quibus ante satis dictum est. Et
modo consimili possemus dividere prudentiam
economicam in paternam et filialem invirtute et tyro-
nicam in dominatorem et servilem: sed non est vis.
Ad rationes dicendum est quod ille que arguit ad
primam partem satis procedunt per dicta. Ad primam
in oppositum dicitur quod virtutes totales bene sunt quibus
verum dicitur alia sed oportet concedere de omnibus virtuti-
bus partialibus aliquam totalem integrantibus. Ad aliam
dico quod eubulia aliqui et finis et gnome capiuntur
per operationes que sunt recte et iuste et rectum iudicium
et sic non sunt virtutes: aliqui autem capiuntur per habitus
ad huiusmodi operationes inclinantes intellectus et
ita dicuntur virtutes. Ad aliam dicitur virtutes
Aristoteles de innatis virtutibus et prudentia vel
etiam de virtute naturali et morali: quod ex altera et al-
tera complexione naturali secundum quam sensus na-
ti sunt aliter et aliter et prius et melius deferre i-
tellectus: nos videmus aliquos innatos ad prom-
p-
te ratiocinandum et media faciendum et inveni-
endum ita i speculativis que in practicis: alios autem in-
natos ad perfidiam et firmius iudicandum: licet non sint
multum inveniunt. Alios autem inceptos ad ratiocinandi
proprietatem et ad iudicandi certitudinem propter
quod aliqui pauci studio prudentiores sunt aut
sapientiores que alij multo: he autem habilitates ad
ratiocinandum et certe iudicandum vocatur ebu-
lia: et synesis naturales que non sunt partes pru-
dentie: sed de innatis. Preter has autem habilitates
requiruntur habitus acquisiti per multiplicitatem ope-
rationis exercitium et longam experientiam agibi-
lium humanorum inclinantes perfecte ad recte
iudicandum et bene consiliandum seu consulendum
qui dicuntur eubulia synesis prudentiales. et isti
sunt partes prudentie. Aliter rationes satis proce-
dunt vijs suis. Et sic est finis questionis.

Questio. xix.

Queritur decimonono. Quis virtus
moralis faciat intentionem rectam
prudentia que ad hanc hoc est dictum
virtus per virtutem morales habeamus
rectam estimationem de fine in ipsis
agibilibus: et per prudentiam de ordinatis ad fi-

nem: sic enim exponitur est intentio? Questionis quia in
tendere significat intendere: tendere autem scilicet si
ne principium et non in alia nisi propter finem. Arguitur primo
quod virtus moralis magis rectificat ea que ad finem quam in-
tentionem: quia virtus diffinitive est habitus electi-
vus: secundo huius electio autem non est ipsius finis
sed eorum que ad finem tertio huius. Item vir-
tus est circa difficile secundo huius: unde virtus
in nobis requiritur ad reddendum ea facilia et de-
lectabilia que prius erant tristitia et difficilia. vir-
tus enim ex assuetudine acquiritur secundo huius
assuetudinis autem est facere facilia et delectabi-
lia que prius erant tristitia et difficilia: unde primo
rhetorice sollicitudines studia et conatus tristes
vel si non assueverant: consuetudo autem facit de-
lectabile: sed non circa finem secundum se: imo circa ea
que ad finem magis versatur difficultas per tristitia
ergo et cetera. Item videtur quod ad virtutem scilicet tam ad vir-
tutem moralem quam ad prudentiam pertineat recti-
tudo tam circa finem quam circa ea que ad finem: quia
circa utraque rectitudo estimationis pertinet ad ha-
bitum intellectualem: rectitudo autem inclinationis
nis ad moralem. Item videtur quod non idigeamus virtute
morali ad rectificandum estimationem de fine: quia ad
talē rectitudinem determinati sumus a natura. princi-
pia ei cognita sunt naturaliter per se: si ignorarem?
ad quē finem tendere debemus? quod sciremus ad quid
nos assuecere oportet manifestum est igitur quod sic a
nobis auferretur omnia determinandi nos ad bonum
quod esset valde inconueniens: sicut enim natura de-
dit alius ipse tendendi determinate i finem debitu-
ita et nobis non enim minorem deus et natura de-
buit habere sollicitudinem de nobis quam de alijs que
et cetera. Item si virtus moralis faceret inie-
ctionem rectam prudentia autem que ad hanc sequeretur
retur quod virtus moralis prederet prudentiam: co-
sequens est falsum. Et ad aliam falsitas consequens per quod
prudentia vel actus eius ponitur in diffinitione
virtutis cum dicatur determinata de virtutibus sapientis.
prudentia determinabit tamen quia virtus est inclinans
ad id quod est proprium est ratione que pertinet ad
prudentiam: tamen quia actus appetitus non habet for-
mam et modum virtutis nisi secundum quod rationi confor-
mas: et ita prudentia determinat formam et rationem ipsi
virtuti determinans autem prius est ipso determinato ut
causa effectus: tamen quia dicitur Aristoteles quod non est possi-
le bonum esse principaliter scilicet per virtutem mora-
lem sine prudentia: sed consequentia principalis pre-
batur: quia prius oportet habere rectam estimationem
de fine quam haberi possit de his que ad finem sunt:
cum fines in agibilibus sint ut principia in specu-
labilibus: et quia secundum exigentiam finis oportet
cetera moderari: ergo et cetera. Oppositum di-
cit Aristoteles: adhuc opus perficitur et secundum
prudentiam et virtutem moralem: virtus quidem est
rationem rectam facit prudentia autem que ad hanc
Item prius dixit non erit electio recta sine pru-
dentia nec sine morali virtute: hec quidem in fine
illa autem que ad finem facit operari. Item re-
cta estimatio de fine est principium i agibilibus: scilicet per
cit recta estimationem de principijs. probatio quia quod
malicia corrumpit et circa que facit mentiri: ea saluat
virtus moralis et circa ea facit verum dicere. Item ex im-
Tertio

Arguitur primo

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

Oppositum.

Secundo

Tertio

Ziber

tertius.

mediate dictis apparet q^d ptingit mēiri de fine a-
gibiliū: q^{ia} ita ptingit negare pncipia prudētie mō
ut aliqua scia. ut physica vel mathematica nō h^{ab}
viā ad negatē sua pncipia: ita neq^{ue} prudētia z ita
apparet q^d op^{er} ponere aliunde q^{uā} hō determinabi-
tur ad dicēdū ver^{um}: z nō p^{er} prudētiā q^{uā} p^{ro}utem mo-
tus agibilis ralen^t. ¶ Primo videndum est q^{uod} vltimus finis
sit nobis det^{er}minat^{us} a natu^{ra}. Item q^{uod} null^{us} sic mēiri de eo scōz
intellectū q^{uā} sit amādu^s z p^{er}se^{cut}and^{us} nec vōlūtates

quatinus finis
scdus ipsealem
et rdeez nō sū
no bz determi
natus

oppio quorū
dam & filosofū
m^o i^o q^u i^o de
fine i^o p^ocula
ri nō p^oineat
ad p^oudentiā

omnia huiusmodi media laborare: dicitur autem syllogismus non est de medijs sed est solum ad statumendum non bis finem non enim sufficit finem esse nobis statumendum secundum vltimam rationem. scilicet quod optima vita sit amanda et per sequenda quod si ignorarem quod res sit illa vita optima nescirem quod persequeremur per quod tertio de anima quod ista estimatio non mouet orationem in particulari scire quod res sit illa vita quod est amanda et persequenda: quo scito prudente est inquirere per quod media res illa profe qui valeat et attingere. Item finis est primum principium in agibilibus: et opus quolibet scientiam et per rationem prudentiam supponere sua prima principia: ergo non potest ad prudentiam statueri sibi finem: sed hoc non videtur mihi verum quod permixtum dicitur syllogismus sunt tales quod ipsis concessis aut negatis erit aliter aut aliter operandum. propter quod secundum dicta prius ille alie permixtus videtur esse practicer ad prudentiam pertinere. Nec valet prima ratio propter quod diceretur ante omnes illas partes esse aliam statuentem illis finem secundum rationem particularem vel forte diceretur quod omnes ille tres partes locum habent in syllogismo predicto: oportuit enim primo medium syllogismi inuenire: secundo de permixtis ex dicto medio constitutis et de perelusione iudicare: tertio percipere quod media transiunt ad finem statumendum attingendum in cuius precepti executione dicte tres partes habent iter locum: ita deinceps donec opus sit completum. Sed etiam ratio eorum non valet quod non opus scientiam suam supponere principia secundum quancumque rationem dicitur enim in philosophia naturalis sit suppositum vel quasi suppositum materiam esse: tamen non est suppositum materiam primam esse: nec formam substantialem esse distinctam a materia: imo inquiritur primo physico ratione: propter quod alij dicunt et magis probabiliter videtur quod illa minor quod dicitur complari et operari secundum principia est melior et delectabilior quam delectari et consequenter principium practicum per se notum vel quasi sufficit et ad dicte minoris concessionem experientia et debitorum ministerium sensus ipsius intellectui hoc est scilicet quod ad propositionem aliquam concedendam: in dicamus experientia et debito ministerio sensus non tollit quoniam illa propositio sit principium per se notum apud intellectum sicut visum fuit in vnde cum questione sexti libri. Et quoniam ita sit: tamen intellectus impediri potest a concessione dicti principij vel quia non exercuit opus contemplationis nec virtutis: propter quod bonitatem ipsius et delectationem consequenter ipsum non potuit experiri vel quia affectiones inordinate sensui appetitus ad delectationes sensuales traxerunt intellectum ad iudicium ineptum: vel quia tedium tristitia siue difficultas apparuerunt coniungi studio contemplatiuo: siue operi virtuoso: si ei opus virtutis exerceatur et inordinata affectio sensui appetitus moderetur et tedium tristitia siue difficultas apparens in opere virtuoso remoueatur statim intellectus percipiet opera virtutum esse meliora quam delectationes sensuales quam pecunias aut honores: et in eis voluntas magis gaudebit aliter autem non virtutes autem morales inclinant ad exercitum operis virtutis: moderant affectiones appetitus sensui: et opera virtutum reddunt multo delectabilius.

Ethicozum

ccxvi

Mora atq; facilioꝛa q̄ sunt opera victioꝝ. sicut etia
 in re. vtritate delectabilioꝛa sunt ⁊ facilioꝛa. vnde
 p̄mo epicorū scdm seip̄as vtiq; scdm virtutē opa
 tiones delectabiles ⁊ Seneca q̄tū ad facilioꝛi
 tatē dicit in libro suo de ira sic nec vt a quibā dā
 dictū est. arduū i p̄tutes ⁊ asperum iter est. facilis
 est ad beatā vitā via delirare. negociōs⁹ vacat pu
 dicia. libꝛo occupatissima est. oīm deniq; p̄tutū
 tutea facilis posito ergo exempli gr̄a de quo nō
 cūrem⁹ an sit vel nō. q̄ p̄dicit⁹ sylogism⁹ vel alter
 q̄cūq; talis p̄cessus per quē finis vltim⁹ hūane
 vite nobis statuatur. sit p̄mus prudētiālis p̄cessus
 sus et dicti sylogismi conclusio sit prima prudē
 tiālis conclusio manifestū est satis ex dictis q̄ mō
 virtus moralis et prudētia faciunt ad habendū
 de dicta conclusione rectam estimationem. appa
 ret enim q̄ ad principium circa quod non cōtigu
 errare scz ad maiores propositionis concessiōē
 neq; virtus moralis neq; prudentia aliquid opat̄
 sed solum illa virtus intellectualis qui vocatur i
 tellectus. apparet secundo q̄ ad secūdi principij
 circa quod contingit errare scilicet minus pro
 positionis concessiōem prudentia non operat̄
 sed intellectus ⁊ virtus moralis ⁊ dico intellectu
 tanq̄ virtus elicitiua iudicij. dico autem virtus
 moralis tanq̄ remota. p̄hibentium ex pte appe
 titus. sic ei malicia corripit illū practicu p̄ncipiū
 scz inq̄tū firmat ⁊ augēt ipetū passionis in appe
 titū. p̄hibentē intellectu a vero iudicio quia sic
 sensus inepte ministrat obiectum. Sed tertio ap
 paret q̄ ad concessiōem conclusionis operatur
 virtus moralis et prudentia ⁊ dico autem virtus
 moralis duplꝛ. Primo in quantum operatur ad
 dicti principij concessiōem. ex quo ipsa conclu
 sio inferebatur. Secundo quia remouet p̄hibē
 tia ex parte appetitus. victiosus autem appetitus
 rebellat recto iudicio principij et recto iudicio
 conclusionis ei p̄cepto sequenti dictum iudici
 um ⁊ executionem tollit omnino. dico autē ⁊ pru
 dentia dupliciter. Primo in quantum ipsa viens
 logica ordinat p̄cessum ad p̄clusionem ex p̄cessis
 principij inferendam. secundo in quantum eligīt
 iudicium de veritate p̄clusionis virtute concessio
 nis p̄missarum ⁊ ordinati p̄cessus. Ex hys ap
 paret quarto q̄ virtus moralis antecedit p̄uē
 tiam nō tamē virtus moralis perfecta sed ichoa
 tia aut per assuetudinē aut per bonā naturatē v̄
 per bonam inclinationem naturalem. vnde pueri
 si non habeant inclinationem valde bonā natura
 lem valde indigent ad concessiōem principioꝝ
 moralium bono consuetudinali exercitio. per do
 ctrinam. per persuasiōem. ⁊ castigationem parē
 tum aut amicorum. vel erit valde difficile ipsos
 fieri prudentes. propter quod dicitur in secundo
 huius. non parum differt sic vel sic ex iuvene as
 suerieri. Et ad hanc sententiam confirmanda ⁊ va
 let q̄ iuvenes ⁊ passionum secutores non sunt hu
 ius scientie que est pars prudentie vt dictum fuit
 viles auditoꝛes. ¶ Alterius aut post dictum cō
 cessum scz quando nobis statutus fuerit finis oꝝ
 ad media se cōuētere per que finis ille possit at
 tingi p̄mo quidem inueniendo media illa vt dic
 tum fuit prius. Secundo iudicando de medijs i

uentis: an sint decetia vel indecentia. & que sint
decentia ad finem attingendum. Tercio p̄cipiē-
do quatenus quod indicatū est decetia exsequa-
tur. In p̄mo autē illorū prudētia opat̄ sed non situs
moralis. qđ ex hoc p̄s qđ asit? hō & valde p̄au?
bene sciret ista media inuenire. qđtū enī ad hoc a-
stutus & prudens modicum offerre videntur. In
secundo vero illorum sc̄s i iudicando decetia me-
diorum inuentorum prudentia & virtus moralis
simul operat̄ur. hec quidē elicitua iudicij. illa autē
remotua prohibentium ex parte appetitus sensi-
tiui vt dictum fuit. In tertio vero scilicet in p̄s-
cipiendo similiter virag operabunt. vidum enī
inclinans ad sensualia & fugiēs laborē dep̄auat
hūmōi p̄ceptum & iudiciū qđ autē dicit Ar̄. virtus Intellectio
intentionē facit rectā. non erat eius intentio qđ ipa plena tituli q̄
nihil operaretur circa media: sed qđ illa p̄mitus si
ne prudentia opabatur ad p̄cessionem p̄cipiorū
p̄tini p̄cessus prudentia iis facientis sebi finem.
qđ autē dicit prudentia autē qđ ad hunc nō erat eius
intentio qđ prudentia nihil oparetur ad concessio-
nem conclusionis per quā nobis finis statuit̄: nec
ad p̄cessum per quē finis p̄cludit̄: sed hoc dicit qđ
prudentia sine adiutorio virtutis moralis vel qđ
est inuentua mediorum p̄cludentiū ad statutuū fi-
nem. In hac ergo ordinatione conclusionis gaus-
sa est anima mea multū: qđ rationes que appare-
bant difficultes sunt solute si quis ea consideret qđ
dicta sunt.

Vicesimo queritur. Utrum virtus mo-
ralis possit nobis acquiri sine pruden-
tia. Arguitur quod sic: quia scia cum sit habitus
conclusionis speculativae supponit hi-
tus principiorum speculativorum, ita pruden-
tia cum sit habitus conclusionis practice supponit hi-
tus principiorum sed ille habitus principiorum supponit scientiam
moralem quoniam illa principia sine morali virtute non co-
ceduntur. ut dictum fuit. malicia enim corrumpit princi-
pia practica ergo scientiam moralem oportet acquiri ante
prudentiam. ¶ Item homo dicitur bonus homo
simpliciter per virtutem moralem sed absque prudentia
multi sunt boni simpliciter ergo habent virtutem mo-
ralem. Minor probatur. quia dictum fuit quod habitus ac-
quisitus per doctrinam secundum libros moralium et decreto-
rum pertinet ad prudentiam propter quod nullus vide-
tur acquisivisse prudentiam qui non studuit dictos
libros. et tamen multi sunt boni homines licet in
actibus libris nihil studuerint. ¶ Item ad bene age-
re requiritur virtus moralis sed ad bene agere non
requiritur prudentia ergo virtus moralis potest
esse sine prudentia. Minor probatur. quia virtus mo-
ralis apud animam est sicut sanitas apud corpus
vitaque enim perficitur hec anima illa corpus et opus
eius bene reddit. modo sanitas erigitur ad bonam
et expeditam corporis operationem ergo et virtus
moralis ab bona et expedita anime actione.
Minor vero probatur. quia prudentia se habet ad
virtutem moralem sicut ars medicine ad disposi-
tiones corporis prudentia enim est cognitio salutis
sanorum et infirmorum pulchrorum et turpium et omnino
illorum circa quod virtutes et malicie versantur. ut ars

Quarto.

Quinto

Oppositum.

Secundo

Tertio

duplex huius
virtutis in nobis
est in intellectu
et in ciuitate

medicinalis est cognitio sanorum et eorum: et oino
illoz circa sanitatem et egritudinem versant modo ad
bonum operandum secundum corpus non requiritur ars medicinalis:
sed sufficit sanitas. Et ad bonum operandum secundum animam non
requiritur prudentia sed sufficit scientia moralis. Et ex his
est proportio habilitatis in virtutibus: et virtus morali-
s sine prudentia. Item virtus moralis acqui-
ritur ex assuetudine in bonis operibus: sed aliquid
potest assuehere in bonis operibus sine prudentia:
ergo et cetera. Sed tu dices domine minor est falsa: quia
sine prudentia non cognoscere que sunt bona opera
Respondendo quod licet non cognoscant ex se quod sunt
bona opera: non possunt credere prudenti. Ita me
assuefacere in his que prudentes dicunt. Nam cum quod sana-
ritur non oportet habere scientiam medicinale: sed credere
habitu et operi secundum iustitiam eius: sic est hic ergo et cetera.

Oppositum dicitur Aristoteles dicens quod licet sit natura-
lis possit haberi sine prudentia: in parte prudentialis
id est moralis non potest haberi sine prudentia. Item
sine recta ratione non est virtus: cum recta ratio sit
diffinitione ponatur: sed non sit recta: nisi per pru-
dentiam igitur virtus moralis non est sine prudentia:
Item virtus est habitus bene et recte electi-
tus: sed non erit electio recta sine prudentia: ut
dicitur Aristoteles igitur et cetera. Ad evidentiam huius quod
nisi sciendum est secundum Aristoteles quod in nobis tam ex parte
virtutis cognitue quam ex parte appetitive duplex in-
uenitur habitus: scilicet virtus naturalis: quem ex na-
turali dispositione et certa plexione habemus: con-
fessum a naturam vel experientiam et assuefactionem acquisitum. Et virtus
huius ille naturalis potest esse bona dispositio: scilicet
dispositiones ad bonum agendum: vel mala scilicet dispones
ad male vel non bene agendum: Bona igitur natu-
ralem dispositionem ex parte virtutis appetitive vo-
cat Aristoteles: virtus naturalis quod est et mores innatos
nobis dices quod oibus videtur singulos mores exi-
stere natura aliquammodo etiam in istis et patet et fortis
et alia perfici habemus a naturam vocat etiam mo-
res non quia sint vere mores: cum sint absque omni con-
suetudine: sed mores dicuntur quia mores habent
similitudinem. Et non solum inuenitur dispositio natu-
ralis inclinans ad bonos mores: sed etiam ad malos
que vocari potest malicia naturalis: multi enim a na-
turalitate inclinatur ad iracundiam: ad iracundiam ad
auariciam: et sic de alijs: et hoc inuenies probatum habere
ab Aristotele in sexto de animalibus. Bonam autem dis-
positionem ex parte virtutis cognitue vocat Aristoteles
demonstrat: quod forte idem significat quod industria
naturalis prava autem dispositio potest vocari ebrietas
et cum homo spiritus habeat in organo virtutis cognitue
nemobiles et flexibiles: ad quod disponit humiditas
et caliditas ipse naturaliter dicitur inuenitur
multitudinis mediorum ad quodcumque fines voluerit
et si cum hoc organum memorie fuerit bene rece-
ptum: ad quod bonum disponit frigiditas et siccitas
organum tunc ipse erit bene iudicatus: et perficitur per
experientiam quod non nisi ex multis medijs perficitur:
vnde talis erit naturalis ebullit et synesis: et ita val-
de bene erit dispositus ad prudentiam si bene sit dis-
positus ad mores sive ad virtutes morales: et si
fuerit dispositus ad vicia: tunc ipse promptitudi-

ne habebit maximam ad astutiam: si homo sit fuerit de
spontus erit ebrietas oino nec potest ad aliquid dare con-
siliu nec de consiliis scire iudicare: imo quod nec
potest ad hoc quantumcumque volens recipere discipli-
nam: et talis diceretur asinus vel asinus: propter defectum
iudicii. Et ab eo quod est sine synesis. Et diceretur
ebullit propter defectum consilij ab eo quod est sine et ebullit
quod sine ebullit vel melius ebullit ab eo quod est extra: et
quod etiam contingit aliquos esse rudes in consilio: per
fundos autem in iudicio vel econverso secundum varieta-
tem dispositionis naturalis diuersorum virtutis scilicet
sibilis organorum: dicitur autem dispositiones naturales
ex parte appetitus: quia disponit ad virtutes mo-
rales aliquas virtutes morales dicitur: et quod dicitur pru-
dentia quod disponit ad prudentiam: si ergo prudentia et vir-
tus moralis capiatur per dictis naturalibus habitibus
vel dispositionibus: non est dubium quod separari possit
et in hominibus et in animalibus: ut apparere potest in toto
libro octauo de animalibus et in libro de philosophia
Aristoteles et per conclusionem notissimam: sed dicitur hic non de
bono dicitur propter et principia virtutes in hominibus: quod non
possunt simpliciter intellectum et appetitum nec eos
determinant ad optimas operationes ipsorum: imo
demotes ita disponit ad astutiam ut ad prudentiam
propter quod tales habens habitus scilicet de-
mus potest esse pessimus si male fuerit morigeratus:
virtutes autem naturales semper in idem opus
inclinant quantumcumque circumstantie fuerint res
pugnantes exemplum fortitudo ad semper expe-
ctandum pericula: mansuetudo ad semper susti-
nendum iniurias et patiendum: liberalitas ad semper
expedendum vel indifferenter omnibus dandum: et
sic de alijs non enim sequitur principium directum
scilicet discretum circumstantiarum sed inclinans sicut
grauitas que semper monet lignum deorsum sive in
locum perueniendi ipsius: sive in locum destrucendi
ipsius: puta ubi erit ignis comburens ipsum: sic autem incli-
nare semper in idem non est bonum sed aliquod malum val-
de: quod aliqui fugiendum et aliqui aggrediendum est
et aliqui dandum et aliqui retinendum habuit au-
tem illi qui dicuntur propter et principia virtutes
appetitus sunt illi qui semper ad optimum opus
inclinant appetitum: de quibus dicendum est quod
non possunt acquiri perfecte sine prudentia: quod potest
declinari tales habitus non sunt naturales ut ap-
paruit ergo sunt ex assuetudine acquisiti: consue-
tudo autem vel est multiplicatum exercitium simi-
lium operationum vel ex hominibus multipliciter exercitio
generatur. Operationes autem possunt dupliciter esse si-
miles: Quomodo secundum substantiam ipsarum: ut daret da-
re vel aggredi et aggredi et cetera. Alio modo possunt esse
similes secundum similitudinem seu similitudinariam: per
portionem ad aliquam regulam. Exemplum si la-
tomus: vnde lapide facta acutis: et alij rotundum
et vnde rectis: et alium tortuosum: regula data sibi ta-
li ex parte ipse de se per similitudinem operari quia per similitudinem
regule sibi daret habitus autem inclinans semper appe-
titum ad opus bonum non est generatus ex op-
erationibus secundum substantiam ipsarum: quia tunc semper in-
clinaret in tales quodammodo habitus naturalis
quod non esset bonum: non enim oportet semper agere consimili-
ter secundum substantiam operationis: sed aliqui aggredi
et aliqui fugere: aliqui dare et aliqui regnare et cetera: per

non precessit
roreorum quod cre-
ditur virtutes
posse haberi
ne prudentia

duplex aliquis
potest assignari
operationibus
rationis.

Ad rationes
Ad primam.

Ad secundam

Ad tertiam

igitur illi habere virtutem esse generati ex operationibus si-
milibus secundum proportionem ad regulam regula autem
cuius operatio per se sit semper bona et optima
est recta ratio de agibilibus distribuitur secundum circum-
stantiarum exigentiam quod opus sit intendendum aut re-
mittendum et vnde: et quod: et sic de alijs ad perfectionem
nem opis requisitis: hec autem recta ratio prudentia est vel
opus proprium prudentie ergo manifestum est quod vir-
tutes appetitus dicte proprie et principia non possunt
sine prudentia generari. Plurimum autem valde
deceptum opinatus quod virtutes inclinantes ad certas
passiones et operationes secundum substantiam: puta me-
dicas: et sic putat virtutes esse vere medias extremo-
rum viciorum: sicut tepidum est medium calidi et frigidi:
et ita putant virtutes abinueni a prudentia pos-
se separari: quod est totum falsum: imo virtutes in-
clinant ad insequendum semper in omni tempore iudicium rationis quod-
cumque recta ratio inuenit: propter quod ad vicia se
habet quasi totaliter disparte: vicia namque inclinant
ad certas operationes et passiones: virtutes autem semper ad
iudicium rationis. Adhuc vltius sciendum est
quod aliquis potest assignari in operationibus con-
sistenti recte rationi dupliciter: vno modo quod non si-
bi sed alteri credat prudenti et secundum eius consilium
operetur. Et isto modo habitus generatur boni et appe-
titus sed non perfectus simpliciter: quia cum deficeret doctor
exterior: non haberet quomodo posset recte operari
et quod corda hominum sunt nobis occulta: propter quod alij
quod credimus tale fore prudentem et bonum virum: qui est
astutus et malus: non enim erit bonum ad eum inclinare su-
um appetitum: propter quod opus ad perfectionem virtutis
moralis habere prudentiam in seipso. Et forte quod hoc
intendebat Aristoteles: cum dicit non enim qui solus scit rectam
rationem sed qui cum recta ratione habitus virtutis est. Ad
rationes ad primam dicitur quod ad concessionem primorum prin-
cipiorum practicoz omnem actum prudentie precedere
tium non indigemus virtute morali perfecta: sed
sufficit virtus moralis imperfecta per bonam naturam
quod vocamus naturalem vel per assuetudinem doctrinale
a parentibus vel alijs suadentem vel cohortantem
Ad aliam dicitur quod boni homines dicuntur si solum
habeant habitum inclinantem ad credendum his quos
putant esse prudentes et ad operandum hoc secundum
consilium ipsorum: talis autem habitus non est perfecta virtus vel
dictum est: et si illa acquiratur secundum rectam rationem licet
non sit cum recta ratione cum etiam homo licet non possit ha-
bere prudentiam perfectissimam sine scientia doctorum li-
broz vel equipollentiam: tamen multa potest habere pru-
dentiam et per virtutem moralem sibi correspondentes
licet non perfectissimam: talis autem est de bono simpliciter: non
non oportet oes habere perfectissimam: vnde primus hetho-
rice dicit Aristoteles: quod virtutes morales existimamus oportere
quod de principibus oes: sed non eodem modo: sed quod uni
cuius ad simpliciter oportet. Ad aliam partem dicitur quod sanitas
ad corpus est virtus naturalis appetitus ad ap-
petitum non: virtus principalis saltem quod spe-
ctat ad oppositum: propter quod in aliquo casu sani-
tas potest esse corporis causa male dispositionis: ut
si quis per incontinentiam multum comederet: corpus pro-
pter sanitatem bene dirigentem et multum in sub-
stantiam corporis conuertentem poterit super re-
pleri ut humores iam peccent in quantum licet non
in quali: ex quo oportebit tandem illos humores

corrupti: et ita generari egritudinem aut mores
per idem per quod sit dicitur ad aliam rationem et vltima
ratio soluta est per dicta: Et sic finitur.

Yccuno primo dicitur Aristoteles virtutes mo-
rales sunt necesse ponere ad inuicem. Et
arguitur quod non: quia generantur ex exerci-
tio et assuetudine: et aliquid autem potest ex-
erceri in actu vniuersi virtutis absque hoc quod
exerceatur in actu alterius. Item aliquis potest
esse magis dispositus ut a natura vel aliunde ad
vnam virtutem quam ad aliam: vnde in sexto huius oibus exi-
detur singulos mores existere a natura et cetera: sed for-
ma ceteris partibus generatur citius et perficitur in
materia magis disposita ad ipsam: ergo homo habet
acquirere vnam virtutem et non aliam. Confirmatur quod
si vna non posset acquiri ante aliam: tunc ex actu vni-
uersi virtutis alia virtus acquireretur: quod est falsum.
Item oportet assignare causam perfectionis vel ex
te principii effectui: quod non videtur quia causa
tur ex actibus: et aliquis potest exercitari circa vnam
actum absque et cetera: vel ex parte subiecti quod non potest
dici: quia ut oes virtutes morales sunt in appetitu
ita omnes intellectuales in intellectu: quod non habet
necessariam connexionem: vel ex parte obiecti: quod
non potest esse quia distinguuntur per obiecta: vel
ex parte finis quod esse non potest: quia fines proprios
habent diuersos: si autem habeamus vnum finem com-
munem: ita omnes habitus intellectuales: imo et
omnes humane operationes ut dictum fuit et cetera.
Item signum huius generati est delectatio in opere secundum
huius sed aliquis potest delectari in recte operan-
do circa materiam temperantiam: absque hoc quod de-
lectetur in operando circa materiam fortitudinis
ergo et cetera. Item quarto huius dicitur Aristoteles: quod licet
omnis magnificus sit liberalis: non tamen oportet
quod omnis liberalis sit magnificus: et multi sunt
viri magni poderis in iustis fortitudine aut ma-
gnificencia parum scientes de ludis circa quos est
eutralpelia. Item operationes non sunt conne-
re nec dispositiones ad virtutes sunt connece nec
vicia sunt connece: nec habitus intellectuales er-
go simili modo videtur et cetera et cetera. Item si esset
connece: tunc vna corrupta omnes corruperent:
quod non videtur necessarium quia corruptio forme
non videtur esse nisi per actionem contrariam vel per
corruptionem subiecti: primus non est necessarius: quia
actus contrarii vni virtuti corruptio: nec secundum quod po-
tentie anime manent. Item hoc erit propter con-
nexionem ipsarum prudentie vni existent in vniuerso: et
sed vnde prius de alijs arguitur fuit: potest argui quod pru-
dentia non sit vna: et quod virtutes non sunt ponere
prudentie. Oppositum dicitur Aristoteles dicendum est bre-
uiter quod si per virtutes morales nos intelligamus
habilitates naturales de quibus in precedenti quod
sione locuti sumus: ille non esset necessarius con-
nece: nec ad inuicem: nec cum prudentia ut appa-
ruit. Item si per virtutes morales intelligamus
huius bonos assuetudinales ipsi apperit: potest esse
duplex. Quomodo quod de illis habitibus seu virtutibus loqu-
remur secundum quod sunt in statu summam perfectionis.
Alio modo putat adhuc inesse aliquam imperfectio-
em: ergo isto modo loquremur de virtutibus morali-
bus.

Questio. 1. c.
Arguitur primo

Secundo

confir.

Tertio

Inquit ex pte
cuiuslibet nece

Quarto

Quinto

Sexto.

Septimo

Octauo

Oppositum.

bus. puto q sunt ab invicē sepabiles. vt pbat pñ
ma rō z scda z forte alie. Si pñ pñtes capianē
pbat q virtū scdm statū sue psummate pfectōis. puto q nccio
tes sūt pñere sunt pñere. qd pbat pmo ex ordie pñtū ad invicē
esse pfecto.

Evasio

Oppio cōis
nominalium.

bus. puto q sunt ab invicē sepabiles. vt pbat pñ
ma rō z scda z forte alie. Si pñ pñtes capianē
pbat q virtū scdm statū sue psummate pfectōis. puto q nccio
tes sūt pñere sunt pñere. qd pbat pmo ex ordie pñtū ad invicē
esse pfecto. sic: qd cūq nō opat circa materiā pñtie vt
oz qñqz occurrat sibi materiā illa z pñtie et dele
ctabiliter ille nō hz pñtū pñtie pñtū. sed q
nō hz fortitudinē pñtū. casus pōt accidere q
nō opatē circa materiā pñtie vt opz vel salte
nō pñtie z delectabiliter. qd nō hz fortitudines
pñtū. tpe nō hz pñtū pñtū. maior videtur
nota ex libris pcedētibz. pñ ei spīclinaē circa ob
iectū suū ad opandū pñtie z delectabiliter quod
oz qñ opz z c. nullo ei mō pñtia pñtie pñtie
peccare circa obiectū pñtie nec pñtendo neqz
omittēdo. qz sic erit pñtū pñtie qd pñtia nō
pñtū. pñtū pñtū quia si quis non fuerit cō
firmatus ifortitudine. tñ terribile poterit iuenire
qz mouebit appetitū pñtie pñtie recte dōs: sicut
si crudelissima mors imineat nisi mecheē spate a
get ex timore qz c. Ad istā tñ rōem rñdes pba
biliter q si pñtia ēē pñtū. deficiēte fortitu
dine nūq obiectū terribilissimū moueret ad actū
pñtie circa obiectū pñtie. sed ille pñtū vel
let mortē sustinere. tñ circa obiectū fortitudinis
moueret ad actū timiditatis. z modo consimili
diceretur de aliis virtutibus. sed forte q ista rñ
sio tolleretur p sequētes rōnes. salte pñtia ratio
pñtū. videtur q pñtia pñtū non posset
effect sine multa fortitudine licet non penitus cō
firmata. quis enī. pñtū iudicij turpis repulsam
circa quācūqz materiā veller incurrere mores
crudelissimam. nisi multa fortitudine munitus.
non apparet nisi forte ex arbitrij libertate. se
cundo pñtū idem ex ordine virtutum ad pñtū
tiam: quia deficiēte fortitudie deficit pñtū. cir
ca obiectum fortitudinis. deficit pñtū. cir
ca obiectū pñtie: z deficiēte circa obiectū pñ
tie: deficit temperantia: ergo deficiēte fortitudi
ne deficit tēperantia. pñtū pñtū apparuit
questione decimanona huius libi. virtus enī mo
ralis requiritur ad recte iudicandū de practiciis
pñtū. ad recte iudicandū de modis iuētiis.
z ad firmiter pñtū de iudicatis. Secunda
autem pñtū manifesta est q deficiēte recto
iudicio deficit recta inclinatio. ergo z c. Alij tñ
tenentes aliam viam respondēt forte pñtū:
q in casu aliquo recto defectus iudicij circa
obiectum temperantie non fit ex defectu pñtie
tantā enī habebat ille pñtia q nūqz passio pñ
tū ad pñtū seduxisset intellectum. sed passio
pñtū ad fortitudinē seduxit illū: id totū pecca
tum est ex defectu fortitudinis: vt si fontes z pla
to postaret lignū pñtū. z fontes in hoc labo
re debnāvi corporale appofuerit plato aut pñtū
exis subcubuerit: tunc pñtū q lignum cadet ab
humeris virtutis qz forte ledet fontem. non tamē

ex defectu fortitudinis sed ex culpa platonis. videt q
in huiusmodi qz ista dicta rō bñ pñtū ad sp opā
dū bñ circa cibos z potz nō sufficiat pñtia. sed i
digeam alijs pñtū. cū eaz obiecta circūstiterit
z q ita virtutes nccio sunt pñtū tñ nō pñtū quā
absqz fortitudie salte pñtū possit i nobis pñtū
pñtia sic q delectationes tactz z gustus non ha
bebunt vñ inclinatum appetitū pñtū iudicij
rationis nec vñ pñtū iudicij rationis licz
aliunde pñtū possit scz per alios passiones. id
forte rationes pñtū facte per rationem sequentē
fortificabuntur: per quam apparebit amplius cō
nectio virtutum q adhuc apparuerit. Tercio pñtū
igitur dicta conclusio probatur ex ordine virtutū
ad finem: virtus enim non solum est habitus ele
ctiuus sed electiuus propter hoc: scilicet honesti
gratia sicut apparuit in secundo. virtutis igitur ē
inclinare in honestum propter honestū vel ipsius
dei amorem secundum seipsum et ob hoc refre
nare passiones appetitus: et ita determinare ap
petitum contra impetus passionum. q nullo mo
do subducatur rationem. appetitus autem non po
test firmiter resistere passionibus propter ho
nesti vel dei amorem. nisi sit in tali amore perfe
ctissime confirmatus: quoniam propter vñum
quodqz tale et illud magis: si igitur firmiter res
sit propter firmiter amare. sequitur q si firmissi
me resistit passionibus q magis firme amat deus
vel honestum. Arguitur igitur sic: si quis habet tē
perantiam pñtū aut aliam quācūqz vir
tutem moralem: ipse firmatus erit in amore dei vel
honesti pñtū sed quicūqz in tali amore firmat
est: ipse nullo genere passionis pñtū se inclinari
contra honestū cum hoc sit in potestate sua: nec
aliqua de causa permittet passiones inualescere
super rationem: aliter enī non esset pñtū firma
tus in honore honesti talis aut est pñtū secun
dum omne genus virtutis moralis: pñtū ergo
morales sic connectuntur necessario q nulla pōt
nobis acquiri sine amore honesti. amor autem ho
nesti cogit ad recte ratiocinandum z recte eligen
dum circa obiecta virtutum moralium. non vñus
tantum: sed omnium z etiā cogit siue determinat
ad recte operandum quatenus nobis occurrit ma
teria: ex huiusmodi aut rectis ratiocinationibus
electionibus et operationibus multiplicatis om
nes virtutes morales ex prudentia generantur z
quanto magis ac magis multiplicatur ille electio
nes et operationes: tanto magis ac magis amor
honesti firmatur in appetitu: et iterum econuerso
quanto amor honesti intenditur: tanto magis co
gimur ad rectam electionem et operationem cir
ca singula agibilia: et ita virtutes omnes ma
gis ac magis intenduntur: et iterum cum amor
iusti tandem fuerit consummatus perfecte: tunc
omnes virtutes morales erunt perfecte volun
tas enim habens potestatem detinendi appetitus
determinabatur ex toto propter assuetudinem et
honesti amorem ad detinendum ipsum: quo
detento nulla erit causa male iudicandi de a
gibilibus. neqz male eligendi vel male profe
quendi. nisi forte ignorantia inuincibilis. que
pñtū excusat. Item videt michi q non esset

Tercio pñtū
pñtū pñtū
tū ex pñtū pñ
dentie.in ot pñtū pñ
prudētia req
tū duo hñ.q illi duo hñ
tū iueniant
separatipñtū illi
hñtū ad iudicē

malum dicere quod ad oēm virtutem moralem p
fecte consummari duplex pñtū prudentiam req
retur habitus consuetudinalis vñus firmans z de
terminans appetitum ad amorem honesti qui ge
neratur ex multis actibus amandi honesti. Ali
us firmans z determinans appetitum ad facili
sustinendum tristitias corporales. et refugiedū
voluptates z oia et ad repñdendum impetus ali
arum passionum que possent appetitum mouere
ad rebellandū rōem. et ille habitus generat ex as
suetudine sustinendi et refutandi et reprimendi
dictas passiones. Quod enī isti habitus sint di
stincti rōnabiliter patet p hoc qz vterqz si de reli
quo potest acquiri. multi ei mali sine amore hone
ste verbi gfa pñtū ipocritism vel pñtū lucru aut
honorē mūdāsi assueti sunt vigilare ieiunare z
labores plurimos sustinere: vel etiam non timere
terribilissima qui imo aggredi piculossima. ex q
assuetudine generat habitus p que illi facili
z pñtū facili hēc oia z alia cōsimilia que añ dicit
habitus acqñtione fuisse valde difficilia. Simi
liter econuerso si qñ in camera clausa detineret p
totam vitā. vt sibi nō occurrerēt obiecta passiona
tia videlicet terribilia vel tristibilia obiecta. de
licati cibi vel lasciuie mulieres: pecunie vel hono
res z huiusmodi talia. valde bñ posset assueti in
in amore dei vel honesti exerceōdo se i actus frequē
amandi deū z volendi pñtū ceteris oibus omne
illud qd est sciret ēē honestū. pñtū aut istoz
habitus non est bonus neqz meritorius scz absqz
scdo cū possit in pñtū reperiri: secundus aut est
scdm seipm bonus et meritorius. z forte non est
sufficiens ad opandū bñtū totaliter semp z facili
qd patet pmo quia licet habens eū posset z veller
sustinere z de facto sustineret maximas tristiti
as ad seruandū honestū tamen hoc non esset faci
liter neqz sine rebellionē aliqua appetitus. pñtū
quod forte talis habitus sine pmo statum continē
tie non transcedit. Secūdo etiam talis habitus
scdm sine pmo nō haberet sibi annexam prudenti
am multam extensiuē pñtū in experientiam agi
bilia humanozū. pñtū quod habens eum non
posset in multis agibilibus circūstātionis oēs
circūspicere circūstāntias: nec haberet prompte
modū consiliandi. z ita putaret sepe pñtū quod
obesset tales sigif habitus non sufficeret ad semp
bene opandū z dico bñ opandū quo ad bonitatē
operis exterioris talis enī nūqz aliquod malum
eligeret nec ipm faciendum esse iudicaret nisi p
pter sibi inuincibilem ignorantiam ipse enī ex quo
firmatus erat i amore honesti exercuisset opa vir
tutum exteriora si potuisset. z sic expertus fuisset
iū hñanis actionibus et prudentiam sibi acquisi
uisset pur pñtū potuisset. pñtū quod si malus
agat ex ignorantia non est culpa sua videtur ergo
q illozū habitū vterqz pñtū connexionem ad al
terum pñtū et ex eis vna virtus pñtū consū
mata ad bene opandū constituitur puto enī q ha
bitus scdm ceteris pñtū firmatur fortius in eo q
habet habitū pñtū. q si careret eo. videtur etiā
michi q talis virtus sic totalis sit vñica scdm spēm
aut etiā scdm numerū. circa oia humana agibilia
quo ad habitū secundū quem in se claudit. z q sit

spe diuersificata quo ad habitū pñtū scdm diuer
sitate obiectozū. eo modo quo in libris pcedent
bus determinatū fuit de distinctione virtutū distin
ctio nāqz habitū videt oriri ex distinctione for
malitū obiectozū. Quia aut agibilia hñana nō
sunt obiecta scdm habitus scdm vñā rōnem scz se
cundum rōnem honesti. seu cōsoni recte rōni. sed
ipsa sūt obiecta pñtū habitū scdm q sūt illatua pas
sionum ipsi appetitui. ideo scdm diuersa genera
passionū oportet virtutes spe diuersificari. Et ite
rum videt michi q virtus ipsa totalis qñtū ad ha
bitum pñtū sit magis de genere viciōzū. nō quo
ad malitiam sed quo ad substantiā qz quātum ad
habitum scdm habitus enī secundus videt oino
ad vicia se habere disparte. nā habitus pñtū z vi
cia determinant appetitū in ordine ad passiones
habitus aut secundus in ordine ad rōnem placet
dictos duos habitus distinguisse siue bene siue ma
levt alijs detur occasio pñtū inqñdū. Ad ad rationes
rōnes ergo dicendū est. Ad pñtū q nullus pñtū
pter pñtū amorē honesti exercitari potest in opi
bus vñus virtutis quin exercitē in opibus alie
rius etiā exterioribus si materia occurrat. et si nō
occurrat tñ scdm interiorē actū exercitabitur
aliter non sup amaret honestū. sed concedo bene
q aliquis potest exercitari in ope tempato pñtū
preceptum pñtū aut pñtū timorem pñtū aut in
finitatis vel pñtū alia causā talem particularē
absqz hoc q exercitetur in ope iusto vel forti vel
magnifico. z nūqz per huiusmodi exercitationem
sibi acquireret pñtū tñtū. licet bene dispos
neret se ad eā. Ad alia cōcedit q aliqz potest
impfecte pñtū acquirere tempantia qz acqñt for
titudinem z pñtū nō habebit eā. donec erit pñtū
cte cōfirmatus in amore honesti in quo nō consū
mabit nisi cū acquisitione aliarū virtutū. Quādo
etiā dñ q vna vñ virtus non acquireretur pñtū alie
rius dico q vñum est inquantū ille actus est pro
prius illi virtuti. tñ inquantū in quolibet actu cu
iuslibet virtutis cōcurrit vñus cōmunis actus pu
ta amor honesti quolibet virtutis pñtū cuiuslibet al
terius virtutis generat aliquo modo: z intendit
firmat. Ad alia potest dici q rō cōnexionis ac
cipit ex idē pñtū finis cuius amor concurrat
necessario ad omne actū virtutis nec est simile quo
ad hoc de habitibus intellectualibus quia licet sit
vñ finis cōmunis ipsozū tñ nō oportet in oī actu
ipsozū habere oculū ad illū finē cōem potest etiā
dici q rō cōnexionis sumitur ex prudentia que
vna existens est regula dictans et precipiens ope
ra oīm oīm virtutū moralū. quod iterum pñtū
ex idē pñtū finis. qz scz prudentia simpliciter
dicta semp in oī actu suo habet oculum ad hone
stum. Ad aliam dicendū est q non esset vera et
perfecta pñtū p quā delectaremur in ope tem
perato. nisi delectaremur in eo pñtū perfectum
amorem honesti. si aut sic aliquis delectet in ope
tempato ipse necessario delectabit in ope virtuo
so. Alia ratio soluta fuit in septima questio
ne quarti libri pro quanto ipsa arguit de liberali
tate et magnificentia sed pro quanto ipsa arguit
de eutrapelia que est circa ludos: dicendum est q
non oportet eutrapelum esse citatissimū vel iocu

pñtū q oia
agibilia pñtū
ant ad pñtū
scdm eādē rō
nemad rationes
ad pñtū

ad secundam

ad terciam.

ad quartam

ad quintam

latozem sed sufficit q̄ aliquid modicū solatij per
cipet. aut in verbis aut in factis vt cū eo non sit
tristis cōcātio sed delectabilis hoc aut participa
re possunt oēs q̄ non sunt simpliciter bestiales
vel agrestes ⁊ si possūt tunc necesse est vt i hoc
exercitē se si sint vere amatores honesti. Ad al
iam concedendū est q̄ dispositiones naturales ad
virtutes non sūbconnececi virtutes sub esse im
perfecto nec vicia nec habitus intellectuales q̄
non oportet q̄ ad vñ cōem finē aspiciāt in oībus
actibus suis sed perfecte virtutes sūt cōnece pro
pter hocq̄ oēs sue operatiōes sūt connece ad ope
rationem aliquā prudentē vñ existentis vel eti
am ad aliquā cōem operationem volūtatis puta
ad amorem honesti. ¶ Ad aliā dicendum q̄ si
sit aliq̄ actus qui ppter eius contrarietātē ad vir
tutem vel actum virtutis sit corruptiuius virtutis
necesse est illū esse nō solum vñ virtutē contrariā
sed oī virtuti quia nullius virtutis potest esse
corruptiuius nisi quia in se claudit defectum amo
ris honesti propter quod aliquo modo pferet ho
nesto. hoc aut omni virtuti perfecte repugnat. de
ultima rōne dictum est satis in precedentibus.
Et hec de questione

quod est maxime ergo. ¶ Quarto videtur nota de
se. Minor probatur per rationes philosophi nono huius
nam illud in homine maxime dicitur homo in quod conti-
nere vel non continere homo dicitur continens vel inco-
tinens et in quod vivere aut vinci homo dicitur victor
aut victus sed hoc est pars prudentialis non pars
aliqua speculativa ideo. ¶ Tercio probatur mi-
nor principalis sic naturale precipiens melius est obe-
diente sed pars prudentialis precipit parti sapie-
ntiali probatur per. Ar. sexto huius dicens qd pru-
dentia licet non precipiat sapientie tamen precipit ei
gratia. Arguam ergo sic cui precipit prudentia illi p-
cipit pars per prudentiam perfecta sed pruden-
tia precipit parti per sapientiam perfectibilem scilicet qd spe-
culetur gratia sapientie acquirende propter quod etiam
in principio huius sexti et in tercio de anima voluit Ar. qd
pars speculativa nihil mouet practica autem mouet
ceteras potentias. Et confirmatur quia cui princi-
patur appetitus intellectus eidem principatur in-
tellectus appetitus que est intellectus prudentia-
lis habent enim se inseparabiliter in mouendo propter
quod Ar. per eodem habuit electionem esse appetitu-
rum intellectum vel intellectum appetitum et in
tercio de anima voluit qd appetitus nihil mouet sine
intelligentia practica neque hec sine illo scilicet appeti-
tus intellectus principatur intellectui speculativo
et vniuersaliter omnibus potentijs anime unde cum volu-
mus ambulare et cum volumus speculari et
cum non ideo. ¶ Quinto ad principale argu-
unt illi sic prudens non metaphysicus melior me-
taphysico non prudens ergo prudentia est melior
metaphysica consequentia videtur de se nota sed
antecedens probatur sic quicumque simpliciter est bonus
homo est melior quocumque non bono simpliciter ho-
mine scilicet prudens non metaphysicus est simpliciter
bonus homo quia impossibile est simpliciter prudentem esse
non esse bonum hominem ut apparet in isto sexto scilicet me-
taphysico non prudens non est simpliciter bonus homo quis
sine prudentia et morali virtute nullus potest esse
bonus homo. ¶ Item illa virtus est melior cuius prin-
cipalis effectus est proprius est melior scilicet finalis ef-
fectus prudentie est melior quam finalis effectus sapi-
entie probatio quia finis sapientie est scire solum vel spe-
culari ut apparet per premium et secundum metaphysice fi-
nis autem prudentie est bene viuere totum hoc autem est me-
lius scire nisi. ¶ Item illa notitia est melior quam
est regula et mensura bonitatis humane quam que non
sed sola prudentia est homini ut vult Ar. sexto huius
dicens signum autem et enim nunc omnes qui diffiniunt vir-
tutem apponunt habitum dicentes et ad que est secundum
rectam rationem quam talis habitus virtus est quam secundum
prudentiam recta autem que secundum prudentiam viden-
tur utique ordinare aliqualem orationem et ob hoc in secundo
huius recta ratio accepta fuit in diffinitione virtutis
Similiter etiam Seneca et Cuiuslibet per omnia libros
suos videntur omni nostram felicitatem reducere
ad mores quorum tamen prudentia regula est et officina et
si quicquam dicat sapientiam felicitare videntur ut noverit
sapientie per prudentiam. ¶ Oppositum videtur sepe
tenere. Ar. in isto sexto dicens erit utique sapia i-
ntellectus et scientia et quemadmodum caput habens
scientia honorabilissimum quasi arguat sic habet
ille est melior et honorabilior quam est circa melius et hoc

confirmatio

q̄rto p̄ncipa
liter

Quinto

Sexto.

oppositum

nobilissimus obiectum sapientia autem versatur circa deum et
 intelligentias que multo sunt nobiliores quam sit homo et actus
 humani circa que versatur prudentia. unde subdit **Arg.**
 in convenienter videtur si quis sciam politica vel pruden-
 tiam studiosius studium esse quam esse si non optimum eorum
 que in mundo homo est. **¶** Item in fine septimi huius dicitur
 sicut sanitas facit felicitatem corporis sapientia autem fe-
 licitatem anime et quod sicut ars medicinalis est ad sanita-
 tem ita prudentia est ad felicitatem. **¶** Respondetur medicinalis
 non principaliter facit ut precipit sanitati quod aut quod
 oportet sed precipit gratia sanitatis. ac quod deus preseruadeat
 quam ministra ipsi sanitatis. sanitas sit finis et ergo si
 minister prudentia erit ministra sapientie et sapientia erit finis
 eius hoc autem intendebat **Arg.** in his verbis neque pruden-
 tia principaliter est sapientie quemadmodum neque sanita-
 tas medicinalis. non enim videtur ipsa sed videtur qualiter
 et illa curatur gratia precipit sed non illi et ponit **Arg.** aliud
 exemplum scilicet quod dicere prudentiam principaliter sapientie si-
 mile est ac si diceremus politicam principaliter diuinitatem
 eo quod precipit curam deorum templi et sacrificiorum non dei
 sed gratia deorum et in fine magnorum moralium dicitur.
¶ **Arg.** prudentia se habere ad sapientiam sicut procurator
 in domo ad dominum qui omnia disponit et parat dominum
 gratia. unde si a necessariis et solus possit operari
 si congruentia. sic enim prudentia tanquam ministra pa-
 rat locum sapientie. continens passiones et has temperans.
¶ Item in decimo huius operatione secundum virtutem opti-
 mam et optime prout quod est perfecta felicitas dicitur **Arg.**
 esse speculatiua. unde ibidem probatur multis rationibus.
¶ Et in phemio metaphysice videtur **Arg.** omnino prefer-
 re metaphysicam ceteris habitibus in intellectualibus
 dicens et videmus hoc liber quod sumit et non al-
 teri causa est sic et hec sola scilicet metaphysica libe-
 ra est scientiarum sola namque hec fuit causa est
 ob hoc etiam totum genus speculatiuum videtur aliqui-
 bus excellere totum genus practicum quia practice
 scientie sunt propter opus speculatiue autem propter
 se scilicet propter scire solum. **¶** Item parum post dicitur **Arg.**
 nec talis scilicet metaphysica alia honorabilior operis
 existimatur. et probatur dicens nam maxime diuina est ma-
 xime est honoranda talis autem duplex erit quod ei ma-
 xime deus habet dea scientiarum est et videtur si qua
 sit diuini. sola autem ista scilicet metaphysica ambo
 hec fortiter est necessaria quidam omnes sunt ipsa
 dignior vero nulla. **¶** In solutione huius ques-
 tionis ego precipiendo a sapientia et prudentia humanis
 omnem habitum nobis super naturaliter infusus et ab
 ista vita vitam futuram quero ergo si non esset alia
 vita nec aliquis habitus nobis super naturaliter in-
 fusus ita quod metaphysica que de primis causis en-
 titium considerat ea que de eis possunt humana ra-
 tione conuincere dicatur sapientia et prudentia vi-
 catur que circa agibilia humana scilicet que sunt in po-
 testate nostra fieri vel non fieri. consideratur iudicat
 et precipit que sunt agenda et que omittenda et qua-
 liter et quando et ubi sint agenda vel omittenda et
 sic de aliis circumstantiis questio nunc soluenda
 esset an sapientia sit melior quam prudentia vel econ-
 tra. Ad quam questionem puto dicendum esse
 cut dicitur **Arg.** quod sapientia est simpliciter melior
 principalior sicut bene probant (ut credo) ratio-
 nes. **¶** **Arg.** superius inducte de quorum aliquibus
 forte considerabitur amplius in decimo huius.

Sed ad p[er]sonas aliquas habitudinem sapientie ad prudentiam videatur sc[on]dum intentionem. **A**rg[um]entum.
Notandum est q[uo]d sicut in maiori m[un]do o[mn]ia sunt ordinata sicut apparet in fine duodecimi methaphysice ita oportet in minori m[un]do sc[ilicet] in h[uius]modi: si bene et feliciter se debeat habere: o[mn]ia esse ordinata. p[ro]pter quod oportet aliquid in eo esse finem o[mn]ium aliorum in quod o[mn]ia tanq[uam] in optimum reduntur. p[ro] hoc est operatio sc[on]dum virtutem optimam in qua consistit h[uius]modi felicitas sicut apparet in primo et dicitur in decimo. **Q**ue aut[em] sit illa virtus optima dubium est an sit sapientia vel prudentia vel virtus moralis de alijs aut[em] virtutib[us] nulli philosophorum dubitauerunt quecuq[ue] aut[em] illar[um] trium virtutum ponat optimam virtutem oportet sc[on]dum dicta alie due sint ipsius g[ra]tis vel operationes ipsarum operatio nis sue g[ra]tis. **S**apientia aut[em] non ordinat finaliter ad prudentiam nec ad virtutes morales. nec ad ipsam operati onem cum finis ipsius sit scire t[er]minale ipsa veritas et non ad opus ut apparet p[er] h[uius]modi et sc[on]dum methaphysice ergo oportet naturali ordine p[ro]videnti a et virtutes morales ordinare finaliter ad ipsam sapientiam et ad opus eius. p[ro]pter quod sapientia erit optima virtus h[uius]modi. et opus eius h[uius]modi felicitas.
Item si ad operationes aspiciamus apparebit q[uo]d illa dei operatio q[uam] ipse seipsum cognoscit et amat que non est operatiua. sc[ilicet] sui ipsius p[er] seipsum t[er]minale est vel ex natura rei vel sc[on]dum rationem multo nobilior q[uam] illa qua ipse cognoscit alia et agit et conservat que est operatiua. Similiter etiam operatio intelligente qua ipse contempletur essentiam diuinam est nobilior q[uam] illa q[uam] ipsa cognoscit et agit alia. p[ro]pter quod etiam videtur q[uo]d operatio n[on] intellectus qua ipse deum contempletur q[uam] est operatio sapie[n]tis nobilior q[uam] illa qua cognoscit et operatur eorum q[uam] subsunt sibi que est operatio artis vel prudentie q[uod] etiam ex hoc apparet q[uo]d cum deus sit finis o[mn]ium aliorum et nichil si bonum nisi p[ro]pter causas finales ut dicit c[om]mentator sc[on]dum methaphysice manifestum est nihil habet aliq[uod] boni et perfecti nisi inquantum p[ar]ticipat aliquam dei similitudinem. in intellectus aut[em] n[on] magis efficitur similis ipsi deo p[er] seipsum c[on]templatione q[uam] p[er] eorum q[uam] sibi subsunt notitia et operatione. cum deus principaliter et prima intentione contempletur seipsum et intentione sc[on]daria cognoscat et agat alia. sicut b[eat]us declarat c[om]mentator sc[on]dum celi c[om]m[en]to decimo septimo et decimo tercio.
Item videamus ad quid et q[uod] nobis valcat prudentia et erit manifestum consideranti. q[uo]d ipsa est cognoscitiua agibilium humanorum et actiua modo non est dicendum q[uo]d ipsa p[er] seipsum est cognoscitiua p[er] seipsum deo ab ea actiuitate sit nobilior q[uam] sapientia nisi dicas q[uo]d nobili[us] sit cognoscere cibum et potum etiam si nullus debeat actio p[er]sequi q[uod] deum quod est absurdum valde. nec est nobilior sc[on]dum q[uo]d actiua q[uam] nihil videtur nobis valere sua actiuitas nisi ad supplendas corporis necessitates vel ad releuandas appetitus fragilitates. dato eni[m] q[uo]d o[mn]es essem[us] semper sani et non indigeremus cibo neq[ue] potu et sic de alijs corporis exterioribus bonis q[uam] q[uod] appetit[ur] n[on] non ferretur in bonum videtur statim q[uo]d actiuitas p[ro]videntie periret non s[ed] cognoscitiuitas q[uam] q[uod] p[er]fectiones essem[us] ita et magis cognoscere possem[us] et vellem[us] et ita

probat et sapia
 sit principalior
 virtus

Liber

Sextus

videtur statim quod actiuitas conuenit prudentie occasione diminutionis cognoscitiuas auterone perfectionis propter quod cognoscitiuitas est nobilior actiuitate: sed prudentia estum ad cognoscitiuitatem non attigit ad nobilitatem sapientie dictum fuit ergo nec quoad actiuitatem. Si quis autem querat utrum ois scientia speculatiua sit nobilior prudentia dicam quod non sicut dixi et declarauim principio primi libri.

ad rationes prima Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod illo loco Aristoteles loquebatur de felicitate politica non de felicitate simpliciter. Felicitas enim politica consistit in operibus prudentie felicitas autem simpliciter in opere sapientie teste deo qui felix quidem est et beatus propter solam suam contemplationem non propter quamcumque ipsius in alia vel circa alia actionem.

ad secundam Ad aliam concedi potest quod nullum sit opus bonum sine virtute et prudentia. nisi voluntas sua libera parte suppleat vices virtutis et concedendum est quod multa possunt fieri bona sine metaphysica propter quod bene conceditur quod prudentia sit magis necessaria ad bene operandum quam metaphysica. sed non sequitur quod er go melior sit enim probaretur quod sanitas esset melior quam sapia et oino ordinata in finem quam finis natura ordinata in finem sunt necessaria propter finem non contra ut apparet in secundis philosophorum. ideo bene de metaphysica dicitur Aristoteles. pro merito metaphysice necessarios quidem omnes ipsa dignior vero nulla.

ad terciam Ad aliam potest dici quod sapia perficit partem aie nobilioris quam prudentia quod sicut visum pars aie prudentialis et pars sapientialis non distinguunt nisi ex distinctione actus vel obiectorum vel ex distinctione dispositionum requisitorum in eadem aia ad acquisitionem prudentie vel sapientie modo apparet ex predictis quod estum ad primam differentiam pars sapientialis sit nobilior quia versatur circa nobilior obiectum et eius etiam operatio est nobilior estum etiam ad secundam differentiam videtur quod sapientialis sit nobilior quod sic ipsa nichil aliud videtur esse quam aia iam informata prudentia et virtutibus moralibus et aliis scientiis speculatiuis. sapientia enim hec oia supponit sicut finis ea que ad finem ideo dicitur esse postrema via doctrine.

ad primam Tunc ergo respondendum est ad rationes que videntur arguere contrarium. Ad primam potest dici quod Aristoteles in se ptimo vocabatur optimus in homine totam partem rationalem distinguendo eam contra partem sensibilem ita quod non intendebat distinguere inter partem prudentialem et sapientialem illa autem tota pars rationalis in se ptima corruptibilis propter quod directe quo ad eius partem prudentialem et ex consequenti quo ad partem sapientialem in se ptima supponit prudentialem sicut egritudo corrumpit directe sanitatem et ex consequenti totam partem sensibilem.

ad secundam Ad aliam dicendum est eodem modo quod ille rationes philosophi non habent non sunt nisi secundum comparisonem partis intellectualis ad partem sensibilem. posset etiam concedi quod homo secundum communem cursum et communem modum loquendi magis dicitur pars prudentialis quam pars sapientialis quod status sapientie communem statum hominis excedit propter quod de eo qui opus sapientie exercet dicitur in decimo huius talis autem virtus erit melior vita quam secundum hominem non enim secundum quod homo est sic vivit sed secundum quod diuinitus aliquid in ipso existit.

propter solutionem alterius rationis potest notari quod omnes homines natura scire desiderant ut habetur in primo libro metaphysice et Tullius in libro de officiis dicit omnes enim trahimur naturaliter et ducimur ad cognitionis et scire cupiditatem. propter quod forte dicitur dicitur quod naturali ordine non oportet quod pars prudentialis precipiat parti sapientiali sed solus quod ipsa tan quam ministra prouideat de necessariis et impedimentis remoueat. sed continendo passiones ordinanda vires sensibiles habilitando ad facilius et prompte sustinendum labores et ita oportet quod pars sapientialis locum idoneitatem operandi hoc enim factio quilibet absque mandato desideraret naturaliter ad discere et opus sapientie exercere posse et in actu transiret ad discendum vel speculandum quod ergo dicitur quod si volumus speculamur et si non non concedo sed impedimentis remouitis et ordinato appetitu nos volumus non ex precepto prudentie sed ex naturali inclinatione cum hoc etiam si ista ratio valeret ipsa concluderet quod prudentia esset principalior seipsa quia prudentia non minus precipit parti prudentiali quam parti sapientiali sicut ergo puer lactat matrem sic sapiens speculatur remouitis impedimentis absque precepto prudentie eo solo quod virtus ad virtutem naturaliter inclinatur.

ad quartam principalem Ad aliam dicendum est ratio falsum supponit non esse possibile aliquem esse vere metaphysicum sine virtutibus moralibus et prudentia: primo quia habens affectiones ad alia non potest bene studere. secundo quia talis statim false iudicaret de diuinis oportet enim ex noticia istorum sensibilibus ascendere ad naturam diuinorum et ea que perfectiorem arguunt eis attribueret et ab eis alia remouere credentes ergo propter imprudentiam et moralem malitiam quod delectationes sensuales vel pecunie vel honores sint meliores quam sapia vel iusticia credent vel nichil non esse deum alium quem trem suum vel quod diuitias vel honores vel credent eius bonitatem et excellentiam in hoc consistere quod vitatur necare et manna et cibis maxime delicatis vel in hoc quod habeat in deficientes thesauros vel plurimos habeat sibi seruitores et non in hoc quod contempletur seipsum et si talia non dicant ore tamen ea videntur habere mentem propter quod videmus valde multos expectantes vitam futuri seculi magis vel perpetuo viuere sanos et iuvenes in hac vita quam ad aliam aliquam transire tales ergo habitum circa diuina falsificant et non habent metaphysicam sed habitum sibi contrarium dicam ergo quod verus metaphysicus est simpliciter bonus homo et perfectus: prudens autem non metaphysicus est simpliciter id est absolute sermone loquendo bonus homo sed non perfecte et consummate cum hoc etiam putandum est quod ois vere prudens plus habet de metaphysica non falsificata in mente quam maximus disputator malus homo. Forte tu obijcis quod secundum dicta videtur quod malicia non solum corrumpat estimationem practica sed etiam estimationem replicam speculatiua dicendum est ipsa non corrumpit directe et per se estimationem speculatiua sed per accidens et indirecte inquantum corrumpit media per que natura sumus ad estimationem speculatiua venire sicut apparuit.

ad quintam Ad aliam dicendum est quod effectus finalis prudentie sic est bene viuere totum quia prudentia simpliciter dicta statuit sibi finem sapientiam vel opus

Ethicozum

cxl

sapientie quem in vel quod ipsa non elicit sed ad illum finem adipiscendum ipsa ordinat circa alia totam vitam finalis autem effectus sapientie est optima et supremavita continens omnem vitam inferiorem bonam sicut finis ea que ad finem. Ad aliam potest dici quod prudentia est regula et mensura totius bonitatis humane politice non totius bonitatis humane simpliciter nisi preparatiue sicut ministra dicendum est etiam quod Tullius et Seneca locuti sunt in suis moralibus de felicitate politica solum sed actus non de contemplatiua que est felicitas simpliciter. Et sic est finis questionum super sextum librum.

ad sextam

questio prima
septimi libri:
Arguit primo

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

oppositum

quod sit herotica et bestialitas

Unde querendum erit super septimum librum ethicozum utrum virtus heroica et bestialitas sint possibiles homini. Quod non quia virtus heroica est virtus diuina sicut dicitur Aristoteles. sed quia homines transformari solent in deos sed virtus diuina non potest hominibus conuenire sicut nec

virtus humanabest iis nec homines mortales existentes possunt fieri dii immortales ergo et cetera. Tunc virtus heroica est virtus super nos sicut dicitur Aristoteles. excedens virtutes humanas sed talis non potest homini conuenire quod virtus vniuersalis attendit secundum maius in quod potest ideo virtutes humane attendunt secundum maximam et optimam opera in quod potest modo ultra hoc non puenit homini virtus alia nisi licet dare maximum maius et optimum melius. Tunc virtus heroica est circa obiecta virtutum humanarum vel circa aliud obiectum. Si primo modo tunc non est distincta ab alijs quod videtur esse contra Aristoteles. Si secundum modo tunc non conuenit hominibus quia humane virtutes sunt circa oia humana agibilia. Item de bestialitate arguitur sic bestialis non solum habet intellectum corruptum sicut imbecillus sed non habet intellectum virtutis Aristoteles. sed nullus homo est qui non habeat intellectum rationalem sit propterea differentia humane speciei constitutiua. Tunc bestialitas ponitur circa delectabilia inaturalia sed nulla sunt talia per batio quod innaturale est violentum et ois violentum triste non ergo delectabile secundum quod delectatio causatur ex coniunctione conuenientis conueniens autem non est innaturale tercio quod innaturalitas repugnat definitioni delectationis quia sicut apparet primo rhetorice delectatio est motus quidam aieze constitutio simul tota et sensibilibus inexistens natura. Oppositum vult Aristoteles. Ad videndum quod bestialitas et herotica debeamus intelligere. Sciendum est quod continentia et continentia (sicut videbitur post) sunt infra limites virtutis et malitie virtus autem et malitia dicte humane sunt infra limites humane conditionis: contra accipere bestialitas vero et herotica sunt extra dictos limites cum enim homo sit naturaliter medius inter intelligetias et bestias herotica est secundum quam ultra conditionem humanam homo eleuatur versus deum et intelligentias bestialitas autem est secundum quam citra conditionem

humanam deprimatur versus bestias. Est igitur dubitatio prius quod sit hoc possibile. Ad quod respondendum est quod in proposito limites humane conditionis contra accepto vocamus ad quos omnes homines habent virtutes rationis potentes sunt puenire per bonam vel malam assuetudinem et eruditionem hominem autem quidam sunt melius nati scilicet habentes demoticam naturalem disponentem ac perfectionem prudentie et habentes mores bonos naturales disponentes ad perfectionem virtutum moralium. Alij autem sunt peius nati carentes demotica et habent prauos mores naturales inclinantes ad malitiam modo non est possibile prauos natos ad finem peruenire gradum excellentie ad quantum possunt peruenire bene nati vel si hoc est possibile propter libertatem voluntatis sicut dicebat in quiddecima questione quartum libri. tunc hoc est difficile et inuisum ergo manifestum est quod bene nati possunt excedere limites humane conditionis communiter acceptos ad illos enim limites possunt ascendere prauos nati per bonam assuetudinem et eruditionem si habeant virtutem rationis. Alij autem aliud est herotica quam virtus vel moralis vel intellectualis quam in summo potest sibi acquirere vir optime natus per optimam assuetudinem et eruditionem Ita etiam dicam quod vir male natus per defectum eruditionem et malam assuetudinem vel etiam per egritudinem possit dimittere et sum rationis ex toto vel quasi sic quod ad tale gradum bene natus absque egritudine descendere non possit ita sed quod sicut bestia solo sensu vel quasi se su deprauato regetur vitam suam: ita ita exiret alimenter humane conditionis. Et sic ergo bestialitas habet secundum quem visum rationis extinguitur vel quasi homo secundum solum sensum vivit. Unde bestialitas in continentia et malitia sic distinguuntur quod incontinentia pervertit rectitudinem in ratione malitie vero pervertit rationem bestialitas extinguit eam vel sic incontinentia operatur contra electionem malitia vero secundum electionem bestialitas autem ex ipsius passionis omnem deliberationem vel electionem excludens. Ex his ergo satis apparet quod bestialitas et herotica sunt possibiles hominibus non oibus sed herotica bene natis et bestialitas male natis. Apparet etiam quid sit virtus earum et quod herotica non est virtus specie distincta contra virtutes humanas sed est quidam modus ipsarum consistit enim in excellentia quadam et similitate ipsarum virtutum. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod herotica non est virtus diuina proprie sed secundum similitudinem scilicet quod per eam homo sicut est possibile si nullum efficitur ipsi deo. Ad aliam dicendum est quod herotica non est super omnem hominem sed super maiorem partem ipsorum non enim pertinent ad eam nisi bene nati et optime eruditi virtutes enim humane prout contra herotica distinguuntur attenduntur non penes summum et optimum in quod potest bene natus sed penes summum ad quod ois habens visum rationis potest attingere. Ad aliam dictum est quod virtus herotica est circa obiecta aliarum virtutum nec distinguuntur ad alijs secundum speciem sed secundum modum. Ad ad quartam dicendum est quod ois homo habet intellectum secundum substantiam sed non secundum visum

quod limites humane conditionis

alij quod sit herotica

bestia et bestialitas et malicia

ad rationes ad primam

ad secundam

ad terciam

ad quartam

Liber septimus.

ad quintam
delectabilia
naturalia et i
naturalia quod
captiunt in p
posito

questio scda.
Arguit pmo

Secundo

Tercio

oppositum

confirmatio

due oppioes

resolutio do
ctoia.

Ad alia dicendum est q naturalia delectabilia
vocantur i pposito quociens innata sunt delectare aia
lia manentia sub dispositionibus couenientibus
suis p pta spibus. Sed pter natura delectabi
lia vocatur que delectat aialia rde cuiusda depa
uationis ipsoz ccedo igit q talia sunt couenien
tia z sic naturalia talib depauationibus sed non
sequitur ergo simpliciter naturalia vel simplici
ter couenientia sicut non sequitur amarum ha
benti gustum infectum ergo simpliciter amarum
Et sic est finis questionis

Queritur scdo. Utrum virtus heroi
ca sit in appetitu sensituo. **A**r
guitur q sic qz in eode debent fieri
bestialitas z heroica eo q contrarian
adinuicem scdm Arz. q contraria snt
nata fieri circa idē. sed bestialitas est in appetitu
sensituo pbatio pmo quia per bestialitatem ho af
familiatur bestiis modo non assimilaf eis scdm i
tellectum nec scdm appetitum intellectui sed se
cundum sensum z appetitum sensitui. **S**ecū
do quia i hoie bestiali non est vsus intellectus nec
per consequens vsus appetitus intellectus ergo
non remanet vsus nisi sensus et appetitus sciti
ui ergo nec i intellectu nec in appetitu intellectu
li ponēda est bestialitas sz in appetitu sensituo.

Item multi ponūt differentia inter continen
tiam virtutem humanāz heroicā quia continentia
nec manifestat nec tepat passiones sed resistit eis
in excessu existētibz virtutibz aut humana temperat
eas sed nō mortificat eas heroica aut mortificat
eas oīno vsu. **E**ustrati pmo huius de hac virtute vi
debatur loqui cū dixit querētes quod perfectū est
scilz humanā felicitatē oportet festinare ad mo
rtificationem irrōnabilius scz per istā virtutem he
roicā modovirtus mortificās passiones debet
poni in subiecto illo in quo passiones innate sūt
fieri sed ipse innate sunt fieri in appetitu sensi
tuo ideo rē. **O**ppositū arguitur qz virtus heroi
ca vocat diuina eo q p ea homo maxime assimila
tur diis ergo heroica ponēda est in parte superio
ri. **E**t confirmat qz heroica videt esse virtutē opti
ma que possit alicui hoī conuenire optima aut vir
tus debet esse optime potētē z appetitū sensitui
non est optima potētia. **E**tiam videt q heroica
sit illa virtus in cui opere consistit humana felici
tas sed scdm illā virtutē melior est vita q scdm ho
minem habens enī eā non scdm q homo est sic vi
uit scdm q in eo diuinum aliquid existit vt dicit
Arz. in dicimo illa aut virtus non est i appetitu se
situo sed in intellectu speculatio sicut Arz. ibidē
vel videt. **M**ulti ponunt istā virtutem heroicā
in appetitu sensituo ppter rōnes factas sed non
in appetitu concupiscibili sed in irascibili ppter ei
arduitatem. **A**ij aut ppter rōnes ad oppositum
adductas ponūt eā in voluntate. **E**t alij dicūt eaz
esse sapiām in cuius opere dicunt humanā felici
tatem consistere. **E**go aut puto scdm ea que di
xi in vltima questione pmi libri si per virtutem
heroicā debeamus intelligere virtutem ad cui
us perfectionē non possunt naturalit attingere
nisi bene nati. putāmus i alia questione q vir
tus heroica ponenda sit z in appetitu sensituo tā

tres cause si
ue modi best
ialitatis.

duo modi vi
tuperabiles

Ethicozum xli

Ad secundā. **N**aturalitas ad intellectū z voluntatem se habeant si
cut lux perfecta et tenebra pura ad dyasānū. **A**d
aliā rōem z ad rōes in oppositū pōt satis solui p
ea que nunc dicta sunt et p ea que post dicent z p
ea q dicta fuerūt in vltima questione pmi libri z i
decima secundi z c.

questio tertia

Confir.

Secundo

Oppositum

In quo pue
nit z orit cō
tinētiā z pan
tia.

In pantiā z
scōtinētiā q
modo se hnt

Oppio q cō
tinētiā i iyo
luntate.

Querit tertiū vtrū pntētiā sit i volū
tate subiectiue vel i appetitu sensi
tuo videt q sit i appetitu sensituo
qz multiponūt pntiā i appetitu se
situo ppter hoc q moderat passioēs
ipz pntētiā aut i eode subiecto videt fieri pntiā
cū ipa z pntiā sint circa idē obiectū. **E**t pntiā
quia continentia non est melior habitus q pntiā
sicut dicitur post ppter qd nec ponit debet i sub
iecto meliori. **I**tem pntētiā z scōtinētiā cum sint
contrarie debent fieri circa idē subiectum sed
incontinentia videtur esse in appetitu sensituo p
batio pmo quia victoria debet attribui vincenti
magis q victo sed incontinente sensus seu ap
petitus sensitui vincit rationem z electionem.
Secundo quia incontinentia videtur sequi dispo
nem corporalem talis autem habitus non debet
attribui potētiē separate cuiusmodi sūt intellectus
z voluntas. **Q**uod autem incontinentia sequatur
dispositionem corporalem probatur pmo p hoc q
viri sunt incontinentes mulieres autēz non vt di
cit aristoteles mulieres autem a viris distingun
tur per dispositiones corporales. Secundo p hoc
quod dicit aristoteles maxime autem acuti et me
lancolici secundum effrenatam incontinentiam
sunt incontinentes isti aut ab aliter complexionati
sunt distinguntur scdm dispositiones corporales.
iō z c. **O**ppositum arguitur quia homines dicim
conuentes aut incontinentes bestias autem nō.
propter quod in tali subiecto debent poni per qd
homo distinguitur a bestiis hoc autem est non p
partem sensibilem sed per partem superiorem qd
etiam p hoc pntiatur q boies bestiales nō dicim
mus pntētiē qz nō hnt rōem z electionē. **H**orā
dū ē sicut dictū fuit in pmo libro z i scdo q pntē
tia put de ea loqitur arz. in isto septimo libro et i c
perantia conueniūt i hoc q vtrāq rectam habet
rōem z electionē sed orit qz pntiā moderat per
fecte passiones z oīno detinet appetitū sensitui
vt nō rebellet rōi sed sibi psonet oīno. **C**ontinētiā
aut non ita moderat iper passioēs ppter qd hz
appetitū sensituiū rebellantē rōi tñ per ipsam pti
nētiā vincit iper ille passioēs ppter quod pntē
tia illud exsequitur trepidatē z cū annexa quadaz
displectia qd pntiā pōtē z delectabiliter opa
tur. **I**ncōtinētiā aut z pntiā pueniūt in hoc q
vtrāq trāsu i actū turpē seqūdo mo^o passioēz
modo se hnt z orit qz incontinentes rōnē habet rectam saltēz cū
fuerit extra passionē ppter quā nō transit i actū
turpē nisi ex forti passione z cū quadā pntētiā
sed ipatus habet rōnem depaumatā z oīno con
sonam passionibus ppter qd etiā extra passionē
exis querit obiectum circa quod exerceat suam
turpitudinē. **D**icit q alij qz continētiā non ē
in intellectu nec in appetitu sensituo quia opz
illā potētā in qua ponit pntētiā aliter se habere

sub pntētiā z an scz sub scōtinētiā sed intellectus
nō aliter se hz qz rō recta ē vtrōiqz nec appetit
sensituius aliter se hz qz vtrōiqz patit ipetuo se
z rebellat rōi igit z c. **S**cdo dicūt q pntētiā est in
volūtate qz cū nō sit i intellectu nec i appetitu sen
situo relinq q sit i volūtate. **E**t qz pntētiā non
tpat passiones sed resistit eis resistētiā aut est ali
teri ad alterz iō opz aliā esse potētā in qua ē cō
tinētiā ab illa in qua ponūt passiones z quia
prima dñā continentis z icontinentis videtur ēē
in electione volūtatis continēs enī eligit scdū
rationem z dimittit passionē. **I**ncōtinēs autēz cō
uerso. **S**ed contra istā rōem obicitur quia tñc
incōtinēs oparet scdm electionē quēadmodū iñ
peratus pñs est falsum quod p p Arz. ponentē
differentiāz inter intemperantiam ex vna parte
incontinentiā z moeliciē ex alia dicentē q psequens
superabundantem delectationem vel fugiēs tri
stias ppter electionē dī intemperatus non est
gentiū aut hīc quidez ducitur ppter delectationē
scz incontinentēs hīc aut ppter fugere tristitiā que
a concupiscentia scz mollis. **A**libi etiam dicitur
q delectabiliū psequens superabundantiam si p
ter electionē z intellectū dicitur incontinentēs. **A**r
guetur ergo per suā rōem contra ipsoz sic. **I**n
illa potētā non est ponēda pntētiā quēsimilr
se habet in incontinentē z pntētiā sed volūtās est
hōi sicut ei vtrqz hz verā rōem ita z rectam ele
ctionē sed sicut dicit Arz. p rōi z recte electioni
hīc qd ē imānet hīc aut nō imānet. **S**ed illi rōde
rēt q licet volūtās an aduētū passionis eligit se
cū rationē tamen in aduētū passionis dimittit
rōem et sequitur passionē ppter quod adhuc
pma differentia pntētiēz incontinentie est in ipa
volūtate. **E**t adhuc est dubitatio contra istos qz
sicut in aduētū passionis volūtās cadit ab electio
ne recta ita z rō tunc infirmat imo cū actus volū
tatis sit posterior naturalit actus intellectus videt
q infirmitas volūtatis eueniat ppter infirmitatem
rōis iō forte dñā pntētiē z i cōtinētiē non ē pri
mo ex pte volūtatis sed pñs ex parte ratiōis. **D**e
his aut magis videbit infra. **Q**uicquid tñ de hoc
dicatur ego puto esse dicendū de cōtinētiā z incō
tinētiā sicut in fine pmi libri dictum fuit de pntē
te z malicia videlicet q in appetitu sensituo pōt
poni continētiā qdā z icontinentiā z q etiā in vo
lūtate ponēda est pntētiā et incontinentiā z q illa
q est in voluntate pncipalior est ea q ponitur i ap
petitu sensituo nā i qdōq potētā pōt esse simul
circa idē obiectū iclinatio ad psequēdū rōē delecta
tionis sensualis z iclinatio ad fugiēdū rōē tur
pitudinis iudicate p rōem vel etiam e p vbi circa
idē obiectū inuenit sū iclinatio ad psequēdū ppter
sensuale tristitiā z iclinatio ad psequēdū ppter
cētā rōē iudicatā ibi pōt poni pntētiā z i pntētiā
sed dicte iclinatioēs sū iueniri pñt z i appetitū se
situo z in volūtate igit z c. maior videt manifesta
qm si illa potētā vīcat iclinatio ad passionē illā
q est ad rōem erit i cōtinētiā z si ecōuerso erit cō
tinētiā minor satis appere pōt ex dictis i vltimis
qstionibz pmi libri z ex dictis i tertio libro caplo
de volūtario z inuolūtario z per pntiam man
fessū ē q canis nō hnt appetitū intellectui sz iō

Extra illam
opinionem.

Risio

lum sensitivum: inclinatur ad psequendum cibum propter delectationem. et ad fugiendum quod dominus tenet baculum. Et mercator in mare respicitur veniente icli natur ad saluandum merces propter lucrum: et ad pendendum eas propter sanitatem suam: propter quod vbi iudicatum fuerit eodem esse rationem aliquam bonitatis: rationem aliquam malicie: potentia nata sequi illa iudicia poterit habere duplicem inclinationem. hanc quidem ad psequendum: illa autem ad fugiendum: quibus ille non sint efficaces et complete: nunc autem sensus iudicat debere cibum hunc sequi quia delectabilis. et intellectus iudicat ipsum esse fugiendum quia idcirco est vituperabilis: et appetitus sensitivus inatus est utrumque psequi iudicium secundum prout determinata. Si intellectus a sensu et appetitu sensitivo stimularus iudicabit cibum esse psequendum: et ratione qua est delectabilis: et practica rationem iudicabit ipsum esse fugiendum: et rationem quod est vituperabilis: et voluntas inata est sequi utrumque iudicium ergo. Et manifestum est ergo quod sit respondendum ad primam rationem. Dicendum est enim quod appetitus sensitivus et in voluntate ponenda est ipsa sicut dictum fuit in fine primi libri. Ad aliam concedi debet quod mores naturales bene disponunt ad continentiam aut incontinentiam sicut et ad virtutes et ad vicia. Si quid autem restat dicendum de mulieribus et bestiis dicitur in alia questione.

Ad rationes
Ad primam.
Ad secundam

Questio quarta.
Arguitur primo

Utrum quartum. Utrum mulieres vel bestie vel homines bestiales debeant aliqui continentes aut incontinentes. Arguitur de mulieribus quod sic: quia continentia sicut prout dicitur et incontinentia sunt in fratribus virtutis et malicie. propter quod omnes potentes ad virtutem vel maliciam attingere possunt fieri continentes aut incontinentes: sed multe sunt mulieres valde male et multe virtuose tam prout incontinentes quam continentis inuincibiliter castitate servantes vel illas virginatate et propter deum aut bonum prout servandum volentes martiriis sustinere. Et Aristoteles primo politice loquens de mulieribus dicit et servus dicit quod mores prout exultandum esse oportere quidem participare omnes: ideo et.

Secundo

Contra alias
partem.

Secundo

Oppositum.

duo requirunt
ad incontinentiam

ex toto carentes usu rationis non posse dici propter continentes aut incontinentes. Requiritur etiam ulterius ad continentiam et incontinentiam propter acceptas efficacia seu valitudo quedam rationis passionis si quis debilem habuerit rectitudinem rationis propter impotentiam naturalem: ab hoc sequatur impetum passionis ut pueri non vituperantur: tamen incontinentia est vituperabilis: illa ergo non est incontinentia sed vocatur nature fragilitas. Similiter etiam si quis habeat debilem rectitudinem rationis propter malam assuetudinem: ipse iam exit terminos incontinentie et subintrat terminos malicie propter quod oportet ad continentiam et incontinentiam proprie dicitur rationem esse fontem et non facile declinabilem. Ita etiam appetitus si quis a debili passione vincatur: ipse reprobandus non solum in incontinentia sed et in malis: et si vincatur ea nihil mirum: ideo non laudabitur in continentia: et si est laudabilis oportet ergo impetum passionis forte esse. Et his apparet quod pueris vel hominibus bestialibus continentia proprie vel incontinentia non attribuitur propter debilitatem rationis sed nec mulieribus saltem in pluribus quia non sunt firmi iudicij sed variabiles propter fluidam et fragilem complexionem naturalem: continentia tamen et incontinentia sicut etiam virtus et malicia attribuitur eis imperfecte et secundum quid ut non vocamus eam continentiam simpliciter nec virtutem simpliciter: sed continentiam aut virtutem pueri vel mulieris. Et hoc videbatur Aristoteles intendere primo politice dicens femina quidem habet prout prout sed inualidum. puer autem habet quidem sed imperfectum et quod similiter existimandum habere circa virtutes morales. existimandum enim oportere habere omnes sed non eodem modo sed quod in vicinis ad sui ipsius opus. Et addit quod non est eadem continentia viri et mulieris neque fortitudo neque iustitia. Contingit tamen in aliquibus mulieribus multum vigere rationem propter bonum naturam et assidua eruditione: quibus iam simpliciter propter attribuende sunt prout et malicia: continentia incontinentia: sicut viris: sed hoc est in paucioribus. Secundum hoc ergo et secundum ea que predicta sunt rationes satis solute sunt et sic est finis questionis.

omnis inter in
continentiam et na
ture fragilitatem

Utrum quintum. Utrum continentia debeat dici prout et sic prout Tullius in sua rhetorica reponit continentiam sub triplici tanquam parte quandam vel specie ipsius et per Senecam numerant eas tres virtutes cardinales in suo libello de quattuor virtutibus. Et continentia est malicia cum ab ea vituperemur ergo continentia est prout. Et oppositum ponit Aristoteles postquam tractaverat de singulis virtutibus moralibus tractavit seorsum de continentia: etiam ipsa non distinguitur per triplicitatem: cum ipsa veretur circa materiam temperantie tamen Aristoteles in isto septimo distinguit inter ipsam et temperantiam: etiam in principio huius septimi. Aristoteles concludit incontinentiam malicie et bestialitati et continentiam prout et heroicis dicit etiam Aristoteles in isto septimo incontinentiam non maliciam: ergo continentia non est virtus. Etiam continentia non est virtuosus quia dicitur primo huius quod in virtuosos non incontinentes omnia consonant rationi ergo continentia non est virtus. Dicendum prout sumitur

Secundo
Oppositum.

Continencia
duplex sumitur

prout capitur
duplex

Continencia est
in voluntate et
non in appetitu
sensitivo secundum
aliquos.

sententia an
etor circa prout
dicta

est breviter quod philosophi sepe videntur equivoce nomine continencie sepe enim continentia capitur pro omni abstinentia ab acibus venereis: et sic ideo quod virginitas vel vidualis castitas: de quibus in tertio libro satis dictum fuit: aliquando autem capitur vel pro temperantia: ita quod continentia et temperantia sunt nomina synonyma et ita capit ea Seneca. Et sic continentia dicitur prout sicut temperantia. Alio etiam modo capitur pro specie seu parte quadam temperantie: et ita videtur loqui Tullius de ea. Alio modo capitur pro habitu quo insistentes rectitudini rationis resistunt passionibus in nobis vehementibus existentibus non auferentes totum tractum ipsarum propter quod operi nostro: contradicentia quedam vel dissollicita annexa est. et istomodo determinat Aristoteles de ea in hoc libro: et sic etiam capio in presenti questione. Et tunc sciendum est quod duplex accipitur uno modo propter se per habitum perfectum videtur inclinante et de terminante potentia ad optimum operis: quod ipsa potest Alio modo large per quolibet habitum inclinante et de terminante potentia ad opera laudabilia. Etiam satis manifestum est quod continentia dicitur est virtus large sumendo prout quod per opera personarum recte rationi sunt laudabilia: continentia autem resistens passionibus insitit rationi ut dictum fuit et sic operis personarum recte rationi. Sic ergo bene dicit Aristoteles videtur utique continentia et perseverantia studiorum et laudabilium esse: incontinentia autem et mollicies pravorum et vituperabilium: si prout sumatur propter sicut dicunt aliqui continentia prout attribuitur appetitui sensitivo non est virtus ipsius sensitivus appetitus quia non facit appetitum sensitivum optime se habere cum adhuc rebellet rationi: et cum ideo prout remaneat adhuc inclinatio prava. Secundo dicitur isti quod continentia potest esse prout in voluntate quod sic prout bare nituntur. non operis illa voluntate esse minus bona: quod resistens forti passioni et forti inclinationi appetitus sensitivi inclinatur ad rationem: quod illam quod nihil habens sibi obuium inclinatur ad rationem: operando scilicet melior virtus requiri videtur ad operandum scilicet rationem quod maior est inclinatio contra rationem: sed incontinentia voluntas inclinatur ad rationem contra tactum appetitus sensitivi: in prout autem inclinatur ad rationem nihil habens obuium sibi: opera enim in ipso consonant rationi ergo voluntas in continente potest tantum habere virtutem sicut in prout. Et ex multis electionibus personarum recte rationi potest accipi prout in voluntate: dato quod non occurrat obiectum extra circa quod homo possit operari secundum prout. nam in homine delecto posset intus amor honesti figi in voluntate. quod nulla passione premitteret se trahi ad actum turpem sicut dicebat in tertio questione septimi libri. et tamen in expertia passionum et assuetudine sustinendi eas appetitus sensitivus in aduentu passionis plus dolet et minus delectatur: biliter obediret rationi: quod si passionem essent in eo temperantiales: quod in istis dicitur effectus virtuosus scilicet prout superius ostendit: sed non ex toto propter rebellionem seu non delectabilem obedientiam partis sensitivae propter quod ipsum vocarem nomine propter continentem. Tertio isti ostendunt quod continentia stare potest cum habitu pravo appetitus sensitivi: quia sicut cum rebellionem appetitus sensitivi: et inclinationem contra rationem: omne autem quod rebellet rationi et inclinatur contra rationem prout est ut sic dicitur et tunc. Istarum autem trium conclusionum prima

indubie vera est apud me. Tertia autem falsa: nam continens simul trahitur ad psequendum idem rationem delectationis et parentis et ad fugiendum rationem turpitudinis et non intelligo quod unus tractus sit in appetitu sensitivo solum alter voluntate solus sed in utroque appetitu prout hunc duplicem esse tractum. Appetitus est sensibilis est inatus sequi delectabile: et est inatus obedire rationi: propter quod scilicet dicitur in rationem prout simul ad utrumque prout inclinari: et cum appetitus sensitivus organica prout existens videatur inmediate mouere membra ad operandum: videtur quod ad illud operandum moueat ea ad quod fortius inclinatur: id prout si continens operis secundum rationem quod appetitus est prout habeat de inclinatione ad obedendum rationi quod ad sequendum passionem. et ita videtur magis bonus quam malus: et de hoc aliquid dictum fuit in penultima questione primi libri. Secundo autem dictarum conclusionum est michi dubia primo quod videtur aliquibus quod prima ratio illorum non valeat. quoniam illa voluntas videtur esse potentior et firmitus habituata: que potest et potuit omnem impetum passionis extirpare: quod illa que solus potest resistere et tenere se contra passionem. Secundo quod videtur et si utrobique voluntas sit eque perfecta in se: tamen voluntas in prout excedit in ordine ad electionem: equalis est prout non videtur equaliter producere effectum aliquo resistere sibi et non resistere. et ideo quod si est possibile sine expertia passionum voluntate ob eius libertatem puram transire in extremam eius actum passionem prout sentit: sicut si esset expertia passionum tamen hoc eval de difficile: et ratio. Quarto quod voluntas perfecta diminuat perfecte super appetitum ideo licet non possit extinguere dolorem vel tristitiam: nec in tamen moderare eam: sicut si appetitus assuetus esset sepe sustinere: tamen ipsa potest auferre totum tractum appetitus ad oppositum rationis multum enim refert tristari et tendere in repulsum rei tristabilis vel etiam delectari et tendere in persecutionem vel conservationem delectationis: vir ei prout in tristare et se excorcare: sed rationem dicitur quod in honestum esse et fugere sensitivum appetitus ex toto subiectus rationi nullum daret impedimentum ad fugiendum: sed toto conatu se subiceret ad illam tristitiam sustinendam in immensum manifestum est igitur quod appetitum sensitivum in immensum dolere in expertio operis secundum rationem non arguit continentiam prout de ea loquimur hic: sed conatus in oppositum rationis quem totum auferret voluntas intus et perfecte consummata videtur ergo quod continentia non est virtus proprie accepta nec appetitus sensitivus in appetitu sensitivo: nec voluntatis in voluntate: scilicet si habitus adhuc incompletus. sicut tepiditas non caliditas in summo. sed est caliditas incompleta: et sic etiam incontinentia non est completa malicia sed est propinqua sibi propter quod ipsa est vituperabilis. Et hoc apparet illud de quo quidam dubitauerunt videlicet: quod temperantia melior est habitus quam continentia quoniam in bonis habitus completus est melior habitus incompleto: temperantia autem est habitus completus: et continentia autem est habitus incompletus ergo. Contra quod tamen sit me tamen aliqui sic obijciunt temperantiam non agoni lior temperantia autem agoniatur habet ei bellum cum passio ne rebellare. sed agoniatur coronantur primo huius

Appetit? sen
sitivus potest
habere diversas
inclinationes.

Arguitur quod
continentia sit me
lior temperantia
a ij

Secundo

ergo corona magis debet contineri: quod tunc patet. Item scilicet huius circa difficultas semper et ars sit et virtus erant bene melius in hoc: sed difficultas est sequitur appetitum rebellare (quod facit continentia) non rebellare: quod facit temperantia magnitudo enim passionis auget meritum. Item multum ponunt temperantiam in appetitu sensu et continentiam involuntate nobilioris aut potentie nobilior est habitus ideo et cetera. Sed ille rationes non concludunt. Ad primam enim dicendum est quod ego nescire nobiscum non est bonum vel non est optimum: et hoc potest esse dupliciter. Vnum modo subternendo tota liter iunctum. Alio modo sibi recalcitrando et resistendo scilicet corona aut magis debet promovere se cunctis modo et ille primus modo conuenit temperantie. Sed aut continentie. Ad aliam dicendum est quod difficultas pueniens ex debilitate rationis et ipsius voluntatis: aut etiam ex inobedientia appetitui sensui diminuit meritum. Ad aliam rationem et ad principales rationes appareat satis quid sit dicendum secundum predicta. Iste cetera de questione.

Tertio

Ritio
Ad primam

Ad secundam

Ad tertiam
ad principales
rationesquestio sexta
Arguit primo

Quod si tertio dicitur de aliquo opabili potest haberi si sit iudicium. Arguit quod si sit: quod alter non possumus simul citare: id est habere duas inclinationes scilicet vnam ad persequendum et aliam ad fugiendum: cum appetitus non feratur in incognitum sed consequens est falsum ut apparet in primis et in continens. Item primo huius. Ad contrariam enim morem continens. Item si continens cum agit appetit agere il lud quod agit: et appetit non ferat nisi i appetens bonum et apparet sibi quod bonum agit: et tamen sepe confitetur se scire quod non bene agit. dicit enim aliquando reprehendentes ipsum. scilicet quod non bene agit: sed non possumus abstinere. Item si sit possibile est quod aliquid sit persequendum nisi aliquid futurum est: et possibile est simul sensum aspicere ad presentes circumstantias solum et intellectum aspicere ad futurum ergo possibile est simul sensum iudicare quod hoc sit persequendum: et intellectum quod hoc sit fugiendum: et istam rationem visus est. Aristoteles notasse tertio de anima dicens quod appetitus sunt contrarii: hoc autem accidit cum ratio et concupiscentia contrarie fuerunt sunt: autem in temporis sensum habentibus intellectus quidem enim propter futurum retrahere iubet: concupiscentia autem propter ipsum iam videtur enim quod iam delectabile et bonum simpliciter propter ea quod non videtur quod futurum est. Similiter etiam quid prohibet te iudicare visu soles esse bipedale et intellectu maiorem terram: vel etiam per colorem iudicare hunc esse sortem per vocem autem non esse specialiter cum visus et auditus sint potentie disperate: non exinuit deperdent. Oppositum autem arguit quia sequitur quod non esset impossibile precludere contradictoria simul esse vera: non solus ore sed etiam mente quod est contra firmitatem primi principii unde dicitur. Arguit quarto metaphysice impossibile namque quicquid idem existimare esse et

Oppositum

non esse. Notandum est quod multum differt inter age re simul propositiones contradictorias: siue habere in mente propositiones: siue propositiones sit formatae et iudicare eas esse veras in enim potes habere propositionem istam in mente quod alia sunt parua: in nihil iudicatis: an sit vera vel non: dico ergo quod possibile est iudicare simul propositiones contradictorias siue habere simul eas in mente formatae: aliter tu non posses formare primum principium: quia primum in te contradictorias propositiones scilicet idem non esse et non esse eodem. Similiter tu non posses formare questionem quod quod sit per se inter opposita: verum de sit an non sit sed dicitur quod eandem potest cognoscere uam iudicare siue credere ambas simul esse veras sibi gratia credere siue iudicare quod simul deus sit non sit et sic de alijs contradictorijs. Et impossibile quod hoc esset contra firmitatem primi principii: quod sequitur quod i eodem essent simul tria quod talia iudicia sunt contraria ut dicitur. Arguit quarto metaphysice. Sed dubium est de diuersis potentijs puta de sensu et intellectu vel de duobus sensibus diuersis. Ad quod puto esse dicendum quod impossibile est eundem hominem iudicare simul per intellectum vnum contradictorium esse verum et per sensum alterum: et hoc videtur michi notum per experientiam. iudicium enim sensus ex toto cadit quod contrarium iudicat intellectus. Astrologus enim licet primo crediderit per sensum solem esse bipedale tamen postquam habet demonstrationem credit per intellectum ipsum esse maiorem terram: nec vnum propter sensum statim illo intellectu iudicio: credit ipsum esse bipedale. Et puto quod causa huius sit illa quam posuit Aristoteles. videlicet quod in eodem contraria non possunt simul existere. Eadem autem est anima in nobis ut puto intellectu et sensui: appetitui et secundum locum motui. et vegetatiui nec extensa extensione corporis: sed tota vbiq. licet in bestiis non sit ita potentia tamen sensitiue appetitiue secundum locum motui et vegetatiue in nobis sumpte pro dispositionibus qualitatibus aut quantitativis disponuntur: aut vegetandi et iterum videndi et audiendi et cetera. sunt bene diuersae realiter et diuise loco et subiecto: sicut prius dictum fuit cum ergo de virtute contradictoriorum iudicia sunt contraria: impossibile est quod sint simul in nobis: quia simul existerent in anima nostra vna et indivisibili existente. Iudicium enim non est solum in dispositionibus qualitatibus aut quantitativis organici sed est in substantia anime subiectiue licet tanquam in subiecto remoto: sicut autem in materia prima non possunt propter quascumque dispositiones qualitatibus aut quantitativis esse simul forme realiter contrarie: puta calidum et frigidum: ita nec in anima. Item et eiusdem alia videtur esse causa videlicet quod in potentijs cognitiuis subordinatis superior semper dominatur inferioribus in tantum quod superior iudicante: iudicium inferiorum si fuerit contrarium extinguitur omnino. Quod manifeste videbis in frenetis: qui videntes oculos feruicam nullum credunt eam esse festucam sed serpentem vel lupum: vel omnino illud quod potentia est maius superior existens iudicabit. imo iudicabit

non possunt habere
iudicia contradictoria
etiam in diuersis
potentijs.

Iudicium sensus
et intellectus
docet

Obiectio

Solutio

intellectus huius
apprehensione
propter se habet
duplex se habet
re ad iudicium

oppo quod alio
sit apparetia
quod iudicium

oppo oppo
sit

se non videre festucam sed serpentem: et audientes parum sonum et dulcem iudicabit se bella audire vel tonitruum: quod si mixtum sit huius rationem in actu de magnitudine solis: iudicat solē esse maiorem terram: et esse falsum omnino quod sit minor: et quod nullum credat ipsum esse minorem. Si autem aliquid nobis obijciat dicēs quod vis tu assignare causam omni principii cum ei non sit causa. Rideo quod primi principii nulla est causa sic quod cedam ipsum propter processionem alterius propositionis cuiuscumque nulli alterius propositionis concessio est causa processionis primi principii: tamen si causa se aliquid ex natura rei propter quod intellectus non potest negare primum principium: sed necesse concedit ipsum: sicut sunt cause quare ignis necessario calefacit et non potest frigidare: vel etiam quia idem non potest esse calidum et frigidum. Sed oportebit videre quod intellectus non habet se formatam propositionem: potest ad iudicium de veritate ipsi se habere quod duplex. Vnum quod ratio vel apparentia careat ad veritatem partem sicut forte esset de de problemate: an astra sint paria. Alio modo quod habeat ad veritatem partem rationes probabiles: sed tamen mundum determinantes ipsum ad veritatem partem vel ad aliam: sicut esset forte de problemate an forme substantiales elementorum maneant substantialiter in mixto. Tertio modo quod per rationes ex vna parte vicētes determinet ad iudicium vni partis: sed tamen non sine formidine ad oppositum: et iste intellectus est sicut vapor conuersus tam in nubem qui licet sit magis aqua quam aer: tamen multam habet dispositionem et tendentiam ad aere. Quarto modo quod intellectus ex toto sit ad vnam partem determinatus omni formidine remota et iste est sicut vapor cum perfectus factus sit aqua: sic quod nulla remaneat in eo dispositio contraria aque. Dicam ergo quod sicut in aqua complete generata remanent omnes contrarie dispositiones: ita in completo iudicio de veritate vni partis omnes ablatæ sunt apparentie ad partem oppositam: sic quod nullam habent vim super intellectum. sed sicut nubes licet verius sit aqua quam aer: tamen aliquam reseruat aeris apparentiam et huiusmodi: ita in debili iudicio salutaris effectus apparentie partis opposite: reddens iudicium debile et facilius in oppositum mutabile vel adhuc et ad ampliorē determinationem dici potest quod sicut aliqui ponunt formas aque et aeris non misceantur simul substantialiter: sed secundum dispositiones ipsarum: ita aliqui ponunt quod iudicia contraria non misceantur simul substantialiter sed dispositiones eorum scilicet apparentie. et isti habent dicere quod sicut materia non potest simul esse sub forma aque et aeris. tamen ipsa in nube existit sub forma aque propter dispositiones aeris conuenientes transire potest facilius in aerem ita intellectus existit sub iudicio formidinali vnius oppositi potest ex facili mutari in iudicium alterius oppositi. Ad ista autem ponunt quod non sit aliud iudicium quam apparentia: quod si procedatur: cum apparente opposita licet sub eodem remisso possit simul stare sic oportet dicere quod iudicia contraria: propter quod videremur quod sicut tepidum in puncto non esset magis calidum quam frigidum vel econtra: propter quod neque simpliciter diceretur calidum neque frigidum: sic huiusmodi ad veritatem partem apparentia equaliter: nec diceretur simpliciter iudicare

vnā partē nec aliā. Et sicut tepidum habet plus res gradus caliditatis quam frigiditatis diceretur simpliciter calidum et non frigidum: ita habet maiorem apparentiam ad vnam partem quam ad aliam de simpliciter iudicare illam partem: et non aliam. Si querat cui istarum vtriusque magis assentiam dicam quod auctor delectat potest ponere differentia inter apparentiam et iudicium: quoniam sepe vbi videretur expertus sum quod rationes viderentur ad vnam partem probabiles. tamen ad neutram partem iudicij determinabam me: etiam neque no uis rationem ad vnā partē vel ad aliam superuenientibus sed in suspensio tenebam me. Et neque videmus non omnes eque cito nec eque intente cōsentire apparentiæ: imo prudens est prius examinare consilia. Apparentie namque videntur se tenere ex parte rerum et circumstantiarum suarum. Iudicium autem est actus ipsius intellectus circa apparentias: et nos videmus si voluntas ad vnam partem afficiatur: quod intellectus plene iudicabit per partem illam ex apparentia debilissima: nec apparentie valde fortes poterunt ipsum mouere ad aliam partem verum est tamen quod sepe nos vitiatur noie apparentie per actum intellectus quo ipse assentit apparentijs sibi presentatis: et sic apparentia procedo nihil aliud esse quam iudicium: tunc ei dicere quod est de apparentijs ex parte rerum se tenentibus oblati huiusmodi et illic non oportet de apparere huiusmodi illic vtriusque etiam puto esse dicendum quod eundem hominem iudicare simul vnum contradictorium esse verum per vnum sensum et alter per alterum sensum est impossibile: et hoc etiam videtur michi notum per experientiam. si enim ille homo gerat in colore et figura similitudinem sortis et in voce similitudinem alterius: tu videns eum et non audiens iudicabis bene quod ipse sit sortis et econuerso iudicabis quod non sit sortis sed audiens eum et non videns. Si autem simul audias eum et videas statim extinguitur vnum iudicium vel etiam ambo sic quod in suspensio tenebis tuam sententiam: dicens ignoro si est ipse vel non. nunquam enim dices credo quod sit sortis: et quod non sit sortis sed tu bene dices quod ille secundum colorem vel figuram appareret esse sortis et secundum vocem appareret non esse sortis loquendo de apparentijs exterioribus. Si si loquaris de apparentia pro consensu: hoc nunquam erit possibile simul: nunquam enim simul cōsentire posses quod ipse esset sortis et quod non esset sortis. Et istius conclusionis ut puto causa assignari potest dupliciter vna propter nobis alia communis nobis et alia. Due rationes quod libus. Prima ergo est quod anima nostra indivisibilis existit in toto corpore et in qualibet parte eius habet iudicia et iudicia sicut dicitur non sunt solū in dispositionibus sed in substantia anime propter quod cum contra potentia: sed in substantia anime propter quod cum contra potentia: im possibile est hominem siue secundum vnum sensum siue secundum diuersos habere simul contraria iudicia. Alia causa assignatur quia sensus exterior habet ad sensum communem necessariam connexionem: ita quod statim iudicia eorum perueniunt ad ipsum. ipse autem idem existens non potest simul habere iudicia contraria: iudicās autem vnam partem extinguit iudicium partis opposite sicut prius dicebatur: propter hoc quod ipse est

oppio qd fct
extior non in
dicet.

Ad rōnes
Ad pnam

Ad scdm
Ad tertiam

Questio vij
Ad pnam

potentia superior ad omnes sensus exteriores. imo dicunt aliqui forte probabiliter qd in organis exterioribus nullum sit iudicium sed in sensu communi solum. ad quem species diversorum sensibilibus deferuntur per organa diversa. cuius signum dicunt esse qd habentes lesum organum interius quibus habeant oculum bonum: sicut frenetici non iudicant aliquid bene per oculum. dicunt ergo isti quod sensus communis unus existens secundum rem dicitur plures secundum rationem dicitur enim visus prout iudicat de coloribus per oculum sibi presentat et dicitur auditus prout iudicat de sonis per aurem delatis ad ipsum. et sic de alijs propter quod in somnis ubi ligata sunt organa sensuum exteriora iudicamus de sonis et de coloribus ac si vigilaremus. putamus audire vere vel videre. Ad primam ergo rationem dicitur potest quod ad contraria sunt motus incontinentium sic qd appetitus extra passionem inclinatur ad fugiendum. et in passione ad prosequendum et ita non simul. vel etiam dicendum est qd intellectus simul iudicat idem esse delectabilem turpe: appetitus autem ob hoc statim innatus est habere circa illud complacentiam ratione delectationis: et displicentiam ratione turpitudinis isto enim modo complacentia et displicentia non sunt opposite. Sed sicut intellectus non potest simul iudicare qd illud totum sit prosequendum et fugiendum: ita nec appetitus potest simul illud totum acceptare et refutare. et sicut intellectus poterit iudicare totum esse prosequendum ratione delectationis. iudicio tamen debili et formidabili seu formidabili propter apparentem turpitudinem. ita appetitus poterit totum acceptare sed tamen acceptatione debili et cum annua displicentia propter turpitudinem: et erit voluntarium mixtum: et hec satis apparuerunt in tertio libro. Et eodem modo dicendum est ad aliam nisi qd si quid de scire restat dicendum illud dicitur potest. Ad ultimum dicendum est qd intellectus si aspiciens ad futurum iudicet illud non esse faciendum nisi qd sensus tunc iudicaret illud esse faciendum: tamen adhuc manet iudicium qd illud est delectabile quia hoc etiam videt intellectus: propter qd appetitus in obiecto habet complacentiam. non possit acceptare ipsum stante tali iudicio quando qd etiam intellectus acquiescit iudicio sensus non obstante nocumento futuro preponderans illam delectationem illi nocumento futuro. et tunc appetitus acceptat sed cum aliqua displicentia propter sibi apprensus nocumentum. Ad aliam satis respondit fuit in corpore questionis.

Uteritur septimo. Utrum incontinentes sciat qd prave agit Socrates vi dicitur aristoteles arguebat qd non qd nullus ignoranter agit quod non putat esse bonum: appetitus enim qui exigitur ad agendum non est natus ferri nisi in bonum vel apparens bonum. sed non possumus id putare esse bonum quod scimus esse malum cum non possumus simul iudicare contraria sicut dictum fuit in

alia questione. et qd durz esse videt qd pars sensitiva iheret et trahat parte intellectiva sicut servas scz ita qd propter sensum putamus illud cuius opus posui sciam habere. ergo nunq agimus qd agere scimus esse malum. ideo dicitur in tertio huiusmodi quid igit ois malus qd opz opari et a quibz fuit grediu. Et seqret qd incontinentia esset peior qd temperantia. ex quo scilicet prave ageret. ita patet aut ignorat: sed hoc apparet falsum in septimo huiusmodi in oppositu arguitur per concessione multoz qui reprehendentibus eos dicunt scio qd male ago sed abstinere non possum. Item incontinentes extra passionem existit: habet recta rationem vult arg. ergo per ea ipse scit fornicari esse malum. qd ergo fornicatur vel scit adhuc illud quod plus: et habetur intentum vel illud oblitus est quod dicit non potest quia oblitio fieri videtur per tps longitudinem et quia si quis tunc ei totum reducat ad memoriam non propter hoc abstinere. Item si est possibile qd alijs scies prave agit ille videt esse incontinentes hoc est possibile. probatio pmo qd aliter nullu est peccatu qd conscientiam vel etia ex certa malicia. Alii etia oē peccati esset ex ignorantia quod non vult arg. qui ponit aliqui peccati esse ex ignorantia aliqui ex passione et aliqui ex electione. Secundo etia quia voluntas non esset libera ex quo non posset in oppositu rōis nec esset omni nra opationu vel actu a pncipio pvois ad finē qd est. Arg. in tertio huiusmodi. Tertio qd hoc esset articulu illu paritatem stante scia in vlt et in particulari qd voluntas non possit velle oppositum error. Ad pz distinguere pmo sic. Lo magis scire dupliciter. vno modo in habitu solum abiqs actuali consideratione scdm illam sciam. Alio modo in actu scz in actu considerado scdm illa sciam. Dicedu est qd scies in habitu solum potest agere contra sciam. quia intellectus non est solus principium motus scdm qd in habitu solus. scz qd in actu sibi gra scies qd propter turpitudinem nunq est mechandum nihil actu consideras de turpitudine sed considerans actu qd sit delectabile coire cu tali muliere. et qd delectari sit bonu non est mixtu si mechatur: et ita sit pma conclusio. Item alijs potest esse scies in actu scdo duplr. vno modo in vlt tantu vt qd nuq est mechandum. Alio modo in particulari vt qd nuc cum ista non est mechandum. Dica ergo qd scies in actu ens in vniuersali tñ in actu potest agere contra scie tiam quia particularis et non vniuersalis estimatio mouet vt dicitur de anima. motus enim et actiones sunt circa singularia: sicut ergo scies actu oem mulā esse sterilem: videns hanc mulā potest optari qd scit pregnans: eo qd non considerat ipsam esse mulam: sed considerat qd ipsa habet magnū ventrem: ita non est impossibile scire actu qd nuq sit mechandum. et tamen putare qd nunc cum ista sit delectandu qd coire. et ita sit secunda conclusio. duplr itelligit. Item aliquid agere contra scientiam actualem tur qd aliquis et particularē potest intelligi duplr. vno modo contra possit agere directe et formaliter. Alio modo contra indirecte qd scias actua et non formaliter sed consecutiu. voco autē agere contra directe et formaliter: si secundum eandem rationem ego moueor ad agendum hoc agit. scdm quā ego scio ipm non esse agendu. Si voco agere ptra non directe sed psecutiu si scio

Secundo

In oppositu

Secundo

Tertio

duplr cōstgū
scirc

pma conclusio

duplr aliqde

scdm conclusio

duplr itelligit

le et particularē

tercia conclusio

qta. conclusio

duplr quisqz
scias actualē
particularē

qnta conclusio

sexta conclusio

decisio qstōis

scdm aliam rationem hoc non esse agendu: et scdm aliam rōnem ago ipsum verbi gratia agere contra directe est si scies formaliter qd non esset nuc mechandum cum ista: et mecharet scdm appetitum inclinante formaliter ad mechari nunc cum ista. Et hoc videt impossibile quia hoc esset simul habere contraria iudicia sicut multi dicunt appetitus enim non inclinaret formaliter in mechari nuc cum ista nisi iudicato qd nunc sit mechandum cum ista. sed simul habere iudicia contraria est impossibile sicut dictum fuit in alia questione. ideo. et. Et ita sit tercia conclusio. cuius probationem non ex toto concedo: ideo volo post ea regredi super eam. Agere aut contra indirecte siue consecutiu et non formaliter est si scirem formaliter qd non esset nunc mechandu cum ista et mecharet sed appetitum inclinante formaliter non: ad mechari nunc cum ista sed in delectari cum ista per coitus et hoc est bene possibile quia forte ignorarem vel non actu considerare qd sic delectari esset mechari. possum enim habere simul iudicia non contraria non sunt aut iudicia contraria qd non est mechandum et qd est delectandum vel coeundum quia cu aliqua tu posses coire non mechando videlicet cu vxore propria. ergo in casu predicto non erant contraria iudicia nisi ego actu considerarem qd sic delectari est mechari ideo. et. Et hec sit quarta conclusio vel forte hec due conclusiones vltime possent virtualiter poni sub tali distinctione scientiam actualem et particularem potest aliquis habere duplitem. vna perfectam ubi nichil remanet ignoratu nec inconsideratum nec iniudicatu pertinens ad operandum vel non operandum. et tunc non est possibile agere contra scientiam. quia oportet simul habere iudicia contraria. nam si actu iudices non esse mechandum cu ista. et cum hoc actu iudices qd coire cum ea est mechari cum ea: oportet te actu iudicare qd non est coeundum cum ea quia sicut apparet primo posteriorum inducens sub maiori minorem simul cognouit conclusionē hoc aut stante non coibis. nisi simul iudices coeundum et non coeundū esse. et hec sit quinta conclusio. Aliam contingit esse scientiam particularem et actualem incompletam ubi scz aliquid remanet ignoratu vel inconsideratu vel iniudicatum et tunc est possibile agere contra scientiam non tñ contra directe et formalit. sed sicut dicebatur in quarta conclusione et ita sit sexta conclusio. Huius aut consideratis videndu est de pncipali questione propter quod est bene notandu qd ille qui liberat est ab oī passione sensitiui appetit? potest magis oēs circumstācias attendere et cognoscere. imo qd ipsam passionem et motum ei: qd ille qui passio ne ligatus est: sicut homo sobrius aut vigilas magis potest ebrietatem et somnolentia et oēs earū conditiones inspicere. qd ebrius aut somnolens quare: qd passionem sensitiui appetitus non sunt sine motu sanguinis aut aliorum humorū vel spiritūū qui motus si sit magnus turbat sensū et prohibet ipsum intellectui debite monstrare. qui tamen intellectus de particularibus sensibilibz non potest vere et perfecte sine sensus conuenienti m

nisterio iudicare. sensus enim cum scdm pns de terminata: non sit aliud quā appetitus sensitiuus si passione detentus fuerit non ostendet intellectu nisi passionem: vel eam sic intente ostendet qd intellectus nihil vel modicu aduerret nisi ad passionem. et ita iudicabit scdm exigentiā passionis. qd non fecisset si extra passionē existens ad oia aduerisset. Dicam ergo qd incontinentes ante qd in passione detentus sit et post qd a passione liberatus est: potest omnia libere attendere et cognoscere. et de oibus abiqs ignorantia vel inconsideratione vere iudicare. propter quod ipse scire potest scientia particulari actuali et perfecta quoniam malum esset hoc agere et qd male agit si hoc agat: et qd male egit si hoc egit. propter quod accidit ipsum penitentem esse sicut dicit Aristoteles ergo post factum sit incontinentes quoniam male egit si hoc agat et ita sit septima conclusio. Octaua conclusio est qd incontinentes dum incontinentes agunt: scit in habitu quoniam prave agit. scit enim ante et illud non est oblitus: quia cessante passione sciet idem non de nouo addiscens. Nona conclusio est qd in continens dum incontinentes agunt scit aliquomodo in actu in vniuersali vel etia in particulari non tamen directe vel non perfecta scientia quoniam prave agit et hoc totu patet ex prioribus conclusionibus. Decima conclusio est qd nullus incontinentes dum incontinentes agit scit quoniam prave agit scientia actuali particulari et perfecta quod etiam totum manifestum est predictis. Ad rōnes igit dicendum est. Ad primam qd nunq agimus quod agere scimus tunc esse malum scientia actuali particulari et perfecta ad rationes. Ad aliam rationem de comparatione incontinentie et intemperantie dicitur post. Ad rationes in oppositu. Ad primam dicendum est qd consistentes se scire quoniam male agunt: consistunt verum de scientia imperfecta vel indirecta. ad rationes potest enim incontinentes scire quoniam turpe agunt: sed tunc actu non iudicat: quoniam casu turpe sit agendum. velle tam econuerso scit tunc nullo casu agendu esse turpe sed non considerat se turpe agere. Si aut incontinentes consistatur se scire quoniam male agit scientia actuali particulari et completa non consistunt verum et si aliquando rationem ad probandum qd male agit adducat vel repetat tamen interiori mente non iudicat esse verum quod dicit verbi gratia si formet istum illum gismum nullo casu mechandum est: sed nunc coire tecum est mechari ergo non est nunc tecum coeundum talis proponit maiorem propositionem nichil tamen iudicans de ea sicut ebrius vel maniaci proponunt verba empedoclis vt dicit aristoteles et si isti qd iudicant de maiori tamen statim ad delectationem aspicientes cadunt ab illo iudicio. Ad aliam responsum fuit qd ille nihil oblitus est sed propter impedimentum sensus intellectus non potest in opus suū complete: sicut nec in ebrijs nec in somnolentis. Ad aliam concedendum est qd aliquis potest scies agere male modis predictis et non aliter. quando ergo of qd nullum esset peccatu contra conscientia dicendum est qd ymo

septima conclusio
rñsio directa
ad qstionem.

octa. conclusio

nona conclusio

dicta conclusio

ad rationes
ad primam

ad secundam

ad rationes
i oppositu
ad primam

ad secundam

ad tertiam

Liber

Septimus

modis predictis potest enim aliquis agere id quod actu scit esse inhonestum vel deo displicere. sed tunc non iudicat quod honestum vel quod deo placet sit preferendum utilitati vel delectationi quod apparet sibi in opere quod ipse agit quod tunc deus quod nullum esset peccatum ex certa malitia dicendum est quod peccatum ex certa malitia non dicitur quod peccatum dum peccat iudicat vere et cum certitudine se male agere: sed quod cum certitudine cognoscit oēs circumstantias operis sui et cum hoc etiam cognoscit opus suum esse inhonestum et deo displicere. si autem statim dicebatur quod etiam dicitur quod oēs peccatum esset ex ignorantia: dicendum est quod satis apparet in philosophia libris quomodo et quod debeat peccatum dici ex ignorantia: quando etiam dicitur quod aliter non essimus omni actu unum nostrorum et aliter voluntas non de libera quod possit velle quod iudicatum est esse malum: hoc illo iudicio statuere sed quod ipsa statuere iudicio de bonitate vel malitia potest differre actum volendum vel nolendum si cum magis visum fuit in tertio libro. De articulo autem parisiensi dicendum est secundum exigentiam dictorum nunc et dictorum in tertio libro. ¶ Hunc ergo regredior super tertia conclusionis et quinte probationem. Super quo notandum est quod forte non oportet ad hoc quod appetitus ferat in obiectum quod in ratione sit utraque premissa sillogismi practici sed appetitus supplere potest conclusionem maiorem verbi gratia sit sillogismus practicus quod oēs delectabile est prosequendum: hoc autem vinum est delectabile ergo hoc vinum est prosequendum. Dicā ergo quod concupiscentia supplet maiorem quod inclinatur ad delectabile prosequendum: ideo ostensio solū quod hoc vinum est delectabile: ipsa prosequitur quod hoc videbat intendere. ¶ In septimo huius cum dicit quod quidem universalis opinio iusta prohibens gustare hoc autem quod oēs dulce delectabile hoc autem dulce: hec operatur id est quod si universalis rō prohibet gustare propter inhonestitatem vel aliam causam hęc autem concupiscentia dicit suę supplet propter eius inclinationem ista propositionem quod oēs dulce est delectabile et prosequendum et cum ostensum fuerit hoc esse dulce. operatur contra: forte etiam quod hoc est de intentione. ¶ Tercio de aia qui videtur vel: quod aia imperfecta movetur per appetitum et fatia licet non habeat fantasiam deliberativam neque sillogisticam: quomodo ergo est hoc possibile nisi quod appetitus est inatus inclinare in cibum convenientem fatia autem siue sensus ostendit convenientiam huius cibi et statim aia movetur ad capiendum ipsum appetitus autem noster siue sensibilis siue intellectualis non est minoris potestatis quod appetitus talium aialium ergo propter poterit delectabile propter inclinationem eius ad ipsum ostensio solū per sensum vel per intellectum quod est delectabile licet etiam possint ratione libertatis non acceptare et non prosequi illud. Adhuc arg. videtur idem expressius determinare in libro de causis motuum aialium dicens. Cum enim operatus fuerit aut sensu ad id cuius gratia aut fatia aut intellectus: quod appetitus statim facit pro interrogatione enim aut intelligentia appetitus fit operatio. ¶ Et arg. dat exemplum manifestum dicens potabile concupiscentia dicit. istud autem potabile sensus dicit dicit autem fantasiam aut intellectus statim bibat adhuc in

septimo huius expressius dicit. Arg. concupiscentia autem si solum dicit quod delectabile rō vel sensus movetur ad fruitionem. ¶ Si ergo concedatur non videtur quod rō que adducta fuit ad tertiā conclusionem probanda sit necessaria appetitus enim poterit inclinare formaliter in id prosequendum quod non erit formaliter iudicatum esse prosequendum verbi gratia appetitus habet autem propter naturam aut propter consuetudinem inclinationem ad prosequendum delectabile. Sensus autem vel intellectus solum dicit quod hoc est delectabile appetitus prosequitur ipsum: possit ergo quod intellectus iudicat formaliter hoc delectabile non esse prosequendum. et quod simul appetitus dicto modo prosequatur ipsum apparet quod non erit adhuc in nobis iudicia contraria: sicut illa rō arguebat propter quod forte illa rō non videtur esse demonstrativa ista forte aliqui negarent illam tertiā conclusionem: et quintā sequentem et dicerent sic plene veritatem haberem duos parientes articulos dicentes quod statuere scientia in universali in particulari in actu voluntas non possit in oppositum error: et quod si rō est recta quod necesse est voluntatem esse rectā: error quod tunc plurimi doctores solennissimi tenuerunt illas conclusiones: forte non oportet eas abijcere quod si rō superius adducta non demonstrat: tunc cum eius probabilitate videtur aliud etiam esse probabile cum enim voluntas prava sit innata pervertere iudicium intellectus unde visum fuit in sexto quod malitia facit metiri circa practica principia. si ipsa sic inclinata fuerit ad delectabile prosequendum: et ipsa delectabilis ostensione prosequatur ipsum videtur quod ipsa nisi seipsa ab huiusmodi inclinatione retinuerit non permittit intellectum iudicare quod illud delectabile non sit prosequendum. si enim sensus tractus ad passionem trahit ad se rationem: quomodo voluntas impetu habens et in impetu manens permittit contra se iudicare. ¶ Et specialiter non videtur bene possibile: si eadem aia realiter sit intellectus et voluntas: quod ipsa prosequatur actu illud quod ipsa metit tunc decreverit non esse prosequendum neque apparet quod habitualis inclinatio possit trahere voluntatem in id quod actu decretum est esse malum et non faciendum nisi primus obnubilet illud decretum vel suspēdat propter quod dicte conclusiones predictis non obstantibus teneri possunt ut michi videtur. et c.

¶ Queritur octavo. ¶ Trum voluntas necessario ferat in id quod per rationem practica conclusum est. ¶ Arguitur quod non quod necessario appetitus necessario prosequitur et necessario manenet si potest sed multa sententia per rationem nec prosequitur nec profecuta manu nemus licet possimus ergo. et c. ¶ Item quod de necessitate operatur de necessitate operatur secundum voluntatem suę potestatis. sed quod iudicatur esse bonum non de necessitate diligimus secundum ultimum potentiam: ideo quod plures sciunt esse bonum unus diligit plus et alter minus ergo. et c. ¶ Item voluntas non esset simpliciter libera neque omnia sui actus. Arg.

resolutio appetitus potest inclinare ad prosequendum id quod non est iudicatum esse prosequendum.

questio. viij. arguitur primo.

Secundo

Tercio

Ethicozum

cr/v

gultur etiam per articulos parientes plures superius allegatos: et universali per rationes quod adducere fuerunt in prima questione tertiij libri ad illam opinionem persuadendam quā tenuimus et forte per rationes que adducere fuerunt in quarta questione tertiij libri ad partem secundam et per rationes que adducere fuerunt in principio quate questione tertiij libri. ¶ Oppositum arguitur per arg. dicentem hec quidem est universalis opinio: altera autem de singularibus est: cum autem una fiet ex ipsis rationibus necessarium conclusionem hic quidem dicere aiam in actibus aut operari confecti et exemplificat dicens puta si oēs dulce gustare oportet hoc autem dulce ut vinum aut aliud quod singularium necessarium potentem et non prohibendum finit hoc operari. Ad idem etiam cape rationes suas in questionibus statim allegatis facientes parte ista. ¶ Primo notandum est quod sicut voluntas est velle bonum aut inclinari in ipsum: ita eius est nolle malum et declinare ab eo: quicquid ergo dicitur de voluntate in respectu boni quo ad actum voluntatis vel complacere vel acceptationis et huiusmodi ita proportionabiliter intelligitur de ea in respectu mali: quo ad actum non solum vel displicere vel refutationis et huiusmodi. ¶ Si ergo questio formetur universaliter: utrum scilicet voluntas necessario feratur in id quod iudicatum est per intellectum practicum: aliqui distinguunt de ultimo fine: et de his que ad ipsum. tamen in presenti questione distinctionem illam dimitto et videtur michi primo quod voluntas secundum quod dicitur voluntas in nullo obiectum fertur quod non sit iudicatum per intellectum esse bonum vel secundum rationem bonitatis vel secundum aliquam speciem: puta delectabilem vel utile vel honestum: et dico iudicatum quod per hoc differunt appetitus sensitivus et intellectivus ex una parte ab appetitu naturali ex altera parte. ¶ Unde si aia vel intellectus vel sensitivus inclinatur in aliquid ab ipso prout cognoscit ipsum ipsa non dicitur inclinari in illud secundum appetitum sensitivum vel intellectivum ut dicitur sensitivus vel intellectivus. sed ut dicitur naturalis dico etiam per intellectum quia per hoc differt appetitus intellectivus quod dicitur voluntas ab appetitu sensitivo appetitus enim sensitivus sequitur cognitionem sensitivam et voluntas intellectivam et hec ego puto supponenda esse ex ipsorum nominum significationibus: et dico iudicatum esse bonum: quia secundum rationem boni et non secundum aliam rationem supponit unum esse obiectum appetitus et illa sit prima conclusio. ¶ Secundo videtur michi quod voluntas non fertur necessario in id quod iudicatum est esse bonum si non iudicatum sit sibi esse bonum licet enim latro sciat iudicatum esse bonum simpliciter et iudicem esse bonum honestum. tamen non diligit eos sed odit et ita dyabolus odit deum si etiam tu scias aliquid militem esse bonum inimico tuo contra te: tu non diligis illum sed odis hoc videtur notum per experientiam et ita sit secunda conclusio. ¶ Deinde prout aliquantulum visum fuit in tertio libro supposita distinctione inter diversos actus voluntatis puta inter actum complacencie actum acceptationis et actum motus aliarum potentiarum ad prosequendum acceptatum videtur michi dicendum

esse tertiū quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum voluntas necessario fertur in illud quo ad actum complacencie: et hec sit tertia conclusio que declarata fuit in tertia questione tertiij libri. ¶ Quarto dico quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum aliquam partem talem rationem bonitatis solum que scilicet in eodem compati possit aliquam rationem malicie non est necessario voluntatem ferri in illud secundum actum acceptationis: quoniam sua libertas denichilo sibi deferretur ista etiam conclusio satis declarata fuit in tertio libro. ¶ Quinto etiam dico quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum rationem bonitatis: dico eodem cōtate predicatōis non est necessario voluntatem ferri in illud secundum actum acceptationis quoniam iudicium secundum rationem communem est minoris efficacie quod iudicium secundum rationem specialem: ideo iudicium speciale claudit in se iudicium cōe: propter quod si voluntas non necessario trahit per iudicium speciale ipsa minus necessitabit per iudicium commune. ¶ Sexto si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum rationem integre bonitatis ita scilicet quod illud appareat bonum secundum omnem rationem bonitatis: sic quod oēs rō malicie excludatur videtur michi si iudicium fuerit dubium: quod secundum voluntas necessario acceptabit illud: et credo quod hoc sit exemplum qui enim consentit se putare quod tale officium vel talis mercatura esset sibi honestum et delectabile et utile amicis suis et quod inde nullum malum consequeretur tamen propter dubium periculum acceptare non audet. ¶ Septimo si predictum iudicium fuerit certum omnino videlicet quod homo credit firmiter sufficienter vidisse oēs circumstantias et combinasse et secundum earum combinationem credit firmiter illud esse sibi bonum secundum omnem rationem bonitatis et nullo modo malum puto quod voluntas necessario acceptaret illud et non intelligo hic per certum iudicium idem quod iudicium verum vel scienticum sed idem quod firmiter creditum omni exclusa formidine sic enim contingit opinionem veram vel certam esse certā de qua dicitur. Arg. de eo quidem igitur quod est opinionem veram sed non scientiam esse preterquam ut consentientes agunt nichil differre ad rationem: quidam et opinatum non dubitant sed existimant certe scire si igitur propter quietem credere opinantes magis quod scientes preter opinionem agunt nichil differre scientia ad opinionem: quidam enim credunt nichil minus quibus opinantur quā alteri quibus scienti manifestata aut eracilitas. hec autem conclusio videtur michi nota per experientiam si nāque peteres ab aliquo an vellet hoc iesse sibi quod sciret omnino sibi esse bonum et nullo modo malum credens diceret: et si diceret non oēs crederent ipsum mentiri. ¶ Illa etiam conclusio probatur sicut in tertia questione tertiij libri probabatur quod in apparere bono voluntas necessario habeat complacenciam: et sicut in quarta questione eiusdem libri probabatur quod voluntas omni modo maiori bono non possit acceptare minus bonum quod si statuere dicto iudicio voluntas possit illud non acceptare: hoc sibi proveniret ex sua libertate ut oēs procedunt sed consequens est falsum quod tunc illa libertas est mala predictio. Nota est bonitas libertatis

quia conclusio

quia conclusio

sexta conclusio

septa conclusio

ad qd prodest
prās accipien
di vel nō acci
piēdi aliquid

due oppoies
circaseptimā
clutionem

cōis opio cū
ca quartā cō
clutionem

frēdit q volū
tas necario
sequat iudici
um intellectus

auferretur potestas enī nō acceptādi bonū appa
rens vel non refutādi malū apparens nō prodest
nobis finaliter vt in huius modū non acceptatione
vel non refutatioe sitamus: sed vt ante obiectū ac
ceptionem vel refutationē inquam de oī boni
tate vel malitia que illud obiectū cōsequitur vel ei
annectitur vt tādē quod est simpliciter melius
acceptemus et qd est simpliciter peius refutem⁹
ergo inquisitione facta plenarie sic quod iudici
um sit iudiciū sit pfecte creditū oī sublatā formi
dine nichil ultra prodest potestas nō acceptādi s3
obest: quia per eā possum⁹ frustrari bono nostro
etiā nobis manifeste ostēso. ¶ Iuxta conclusio
nem istā septimā ponit doctores qd vltimo fine
clare pfecte reuolū: necesse est voluntatē velle ip
sum dicit etiā iuxta tres priores conclusiones qd
ipso viso non clare: sed forte solū scdm rōnem cō
munē bonitatis vel etiā ipso nō viso pfecte sc3 se
cundum oēm et totalem rōnem sue bonitatis: sed
solū scdm aliquā partialem: non est necesse volū
tatem vel ipsum posset enī dubitare ne illi fini ef
fet annexa rō aliqua malitie vt hī gñatet oēs na
turaliter scire desiderant: id est habere ad ipsū sci
re complacentiā vel amorem: itē si dicere intem
perato qd impossibile est opari scdm sciāz simul
sensualiter delectari: itē statim diceret non curo
tale opus: hoc autē esset quia nō perciperet i eo rō
nem delectabilitatis. ¶ Iterū iuxta quartā cō
clutionē dicit etiā multi doctores qd aliquo alio
ab vltimo fine quod sc3 in se nō claudat pfecte
oēm rōnem bonitatis clare et pfecte reuolū: nō est
necesse voluntatē velle ipsū: quia vbi deficit aliq
ratio bonitatis potest esse dubius ne ei sit annexa
ratio cōtraria malitie vel forte dubitari potest an
aliquid sit mediū melius ad finē vltimū attingendū
propter quod volūtas potest acceptationem differ
re donec rō de hīs inquisuerit pfecte. ¶ Ule
rius ergo quāru ad ea que cū aliqua rōne bonita
tis habet aliquā rōem apparētis malicie annexā
puta laborem vel tristitiā aliq. a corporalem vel
pecunie amissionem aut hūmōi. ¶ Vides michi qd
iudicio certo certitudine prius expōita iudica
uerit illud esse sibi bonū nō obīantibus malicijs
apparētibus: qd volūtas necessario acceptabit il
lud et hoc eis dēm rōnibus apparet cū cōclutione
precedente. ¶ Non dico qd acceptatione alicuius
pre supposita non est necesse voluntatem moue
re ad prosecutionem ipsū us. nisi illud fuerit iudi
catum esse possibile et sibi possibile: sic enī tu vel
les esse rex vel incorruptibilis sed nichil moueris
ad hoc prosecutionem. ¶ Iterū decimo manife
stum est quod licet illud appareat sibi possibile itē
si apparuerit i medijs aliqua rō malicie puta dif
ficultas labor expense vel hūmōi: volūtas non ne
cessario mouebit ad prosecutionem ipsū sic enī pi
gri multa perdūt et prudēs anteq. etiā p. quā si
nem volūti bone considerat an bonitas finis sit p
ferenda labori et ex. ¶ Vltimo vero michi
videtur si facta collatione finis volūti ad oīa alia
tu iudicio certo certitudine predicta iudicaueris
oīb⁹ nō obīantibus psequēdum esse: volūtas ne
cessario mouebit ad prosecutionem quod probat
sicut septima conclusio probatur ad quā ientio
nem dicit. ¶ Arg. cū aut vna sit ex ipīs rōcinatio

necessarium conclusū hīc qdem dicere aiam i fa
ctiuis aut operari confestim: puta si oē dulce gu
stare oportet hoc aut dulce vinū aut aliquid sin
gularium necessarium potentem et nō prohibitiū si
mul hoc operari et idem etiā habet nono methas
physice quod desiderabit pncipaliter hoc faciet:
quando vt possit existerit et appropinquauerit passi
uo: quare potēs scdm rōnem esse necesse qd desi
derat: cui⁹ potētiā et vt habet hoc facere. ¶ Ad
rationes ergo dicendū est. Ad primā qd multis su
peruenientibus rō sepe intendens ad alia dimittit
actum priorem iudiciū quem habebat vel ad ipsū
minus intendit et ita non sequit prosecutionē qd se
queretur si remaneret semper actus iudiciū vnifor
mis cū hoc etiā alie cause plures apparuerunt p
pter quas nō semper prosecutionem acceptatā. ¶ Ad
secundā rōnem qd pnt de causa intensionis et re
missionis actū volūtatē: potest dici qd actus cō
placencie potest fieri intensior aut remissior multi
pliciter. ¶ Vno modo qd intellectus iudicat de bo
nitate obiecti certius aut magis dubie. ¶ Alio mo
do quia iudicat bonitatē obiecti maiorē vel mino
rē: et qd magis aut minus attendit ad eā. ¶ Ter
cio quia maiorē vel minorē iudicat annexā rō
nem malicie vel magis aut minus attendit ad eā.
quod iterū potest accidere aut propter maiorē vel
minorē i alijs occupationem et intentionem vel
propter fortiozem aut debilioz per sensū obiecti
representationē. Et adhuc potest forte dictus vo
luntatis actus intensior esse vel remissior propter
consuetudinem vel dispositionem ipsius volūtatē
et alijs multis modis. ¶ Et iterū acceptatio se
quens vel refutatio que i casib⁹ predictis est in po
testate volūtatē intendit vel remittit cōplacenciā
precedentem. Si aut loquamur acceptatione et p
secutiōe i casibus non necessarijs: rō illa non ha
bebit locum: cum voluntas libere possit in hoc et
in suum oppositū. ¶ Sed si loquamur de
his in casibus necessarijs sc3 vbi est certū iudiciū
um: potest dici sicut prius quod actus acceptatio
nis aut motionis in prosecutionem potest esse in
tensior vel remissior multis de causis. Vno modo
propter primā complacentiā maiorē vel mino
rem. Alio modo propter intellectū iudicare maio
rem vel minorē bonitatē i obiecto vel maiorē
aut minorē esse maliciā annexā ei. ¶ Vbi p
pter attendere magis aut minus ad iudiciū. ¶ Vel
propter aliū et aliū consuetudinalem habitum vel
dispositionē volūtatē: et sic de alijs causis multz
¶ Aliē aut rōes de quibus in pncipio questionis
mentio facta fuit et alie plurime quas diuersi do
ctores hīc inde adducunt: procedunt vīs suis
vel possunt solū sufficienter ex dictis hīc et in
tercio libro

¶ Vnde nono. ¶ Vtrum appetitus
sensitivus potest mouere volūtatē.
¶ Arguit quod nō qd tercio de aia
of qd agens est nobilior patiente et
ita mouens moto. ¶ Appetitus au
tem sensitivus non nobilior voluntate igit. ¶

Secundo

Tercio

oppositum

decisio

appetit⁹ scilicet

intellectu

appetit⁹ scilicet

intellectu

positiue et pri

uarue

mod⁹ priuatiu

ad rationes

ad primam

¶ Item volūtas non fertur in cognitiū ergo po
tētiā aie non cognoscitur nō potest mouere vo
luntatē sed appetitus nō est potētiā cognosciti
ua ideo et cetera. ¶ Item in hīs que non comuni
cāt i materia agens nō reparat vt patet primo de
generatione voluntas autē (cū sit potētiā abstra
cta) non communicat i materia cum appetitu scilicet
tuo et itē ipa mouet appetitū sensitivū et dicitur
fuit i tercio libro ergo ipa nō mouet ab eo. ¶ Ap
positū arguit quia de concupiscētia dicit Aristō
teles mouere ei potest vnamquāq. particularium
¶ Et idem videtur velle tercio anima hoc enī
videtur esse proprium in incontinente: scilicet
quod appetitus sensitivus vincat et per conse
quens moueat partē superioz scilicet intellectū et
voluntatem. ¶ Puto quod de ratione voluntatē
tis: prout differt ab appetitu naturali: et prout dif
fert ad appetitū sensitivū: sic quod non feratur
in obiectū nisi cognitū per intellectū. ppter quod
vere volūtatē tam apparere videtur quod sensus vel appetu
nisi mediāte i intellectu nō possit mouere volūtatē nisi mouē
do primo intellectū. Sensus autē mouet intellectū
dicimus i hoc quod. representat ei spēm obiecti
per quā vel mediāte qua intellectus mouet ad i
telligendū: et hoc est cōe in intellectu tam spe
culatiua qd practica de quod videri debz. scio de aia
Sed appetitū sensitivū dicimus mouere intelle
ctum i hoc qd intellectus aliter et aliter iudicat de
obiecto appetitū existēte i actu vel non existente i
actu vel ipso existēte in alio et i alio actu vel etiā in
eodem actu intensius aut remissius ceteris eodem
modo se habentib⁹: et isto modo nō est dubiū quā
appetit⁹ sensitiv⁹ potest mouere intellectū et p
consequens volūtatē iustum volūtas est innata
diuersificari quo ad elus actū sc3 alterū et alterū
iudicium intellectus. Itā vt of scdo rhetorice nō
eadem vident amāribus et odiētib⁹: neq. iratis
et māsuer se habentibus et hoc quilibet expe
ritur. ¶ Modus aut per quē hoc fit est duplex sc3
positiue et priuatiue. ¶ Positiue qd cum ex parte aie
sit idem realit⁹ sc3 appetitus sensitiv⁹ vt dice
batur in sexto sc3 sc3 i eo qd appetitus acceptat
represtat intellectui euidentissime rōnem bonitatis:
propter quā appetit⁹ acceptat illud et oēm mali
cie rōnem obumbrat ad quod enī appetitus maxi
me afficit. ad illud sensus maxime intendit et ita
etiam sensus i eo quod appetitus refugit represe
tat intellectui euidentissime rōnem malicie ppter quā
refugit illud. ¶ Intellect⁹ autē est innatus iudicare
scdm exigentiā represtat idē sibi facte p sēsum
nisi recurrat ad rōcinationem ab alijs pncipijs:
propter quod nō est mirū si intellectus aliter iudi
cat de obiecto appetitū acceptatē ipsū et refugien
te. ¶ Modus aut priuatiue est quia cum intelligēte
quem cūq. necesse sit fantasmatā speculari: sensu
ligato vel perturbatis fātāsmatibus impossibile
est intellectu exire debite i actū suū passiones autē
appetit⁹ sensitiv⁹: cū non sint sine corporali pas
sione ligant sensum vel perturbāt fātāsmata per
sanguinis et spiritus cōmotionē ppter quod intel
lectus nō potest videre verū et si ante videbat opz
q. cadat ab illo actu. ¶ Ad rōnes. Ad primā dicē
dū est qd appetit⁹ sensitiv⁹ nō mouet pncipaliter vo

luntatē: sed solum quia mouet intellectū qui ite
rum vel pncipaliter vel solum dispositiue. put
diuersi diuersimode opūat mouet volūtatē quo
modo aut sc3 cū nō sit honorabilior intellectu
possit ipsum mouere. ¶ Idendū est in tercio de
aia. sensus enī vel non mouet intellectū tanq. pnci
palis motor. vel non mouet ipsū ad eius pnci
paliozem operationē propt quod nō opz qd sit no
bilior eo. ¶ Alia rō soluta est per hoc qd appetit⁹
sensitivus nō mouet volūtatē nisi mediāte intel
lectu. ¶ Ad aliā dici potest qd oēs potētiē aie cōi
cant in materia sc3 in substantia aie que eadē exis
te habz per modum subiecti ad eas vel of qd sens
sus non mouet proprie neq. pncipaliter volūta
tem aut etiā intellectū saltem ad itellectionem
¶ Sed solū ministerialis sc3 repitādo intellectui
speciem obiecti: qua mediāte intellectus et volūtas
mouet se ad itellectionē et volitionē. Et de hīs ali
qua dicta fuerūt in scdo libro forte tñ vel plus qd
spectat ad substantiā materiā. Et sic est finis qstōis

¶ Vnde decimo. ¶ Vtrum materia propria
seu obiectum proprium continēte
et incontinēte sint delectationes ta
ctus et gustus. ¶ Arguit qd non qd
nomen continēte sumit ex tenere
se in bono rōnis cōtra impetū passionis. sed hoc
communis habz locum circa oēs passiones et ma
xime circa iras et timores: que sunt fortis impetus
ergo cōtinentia et incontinētia nō sunt solum cir
ca delectationes gustus et tactus. ¶ Item tullius
scdo rhetorice dicit qd cōtinentia est per quam cu
piditas consilij gubernatōe regit. nō cupiditas
maxime videt esse circa pecunias. Similit⁹ seneca
in libello de quatuor virtutibus dicit cōtinentis
esse velle cunctis esto benignus: nemini blādis
paucis familiaris oibus equus. ¶ Hec aut do
cumentat et alia plura que in illo libro dicta sūt de
continentia non solum respiciūt delectationes ta
ctus et gustus. ¶ Item delectationes bestiales sūt
delectationes tactus et gustus vbi tñ cōtinentia
et incontinētia nō inueniunt scdm arg. ¶ Item co
nentia solet attribui venereis solū. sed delectatio
nes gustus et tactus non sūt solum in venereis igit
tur. ¶ Vnde. ¶ Oppositū arguitur qd vult arg. qd conti
nentia et incontinētia sūt solum circa materiā tē
perāte et intemperāte quārū propria materia si
ue propriū obiectū sūt delectationes tactus et gu
stus sicut appuit i tercio libro. ¶ Aristoteles de
minat istam questionem distinguēs qd delectabiliū
quedā sūt necessaria quedam non necessaria. ¶ Ne
cessaria sūt cibi et potus et venereis actus. ¶ Nam cibi
et potus sunt necessarij ad salutem idē videt vne
rei aut act⁹ ad cōseruationē spēs. Alia sūt delecta
bilia non necessaria s3 honestiora sicut honor. lu
crum melodie et multa alia quēadmodū igit tñ
ria et ipantia simplr nō sūt nisi circa delectatōes
necorū sc3 tact⁹ cibi et potib⁹ venereis actib⁹
vt i scdo dictū fuit. Itā dicit arg. qd cōtinentia et in
continētia simplr sunt circa dictas delectationes
et nō circa alias et itellige dicta delectabilia et ne

questio nona.
¶ Arguit pmo

duplicia sunt
delectabilia
et potus sunt necessarij ad salutem idē videt vne
rei aut act⁹ ad cōseruationē spēs. Alia sūt delecta
bilia non necessaria s3 honestiora sicut honor. lu
crum melodie et multa alia quēadmodū igit tñ
ria et ipantia simplr nō sūt nisi circa delectatōes
necorū sc3 tact⁹ cibi et potib⁹ venereis actib⁹
vt i scdo dictū fuit. Itā dicit arg. qd cōtinentia et in
continētia simplr sunt circa dictas delectationes
et nō circa alias et itellige dicta delectabilia et ne

pbatides arg.
q. incontinentia
fit solū circa
delectabilia
necessaria

cessaria scdm suū genus non scdm oēm modū ip-
sum cū excessu enī nō sunt necessaria: sed noci-
ua valde. Ias cōclusiones Ar. declarat quasi so-
lum ex modo loquēdi rēdi dicit noīb. ¶ Ibi
mo sic q. si quis excedit i appetitu lucri vel hono-
ris aut in ira aut i amore filiorū aut parentū vel in
delectabile picturariū aut carminū vel melodiariū
vel hmoi. si moderat' fuerit i cibis et potib' et ve-
neris actibus nūq. dicimus ipū incontinentē sim-
plici sermone licet aliq. dicamus ipsum cū addi-
tione i continentē lucri ire vel honoris. si aut ex-
dat in cibis et potibus z veneris actib' nichil in
alijs excedens nec ipū dicimus simpliciter inco-
ninentē. Et ad hoc arg. apponit signum q. inco-
ninentia vituperat' non solū vt p. m. id est vt dis-
num recte rōnī sed vt malitia scdm quam dicim'.
hoīem simplici sermone malum hoīem tāq. per i
continentiā peccem' mortaliter sicut et p. inpan-
tiam nullū aut excedēt in predictis vituperamus
tāq. malum hoīem quod videt' esse q. non est in
talibus mortale p. m. nisi illo casu quo conseque-
retur p. m. contra virtutes cardinales sicut dicitū
est in tercio libro. Item aliud signum apponit q.
circa eandē materiā videt' esse molles z inconti-
nentes vt of in isto septimo. molles aut non dicitū
tur circa pecunias aut honores sed circa passiones
sactus. Item z aliud signū est q. multi dixerunt
idem esse incontinentē et inpanitum et continen-
tem et ipatū. Non aut idem esse continentē z
liberalem aut magnificū hoc aīte ex eo videt' q. cō-
ninentia et icontinentia sunt circa eandē materiā
temperantie z intemperantie. Item apponit aliud si-
gnū quia continentē magis laudamus cōmuni-
ter loq. deo de refugiendo quā de acceptando vel p.
sequendo sed etiā cōter loquendo aliq. magis
laudamus de studēdo cum diligentia ad lucrū ad
si honorem ad amorē filiorū vel parentum ad res-
stendum iniurijs z huiusmodi nō nūmī super ex-
cedat q. de refugiendo hec oīa ideo. z c. Aliqui eti-
am confirmāt predicta attendentes ad quid noīs
satis rōnabiliter dicēt q. continentia a tenere
dicta quādā refrenationē importat. refrenatio āt
magis p. p. locū hz impulsu ad p. sequendū q. ad
fugiedū nam i difficilib' z terribilib' sustinēdis
aut repellēdis magis hz locū firmitas aī: que of
constancia q. refrenatio p. p. loquēdo p. p. q.
continentia p. p. non habet locū circa materiā
fortitudinis. ¶ Eoz aut ad que p. p. quendā ha-
bemus cōter impulsū quēdā iū necessaria sicut
cibi z potus z veneris act' vt dicitū fuit. Alia aut
nō. sūt necessaria vt pecunie honores vīdicte ludī
et talia. Itatura aut que non deficit in necessarijs
nec habūdāt i supfluis fortiorē vel saltem magis
continū dat impulsū ad p. sequendū necessaria q.
alia. p. p. quod magis idigen' refrenatione cir-
ca ea. Ideo ergo cōninentia refrenationē quandā
importat vt dicitū est solū habet locū p. p. loquē-
do circa cibos z potus z veneris actus circa q.
veritas p. p. Sed oportet scire q. sicut circa de-
lectationes z actus predictas est dare habitū virtu-
tis moderantē perfecte passiones z perfecte deti-
nentē appetitū ne rebellet in aliqua rōnī sed cōso-
net ei per oīa quē vocamus tēperātia z aliū habi-

naturamagis
ipellit ad de-
lectatōes ne-
cessarias

tum: non sic morantem passiones quin appeti-
tus rebellet rōnī non p. m. tētem in vīci rōnem
¶ Quem vocamus cōninentiā sicut dicitū fuit: ita
oportet dare circa alias passiones habitus propo-
tionabiles predictis. Illorū aut habitū virtuosū
quisq. p. p. nōnānt tēperantie habēt p. p. nōnānt
min aībi imposita: saltē vt in pluribus: sicut vīci
fuit intertio libro z quarto z quito vbi de illis ha-
bitibus scz de singulis virtutib' moralibus deter-
minatum est sed habēt p. p. nōnāntes cōninentie
nō habent p. p. nōa sibi imposita. Ideo p. p. si
militudinē p. p. nōnānt nomen tēperantie trāfer-
tur ad significandū illos habitus nō in simplici-
sed cū additione verbi g. f. circa timores of conti-
nētia timoris circa pecunias continentia lucry:
circa iras cōninentia ire et sic de alijs. Et hoc in-
tendit Ar. cū dicit q. in excedēs circa talia sim-
pliciter quidē non dicimus inconti- nētes apponē-
tes aīte: pecuniar' incontinentes: z lucry: z honory
et ire. Si ergo cōninentia z incontinentia simplici-
sunt solū circa delectationes factus p. p. nōnānt
etiam alias aliquas in ordine ad p. p. nōnānt sicut de
temperātia dicitū in tercio libro: scz circa alias pas-
siones dicitū continentia z incontinentia scdm qd
sue scdm appositionē z ista appositio vt michi vī-
detur non significat q. circa delectationes factus
temperātia z cōninentia sūt habitus magis p. p. nōnānt
distinctionē ab invicē q. tū est ex natura rei q. habitus
proporcionabiles eis circa alias passiones. sed so-
lum q. nōmē p. nōnānt scdm p. p. nōnānt vt michi vī-
detur non significat q. circa delectationes factus
et vīci cōm vocabuli magis appropriat illis pas-
sionibus q. alijs. Si querat quare nomen p. p. nōnānt
magis assignatū fuit habitui circa illas passiones
q. circa alias. Ego forte potero respōdere q. cau-
sa fuit volūtas instituentis nōa enī sūt significati-
ua ad placitū vel forte q. hoc fuit p. p. nōnānt cōiorē
magis necessarium vīci illarū passionū q. aliarum
¶ Ad rōnes igit dicendum est. Ad primā conce-
dendum est q. continentia se extēdit ad oīs pas-
siones circa quas sūt virtutes morales: si large vī-
mur illo nōe. sed non si p. p. nōnānt. Ad aliā satis fuit
solutū in quinta q. tione huius septimī in vīci
septima tercij libri vbi dicitū fuit quōd. Tullius et
Seneca vīci nōibus tēperantie z cōninentie. ¶ Ad
aliā pōt dicit q. si circa passiones z opatiōes bestia-
les aliquid incontinentie p. p. nōnānt cōninentie et
incontinentie. tū ibi non est pōnda cōninentia vel in-
continentia simplici: sed scdm appositionē puta
cōninentia vel incontinentia bestialis. eo q. bestialitas
posita fuit extra terminos cōes humane conditio-
nis qd etiā in illa rōne fuit assumptū videlicet q.
delectatōes bestiales sūt delectationes tactus z
gustus non est concedēdū p. p. nōnānt: imo bestialitas
invenit etiā circa alias passiones vt dicit Ar.
¶ Ad aliā dicitū est q. Ar. nō attribuit p. p. nōnānt
tam et icontinentiam veneris actib' solū: sed totū
materie tēperantie z inpanit. si aut aliqui vīci vī-
ctis nōibus in veneris solū. hoc facere possūt q.
nōa sūt ad placitū z q. forte circa veneris ma-
gis idigen' us refrenatione q. circa cibos z potus
iuxta illud i septimo huius cōcupiscētia veneris
decepto est que furata est intellectu spūse sapien-
tis. Ite de questione.

ad rationes
ad primam
ad secundam
et tertiam
ad quartam
ad quintam

Questio. xi.
Arguit pmo

¶ Ad decio querit. Utrū incontinentia
ire sit min' turpis q. icontinentia p. p.
piscētie. Arguit q. nō uno turpior
q. q. to difficil' ē passioi resistere:
itāto min' turpe est vincit ab ea z seq
ipetū ei'. p. p. hoc ei dicit Ar. in isto septimo.
¶ Non enim si quis a fortib' z supercellentib' de-
lectationibus vincitur vel trīstity: admirab le s.
condonabile. sed difficilius est resistere concupi-
scentijs q. ire: vī dicitur secundo huius q. diffici-
lius est voluptati pugnare q. ire. ¶ Item illa ioco-
ninentia est peior z turpior que depravat p. p. nō
mine nobilitatem. sed incontinentia ire est hmoi de-
pravat est appetitū irascibilem qui est nobilior cō-
cupiscibili. quia natus est vt communiter dicitur
ferri magis i ardua concupiscibili autem in hu-
miliora. ¶ Item illi incontinentes sunt turpiores
z peiores quos omnes cōter magis timent z ma-
gis fugiunt: sed oīs p. m. magis timent z fu-
giunt icontinentes ire. q. incontinentes concupiscen-
tie iō z c. ¶ Itē per oppositū rōnem Ar. Arguit
tur sic: q. passio extinguit rōnem. vt in mania vī-
alia infirmitate. peccatum z turpitudine excusant
ergo illa incontinentia est turpior que est cum ma-
iori vīci rationis: sed incontinentia ire est hmoi. vt
dicit Aristo. ¶ Item illa incontinentia est turpi-
or que est propter passionem minus naturāle. put
Ar. velle videtur. Inclinato enim naturalis vide-
tur aliquāter diminuire et excusare peccatū sed
concupiscētia videtur naturalior esse q. ira. qd
patet pmo q. obiectum concupiscētie est natu-
ralius q. obiectum ire: cibi est et potus que sunt
de necessitate salutis humane sunt naturaliores
q. vindicta vel parvipensio. secundo quia illud est
naturalius cuius oppositum est innaturalius. sed
trīstitia que opponitur delectationi circa quam ē
concupiscētia est innaturalior q. mansuetudo q.
opponitur ire. imo homo ē naturaliter animal mā-
suetum trīstitia autem corrumpit: et stupefacit na-
turam tertio huius. ¶ Tertio quia illa passio est na-
turalior: que est nobis cōior et q. est magis p. m. nōnānt
ta nobis ex p. p. nōnānt sed delectationes circa quas ē
concupiscētia sunt huiusmodi vīci dicitur secūdo
huius ideo z c. ¶ Itē p. m. est turpi' quod sit ma-
nifestū. vnde dicitū est si non caste tamen caute s.
incontinentia ire est manifestior vt dicit Aristo.
¶ Item illa incontinentia est turpior que est in-
iustior vt dicit Ar. sed incontinentia ire est iustior
probatio quia neutra est formaliter iniusta ideo
p. p. nōnānt eaz secundum iustius z iniustius debz at-
tendi cōm effectus consequētes ad quos ipse ira
hūt mō ira trahit ad iniustius q. concupiscētia
quia ad homicidium ideo z c. ¶ Oppositū deter-
minat Ar. dicendum est cū Ar. q. incontinentia cō-
cupiscētie est turpior q. icontinentia ire quod p.
batur rōnibus. Ar. pmo q. illa incontinentia est
turpior que minus vīci tectitudine rationis. in-
continentia aut p. p. nōnānt est hmoi ideo z c. ma-
ior ē per se nota. minor p. batur quia incontinentia
concupiscēti nō vīci rōe aliquo modo sed offi-
solum q. sit delectabile mouet ad fruitionem: rō
aut aliqua etiā recta p. p. nōnānt motum ire videlicet
calis repellendum est iniuriam: z puniendus est in-

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

pbat' minor.
Secundo

Tertio.

Sexto:
principaliter.

Septimo.

Oppositum.

Secundo.

duplices con-
cupiscētie.

Concupiscē-
tia in nervis
h3 pncipium
irato i corde

aliq. male q.
pas q. dupl'r.

iuriator: iste aut michi fecit iniuriam z p. p. est ho-
mo tendens ad punitionē z vindictam irascitur z
mouetur ad punitionem plus aut alio modo q. de-
beret: non em perficiens rōem operatur sine mō
sequens passionē. Item illa incontinentia est tur-
pior: que operatur i cōm passionē minus natura-
lem: q. in inclinatio naturalis videtur aliquāter
excusare vel diminuire peccatū. qui enī sine natu-
rali inclinatione operatur. ex malitia operat': sed
ira est passio magis naturalis q. concupiscētia
illa scdm quā d. incontinentia ergo z c. minor de-
claratur Ad cuius evidentiam sciēdum est q. cō-
cupiscētie sunt duplices. quedam sunt commu-
nes scz concupiscētie cibi z potus cōter assue-
toz z necessariorū ad vīe p. p. nōnānt. Alie sunt
concupiscētie proprie scz cibi z potus delicatiorū
non assuetorum vel vītra modum assuetum de-
cate p. p. nōnānt. aut etiā p. p. nōnānt cibi z po-
tus quāntūcūq. assuetorū in excessu. modo concu-
piscētie cōes sunt valde naturales. natura enim
necessitat ad eas. p. p. nōnānt salutem vite. sed circa eas
les concupiscēcias non est incontinentia. imo cir-
ca p. p. nōnānt. consistit enī in excessu vīci ciborum et
potuum aut inferuēt appetitū nimis delicatiorū
modo ira est naturalior q. tales p. p. nōnānt concupiscē-
tie. cuius Ar. signum ponit q. ira patrum magis
transfunditur in filios q. concupiscētia cui' ra-
tio. Itā quia ira in corde habet p. p. nōnānt. concu-
piscētia autem magis in nervis: calor autem cor-
dis est principaliter ille qui informat semen virtu-
te cōi totus. z nō p. p. nōnānt nervorum: z ex his eti-
am patet q. ira sit naturalior q. cōcupiscētia q. to
cor est nature intimius q. nervi. Item predictis
rōnibus potest alia talis ratio annecti. aliquis po-
test opari male multipliciter. vīci nōmō vīci' p. p. nōnānt
fortitudinem obiecti passionatū: secundo modo
p. p. nōnānt naturāle p. p. nōnānt p. p. nōnānt multa inclina-
tur ad obediendum passioni. tertio propter pigri-
tiam voluntatis negligentis resistere passioni. q. r.
to propter assuetudinem sequendi passionem. mo-
do in primis duobus modis q. to causa est. maior duob' p. p. nōnānt
tanto peccatum est magis veniale. propter hoc q. modis quan-
tū ille cause non sunt in potestate nostra: sed in alijs to causa ē ma-
ioris duobus: quanto causa est maior. tanto pec-
ior tāto p. p. nōnānt
catum est turpius z minus excusabile propt' hoc est turpius.
q. ille cause sunt ex culpa nostra. p. p. nōnānt enim na-
turale distinguē contra volūtariū p. p. nōnānt due cau-
se sunt naturales. z due p. p. nōnānt sunt voluntarie
peccatum autem est maius: quanto est magis vo-
luntarium et minus. quanto est magis naturale.
constat autem q. obiectum ire est fortioris imper-
q. obiectum concupiscētiarū p. p. nōnānt. quoniam
difficilius est trīstitiam ex iniuria sustinere. q. a
delectationib' specialr supfluis abstinere: cū hoc
q. simplr loquendo rō recta dicitur nō sustinere in-
iuriam sed repellere. i p. aū. nō dicitur sed supflui-
as delectationes. Item etiam naturalis inclina-
tio ad irā fortior est q. ad p. p. nōnānt. p. p. nōnānt q. m.
caliditas intensa disponit ad irā. tēperamentū autē
magis ad p. p. nōnānt. caliditas aut inter cete-
ras qualitates est fortioris actionis. et ipeusior
ideo z c. Item in ordine ad alios illa incontinentia
est turpior que in iudicijus z magis occulte operat'
b i

Ziber

septimus

ad nocumentum aliorum: sed incontinentia concupiscentie est hmoi. nam iratus statim manifeste ostendit: qd vult nocumentum inferre. & sic alii magis cauere possunt concupiscentia aut specialiter venereis pma facie pmittit summam delectationem & fert danum & tristitiam multam. & oem auferit meritis delectationem. de quo visum fuit satis i tertio libro. Etia concupiscentia nititur ab alio auferre bonum virtutis. ira autem non. sed bonum corporis aut exteriora bona. Item sicut intemperantia se habet ad iracundiam. ita incontinentia concupiscentie ad incontinentiam ire. sed intemperantia turpior est qm iracundia qm intemperantia malicia est simpliciter scdm quam dicim? hominem simpliciter malum. iracundia autem non. sicut in tertio libro dictum fuit. Istam rone notauit Ar. dicens qd incontinentia simpliciter est malitia aliquid videlicet qd ipsa est aliquid temperantia putata imperfecta. Item cu iniustitia sit perfectissima iniustitia & iniustitia pessima maliciatur. illa icontinentia est turpior quae est iniustior: sed icontinentia concupiscentie est iniustior multo qm incontinentia ire. p batio primo qd magis iniuriatur. qd cu delectatione iniuriat. qd cum tristitia opatur enim magis voluntarie & voluntarius augeat culpam: sed concupiscentia iniuriatur cu delectatione vt in adulterio: ira autem semper est cum tristitia & t. Scdo qd in ira non est primo iniuria. sed in eo qd mouerit ad iram i concupiscentia vero est iniuria. ppter qd etia iniustus est irasci ei qui per concupiscentiam vult inferre nocumentum qd est qui per iram inquam ille qd per iram vult inferre nocumentum haberet causam scz iniuriam sibi factam. alia autem nulla causa habet. sed cui iniustus est irasci hoc est iniustus: propter quod iterum concludi potest qd concupiscentia sit iniustior ira. Iste igitur videtur mihi rationes Aristotelis ad dictam questionem

recolitio ma
ctorz ex dictz
aristotelis.

Quicam ergo recolligendo ⁊ addendo q̄ incontinentia ire est minus turpis: primo in ordine ad operantem: secundo in ordine ad alium ad quem operatur. In ordine autem ad operantem multipliciter: primo ex parte obiecti quia obiectum ire est fortius in passionando. sc̄do ex pte naturalis pplexionis q̄a cōplexio inclinans ad iram est acti uior tertio ex modo operandi quia ira magis vitur ratione: quarto ex parte habitus quia irēpmentia est peior iracundia: et incontinentia concupiscentie est aliquantulum intemperantia. deinde in continentia ire est minus turpis in ordine ad aliū videlicet quia est minus iniusta. multipliciter primo ex parte motiui quia irasus propter iniuriam sibi primo illatam habet occasionem iniuriandi: concupiscens autem non secundo ex parte nocu menti quod ifertur: qm̄ ira nocu mentū ifert sc̄dm corpus aut sc̄dm exteriora bona ꝓcupiscentia autē sc̄dm aīam trahendo alterū ad ꝓctm: tertio ex mō operandi: q̄ concupiscens iniuriat in insidiando ⁊ cū

Ad rones.

delectatione irritatus autem non. ¶ Ad rationes
ergo dicendum est. Ad primam quod difficultas pu-
gnandi concupiscentie prouenit communiter ex
assuetudine vel ex pigritie voluntatis sicut potest
videri ex duodecima questione secundi libri talis
autem causa non excusat peccatum sed derispat
difficultas autem pugnandi ire prouenit ex cau-
sis magis ventilibus sicut dictum fuit. ¶ Ad

Ad secundam his magis ventislibus sicut dictum fuit. ¶ Ad

aliam potest dici qviraqz concupiscētia deturpat non solum appetitū sensuū sed et voluntatem . et magis incontinentia concupiscētie. Vel dicen dum est qđ realiter idem est appetitus cōcupiscibilis et irascibilis. sz si differant: prout ratio videbatur supponere. per hoc quod concupiscibilis sit circa passiones humiliores. et irascibilis circa arduas: tunc ratio potest ad oppositū adduci. magis enī culpabilis est appetitus quando vincitur propter debiliorem passionem. ¶ Ad aliam dicē

dum est q̄ vulgus magis communiter timet mor- **Ad tertiam**
tem vel lesionem corporalem aut pecunie vel ho-
noris amissionem quam anime deturpationē per
intemperantiam: sapientes autem & virtuosos co-
trario se haberent: ideo ira magis timetur a vulgo
sed forte nō a sapientibus: vel diceretur quod ira
magis timetur quia terribilioꝝ propter acutum i-
perum ipsius: & non quia peioꝝ sicut postea dice-
re bestialitate. ¶ Ad aliam dicendum est: vulgus

rationis in incontinente vel in intemperato non tollitur. imo deprauatur. et si aliquo modo tollitur hoc est ex malitia voluntatis. ¶ Ad aliam di-

etiam fuit quod ira est passio naturalior cuius tamen **Ad quintam**
oppositum videbatur dicius fuisse in duodecima
questione secundi libri: sed si quis attente conside-
ret totum concordat ira enim dicitur naturalior

quia procedit a principio in nobis intimiori na-
ture scilicet a corde sicut dictum fuit. sed concu-
piscencia dicitur connaturalis siue convenienti-
or appetitui: quia causatur ab obiecto convenien-
ti appetitui secundum naturam. Est ergo connat-
uralitas id est similitudo nature in concupiscen-
tia inter obiectum et appetitum. que non est in
ira. propter quod dictum fuit: q concupiscencie
operatio auget conatum: et hoc etiam probant
verba in q dicitur: nihil gignit. Et dicitur: *Et confan-*

raciones hic adducit et nihil plus. ¶ **S**econdum
omnino dicendum est q̄ ceteris paribus peccatum ma-
nifestius esset turpius sed si occultatio fiat i frau-
dem ad decipiendum ipse auget peccatum sic au-
tem est de concupiscentia que palam promittit
maximam delectationem et sub eius specie vene-

num et in animam ⁊ in corpus infūdūt. ¶ Ad ali
am dictum fuit qꝫ concupiscentia est iniustior ira
qꝫ ipsa magis iniustitie modum participat. ira eī
de per se videtur tendere in iustificacionem licet ex
cedat nam iniurie repulsio ⁊ punitio in quam ten
dit ira videtur esse quedam iustificatio sed concu
piscencia specialiter in veneretis statim ⁊ ex dire
cto videtur tendere in iniustificacionem. vir enim
nititur mulierem que nullam sibi fecerit iniurias
subuere ⁊ trahere in peccatum ⁊ valde fraudu
lenter qꝫ delectacionem ⁊ amicitia maximam pre
tendendo. Et sic est finis questionis.

Queritur duodecimo. An inter
perantia sit peior q̄ bestialitas. Ar
guitur q̄ non quia sicut se habet he
roica ad tantiam in bono. ita be
stialitas ad tantiam in malo. cū vtrq̄
opponat vitijs. sed heroica est melior q̄ tantia
ergo t̄. ¶ Itē hū q̄to plus recedit a medio p̄u
tis tāto est peior. sed bestialitas plus recedit a tē

Questio. xi
Ar. primo.
Ar. t̄rio.

Ethicozum

cribiit

Tertio. rancia q̄ in p̄ntia qm̄ ppter eius nimis recessus
trāsit limites h̄iane p̄ntis q̄s rē. Itē cū p̄nto
rue debeāt maxie uisitare i eodē genere. videt q̄ h̄
rus ille sit pessim⁹ q̄ p̄ntis optio habitusq̄ bestia
litas p̄ntis optimo habitus scilicet herolce iō rē.

Quarto ¶ Hic malū q̄to est pei⁹ tāto uidet esse terribili⁹
sed bestialitas est terribilior vt dicit Arg. ¶ Op

Oppositum. positum determinat Arz. Sciendum est q concu piscencie ⁊ delectatōes diuiduntur scōm Arist. qm̃ alie hūane alie inhumane dicuntur aut hūane ille que sunt cibozū ⁊ potuzū q̃ consueuerūt sumi ad hūanū nutrimētū. Inhumane autē sūt cibozū po

duplices ꝑcu
piscentie hūa
ne ꝛ iūuane

cōcupiscētie
hūane tā na-
turalesq̃ ina-
naturales

ptinent ad te
perantiam vel in
teperantiam.

Tripliciter aliquid trahitur ad passiones humanas pertinent ad transientes humane autem innaturales pertinent ad intrinsecas Item sciendum est quod aliquis trahi potest ad concupiscencias inhumanas multo magis quam ad passionem contrariam naturalem.

lipliciter. vñomodo per electione ppter penitina
consuetudinem7 maliciamvoluntatis: alio modo
ppter orbitatem. i. ppter defectum scs sensuum i
terrosum. sicut est in maniacia vel his q fatul sūt

ter totum sicut et in mactato vergetis q^d p^ratit
a naturate alio modo ppter passionem vt in mu-
lieribus nouiter impregnatis i quibus sunt ascē-
dentes ad caput ex retentis menstruis inficiūt ap-

petitū vt quies velint comedere carbones aut ter-
ram alio modo ppter communes egritudines vt ī fe-
bricitantibus. nunc ergo ego puto si quis potens

ut rōe trahatur ppter maliciā voluntatis ⁊ p
pter pessimā assuetudinē ad concupiscentias in-
humanas: q ⁊ fiat in hoc bestialis: q talis bestia
inquinat pccatū iniquitatis cōtra naturā: nō bene cōcludūt

tres rationes in principio questionis adducere Sed
si bestialitas pueniat alijs de causa ego puto si
citur nicit Aristot. & ipsa sit terribilior q̃ in pantiā

sed tamen minus mala. Dico autem q̄ terribilior
quoniam aliqd̄ ex eo b̄: terribile quia vehementē
habet impetum: ⁊ efficitur terribilius valde si fue

rit inconſuetum. beſtialitas aut vehemens eſt i
petus propter nichil deliberare. ſed vt ſenſu ſo
lum eſt etiam inconſuetum. propter quod poteſt in

TRōes arg. q̄
petoz sit ip̄a
paucissimis inueniri et dicit Aristo. Sed quod i
temperantia sit multo petoz probat Arg. multum
bene: qm̄ petoz est ille habitus qui deprimat homi
nem secundum partem superiorem scilicet intel

tas dō vey est
de aliqua.

bestialitas homo non habet vsum rationis: neq;
per consequens electionis: impeditus ab egritu
dine vel infirmitate vel ozibitate: qui enim nō pōt

vti ratione et electione ipe non pot vti eis male p
pterq3 itellec³ et voluntas seo manent vacuab oi
malicia vel bonitate morali. Intemperantia autē

corruptis. et depauper et inuicem inuicem et vo

luntarem. Intemperatus enim male operatur & electione: sicut ergo cibus venenosus esset peior cibo neq; bono neq; malo puta q̄ nulli⁹ esset nutrimenti neq; nocumēti. ita volūtas impia est peior q̄ hōie bestialē. Itē prauitas aīatorū est peior prauitate maiōrum: & homo iniustus peior q̄ iniusticia: sed humana malicia cuiusmodi est inemperantia se habet ad bestialem sicut aīatum ad ianumatum: & sicut homo iniustus ad iniustitiam ergo inemperantia est peior: maior probat q̄ prauitas q̄to plus habet de p̄ncipio directiuo: cognoscitiuo & ratiocinatio: tanto plus pōt nocere. et ideo tanto peior: feussima enim est iniustitia habens arma: modo animatum plus habet de p̄ncipio cognoscitiuo q̄ inanimatum & hō iustus q̄ iniustitia: quonā iniustitia p̄cise sumpta est in appetitu sine cognitione: homo autē iustus in se habet rationem ostendentem iniustitie modum & formam agendi male: minor autem patet quia te nperatus habet vsum rationis bestialis autem nō vel absq; similitudine aliqua potest ratio formari sic: prauitas q̄to habet plus de principio cognoscitiuo: tanto peior & nocentior: propter quod furste & viuuersaliter viri literati & subriles si depreuentur sunt nocentissimi. Sed inemperantia plus habet de principio cognoscitiuo q̄ bestialitas ideo & cetera. ¶ Propter solutionem rōnum

sciendum est q^d heroica temperantia ⁊ intemperantia sunt habitus electiui ⁊ similiter illa preuis bestialitas quam peiozem esse diximus intemperantia ⁊ ita omnes ille habitus in eodem genere continentur scilicet in genere habitus electiui in quo genere contrariantur extreme secundum bonum ⁊ malum heroica ⁊ bestialitas. propter q^d de ista bestialitate bene pcludū tres pme rationes i principio questionis adducte sicut dixi prius. Sz bestialitas alio modo accepta que scilicet est sine vi rationis non est eiusdem generis cum pdictis habitibus cum ipa non sit habitus electiui ⁊ non contrariatur heroice ppe. nec se habet intemperantiam in malo sicut heroica ad temperantiam in bono. nec bestialitas recedit a temperantia secundum malitiam electionis : sed per carentiam eius inodo recessus per carentiam non est peior q^d recessus per malitiam : ⁊ sic patet quomodo debeat solui omnes rationes. Et sic est finis questionis.

Cleric decimo tertio vtrū continen-
tia sit huius melior q̃ p̃seuerantia.
Ar̃ q̃ nō: q̃ idē nō ē melius seipso
sed p̃tinētia ⁊ p̃seuerantia vident̃ eē
idem habitus p̃batio quia idē vide-
tur esse habitus circa contrarias passiones. con-
triorum enim eodem est disciplina: et nos videm⁹
q̃ eadem est fortitudo circa timores ⁊ audacias:
sed continentia et perseverantia sunt circa con-
trarias passiones: scilicet circa delectationes et
tristitias tactus. vt vult Ar̃. Et p̃firmatur quia
continentia et perseverantia se habent ad tempe-
rantiam sicut habitus imperfecti ad perfectā: mō
non videtur ratio quare circa delectationes ⁊ tri-
stias tactus debeant esse diuersi habitus imper-
bis

diffictio p so
lutione rōnū.

Liber septimus

Ethicozum cil

Secundo

Oppositum

Obiectio

Solutio

duplici potest
excedere i lu
do scz ppter de
lectatione et
ppr fugiendā
tristitiam

fecti: magis q̄ diuersi specti: et tñ circa eas ponit
solus habitus perfectus scilicet tñtia: ideo et c.
¶ Item secundo habitus circa difficultates semp ar
sit et virtus: etenim bene melius in hoc sed p̄seue
rantia videt esse circa difficultates: qm̄ ip̄a est circa
tristitias: et continentia circa delectationes: dñ au
tem in tertio huius q̄ difficultas est tristitia sustine
re q̄ a delectationibus abstinere ergo perseverantia
est laudabilior. ¶ Oppositum determinat arg.
¶ Opponet pmo videt puenientia et differentiam i
ter continentia et p̄seuerantia et opz supponere qd
est quod dicitur per nomen: cum hoc sit ad placit
um. ¶ Vult ergo Ar. q̄ perseverantia sic opponi
tur molliciei: sicut continentia incontinentie: et q̄
mollicies et p̄seuerantia: sicut continentia et icō
tinentia sunt circa eandem materiam temperantia
et intemperantia scz circa delectationes scz et
gustus in cibis et potibus et veneris actibus et cir
ca tristitias his delectationibus oppositas: sed eō
tinentia et incontinentia circa delectationes: per
seuerantia vero et mollicies circa tristitias: hec
omnia dicit Aristoteles secundum proprium vñ
nominum in ideomate suo. ¶ Sed statim contra
hoc obijciatur quia dicit Ar. lufium esse molle
et tamen delectationes lufue non spectat ad ma
teriam temperantia vel intemperantia: sed ad ma
teriam eurapeliæ que est circa ludos unde tertio
huius capitulo de temperantia videtur. Aristotele
excepere a materia temperantia omnes delecta
tiones lufivas: puta in narratione fabularum in
melodijs et in gymnasijs ergo perseverantia et
mollicies non sunt circa eandem materiam tem
perantia et intemperantia. Solutio credo q̄ sicut
continentia secundum quid siue large sumpta est
circa delectationes alias circa quas sunt alie vir
tutes a temperantia. ita concederet Aristoteles
q̄ perseverantia et mollicies secundum quid siue
large sumpte sūt circa alias tristitias circa quas
sunt alie virtutes: imo forte quod in ideomate
nostro nos ita communiter vñmur nomine perfe
uerantia circa materiam fortitudinis: sicut circa
materiam temperantia. propter quod forte Tulli
us perseverantia posuit partem esse fortitudinis i
rhetorica sua: sed non est vis cum nomina signi
ficent ad placitum sicut dicitur. ponamus ergo circa
quamcumq̄ materiam cuiusq̄ virtutis q̄ inconti
nentia sit secundum quam contra iudicium ratio
nis operamur mala propter insequi delectationes
mollicies autem sit secundum quam a bonis ope
ribus recidimus vel etiam delectationes inhone
stas querimus propter fugere tristitiam: continē
tia autem et perseverantia sicut secundum quas
tenemur in bono rationis superando tractum de
lectationis vel tristitie: et tunc dicam cum lufus
dicatur ille qui in ludis immorādo excedit: q̄ hoc
potest esse dupliciter: vno enim modo potest ali
qua insistere ludis propter delectationem pñci
palitū que in ludo est: et ita lufius magis prope
dicetur incontinens q̄ mollis: cum incontinē
tia dicatur respectu delectationis. Alio modo po
test insistere ludis propter fugere tristitiam et re
quiescere a labore: non volendo tamen ociosum
esse ex toto eo q̄ totalis ociositas non est delecta

bilis: et ita lufius dicitur mollis magis q̄ incon
tinens et si scdm̄ Aristo. nos vocemus molliciem
simpliciter eam que est circa tristitias spectantes
ad temperantiam et molliciem scdm̄ quid que est
circa materiam aliarum virtutum tunc oportet vi
dere ad cuius virtutis materiam spectet illa tristi
tia ppter cuius fugā ludis insistim⁹: et tunc scdm̄
materie exigentiā dicem⁹ illū mollem esse vel mol
licie simplr vel mollicie secundum quid. Si ergo
continentia circa materiam temperantia: que pro
prie est circa delectationes comparatur ad perfe
uerantiam circa materiam fortitudinis: que ē ma
gis circa tristitias: dicemus q̄ eodem modo com
parabuntur adinuicem sicut temperantia ad for
titudinem: de qua comparatione satis dictū fuit i
precedentibus. Sed si comparemus eos ad inui
cem ambas circa materiam temperantia: sicut
Aristoteles videtur eas comparare: videtur inibi
primo q̄ non sūt habitus distincti secundum sub
stantiam ipsius habui⁹ sed q̄ sint distincti scdm̄ mo
dum illum secundum quem diximus i libro pño
ribus eandem virtutem in specie diuidi i multas
partes: quod hic reiterare nō oportet: sicut enim
de virtute temperantia diceremus q̄ eadem virt⁹
existens substantialiter posset tamen intelligi vel
in ordine ad delectationes vel in ordine ad tristi
tias. et secundum illos conceptus diuersos nomi
na possent ei diuersa imponi. Ita possemus dice
re de habitu temperantia incompleto: qui nō dū
ad plenum eñxit tractum passionum: idem enim
exñs secundū substantiam vocatus est in ordine ad
tristitias perseverantia hanc autē idē pñtatem sub
stantialem continēte ad p̄seuerantiā et incontinē
tie ad mollicie: notauit Ar. bñ cū dixi q̄ nō solū
delectabiliū persequens superabundantias: sed et
tristitiam fugiens esurici et siti et caloris et frigoris
dicitur incontinens simplr: non scdm̄ appositio
nem: hoc tñ nō obstante bñ querendum est scdm̄
q̄ illaz rōnū maior sibi debeat attribui nobilitas
de quo cum Ar. dicendum est: q̄ continentia lau
dabilior est q̄ perseverantia hoc est dictū q̄ ille ha
bitus dicitur laudabilior scdm̄ q̄ est circa delecta
tiones q̄ secundum q̄ ē circa tristitias: hoc enim
Ar. intendit pbare. ¶ Ad cuius evidentiam sciē
dum est q̄ obiecta materialia ipantie sicut cibi et
pot⁹ et veneris act⁹ ferunt appetitui delectationē
per sui presentiam: et tristitiam per sui absentiam
nam circa cibos et potus appetitus non videtur
tristari nisi propter absentiam ipsorum: sic enim
tristatur mollis vel intemperatus de sustinēdo suum
vel famem modicā vel de non habendo cibaria
delectabilissima vel insuperabundantia. Arguit
ergo sic maioris potentie est vincere q̄ non vinci
sed continentia consistit in vincere: et perseveran
tia in non vinci ideo et cetera: maior videtur nota
per se minor declaratur quoniam vincere consistit
in repellendo inimicos: in posse autem sustinere
eos non consistit vincere sed nō vinci: sed delecta
tiones circa quas est continentia non oportet su
stinere sed repellere: ergo et cetera. tristitias autē
circa quas est perseverantia non oportet repelle
re sed sustinere: ppter quod perseverans ē tāq̄ nō
victus pñtēs autē ē tanq̄ victor. ¶ Sed ista ratio

continentia et
p̄seuerantia cir
ca eādē mate
riā nō sunt hī
tus distincti.

Notabile

Obiectio

Rñso

duplici rē cō
tumelia ē lau
dabilior q̄ p̄
seuerantia iū
perantia

questio. xliij.
Ar. pmo

Secundo

duplici scdm̄
tinentia

non videtur valere q̄ sequeret q̄ aggressus esset
nobilitas acris fortitudinis q̄ expectatio: cui⁹ op
positum determinabatur in tertio libro: consequē
tia patet: quia expectatio videtur esse ad sustinē
dum et sic ppter non vinci aggressus autē videtur
esse ad repellendum et ita ppter vincere. Ad hoc
respondendum est q̄ vincere ceteris paribus est
potent⁹ q̄ non vinci et laudabilior: sed circa ma
teriam fortitudinis cetera non sunt paria: bene ei
aggredi et vincere respicit inimicos debiliores ex
pectare autē et non vinci respicit fortiores sicut di
ctum fuit in tertio libro: ppter quod expectatio ē
acris laudabilior: quia difficultior: contra autem
autē est i. pposito: nā delectat iōes quas oportet re
pellere sunt fortioris impetus q̄ tristitie quas oī
sustinere: ppter hoc et q̄ obiectū vī dictū fuit infert
delectationem p sui presentiam: et tristitiam p sui
absentiam: obiectū autē inatum est mouere fort⁹
pñs q̄ absens: vñ rō pñtentie specialr pñtūne
attenditur in hoc q̄ delectabilis pñtatis hō ppter
delectationem non vitur eis plus vel aliter q̄ oī
ratio vero perseverantia magis attenditur in hoc
q̄ delectabilibus absentibus: homo ppter tristiti
am de absentia aliorum non mouetur ad querē
dum ea plus vel magis q̄ oportet: modo nō est du
bium q̄ fame vel siti vel appetitu coeundit hñdī
paribus existentibus facilius est non querere ci
bum delectatum vel non querere lasciuia mulie
rem: q̄ nō vti inactis: pñtia nāq̄ obiecti auget cō
cupiscentiam: et ex hoc videtur euidenter q̄ conti
nentia si laudabilior et circa difficultas ppter duo
primo quia habet agere contra fortiozem iūnicū
secundo quia oportet non solum non vinci ab eo
sed vincere ipsum. ¶ Ex diuersis autem apparet quid
sit respondendum. Ad primam rationem et simi
liter ad scdm̄: nā illa propositio difficultas ē tri
stitia sustinere q̄ a delectationibus abstinere: veri
tatem suam habet vbi tristitia causatur p pñtatiā
obiecti sicut est in actibus fortitudinis: multo nā
q̄ est difficultas sustinere tristitiam vulnerum et la
boris in bello: timoris mortis: q̄ a delectationis
superfluis abstinere: sed de tali tristitia nichil ad
propositum et cetera.

¶ Teritur decimoquarto ¶ Tristitia ipan
tia sit peior q̄ icōtinentia. videt q̄ nō
sicut arguit Ar. q̄ q̄ malū agit non
suasus sed dissuasus deterior ē eo
q̄ suasus agit: est enim minus sana
bilis: nam qui suasus agit: dissuasus abstinebit.
sed intemperatus male agit suasus a ratione in i
temperato enim ratio electio concordant passio
ni icōtinentes aut agit dissuasus hñs enī rectā rōnē
egrediet ab ea et agit ē ea. iō et c. ¶ Item cū Ar.
duplici ponat icōtinentiā scz pñuolationem que
propter non consiliari sequitur passionem et debil
itatē q̄ pñsiliatis nō immanet ppter passionē iūter q̄s
Ar. ponit pñuolationem esse meliorem siue mi
nus turpem: videtur si intemperantia esset turpior
q̄ incontinentia: q̄ ipsa magis deberet assimilari
incontinentie turpiori scilicet debilitati: q̄ incon
tinentie meliori scz pñuolationi: sed hoc est econ
trario: magis enī videtur assimilari pñuolationi

q̄m intpatus statim sine deliberatione pñuia sed
tur passionē: iō et c. ¶ Oppositū vult Ar. et arguit
quia sicut tñtia se habet ad continētiā in bono
ita intpantia ad incontinētiā in malo: sed tñtia
est melior vī dictum fuit prius: ergo intpantia est
peior. Et confirmatur quia dictum fuit prius: q̄
continentia et icōtinentia: sunt infra limites virtutis
et malicie scz tñtie et intpantie: propter quod in
continentia videt esse minus turpis: cum minus
recedat a tñtia: Ar. sufficientissime determinat
illam questionem in textu: ideo non formam alia
causa nisi ad rōnes ipsius expetendas: dicit ergo
Aristo. q̄ intemperantia est multo peior. quod p
batur pmo: quia ille peior qui de malis operibus
suis non est penitens: q̄ ille qui est penitens qm̄
statim manifestum est q̄ ille qui non est penitus
magis voluntarie male operatur et peccatum est
tanto maius q̄to est magis voluntarium sed in
temperatus non est penitens: eo q̄ ratio et volun
tas pcorde sunt appetitui sensui. incontinens
autē penitens. ppter hoc q̄ extra passionē cognō
scit se male egisse. Secundo illa infirmitas est pe
ior q̄ est insanabilior sed intpantia est insanabilior
cum non sit penitens. et impossibile est vel diffici
limum non penitentem de pñō abstinere: p pen
tentiā autē fortificat intellectus et voluntas inde
testando pñtē: fortiores autē facti poterūt resiste
re passioni in eius aduentu non succubant pñē
malicia continua est peior q̄ non continua: sed in
temperantia est malicia continua: q̄m intpatus i
passione et extra habet corruptas rōem et electio
nem pñtentiā aut est non pñtia quia rōem et ele
ctionem rectas hñ extra passionē aliter non esset
penitens. vñ ppter hñdī pñunitatem ipantie
et discontinuitatē icōtinentie. Ar. intemperantia
assimilat idropisi et pñsi. incontinētiā autē epilen
tie que quidem assimilatio valde rationalis est
videtur in idropisi enim est ab humore continua
corporis depresso cui maxime gulosis assimi
latur in pñsi vero est corporis continuus ardor
cui luxuria maxime videtur assimilari. imo etiam
tota intemperantia: intemperatus enim semper
ardet super cibos et potus in epilentia vero cere
bri opilatur: vnde ad terram cadit epilentus
et pro tunc sensu priuatur: ita in incontinentie cō
cupiscentia opilat rationem vī decidat a rectitu
dine iudicij: et in particulari iudicium rectū amittit
at. ¶ Quarto arguitur sic malicia secundū quas
peccatum latet est peior q̄ illa secundum quā nō
latet: est enim insanabilior. vnde Seneca epistola
epistolam tuam ad luciliū dicit ideo difficulter
ad sanitatem peruenimus quia nos egrotare. ne
scimus. et epistola quid non potest dicit sicut sc
nium narrare vigilantis est: ita vicia sua confite
ri sanitatis iudicium est. ¶ Item epistola per eā
dicit omnia vicia i aperto leticio sunt: morbi tunc
ad sanitatem inclinant cum ex abdito erumpunt.
ac suam vim proferunt et auariciam itaq̄ et ambi
tionem et cetera mala mentis humane tunc pern
ciosissima scdm̄ esse: cum sub lata sanitate subsi
dunt: sed secundum intemperantiam peccatus la
tet cum nec ante nec post intemperatus ad rectu
dinem iudicij reuertatur: secundum incontinenti
b iij

Oppositum

pbat q̄ tñtia
sit deior
pñtentiā

Secundo

Tertio

Intpantia
mīlā ydrop
scz icōtinentia
epilentie

Quarto

Obiectio.

Confir.

Solutio

Quinto

Obiectio.

Ratio

Triplis iſco-
ſiliat ſequitur
delectatione.

am vero latet ppter reuertiad rectum iudicium ideo zc. Sed q maior illius rōis obijct pnam pſiderationē pmi rēthorice nā bona q nō latent pſtia ſūt meliora q latet q p locūa pirario ma la q non latent pſtia ſunt peiora q que latent Et confirmatur: quia quanto aliquis eſt peior z obſi nator in malicia tanto minus verecundatur palā peccare. ergo ſcōm maiores maliciam peccata mi nus latent. Et p hoc obijct contra minorem: quia intpatus minus verecundat ihoneſte ſequi cibos z potus palam q in continens. id ſecūdu inconti nentia pſm magis latet Solutio breuiter dicēdu eſt q illa malicia eſt maior cuius opus magis ap paret eſſe malum apud bonos qui rectum habēt iudicium: ſed malicia tanto eſt peior z inſanab lior: qto eius opus min⁹ apparet eſſe malū apd operantem: quia tanto ille pl⁹ habet rōnē relectio nem corruptas: ſic pcedunt rationes hinc inde ¶ Quinto arguit ſic: peiores ſunt q pconſiliat et pſeligenes malā electionē agūt. q qui nec pſ conſiliat nec pſeligenes ducuntur p paſſiones ad agere male ſunt enī magis per oia corrupti z pec catum eoz eſt magis volūtarium: ſed ſp:ti magi ſunt pconſiliat z pſeligenes q incōtinētes agūt enī intpatis ſecundum electionem. incōtinētes autē nō ſed ſcōm paſſionē. id zc. ¶ Sed alicui videt q minor illius rōis eſſet falſa: itpatu enī oſenſo delectabili non petit pſilium ſed ſtatim mouetur ad fruitionem. ſtatim enim ſibi delectationem tā q ſine vite pſilium autem non eſt de ſine. Ex hoc poteſt argui q incontinentia ſit peior: quia aſſimi lat incontinentia debili: q bñ pconſiliatur nō immanet pſilio. Intpantia autē aſſimilat pſilium q ſine pconſilio opatur z Ar. ponit debilem eſſe peiorem pſilium. Ad pmi iſcoz dici pōt q intē peratus q plene corruptus eſt ſecūdu intellectum z ſcōm volūtātē ſtatim ſine conſilio nouo vel de liberatione noua ſequitur delectationes: cum per malam aſſuetudinē corruptus fuerit p inſequi ſe pe delectationes inhoneſtas ſcōm pſilium et de liberationē z electionē. Quis ergo intpatus non pſilicet neqz deliberet in operando ſcōz intpantia tamen habuit illū p quē opatur acqſiuit p prauas pſilationes deliberationes et electiones. et iterū ſi intemperatus non conſiliat de inſequendo delectationes: nō pſiliatur z deliberat cum maxima ſollicitudine de medijs per que poſſit frui delectatio nibus: et iterum multo turpius eſt aliquid turpe ſibi ſtatuerē in finem: q de eius acceptatione ſoz midare et ſuper hoc conſiliari et deliberare. Ad aliam dicendum eſt q impreconſiliatus ſequens prauā delectationē pōt eſſe triplis. Qnomodo qz ad hoc eſt aſſuer⁹: z iſte eſt intemperatus z peſſi mus quia ſi eſſet pconſiliatus operaret ſcōz con ſiliū idē z pei⁹. Secundomodo qz nō pōt pſilio ppter prauā naturā vel egritudinē. z iſte ſz be ſialis vel incōtinētes beſialis. nō ſimplr. Tercio: mō qz cito motus nō attēdit circūſtancias cauſas: tes turpitudinē: quas ſi attendiſſet non feciſſet malū. z iſte eſt quē Ar. vocat pſilantem: qui eſt cibus alijs minus malus: ſi ei conſideret z de cō derando aſſueſcat: ſtatim ſaluabitur z fiet valde bonus et cum hoc ipſe faciliſſe aſſueſcit de conſi

derando quia penſitiuus eſt z de turpitudine facti z de inconsideratione. huic autē minime aſſimila tur intpat⁹: qui ſi oia pvideat. nō ſemper turpitu dini adheret ſi quis autem illum vocare velut p ſolantem: qui nec conſiderat nec ſi conſideraſſet abſtinuiſſet: dicam q ille eſt peior ceteris z piori mus intemperato. ¶ Item ſexto arguitur ſic ille eſt peior: qui ex debili paſſione mouetur ad male agendum: ſed intemperatus ex debiliſſima paſſio ne imo ſine paſſione quoniam ſine fame z ſine que riſ cibos z potus et multum triſtatur q amplius comedere non poteſt. ¶ Item ſeptimo peior eſt q per habitum prauum praua operatur q qui ſine habitu praua operatur ppter paſſionem. pmius enim eſt ſimpliciter prauus: ſecundus autem nō: ſed itpatu opat⁹ praua p hitū prauū. incontinētes ſūt non habet hitū prauum: ſed opatur ppter paſ ſionē aliter extra paſſionē nō rediret ad rectitudi nem iudicij ideo zc. ¶ Debes ergo notare: q in continētia nō eſt habit⁹ ppe: ſed eſt diſpoſitio que dam ad habitum imo cum incontinētes extra paſ ſionē habeat rectā electionē: videt q ipſe ſit di ſpoſitus ad tptantiam: ſed hoc eſt diſpoſitione nul lius firmitatis: ppter quod cadit in aduētū paſ ſionis id forte videt q incontinētia magis atten di debeat ex infirmitate quadam bone diſpoſitio nis q ex diſpoſitione mala que eſt ſicut quedam pars habitus mali ſue tanqz habitus malus imperfe ctus: z non eſſet inconueniens dicere q multi ſit gradus incontinentie vna quedam que ſit ſolum ppter infirmitatem bone diſpoſitionis: et alia peior que ſit per diſpoſitionem poſitiuam inclina tem ad malum. ¶ Item octauo arguitur ſic ille eſt peior qui ſuaſus a ratione male operatur. q q non ſuaſus: qm pmius habet rōnem depſauantez z ſcōz non: ſed intpatu operatur ſuaſus a rōne z incōtinētes non. id zc. ¶ Item nono arguit ſic ille eſt minus malus qui de falſa credulitate ſua eſt ci to tranſcredibilis: q qui non ſz incontinētes de il la falſa credulitate q habet in paſſione eſt faci ciliter reducibilis quia reuertitur ceſſante paſſio ne. ¶ Ultimo arguitur ſic ille qui habet rectam eſtimationē circa pncipia practica: melior eſt eo qui hz eam corruptam iudicat enī omnes oportere ipſi prohibere ſequi delectationes tanqz hoc ſit ſim pliciter bonum z honeſtum. incōtinētes autē illā eſti mationem nō habet corruptā. ſed ſcit inhoneſtus eſſe z malum ſequi multas delectationes: ad quā tamen ſciētiam nō plene aduenit adueniēte paſ ſione id zc. z oēs iſtas rōnes facit Ar. ¶ Ad rō tiones ergo dicēdu ad pnam q aliquis pōt eſſe ſuaſus de agendo aliquid malum dupliciter. vno modo q alterū pponēt ſibi cautelose rōes aliqz apparentes q hoc facere ſit bonum: z ſic pceden dum eſt q ille ſit deterior qui diſuaſus agit malū q qui ſuaſus. Aliomodo per ſeipſum ſz p pſay rationem. z hoc iterū poteſt eſſe dupliciter. Vno modo q ſit ſuaſus tale quod eſt malū eſſe bonū. p ter ignorantiam circūſtantiarum reddentū op⁹ malū: quas ſi vidiſſet. recte iudicaſſet z talis ad huc non opatur ex malicia: ſed ex ignorantia vel iniucibilis vel ſupina. Aliomodo q oibus ſibi bonis exiſtibus circūſtantijs iudicet quod eſt bonū

Sexto

Septimo

Incōtinētia
nō eſt hit⁹ ſed
diſpoſitioIncōtinētia
eſt pot⁹ ex in
firmitate bone
diſpoſitio q ex
mala diſpoſi
tioneduo gradus i
continentie

Octauo

Nono

Ultimo

Ad rōes.
Ad primam.dupl⁹ aliqz ē
ſuaſ⁹ ad aliqzdupl⁹ aliqz ē
ſuaſ⁹ p ſeipm

ad ſecundā

queſtio. xv.

Arguit pmo

Secundo

Tercio

oppositum.

aliqz pōt ima
nere ſuis op
pionib⁹ m
dupl⁹ rōne

Secundo

Tercio

eſſe malū: z talis eſt mal⁹ ſimplr z ſcōm totā aiaz corruptus nō ſic melior eſt diſuaſus ſcōz enī iſtū modum ſuaſionis z diſuaſionis pcedebat octaua rō et eſt vltima Ar. ¶ Alia rō ſoluta fuit in po ſitione ſcōz in ſolutione ſcōz obiectionis adducte prius contra quintam rationem. Et ſic eſt finis queſtioni

¶ Tertius decimo quinto. ¶ Trū imā ſuit oppinionib⁹ p pſis ſint vitupe rabiles. ¶ Arguit q non qz reſpon dens i diſputationib⁹ maxime lau datur ſi bñ z fortiter ſuſtineat poſi tam oppinionē maxime vituperatur ſi ad redargu tionem ducat videlicet oppinionē poſitā negā do vel enus oppoſitū cōcedendo. ¶ Item aliquis non videt oppinionē p pſe imanere nō ppter for titudinē rōnis: ſed fortitudinē rōnis imanere eſt laudabile. cū hoc ſit veritati inmi quā ſanctū eſt pſe honorare vt dī pmo huius ideo zc. ¶ Item egredi ab oppinionē pertinet ad molitiē z incon ſtantiam. que ſunt vituperabiles nō egredi vero ſz perſeuerare in oppinionē pſinet ad perſeueranti am z continētiā que ſunt laudabiles ideo zc. ¶ Oppoſitū dicit Ar. qz tales vocat indiſciplina tos z agreſtes z magis ſimiles incontinētib⁹ q continētib⁹. ¶ Alii qui ſtatim dicūt q immanere falſis oppinionib⁹ eſt vituperabile. z veris lauda bile ſed forte non eſt malū plus diſtinguere q uis enī ſit ſimpliciter bonum veris oppinionib⁹ z malū immanere falſis. nō ppter circūſtancias z modū immanendi aliquis poſſet male imanere veris et bene falſis. ¶ Nam imanere poteſt aliquis oppi nionibus ſuis: ppter multas cauſas. pmo. ppter efficaciam rōnis z hoc eſt ſemp laudabile z non im manere vituperabile. z malū ſue oppmō fuit ve ra ſue falſa voco enī rōnem eſſe caſſem que circū ſtantijs oibus paſſionibus attendi attentis iudi cat recte ſcōm exigentiā ipſarū. licet cōcluſio iudicata ſit falſa ppter inuincibilē ignorantia alicuius circūſtantię. verbi gſa licet iudex p falſos te ſtes fuerit iſormatus de falſo pſuppoſita tñ oī de bita diligentiā de inqſitione veritatis in examina tione reſtū z in alijs nō erit vituperabile ſed lauda bile tali informationi imanere q diuertiās non poterit alite apparere cui⁹ rō eſt qz nullū habem⁹ principium vite nſe humane directiū nō rōnez tantum vel reductū in rōnem ſi ſit poſterior rōne vel vtēs rōne tanqz mediatrice ſi ſit prius rōne. er go rōni diligēt imanere oportet. ¶ Scōmodo aliquis poteſt aliquā habere oppinionē z imanere ei ppter malitiā z hoc eſt ſepervitupabile z malū ſcōm enī malitiā nichil bene operat⁹ ſic nāqz tptā nus imanet oppinionē q ſit rapiendū z intempa tus q ſit mechandū. ¶ Tercio modo poteſt aliqz habere oppinionē z imanere ppter paſſionem z hoc iterum eſt vituperabile ſi paſſio ſit inata cōiter inclinare ad opus turpe hoc enī eſſet p pmiū malitię. Si autē paſſio cōiter inclinēt ad opus bo num ſicut eſt amor filioz vel parentum adhuc nō non eſt bonū imanere oppinionē pncipaliter ppter

paſſionē. qm paſſionē cōtingit habere exceſſū vir tuperabile ſcōm quē poſſet aliqz oppinionē falſe et vituperabili imanere ſicut recitat Ar. iſto ſepa mo de nyobe q ppter amorē nimīū filioz opinata eſt eos pſerēdos eſſe dijs. ſed imanere oppmōi non eſt vituperabile imolaudabile ſi rō fuerit cauſa pncipalis imanēdi z paſſio cū cauſa ſi enī rō nō vteret aliqz paſſionib⁹ ille eſſet nobis vate fru ſtra natura aut nichil fruſtra facit ppter hoc dī in tercio huius q fortitudo opat⁹ z furoz coopat⁹ vñ enā dī in ſeptimo hui⁹ nō enī oīs q ppter delecta tionem aliquid opat⁹ eſt intpatus ſue prau⁹ ſue in continēs. ſed q ppter turpitudinē ſibi aut accidit turpitudō qz nō regit rōe. ¶ Adhuc in ſpēali ali quis pōt imanere oppinionē p pſe ex eo q eſt ſua ita q ſi eſſet alterius nō imaneret ei. z hoc eſt vitu perabile z malū de hoc ei modo loquitur Ar. tales enī ſūt indiſciplinati q ab alijs inſtrui dedignan tur z ſūt egreſſes qz nec in oppinionib⁹ nec p pſe quens i vna volūtatis cōformari ergo ſū vitupa biles. ¶ Iterū vituperabile eſt z nō eſſe pſuaſibile rō ne z duci paſſione. tales autē nō ſūt pſuaſibiles rō ne imo triſtanſ audire pſtrari ſuis oppinionib⁹ z abſqz cōſideratione aliqua negāt totū q tñ nō mi nus q aliqz dicit a delectationib⁹ ſicut dicit Ar. ¶ Itē tales non aſſimulant cōtinētib⁹ ſed potius incō tinētib⁹ vel intpatis qm ſicut intpatus ppter de lectionem in cibus z triſtitiā de abſentia ipſoz non pōt pſuaderi rōne ſic iſt ppter delectationē i proprijs ſcētarijs z triſtitiā in pſtrarijs tales cū proſūdi fuerit igen⁹ ſit periculoſi valde ſi qd ei falſi dicāt aliqz volētes illud ſcper ſuſtinere nimī amor ſuſ mul tur ad palliandū adducere pbabilitates z vias ex ta corruptiū dicia

Quarta

amor ſuſ mul
ta corruptiū
dicia

ad rationes

ad ſecundam

ad tertiam

¶ Tertius decimo ſexto ¶ Trū electio cōcoris rōi errāt ſit bona vel illa q a ratioe errante diſcordat. ¶ Argui tur ergo de illa que eſt concors q ſic quia potentia non potens diſcerne re qd eſt malū aut qd bonū non peccat ſequendo

queſtio xvi.

arguitur pmo

Ziber

septimus.

Secundo

Tercio.

oppositum

Secundo

quō pōt dici
electio disco
dans a rōne

pubitatio.

responsio

inuicibit nō
errat

questo

iudiciū eius cluisset sibi ostendere quid sit bonūz
qd malū. sicut infās. carēs adhuc iudicio rōis nō
peccaret. si mē eius duceret ipfuz adfurādum. s; z
volūtas non cognoscit quid sit bonū aut malū :
imo rationis est hoc sibi dicere: ergo electio vo-
luntatis nō est mala: si concordat rōi errātī. imo
tota culpa videt esse ex parte intellectus. ¶ Item
bonitas regulati attendit ex eius cōformitate ad
regulam electio autē habet se ad modū regulatū
rō per modū regule ideo rō ē. ¶ Itē electio discor-
dans a rōne errātē est mala: qd esset agere con-
tra consciam ergo per oppositū electio cōcors ei
est bona. ¶ Oppositus vult Ar. qui dicit ambos
extremos habitus oppositos con. tinerē esse pra-
uos videt: cet incontinētiā quos a rōne recta egre-
ditur z perniciatiz que cuius rōni immānet imu-
tabilis. ¶ Itē electio rei p se male nō pōt esse bona
verbi grā adulterij furti: vel homicidij: z tñ ip̄a
potest esse cōcors rōni erranti. ¶ Primo videndū
est quomodo possit dici aliqua electio discordās
a rōne de quo sicut apparere pōt ex septima que-
stione huius septimi libri z ex dictis i tercio libro
Dicendum est primo qd stante i tētia rōnis par-
ticulari actuali z completa electio nō potest p tūc
esse discors. licet pro tūc possibile sit n hōi eligere
ex quo patet statim quod electio si a rōne discordās. rō
ne fūerit siue errante nec est bona nec est mala:
quia nulla. Et ista sit prima conclusio. ¶ Sed tu
queres vtrū tunc sit bonum vel malum eligere vel
non eligere. Et ad hoc primo respondēdū erit de
rōne errante: Et videt inchi quod si rō non ve-
rum sed falsum sententiauerit propter inuincibi-
lem ignozantiā ip̄a non ē ob hoc errans si be-
ne se habens. nec est malū eligere z operari scōm
eam fed bonum z meritorū ac si rō verum dixit
verbi grā si iudex propt falsum testimoniū condē-
nauerit hōiem innocentē z si in exāminādo testes
et in alijs ad sniam ferendā requisitis oēs debuit
diligentiā appofuerit. nō peccabit. et hoc videtur
notum per se: nullus enī obligat ad impossibile
sed rō tunc solus qd errare si falsū sententiauerit
aut ppter passionem aut propt malitiā a ut ppter
igozantiā affectatā vel supinā. Tunc ergo dicam
qd nunq̄ est bonū eligere p cordit rōi erranti: quia
oīs electio eius quod nō esset scōm rectā rōnem
cligendum est mala z voluntati impudās si volū-
tas fuerit in causa erroris scōm quem illa electio
procedit vel si in potestate sua fuerit error ille
corrigeret ante electionē ista maior videt esse de-
se manifesta. sed errorē rōnis volūtas est in cau-
sa. quod patet qd si rō primū sententiat ppter ma-
tiam volūtas fuit z effe causa malitie. si ppter pas-
sionem volūtas debuit eā tenere z eius impetum
refrenare. Si propt ignozantiā affectatā voluntas
eam male affectabat. si propt supinā volūtas. sius
pigra z debuit esse diligens est igit in p̄tate volū-
tatis vt ille error corrigat videlicet si volūtas suā
correxerit malitiā. si tenuerit passionē. si debui-
tam appofuerit diligentiā vel saltem si inclinoue-
rit intellectum ad diligentā apponendam z si ot
miserit affectiones suas prauas. z hec sit scda cō-
clusio. ¶ Sed si queras an semper sit bonum eli-
gere scōm rectam rōnem dicunt multi qd sic. qd re-

[illegible]

Callings

notable

ad rationes

Ethicozum

cxlviii

ad secundam. **I**stae suae. Ad alia dicendum est regula scd3 qua voluntas regulari debz nō est rō erronea sed recta certa et perfecta. Ad alia pōt dici q cōscia vide tur habere p obiecto honestū aut id quod deo placere videt aut aliquid hmoi nō delectabiles sē suales necq bona mūdāna si quis enī habuerit rationem erroneā q delectabile su pferendū honestū vel ei quod credim⁹ deo placere. et ppter nimiam turpitudinem pferat aliqui honestū ipse de hoc non faciet cōscientiā sed conuerso sciens q honestum est delectabili pferendum si aliqui ppter passionem: vel maliciam postponat honestum. et id quod sciebat deo placere ipse reuerius ad se faciet de hoc cōsciam. Item debet itelligi q rō qm tu spectat ad pīs potest errare dupliciter vno modo iudicādo q delectabile vel vtile sit pferendus honesto. Alio modo iudicādo de inhonesto q sit honestū. Igit quis habuerit erroneā rōnē pmo modo et agat cōtra eam ppter rectū iudiciū superueniens ipse nō agat cōtra cōsciam. nec peccabit sed conuertet ad rectitudinē et opus virtutis si aut habuerit erroneā rōnem scdo modo et corrigens eā agat cōtra eā non peccabit sed ad rectitudinem reuertet: sed durat illo errore si preferat delectabile vel vtile et quod credit honestū esse et deo placere licet nō sit ita ipse agat contra cōscientiam et peccabit oīs enī voluntas est mala que pferat delectabile et quod credit honestū esse et deo placere qm ita faceret si illud esse vere honestū et conforme diuine voluntati est enī simile ac si vellet procurares nocere proximo tuo et accideret q inde tu prodesse ei non enī est quod bñ vel male in re operari vel in operante qualiter se habere apparat in scdo huius. Sed tu quers an ergo sit operandum scdm talē cōsciam: dicā scdm pdicta q sic si illa cōscientia fuerit ex inuincibili ignorantia sed si fuerit ex alio modo ignorantie dicam q non fed ante electionē et opationem erit illa cōscientia corrigenda nec sequit electio discordās a rōne errante est mala ergo electio concors ei est bona bonum enim virtutis requirit integram oīm suarum causarum circūstantiarum obseruatiam malum autem oritur ex defectu cuiuslibet. propt qd vno modo tñ contingit recte agere multipliciter aut deuiare sicut of in scdo bonitas ergo electionis requirit consonantiā ad rōnem et ad rectum iudiciū cū hoc etiā ille qui sic peccat agendo cōtra cōscientiam erroneā ipse nō peccat ex eo q agit contra rationem errantem: sed ex eo q agit contra eā per aliā errorem superuenientē videlz quia credit delectabile pferendū honesto ob hoc enī pferat delectabile et quod credit honestū esse. Et sic est finis questionis

questio. xvii.

arguit prio.

Quod decimo septimo. Et in incōti-
nens per naturā sit deterior inconti-
nente per assuetudinē. ¶ Et vides q
non q. ppter hoc q. in cōtinētia tre ē
naturalior q. in cōtinētia cōcupiscē-
tie. pbat. Ar. q. ipsa sit minus turpi s. sicut pus ap-
paret naturalibus enī v. dicit magis cōsequi ve-
niā appetitibus de praua et natura nō sumus vi

superandis sed de prava consuetudine cum ista sit in
potestate nostra et illa non ideo. **¶** Item videtur quod
nulla scit incontinencia secundum naturam et si ipsa non
est deterius quam natura non videtur inclinare ad contra-
ria sed natura inclinatur ad virtutes que continentur
contrariarum unde secundo huius inanis quidem nobis
suscipere eas secundum virtutes perfectas aut per assuetudi-
nem. **¶** Item septimo politice dicitur nihil esse bonum
eorum que sunt preter naturam cuius ratio esse potest
quia natura dirigit in suis operationibus ad intel-
ligentias que non errant in suis operationibus unde dicit
in methaphysice si autem aliquis sit incontinens natu-
raliter tunc incontinencia esset tibi preter natu-
ram ergo continencia non esset tibi bona quod est
inconueniens ergo. **¶** Vel arguitur sic nichil secundum
naturam est malum omnis incontinencia est mala ergo
nulla continencia est secundum naturam. **¶** Oppositum
arguitur quia ille habuit malum est deterius qui est in
sanabilior propter hoc enim probatur in quarto quod illi
deteriores sunt deterius per generalitatem et in hoc septimo
quod in temperantia sit deterius quam in continencia sed Aris-
toteles dicit quod sanabiliores sunt quod per consuetudinem inco-
ninentes naturalibus quod probatur quia facilius est
consuetudinem transmutare naturam nam propter quod
vnum quodcumque tale et illud magis propter hoc autem
consuetudo est difficilis transmutationis quam na-
ture assimilata ergo natura est difficilioris transmu-
tationis innotat videtur quod talis sit in sanabilior omni quam
nullam naturam existens aliter assuescunt unde in se-
cundo huius. **¶** Primo videndum est quod aliquis
possit dici incontinens per naturam. Secundo an ipse sit
deterior in continencia per assuetudinem vel contra-
naturalem pro-
posito sumit
distinguit
quod sit
quod sit
dinem.

i Secundo

Exercício

3. oppositum

- nafaleipp
G. G. Gunnif

၂။ ရှိပေမယ့် ပစ္စည်း

2

23

3

10

1

2

11

Supra

2.

Liber

Septimus

Alio modo q̄ ille dispositiones sint idite sibi a nativitate: hoc est possibile non tñ per se per naturam sed p defectū alicuius pñcipij vel per impedimentum nature ab extraneo agēte sicut dicitur fuit q̄ in continēs ille dicit naturalit̄ in continēs prout naturale distinguē contra acquisitū per assuetudinem vel doctrinā vel huiusmodi. ¶ Quā tamē ad scdm̄ videt̄ mihi dicendum esse q̄ in continēs per naturā est deterior scdm̄ malitiā naturalem: in continēs per assuetudinē est deterior scdm̄ malitiā moralem: hoc videt̄ ex terminis esse notum: cū malitiā nature non videat̄ tangere nisi corpus: vires corporales saltē pñcipalit̄ malitiā aut moraliū partē tangat aīe superiorem putavoluntatem et intellectum et multo sic deterius ista partem superiorem q̄ inferiorem videt̄ posse eundē ter concludi q̄ in continēs per assuetudinem sit deterior: posito q̄ equalibus vincant̄ passionibus et eis equalit̄ contra tendant et si ista questio debeat scrupulosius pertractari forte reducendū est eas ad decimā quintam questionē quarti libri. ¶ Et scdm̄ istam conclusionē procedit bene prima rō adducta i pñcipio questionis. ¶ Ad aliā potest dici q̄ natura quātum est de per se inclināt ad virtutes sed multiplices defectus et impedimēta nature a nativitate possunt inclināre ad oppositum. Et eodem modo dicendū est ad aliam rōnē. ¶ Ad rōnē in oppositū dicendum est q̄ pravitas i sa nobilior cejeris parib⁹ est peior: videlicet si vitia fuerit equaliter affluta sic q̄ equalit̄ tangat voluntatem et intellectum aliter nō oportet. Et sic finitur questio.

terci⁹ articulus

ad rationes

ad secundam

ad terciā

questio. xlvii.

arguit pñcipio

Secundo

Tercio

Quarto

Querit̄ decimo octavo circa tractatum de delectatione. Utrum ad istū septimum librum ethicorū pertineat determinare de delectatione. ¶ Arguit q̄ non quia hoc pñtinet ad librum politicū non ergo ad istum antecedēs patet per Ar̄. de centē de delectatione aut et tristitia speculari ad eū qui circa politicā philosophatur. ¶ Item hoc pertinet ad librum rethorice nō ergo ad istum antecedens patet quia illo libro diffinitur delectatio: et manifestat̄ ppositiones ad determinandū quid sit delectatio. ¶ Item hoc pertinet ad decimū librum ethicorū: quod patet quia ibi determinat Ar̄. de delectatione ergo non ad istū septimū. ¶ Item videt̄ q̄ determinandū fuit de delectatione ante determinationē de virtutibus et nō post quia delectationes et tristitie cōte se habent p modum obiecti ad oēs virtutes: ut dictum fuit scdm̄ huius questionē nona modo prius determinandum est de obiectis potentiarū et habitū q̄ de ipsis potēt̄ se vel habitib⁹ ut patet scdm̄ de aīa tum etiam de his que cōia sunt oibus virtutibus prius est agēdum q̄ de ipsis virtutib⁹ ideo enī prius egit Ar̄. de voluntario et involuntario de electione: et cōsilio quod est quia cōia precedunt ordine doctrine spēcialia ut patet ex problemio physicorū. Et iterū delectationes non solū sunt obiecta virtutū moralium: imo etiā sūt sequele quedam

ad actus virtutū moralium: ut apparuit in scdm̄ scz questione nona sed i decimo libro Ar̄. pñtinet tractatum de delectatione tractatū de felicitate ppter hoc q̄ delectatio se habet ad felicitatem per modum sequele necessarie ergo similiter debuit et pñtisse tractatū de delectatione tractatū de actibus virtutū moralium. ¶ Oppositum apparet p pñcipium Ar̄. in isto libro. Primo ergo dicam q̄ ad moralem philosophū pñtinet tractare de delectatione quod Ar̄. hic pbat triplici rōne. ¶ Prima est quia oīs scia moralis debet cognoscere finem principalem ad quē a spiciētes nos de oibus operationibus vel passionibus vel alijs ad humanā vitam cōcurrentibus dicim⁹ hec quidē bona scz q̄ illi sunt cōcordat̄: hec autē mala scz q̄ illi discōveniunt nā sicut dī primo huius ad vīā cognitio talis finis magnum habet incrementū: quē ad modum enī sagittas signū habet magis vicijs ad ipsū cetur quod opoz. scdm̄ delectatio est talis finis quod non est verū de oī delectatione: sed de illa que est ipsa felicitas modo quo infra dicit̄ concessū est enim cōter q̄ felicitas vel est delectatio quedam formalit̄ vel nō sine delectatione ideo. ¶ Secunda rō est quia de obiecto circa quod cōter versa tur oīs moralis virt⁹ vel malicia spectat determinare ad morālē sed oīs moralis virtus vel malitia versa ē circa delectationes ut apparuit i scdm̄ ideo. ¶ Tercia rō que est pñcipua pñtinet q̄ ad moralem spectat determinare de felicitate: et de his q̄ annexa sūt et delectatio aut quedā vel est ipsa felicitas vel annectit̄ ei ideo. ¶ Item ad idē adduci i decimo huius triplicem rōnem vel quadruplicem. prima q̄ de illo debet determinare morales quod appropriat̄ hoībus q̄tum ad diversificandū mores ipsorū. delectatio autē est huiusmodi: finem enī aliorū morum scdm̄ q̄ assuecūt̄ alijs delectari ppter quod bene dicit Ar̄. instructores iuvenum erudiūt eos delectatione et tristitia. scz assuecundo eos delectari et tristari i qbus oportet et non in qbus non oportet vel forte erudiunt eos trahendo ad opa bona delectatione et vicijs gaudendo quedā munuscula eis delectabilia et retrahendo a malis opibus tristitia scz verberando. Aliqui autē in illa particula videt̄ aut dicunt philosophum intendere nō rōnem predictā sed talem de eo debet determinare moralis quod apud virtuosū consequit̄ oēm actū bonum sed delectatio est huiusmodi nā ut dī primo huius nullus est bonus qui nō gaudet bonis operationibus ideo. ¶ Item ista est vna bona rō sed verba Ar̄. non vident eam bene sonare. ¶ Ultima rō est quia de eo debet determinare moralis quod habz multam dubitationē vitrum sit bonum vel nō sed delectatio est huiusmodi: quod patet per antiquos q̄ in hoc habuerūt opiniones cōtrarias ideo. ¶ Item ista ergo cōclusio cōcessa dicam scdm̄ q̄ ad librum ethicorū et non ad librum economicorū vel politicorū pñtinet determinare de delectatione cuius rō est quia cum scia libri ethicorū sit superior et vniuersalior scientijs libri economicorū et politicorū tanq̄ subalternans eas sibi vti vsum fuit in questione sexta primi libri ad eā spectat determinare ea que sūt cōia oibus virtutibus vel etia oibus vivere moralit̄ volē

oppositum

probat q̄ ad pñcipium pertinet tractare de delectatione

Scdm̄

Tercia

Ultima rō

Ethicorum

clii

sicut opaleti ca hz ad meta phisicā itare thorica ad eti cam

probat q̄ ad istū septimū librum spectat deter minare de de lectione

pñtēt̄ et p se uerā et idē hī q̄ nō oīs fēt atē pācia nī sicut ipse etia pfecto

bus ad economicam aut et politicā spectat ea que specialit̄ cōgruūt alijs et alijs pñcipijs scdm̄ q̄ aliū et aliū gradum gerunt in politica vel in domo de lectiones aut cōes sunt oibus: sicut et morales virtutes ideo. ¶ Tercio dico q̄ bñ pertinet a scdm̄ librum et ad rethoricā tractare de delectatione sed differēt qm̄ sicut opaletica simplr se habet ad metaphisicā ita rethorica que est moralis opaletica se habet ad sciam istius libri cū ista sit cōmunitissima oīm moralium sicut metaphisica est simplr cōmunitissima oīm sciarum modo dictū est quarto metaphisice q̄ circa idē laborat opaleti cus metaphisicus ideo simpliciter circa idē versatur rethoricus cū ethico sed ut dicit Ar̄. differunt modo pñtēt̄ ethica enī de delectatione scrutatur demonstratiue: rethorica vero pñtēt̄ solū dādo cōes ppositiones ad pñtēt̄ inferendum pñtēt̄. ¶ Quarto dico q̄ ad scdm̄ librum septimum: et est decimum pertinet bene determinare de delectatione. ¶ Primo probō q̄ ad decimum quia de eo quod inseparabiliter annexū est felicitati quasi eius passio pñcipua determinandū est ubi determinatur de felicitate delectatio autē est huiusmodi non oīs sed aliqua ut videbitur in decimo propter q̄ ibi determinandū est de delectatione ostendēdo differētias delectationum ut appareat iter ceteras que sit illa que felicitati annexatur et quomodo ipsa se habeat ad felicitatem. ¶ Item de eo quod a multis philosophis moralibus et a vulgo cōter opinatum est esse felicitas et non est felicitas tractandum est ubi tractabatur de felicitate videlicet ad ostēdendum q̄ illud nō sit felicitas sic est de delectatione ideo. ¶ Et nota q̄ ista rō videtur satis posse concludere q̄ prius in illo decimo tractandū fuisset de delectatione q̄ de felicitate quia prius extirpanda sūt vicia q̄ in ferendū virtutes. ¶ Secundo probō q̄ etiam ad istum septimum librum pertinet determinare de delectatione quia ubi tractatur de continentia et in continentia de molitie et perseverantia tractandū est de delectatione et tristitia sed in septimo libro determinat de predictis ideo. ¶ Malor patet primo quia materia pñcipua horum habitū sūt aliqua delectatio et aliqua tristitia nō oēs ideo oportet videre q̄ sūt ille scdm̄ q̄ pñtēt̄ et perseverantia distinguuntur proprie et originaliter p delectationem et tristitiam et similiter molities et incontinentia. Et forte q̄ addi pot̄ q̄ magis erat tractandū de delectatione et tristitia cum tractatu de continentia et incontinentia molitie et perseverantia q̄ cum tractatu de virtutibus eo q̄ delectatio et tristitia modo quodam affinitate habent ad dictos habitus q̄ ad virtutes morales quod patet per hoc quod passiones apud temperantiam nullam habent impetū tanq̄ mortificate per temperantiam: et sic etiam de singulis virtutibus sed apud pñtēt̄ et perseverantiam passiones remanēt cū impetib⁹ licet a rōne vincant̄ imo de rōne ipsarū est q̄ passiones habeāt impetus et fontes. ¶ Et iterū cōtinētia et perseverantia significat eadē habitū cū pñtēt̄ et cū dū substantia licet tñ imperfectū dictū fuit prius in isto septimo questione tricesima scdm̄ q̄ illi habitū pñtēt̄ significat simplr cōtinētia vero et

perseverantia significat ipsū modificatū pñtēt̄ passionem habitū ei tēperantia (imperfectū tñ vocam⁹ in ordine ad delectationem continentia et in ordine ad tristitiā perseverantiam sicut ibidem dictum fuit ppter q̄ delectatio et tristitia sūt de rōne dicente qd nōis pñtēt̄ et perseverantia sicut modus est de rōne partis modo verbi grā sicut albi est de rōne hoīs albi sic aut nō sūt de rōne tñ pñtēt̄ licet forte p modū obiecti pñtēt̄ ad rōnem tēperantia et enī pñtēt̄ et perseverantia iterū pñtēt̄ sinum fuit ante tractatū de amicitia que in pñcipio octavi libri incipit tractare de delectatione ppter maximam delectationis ad amorem pñtēt̄ nem et sequētiam que si pñtēt̄ fuerint. ¶ Item ad rationes possūt solui facillit̄. Ad primam dicendū est q̄ politica quēdoq̄ accipit pñtēt̄ putat distinguit pñtēt̄ sciētiā istius libri: et sic ad eā nō spectat tractare de delectatione. Ad id modo capis large p tota moralis philosophia et sic loquebat Ar̄. hic de politica. ¶ Ad aliā dictū fuit quomodo dñt pñtēt̄ ad istam sciētiā et rethoricā determinare de delectatione. ¶ Ad aliā cōcessum est q̄ de delectatione pertinet ad primū librum et ad decimum: sed differenter qm̄ ad istū librum spectat pñcipalit̄ cōsiderare de delectationibus sensualibus et si alī qua dicant̄ hic de intellectualibus hoc est ut sensuales pñtēt̄ nobis notiores et econverso p totum dicendū est de decimo libro. Aliā rō forte cōcluderet nisi alia rō fortior obstar̄ ei scz affinitas maior delectationis et tristitie ad pñtēt̄ et perseverantiam q̄ ad pñtēt̄ et alias virtutes et cum hoc dici pot̄ q̄ noticiā pñtēt̄ delectationis et tristitie scdm̄ quā vulgus cognoscit eas sufficibat ad pñtēt̄ de eis modificatis scdm̄ hūmānitatem ad ipas delectationes et tristitias de hoc aut qd i decimo libro pñtēt̄ tractatū de delectatione tractatū de felicitate causa spēcialis assignata fuit q̄ in pñtēt̄ de huius septimi libri lo cum nō habz scz q̄ falsē oppiniones extirpāde sūt prius q̄ veritas demonstratiue inquiratur

ad rationes ad primam

ad secundam

ad terciā

questio. xix

Arguit pñcipio rōib⁹ antiquis prima

Secunda

Queritur decimo nono. Utrum oēs delectationes sint bonæ vel oēs male vel aliquæ bonæ et aliquæ male. ¶ Arguit primo q̄ nulle sūt bonæ sed potius oēs male rōne bus antiquis quas recitat Ar̄. ¶ Prima est q̄ nichil est bonū quod nō habet rōnem finis vel saltē qd stare non pot̄ cū fine nichil enī repugnās finī est bonū cum nihil sit bonū nisi ppter causas finales ut dicit cōmentator. Quod decimo metaphisice sed delectatio nō est finis nec stat cū fine quia finis existit imperfecto esse delectatio aut existit non in pfecto esse: it̄ in generatione pfectionis verbi grā si panis frigore calefactio erit tibi delectabilis donec ad temperantiam fueris reductus et nō amplius si etia repletiōe indigeris: cibis aut potu scit tibi delectabilis sed non amplius cū fueris replet⁹ ideo. ¶ Secunda rō est q̄ quod ipa tus fugi nō est bonū neq̄ etiā illud quod fugere debemus ut virtuosī sciamus sed ipa tus fugi de

Liber

Septimus

Tercia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

arguit rōne
generali

oppositum.

Secundo.

si ē rōnib⁹ eu-
dori

Secundo.

Tercio.

lectiones et scdo huius dicitur. Arz in oī aūt māi
me obseruādū et delectabile et delectationem abij
cientes enī ipsam minus peccabimus. ¶ Tercia
rō est illud nō est bonum quod prudēs nō profe
quitur. s; prudēs et si nō psequat trīste. tamē nec
prosequit delectabile. ¶ Quarta rō est cōfirma
tiua terciē qm̄ illud nō est bonum quod est impe
ditur esse delectatio ab eius operatiōe sed delectatio
est huiusmodi pbat̄ qz illud impedit prudētem
scdm se quod q̄to maius sit tāto magis eū impe
dit. s; delectatio q̄to sit maior tanto magis impe
dit prudētem verbi grā: maxima in veneris vi
detur esse delectatio que tñ (vt Arz allegauit in
septimo hui⁹) ab homine furata est intellectu spīf
se sapiētis et hoc dicit. Arz nullū enī vtiq; posse
aliquid intelligere in ipsa. Et posset hec rō sic cō
firmari quod est scdm se bonum. q̄to erit maius
tanto erit melius delectatio aut nō est tanto meli
or q̄to est maior sed potius tāto peior vt nunc vi
cum est ideo. et c. ¶ Quinto quis ad oē bonum hū
manū posse operari et consequi sunt aries inhu
te et inuēte videt esse ars delectatiōis cū ei saty r
nimis consequimur sine arte ideo. et c. ¶ Sexta rō
quia illud nō est dicendum bonū quod pueri et be
lie magis prosequunt q̄ viri virtuosū. ¶ Se
ptima rō est illud nō est bonum quod est i honestū
nocuum et trīste generatiū sed tales multe sunt
delectatiōes ergo. et c. Et quia hec rō non videt ar
guere de oī delectatione. ¶ Arguit sic nullum bo
num est de genere malorū. eo q̄ bonum et malum
in moralibus sūt genera pma et adinuicem oppo
sita cum ergo reperiant in genere delectationum
alique male nulla erit bona. ¶ Itē pter dictas
rōes arguit sic. Arz scdo magnozum moralium:
illud nō est bonum scdm se quod est cōe bonis et
malis delectatiōes sūt huiusmodi. sicut enī boni
delectantur in bonis operibus ita mali i malis iō
et c. ¶ Oppositū arguit auctoritate Arz scdo ma
gnozum moralium dicitis q̄ delectatio bona est
scdm genus quod aut cōuenit alicui scdm genus
conuenit oī cōtento sub genere illo. verbi grā si a
liquid cōuenit fori scdm q̄ aial oportet q̄ cōueni
ar omni aiali ergo oīs delectatio est bona. ¶ Itē
aucte eudori cui (sicut dicit Arz) credebat i mo
ralibus qz maxime virtuosus erat nec hoc vi
cebat ex affectione quā haberet ad delectationes
quā erat temperatissim⁹. ¶ Item quattuor rōnī
bus eudori arguit primo huius qd ex hoc est vt qz bo
num est pproximum obiectum appetitus ideo quāto
potentius aliquid erit i mouendo appetitū tanto
erit magis bonum modo potentissimum est moue
re appetitū id quod oīa appetunt ergo hoc est
bonum et optimū sed oīa quibus delectatio cōue
nire potest appetitū delectari et rōnabilia et irrōna
bilia. ¶ Secundo sic illud est bonū cuius delectatio
um est malum sed tristitia est cōtraria delectatio
ni et est mala et fugienda ab oībus: qm̄ oēs fugiūt
eam neq; mirum qm̄ corrumpit et stupefacit natu
ram habētis vt dicebat i tercio ergo. et c. ¶ Item
tercio sic delectatio est scdm se eligibilis vt of in
littera ergo oīs delectatio eligibilis probat cōse

quentia qz scdm se presupponit de oīvt of primo
posteriozum: antecedens ex hoc patet quod of in
decimo quia nullus cōfessum est nullum interro
gare cuius grā delectat vt scdm se ipsā existētes
eligibilem delectationem. ¶ Quod cōfirmari po
test eo q̄ delectatio modum finis habet et non mo
dum ordinata i finem aliter delectabile nō distin
gueretur cōtra bonum vtile. cum ex hoc aliquid
dicatur vtile quod est grā alterius eligēdam. et
per cōsequēs bonam. cum nichil sit eligibile nisi
quia bonum. ¶ Quarto sic oē illud est bonum:
quod appositum alteri bono reddit ipsū eligibili
us et meli⁹ sic est de delectatione probatio quia vi
cunt oēs melius esse agere iussu et temperate de
lectabiliter et voluntarie q̄ tristabiliter et coacte.
¶ Item arguit auctoritate Arz primorhetorice
diffiniētis delectationem q̄ delectatio est motus
vel constitutio in existētem naturam oē enī quod
in re naturam tendit est bonum et illius rei perfe
ctiuum ideo. et c. ¶ Item bonum of equalitenti:
primo ethicoz sed oīs delectatio est ens ergo est
bonū. ¶ Item oē cadens sub differentiis eli
gibilis est bonū qz nichil habet de rōe eligibilis ni
si q̄tum habet de rōe boni sed sub differentiis eli
gibilis cadit delectabile. vt apparet scdo huius
ideo. et c. ¶ Item cape rōnes pseudonis in tercio
huius quēstioe viceima quinta. ¶ Primo dicen
dum est indubitatē q̄ alique sūt bone delectatio
tiones quia oē annexum per se vel cōsequēs per
se: ad felicitatem et opera virtutum est bonum:
sed felicit et omne opus virtutis consequitur per
se aliqua delectatio i opere bono primo et decimo
huius ideo. et c. ¶ Item delectatio que pnuat au
get et perficit operationem bonā est bonum ergo
delectatio in opere bono est bona hoc etiam pbat
sufficiens rōnes prius adducte. ¶ Secundo vi
cendum est q̄ capiēdo q̄ delectationē cōter mul
te sūt delectationes valde male qz valde malū est
quod ducit ad itēperatiā aut etiā ad viciū quod
cunq; sed delectationes excessiue circa cibos et
potus et venereos actus et sic de alijs ducit ad in
temperatiā vt p; tercio huius ideo. et c. Simili
ter delectationes iordinate circa honores ducit
hoiem ad elationem et superbiā delectationes in
pecunijs ducit ad auariā et sic de alijs. ideo. et c.
¶ Item quod cōtinuat et auget operationem ma
lam est malū: sed delectatio quā habent prauī in
operibus suis prauis et viciosis continuant illas
operationes et augent ideo. et c. ¶ Tercio scdm
Arz potest dici q̄ oēs delectationes dicte simplr
et proprie sūt bone qz bonitas virtutis est ad aiam
sicut sanitas ad corpus et viciū sicut egritudo si
cut ergo nō est dicendum sanum simpliciter quod
est sanum. ergo sed quod est sanum sano et ita nō
est delectabile simpliciter pproxime nec dulce quod est
dulce vel delectabile egro sed quod sano ita simi
liter nō est delectabile simpliciter et proprie qd est
delectabile viciōso sed quod virtuosū nec per cō
sequens illa of delectatio simpliciter et proprie q̄
ratione vicij delectat viciōsum sed que delectat
virtuosū studiosus enī circa singula indicat re
cte sed oīs delectatio que delectat bonū et virtuo

confirmatio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

decisio q̄dōis

q̄ sūt aliq̄ de
lectationes
male

q̄ oēs delecta
tiōes simplr
sūt bone

Ethicozum

clii

Ad rationes

opatio aliq̄
idigētis natu
re aliq̄ natu
re pfecte.

Ad scdm.

Ad tertiam.

Ad quartam

Ad quintam

Ad sextam

Ad septimā.

duplex gen⁹.

Ad octauam

sum vt est bona. q̄ oīs delectatio simplr et ppe di
cta est bona. Ad rōes q̄ ad pnam dicendum est q̄
illud nō est bonum qd nec ē finis nec ad finē ordi
natur. Si autem sit aliquid ordinatum ad finem
tanq; pproxima dispositio necessaria ad obtinēdum
finem quis cum fine adepto remanere non possit
illud erit bonum. nō pfectū simplr quia nihil ē ta
le nisi finis. nec erit bonum semper sed aliquādo
scz tpe pcessus ad finē. verbi grā flores non stāt
cum perfectione et maturitate fructus: qui tamē
sunt boni tpe suo quia disponunt ad futurā fru
ctus perfectionem. ¶ Itē etiā dicit q̄ delectatio non
stat cum fine. dicendus est q̄ alia manet cum fine
et alia non. delectatio nāq; annexa est operationi
vt apparet decimo huius. opatio autē aliquādo
est indigentis nature ad eius repletionē vt come
dere bibere sanari et huiusmodi: et quia talis opa
tio nō stat cū perfecto esse eo q̄ in sui rōe claudit
indigentia ideo neq; delectatio talis operatiōis
stat cum perfecto esse. stat tamen cū pcessu ad pfe
ctionē. Alia ē opatio nature pfecte. vt videre aut
speculari: que stat cū perfecto esse et cum fine vel
est ipsamet finalis perfectio nature. ppter quod
et huius annexa delectatio stat cum fine. ¶ Ad ali
am dicendum: q̄ sicut tpatus nō fugit cibos pot⁹
vite necessarios: sic nec delectationes annexas eis
sed eas prosequitur quando oportet et vt oportet
excessiuas autem fugit ducentes ad itēperatiā.
et ille non sunt bone: et hoc totum apparet satis in
tercio huius. ¶ Ad aliā per idē dico: q̄ intellect⁹
bene prosequit aliq̄s delectationes et aliqua dele
ctabilia. nam quēdā ad sanitatē sunt vel ad bo
nam habitudinem delectabilia existia hec appetit
mensurate. et vt oportet vt dicitur in tercio. ¶ Ad ali
am dicendum est: q̄ delectationes necessarie et
cōmensurate scdm rectā rationem non impediūt
prudētem: sed vel ad actū prudētie disponūt
vel etiam actū illuz pficiunt. excessiue tamen im
pediunt ideo concedendum est q̄ delectatio non ē
bona i genere moris. ex eo q̄ ē delectatio. s; ex eo
q̄ est consona recte rationi: propter quod tu non
debes pcedere delectationē ex eo meliorem esse
qz maior est: sed quia magis consona rationi. Ad
aliā maiorem statim neganda est. ad opationes enī
pcurū exequendas non est ars: sed prudentia. iō
non oē bonum humanū arte psequimur. minor etiā
est neganda nā ars iocularia vel pulmentaria
videtur esse delectatiōis vt dicit Aristote. Ad
aliā dicendum q̄ viri perfecti magis psequunt
delectationes maiores: s; que sunt in operibus
virtutum. q̄ pueri: pueri autē magis prosequuntur
inordinatas ideo tales non sunt bone. ¶ Ad ali
am cōcedit q̄ delectationes alique sunt nocive et
valde male. sed non omnes. Et qm̄ dicitur nulluz
bonum est de genere malorū. dicendū est: q̄ du
plex est genus. scz naturale et morale. genus natu
rale sumitur ab ipsa natura scdm se. genus autē
morale sumitur scdm psonantiam vel dissonantia
ad rectā rōem. sic ei duo pma genera moralia sūt
bonum et malum: bonum quod consonat recte ra
tioni malum qd dissonat ab ea pcedam q̄ nullū
moraliter bonum est de genere morali malorum:
Ad octauam sed nullum est inconueniens bonū morale et ma

lum morale esse de eodē genere naturali. imo et
de eadē specie specialissima. qm̄ enī bonum est
comedere carnes et qm̄ malū. ¶ Ad aliā dicit
pōt: q̄ non sunt eedē delectationes cōes bonis et
malis: sed he pmesurate. he ipmensurate vel etiā
dicendū est q̄ non oē illud est malum quod conue
nit malis pecunia enī simplr loquendo est bona:
aliud omne quod virtuosus mallet q̄ oppositum
pōt tñ esse q̄ illud est malum malis quia eo male
vtuntur: sed non sequitur ergo malum simpliciter: in contrariā.
sicut non sequit vinum est febricitanti malus po
tus. ergo vinum est malus potus. ¶ Tunc etiam
rōndendum est ad rationes adductas in cōtrarijs
¶ Ad pnam dicendum est: q̄ delectatio simplr et
ppe accepta est bona scdm totū genus ipsius: s; si
delectatio capiat cōter non est verū: hoc ergo
pbat tertiam conclusionem et nihil plus. Et ad
idē reducenda ē auctoritas eudori. Ad primam
rōnem eudori rōndebat plato propositiōnem illā
non esse veram: bonū est quod oīa appetunt: dice
bat enī sensū qm̄ obuiare rōi vt dicebatur etiam
pmo hui⁹ iō nec necēio dicebat bonum esse qd ap
petunt scdm sensum. tñ sicut dicit Arz: plato non
bene negabat illā ppositiōnem. pmo qz quod omīa
appetunt hoc videtur oībus bonū. quod autē vide
tur oībus. hoc est simplr pcedendum tanq; pma
nis animi pceptio: qm̄ neq; talia interimens pos
set credibiliora dicere. Item quod prudētes et bo
ni viri appetunt hoc est bonum simplr. sed qd oīa
appetunt boni viri appetunt. ergo hoc est bonum
¶ Et si queras quōd malū bonum appetit. rōndet arz.
q̄ cum nihil sit ex toto malum. aliquid est in pra
uis naturale bonū quod appetit propriū bonū
et satis de hoc habitum est primo huius quēstione
quarta et quinta. potest ergo dici ad rationem eu
dori q̄ quālibet delectationē nō appetit omnes:
sed aliquam vnā omnes naturaliter appetit et
inclinant in eā: licet hoc non percipiant. omīs ei
naturalr inclinantur in ipsam felicitatem. et p pns
in annexam et delectationem. hoc autē dictum est
sans primo huius. ¶ Ad aliā rōnem eudori rō
ndebat plato q̄ non oportet si tristitia est mala. q̄
delectatio sit bona qz aliquando malum opponit
malo vt illiberalitas prodigalitati: et ita dicebat
tristitiam esse delectationi oppositā quia etiā ma
lum opponitur malo. et ita dicebat vitāq; scz de
lectationē et tristitia opponi medio: q̄ neutra sit
illa pbi grā tristitia et in delectationi: quod dice
bat esse bonum: sed quis verū sit in aliquibus: q̄
malum malo opponitur. tamen in proposito non
pōt esse verū quia si vitāq; esset mala vitāq; eē
fugienda: qd ē falsum quia (sicut dictum fuit) oēs
delectationē psequit. videt ergo q̄ tristitia dele
ctationi opponit nō sicut malū malo sed sicut ma
lum bono. Sed dicemus q̄ nō opz oēm tristitiam
esse malam moraliter ideo nec omnes delectatio
nem esse bonam. Ad aliā pcedēdum est q̄ omīs
delectatio simplr et ppe dicta ē secundum se eligi
bilis: sed capiēdo delectationem cōter non erit
verū dicere q̄ delectatio sit eligibilis scdm se. s; scdm
q̄ mēsurata ē recte rationi. et quando dicit
quod delectatio habet modum finis: potest dici q̄
verum ē de illa que consequitur finalē opationē

Ad pma rō
nē eudori

Ad secundam
eudori.

Ad tertiam.

que autem psequitur opationē ordinatā ad finem
nō habet modū finis sicut nec illa opatio nisi for
te modum finis quo non gfa cuius : et quando dī
q non distinguere ab vili: pōt dici q bonum vti
le delectabile et honestum non distinguuntur reār
sed secundum rationem: de hoc autē satis dictum
fuit in secunda questione vndecima. ¶ Ad aliam
dicendum est: q sicut delectatio i opatione bona
reddat opus magis bonū: ita delectatio i ope ma
lo reddit opus valde malū. ideo ergo he sunt bo
ne ille male. ¶ Ad aliam potest dici q si natura p
prie dicatur: tunc omnis motus vel pstitutio i na
turam esset bonum: sed si natura largius accipia
tur putat omnē p̄suetudinē vel ad habitum con
suetudinem extēdit: p̄suetudo enī solet altera
natura dici eo q inclinā q̄si modo nature: tūc nō
opz bonum esse omne quod tendit in naturā vel
etiam quod a natura pcedit: quod enī i p̄sua
consuetudinē tendit vel quod ab ea pcedit non ē
bonū: nō oz ergo oēm delectationem esse bonam
¶ Ad aliam pōt dici q q̄tū vniquodqz habet de en
titate: tūc habet de bonitate et de pfectiōe nature
est tūc ei hz de similitudine ad p̄m enā q̄b enā ē p̄m
bonū: sed de bonitate motus nō oz ita esse: non ei
opz q̄tū aliqd hz de entitate tūc sit psonū rōnē.
¶ Contra istā solutionē obijciat quia nullū ē bo
num eo q p̄ter naturā vti dī septimo pollice: tū
lius etiam i libro de officiis dicit nihil esse decoz
aduersante natura. Seneca s̄r ad incilius ep̄la
clarant idē dicit: non potest ergo malum aliquid
esse moraliter si sit bonūz bonitate nature: nec mi
rum: sicut omne verum oī vero consonat: sic omne
bonum omni bono consonare videtur: quod iterū
ex hoc patet q natura deo regitur et intelligentiā
quenon errat ideo neqz natura errare potest que
sicut vult aristoteles: nec abundat iugis nec
deficit in necessariis: q̄ quod nature consonat deo
dissonat vel intelligentiis: tale autē bonum ē nō
pōt: vnde seneca p̄ allegata ep̄la probat de bono
moralit q non possit obuiare bono nature: dicens
sic bonum sine ratione nullum est: sed q̄tū rō
naturā quid ergo est rō nature iucitatio: quod est
summum hōis bonū: ex nature voluntate se gere
re. Ad hec autē et oīa p̄similis dicendum est q ali
quid potest dici bonū dupliciter. ¶ Unomō simplr
Alimodo alicui dī aut aliquid bonū simplr qd
secundū eius naturam simplr acceptam dei s̄si
tudinem aliquam participat. Dicitur autē bonum
alicui: qd est psonū nature illi: nec oportet quod
est simplr bonum esse bonū vnicuiqz: p̄bi gfa: ca
lidas scdm eius irinsecam naturā est pfectior
melior q̄ frigiditas: tamen non est melior aque:
sed mala et disconueniens et corruptius ipi pcedā
ergo q sicut aliquid est secundū naturam: sic ē bo
nū et sicut est p̄ra naturā: sic est malum quia igit
omne enā simplr acceptū est secundū naturam i
quātū est aliqua similitudo p̄cipand i p̄ius dei q
est causa totius nature ideo quodlibet enā simplr
loquendo concedunt esse bonum: et quia multa
sunt dissōna nature hominis et impedimēta p̄pe
fectionis ipsius cuiusmodi sunt omnia vicia
et opera viciosa: ideo illa non sunt bona homini
modo bonū motus nō significat pueritilliter ideo

qd bonū simplr: s̄ significat bonū alicui sc̄ natu
re mougerablr: id oīs. mos qd est sc̄s naturā mo
rgerabilis ē bonū motus et il ē dissōnū nature ei
erit malū motus: oīs q̄ delectatio p̄ q̄to habz enti
tate ē bonū simplr q: simplr psona nature: sed nō
oīs ē bonū motus q: nō oīs psona nature mouge
rabilis. Ad aliam pcedit: q oē simplr delectabile
et p̄pe ē simplr eligibile et simplr bonū: sed dele
ctabile vicioso nō oz ē eligibile simplr nec bonū
simplr: sed apparet illi bonū: h̄ec de questione
¶ Tercē vice imo: vtz oīs tristitia sit
mala. ¶ Si q nō: qz iustitia cū sit p̄e
clarissima p̄tutū nihil opat malus:
sed ista opat tristitia sc̄ q̄tū ad ei
spēm puniunt: q̄ illa tristitia est bo
na. ¶ Itē illd ē bonū qd pueri a malo retrahūt
et sc̄manf ad opa nō solum bona simplr: sed etiam
sibi bona s̄z tristitia est h̄mōi: ob hoc ei aliqd p̄be
rant a p̄ribz: nihil nisi bonū simplr bonū puc
roz iudētibz. ¶ Itē dī sc̄s huius qd p̄pter volun
tates mala opamur: et p̄p̄ tristitias a bonis rece
dimus qd sic itelligit qz p̄p̄ voluptates mala opa
mur et p̄p̄ fugere tristitias a bonis recedimus: q̄
si est malū a bonis recedere malū est fugere tristi
tias: et si malū est fugere eas: bonū ē p̄p̄ eas: s̄z
nihil est bonū p̄p̄ eas nisi bonū: q̄ tristitia sit bono.
¶ Itē illd est bonū qd opz facere bonū vtz p̄u
dentē: sed bonū vtz opz aliqd tristitiam sc̄z p̄dolēdo
et cōpatiēdo amicis et bonis viris infortunatis
aut iniuriis patientibz: id ē. ¶ Itē tristitia et
dolores aliquando contingunt beato vti dicit p̄u
mo huius: sed nullum potest ei malum continge
re: tūc quia beatitudo est summū bonū: et tale
nullum p̄p̄atur malum: sicut summū albd nullū
compatitur nigrum: tūc quia secundum boemū
beatitudo est status omnium bonoz aggregatiōe
perfectus: et omnium bonozum congregatiō nul
lum compatitur fecum malum: et hoc expresse di
cit seneca in libro de diuina p̄uidentia (nihil in
q̄ accidere bono viro mali potest) quia nō misce
tur contraria. ¶ Itē omnis tristitia est enāz bo
num dicitur equaliter enī p̄mo huius: ergo oīs
tristitia est bona ¶ Itē potest argui per ea que
accepta fuerūt a seneca libro primo questione de
ciuitate. ¶ Oppositum arguitur per aristotēle
dicentem: sed tamen quoniam tristitia malū cō
cessum est fugibile quod: quomodo sit verum vi
detur declarare dicens: hoc quidem ei simpliciter
malum: hoc autē q cōpeditur. ¶ Ex quibus verbis
ratio potest elici talis: tristitia vel est de bono: et
tunc est malum simpliciter vel est de malo et tunc
malum secundum quid inq̄tum sc̄z impedit a p̄
fectionibus operationibus. ¶ Unde dicitur primo
huius: q infortunia magna accidentia bono tri
bulant et conturbant beatum: tristitias enim in se
runt et ipediunt a multis opationibus: tale autē
nō est bonū. ¶ Itē nihil p̄ter naturam est bonū
vti dicitur septimo pollice: sed tristitia est contra
naturam: dicēte aristotele tertio huius q̄ tristitia
stupescit et corrūpit naturam habentis. ¶ Itē q̄z
tristitia bonis viris illata est mala quia iniuriōsa
tristitia autem malis illata videtur etiam esse
mala: cum sit punitiua malicie: sicut enim opus

bonū per alicuius boni collationē debet p̄mari
sic opus malū per illationē alicuius mali debet pu
niri nō enī est malo p̄p̄ maliciā suoz opoz retru
buēdū bonū: ergo oīs tristitia est mala. ¶ Itē q̄z
malū possit opponi malo sicut extremū extremo
p̄p̄ hoc q bonū est in medio: tūc bono non videtur
opponi nisi malum: sicut enī oē verum omnivēro
consonat: ita omne bonum omni bono consona
re videtur: sed omnia delectatio si fuerit modera
ta et non superabundans erit bona siue in venere
is siue in cibis aut potibus: quia aliter deus et na
tura non instituerunt in eis delectationem: et ta
men non solum delectationi superabundanti op
ponitur tristitia: verum etiam delectationi mode
rate: cum inter delectationem et tristitiam sit for
maliter oppositiō: ergo omnis tristitia est mala.
¶ Itē nulla tristitia est delectabilis: sed omne
bonum siue etiam fuerit honestum siue vile est de
lectabile vti apparuit in secundo libro in quinta q̄
stione. ¶ Propter solutionem istius questionis
vide questionem octauā tertij libri vbi postea sūt
iste tres conclusiones. ¶ Prima q̄ operatio que
propter metum fit: verbi gratia p̄scere merces i
mare tempore tempestatis considerata secundū
ei simpliciter rationem non est dicenda voluntaria:
sed inuoluntaria. ¶ Secunda q̄ si illa operatio
consideretur in ordine ad cōcurrentes circumstā
tias: dicitur voluntaria. ¶ Tertia q̄ illa operatio
tunc quando fit: dicenda est voluntaria et videbi
delectationem illarum cōclusionum et tunc tu po
teris in proposito ponere tres conclusiones p̄dī
ctis proportionabiles. ¶ Prima est q̄ nulla tristi
tia considerata secundum simplicem rationē tri
stite est bona: quia illud non est dicendum bonum
scdm eius simplicem rōnem quod vir perfecte bo
nus magis vellet sibi abesse q̄ adesse: talis enim
recte iudicatur circa singularia sed simplr omnis
vir perfecte plus vellet esse sine tristitia q̄ tristi
ergo et. ¶ Secunda conclusio est: q̄ multe tristi
tie considerate in ordine ad circumstantias cōcur
rentes dicēde sunt bone: et hoc satis probat quat
tuor rationes q̄i p̄ncipio questionis fuerūt addu
cte. ¶ Tertia conclusio est q̄ ille tristitie tūc quan
do inferunt dicēde sunt bone: p̄ba conclusiōne
illam sicut p̄batur tertia conclusio p̄dicere questio
nis octauē tertij libri. ¶ Aliter potest solui q̄stio
distingūdo tristitias multipliciter: q̄dā ei inferunt
viris bonis: alie malis alie neuris p̄bi gfa: pueri
q̄ nūdū h̄ituant sunt i bonitate vel malitia ¶ Tristi
tie autē q̄ inferuntur bonis viris sunt duplices q̄dā
enī pueniūt eis et s̄z: p̄p̄is opatiōibz nō quas
opat bonū vti est bonū: sed quas potuit opari a
q̄ esset bonus: sicut est penitere de peccatis et ne
gligētiis et de amissione sui t̄pis: et tales tristitie
licet habeant subtractum malum tamen forma
liter dicēde sunt bone: q̄ firmat hōiem in virtute
et excitāt ad sp̄ melius expandūz seruētus atq̄ ad
recuperandum t̄pis amissum. ¶ Alie sunt tristitie q̄
inferuntur bonis viris aut p̄ iniuriā illatā sibi vel
amico: aut p̄ fortunā aduersā sibi vel amico: aut p̄
nature humane fragilitatē sicut sūt sitis et fames
et egritudines corporales (de q̄b vtrū sint dicēde
bone vel male) dicendū est oīno sicut dictum fuit

de egritudinibus: paup̄atibz: iniuriis: et huius
modi i vndecima q̄stione sc̄s libri ¶ Tristitie autē
q̄ alijs inferunt sunt multiplices: alique enim
pcedūt in eis ex habitu malicie: p̄bi gfa ex iuidia
oriū tristitia de bono alteri et ex it̄pantia oriū tri
stitia de carentia cibi superdelicati et timiditate
oriū tristitia de terribili imminēte et vniuersālī de
omni actu in quo virtuosus delectaret p̄ q̄to vi
stat vel opponit actui ad quē viciū inclinet vicio
sus contristatur et ista tristitia est valde mala: q̄m
p̄pter ipsam et a bonis operibus recedim⁹ et ad
op̄ viciosa incitatur: et sic ipsa inficit aīam et de
p̄uat. ¶ Itē etiā qz nō est moderata rōe inara
est augmentū suscipere: ex quo hec documenta se
quunt ipsa corp⁹ exsiccāt: et sic maciem et extenua
tionē inducit: et qz cor p̄stringit et sp̄s obtenebrat et
ingrossat: igitur eberat app̄ehenū onē ipedit iū
diciū obscurat et mēziā obfudit oīno super oīs
corpus et aīam affligit et tormētat. Sed his non
obstantibus aliquis de ista conclusione dubitaret
q̄m illud videt bonū i malis hōibus: quod est eis
medicina: sed talis tristitia est eis medicina mali
cie: ergo et malor est nota de se: iminoz probatur.
¶ Itē it̄pantia sit per p̄secutionē delectationū i po
tu et cibo medicine aut sunt p̄ p̄ariari vti dī sc̄s
ethicozum: q̄ tristitia que fit per absentiam cibi et
potus delectabilium est medicina it̄pantie. ¶ Itē
dicit aristoteles sc̄s ethicoz. ¶ It̄panti legi labori
est facere ciues bonos: et ostendit modū per quez
hoc facit tertio ethicoz dicens: q̄ legislatores pu
nūt et cruciāt operantes mala: bona autē opantes
honorāt: velut hos quidē puocantes: hos autē p̄
hibentes sed iterū quib⁹ penis et p̄nitionib⁹ cru
ciari debent: mali vti a malo phibeantur declaras
aristo decimo ethicoz dicens: oz p̄uū delectatio
nem appetētem tristitia puniri: et oz tales fieri tri
stittas que maxime contrariantur amatis delecta
tionibus. ¶ Ex his pōt sic argui illud est bonū i ma
lis p̄ quod phibēt a malo: sed it̄patus appetens
delectatiōes ciboz potū phibēt a malo p̄ tristi
tiam famis et sitis: vti apparet ex dictis ideo et.
¶ Itē illud est bonū malis p̄ quod reduci p̄st ad
mediū p̄utis: sed it̄patus cū sc̄liat sit ad delecta
tiones ciboz et potū: reduci poterit p̄ sustinere tri
stittā famis et sitis vti apparet sc̄s ethicoz: vbi dī
intendere aut opz ad que ipi facile nobiles sum⁹
et in contrarium nos ipsos trahere opz quod tor
tuosa lignorum virgines faciunt ¶ Itē duoz ma
lorum min⁹ malū eligendū it̄qz bonum illo casu q̄
necesse est alterz illor sustinere: sed necesse est in
it̄pato vel delectabilis circa que solet actū it̄panti
tie exercere esse p̄stia: et sic delectabilē it̄pate vti
ea esse absentia et sic tristitabī p̄mū aut istoz ē pe
ius sc̄s q̄ sc̄m est bonū it̄pato. ¶ Itē p̄ affuetu
dinē sustinendū tristitiam famis et sitis generatur
it̄pantia: sicut p̄ affuetudinē sustinendū tristitiā ar
mor et vluerū generat fortitudo: nam sicut dicit
Seneca ep̄stola multū tibi ad luciliū: vires num
q̄ dare certam sibi fuduciā p̄st nisi cū multe diffi
cultates h̄inc et illinc apparuerint: quod declarat
exemplis dicens: non pōt athleta magnos sp̄s ad
certamen afferre qui nunqz fugillatus est vide si
vis auctoritate illam et alias similes i questione
c ij

bonū per alicuius boni collationē debet p̄mari
sic opus malū per illationē alicuius mali debet pu
niri nō enī est malo p̄p̄ maliciā suoz opoz retru
buēdū bonū: ergo oīs tristitia est mala. ¶ Itē q̄z
malū possit opponi malo sicut extremū extremo
p̄p̄ hoc q bonū est in medio: tūc bono non videtur
opponi nisi malum: sicut enī oē verum omnivēro
consonat: ita omne bonum omni bono consona
re videtur: sed omnia delectatio si fuerit modera
ta et non superabundans erit bona siue in venere
is siue in cibis aut potibus: quia aliter deus et na
tura non instituerunt in eis delectationem: et ta
men non solum delectationi superabundanti op
ponitur tristitia: verum etiam delectationi mode
rate: cum inter delectationem et tristitiam sit for
maliter oppositiō: ergo omnis tristitia est mala.
¶ Itē nulla tristitia est delectabilis: sed omne
bonum siue etiam fuerit honestum siue vile est de
lectabile vti apparuit in secundo libro in quinta q̄
stione. ¶ Propter solutionem istius questionis
vide questionem octauā tertij libri vbi postea sūt
iste tres conclusiones. ¶ Prima q̄ operatio que
propter metum fit: verbi gratia p̄scere merces i
mare tempore tempestatis considerata secundū
ei simpliciter rationem non est dicenda voluntaria:
sed inuoluntaria. ¶ Secunda q̄ si illa operatio
consideretur in ordine ad cōcurrentes circumstā
tias: dicitur voluntaria. ¶ Tertia q̄ illa operatio
tunc quando fit: dicenda est voluntaria et videbi
delectationem illarum cōclusionum et tunc tu po
teris in proposito ponere tres conclusiones p̄dī
ctis proportionabiles. ¶ Prima est q̄ nulla tristi
tia considerata secundum simplicem rationē tri
stite est bona: quia illud non est dicendum bonum
scdm eius simplicem rōnem quod vir perfecte bo
nus magis vellet sibi abesse q̄ adesse: talis enim
recte iudicatur circa singularia sed simplr omnis
vir perfecte plus vellet esse sine tristitia q̄ tristi
ergo et. ¶ Secunda conclusio est: q̄ multe tristi
tie considerate in ordine ad circumstantias cōcur
rentes dicēde sunt bone: et hoc satis probat quat
tuor rationes q̄i p̄ncipio questionis fuerūt addu
cte. ¶ Tertia conclusio est q̄ ille tristitie tūc quan
do inferunt dicēde sunt bone: p̄ba conclusiōne
illam sicut p̄batur tertia conclusio p̄dicere questio
nis octauē tertij libri. ¶ Aliter potest solui q̄stio
distingūdo tristitias multipliciter: q̄dā ei inferunt
viris bonis: alie malis alie neuris p̄bi gfa: pueri
q̄ nūdū h̄ituant sunt i bonitate vel malitia ¶ Tristi
tie autē q̄ inferuntur bonis viris sunt duplices q̄dā
enī pueniūt eis et s̄z: p̄p̄is opatiōibz nō quas
opat bonū vti est bonū: sed quas potuit opari a
q̄ esset bonus: sicut est penitere de peccatis et ne
gligētiis et de amissione sui t̄pis: et tales tristitie
licet habeant subtractum malum tamen forma
liter dicēde sunt bone: q̄ firmat hōiem in virtute
et excitāt ad sp̄ melius expandūz seruētus atq̄ ad
recuperandum t̄pis amissum. ¶ Alie sunt tristitie q̄
inferuntur bonis viris aut p̄ iniuriā illatā sibi vel
amico: aut p̄ fortunā aduersā sibi vel amico: aut p̄
nature humane fragilitatē sicut sūt sitis et fames
et egritudines corporales (de q̄b vtrū sint dicēde
bone vel male) dicendū est oīno sicut dictum fuit

decima sexta p. ni libri. g. videt q. sustinere tales tristitias sit valde bonū illis i qbus nūdū est p. rus generata. Ad hec aut oia z p. similia dicēdū est di- stinguēdo qm aliū est suscipere vel sustinere id qd pōt inferre delectationē vel tristitiā aliud est in il- lo delectari vel tritari. **¶** Dicā ergo q. sustinere es aliud est susti- in qbus viciōsi rōe vici tritari: ē bonū z gene- nere id quod ratiūm z saluatiū p. ruit: sed tritari de hoc est pōt inferre tri- malū qm illud nō est tristabile simplr: sed delecta- stitiam z tri- bile cū p. ruit delectatōē in illo. p. b. g. rā intpatus stari. tristat de carentia cibor supdelicior z de nō sus- per repletionē viciōsi h. m. d. aut carentia z non re- pletio bone sūt: eas grāte z delectabiliter acce- ptū p. ruit: sed de tali carentia vel nō repletionē tritari ē viciōsū z oppositū p. ruit. **¶** Dicēdū ē igitur ad p. riam obiectiōē q. medicīa malicie ē tristitia id ē sustinere illū qd viciōsū ē ē ē tristabile: sed in illo tritari nō ē medicīa malicie sed ē interius actus dīformis: z inclināt ad exteriorē actū mali- cie. Et q. b. q. medicīe sūt per p. raria: cōcedo: sed delectationē de p. raria obiecti non contraria tur tristitia de eius absentia: imo p. riant sicut in graui p. rionat recessus a surfū z accessus ad deor- sū: s. z eiusdē obiecti absentia z p. riant. **¶** Ideo sicut sustinere p. riantiam delectabilis ē malum in temperato: ita sustinere eius absentiam ē sibi me- dicīa: bonū. **¶** Ad istam dicendum ē eodem mo- do: q. in t. p. riantia p. rietur a malo per sustinere id quod ē sibi triste: sed nō per tritari i illo: quoniam ipse formaliter peccat in hoc q. tristat i illo q. b. q. opozet inferre tristitias que maxime cōtra- riant amatis delectationibus: dicēdū ē q. hoc de- bet intelligi non quia tritari sit bonū illis: s. q. sustinere id i que tristat ē eis bonū et hoc b. n. o- tat ar. per hoc q. dicit tristitias que maxime p. riantur amatis delectationibus. quasi dicat: id ex- pedit in quo ē p. rietas: p. rietas aut nō ē inter delectationē de p. riantia z tristitia de absentia: sed i ter p. riantia i q. delectatur z absentia i q. tristat: vi- dictus fuit. sed forte nō ē malū addē huc solutio- ni q. licet tritari de carentia cibi excessui vel sup- delicatū sit simplr malū intpato z culpabile tamē id pōt esse bonū p. accidens in q. tū intepertus talē tristitiā abhorret: z p. rietas eā inferri sibi a superiori: p. riet hoc q. excessiue secur⁹ erat de- lectationes retrahit se ab h. m. d. delectationibus ex- cessiuis ne iterū talē tristitiā incurrat. **¶** Et ahuc in isto casu dicēdū est: q. tritari nō erat bonum intpato: sed bonū erat percipere se tritari ratiōe delectationis inordinate p. rietate. **¶** Et eadē solutio- nes vari p. riant ad oēs sequētes obiectiōes quas ex- plicatiōes sufficiat relinque studiosis. nisi forte q. rōnā videt p. rietate q. necesse sit intpato vel de- lectari viciōse i delicato cibo vel tritari de eius ab- sentia qd nō p. rietate esse verū p. rietate libe- ratem licet difficillimum sit intpato viciōsū eura- re: ad quam difficultatem ipse seipm culpabiliter obligauit. **¶** Hunc reuertor ad p. riantiam v. dī- scēssit z dico q. alie tristitie que sunt sequele ad o- perā viciōsā i q. viciōsū delectatōē verbi grāta: q. nimiam repletionē stomachi: per intpantiam con- sequitur cruditas stomachi: dolor capitis: igeni- ebetudo sensuū imūdiācia: p. riantia substantie spalis

et sic de alijs: z iste tristitie sunt viciōsā mala per- nalia valde: sed non sunt (vt puto) p. riant culpabi- lia p. riant tales potētes sentire iustā dei z nature viciōsā nolūt ob hoc sua refrenare turpia deside- ria quasi se penitus obstinātes: imo puto q. ille tri- stitie ad bonū sunt i q. tū sicut dixi prius homo p. riant piens tales puenire ex delectationū excessiua p. secutione z oborrens eas cogitur ad rationem recurrat ab h. m. d. delectationibus abstinere. **¶** Ali- vero tristitie inferuntur malis a legislatorib⁹ que sunt bone si illi mali fuerint sanabiles q. sūt me- dicīe sue malicie. **¶** Si aut nō fuerint sanabiles tunc ille tristitie sunt bone saltē alijs in q. tū prohibent illos ab inferendo malum alijs autē in q. tū tales tristitie vertuntur alijs in exemplū: q. sūt actus iustitie que est virtus magna. **¶** Aliē tristitie inferū- tur malis sicut et bonis per aduersam fortunam vel per nature humane fragilitatem: vt amissio bo- norū tēporaliū egritudine corporales z huiusmōi z tales tristitie videntur mihi bone saltē in q. tū mali tales passi non possunt alijs iniuriari: forte etiam q. sunt bone illis in q. tū p. riant eos a peio- ribus operationibus quas operantur si essent vi- uites z potētes: malus enim peior efficitur min⁹ strantibus sibi bonis nature z fortune dicēte ar- stotele primo politice q. seuissima est iniustitia ha- bens arma. **¶** Sed iterum videtur mihi q. ille tristi- tie sunt ipsa male que sunt eis materia malicie. i q. tū ipaciēter ferūt illas tristitias: aliter quā debe- rent: sicut enim virtus omnia honestat commoda z icōmoda ita malicia omnia inficit et condēnat. **¶** **¶** Cōcordes ergo p. riant iōne istā sic immediate p. riant q. egritudo corporalis p. riant viri si cōparat ad operationē quā circa eā p. riant exercet est sibi mala: quia est materia operis viciōsi: sed si p. riant tur ad operatiōes quas ipse si esset sanus z potē- operaretur: ipsa esset dicenda sibi bona: de tristi- tijs autem que inferuntur neutris vt pueris si sit ex aduersitate fortune vel ex fragilitate nature: di- cendum est vt videtur sicut de his que inferuntur viris bonis in q. tū tales sperari debent fore bo- ni viri nisi q. in hoc est dissimilitudo magna q. viri boni circa tales tristitias operant b. n. moraliter. **¶** Illi autem neq. bene neq. male. **¶** Alique autē tri- stitie inferunt eis a parentib⁹ que sunt bone q. p. riant h. m. d. eos a malis z ad bona inducūt de alijs au- tem que in hoc proposito occurrunt quid sit dicē- dum quomōdā sit solūdum ad rōes p. riantiales hinc inde adductas satis forte sciri poterit ex p. riantis nūc ē i p. riantib⁹ si quis p. riant diligenter.

quod egritudo
mali est si bo-
na z mala.

¶ Et si vicesimo p. riant delecta- tiones sensuales sunt meliores iel- lectualib⁹. **¶** Et sic q. sic q. illud est iud- cādū opus nature qd euenit sp. vici- in pluribus. **¶** Illud autē est p. riant na- turam vel a casu quod euenit i pauciorib⁹. sed vt in pluribus est: q. homines appetūt sensuales de- lectationes z in paucioribus intellectuales: ergo nature opus est delectatiōes appetere sensuales et p. riant naturam vel casuale est appetere intelle- ctuales: ergo cum natura non errat z omne qd est p. riant naturam sit erroneum: sequitur q. dele-

Questio. p. riant
Arguit p. riant

Secundo

Tertio

Oppositum

Duplex est de-
lectatio ielle-
ctualis.

p. riant conclusio

p. riant scdo

Tertio

scdo conclusio
z opposito

ctationes sensuales sunt verius appetibiles q. in- tellectuales z per consequens meliores. **¶** Item potētius semper videtur esse melius eo q. poten- tissimū ē optimū et quia p. riantas naturaliter se- per debet esse melius subiecto: potētioris autē est p. riantari: ergo potētius est melius: sed de- lectationes sensuales sunt potētiores intellectu- bus. **¶** Et dictū est septio hui⁹: q. delectatio i. v. ne- reis furata est intellectū ipisse sapientis: z i. de- lectationib⁹ venere op. nullus pōt intelligere. **¶** Et cū delectationes simplr sint bone videtur q. maio- res sint meliores: sed sensuales sunt maiores p. riant quia magnitudo cause ex effectu cognoscit sed sensuales habent maiores effectus. **¶** **¶** Tum quia considerationem z iudiciū rationis ex p. riant quia sepe vel p. riant. **¶** Et q. transmutat corp⁹ ita q. quosdā i extases z quosdā aliq. i insanias i- ducunt. **¶** Tum quia op. eas aliq. p. riant sui vehe- mentiam refrenare: ergo z c. **¶** **¶** Oppositū vult ar- hic et in decimo libro: q. riant alii respondent sim- pliciter ad istam q. riant: tamē videtur mihi ad ma- iorem euidētiā non malum esse distinguere: ot- cam ergo cum cognitio intellectiva se extēdat ad omne illud ad quod se extendit sensitiua z ad alia plura: q. duplex potest esse delectatio intellectu- lis: vna circa idem obiectum circa quod est sensua- lis: alia vero circa ea ad que sensitiua cognitio nō ascendit: dicam ergo primo de p. riant intellectuali- bus delectationibus duas conclusiones. **¶** Prima erit q. delectationes intellectuales studiosorū ho- minum sunt meliores q. delectationes sensuales ipsoz. **¶** Et ista conclusio probatur primo ex p. riant cognitionis quam delectatio consequitur z potē- tie que in cognitione delectatur: q. cognitio intel- lectiva est melior et nobilior cognitione sensitiua ceteris paribus quia ē perfectio melioris potētie. **¶** **¶** Secundo hoc apparet ex natura ipsi⁹ delectatio- nis si z cognitionis quam p. riantur z potētie de- lectantis quia delectatio simplr cū sit bona: z tri- stitia mala: z bonum sit tāto melius q. riant est malo oppositū i permittitur: op. illam delectationem i- genere delectationis bonā ceteris parib⁹ ē me- liorem que min⁹ h. z annexam vel consequentem si- bi tristitiā: sed delectatio intellectualis non h. z secundum q. h. m. d. tristitiā annexam ex labore v. fatigatione: propter hoc q. intellectus (cuz sit po- tentia abstracta) non laborat nec fatigatur in iel- ligēdo: delectatio autem sensuali ex fatigatiōe habet necessario tristitiā annexam vel consequē- tem saltē si p. riantur diu: p. riant hoc q. sensus in- sentiēdo laborat z fatigatur p. riant quod homo indiget requie tā p. riant q. ludū: sicut dictū fuit i p. riantib⁹. **¶** Tertio hoc apparet ex eo quod ē p. riant cipari z subijci: nā i bonis sp. p. riantas ē melius subiecto z regulas regulato: p. riant aut q. apud stu- diosos intellectus appetitus intellectualis h. m. d. dominium z principatū sup sensum z appetitū sensitiuū p. riant qd ipi i scdm suas p. riantas delectatio- nes regulāt delectatiōes sensus z appetit⁹: q. de- lectationes in bonis viris intellectuales sūt meli- ores sensuali. **¶** **¶** Scdo ex opposito dicēdū ē q. in viciōsā delectationes intellectuales sunt multo peiores sensuali. **¶** z loquor de delectationibus

virosq. viciōsā: quia in malis sp. p. riantas est peius subiecto: sed intellectus z voluntas habēt principatū sup sensum z appetitū sensitiuum ergo si omnes he potētie ad malum inducantur intellectus z voluntas erūt peiores z culpabiliores q. sensus z appetitus sensitiui: z per p. riant eoz opationes z delectationes erunt peiores q. sen- suales. **¶** **¶** Sed ridetur q. in malis ozo p. riant: quia pars sensuali dominatur intellectuali tō se- quitur ex rōe p. riant q. sensus est peior. **¶** **¶** Et ista rō non valet quia in potentibus vt ratiōe nūq. pars sensuali scdm veritatem dīat intellectu- qm nōstre operationes semper sunt in potestate nōstre voluntatis: sp. em ratio z voluntas p. riant deie- re sensum: sed scdm similitudinē dicimus sensū dīa- ri in malis quia de facto ducūt iudiciū sensus: inclinatione appetit⁹ sensitiui: sed hoc est ex p. riant i intellectu p. riantente z libere p. riantente p. riant grā: sicut si rex potens corrigere malos p. riantteret scīe- ter p. riant aliqua ad eos affectionē ipsos iustitū care. **¶** **¶** Itē ille est peior qui est in principali culpa delicti q. ille qui nihil aut modicum est in culpa: sed pars intellectualis est principalior in culpa: p. riant primo videtur q. sensus nihil aut modicum sit in culpa: quia si auferatur vsus rationis vt in insatis: hō p. riant quācūq. delectationē sensus non erit puniendus: sed solū p. riant si habeat vsū rōis ex eo q. pars intellectualis permittit sic se- sum operari: ergo pars intellectualis est in culpa z si pars intellectualis reddat culpabilis eo sō o q. permittit sensum opari qd nō esset opandū: tu- potes videre q. tō efficitur culpabilior: si cum sen- su i p. riant ope delectet. **¶** **¶** Et p. riant ista rō quia nulla potentia insatatur naturaliter determinata ad aliquod opus nisi dētenta sit a superiori: p. riant nō est in culpa si operetur illud non dētenta p. riant grā laps cadēs super hoīem si iterfecit eum nō est in culpa nec ob hoc p. riant: sed sensus est innatus z naturaliter determinatus: cū non sit p. riant libe- ra ad p. riantdum delectabile p. riant si non fue- rit a superiori virtute dētentus: ad tāto magis z i p. riantius p. riantdū q. tō fuerit delectabilis: ergo si sensus p. riant qd cūq. delectabile sibi p. riant: ipse non est in culpa p. riant: sed pars intellectualis cui icūbebat scīe dētinere: sicut si tu libere z scīe- ter dīmittis cadere lapidē supra hoīem: culpa nō erit lapidis sed tua. **¶** **¶** Itē ille delectationes sūt pe- iores q. sunt p. riant viciōsā penitus deprauatis: q. ille q. sunt cōes viciōsā z icōnētib⁹: imo etiam z p. rianttib⁹: ista maior p. riant ex eo q. cōtinentia po- nitur habitus laudabilis: z q. incōtinentia ponitū- minus mala q. p. riant malitia: sed delectationes male sensuales vident esse p. riantes oibus p. riant- cis: delectationes aut intellectuales p. riant cordes cuz sensualiibus p. riantis delectationib⁹ videntur ee p. riant deprauatis z i malitia obstināt iō: iō z c. **¶** **¶** Itē ille delectationes sunt peiores que destrunt oēs i p. riant ad bonū: q. ille q. nō: sed delectationes in- tellectuales in opibus malis destrunt omnem i p. riant ad bonū vel saltē maiorem eius partē: q. se- sus nō h. z corrigere intellectū: delectationes sēsus scdo p. riant de de- les nō sic destrunt: i p. riant ad bonum: quia itelle- lectatiōe rēru- cius innatus est corrigere sensū iō z c. dētende dīcē in sensibili- z cū

Replica

Confr.

dū est: q̄ delectationes intellectuales circa ea ad q̄ delectationes sensuales nō ascēdunt: q̄ appropia-
to noīe vocant intellectuales: sūt multo meliores
q̄ delectatōes sensuales: quod pbat pmo ex pte
obietorum: q̄ tpe vel saltē aliq̄ eaz sunt circa ob-
iecta meliora z excellētiōra: sibi grā circa deū z in-
telligentias. Tercio pbat ex parte potentie q̄ de-
lectationes ppe potentie nobilitatis z melior sūt
meliores delectationibus potentie inferioris z vi-
lioris. intellectus autē potētia supior z excellētiōr
sensu: iō z c. Tercio pbat ex parte cognitionis
z hoc dupl'r pmo pbat delectamur in ipsa opatio-
ne q̄ ē cognitio. Scdo pbat delectamur in obiecto
cognito. Idem illoz pz tripl'r pmo ex hoc q̄ co-
gnitio intellectualis est melior z altioris gradus
Scdo q̄ ipa est intellectui magis cognita q̄ sen-
sui: sensui ppe reflexibilitatē intellectus: z de-
lectatio p̄surgit ex apphensione rei delectabilis
Tercio sicut dicebat p̄us ppe iniozē p̄erionem
cognitiōis intellectualis cū tristitia z labore. Scdz
autē p̄dictoz ex hoc pz: q̄ cognitio intellectualis est
intimior obiecto q̄ sensui: q̄ autē ad substantiā
obiecti: sēnsui autē cognoscit rē solū i accidētib⁹
Quarto dicta p̄clusio probatur ex pte huius: qm̄
huius optimus circa sensibilia videt esse puden-
tia (nisi pponas sciētiā naturālē) sed hīc opum⁹
circa insensibilia est sapiētia que est melior z prudē-
tia z scia naturalis videt fuit i sexto: ergo ei⁹ opa-
tio est melior: z p̄ p̄is delectabilior. Quinto hoc
pbat ex p̄rogatione p̄petarum delectationis
intellectualis: qm̄ i bonis illis ē meli⁹ qd ē mai⁹ pu-
rius z firmitus: sed delectationes intellectuales sūt
hmoi: p̄batio pmo sunt maiores: q̄ potētie capa-
cioris z obiecti potētiōis: sunt inq̄ maiores ma-
gnitudie p̄fectionis: ppe obiecti z potētie ex-
cellētiā videt fuit: sunt etiā maiores p̄fētiōe ob-
rationis z continuationis: eo q̄ sensibiles hnt fa-
litiū z faciatē. Deinde dico q̄ sūt puriores. Tū
q̄ sunt imutabilis potētie z circa obiectū ab omni
matia z p̄ditiōe vili separatiū tū q̄ nō hnt tristitiā
Priam cui admisceat nō q̄ dicit in sequi q̄stōe.
Deinde dico q̄ sunt firmitiores: quia nec ex parte
subiecti p̄nt infirmari vel corrūpi: cū intellectus
separatē ab alijs potētijs sicut p̄petuū a corru-
ptibili: neq̄ ex p̄rio cum non habeat p̄rium vel si
aliquomō habeat tū minus hnt q̄ sensuales neq̄
ex obiecto cū ipm̄ sit imutabile omnino. vñ dicta
Arz. i. p. hui⁹ videt em̄ p̄hā admirabiles delecta-
tiones habere firmitate z puritate. Et tu potes vi-
dere q̄ iste rōnes z plures earū p̄bant sufficētiē: q̄
delectationes circa obiecta sensuū excedētia sunt
meliores q̄ delectationes etiā intellectuales circa
obiecta sensibilia. de q̄bus tū pbatum fuit q̄ sūt
meliores q̄ sensuales: qd est meli⁹ meliori ē mul-
to melius minus bono iō z c. Istis tū nō obstant
bus videt plurimis q̄ delectatōes sensuales sine
meliores z eligibiliores q̄ p̄dicte intellectuales et
hui⁹ Arz. assignat euidētissime duas causas: qua-
rum p̄ma est: q̄ delectationes corporales habent
tristitiā sibi p̄riam: quā sensus marie aboret cui⁹
nes sensus vi-
dentur perfe-
ctiores

tales delectationes videntur maxime eligibiles:
q̄ nō solū appetitur eo q̄ delectationes: sed mul-
to magis q̄ expulsiue sūt tristitiarū: z iō tu vides
q̄ tunc apparet maxima delectatio in potu z cibo
qū homo valde famescit z sitit. ppter qd vt dicit
Arz. aliq̄ p̄parent sibi sibi comēdo falsavel acuta
vt in potu amplius delectent cum hoc etiam vñ
qdq̄ magis apparet: cū visum fuerit iuxta cōtra-
riū: iste autē delectatōes sentiunt iuxta tristitias
sibi p̄trarias: ideo magis apparet. delectationes
autē intellectuales nō habēt cōtrariū: ppter quod
nō apparet multis ita eligibiles. Secunda causa
est quia plurimi sciētiās speculatiuas ignorātes:
non possunt vñ delectatōib⁹ intellectualibus: s; z
gustant sensuales solū. ppe qd non est mirū si ille
apparet: eis maxime et optime qui enī mel non
gustauerit nō percipit mellis dulcedinē. S; statim
ex dictis apparet q̄ delectationes intellectuales
sunt longe meliores z p̄fectiores: qm̄ illud nō ē
dicendum delectabile simpliciter scdm̄ veritatē: qd
delectat infirmū rōe infirmitatis sue sed illud qd
delectat sanū z i p̄fecto p̄stuitū esse: sed delectati-
ones corporales delectant solū infirmā naturam
s; patientē aliq̄ defectū: puta famis aut sitis
vigilie vel laboris aut caloris vel hmoi: vñ esuriē-
tibus est delectabile comedere: saturatis autē tri-
ste delectationes aut intellectuales sunt nature in-
digentis: sed in p̄fecto esse p̄stuit. Itē delecta-
tiones corporales ex eo q̄ sunt solū medicinales
hnt supabundantiā p̄uā z vituperabilē: indigen-
tis em̄ restituta: nocēt nullū em̄ bonum simpliciter h; z
talē p̄uā supabundantiā: sed intellectuales dele-
ctationes tanto sūt meliores. q̄to magis abūdāt
ppe quod ille sunt simpliciter bone delectationes z p̄-
fecte. Itē opz pcedere sūmā eē dei delectationes
illa tū non est nature destituta z indigentis: s; ad
extremū p̄stuit p̄fecte: ergo delectationes sunt
meliores q̄ sūt nature p̄fecte q̄ indigentis z de-
siderabiliores: si sit desiderabilior esse p̄fectum
q̄ indigere. Ad p̄mam ergo rōem dicēdū est q̄
omnes appetunt delectationes intellectuales: q̄
oēs uatura scire desiderant: sed non oēs p̄nt eas
p̄sequi z gustare ppe multiplicem hūane nature
fragilitatem. quod si possent: omēs aut plurimi in
dicarent eas esse meliores. Ad aliā pōt dicit: q̄
apud illos qui de vtriusq̄ delectationibus gaudere
p̄nt: delectationes sensuales nō sunt potētiōres
ppe qd dī de morte. Arz. q̄ p̄hā purus z p̄fect⁹
(qui sol⁹ vtriusq̄ gustare pōt delectationes) mor-
tificauit oīa desideria z c. vñ est tū q̄ delectatio-
nes sensuales non sua p̄tate sed p̄ accidēs impe-
diunt delectationes intellectuales: videt in q̄tū
alliciunt sensus: ad ipsas vt non possint intellectu
ministrare. Ad aliā dictū fuit q̄ delectatōes
intellectualis sunt maiores: z statim tā dictum ē
q̄ sensuales non p̄p̄vritute sed per accidēs ab-
sorbēt iudiciū rōis. Si autē extasē z ifanias idu-
cunt: hoc nō est quia sint maiores q̄ intellectuales
sed quia sunt cū quodā motu corporis z spūm
qualē motū nō exigit: intellectuales: delectatōe
autē fieri cū motu non arguit magnitudinē. cū dei
summa delectatio sit cū omnimoda imobilitate.
Et sic est. finis questionis.

Secda causa

Ad rationes
Ap p̄mam

Ad scdam

Ad tertiam

questio. xxi.
arguit p̄rio.

confirmatio

Secundo

Tercio

Quarto

oppositum

Queritur vicesimo scdo. Utum dele-
ctationes intellectuales habeat tri-
sticias sibi contrarias. Arguit q̄
sic quia sicut aliqui iudiciū intelle-
ctus sequit iudiciū sensus: ita possi-
bile est delectatio intellectus sequatur delectatio
nem sensus sed illo casu delectatio et tristitia ita
contrariantur apud intellectum sicut contraria:
bantur apud sensum. Et confirmatur quia in
temperatus de habundantia venereorum dele-
ctatur non solum scdm̄ sensum sed etiam scdm̄ in-
tellectum aliter non differet ab incontinentē: de
hac autē venereorum habundantia temperatus
tristaret etiam apud intellectum: tū hec tristitia
illi delectationi esset contraria: ideo z c. Item
non magis videt q̄ delectatio intellectualis habe-
at delectationem sibi contrariā: q̄ q̄ habeat tristi-
ciam sibi contrariā: sed ipsa habet delectationē
sibi contrariā: ideo z c. Minor pbat quia ab habi-
tibus contrarijs eliciunt actus contrarij: z actus
contrarios vident sequi delectationes contrarie
sed habitus intellectuales adhuc pure speculati-
uos contingit esse contrarios quia p̄tingit opina-
ri contractoria: z opiniones p̄dictorum sūt
contrarie: vt of quarto methaphysice. Item
ex eodem principio. Arguitur sic quicunq̄ de
vno actu delectatur: ipse contristaretur de actu
contrario ergo cum sit dare actus intellectuales
contrario adhuc impure speculatiua vt vicitus
est sequit q̄ delectatio intellectualis potest habe-
re tristitiam contrariā. Item sicut delecta-
tio sensualis de p̄fētia cibi habet tristitiā p̄trari-
am de eius absentia: ita quilibet videt exp̄iri in
speculatiuis q̄ ipse delectat de inuētiōe solutio-
nis alicuius difficultatis z contrarie tristat cum
non possit eam inuenire. Oppositum videt vi-
cere phylosophus septimo huius vbi dicit quā-
dam operationes et delectationes esse sine concu-
piscētia z tristitia: puta eius qd est speculati-
tura non indigēte: dicit etiā q̄ ille delectationes
que sūt sine tristitia non habēt superba būdantiā
hec autē vt dicit: sunt que natura delectabilia: z
non scdm̄ accidēs tales aut maxime vident de-
lectationes intellectuales: ergo delectatōes i-
tellectuales non habet tristitiā contrariā. dicit
etiā. Arz. in decimo huius q̄ sine tristitia sunt
mathematiche delectationes. dicit etiā q̄ delecta-
tiones hec quidē immixte: he autē mixte. Et videt
illas vocare mixtas que non habent contrarij
illas autē mixtas que habent contrarij. cum con-
trarium contrario misceat. delectationes aut im-
mixte vident maxime esse delectationes intel-
ctuales. ppter quod. Arz. in decimo huius dicit
videt ei phylosophia admirabiles delectationes
habere puritate z firmitate. Abūti ppter dictas
auctoritates putat fuisse de intentione phylosop-
hi q̄ delectationes sensuales habeat contrariū
et non delectationes intellectuales quod tamē in
dictis auctoritatibus phylosophus non intendit
cum non solum illa dicat de intellectualibus sed
et de quibusdam sensibilibus: dicit enī in decimo
huius: z earum que scdm̄ sensus z per olfactus

sed z auditōes et vīssiones: multe autē memorie z
spēs. Nec sequit si aliquē sit delectationes non
mixte tristitias: q̄ non habeat tristitias cōtrarias
qm̄ albedo perfecta habet nigredinem sibi cōtra-
riam et tū non est admixta ei nec etiam oīa contra-
ria sunt in inuicem miscibilia: corruptibile enī et
in corruptibile vt patet decimo methaphysice sūt
contraria et tū non miscent. forte etiam virtus nō
misceatur vicio contraria etiā immediata si aliqua
sint non miscent ppter quod videndum est quo
modo sumat contrarietas delectationes ad tristi-
ciam. Scdo videbitur quomodo delectationes
intellectuales vel etiam sensuales habeat contra-
rium. Tercio declarabit quid per auctoritates p̄-
us adductas Arz. intēdat. Quātū ad primū
dicitur alit et aliter a diuersis dicunt enī aliqui q̄
delectatio de p̄fētia alicuius obiecti contraria
tur tristitie de absentia eiusdem vbi grā delecta-
tio intemperat de p̄fētia z vsu ciborum cōtral-
iatur tristitie de obfētia eozū z hoc apparet de
cimo ethicozum. Vbi dī q̄ punitioes malozū
fieri debent per tristitias que maxime contrarian-
tur amatis delectationibus z est ibi intentio: q̄ qua-
rus qui in cumulationes pecuniarum delectat p
subtractionem pecunie punit: z superbus per
subiectiuam depressionem z gulosus per cibozū
fustrationem: z sic de alijs ergo intentio Arz. est
q̄ delectatio de cumulatione pecuniarum p̄traria
tur tristitie de subtractione ipsarū nullus enī po-
test dicere q̄ auarus delectatur in cumulatione:
punitur per tristitiā in cumulatione quia nunq̄
in cumulatione pecunie tristaret. Item fames
et sitis sunt quedā tristitie de absentia cibi z po-
tus z tamen ipse videntē contrarij delectationi
bus ex repletionē quod sic probat tristitie contra-
riatur delectatio que est ipsius corruptiua: sed de-
lectatio que est ex repletionē scilicet ex sumptione
cibi z potus est corruptiua tristitie que i fame cō-
sistit. Similit delectatio ex salute nauis est obie-
lectiua tristitie que erat ex eius periclitatiōe ideo
z c. Item delectatio z tristitia comparant ad
appetitum: sicut quies naturalis z quies violēta
ad naturā grauis aut levis. delectatio enī est qua
si quies naturalis appetitus in bono tristitia ve-
ro est quasi quies violēta appetitus in malo cum
enī bonum volitum adepti sumus: letamur z cū
in malo detinemur inuoluntarie tristamur sed cō-
stat ex quito phylosophorum q̄ respectu eiusdem qui-
es naturalis contrariat quieti violēte: z quies
in termino a quo quieti in termino ad quem ergo
tristitia de malo: contrariat delectationē de bo-
no opposito. Confirmat quia contrarietas de-
lectationis ad tristitiā videt debet sumi ex con-
trarietate obiectorum cū actus distinguant per ob-
iecta ergo tristitia de malo debet contrariari de-
lectationi de bono opposito. Item cōtrarietas
delectationis ad tristitiā debz sumi sicut cōtrarie-
tas sanitatis ad egritudinem qm̄ sanitas est ex p-
positione conueniēt qualitatum z egritudo est ex
defectu illius proportionis: sicut delectatio est ex
conuenientia obiecti: z tristitia ex defectu conue-
nientie: sed sanitas que est ex proportionē quali-
tatum contrariat egritudinē que est ex defectu illi-

decisio i. ibi
articulis.

p̄m articulo.

quod sumit cō-
trarietas de
delectationibus

Secundo

Tercio

confirmatio

Liber

Septimus

Ethicozum

clvii.

alia opinio.

Secundo

Tercio

tercia opinio.

Secundo

tria delectati
onē vltimici
am pncipali
facientia.

lius proportionis ergo delectatio que est ex prefē
tia obiecti cōueniens cōtraria ē tristitia que est ex
eius carentia ergo. Et alij autē videt opo
tum esse verum nō enī videtur eis q̄ delectatio de
aliquo sit contraria tristitie de suo p̄trario. sed tris
tie de eodem verbi grā videt eis q̄ delectatio de
presentia cibi nō sit cōtraria tristitie de eius absē
tia. sed tristitie de eiusdem cibi p̄ntia. et hoc nitun
tur p̄bare sic. cōtraria nō sūt eiusdem moris. sed
delectari de salute ciuitatis ē tristari de eiusde
destructione sunt eiusdem moris delectari autē de
eius salute ē tristari de eius salute sunt contrario
rum morum. et nō possunt eidem simul inesse iō
et cetera. Item contraria nō consequuntur se
adinuicem. sed consequuntur si quis gaudet de pro
speritate vicini q̄ tristetur de ipsius aduersitate.
et ecōtra vnde studiosum sicut videmus gaudere
de prosperitate vicini vel p̄mi. sic enī videmus tris
tari de eius aduersitate. et sicut inuidus ecōtra tri
statur de prosperitate sic gaudet de eius aduersita
te. ideo. Et p̄ter actus viciōsi cōtrariātur actib⁹
virtutum. sicut virtus viciōsi sed gaudere de prospe
ritate vicini est actus virtutis et de ea tristari est a
ctus viciōsi. ergo delectatio et tristitia de eodem cō
trariantur. et nō delectatio et tristitia de cōtrariis
Item delectatio sit scdm cōuenientia obiecti
ad potentia et tristitia scdm dī cōuenientia. mo
do cōuenientia seu similitudo ad albū. nō con
trariatur dī cōuenientie seu dissimilitudini ad nī
grum. ergo possit simul inesse eidem cōgnus enī
scdm albedinem est similis nigris dissimilis coruo
ergo delectatio appetit⁹ de aliquo nō cōtrariat⁹
eius tristitie de cōtrario. Alij autē dicūt q̄ pro
prie loquēdo de cōtrarietate nulla delectatio p̄tra
riat⁹ tristitie. sed delectatio delectationi. nā con
traria p̄prie accepta debent esse eiusdem generis
et nō diuersorum vt apparet decimo methaphys
ce. p̄pter quod dulce in voce nō cōtrariat⁹ amaro
in sapore. nec vniuersaliter aliquo vxo p̄ alius sapor
ri. p̄pter hoc q̄ vox et sapor sunt diuersa genera
sub se. plures species continētia quib⁹ adhuc sub
eodem superiori genere cōtineat⁹. sed delectatio
et tristitia sūt diuersa genera. delectatio ei sub se
plēs species et diuersas habet sicut expresse dicit
Ar. decimo huius et pari rōne tristitia plēs habet
sub se species tristitiarū ergo p̄prie nulla delec
tatio contrariat⁹ tristitie nec ecōtra. Item de
lectationes sequētes actus contrarios sūt inuicē
contrarie vt delectatio studiosa et delectatio vicio
sa verbi grā. delectatio amici de p̄mi. prosperitate
contraria est delectationi inimici vel iudici de ipsi
us aduersitate si autē delectatio sit contraria delec
tationi sequit⁹ q̄ ipsa nō sit cōtraria tristitie. q̄
tantum vni est vni cōtrarium vt dī decimo metha
physice ergo. Et igitur videt michi satis
difficilia. in forte potest via dari ad inquirendū ve
ritatem ampliorē si distinguamus tria ad delecta
tionem vel tristitiam p̄ncipalit facientia. P̄mi
mum est obiecti conditio q̄ scdm aliam et alia ob
iecti cōditionem vel naturam ipsū q̄ patet conue
nientia vel dī cōuenientia. apparet autē cōuenientia
delectant. et dī cōuenientia cōtrariat saltem q̄tū
est de per se licet per accidens scz rōne absentie

fiat aliqū ecunverso. Scdm est obiecti p̄sentia
vel absentia. Nam p̄ntia cōuenientia et absentia
dī cōuenientia delectat ecunverso autē cōtrariat
et forte istud scdm posset reduci ad p̄mū quia dī
cōuenientia absentia iudicat tanq̄ cōueniens et
cōuenientia absentia tanq̄ dī cōueniens. Sed
forte q̄ aliquis obiceret cōtra illud scdm dīcēs
q̄ memoria et spes obiecti cōuenientia sūt aliqū de
lecta biles cū tamē obiectum nō sit cōuenientum
neq̄ p̄sens. Ad hoc rōndet ar. p̄mo rhetorice
dicens q̄ in oībus talibus memorantes vel sperā
tes quasi sentie putāt id quod amatur habēt enī
p̄sentiam obiecti si nō realiter. et aliqū modo
scdm fātam. Et quo cōcludit ar. q̄bīdem q̄ cō
aliqū fiat tristis de hoc q̄ amicitia absentia et etiā mor
tuus est in implozationibus et lamentationib⁹. in
sit quedā delectatio tristitia quidem enī nō adese
se delectatio autē ex memorādo et videndo aliqua
liter illū et qualia egit et qualis erat. Tercium
vero faciens ad delectationē et tristitiā est cogiti
tio dīcē cōuenientie ipsius obiecti vel dī cōueniē
tie et p̄sentie vel absentie. Nam p̄pter huius ter
cij defectū delectatio nō cōuenit lapidibus vel
vniuersaliter cognitione carētib⁹. p̄mo hoc ter
cium videt ad delectationem et tristitiā esse p̄m
cipalissimū in tantū q̄ obiectū delectat si nō fue
rit pueniens neq̄ p̄sens. dū tamen apprehensū
fuerit per modū cōuenientie et p̄sentie. verbi
grā malus se simpliciter turpi et nature hōis dī
cōuenienti delectatur q̄ indicat illam cōuenien
tem. aliquando etiā in somnis ymaginātes se co
medere vel bibere delectant quib⁹ nō adfuit cū
bi neq̄ potius ymo p̄pter ipsius tercij p̄ncipali
tatem dubium est vtrū delectatio sit idem realiter
quod huiusmodi iudiciū vel apprehensio vel sit
res alia consequens tamē naturaliter ad ipsū de
quo dubio postea inquiremus. Itā autē vltis ap
paret iam q̄ si delectatio nō sit idem quod illud
iudiciū tamē habet ipsū cū duobus antecede
tib⁹ pro substractio vel obiecto passionū aut dī
cōtrarietate si nō formaliter tamē scdm
extrinsecam denotationem et originaliter sumitur
ex distinctione substractio vel obiectorum. et ideo
contrarietas potest delectationibus et tristitiis et
tribus ex parte cuiuslibet trium p̄dictorū. Si er
go contrarietas attendatur penes cōditiones ob
iectorum alijs duobus manētib⁹ eisdem. tūc de
lectatio de aliquo obiecto cōtrariatur tristitie de
obiecto contrario verbi grā delectatio frige
scens que sit de calore est contraria eius tristitie que
sit de frigore. et delectatio p̄ncipis de salute ci
uitatis est contraria tristitie eiusdem de ipsius de
structione q̄m ille p̄sentia sūt cōtrarie que pos
sunt successiue eidem inesse et nō simul sed sic
est de delectatione et tristitia constat aut q̄ frige
scens et manēs in eodē iudicio de cōuenientia et
dī cōuenientia caloris et frigoris scz in illo iudi
cio q̄ calor est sibi cōueniens et frigus dī cōueniens
nō simul delectari potest de calore p̄ntie et tristari
de frigore p̄ntie. nisi forte scdm diuersas p̄tes
quia nō possunt ei simul p̄sentari calor et frigus
successiue potest si calor post frigoris sibi p̄sentatur
vel ecōtra. Et sic autē modo delectatio nō p̄traria

Secundum

Tercium

vt sumit p̄
et as p̄
nibus.

notabile

ali. mod⁹ su
mēdi p̄ntia
et ex pte p̄
ntie et absentie
aut dī obiecti

terci. mod⁹ ex
pte iudiciōsi

Tristitas delec
tationū et tri
sticiarū aliqū
enē dīcē penes
vni illoz triū
aliqū penes
duo vel tria.

riatur delectationi q̄ siate eodē iudicio p̄dicto de
cōuenientia caloris et dī cōuenientia frigoris im
possibile est delectari de frigore. Et est sciendū
q̄ delectatio tristitia vico modo p̄trarie nō p̄tra
riantur i genere moris scz scdm rōnem bonitatis
moralis et malicie sibi oppositae. sed pot⁹ p̄sequit⁹
adinuicem tanq̄ eiusdē moris eiusdē ei moris est
delectari de salute ciuitatis et tristari de ei⁹ destruc
tione. nam vtrūq̄ spectat bonitatem eius vel p̄nci
pis similis eiusdē moris est gaudere de p̄mi ad
uersitate et tristari de ei⁹ prosperitate vtrūq̄ enī est
proprium iudici. Si vero p̄trarietas accipiat⁹
penes obiecti eiusdē p̄ntia et absentia manēt et
am eodē iudicio de ipsi obiecti puenientia vel dī
cōuenientia tūc delectatio de p̄ntia p̄trariat tris
tie de absentia et nō delectatio delectationi et trist
delectatio et tristitia p̄trarie eiusdem moris sicut
dictum fuit de p̄mo modo sumēdi p̄trarietas et
totū illud pōt declarari sicut declarātū fuit de p̄
momodo et pōt capi exp̄plū de p̄ntia inimicorū ci
uitatis et eorū absentia et hoc totū ē rōnabile q̄ vi
ctum fuit q̄ ille mod⁹ p̄trarietas reducebat ad
p̄ntiam. Si autē p̄trarietas attendat⁹ penes cō
trarietatem iudiciōsi manētib⁹ eisdem alijs de
duobus tūc etiā delectatio ē p̄traria tristitie. q̄m
sicut p̄us argutus fuit ille p̄sentia sūt p̄trarie q̄
possunt eidem inesse successiue et nō simul. sed cir
ca eiusdē obiecti p̄ntiam idē nō pōt simul delecta
ri et tristari. et si forte scdm illius obiecti diuersas
rōnes verbi grā si aliquod obiectū scdm aliud ap
paret pueniens et scdm aliud dī cōueniens et hoc
apparet q̄ idem scdm idem nō pōt simul eodē
iudicari pueniens et dī cōueniens. tūc successiue ali
quis posset circa eiusdē obiecti p̄sentia p̄pter
contrarietatem iudiciōsi delectat⁹ tristari. quia
ipsius iudicis dī positione mutata possibile est q̄
iudicat idem nunc cōueniens et post dī cōueniē
ens. verbi grā frige scens iudicat calorem sibi pue
nire. et cū fuerit super calefactus iudicabit eū sibi
dī cōuenire. p̄pter quod delectatus in p̄ncipio
de calore tristabitur in posterum de eodem et ita
malus homo tristat⁹ ex prosperitate p̄mi qui fact⁹
bonus delectabit⁹ de eadem. Et apparet satis isto
modo q̄ delectatio nō cōtrariat⁹ delectationi. ne
q̄ tristitia tristitie. Apparet etiā pōt q̄ in p̄nti
entibus ad mores dicta p̄trarietas delectationis
et tristitie nō solū attendit⁹ penes substantia de
lectationis et tristitie vel etiā penes eius causas p
se. sed etiā attendit⁹ penes rōnem bonitatis et ma
licie. verbi grā si delectatio de prosperitate p̄mi ē
bona moralis oportet q̄ tristitia de eodem sit ma
la. et sic de alijs. et hoc est rōnabile q̄ veritas iu
dici est causa et origo rectitudinis et oīum aliorū
actum sequentiū. et falsitas causa obliquitatis et
malicie. Sed vltius intelligendū est aliqū de
lectationū et tristitiarū p̄trarietas nō attendi
tur penes vni solum triū p̄dictorum. sed simul
penes duo illoz vel oīa tria simul. Si attendat⁹
penes duos p̄forū hoc est tripliciter. Vno modo
penes cōtrariam obiecti conditionem et penes ab
sentiam et p̄sentia. terciō scz iudicio manēte eo
dem et tunc delectatio nō erit contraria tristitie.
Nam iudicio eodē manēte mutato vtrūq̄ alioz

necesse ē vel vtrūq̄ delectari vel tristari. verbi
grā si de p̄sentia amici delectatur ipse etiā de ab
sentia inimici delectatur q̄ si inuidus tristat⁹ de
p̄sentia salutis respectu p̄mi sui. manifestū ē
etiā q̄ ipse tristabit⁹ de absentia tēp̄tatis vel p
dictionis sed isto modo delectatio delectationi cō
trariatur et tristitia tristitie verbi grā gaudēs de p̄
sentia p̄mi amici exstis gaudebit etiā de absentia
eiusdem si factus fuerit inimicus. nō simul q̄ im
possibile ē eundē eidem et simul esse p̄sentem am
icum et absentem inimicum. quod in est possibile su
cessiue. et ista contrarietas nō est scdm mores.
sicut de se patet. Et est notandū q̄ dicta contrarie
tas delectationis ad delectationē scz q̄ repugnat
eas simul inesse eidem debet intelligi si dicte due
contrarietates circa obiectū accipiant⁹ circa idē
suppositum in numero. sic enī impossibile est eū
dem simul esse amicum p̄sentem et inimicum absentem
Sed si dicte p̄trarietas accipiant⁹ circa obiecta
diuersa in numero. nulla erit delectationū adinu
cem repugnātia. imo poterūt simul inesse eidem
possibile enī est q̄ tu simul gaudeas de p̄sentia
p̄mi amici et de absentia iohannis inimici. Et istud
notabile tu debes applicare aliquibus dicarū cō
clusionum vel etiā dicendarū vt tibi videt exp̄p̄
re. et enī nimis p̄lixum oīem scrupulositate istū
us questionis explicare. Alio modo pōt atten
di cōtrarietas ex pte cōditionum obiecti et iudici
ozum simul alio maente eodem scz absentia et p̄
sentia verbi grā bonus homo et inuidus qui de p
speritate vel aduersitate vicini habet iudicia p̄tra
ria comparent ad ipsius p̄mi dictas aduersitas
tem et prosperitatē vtrūq̄ scdm p̄sentia vel vtrū
biq̄ scdm absentia et tūc apparebit sicut p̄us q̄
delectationi nō cōtrariat⁹ tristitia. q̄m in cuius cō
q̄ p̄sentia bonus delectabat⁹ iudicis in p̄sentia
contrarij tristabit⁹ et in cuius cōq̄ absentia bonus
delectabit⁹. iudicis tristabit⁹ in absentia contrarij
sed sic delectatio cōtraria erit delectationi et trist
tie tristitie q̄m eidē simul nō poterūt inesse delec
tatio et tristitia de p̄sentia prosperitatis vicini et
de p̄sentia aduersitatis tūc q̄ nō sunt simul hu
iusmodi prosperitas et aduersitas nisi forte scz q̄d
tūm quia idem nō pōt simul habere iudicia p̄tra
ria. quod tū ad hoc exigeretur. tū successiue hoc ē
possibile q̄ idem pōt esse nūc inuidus et post bon⁹
et vicino pōt nunc bona fortuna contingere et post
mala et satis apparet ex p̄dictis q̄ in dicta con
trarietate est etiam contrarietas moralis scz rō
nem bonitatis et malicie p̄pter contrarietate iu
diciōum. Alio modo pōt attendi contrarietas
ex parte p̄sentie et absentie et ex parte iudiciōz
simul terciō manente eodem scz natura sine qua
litate obiecti. verbi grā q̄ bonus homo et inuid⁹
comparentur ad p̄sentiam et absentia prosperita
tis amici et erit dicendum oīno sicut de modo im
mediate p̄cedente dictū fuit. Vltimo modo pōt
attendi cōtrarietas delectationū et tristitiarū ex
te oīum trium p̄dictorū simul et si delectatio cō
trariatur tristitie et scz rem et moralis scz rō
nem bonitatis et malicie. verbi grā si bon⁹ hō de
lectat⁹ in p̄ntia prosperitatis vicini. iudicis tristabit⁹ in
absentia aduersitatis. hoc apparet satis p̄siderati p̄di

ali. mod⁹ exp
te p̄ditionum
obiecti iudi
ciorum.

terci. mod⁹

quart. mod⁹
ex pte trium

ad rōestertie
oppinionis

ad secundā

terci^o articulo
reddat ad pro
positumdelectamur
de obiecto et
de actib⁹ n^oisduplex actus
cognitiuus

cta. Hic autem consideratio apparet quod rationes dicta-
rum opinionum prius narratarum procedunt vijs
suis. Ad primam rationem tunc opinio est
cendum est quod non omnia contraria etiam proprie dicta
sunt in eodem genere. Sed illa que ad invicem habent
transmutationem sunt eiusdem generis. et hoc ostendit
in decimo metaphysice corruptibile enim et in cor-
ruptibile sunt contraria ut ibidem dicuntur. Et etiam con-
mentator: et tamen non sunt eiusdem generis et in
predicamentis dicitur. Et quod omnia contraria necessa-
rium est vel in eodem genere esse vel in contrariis
generibus vel ipsa genera esse. et exemplificat ibidem
clare de omnibus istis modis. forte etiam potest dici quod
delectatio et tristitia circa obiecta contraria eiusdem
generis existant vel circa eiusdem obiecti presen-
tiam et absentiam magis sunt eiusdem generis na-
turalis quam delectationes circa obiecta disparata
ut gratia circa venereas et circa honores. Ad aliam
conclusionem est quod est accipere delectationem pri-
am delectationem: sed nec obstat quin ipsa cum hoc
possit esse contraria tristitie: quia vero dicitur quod tantum
unum est unum contrarium: hoc debet intelligi secundum
idem idem illam contrarietatem: sed secundum diver-
sa ad ipsum concurrentia nichil prohibet sumi diver-
sas contrarietates secundum quas idem secundum substantiam
diversum in secundum rationem potest esse pluribus
contrarium. Hunc veniamus ad ostendendum
secundum propositum secundum quomodo tam delectationes
sensuales quam intellectuales habeant contrarium.
Propter quod sciendum est quod aliqui delectamur
et tristamur de obiecto exteriori apprehenso per mo-
dum convenientis vel inconvenientis presentis
vel absentis. Et ista modo delectatio: potest ha-
bere contrarium ex contrarietate obiectorum si ob-
iectum delectationis habet contrarium si dictum obiectum
non habet contrarium: in delectatione illa posset
habere contrarium sumptum ex illius obiecti presen-
tia vel absentia vel ex contrarietate iudiciorum ver-
bi gratia: supercalefactus delectatur et secundum sensum
et secundum intellectum de frigido loco et secundum virtutem
et tristatur de calido. Alio autem modo delectamur
aliquando et tristamur de actibus vel habitibus no-
stris interius cognitiuis vel appetitiuis.
Ad cuius autem cognitiui est duplex unus simpliciter
apprehensivus in quo nulla contingit falsitas ut ap-
paret ratio de anima talem autem actum possumus ap-
prehendere sub ratione convenientis quia in rei veri-
tate conveniens est nobis sicut perfectio conveniens
est perfectibili. propter quod de eo possumus de-
lectari: sed talem actum nunquam est de se pos-
sumus apprehendere per modum inconvenientis licet per accidens hoc possit fieri videlicet in quantum
ipsum consequitur aliquando actus falsi iudicij et vi-
tiosus actus erroris appetitus vel in quantum forte or-
ganum sensus ledit in tali actu propter excellentiam
sensibilis vel in quantum ad talem actum dolor conse-
quitur propter inconvenientiam obiecti: et sic de aliis
multis modis. et ideo talis delectatio nullum ha-
bet contrarium per se loquendo sumendo contrane-
tatem ex contrarietate iudiciorum quia sicut dictum
est semper illum actum quantum est de se iudicare
mus convenientem et nunquam inconvenientem. Et
talis actus nichil habet contrarium simpliciter

apprehensiones contrariorum vel contradictorium non
sunt contrarie cum possit simul nobis inesse: ymo
cum cognitivus opponitur sit ductiva in cogni-
tionem alterius: ideo de tali actus delectatio non
habet contrarium sumendo contrarietatem ex con-
trarietate obiectorum. in (ut puto nichil prohibet
illam delectationem habere tristitiam contrariam co-
trarietate superius ab absentia et presentia. sicut
enim tu delectaris visu ita carentia visionis esset tibi
tristitia valde verbi gratia homo multo plus tristatur
in obscuris carcere reclusus quam in claro: non so-
lum propter comestitionem et potationem et alias ne-
cessitates: sed etiam propter solum videre propter se:
et si apud intellectum sicut delectaris cum verita-
tem alicuius conclusionis invenis sic tristari potes
quod aliqui detentus eleucho sophistico non potes ea
adipisci sicut enim videt michi quod beati de beata dei vi-
sione intellectualem gaudent: et quod diaboli tristitia co-
traria tristatur de carentia illius visionis. Alio
autem est actus cognitivus complexus et iudicativus
de veritate et falsitate complexionis qui potest
habere contrarium eo quod opinioniones contradictoriae
sunt contrarie verbi gratia iudicium quod deus est delige-
tus et iudicium quod deus non est diligendus sunt con-
traria iudicia: et simul in eodem stare non possunt: ex
qua contrarietate delectationes de istis actibus pos-
sunt dici contrarie non solum secundum rem: sed etiam in
moralibus secundum rationem bonitatis et malicie: sicut
de se patet et est ista contrarietas obiectum delecta-
mur enim de aliquo actu intelligendi qui reflexive ap-
prehendimus illum actum. et obiectum per modum
convenientis. Et videt michi quod ex contrarietate
dictorum obiectorum in presentia delectatio non
est contraria tristitie quia non minus habens iudi-
cium falsum apprehendit illud per modum veri et
convenientis quam alter habens iudicium verum. Et
impossibile est se simul iudicare deum esse odien-
dum et iudicare quod illud iudicium sit falsum. vterque
igitur suum iudicium apprehendit per modum veri et
convenientis: ideo vterque in suo iudicio delectatur
verum est tamen quod post desinunt falsi iudicij tu red-
dens ad verum iudicium posses iudicare te errasse:
et de hoc penitere et tristari: ideo per istum modum
concedi posset in casu presentia delectationem esse co-
trariam tristitie: sed hoc esset ex contrarietate iudi-
ciorum reflexorum magis quam ex contrarietate obiecto-
rum iudiciorum: verum est etiam quod circa talem actum
cognoscendi secundum iudiciale posset esse delectatio
contraria tristitie sumendo contrarietatem penes il-
lius iudicij presentiam et absentiam. nam ut dixante
sicut tu delectaris cum percipis te cognoscere veri-
tatem alicuius conclusionis: ita tu potes tristari de
hoc quod percipis te nescire si sit vera vel non. Et
tunc ad sciendum propositum: sciendum est quod duplex
est delectatio quod est nature perfecte vel tam perfecte
alia est nature tendens in perfectionem secundum quod
dicitur in perfectionem et hoc est quia natura perfecta.
potest apprehendere suam perfectionem per modum
convenientis: et sic de ea vel in ea delectari: et in ta-
li delectatione nulla est mixta tristitia contraria: quia
nec apparet ibi aliquid inconvenientis: nec appa-
ret ibi carentia perfectionis nam si ibi aliquid tale appa-
ret: illa delectatio non esset nature perfecte vel tam

secundus actus
cognitiuus

tertius articulo

ad rōest pnci-
pio qñstionis.questio. xliij:
arguit pño.

Secundo

confirmatio

Tercio.

alio formatur
ratio

quod perfecte sed tanquam diminute: natura autem tendens
in perfectionem potest apprehendere illam tendentiam.
sive illum motum per modum convenientis tamen quod per
ipsum perfectio acquiritur tamen quia per ipsum contra-
ria dispositio remouetur: que erat factiva tristitie: sed
huic delectationi quedam est amixta tristitia: pro-
pter hoc quod impossibile est percipere motum nisi per-
cipiendo carentiam aliquam perfectionis ad quam ten-
dit: modo sicut percipiendo presentiam convenientis de-
lectamur: ita percipiendo eius absentiam tristamur
ad rōest pñc. Hic autem visis: rationes ad utramque partem adducte
in principio questionis sunt facilius concordari et ex-
poni. Auctoritates enim adducte secundo secundum ad partem
negativam arguunt non quod delectationes intellectuales
non habeant contrarium: sed quod delectationes perfe-
cte nature non habent quantum est de perfecte mixta tri-
stitia sive sunt delectationes intellectuales: sive
sensuales ideo quod dicitur. Et de delectationibus ma-
thematicis idem ipse dicit de delectationibus que
sunt in actu videndi vel audiendi: sicut prius alle-
gatum fuit. Possunt etiam dicte auctoritates huius
poni quantum ad hoc quod ostensum fuit in actibus co-
gnoscitivis et specialiter in actu intelligendi sub-
stantias separatas: nam sic contingit omnes delectatio-
nes habere tristitias contrarias sicut illa que sunt
circa obiecta exteriora et sensibilia.

Veritur vice primo tercio. Utrum
tristitia sit magis fugienda quam de-
lectatio appetenda. Arguitur quod sic
quia sicut in naturalibus: ita propter
nabilitatem debet esse in voluntariis: scilicet
in naturalibus actio contrarij facit ad velocitatem
motus aqua enim calefacta citius congelatur ut ostendit
primo metaphysice: cum ergo fuga tristitie sit ex co-
trarietate malis circumstantiis: appetitus autem delecta-
tionis non sit ex aliqua contrarietate: sequitur quod fu-
ga tristitie debet esse maior quam appetitus delecta-
tionis. Item fortis ex eo magis laudatur quam tem-
peratus quia resistit impetui fortiori: sed ipse re-
sistit fuge tristitie: temperatus autem resistit appeti-
tui ideo. Et confirmatur per hoc quod dictum est
tercio huius: difficilius est tristitia sustinere quam a
delectationibus abstinere: ergo impetui ad fugi-
dum tristitiam est maior quam ad prosequendum de-
lectationem. Item simpliciter loquendo tristitia est
malum et delectatio bonum: sed est magis fugiendum
malum quam prosequendum probatio quia illud est ma-
gis fugiendum propter quod maius malum cui-
tatur: sed per fugere malum evitatur malum et per
consequi bonum evitatur bonitatis seu virtutis ca-
rentia et non est dubium quin peius sit esse malum
quam non bonum ideo. Et aliter hoc ratio format
sic illud est magis fugiendum quo non factio status
homo manet peior sed si quis non fugit maliciam ipse
erit malus: si vero non appetit bonitatem: ipse non
erit bonus: peius est esse malum quam non est bonum
ideo. Et tercio dicta ratio formatur sic: fugere ma-
liciam et non fugere maliciam opponuntur: iterum

appetere bonitatem et non appetere bonitatem oppo-
nuntur: sed non fugere maliciam est peius quam non pro-
sequi bonitatem ergo fugere maliciam sive tristitiam
est melius quam appetere bonitatem propter consequen-
tiam per illam topicam: si oppositum in opposito et pro-
positum in opposito. Et oppositum arguitur quod magis
diligendus est amicus quam odiosus inimicus delecta-
tio autem amica est tristitia inimica ideo. Et tercio
fuga tristitie est a malo repellente appetitus autem
delectationis est a bono trahente sed bonum videtur
esse potentius malo: tum quia bonum est habitus et
malum videtur esse privatio: tum quia malum non est
integrum bonum: ergo est magis integrum: et quia non
est dubium quin optimum sit pessimus potentius
Item finis est principalissimus in movendo ap-
petitum: sed delectatio movet per modum finis tri-
stitia autem non habet modum finis: neque etiam caren-
tia tristitie cum non sit standum in ea: sed ultra ad
delectationem procedendum. Item (sicut dictum
fuit) tristitia simpliciter est malum et delectatio bo-
num: sed magis est prosequendum bonum quam malum
fugendum propter primo auctoritatem. Et quarto huius
dictis quod virtutis magis est boni operis quam turpis non
operis: ergo quod illud est magis faciendum quam factio statim
est melior: sed bono profecto status est melior quam
remoto malo: quod melius est esse bonum quam non ma-
lum. Tercio quod melius est cuius finis proprius est me-
lior sed appetere bonum habet finem proprium melio-
rem quam fugere malum quia sicut dixi melius est esse
bonum quam non malum. Deinde arguitur quod neutrum
sit melius altero: quia idem motus non videtur esse me-
lius seipso: sed fuga tristitie et appetitus delecta-
tionis videtur esse idem motus sicut recessus a ni-
gro et accessus ad album: idem enim est terminus a
quo et terminus ad quem. Item quorum nullum
est bonum neutrum est melius: sed nullum predi-
ciorum est bonum quia de in secundo huius quod propter ap-
petere delectationes operamur mala: et propter fu-
gere tristitias a bonis recedimus. Et si esset ita: quod
ritur tunc virtutis magis essent magis fugi-
de tristitie sustinende. Arguitur quod sic quia propter
fugere delectationes evitatur intemperantia: et per
sustinere tristitiam evitatur vicium timiditatis vel mol-
licie: sed intemperantia est vituperabilior timiditate
et mollicie: illud est est melius per quod vitupe-
rabilis evitatur ergo. Et contra quod virtus est cir-
ca magis difficile ut dictum est in secundo huius: dif-
filius autem est tristitia sustinere quam a delectationi-
bus abstinere: tercio huius quod sustinere tristitia
est et terribilis ducit ad fortitudinem fugere autem
delectationes ducit ad temperantiam et fortitudinem
videtur esse virtus laudabilior quam temperantia: er-
go sustinere tristitias ducit ad melius ergo est me-
lius. Et videtur michi quod satis difficile est distingu-
ere presentem questionem. Tamen dicemus
quod dicta comparatio potest uno modo attendi penes
delectationes et tristitias sibi invicem contrarias
secundo modo penes delectationes et tristitias si-
bi invicem consequentes. Tercio modo penes de-
lectiones et tristitias disparatas solum. Si
ergo fiat comparatio inter disparatas solum:
verbi gratia: inter delectationes intellectuales:
et tristitias sensuales seu corporales: videtur

oppositum

Secundo

Tercio

Secundo

michi qd alique delectationes sūt magis appeten-
de qui quecunq; tristitie fugiende. & hec sit prima
conclusio que sic probat. sicut se habz appetere de-
lectabile ad fugere triste: ita se habz appetere de-
lectationem ad fugere tristitia: sed magis est ap-
petendum aliqd delectabile intellectuale qd fugi-
endum quodcunq; triste corporale. qm̄ mors est tri-
stis ad extremum tristitia corporali scdm̄. Arg-
tamen aliqn̄ sustinendū est mortem propt̄ actum
virtutis excedendū sicut pbat̄ fuit in scio libro
questione decimo octavo. ¶ Similit̄ etiā econuer-
so videt̄ mihi qd tristitie intellectuales alique ma-
gis sūt remouende: qd quecunq; delectationes cor-
porales psequende. & hec sit scda conclusio que sic
probat. quia dictum est qd vir perfectus in virtu-
te ad repellendū inimicos patere tristitia sibi intel-
lectualem inferentes non solū oēm delectationē
corporalem postponeret sed in casu etiā ipse mor-
ti tristissime se offerret. Sed ista conclusio sic sane
tenenda est qd tristitie intellectuales remouende
sunt per repulsionem inferentis tristitia. & nō sic
qd ipso manente non sit tristandū verbi gfa fortis
ad expulsionem inimicorū exponeret se morti sed
manentibus eis tanq; impossibilib; expelli. et pū-
nue populū affligentibus: fortis non cessaret a
tristitia sua sed solum moderare eā rōe. Si aut̄ si
at pparatio penes delectationes & tristitias ptra-
rias: (quas pro nūc ego voco illas que circa ides
delectationem & tristitia de salute eiusdem. vel
de salute nauis & tristitia de salute eiusdem. vel
de salute delectationem & tristitia de eius subuersio-
ne: tūc vel obiectum erit scdm̄ veritatem delecta-
bile: & sic delectatio erit appetenda & tristitia fu-
gienda: & erit questio quod illorū magis: vel obie-
ctum erit scdm̄ veritatem tristabile & tunc erit tri-
sticia sustinenda & delectatio abijcienda: & quere-
tur quid eorū magis: si ergo obiectum fuerit se-
cundum rei veritatem delectabile: (verbi gfa: bo-
num proximi vel salus ciuitatis) videt̄ mihi qd de-
lectatio magis erit appetenda qd tristitia fugien-
da. ¶ Et ista erit terciā conclusio que ex hoc probat̄
qd semper appetitus primo respicit finem: & ab eo
maxime determinat̄ in tñ qd non nisi gfa finis sta-
tuti determinatur ad alia. sed delectatio vel dele-
ctabile habet se ad appetitum per modū finis: tri-
sticia aut̄ vel tristabile nūq; ideo. &c. ¶ Item p-
positionabiliter tenendum est de appetitu aiali si
cuius de appetitu naturali sed agens intēdens calo-
rem magis intendit ex per prius inducere calorem
qd frigus destruere imo cum omis intensio natu-
re sit bonū simpliciter & melius sit naturalis esse
qd non esse imo simpliciter non esse non est bonum
sequi qd agens calorem intendit per se calorem &
non intendit frigus destruere: nisi per accidens
scz in q̄tum repugnat calori per se intēto ergo si
militer appetitus aialis intendit per se prius co-
sequi delectabile: & solū per accidens siue ex pfe-
quenti remouere triste. Nec obstat qd est idē mot⁹
determino a quo & ad terminū ad quem primo qd
licet sit idem subiecto: tñ non est idem rōne. Scda
quia & si esset idē rōe intrinseca: tñ non oportet
qd sic uniformit̄ eadem intensio agentis circa termi-
num a quo & terminū ad quem: imo si non esset

terminus a quo tñ terminus ad quem itenderet.
Si autē terminus ad quem nō itenderet nūq;
terminus a quo abijceret quod ex hoc p̄ qd mul-
ta prouocant ab agentibus in se abijci abiectione
contrarij. nihil aut̄ ab aliquo agente corrūptū
nisi forte per subtractionem actionis aut agēti-
abijci alterius pductione dico naturalit̄ licz ergo
non sit pcessus melior siue motus melior hinc qd
ab hinc: qd est idem: si rō bonitatis magis auri-
buitur motui ex eo qd est hic qd ex hoc qd est ab hic
¶ Si aut̄ obiectum fuerit tristabile scdm̄ rei ve-
ritatem: verbi gfa damnu proximi vel destructio
ciuitatis: tunc ego puto qd magis est sustinendum
tristitia qd delectationem abijciendū. Et hec sit
quarta conclusio que probat. quia quod est vir-
tuo proprium est melius: quod est alijs commune
dico inhumana sicut in entia quod est propriū
deo est melius eo in que alia communicat: & pro-
pter logicē cauillātes ego sic illud itelligo qd deo
vel virtuoso magis attribuit̄ rō bonitatis scdm̄
predicata sibi propria qd scdm̄ ea que sūt cōia sibi
et alijs sed virtuoso proprium est tristari de dāno
proximi & vniuersalit̄ de oī quod est tristabile sim-
pliciter alijs aut̄ cōe est de his non delectari. ver-
bi gfa pueris vel alijs qui neq; boni neq; mali est
sentes non curat̄ de bono proximi aut de malo
¶ Et est sciendum qd his duabus pclusionibus i cor-
respondēt precedentibus sūralie due correspondēt
tercie & quate
tes prima correspondēt penultime & scda vltime
prima ergo sit ista qd circa obiectū simpliciter dele-
ctabile peius est tristari siue tristitia sustinere: qd
non delectari siue delectationē abijcere quia tri-
stari esset propriū viciofo ideo pessimum nō dele-
ctari aut̄ esset cōe et quicunq; esset virtuosus nec vi-
ciosus ideo neq; bonū neq; malū: vel saltem mi-
nus malum scda illarū pclusionum est qd circa
obiectum simpliciter tristabile peius est delectandū
qd non tristandū & ista conclusio modo consumit̄ p-
banda est. ¶ Et ista due pclusiones etiā probant̄ per
illam regulam scbi topicorum: si oppositū in op-
posito & propositū in proposito: que vt apparet
abidem tenet in tñ in p̄dictorū: & contrarij
non in ipso. ¶ Si vero fiat pparatio penes delecta-
tiones & tristitias psequentes: quas pro nūc ego
voco illas que fierent circa obiecta contraria vel
opposita psequant̄ enī adinuicem scdm̄ morālē.
maliciam vel bonitatem. tunc est questio vtrū ma-
gis sit delectandū in obiecto delectabili: qd tristia-
dum in tristabili. De quo ego puto qd magis sit
delectandum in delectabili qd tristandū in tristabi-
li: quod pbat̄ pōt sicut terciā conclusio probaba-
tur. ¶ Sed statim obijciat̄ istam conclusionē obiectio
quia videt̄ esse contra cōem naturam oīm aialū
plus enī oēs tristitiant̄ de superexcedenti fame:
qd de quacūq; corporali repletionē delectant̄.
¶ Plus etiā homo tristat̄ de lēnsa egritudine:
qd delectat̄ de oī sanitate plus etiā tristitiamur
de atroci corporis vulnere: qd gauderemur
de oī corporis integritate. ¶ Ad hec aut̄ oīs dicit̄
dum ē qd esse & viuere ē nature summe delectabi-
le scz magis qd quodcunq; aliud sit tristabile. qd
ex hoc patet: quia nullus homo sane mentis vel
etiam nullum animal tantam passum est tristitia

am qui adhuc abhorret magis mori qd illā tri-
stiam sustinere: & nos videmus qvna maximā
tristitiam est dolor mulieris parturiētis: quā tñ
licet expta non tñ abhorret quantum cupit dele-
ctationem inueneris. ppter quod nō abstinet ab
actu venereo. pōt ergo dici qd quia omnes sensus
& tota vita radican̄ i p̄p̄tione determinata qua-
litatū tangibilium: & quia iterū intellectus cogni-
tio dependet ex sensibus: ideo dolor siue tristitia
tactus cum fuerit excellens: quia primo et dire-
cte nō opponatur nisi delectationi tact⁹: tñ ex pfe-
quenti opponitur omni delectationi cuiuslibet se-
sus & etiā intellectus. & vniuersaliter delectationi
que est in se viue et in quocunq; ope viue. nō
magis abhorretur naturalit̄: qd sola delectatio ta-
ctus appetatur. non tñ in q̄tū soli delectationi ta-
ctus opponitur. vñ si esset diuisa tristitia illa i tot
pres quod delectationib; opponit̄. quilibet pars
nō magis abhorretur qd delectatio sibi opposita
appetere: sed min⁹. vñ videt̄ aliquos sibi p̄cu-
rare famē & sitim vt delectent̄ in cibo et potu sed
non pcurant hec ad extremū quia auferrent dele-
ctationē maxime desideratā que est de essendo et
viuendo. diuisione aut̄ indeterminatione illius
questionis scrupulosiorē studiosis relinquo.
¶ Ad primā ergo rōem dicēdū est: qd actio cōtra-
rij repellēs & actio pueniētis alliciens reddūt bñ
motum velociorem: qd vnum istorum solum: sed
propter hoc non opz qd cōtrarij p se acceptū red-
dat motum velociorē qd conueniēs per se acceptū
¶ Ad aliā pōt concedi: qd tristitia vehemens ta-
ctus est vehementioris impetus qd aliqua delecta-
tio partialis tactus nisi illa delectatio sit de esse si-
ue de viuere vel nisi includat eam virtualiter: cu-
iusmodi nō sunt delectationes circa qd est intēpe-
ratus: a quibus est facil⁹ abstinere qd tristitia su-
stinere. qd aliquando fortis sustinet p̄p̄tū fortitu-
dinis causa aut̄ qd tristitia est vehemens im-
petus & valde fugienda: dicta fuit quia scz virtus
luter opponit̄ omni delectationi. ¶ Ad aliam di-
cēdū est qd magis est psequendū bonū qd euitandū
malū & qd vñ illud est melius per quod magis ma-
lum euitatur: illud posset pcedi: et tunc diceret̄ qd
malicia euitaf nō solū p fugā mali sed etiam per
prosecutiones boni: ita qd prosecutio boni claudie
in se p̄tū fugam mali: & aliquid addit vltra qd
melius est. ¶ Vel potest dici qd fuga mali scbz ei⁹
precisam rōem habet pro termino a quo malicia
positiue: & p termino ad p̄uationē malicie. profe-
cuno aut̄ boni habet p termino a quo p̄uationē
bonitatis. & pro termino ad quē ipam bonitatē po-
sitiue ideo cōcedi posset qd fuga mali est melior qd
prosecutio boni in ordine ad terminos a quib; sunt
sed in ordine ad terminos ad quos tendūt: p̄secu-
tio boni est melior: & qd motus & inclinatioes ma-
gis sp̄cificant̄ ex terminis ad quos tēdunt qd ex
oppositis ideo simpliciter pcedi debet qd prosecutio
boni est melior. Et eodem mō pcedit alia forma-
tio. ¶ Ad aliā pcedēdū qd peius sit nō fugere ma-
licia qd non p̄sequi bonitatē. sed sequi eōuer-
so quia sicut declaratū est scdo thopicorū: argu-
mentū in terminis p̄dictorū debet fieri scdm̄ cō-
sequentia contrarij: non scdm̄ consequentiam.

in ipso. ¶ Ad aliā rōem que arguebat qd neutrum
sit melius reliquo quia est idē mot⁹ r̄sum fuit in
questione. ¶ Quando etiā arguitur qd neutrum sit bo-
num de hoc visum fuit prius. vbi visum fuit que
delectationes vel tristitie sunt bone vel male. et qd
modo. ¶ Quando etiā arguitur de his que se-
cundum veritatem non sunt delectabilia: nec p-
sequenda sed fugienda. qd delectationes sūt ma-
gis fugiende quam tristitie sustinende: potest di-
ci sicut etiā de vna alia ratione dictum fuit: qd
ratio bene forte procedit cōparando motū fuger
motū p̄secutionis ad terminos a quib; sunt p̄cise
sed non comparando eos ad terminos ad quos
tendunt: imo sic bene arguit ratio ad oppositum
adducta.

¶ Tertius vicesimo quarto. ¶ Vtrū de-
lectatio sit motus? ¶ Arguitur qd
sic per diffinitionem ipsius delecta-
tionis datam primo rhetorice: que
talit̄ est. delectatio est motus quidā
animę et constructio simul tota et sensitiua in exi-
stentię naturam. ¶ Itē in decimo huius dicit̄ Arg-
q delectatum fuisse contingit velociter vel tarde
velocitas autem & tarditas sunt proprietates mo-
tus. Itē delectatio est passio quedam. sed actio et
passio videt̄ esse quidā motus scdm̄ Arist-terno
physicorū. ¶ Item si delectatio fiat diuisionaliter:
et temporaliter ipsa est motus sed sic est ergo. & cō-
maior patet: qd tunc sibi cōueniret descriptio mo-
tus scz qd ipsa esset actus imperfectus siue actus
entis in potentia hoc etiā patet quia destructa es-
set rō ppter quā Arg- negat eā esse motū. Ex hoc
enim dicit eam nō esse motum quia sit tota simul
minor probatur: quia causa propter quam forma
aliqua acquiritur temporaliter non videtur esse
nisi qd ipsa est diuibilis recipiēs intensiōē & re-
missionē. et qd habet contrariū. vtrūq; aut̄ horum
conuenit delectationi ideo. &c. ¶ Item Arg- con-
cedit decimo huius delectationes esse sicut visio-
nem: sed visio est motus. p̄batio quia visus moue-
tur a visibili: et oīo sensus a sensibili vt apere
secundo de anima. sed non alio motu visus videt̄
moueri a visibili qd visione. ideo. &c. ¶ Oppositum
dicit Arist- in decimo huius expresse et satis in se-
ptimo. ¶ Notandū est sicut dictū fuit in questio-
nibus p̄cedentibus qd delectatio et tristitia requi-
runt puenientiam vel disconuenientia obiecti: et
est p̄sentia vel absentia et tertio horum notitia. Et
certum est: qd delectatio non est idē realiter qd ob-
iecti puenientia vel disconuenientia. nec ē idē qd
ipsius p̄sentia vel absentia sed vel est idem rea-
liter quod notitia ipor vel consequit̄ eam insepa-
biliter quod istorū sit verū dicitur post. Notandū
est secundo: qd motus si proprie capiatur est act⁹
entis in potentia scdm̄ qd in potentia id est actus
imperfectus cum tendentia ad vltiorē perfe-
ctionē ppter qd necesse est motū siue formā secun-
dum quam aliquid dicitur moueri esse partibiles
et fieri non totum simul sed temporaliter partes
post partes continue. et hoc totum supponendū
ex libro physicorū. Aliomodo motus accipitur
communiter vt se extendit ad transmutationē in
diuibilem siue instantaneam. Et hoc modo acci-

scda conclusio

scda conclusio

scdm̄ cōpatio

scdm̄ cōpatio

si fiat pparatio

si fiat pparatio

penes passio

penes passio

nes p̄trarias

nes p̄trarias

tercia conclusio

tercia conclusio

obiectio

Solutio

pitur adhuc communi? prout se extendit ad for-
mam tam factam sed tamen in suo conservari de-
pendentem continue ab agente suo. Adhuc quar-
to modo motus accipitur ipso pro inclinatio-
ne ad aliquid faciendum vel recipiendum: et sic ois
appetitus concupiscentie vel desiderij potest dici
motus. sic enim dicit commentator primo physici
cor: q appetitus materie pme est id quod ipsa ha-
bet de motu ad formam: et forte motus adhuc di-
citur alijs modis de quibus non curamus ad pre-
sens. Dicam ergo q querere utrum delectatio sit
motus quomodo: nihil aliud est q querere utrum
ipsa sit idem quod concupiscentia vel desiderium
de quo postea inquiretur. de tertio autem modo ca-
piendi motum satis manifestum est q Aristotele de-
lectatione concederet esse motum: q dependet co-
tinue ab objecto delectabili: salte apprehensio sic
etiam visioe et ois nostram cognitionem dicerem
esse motum. De secundo autem modo p quanto disti-
guitur a primo dicitur in alia questione. Sed de
primomodo capiendi motum erit nunc inquirendum. Ad
cuius evidentiam primo videndum est utrum delectatio sit
divisibilis. Secundo utrum fiat tota si vel p parte pars
post partem. Tertio videndum est principale questus
De primo breviter procedendum est q delectationes
sensuales sunt quantitativae divisibiles ad divisio-
nem sui subiecti: propter quod subiective sunt in
potentia anime corporea et extensa: delectationes
autem intellectuales istomodo non sunt divisibiles
propter hoc q intellectus et voluntas sunt potentie
separate a magnitudine sic q non ex parte extensione
magnitudinis. Et ut puto: q utrumque sunt divisibi-
les in ptes graduales scz prout forma indivisibile
et remissibile dicimus divisibile si fuerit intensior et
remittat ois em experimur nos aliqui magis ali-
quando minus delectari circa aliquod obiectum vel i
aliquo ope. Imo sepe videmus aliqui delectare nos a
principio satis intense: q postmodum frui i tedium
et dissipentiam: et hoc manifeste concedit Aristoteles. De
secundo proposito potest dici sicut dicerem de lu-
mine lumen est (sicut et delectatio) intendi potest et re-
mitti: in corpore lucido appropinquato corpori illu-
minabili: lumen statim fit ita intensum: q tum ex-
git natura lucis et natura dyaphanitatis illoz cor-
porum ita q propter motum temporalem corpo-
poris lucidi super corpus dyaphanum lumen non fit i
tensus q esset prius: sic enim dicimus lumen fieri to-
tum simul uon vnam partem: gradualem post ali-
am: et hoc vocamus aliquid fieri i instanti. Tamen
lumen in corpore dyaphano potest temporaliter
continue intendi per hoc q corpus lucidum intri
sece alteratum efficitur continue lucidius vel per
hoc q corpus dyaphanum alteratu scdm ei dy-
aphanitatem: sit continue purius vel dyaphanius
vel etiam per hoc q corpus lucidum continue sit
corpori illuminabili propinquius. Sic ergo debe-
mus dicere q obiecto convenienti presentato et tu-
dicato de ei? convenientia et pntia statim sequitur
delectatio ita intensa quantum erigunt obiectum et tu-
dicum et conditio appetitus ita q ppter istoz mo-
rum epalem delectatio non intendit: et hoc appa-
ret per experientiam: unde videmus aliquem eque
intense vel intensius delectari cum incipit accipere

estum: vel cum incipit aliquid delectabile accipere
vel audire: sicut post. et ois q delectatio seqt in
separabiliter iudicium de puenientia et pntia obiecti
et a principio possumus iudicare obiectum eque pueniens
vel plus q prius: id sic etiam oportet esse de delectatione
sic q pringit delectationem fieri tota si: non prius re-
missa q intensius: quod vocamus fieri in instanti.
Et hoc intendit Aristoteles in decimo huius cu dicit:
videtur enim visio quidem scdm quodcumq tempus per-
fecta esse non enim est indigens illius: quod i po-
sterius factum pficiat ipsius speciem: tale autem videtur
a delectatio totum enim quoddam est scdm nullum tem-
pus accipiet quis visio delectationis cuius i plus
tempus facte pficietur species tamen idubitanter
tenendum q delectatio potest intendi et remitti spaliter
et continue per hoc q obiectum sit puenientius vel
disconvenientius propinquius vel remotius: per
ipsius vel corporis nostri mutationem: vel q hoc
q nos iudicando de eius convenientia vel discon-
venientia magis aut minus attendimus ad obiectum:
propter hoc enim bene dicit Aristoteles in decimo
huius: q nullus continue delectatur quia laborat
in opere illo ad quod delectatio illa consequitur.
unde sicut dicit et quidem delectant nos entia po-
sterius aut non similiter: propter hoc q primum
per desideria inclinata est mens: et itense circa ea
operatur q admodum scdm visum aspicietis: postea
non fit talis operatio sed neglecta: propter quod
et delectatio obscurat. Et forte adhuc non est ma-
luz amplius determinare predicta: videlicet quia
mihi videtur q licet lumen possit fieri totum simul
tamen ad totalitatem extensionis: ubi gratia si fenestra
presente sole aperitur: totus aer i camera simul
illuminabitur et non prius pars propinqua fenestre
remota. in totalitate intensiois lumen non pficitur
totum simul neq fiet: scz prius remissum et postea
continue intensius secundum q fenestra magis aut
magis aperietur: cum em fenestra valde modicu
aperta est lumen in camera erit valde remissum p
ut quilibet experitur: et eodem modo contingeret si
camera esset aperta et illuminaretur per appositio-
nem candelae: nam pars lucis candelae prius obice-
retur hostio camere: q tota lux: et pars lucis non
eque intense illuminat sicut tota: imo quod plus
est non esset inopinabile sustinere (ut mihi videtur)
q totus aer camere sumptus extensive non illumina-
retur simul: sed semper pars propinquior et co-
ram lucido directior prius: q pars remotior vel
indirectior: quia exprimitur lux aliqui sic esse de-
bilem q illuminare non potest nisi partes aeris p-
pinquas sibi. et quanto lux illa augeretur vel mi-
nueretur: tanto illuminaret aerem ad maiorem vel
minorem distantiam. modo constat q quacumq
potestate lucis ad illuminandum cameram data
q cuq apertura fenestre erat prius dare minores
sic q motus operationis fenestre sit divisibilis in i-
finitum: videtur ergo q in apertione fenestre sua
dare aliquando potestatem lucis sufficientem ad il-
luminandum partes aliquas in camera propinquas
fenestre que mundum sufficiebat ad illuminandum
remotas: et puto q hoc intendebat alexander dicens
omnem transmutationem esse in tempore: sed q
dam latere sensum: sicut commentator recitat septo

resolutio au-
ctoris

Ad qd sit p-
cipale

drina iter de-
lectationes sen-
sus et intellectus

philosophorum. Et istis tamen non obstantibus: puto
scdm Aristotelem et veritatem dicendum esse q lumen qd
est se facibile est totum simul scz instantanee: ita
q hoc sibi non repugnat ex parte sui: sed ex parte
agentis aut passivi aut applicationis eorum ad invicem
nam si lucidum posset instantanee applicari per-
fecte corpori dyaphano: lumen factum esset eque
intensum in quacumq parte priori temporis sicut
post: ita q propter motum lumen non efficeretur
intensius plus q ante vel post qd aut: et sic (ut puto)
debemus intelligere secundum Aristotelem q illuminatio
sit instantanea: id est q non repugnat ei ex prelu-
is q sit instantanea. Quis accidet sibi successio p mo-
dum sequele ad motum in aliquo alio: et forte si
cut dictum est de lumine ita diceretur de visione
nam: visibilis ita parva pars videri potest: q ob-
scure videretur: et maior pars maius et clarius si-
ue intensius videretur modo totum obiectum non si
mal presentatur visui siue nova presentatio fiat per
apertionem oculi: siue fiat per applicationem visi-
bilis ad visum per motum eius localem aut qua-
litercunq. Et forte q ita esset de omni nostra co-
gnitione vel operatione: tam sensus aut intellectus
q appetitus: sensui aut appetitui nisi daret ista
tia per liberalitatem voluntatis que potest differ-
re actum volendi: ideo possibile est eam nihil vel
le donec et post q obiectum fuerit sufficienter et p-
fecte presentatur ad intensum actum producendum
hoc enim possumus procedendum est: q actus intensivo
luntatis potest fieri totus simul non prius remissus
q intensus. Et hec ad presens sufficienter de ista
materia scripsi eni ea ut amplius diligenter inqu-
rant: de qd sit aut principali videtur mihi esse dice-
dum: q formaz sufficientius magis et minus aliquid
sunt quibus ex se non repugnat fieri totas simul
et q si fiant partialiter et continue hoc est per mo-
dum sequele ad aliam mutationem continuam: cu-
ius modi sunt lumen visio delectatio: et multa ta-
lia. Alii sunt quibus ex se repugnat fieri totas si-
mul quantumcumq agens concederetur appropin-
quatum passo sufficienter: ut caliditas et frigiditas.
iste enim forme per motum ageris super pas-
sum inveniuntur continue absq alio motu quo-
cumq passivi vel agentis diceret ergo Aristoteles et verum
est: q scdm priores formas non est per se motus: q
motus est generatio continua partis post partem
illius perfectionis secundum quam est motus: sed
illis formis non convenit per se: imo solum ratione
alterius scz per modum sequele: q earum sit gene-
ratio continua partis post partem: ideo et tamen
nullum esset inconueniens concedere q secundum
illas formas esset aliquando per accidens motus.
id est mutatio continua et temporalis: sicut appa-
ruit ex predictis et quia dictum est delectationes
visionem illuminationes et multa talia esse de na-
tura huiusmodi formarum: ideo manifestum est
q scdm delectationem non est semper motus: scz
per accidens possit scdm eam esse motus id est mu-
tatio continua cui scz pueniat diffinitio motus: da-
ta tertio philosophorum: scz actus in potentia scdm
ipotentia siue actus imperfectus cum pcessu co-
tinuo ad ulteriorem perfectionem. Et alterius nota-
dum est: q differentia est inter delectationem sensualem

et delectationem intellectualem: nam delectatio intelle-
ctualis quantum est de se p se fit sine aliquo mo-
tu corporeo: propter hoc q intellectus vel appeti-
tus intellectualis est virtus incorporea: delectatio
autem sensualis (quia sensus est virtus corporea)
fit cum quodam motu spiritus: nam apud delectatio-
nem sensualem spiritus dilatando se ad amplectan-
dum pueniens sibi pntatum mouetur ad exteriora
et conuerso aut apud tristitia spiritus fugientes a
motu proprio mouendo ad interiora: et ita
dicendum esset q delectatio sensualis est quoddam
motus non formaliter sed concomitante: in quo
dam motu spiritum: intellectualis autem non. Tunc
ergo ad rationes respondendum est. Ad primam
dicendum q in primo rhetorice diffinitio delecta-
tionem non capiebat Aristoteles motum p acientem
in potentia scdm q i potentia: sed accipiebat motum
coter. put se extendit ad actum dependentem ab
agente suo: etiam in conservari post eius produ-
ctionem: sic enim (ut dixi) dicimus aliqui et visionem et
tellectionem esse motum. Et est sicut si lumen factum
in aere vocaremus motum: q in conservari depe-
det a corpore lucido unde dicimus aliqui verbaliter
candelam illuminare domum continue: quasi
scz continue pducere lumen: cum tamen non pducatur.
scz conferuet: sic etiam obiectum delectabile vel subiectum
delectabilis apprehensum dicimus continue de-
lectare nos: et colorem obiecti visui causare visionem
continue: propter quod sic coter capiendum mo-
tum dicimus lumen esse motum aeris a corpore
lucido: et delectationem motum appetitus ab appeti-
bili: et visionem motum visus a visibili: q autem Aristoteles
in dicta diffinitione delectationis sic capiebat motum
apparet per hoc q addit et constitutio simul
tota: hoc enim addit ut contrahat nomen motus
ad dictam acceptionem. Et ad aliam dicendum
est: q auctoritas si complete ponatur est pro nobis
dicit enim q delectatum fuisse contingit velociter:
delectari autem non: et ad respondendum subdit tras
ponere quidam ergo in delectationem velociter
tarde est operari aut scdm ipsam velociter non est
dico aut delectari. unde Aristoteles et hoc capitulum ad p-
bandum: q delectatio non sit motus: dicens q ois
motui proprium esse videtur velocitas et tarditas
delectationi autem horum neutrum existit dicamus
ergo q per hec verba Aristoteles intendit q cum delecta-
tio sequatur aliquem motum verbi gratia appropinqua-
tionem obiecti delectabilis: vel quid huiusmodi
contingit quo ad illum motum primum transire ve-
lociter in delectationem sed tamen delectatio for-
maliter accepta non est velociter neq tardae: vel int-
dit per transpositionem velocitatis i delectatio-
nem id est quod ex paruo motu excessive delecta-
ri sicut illum dicimus velociter trasci qui ex par-
uo motu statim trasitur. Et ad aliam potest di-
ci: q capiendum nomen passionis ut est vnum pre-
dicamentum delectatio non est passio proprie: si-
cut nec proprie de motus: tamen sicut coter potest
et motus: sic coter non est inconueniens ipsam
dicere passionem dicit etiam aliqui q delectatio di-
citur passio: put nomen passionis est de terna spe-
qualitatis: sic autem non oportet passionem esse mo-
tum. Alii etiam dicunt q proprie loquendo et for-
oij

Ad rationes
ad primam.

Ad secundam.

Ad tertiam.

Eiber

septimus

3d quarter

5d quintans

queB(o. xv

Confir.

Secundo

Zertfo:

Quarto:

país notable

drīa iter gñā
glonē z motū

scd3 notabile

tertium nota
bile:

Griff notable

၎င်းတို့မှာ

Ethicozum

clci.

rões Arg. q
velectatic nō
fit generatio.

Secundo

Erto.

Ad rationes
q^{ue} tristitia nō
corrupte sed
est obiectum

ad secundam

Advertiam.

questio. xxvi.
Arguit pmo

Secundo

ନିଷ୍ପତ୍ତି

Benefit

notable pma

quid apphensione aliqua boni seu puenientis p modū pūis sicut dictū fuit satis i alia q̄stioe ppter qd tria sunt hic p̄siderāda scz obiectū sub rōe boni pūis apphensio ip̄a apphensio et p̄is delectatio ita q p h̄mōi apphensio ē fit nobis delectatio de obiecto apphensio. v̄z est q etiā aliqñ pōt nobis fieri delectatio de ip̄a apphensione: sed hoc est p actum reflexū. vel p actū supioris potētie cognitiue q apphēdim⁹ illā pōt apphēsiōne p modū boni seu puenientis pūis: ita q illa pōt apphensio fit obiectū scdē apphēsiōis p quā fit delectatio de illa pōt: et ita redit q sp delectatio fit de aliq obiecto p ip̄i apphēsiōne. Scdō sciēdū ē: q obiectū de q fit delectatio qñq ē opatio n̄f̄v̄l̄t opatione n̄f̄a dependēs ita q ip̄m vel ip̄ius pūis ē in n̄f̄a p̄tate aliqñ afit illud obiectū vel eius pūis non est in n̄f̄a p̄tate sicut esset aeris serenitas vel maris tranquillitas vel sanitas vel pulchritudo corporalis et h̄mōi ppter quod apparet q q̄stio p posita pōt dupl̄r intelligi. v̄nō modo de opatiōe q est ip̄a apphēsiō p quā fit delectatio. alio modo de opatiōe q aliqñ ē obiectū de q p ip̄i apphēsiō nē fit delectatio. Si q loq̄mur de opatione q fit obiectū et illa nō subit p̄tati n̄f̄e sicut ē v̄l̄t pluuiā: p̄tāt q delectatio n̄f̄a nō p̄ficiat talē opationē pluuiā ei nec p̄ficiat nec augeat nec p̄tinuat ex eo q de ea delectamur et hoc videt p se notū. Si aut illa opatiō de q obiectiue delectamur fuerit i n̄f̄a p̄tate. v̄t equare vel citare are vel speculari et huiusmodi: tunc ē dicēdū q delectatio quodāmodo p̄ficiat et p̄tinuat opationē: hoc est dictū q ip̄a aliq modo est causā vel occasio q opatio fiat intensi ovel diuturnior: et hoc est per experientiam manifestū: et rō huius est quia oia volūt et psequunt delectationē et beatit̄ et hōies. v̄z dī septimo hui⁹. v̄n etiam primo rhetorice dicit Ar̄. delectationes enī oia p̄sequunt et gratia ip̄ius delectari appetunt. sed velle aliqd trahit et inclinat ad illud vel le fine quo esse nō pōt. et delectatio non potest ēē sine obiecto delectabili nisi forte diminute v̄t apud spem vel memoriā. vel ppter spem obiecti delectabilis in fantasīa referuatam. ergo delectationis gratia inclinamur ad volendum opationes delectabiles. vel v̄l̄r obiectū delectabile: sed quod volumus si sit in n̄f̄a potestate hoc facimus et cōtinuamus. si aliud nō ipediat q delectatio quā habemus vel quā habere intendim⁹ de aliqua n̄f̄a opatione. incitat nos ad exercitium illius opationis et ad p̄tinuationē ip̄ius. et ita delectatio p̄ficiat opationem de qua obiectiue delectamur. Scz dubitatur per quē modum cum non videatur posse p̄ficere cā nisi per modū fortune vel finis vel efficientis. Ad quod videtur mihi dicēdū esse q non proprie per modum efficientis. obiectū ei delectationis et apphensionis p̄cedit naturaliter. delectationem et apphensionem. cum ergo efficiēs p̄cedat naturaliter effectū. delectatio nō pōt habere rōem sufficientis in respectu obiecti tñ pōt fieri dicit q sicut desiderū ponitur causa effectus motus ad obiectū adipiscēdū ita delectatio pōt fieri causa effectiue quietis et permanentie i obiecto adeptō In naturalibus ei sicut gravitas est causa motiva gravis deorsum sic ip̄a est causa

quietatis. tñs in loco deorsum. mō gravitati v̄l̄t est causa motiva videt correspondere desiderium ip̄i aut gravitati v̄l̄t cā q̄tatiua videt correspondere delectatio. Et tñ nec delectatio videt in h̄i respectu dicte opationis habere rōem forme p̄p̄e loquēdo q obiectū delectationis et apphensionis pōt esse extra appetitū et intellectū: et si sit itra hoc accidit. Sed ipsa delectatio respectu obiecti p̄tēndi faciendi vel p̄servandi pōt habere se per modum finis. sic q h̄o apphēdēs delectationem sub rōe boni vel conuenientis desiderat eam non habitā habere. vel habitā p̄servare. p̄p̄e qd ip̄ius ḡf̄a desiderat habere vel p̄servare oē il lud qd est necessariū vel cōgruū ad eam habēdas vel cōservandam. cuiusmodi est obiectū et sic intel lectus et appetitus actiue movēt ad illud obiectū non adeptū adipiscēdū. vel adeptū p̄servandum gratia delectationis inde puenientis vel p̄tente ture. Et ita patet q intellectus et appetitus et alii qñ cū hoc virtus alia mota ab intellectu et appetitu continuāt augeri et p̄ficiat actiue opationē et qua obiectiue delectamur vel delectari intendim⁹ delectatio autem illa per modum conuenientis apphensio et amata se habet in hoc sicut finis quō se h̄y dea Si aut questio querat de opatione que est ip̄a apphensio per quam de obiecto apphensio fit delectatio. tunc etiā docet experientia q delectatio sic p̄ficiat opationem: q ip̄a aliquomō est causa vel occasio q opatio fiat intensior et diuturnior. in tensus ei et diuturnior audit melodias vel fabulas qui de melodijs aut fabulis p̄auditiū delectatur. Ille diutius et intensius aspiciet aliquem ludum qui de ludo per visum delectatur. et sic de alijs. Sed tunc sicut prius dubitatur per quē modū delectatio p̄ficiat h̄mōi apphēsiōne et ita manifestū est v̄l̄t mihi videt q hoc non est per modum agētis Nam delectatio non p̄cedit naturaliter illam apphensionem. sed potius eam sequitur: omne autē agēs p̄cedit naturaliter illud quod actiue producit. Secundo etiam videtur mihi satis manifestum q delectatio p̄ficere potest talem apphensionem per modum finis amati et intenti sicut dicebatur et opatione obiectiua. nam qñ sit re flexio virtutis cognitivae et appetitivae super illam delectationem et illā opationē. vel etiā si actus directus virtutis cognitivae superioris feratur super eas: tunc illa delectatio sub ratione boni et cōnvenientis apphēditur et sic haberi vel cōservari desideratur per p̄is omne illud eius gratia desideramus habere vel cōservare. quod est necessarium vel congruum ad ip̄am habendam v̄l̄t cōservandam cuiusmodi ē illa apphēsiō. Et p̄cedatur v̄l̄t ut sicut p̄cedebatur p̄is de opatione obiectiua. Et hoc nō obstantē remanet dubiū quod Ar̄. reliquit insolūtum in decimo hui⁹. scz v̄l̄t recta et primaria intentione delectatio nem debemus eligere ppter opationem vel ecōtra. accidit enim sepe ppter minus bonum eligere illud quod est melius et p̄ncipalius: p̄t̄i quis eligat phylosophari ppter vitari et est in tali electione ordo p̄versus si p̄ncipaliter et primaria intentione appetitus feratur super minus bonum et eius ḡf̄a super minus bonum. si ita mē intentione

delectatio nō p̄ficiat opationē nē q ei⁹ obiectū p modū forme.

quō se h̄y dea delectatio ad apphensionē suā obiecti.

q nō p modū agētis

dubium delectatio sit ppter opationem

primaria ferat in magis bonū et aliqñ intentione scdaria fiat reflexio super minus bonū: nulla est per h̄eritas v̄l̄t si prima intentione diligo deū. ppter se ipsum et scdaria ppter me. scz qz michi bonus finis enī dī istis duobus modis scz primaria intentione et scdaria put cōmentator p̄fecte declarat se cundo celi mundi commento decimo et commēto vicesimo primo Quis ergo sit p̄fecte notum et p se q aliqñ diligim⁹ operationē p̄p̄e delectationem: in dubium est q earū debeat dici finis alterius intentione p̄ncipali de q̄ubio posteriori inquiretur. dubiū est etiā v̄l̄t delectatio p̄ficiat dictam apphensionem per modū forme sibi inherētis. et statim videt quibusdā q nō ppter hoc quia apphensio ponit in intellectu tanq̄ in subiecto et delectatio in appetitu. Sed istud forte non habet multam efficaciam: posito q idē sit realiter intellectus et voluntas scz ip̄a aīe substantia hoc enī posito concedere solū q delectatio est i aīa tanq̄ in subiecto remoto in qua tanq̄ in subiecto p̄p̄inquo est apphensio et nō obstat hoc dicere q aīa illa i ordine ad actū apphensionis vocaret intellectus et in ordine ad actū delectationis vocaret appetitus. Alii aut dixerūt delectationē esse in apphensione quā ip̄a cōsequit tanq̄ i immediato subiecto p̄p̄e hoc q aīa nō pōt delectationē recipe re nisi tali apphensione mediante modo dispositio necessaria subiecti ad receptionē alicuius forme subsecutis videt ad illā formā se habere passivē siue subiectiue sicut dispositio necessaria agētis ad agēdum aliqñ effectū se habet ad illū effectum actiue forte tñ q nec ista rō est necessaria p̄mo quia multi ponerent q aīa nō solū se haberet ad h̄mōi actus passivē. sed etiā actiue: et ita esset dubium an apphensio illa esset dispositio aīe ad delectationē actiua vel passiva scdō qz frigiditas videt esse dispositio necessaria materie ad receptiōnem dū formā aque: et tñ ip̄a nō recipit aquā sic q forma aque educat ab intrinseco de potentia frigidi tatis. quia tunc forma aque non maneret illa frigiditate corrupta puta si aqua calefieret. q est falsum verum est q nō est simile de frigiditate ad formā aque: et de illa apphensione ad delectationem cōsequentē qz forma aque pōt manere corrupta frigiditate delectatio aut nō pōt manere cessante apphensione in talibus aut formis quā vna necessario p̄supponit aliā in eodē subiecto ē satis difficile an posterior sit ab intrinsecoeducta de potentia prioris. vel solū de potentia subiecti sunt arū qd inquirere videt magis esse speculativum qz morale ideo dimittit. Ad p̄p̄dendū est ergo ad rōes p̄ncipales. Ad p̄mā dicit Ar̄. q delectatio sequēs actū prudentiē vel virtutis non impedit prudentiē vel virtutis: sed aliena delectatio nes vt que a speculari et discere pueniunt v̄l̄t viciū magis faciunt speculari et discere. Ad aliam pōt dici q si opatio capiat large p actu quocūqz actiui aut passivi cōcedendum est q delectatio est opatio sed tūc questio nō esset intelligenda v̄l̄t tūc delectatio p̄ficiat illā operationē que ē ip̄amet delectatio p̄ficiēs: sed v̄l̄t delectatio p̄ficiat illā opationem que est obiectū delectationis vel ei⁹ apphensio Si aut opatio capere s̄r

ctius p actu pueniēte ab actiōe in passivū nō per modum sequele necessario cōnere acut p̄cedēti: et passio cōtra opationem dīctā capere p̄o a ctu pueniēte ab actiōe in passivū per modū sequēti ad aliū actum et necessario cōnecti ei. tñ forte dici pōt q delectatio esset nō opatio: sed passio qñ forte delectatio necessario sequit apphensionem obiectiue cōnvenientis et pūis et ei necessa rio connectit. Ad hoc aut q Ar̄. dicit delectationem esse felicitatē vel operationē dicit p̄p̄e q est predicatio causalis. nō formalis qñ etiā dī q minus p̄fectū nō p̄ficiat magis p̄fectum pōt dici q verū ē p modū finis dicit primaria intentio ne. n̄ aliter est possibile sicut dictū fuit et postea dicitur qñ etiam dī q felicitas que est opatio que dam cū sit qd p̄fectissimū non indiget q aliquo alio p̄ficiat videndū est q simplr p̄fectissimū cuiusmodi est solus deus nullo alio p̄fici pōt: scz p̄fectissimus actus human⁹ bñ p̄ficiat per aliū actum humanū. sic q ip̄e cū illo alio actu est eligibilior et magis cōtinuari pōt q sine eo: ita opatio que est felicitas pōt p̄ficiat delectationē. Ad aliam datā fuit solutio i corpore questionis

ad terciam.

Teritur vicesimo septimo. Quid delectatio in opatione virtutis vel potētie ipediat delectationē in opatione alterius. Arguit p̄mo sūt sui iurē impeditiva nisi habeāt adinuitē aliquā oppositionē: sed opationes vel delectationes duarū diversarū potētiarū nō h̄nt adinuitē aliquā oppositionē qñ illa esset oppositiō p̄tāria qd esse nō pōt: qz cōtraria nata sunt fieri circa idē. Itē quēcūqz due potētie cognitivae vel sūt subordinatē ita q actus vni⁹ depēderet actu alterius vel sūt nō subordinatē ita q actus vni⁹ non dependet ex actu alterius. sicut sūt visus et auditus si sūt subordinatē tūc opatio vni⁹ nō est impeditiva opationis alterius: sed potius mutua. Si vero sūt nō subordinatē adhuc pōt sūt mul in opationem sicut visus et auditus. Si aut opationes non impediūt se invicē. non videt q delectationes cōsequētes debeāt se invicē impedire ideo et c. Item quod est augmentatiū alterius non est impeditivū ip̄ius: sed delectatio v̄l̄t augmentat delectationē tactus: quod ex hoc apparet: quia delectatio in veneris que est delectatio tactus maioratur si visus fuerit delectatus et delectabilis bibimus pulchrum vinum qz turpis coloris. imō si in cibo visus: aut olfactus passus fuerit abhominatōnem gustus etiam abhominatōnem patet ideo et c. Item quilibet delectatio minuit quā h̄bet tristitiam. ergo vna delectatio nō minuit aliā delectationē. s̄is p̄z septimo hui⁹ vbi dī expellit aut delectatio tristitiam et que contraria et que contingens et idē dicit in decimo li bzo cōsequētia videt manifesta qz quod minuit aliquam tristitiā nō videt minuire delectationē illi. tristitie contrariā: sed potius augere et saluare: sicut illud qd minuit frigiditātē saluat potius et auget calorem q impedit. Ad oppositiū appa

questio. p̄z vij.

Arguit p̄mo

Secundo

Tercio.

Quarto

oppositum

scdō notabile

duplex sensus questionis.

dubitatio quod delectatio p̄ficiat opationes

ret per. **Ar.** i septimo huius. **¶** Sciendū est qd fa-
tis per experientia & inductionem pot esse notus
q quilibet delectatio minuit vel expellit quālibet
tristitia & q etiam multe delectationes aliquatū
potentiarum expellunt vel minuit delectationes
aliarum potentiarum: sed huius causa declaranda est
modus per quē hoc fiat. de quo michi videt. cum
non sit scdm delectationem vel tristitia motus p
se: sed sicut per modū sequele ad aliā mutationē
scdm prius dicta. q neq delectatio per se cor-
ripit tristitia neq tristitia per se corripit delecta-
tionem neq delectatio delectationem: neq tri-
sticia tristitiam: sed per accidens. omnia ista sunt
possibilia. **¶** Ad quorū evidentia sciendū est q
nos possumus loqui de delectationibus & tristitijs
contrarijs. vel de non contrarijs: si sit sermo de
contrarijs: apparet satis q delectatio nō agit sup
tristitiam nec e contra: sed delectatio cōsequit ap-
prehensionem convenientis: & tristitia apprehen-
sionem disconvenientis: ideo qd corripit hūc i ap-
prehensiones corripit ex consequenti delectationem
tristitiam consequētes: & quod mutat potentia co-
gnitivam de vna hūc i appprehensionē in aliā. mu-
tat ex consequenti appetitum de delectatione i tris-
titia. vel e contra. Si aut loquamur de delectatio-
tionibus & tristitijs non contrarijs: adhuc est ma-
nifestius q vna per se nō corrumpit aliā salte acti-
ue: sed per illū modum vna corripit aliā quia vna
corrumpit operationē: quam alia cōsequit et sic
ex consequenti corripit illam. hoc aut sic sciri pot
delectatio enī per modum finis amati perficit: au-
get & continuat operationē quā consequit. vī
ctum est i alia questione in qdum enī delectatio est
scdm seipsā appetibilis per modū finis appetit
est innatus inclinare ad eā. psequendam & cōtinu-
andam & per consequēs ipsius inclinatur ad opera-
tionē quā ipsa psequit psequēda. exercēda & p-
nuandam e contrario aut tristitia per modū repu-
gnantis finis inficit & repellit operationē quā ipsa
consequit in qdum enī tristitia scdm seipsā est fu-
gibilis appetitus inclinat ad illā operationē repel-
lenda quā tristitia consequit. **¶** hīs aut sequit q
aīa gsa delectationis continuādet augende est in
tantavalde gsa tristitie repellende: circa opatio-
nem et obiectū ad quē tristitia consequit aīa aut
cum sit virtutis finis non pot ad diuersa simul in-
tendere perfecte: sed intentat vni valde quasi non
pot alijs intendere: & vniuersalit quanto magis i-
tendit vni isto minus pot intendere alteri. **¶** Iuxta
illud pluribus itentus minor est ad singula sens
hoc ergo modo manifestus est q aīa circa aliquā
operationem delectata vel tristata multū intendit
illi operationi: & per consequēs parum intendit ali-
is operationibus: & qto minus intendit eis: tanto
minor consequit eas delectatio vel tristitia. propt
quod isto modo delectatio vel tristitia i opere vno
repellit vel minuit delectationem: vel tristitiam
dupl. cōtingit in opere alio. sicut enī delectatio i vno opere mi-
nuit delectationē in alio opere & tristitia tristitiā
et delectatio tristitiā & e contra. **¶** Sed hic opor-
tet diligēt attendere qd plures potentias in suis
operationibus simul delectari vel tristari cōtingit
duplicif. vno modo circa idem obiectū & circa il-

lum cibum vel istā mulierem. Alio modo circa di-
uersa obiecta: gustū circa cibū auditum circa
cantū mulierū. si aut sit delectatio vel tristitia plu-
rium potentiarū circa idem obiectū: tunc vel vtra-
q potētia circa illud obiectū delectabit iudican-
do ipsū cōueniens esse vel vtraq tristabit iudican-
do ipsū esse discōueniens. vel vna delectabit et
alia tristabit. **¶** Si ergo vtraq delectat. verbī gsa
visus in pluchytudine mulierū & auditus i eius
dulci cantu. tunc delectatio in ope vnius potētie
nō minuit delectationē in opere alterius: sed po-
tius augebit. adulter enī plus delectabit in cantu
pulchre mulieris & lasciuē q in cātu turpis & in-
decentis & tu libentius odorares pluchytū lozem
q turpem cōsimili exstet odore & causa huius est
colligatio sensuū exteriorum ad eādem interiorē
potentiam cū enī plures sensus cōcordant de cō-
uenientia obiecti. estimatiua firmius adheret eo-
rum iudicijs. **¶** Et sic inde maior sequit delecta-
tio eodem modo maior sequit tristitia si plu-
res sensus cōcordant de disconuenientia. si vero
discordant tūc delectatio minus minuit tristitiā al-
terius & e contra propt hoc q estimatiua nullū perit
firmi iudicij sed quasi dubitabit an totale obiectū
sit sibi cōueniens vel discōueniens & ita nec delecta-
bitur nec tristabit intense nec per cōsequēs
sensus exteriorēs itense delectabunt vel tristabunt
tur propt eorū colligantiā ad virtutes interiores
que tanta est q si estimatiua iudicauerit aliquē ef-
se imū: undiciā in cibo vel in potu qdūcūq boni
fuerint saporis & odoris & gustus ob hominabī-
tur & olfactus. **¶** Si aut delectationes & tristitie
plurium potētiarū fuerint circa diuersa obiecta.
et nō subordinata. tūc habebit veritatem illud qd
prius dicebatur scz q delectatio minuit delecta-
tionem & tristitia tristitiā: & delectatio tristitiā &
e contra modo superadito. sic enī bñ dicit. **Ar.**
q amātes fistulas nō possunt sermonibus atten-
dere si audiant fistulantem propter qd gaudētes
quocūq vehemēter nō operamur alterum & alia
faciamus alijs quiete placētes. hoc idem enī ap-
paret in tristitijs nates enī equi cōstringimus vt
non sentiat pedis dolorem. **¶** Scdm aut ea que di-
cta sūt rōnes i principio questionis adducte pro-
cedunt si quis intenderit. Alique enī satis arguit
q delectatio nō per se diminuat delectationē quā
tamē diminuat modo pcedito scz q aīa vni mul-
tum enī intentis minus intendit alijs nisi probat.
Et sic est finis questionis.

Meritur viceſſimo octauo. **¶** Trum questio. **¶** Trum
principali intētiōe delectatio sit p-
pter operationē. vel operatio ppter
delectationē. multi aut probare nū-
tur q operatio sit ppter delectationē
intentione pncipali per rōnes sumptas ab **Ar.**
et eudoxio quarū prima sit ista. optimū semper in
tentione primaria debet poni finis aliorū maius
bonū minoris boni: semper enī deterius est gsa
melioris. vt of. septimo politice: sed delectatio vi-
detur esse quid optimū. ergo & c. minorem pbat

rōnes solunt
ex dictas.

af q opatio
sit ppter dele-
ctationem

rō eudoxij

Eualo

Defensio

Eudoxius capies pro pncipio manifesto illud ee
optimū qd oīa appetunt: illud pncipiū videt esse
concedendum. qd cum bonū sit obiectū appetit:
nichil videt per modū obiecti posse ad se trahere
vniuersalit oēm appetitū. nisi sit in bonitate potē-
tissimū quia tale est oī enī bonū. sed nō est oī enī
si bonū nūl quod est optimū scdm seipsū. Si igit
illud pncipiū concedat oportebit etiā modo con-
si mīlī cōcedere illud esse optimū oībus cognitio-
ne vtiens quod oīa appetitū cognitione vtiētia
sed delectationē appetit oīa tā rōnalia q irrōnalia
put experimur ergo & c. **¶** Hanc aut rōnem po-
stam ab eudoxio p modū disputatiōis approbat.
Ar. in septimo huius dicēs. & psequi aut oīa et
hoīes et bestia delectationē signū quoddā est eius
quod est esse aliquatū optimū ipsā. **¶** Verum est q
stanti instari pot istī rōni sicut inuit. **Ar.** in septi-
mo huius dicēdo q dicta rō haberet efficaciam si oēs
appeterēt eādem delectationē: sed non est ita alijs
enī et alijs alias & alias appetit delectatiōes & ad
inuicem sepe contrarias. licet ergo oīs homo ap-
petat delectationē. si nulla est delectatio quā oīs
homo appetat. ideo de nulla delectatione cōcludi
potest q sit quip optimū. **¶** Sed **Ar.** hūc istan-
tie responder duplicif pmo sub his verbis scz qm
non eadem: neq natura: neq appetitus: neq
est neq videt neq delectationē psequunt eandē
oēs. delectationem in oēs. **¶** R quibus verbis fen-
tentia confirmas pteactā rōnem pot extrahi du-
pliciter. primo scz q causa quare nō oēs appetit
eandē delectationem est qd non oī eadē natura. i.
complexio naturalis idita nobis a natūitate nec
idem habitus p affuectū acqisitus: natura est
imperfecta & habitus prauus nō psequit optimā
delectationē: sed sibi ppositiōabilem scz prauus
vel imperfectus. sed si esset oīm eadem natura scz
perfecta & idem habitus scz optimus. oēs appete-
rent eandem delectationē: & illa est quā pdicta rō
concludebat esse qd optimū quod videt enī per-
fecto viro & studioso iudicandū est ac si oībus vi-
deretur studiosus enī circa singula iudicat recte.
Alia aut sentētia pot capī ex dictis verbis **Ar.** q
generi toti delectationum puenit terminare appe-
titum quod ex hoc patet. qd oēs appetunt delecta-
tionem: sed hoc quod nō oēs appetit eandē sicut
fiscat q praua delectationes terminat prauos bñ
bonos & optime optimos. illud aut est optimū qd
terminat optimū appetitū ergo aliqua delectatio
est quid optimū. **¶** Scdo aut **Ar.** instāne pteacte
responder sub his verbis forte aut ei psequit nō
quā existimāt neq quā vtiq dicent: sed eādem
cuius rōnem assignat dicēs oīa enī natura quod
dam diuinum ex quibus verbis capi debet q licet
alijs hoīes propter alias ipsorū naturas & alios
habitus appetant alias & alias delectationes par-
ticulares. nī oēs appetit eandem delectationē fi-
nalem: & psequuntur licet hoc ipsi non percipi-
ant. ideo de ille finali delectatione rō sufficienter
concludebat. **¶** Sed tunc est dubiū quomodo ve-
rum sit. q oēs appetunt eandem delectationem.
Ad quod pot dici p babilif q qui naturaliter appe-
tit aliquā operationem habentem sibi annexā de-
lectationē. ipse etiā naturalit appetit illā delecta-

tionem: oēs enī natura scire desiderant. vt of. phe-
nio methaphysice. & oēs ipsum scire aliquatū pro-
sequitur in hoc nō obstante credi debet q oēs ali-
quam appetunt eādem scientiā finalem scz maxi-
mā excellentissimā scibilis. nullus enī interroga-
tus si vellet pfecte cognoscere deū diceret nō vel-
lem illam etiā oēs psequit. vel in forma. p pta
vel quia aliquid in ipsā ordinatum: psequit oēs
enī humane nōcie imo vniuersalit oēs actus
humani in illam finalit ordinant: si in eius opere
constat humana felicitas: & hoc fuit declaratum
satis in primo huius: scz in quarta questione nec in
quinta. **¶** Et ergo itentio **Ar.** q oēs hoīes ap-
petunt naturalit illam sūmam delectationem que
dei sūm. c contemplationi annexa est: cuius rō est
vt dicit. quia oīa enīa qstuntūq de prauata hnt
naturaliter in se quoddā diuinum. q quod natu-
raliter tendunt in p pium bonum: & hoc etiā expa-
mit **Ar.** in decimo huius dicēs. fone aut & ita p-
ius est aliquod naturale bonū melius: q scdm se
ipsa quod appetit p pium bonum: & illud diuinū
vel naturale bonū forte nichil aliud est q natura
vniuersalit scdm quod ipsa est quedam partit
pata similitudo primi boni. vel scdm q ipsa conti-
nue recipit esse sūm a primo & sūm o bono semper
enī pma causa plus influit in quodlibet causatū
suum q quēcūq secundaria. sic ergo declarata sit
ad illud ppositum prima rō **Ar.** & eudoxij. **¶** Se-
cundo ad idem arguit sic: quia ex eodē fundamēto
to in oī genere cause causa prima est vniuersalit
ris causalitatis quā cause posteriores: sed in oīa
bona humana delectatio videt vniuersalitioris cau-
satis in genere cause finalis pbatō quia cau-
salitas finis est i mouendo appetitū ad ipsū amo-
rem & psecutionem. nullū aut humanum bonū
nō uet ad hoc vniuersalit appetitū cognosciti-
uum q delectatio. cū expertum sit oēs bestias et
hoīes psequi delectationes. ergo delectatio est
prima i genere causariū finalium. & per cōsequēs
operatio est itentione primaria ppter ipsā. **¶** Trē
perfectibile primaria itentione ordinat ad suam
perfectionem p piam tanq in finē. sed delectatio
perficit operationem ideo & c. **¶** Et fortificat rō quia
delectatio perficit operationem non quocūq mo-
do: sed vi supueniens quidam finis vt dicit **Ar.**
¶ Item oīa humana bona sunt itentione prima-
ria propt optimū quod est ipsa felicitas tanq
propter finem: sed **Ar.** dicit delectationem esse
felicitatem & quid optimū quod probat tali rō-
ne. felicitas cū sit opatio perfecta est operatio nō
impedita. hēc aut est delectatio quare erit delecta-
tio optimū. **¶** Item prima itentione semp de-
terius est gsa melioris vt dicitur septimo politice:
sed delectatio videtur esse melior operatione
quia ipsa est generatiōe posterior cum ipsa con-
sequatur ad operationem: autē generatiōe
sunt posteriora priora sunt specie substantie id est
via perfectionis vt dicit **Ar.** nono methaphysice
ergo & c. **¶** Et cōfirmat q finis habet rōnem vlti-
mi. ideo eud magis est posterius magis videtur
habere rōnem finis delectatio autē est posterior
operatione ideo & c. **¶** Item illud est maxime eli-
gibile & psequēs oīa alia sūt eligibilia ppter ipm **Sexto**

Solutio

scdo rō pnci:
palit arguit

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo.

Octauo.

Nono.

Decimo.

In oppositum.

Secundo.

Instituta prae-
lam rationem.

quod est eligibile non propter aliquid aliud alteri
neque alterius gratia tale autem confessum est esse dele-
ctationem ut dicitur Aristoteles nullum enim interrogamus cu-
ius gratia delectatur ut secundum seipsam existens eligibile
delectationem unde etiam primo rhetorice dicit de-
lectationem esse in se ipsa prosequitur et gratia ipsius dele-
ctari appetunt delectari diffinitum autem est his bo-
num et finis. Item optimum magis est ponendum
de illo genere quod est determinatum ad res melio-
res et excellentiores quam de illo quod est commune rebus
viliioribus sed genus delectationis est magis approp-
riatum rebus excellentibus et genus operationis est
magis commune rebus viliioribus ergo optimum gratia cuius
alia sunt magis debet poni de genere delectationis
quam de genere operationis maior videtur manifesta quod
nichil reputandum esse venerabile in quo cum viliioribus
conuenimus sed solum in quo cum superioribus mi-
nor probatur primo quia aetatis et inaequalitatis puenit ope-
rari sed solis aetatis non adhuc omnibus sed solis co-
gnoscentibus conuenit delectari. Secundo quia si de
operationibus et delectationibus hominum optimorum
laquamur operationes erunt circa bona et circa ma-
la circa utrumque enim bonus homo bene operatur sed
delectationes determinate erunt ad bonum bonus
enim homo non nisi in bonis delectatur. Item quod est
grauis aut levis in loco suo naturali conuenientior
est ipsi graui aut leui magis habet rationem ultimam
et finem quam motus siue tendentia ad illud sed delecta-
tio est tanquam delectatio in obiecto amato alij autem actus
humani se habent per modum tendentiae in ipsi ideo
et. Item manifestum est quod in ludo delectatio non
eligitur propter operationem sed econuerso quod sepe
operatio circumscribitur delectatione esset fugibilis
tanquam leuius et danosa apparet etiam quod coitus non
eligitur naturaliter propter operationem quia mu-
lier impregnata adhuc appetit coitum naturaliter et
tamen circumscribitur delectatione operatio esset ocio-
sa imo potius damnosa quam utilis si ergo natura ni-
hil facit ociose sequitur quod coitus propter delecta-
tionem eligatur non econtra et si hoc in istis concedatur
rationabile est quod ita concedatur in alijs. Item mul-
ti ponunt amorem idem esse quod delectationem et in
actu amoris consistere felicitatem et per consequens
delectationem esse felicitatem sed propter felicitatem
sunt omnia alia bona humana ergo omnia alia sunt propter
delectationem. Item istud non obstantibus Eustratus
et Alibi in suis commentis tenent expresse
contrarium. Ad quod Eustratus arguit primo per hoc
quod Aristoteles non dicit delectationem esse finem operatio-
nis sed velut quandam finem per hoc innuens quod non
sit simpliciter finis et intentione primaria sed quo-
dammodo secundum se secundum quid et intentione secundaria
Ad idem arguit rationibus sic finis posterior ad
ueniunt operationibus et generationibus quarum sunt
fines delectatio autem simul coest ei quae secundum natu-
ram operationi ergo non est finis eius. Sed ista
tur forte non immerito contra illam rationem primo quod
delectatio et si non sit posterior operationi secundum
tempus est tamen posterior ea secundum naturam et iterum ope-
ratio non sit posterior ipsa delectatione cum Eustratus
dicat eam esse finem delectationis et iterum alia
vel corpus aiatum est finis nutritionis et aliarum
dispositionum conuenientium corpori animato.

si deterius sit sepe gratia melioris et in alia ve-
pus aiatum non aduenit posterius predictum sed pri-
us imo etiam felicitas humana videtur esse prima in
intentione propter hoc quod homo cum sit substantia
est melior naturaliter et nobilior ipsa felicitate quod
est accidens quoddam et semper deterius est gratia me-
lioris et in homo non aduenit posterius ipsa felici-
tate sed econtra ergo illa ratio Eustrati non ma-
gnam videtur habere efficaciam nisi forte quia bene pro-
bat quod delectatio non est finis operationis primum modum
per quem terminatur generatio aut mortis finis generationis
aut mortis. Alia ratio Eustrati est quod si delectatio
nec est finis operationis sed quod nulle deberet
exerceri operationes quibus essent maiores annee tri-
sticie quam delectationes et econtra sequitur quod omnes ope-
rationes exerceri deberent quibus maiores essent annee
delectationes quam tristicie consequens est falsum
ergo et antecedens primo ergo consequentia ex hoc
patet quia secundum rationem finem oportet cetera mo-
derari ideo oportet ut sit facere omnia quae sunt prae-
finita et diuiniere contraria felicitas consequens appa-
ret in opere fortitudinis ubi fortis faciendo quod
facere debet expectat et sustinet vulnera aut etiam
in ore ubi plus est doloris et tristicie quam delecta-
tionis ut dicitur in tertio huius et experiri esse vide-
tur econtra etiam nulli est oportunitas exercere coitum
cum non sua muliere vel ut re alterius ipso inui-
to contumaciter in tali opere plus delectaretur quam
tristaretur si autem esset dicitur quod propter delecta-
tionem operanda essent inhonestas vel propter non tristari
honestas fugienda imo omnes habens rectum iudicium
assereret honestas esse faciendam etiam si sint tristitia
vel indelectabilia et omnia inhonestas esse fugienda
contumaciter sunt delectabilia hoc pulchre dicit
Seneca in epistola inimitias ad Lucillum dicens vir
bonus quod honeste se facturum putauerit faciet
etiam si ne pecunia si laboriosum erit faciet etiam
si danosum erit faciet etiam si periculosum erit rursum
quod turpe erit non faciet etiam si pecunia afferret
etiam si voluptatem etiam si potentiam vel honorem
ab honesto nulla re detrebit ad turpia nulla spe
inuitabit. Et Tullius in libro de officiis ne-
mo enim iustus esse potest qui mortem qui dolor
qui exilium qui celsitatem timet aut quae sunt his co-
traria equitatis ante ponit ergo operationes non sunt
propter delectationes sed econtra Sed isti rationes
uis sic fulcite possent alij respondere dicentes quod
non omnes delectationes sunt eiusdem rationis sicut
nec omnes operationes sed operationibus turpibus an-
nece sunt turpes delectationes et honestis hone-
ste sicut apparet septimo et decimo ethicorum dele-
ctationes autem turpes non sunt simpliciter dicende de-
lectationes quod uis dicant delectationes deprauidas
ut apparet ibidem dicitur ergo quod sicut mali gratia de-
lectationis si turpium operantur turpia et male sic vi-
ri boni gratia delectationum honestarum operantur ho-
nesta et bene. Supponeret etiam quod pars rationalis om-
ni non preferenda est parti sensuali in eo quod illud tur-
pe dicitur et malum quod a recta ratione discordat. Tunc
respondet ad rationem concedendo consequentiam si in
telligatur de honestis delectationibus secundum concordia-
bus recte rationem et de tristitijs correspondentibus et
quando arguitur quod consequens sit falsum quod in opere

scdā rōnem
cū

Tullius.

Calpurnius.

ratio si ad pri-

fortitudinis plus est doloris et tristicie quam de-
lectationis diceret quod hoc forte est verum de delecta-
tione et tristitia sensualibus sed non est verum de in-
tellectualibus sicut dictum fuit in tertio libro quod de
vicecima quarta diceretur etiam quod inuoluntarius coitus
indecenti nullo modo delectaret secundum intellectum
neque iustus in iniusto usu rei alterius diceret ergo
quod nunquam propter delectari operanda sunt inhonestas
quia inhonestas nunquam sunt delectabilia simplici-
ter nec honestas tristabilia vel si aliquibus hone-
stas annexa est aliqua tristitia tamen plus est in eis
delectationis quam tristicie sicut dictum fuit. Item
alia ratione Eustratus arguit sic sicut se habet ope-
ratio sensus ad delectationem sensualem ita ope-
ratio intellectus ad delectationem intellectualem sed
operatio est finis delectationis sensualis tam in
cibus et potibus quam in veneris actibus non enim
imaginandum est quod natura nobis instituerit cibum
et potum finaliter ut delectemur sed ut nutriamur
et viuamus nutriti autem et viuere et operatio est ergo
delectatio est gratia operationis. Sed autem natura instituit
nobis cibum finaliter ut nutriamur et viuamus
et non ut delectemur apparet primo ex eo quod
ipsa plantis instituit cibum et potum vel eis pro-
portionabilis quibus tamen plantis delectatio non
conuenit hoc ergo est ut nutriantur et viuamus. Secundo
quia in nobis cum expedit ad nutriendum et viuendum
accipere cibum secundum corpus destitutum per consumptionem
humiditatis calido tunc magis delectamur in
cibo corpore pro repleto et restituito quod non expedit
ad viuendum et nutriendum capere cibum cessat dele-
ctatio nisi forte per artificialem delectationem ciborum
et potuum puocetur. Tertio quod cessante delectatione
ut in somno non cessat natura neque remittit ab eius
actione circa cibum et potum. Quarto hoc apparet
ex differentia animalium et plantarum circa nutrimen-
tum plantae enim habentes naturaliter alimentum co-
tunc non indigent electione nutrimenti animalia
autem alio indigent nutrimento et non semper sibi
neque naturaliter coniuncto indigent electione quo-
dammodo quod acceptat et persequitur conueniens et re-
futant vel fugiunt disconueniens nam sine tali ele-
ctione plantae possunt viuere animalia autem non possunt
ideo natura non deficiens in necessarijs nec abundans
in superfluis instituit animalibus delectationem
in cibo conuenienti et tristitia in disconuenienti ut
determinarent ad acceptandum nutrimentum conue-
niens per annexam delectationem et ad refutandum
disconueniens per annexam tristitiam quas plantis
non instituit tali determinatione non indigentibus ex
quo per naturam delectationem et tristitiam ordinasse
ad acceptationem vel refutationem nutrimenti non
econtra. Si autem etiam videtur esse de veneris delecta-
tionibus natura enim per coitum intendens genera-
tionem ad salutem speciei appropinquat coitus delecta-
tionem ut per ipsam animalia determinarent ad exercen-
dum tale actum sicut enim ad salutem individui natura
dedit nobis cibum ita ad salutem speciei ordinauit
coitum propter quod in plurimis generibus animalium vide-
mus delectationem in coitu et coitum cessare femel-
lis impregnatis licet in aliquibus secundum specialiter in
hominibus non sit ita propter causam specialem in libro de
animalibus scrutanda. Sed adhuc alij respondent

isti rationem concedentes quod sibi cognitio et consequens
delectatio vel tristitia sunt gratia operis sequentis
scilicet nutritionis et vite. Item sensus spermatis et prius
delectatio sunt bene gratia generationis neque enim talis
sensatio et consequens delectatio est vltima finis
ideo nihil est mirum si in aliqua interiori operatione
ordinentur. Sed hoc totum nihil est ad propositum que-
ritur enim est de operatione quod est cognitio obiecti dele-
ctabilis et de delectatione persequente an illa cogni-
tio sit illius delectationis gratia vel econtra. Item si gratia
virtutis visio obiecti sit gratia delectationis consequentis
vel econtra et virtutis sensus cibi datur est nobis propter
delectationem consequentem vel econtra diceret ergo
illi quod natura dedit nobis sensum cibi ut inconue-
nienti delectaremur in disconuenienti tristaremur
et iterum dedit nobis huiusmodi delectationem vel tristitiam
am ut acceptarem cibum puenientem et refutarem
disconuenientem et hoc totum natura iterum dedit no-
bis gratia conuenientis nutritionis et vite. Sic ergo ex
dictis non est mihi manifestum quid ad praesentem questionem
debeat responderi magis tamen illi qui consentio quod po-
nit operationem esse finem delectationis propter hoc
quod plurimi philosophorum excellentissimorum tenere
vident illam viam non enim consuevit Aristoteles de
cere quod felicitas in passione consistat sed in opera-
tione dicens tamen delectationem esse passionem et si alij
quando dixerint delectationem esse felicitatem vel esse
quid optimum hoc non dixerint nisi inquantum dicebat
ipsam delectationem esse operationem non impediri
quam propositionem (ut puto) non intendebat esse ve-
ram secundum predicationem formalem sed secundum ma-
terialem siue causalem quia diceret delectationes
esse felicitatem id est felicitatem esse per se delecta-
bilem tanquam delectatione eam inseparabiliter conse-
quente. Similiter et omnes theologi magni felicitatem
dicunt consistere vel in actu intellectus vel in amo-
re propter quod si postea probatum fuerit quod non sit idem
amor et delectatio concludetur quod felicitas non sit de-
lectatio sed alia quedam operatio et hoc esset maxime
concedendum si teneretur quod felicitas formalis consisteret
in opere intellectus non in actu aliquo volunta-
tis. Item illud magis debet poni finis cui propter
conuenit ratio bonitatis sed plus conuenit operationi
quam delectationi consequenti ideo et maior manifesta
est quia finis debet esse optimum omnium aliorum et sic
debet esse primo bonum et quod sicut dicitur commenta-
tor secundum methaphysicam nichil est bonum nisi propter
causas finales et propter quod unumquodque est tale
et illud magis et per prius tale minor probatur per
hoc quod operationem honestam delectatio sequitur ho-
nesta et inhonestam inhonestam tanquam in genere boni et
mali delectatio specifice per operationem et quia pos-
sibile est in actibus virtutum moralium quod prudentia ve-
re iudicabit et erit opus bonum et non sequetur ele-
ctio forte etiam quod sequetur electio quae etiam erit
opus bonum et non sequetur delectatio sed magis tri-
sticia. Item si iudico illud pauperem virtuosum in-
digere et quod si possem debere ei subuenire et si seque-
actus voluntatis quo vellem ei subuenire si possem
non delector tamen sed compatior ei et contristor eo quod
non possum ei subuenire. hec ergo omnia opera sunt bona
secundum se ipsa sic secundum non rationem delectationis nullam
enim opus sibi esse delectationem cum nichil ibi appa-
ret

hēdāt p modū cōueniētis pñtis: nisi forte ibi fies-
ret reflexio intellectus sup pñctos actus de quibus
tūc pñctus posset delectari recta ei rō vñ in his
esse regla bonitatis oim subsequentiū siue pñctūz
ad volūtatē siue pñctūz ad pñtē sensitiuā: hoc
apparet satis in scdo huius vbi dicit Aristotē scdm
passiones neqz studiosi dicimur neqz prauit: neqz
laudamur neqz vituperamur: non em laudat aut
vitupat q timet aut irascit sed q quāt. qñ dicit
qñlra vel circa rectū iudiciū rōnis irascit aut ti-
met ille vituperat: qui aut vt rō decreuit laudat:
z uia intelligendū est de delectatiōibus z tristitijs
cū ipse sint quedam passiones: ppter qd bonitas
delectationis reducitur in bonitatem operis rōnis:
quod etiā ex hoc patet q tristitia qñqz sunt bone et
honeste: qz sunt scdm rectū iudiciū rationis. vt si
qz amico vel hōi pñctus dolenti condoleat: et de
ei⁹ tristitia cōtristat: z forte q illud ampl⁹ decla-
rabit qñ tractabitur de felicitate in decio. Ad
rōnes alterius pñtis posset rñderi: Ad primā dicit
ref q opatio melior est delectatione: z cōcedere
tur illud esse optimū qd oia appetunt intentione
pñctia: z hoc nō est nō nisi deus: cōcedere etia
q oia appetūt delectationē inquantū appetūt deū
qui est delectatio: sed etiā sic oia appetūt operati-
onē: qz sicut de⁹ est delectatio sic est opatio idē ei
est deus dei delectatio: z ipsius immanens opatio:
vt patet duodecimo methaphysice: Si autē loqua-
mur de alijs delectationib⁹ et operationib⁹: scz
in illis in quib⁹ delectatiōes distinguunt ab opa-
tionib⁹: tūc est eque vel magis concedendū q oia
appetūt operationes qz q appetūt delectatiōes na-
turaliter apparet enī actiua et passiuā neutralia
naturaliter appetere suas pñctas operationes: ppter
qd actiua statim agūt naturaliter passiuo pñctante
et patiūtur passiuā actiua pñctante: qñ etiā dicit q
oia cognitiōe vñctia magis naturaliter appetūt
delectationē pñt dicit q verū est sed non intentio-
ne pñctiali si rectus fuerit appetit⁹: sed ea rōne
qua annexa est opationi q est finis: et qz ea pñctit
et decorat apparet em q oia cognitiōe vñctia ma-
gis naturaliter appetūt opationem q delectatio-
nē ex eo q sepe non solū volumus videre delecta-
tā sed z aliqz tristitiam inferentia: Ad illud
qd additū est ab aristotē scz q oēs appetūt eandē de-
lectationē: vel oēs pñcti delectationē eiusdē rō-
nis: dicendū ē sicut pñs q intentione pñctiali
appetūt eandē opationem gratia cui⁹ appetūt eā
dem delectationē consequentē: Ad hoc etiā qd
dicit delectationē scdm totū genus terminare ap-
petitū dicit q nō. intentione pñctiali s3 ratione
opationis quā psequit si fuerit appetitus rect⁹: z
nō infectus: Ad scdm rōnē qz ex eadē radice
pcedit cū pñctia rñderi sicut ad primā. Ad alia
pñt dicit q pñctibile qñqz melius ē sua pñctiōne
z finis ei⁹ pñctibile enī aliqñ est substantia z pñcti-
ō est accidēs ei inherēs: aia enī nra mult⁹ acci-
dētib⁹ sibi supueniētib⁹ pñctit: et tñ substantia
aie nobilior est oñi accidēte vt dicit cōmenta-
tor scdo de aia: cū hoc etiā sicut bñ dicit Eusta-
sius delectatio nō pñctit opationē sicut finis pñcti-
pals z prima intentiōe dicit: sed vt dicit Aristotē
velut quidā finis: i. tanqz finis scdm qd z secūda

ria intentione accept⁹: quō dēter⁹ pñt ē finis me-
lior: vt apparet p pñctatozē scdo celi et mundi.
Ad alia dicitū fuit q scdm pñctationē forma-
lē delectatio nec ē felicitas nec opatio: sed scdm
pñctationē materialē vel causalē. Ad alia qñ
dicit q posterioz via gñatōis sunt pñctia via pñcti-
ōnis: dicendū ē q pñctando res simplices adin-
uicē pñctio illa multā patit instantiā aia nanqz
rōnalis nobilior est z melior oī suo accidēte: licet
ipsa pñctat generatione multa eoz: sed pñctio
illa sic h3 veritatē q qñdurat motus gñatōis
et tendētia rei ad suū cōplementū semp totū siml
acceptū qd est poster⁹ in tali motu est meli⁹ toto
qd erat prius: z uia cōcedere cōgregatū ex anima
et ei⁹ opatione melius ē qz aia nuda et operatio
cū delectatiōe q opatio sine delectatiōe: felicitas
enī cōnumerata cū minimo bonoz reddidit eligibi-
lior. vt dicit pñmo hui⁹. Ad hoc etiā quod ap-
ponitur scz q finis h3 rationem vñcti: dicit vñ-
mō q hoc ē verum de fine q terminat motū vt ge-
nerationē: cōparato ad motū z cām mouentē: tñ
ille nō est finis dicit pñctia intentione sic em ista
inferiora sunt finis dei z corpōz celestiu vt patet
scdo celi: finis aut pñctia intentione dicitur pñcti
alijs oibus tanqz pñctia causa oim alioz: sicut de⁹
est finis oim alioz: dicit etiam alio mō q finis
dicitur pñctia intentione ē vñctus via resolutionis
effectū in suas causas: et hoc est qz ipsa pñctia cā
causarū de hac aut causa finali pñctius tractā-
dum est in speculatiuis sciētis. Ad aliam po-
tēst dicit q multa sūt que scdm se ipsa essent eligi-
bilia que magis sunt ppter alia eligibilia qz pñcti-
pter seipsa: verbi gñā virtutes ppter seipsas eēnt
eligibiles qñs circūscribet ab eis opatio inquantū
tum ipse sunt quedā pñctiōes anime: z tamen
ipse virtutes magis eligibiles sunt ppter opatiōes
qz ppter seipsas: ppter hoc q opationes sunt me-
liores z fines virtutū: sic ergo cōcedam⁹ delecta-
tiones esse ppter seipsas eligibiles sed tñ magis
ppter opationes qz ppter seipsas: Etia si qz ve-
lit dicere q delectatio pñs opationē q est ipsa fe-
licitas nō sit alteri⁹ gñā eligibilia: illud debet sic
intelligi q ipsa nō est eligibilia gñā alterius vñcti
pñctiōis: sed nō debet excludi quin sit eligibilia
gñā opationis quā psequit inquantū pñctit eam et
decorat sicut pulchritudo iuuetutē: Ad alia di-
cendū est q tā bona qz mala scdm mores pñctesse
de eodē genere logico vt naturalī. dicendū ē etiā
q passio q est genus cōe ad delectationē cōuenit
animatis z inanimatis sicut operatio. et sicut de-
lectatio q est genus pñcti sub passione nō cōue-
nit inanimatis: ita neqz cognitiō q est gen⁹ contentū
sub opatione: z sic illa rō nullā cōuincit excellē-
tiam passiois sup opationē: neqz delectatiōis sup
cognitiōē: z etiā licet optimus hō circa obiectū
latus operet qz delectet: tamen ita determinatus
est ad bonas opationes sicut ad bonas delectatio-
nes: et si operetur aliqñ circa mala: tamen intentio
ne pñctiali z totaliter finali nunqz opat nisi cir-
ca bonū et optimū scz circa deum. Ad alia pñt
dicit q inter passioes aie delectatio maxime quie-
tat appetitū: nisi delectatio cōparet ad operatio-
nē: aliqua opatio pñctiali⁹ z finali⁹ quietat appe-

ad nonam

titum. Ad alia dicendū est: q si opatio ludi ordi-
nat ad delectationē: tñ illa delectatio vñctus or-
dinat ad opationē: nā sicut dicit aristotē iconueniēs
est finē esse lufum. studere ei et laborare ludi gñā
insipiens videt et valde puerile ludere aut vt flu-
deat scdm anatarsem recte habere videt: requiet
ei affilia ludus ipotētes aut pñctue laborare re-
quie idigent nō vñctis finis requies sit ei gñā opatio
nis de coitu aut nūc dicendū est q nō ē appetēdus
itētiōe pñctiali pñt delectationē sicut dicitū fuit
causa aut qre post ipñctationē nō cessat a coitu si
cut alta aialia pñt esse qz pñt nobilitatem et excel-
lentia pñctiōis hūane difficillī est fetum for-
mari in hōib⁹ qz in alijs aialibus: ideo ad succur-
rendum hōi difficultati natura ingenerauit hōi-
bus oī tpe materiā z delectationē pñctēs ad coit-
tum vt oī tpe posset fetus hūan⁹ generari: qd nō
nisi certo z paucotpe fuit necessarium in plurib⁹
generib⁹ alioz aialiu. Ad aliam dicitur post q
nō est idē amor: z delectatio nec est adhuc vñctum
an felicitas poni debeat in amore: Et sic est finis
questionis.

ad vltimam

Questio: xxi:
arguit primo

Veris vicesimo nono. Utz amor si
ne dilectio z delectatio sunt idē rea-
liter. Af q nō: qz illa nō sunt idēz
quoz pñctia nō sunt idē: sic est i. p-
posito: qz tñ maior pñctia si oppo-
sitū i. opposito z pñctitū i. pñctito. scdo thopicozū
z qz tñ vñcti est pñctiū decimo methaphysice: mi-
nor pñctatur: quia pñctiarum dilectionis est odium
cōtrariū vero delectationis est tristitia. Quod au-
tē odii z tristitia nō sunt idē: pñt argui multipl⁹.
Primo qz tristitia cōiter z violēta z non volunta-
ria odii aut est volūtarū. scdo qz deus null⁹
modo tristat: sed semp pñctue z vniformiter dele-
ctat: vt apparet duodecimo methaphysice: z tñ de⁹
odit malos put oēs leges cōcedere videt. Ter-
tio quia odii esse pñt tā absēntis qz pñtis eiusdē
exñtis: tristitia aut non videt esse nisi vel ex pñctia
mali vel absēntia boni. Quarto quia odii est
quo qz vellet alter non esse: tristitia autēst passio
in appetitū derelicta ex aliquo disconuenientē vel
nocuo. Quinto quia tristitia non videtur esse
nisi circa aliquod singulare obiectū vel circa de-
terminata singularia: s3 odii sicut vñctiō rētho-
rice nō solū est circa singulare: sed z ad cōmuniā.
nā sicut ibi dicitur fure odit z calūniatozē vnusquisqz
z constat vt dicit: q nō opz hominē esse tristem
si cōiter odit fure vel calūniatozē. Sexto qz Aristotē
scdo rēthorice ponēs dñam interitā z tristitia
dicit. iratus qdē ergo tristat odiēs aut nō. Se-
ptimo qz null⁹ delectat de sua tristitia: z tñ bon⁹
homo delectat de hoc qz tpe odit peccata ideo zc.
Tñ ad pñctiale illa nō sunt idē q abinulcem
separant: sed sic est de dilectione z delectatione
quia creditur a multis: qz demōes neqz de seipsis
neqz de alijs delectant: sed pñctue maxime pati-
tur tristitiam: et tamen ipsi diligunt se et nos vide-
mus plures seipsos excessiue diligentes. z hoc
affirmantes: qui sepe nullam cōsententur se expe-
riri delectationem: sed quasi ad extremū sepe tri-
stentur. Tñ si amor et delectatio essent idē:
tunc summum vnus esset summum alterius qd

Tertio.

est falsum. falsitas consequentis patet: quia for-
tis summe diligit actū fortitudinis. in quotamen
nihil aut modicum delectatur: vt patet per expe-
rientiam et tertio ethicorum. Et quia pater aliqui
summe diligit filiu licet malū: qui tñ de eo nō de-
lectatur summe: sed tristatur. Et quia possibile ē
summam amici dilectionē stare cum summoodio
iimici: quod non est possibile de summa delecta-
tione et de summa tristitia: cum dicat Aristoteles
septimo huius: qz quilibet delectatio expellit vel
minuit quamlibet tristitiam. Et cum delectatio
nem et tristitiam cōsequantur motus corporales
contrarij scilicet dilatio z constrictio cordis et
spirituum: que perfecte simul esse non possunt.

Item delectatio z tristitia cito transirevidet.
amor autem z odii manent diutius. Item qd
sequitur ad amorē z odii non est idē quod amor vt
odii: sed delectatio z tristitia sunt hōi idē ideo zc.
Ad hoc patet qz idē nō sequit ad seips⁹: minor pro-
batur per hoc qz amare aliquē vt dicit primo rhe-
thorice est velle ei que putat bona z per oppositū
odire aliquē est velle ei que putat mala: sed ad hoc
quod est velle alicui bonum vel malum consequi-
tur delectatio: si fiat quod volum⁹: z tristitia si nō
fiat ideo zc. Item auctoritate Aristotē: qui de eis i
libro rēthorice determinat i diuersis locis tāqz
de diuersis passionibus: z alias ponit pñctari-
nes ad ostendendum delectationem z amorem z
assignat eis diuersas diffinitiones. z similiter in
istō libro ethicorum determinat de eis i diuersis
libris tanqz de differētib⁹. Oppositum arguit:
quia idē est actus qui est eiusdē potentie respe-

ctū eiusdē obiecti: sed delectatio z dilectio sunt
eiusdē potentie quia volūtatē: z respectu eius-
dem obiecti: quia beatus vel intelligentia z amat
deum z i eo delectat. Et qz dicit Aristotē pñmo ethico-
rum vniciqz autem delectabile ad quod dicitur
amicus. Et pñctatur: qz duodecimo methaphysice
sic dicit cōmentator z satis Aristotē: qz si agens fue-
rit vnus z materia vna z potentia vna. necesse ē
effectum esse vnū. Idē aut obiectū scz bonū sub
rōne boni apphensum i eadē potētia scz in volū-
tate causat amorē sui z delectationē potentie: idē
zc. Item illa sunt idē quorum effectus sunt
idem: sed effect⁹ delectationis et amoris sunt idē
scilicet confirmare perficere z continuare opera-
tionem tam enī delectatus in ope qz amans dele-
ctationē magis continuat opationem z in ea con-
firmat. Tñ via potentie in obiectum z contra
sunt idē realiter licet differant rōne. sicut dicit

in tertio physicozū de ascensu z descensu. vel de
via ab athenis ad thebas z e⁹. sed delectatio ē im-
pñctia quedā i potentia ab obiecto: dilectio vero
est tendētia potentie in obiectum ergo z cetera.
Et pñctatur per simile: quia eadem est qualitas
impñctia in ferro a magnete z inclinans ferrū ad
ad magnetē. Tñ delectatio significat quietē potē-
tie i obiecto dilectio vero significat vnionem pe-
tentie i obiectum: sed vnione quiescit z descam-
do vnitur idē zc. Item tristitia et odii sunt idē
ergo delectatio et dilectio sunt idē. Af patet: quia
aliquid odire nihil aliud videt qz illud sibi adipisce-
re: qd non videtur aliud esse qz de illo esse tristem

ei

Liber

Septimus

opinio qdā q
ois act⁹ volū
tatis sit velle
vel nolle.

Triplex act⁹
volūtat^{is} af-
firmative.

opinio aliqū
q id sit desir
deriūz postea
tristitia.

Plurimi doctores precipui de ista questione dis-
tinguuntur in suis opinionibus quorum suffi-
cienter multae sententiae recitari dicunt ergo qdā
magis q omnis actus voluntatis est velle vel nol-
le: cum enim obiectum fuerit apprehensum sub
ratione boni vel convenientis sequitur actus vo-
lendi: et si sub ratione mali vel inconvenientis:
actus nolendi: si sequatur aliquis actus volunta-
tis: et hoc oportet eos intelligere capiēdo velle
et nolle large: prout se extendunt ad complacen-
tiam vel displicentiam in obiecto: precedentes ali-
quando obiecti acceptationē vel refutationē. Si
tamen velle et nolle capiāntur ppter scilicet velle p ob-
iecti acceptationem per quam si nihil phibeat moue-
mur ad psequendum obiectum si fuerit absens: et
quietamur in eo si sit presens: nō esset aliquomō
concedendum quod omnis actus voluntatis esset
velle vel nolle: sicut sufficienter declaratum fuit
tertio libro tertia questione: vnde et isti etiam con-
cedunt bene nobiscum triplex esse velle sicut tri-
plex esse actum voluntatis affirmativum scilicet
cet primum complacentiam in obiecto sub rōne
boni vel convenientis apprehenso. Secundum
vero desiderium quo movemur ad obiectum nō
habitu psequendum: si non fuerit impediens.
Tertium autē delectationē secundum quam quie-
tamur in obiecto adepto: postea dicunt isti: q act⁹
desiderij bene distinctus est ab actu delectationis
quod est simpliciter concedendum ut puto: quoniam
am desiderium potest stare cum tristitia delecta-
tioni contraria: cum enim famesco cibum appre-
hensum desidero: quē si capere non potuero mul-
ta sequitur tristitia sine delectatione: nec tamē ces-
sat desiderium propter quod dicit commentator
duodecimo metaphisice commento tricesimo
nono: quod desiderium precedens apprehensio-
nem magis videtur doloris q voluptatis. Etiam
habitu perfecte re desiderata cessat desiderium si
proprie capiatur desiderium: sicut enim naturaliter
habet quod dicitur appetitum esse ratione caren-
tie scilicet capiēdo appetitum p actu desiderij. Sed
sciendum est q istam conclusionem aliqui sic intel-
ligunt: q bene est desiderium quod non est delec-
tatio: et delectatio que non est desiderium: sicut
probatum est: tamen dicunt q idem actus volun-
tatis realiter prius erat desiderium ante obiecti
habitationem et post est delectatio habitu obiecto
et possibile est q desiderium erat ante idem reali-
ter: quod tristitia si de re nō habita tristabamur
apud desiderium: dicunt enim q sicut eadez gra-
uitate realiter ipsum grave inquietatur sursum et
tendit deorsum et quietatur deorsum cum ibi per-
venit: sic appetitus eodem actu inquietatur cū
caruerit obiecto delectabili et inclinatur in ipsum
adipiscendum: et in ipso adepto quietatur modo
constat q appetitum in aliqua re inquietari est ip-
sum tristari et ipsum in aliquem rem adipiscendū
inclinari est desiderare et ipsum in aliquo quietari
et est delectari: dicunt ergo q ista nomina tristitia
et desiderium et delectatio supponunt vel suppo-
nere possunt: si non simul: tamen successive p ea-
dem re scilicet pro eodem actu appetitus: sed dif-
ferunt secundum rationem propter diversitatem

connotatorum. Actus enim appetitus idem exis-
tens dicitur tristitia per connotationem absentie
convenientis vel pñie disconvenientis et dicitur
delectatio p pñationē pñie convenientis vel ab-
sentie disconvenientis: et dicitur desiderium p cō-
notationē absentie convenientis cum possibilitate
te habendi: et dicitur fuga vel abominatio per cō-
notationem pñie disconvenientis cum possibili-
tate repellendi. Sed hec ego non credo esse vera
nam in appetitu sensuali videmus sensibilibus ali-
um fieri motum corporales apud tristitiam et apud
delectationem oppositam: dico alium motum cor-
poralem non galeu scilicet impatum a sensu et appe-
titu sed naturalē scilicet ppter imperiū scilicet et appe-
titus verbi gratia delectationem consequi cordis et
spiritum dilatatio: tristitia vero contritio: et nō est
dicendum q ppter cōnotationes diversas termi-
norum si res sit eadem debeāt sequi motus reales
oppositi. Sed adhuc corrigendo modū loquendi
predictorum respondeo q motus illi oppositi nō
sequuntur ex cōnotatione terminorum: sed ex diver-
sis apprehensionibus sensus vel imaginationis cō-
notatis p diversos terminos: significantes eūdem
actum appetitus. Ita q ex eodē actu appetitus
cum alio et alio iudicio sensus vel imaginationis
sequitur alius et alius motus. Tū illud nundū vide-
tur michi bene dictū: q licet haberet aliquā appa-
rentiam de diversis modibus apprehēsis tñ nullā
videtur habere pabilitatē de diversis modibus
nullo modo p sensū vel imaginationē p apphē-
sis cuiusmodi sūt predicti motus. Et iterū act⁹ ap-
petitus sequitur necessario et naturaliter actū apphē-
sionis: itū q impossibile est appetitū ferri i cognitū
propter qd illā apphē-
sionē videt sed aliter appetitus
Et iterū magis ponēdū est causas pñiōis diversorum
motuum esse diversas q causas remotas: mo-
do motuū ab appetitu cognitione pñientium
appetitus est causa propinquo: et cognitio remo-
tior ideo et cetera. Hec est simile de appetitu naturali
animali: naturalis enī sit semp scdm eandem itē-
tionē: atalis aut sit scdm apphē-
sionē aliā et aliā ppter quod illam conclusionem cū primis docto-
ribus pcedamus scilicet q actus tristitie: actus delec-
tationis actus desiderij. et actus fuge vel abomi-
nationis sunt realiter diversi actus appetitus
sicut enim desiderium non est idem quod delecta-
tio: sic non est idē quod tristitia: quoniam possibile
est stante desiderio et ipso non remisso cessare tri-
stitiam vel remitti: et delectationē fieri in actu p
secutionis: cū nullum imminet impedimentum.
Sed maior (ut michi videt) est dubitatio de cōpla-
centia precedente actum desiderij: de quo illi di-
cunt q actus ille pplacētie nihil aliud est q delec-
tatio quoniam delectatio non fit solum apud rea-
lē convenientis pñiā: sed etiam apud eius pñiam
in conceptu: ppter quod spes et memoria delecta-
biliū sunt: delectabiles vbi primo rhetorice: cō-
stat autem q illa pplacētia sit ppter delectabiles
presentiam i cōceptu: licet non i re ideo et cetera.
Iterum ut dicunt apparet ex terminis idem nos
intelligere cum dicimus michi tale qd cōplacet et
tale qd est michi delectabile vel in te delector et mi-
chi complacet in te et ita concludunt omnē actus

Hoc ipso probat
auctor

quod differētia
mor amicitie
et pcupiscētie

auctoritates
augustinus p
mor sit omis
passio

Sufficienter
probat q amor
nō sit delecta-
tio

Ethicoz

libri

volūtatis affirmatiū esse delectationē vel desi-
derium: et oēs actū eius pñiā: nō nolle esse tri-
stitiam vel abominationem siue fugam intelligē-
do per abominationem siue fugam actū desiderio
contrarium et ex hoc ipso consequenter concludunt
q oēs amor ē delectatio vel desiderij: qm omnis
amor est actus ipsius appetitus affirmatiū et qd
omne odium est tristitia vel abominatio propter
hoc q omne odium ē actus ipsius appetitus qd
iterum pñiānt ex vi terminorum dicentes q idē
intelligimus cum dicimus tale quid amo vel dili-
go: et tale quid michi placet vel est delectabile.
Item omnis amor est concupiscētia vel ami-
citia: omnis enī amor vel redit in amicitia de qua
apparet bonum in seipso: vel rōne qua apparet
amāti bonum: pñiā aut mō est amicitia: et secundo
modo pcupiscētia sed oēs pcupiscētia si sit de ab-
sente ē desiderij: si vero sit de pñie in re ē delecta-
tio ultimata et si sit de pñie in conceptu solum est
delectatio precedens desiderij qua desiderium
oriatur et incitatur. Similiter omnia amicitia si sit
de absente ē desiderij nō quidem quo desideras
opret sibi bonum: sed quo optat amico bonum qd
non habet. Si autem sit de pñie in re: de bono qd
amicus habet: sic est delectatio ultimata qua dele-
ctamur in bono amici: et si sit de presente solum
in conceptu erit delectatio precedens desiderij
sicut dicebatur de concupiscētia ideo et cetera. Iterū
actus vel effectus amoris non videtur esse nisi itē-
dere in amatum: vel vñiri amato vel in ipso trans-
formari vel se condonare amato vel se in eo quie-
tare: hec aut oia pñiānt desiderio vel delectatiōi
qui enī delectatur vel pplacet i aliquo quasi i ipso
spiritualiter transit et dat se ei et ei vñitur: et in eo
quietatur ut apparet vñitū. Et hoc iterum
cōfirmat auctoritate Augustini decimo quarto de
ciuitate dei septimo capto dicētis: q amor istius
id ē desiderans habere quod amat cupiditas est
amor aut hñs id quod amatur eoq fruē: leticia
est siue delectatio. Amor: vero ugiēs quod ei ad-
uersatur timor est et accipit timorem pro abomi-
natione vel fuga que opponitur desiderio et sub-
dit: idq si accideris sentiens tristitia ē: isti sic fina-
liter pcludunt non oēs amorem esse delectationē
sed q oēs amor qui nō ē desiderium ē delectatio.
Sed quis ista opinio sit probabilis et subtilis: et
videtur michi q alia posset esse probabiliter susti-
neri. Et primo quidem appposito excludenda est
delectio seu amor vel amicitia si pro habitu capia-
tur: quoniam illa nō est delectatio cū delectatio sit
actus ipsius appetitus: questio enī propōita in-
telligitur de actuali amore quo appetitus actu
fertur in amatum ponamus ergo te amare petrum
amore amicitie scilicet propter seipsum et ponā-
mus scdm opinionem pñiāntem triplicem actū
appetitus et vocemus tertij delectationē quia sic
oēs vocant est: et vocemus pñiā pplacētiā de q
forte dubium est vñr sit delectatio vel non realiter
sic ergo vñendo nominibus predictis apparet mi-
chi q amor ille quo tu amas petrum non est delec-
tatio: hoc probō sic: tu nō delectaris illa delecta-
tione nisi apphēdas: q sit bene petro: et si app-
hendas q sit male petro: tristitia opposita tristitia

ita sed neutri illoz apprehendēs tu amas petrum:
ergo amor ille nec est illa delectatio nec est illa tri-
stitia. Item si scias male esse petro et non bñ
tu non delectaris illa delectatiōe: sed tristitia tri-
stitia contraria: sicut dicitur: tamen non cessas ama-
re petrum: igitur amor ille non est talis delectatio.
Item amor tuus obiective cadit super petrum
dicit enī amo petrum: sed illa delectatio tua non ca-
dit directe sup petrum sed sup hoc quod est bene ē
petro quod apparet quia tristitia contraria super
petrum cadit scilicet sup hoc quod est male esse pe-
tro: cū ergo actus sine diuersi quoz obiecta sūt
diuersa: sequitur q ille amor nō est illa delectatio
Item dicta delectatio contrariatur dicte tristitie:
sed amor quo amas petrum non contrariatur di-
cte tristitie quia simul stat q tu amas petrum: et
tristitia de male esse petro: ergo et cetera. Secūdo vi-
detur michi q ille amor nō est desiderium: quia tu
scis: im dices: amo petrum: scilicet nō dices desidero: et
licet forte dicas: desidero videre eū: vel audire vñ
aliquid boni sibi esse. Item desiderium ē ab-
sentie: sed tu concedis te amare petrum non con-
siderans aliquid boni abesse ei vel non: ergo ille
amor non est desiderium. Item illo amore non
minus abominaberis malum petri q desiderabis
bonum petri: propter quod oportet i ille amor sit
desiderij boni petri: quod sit etiam abominatio
mali petri: quod est impossibile: cum illi act⁹ sine
diuersi. Item videtur michi q ille amor nō sit
complacētia si complacētia sit: delectatio quia
sicut quilibet delectatio expellit vel minuit quā-
libet tristitiam siue contrariam siue contingentē
ut habetur septimo huius: sic quilibet tristitia vi-
detur expellere vel minuire quālibet delectatio-
nem siue contrariam siue contingentē sed tu sum-
me tristitia videntis tyrannus velle interficere pe-
trū amicum tuū: et in tu non minus amas eum: ergo
ille amor tuus non est aliqua delectatio. Item
penatur q ille sit amor carnalis patris ad filium
qui sit secundum appetitum sensitiuum: et videas
filij tuū sub manib⁹ herodis statim interficiēdū
tu summe tristaberis: ex quo sequit maxima cordis
contritio: tu etiam summe amabis filium tuum
alias non tristareris tantum: ergo si ille amor
esset delectatio tu summe delectareris ex quo se-
queretur maxima cordis dilatatio: sed hoc est im-
possibile scilicet q simul cor maxime dilatetur et
maxime contringat: ergo ille amor non erit delec-
tatio aliqua. Item sicut bene dicit Augustinus de
ciuitate huius: q omibus videtur hoc esse animus:
interimēns aut hanc fidem non oino credibiliora
dicit: sed oēs homo videns amicum suum duci ad
mortē vel etiam seipm diceret se nullā oīno habere
delectationē vel saltē nullā magnā: et tñ asserere
se valde amare amicum aut seipm: ergo ita est et
hoc interimēs nō dicit credibiliora si est ita: tñ
ille amor non est aliqua delectatio. Et videtur
michi q rationes alioz nihil contra hoc concludūt
Ad illud enī q ipsi inducunt de spe et memoria
q sunt delectabiles: dicendum est: q spes et meo-
ria delectabiles sunt nō ex eo q res delectabiles
presentialiter concipiuntur: sic enim sequeretur: q
etiam desperatio esset delectabilis: qd est falsum:
e i j

Secundo

Tertio

q amor nō sit
desiderium.

Secundo

Tertio

q amor nō sit
complacētia

Secundo

Tertio

Ad rōes alte-
ri⁹ opinionis

sed sicut determinat Ari. primo rhetorice spes
et memorie delectabiles sunt delectabiles: eo quod
quod spes et memorie quodammodo reuertunt ad fanta
moria causat. Nam per quam apprehendunt tanquam presentes unde
dilectionem. dicitur Ari. quod autem est delectari in pati sensu alicuius
passionis. fantasia autem est sensus quidam debilis
et vitiatus memorantur et spantur persequuntur fantasia ali
qua eius quod meminit et spantur autem hoc et aliam quod
et delectationes magis memorantibus sperantibus
quod et sensus. Et pariter dicitur ad huc Aristoteles in
pluribus concupiscentiis sequitur quedam delectatio
aut enim memorantes quod adipsos se habent et spantur
quod adipsos se habent quod delectatione. vitiatus
ta qui in febribus habet sensum memorantes quod bibe
bant et sperantes bibere gaudent et agere et dispu
tantes et scribentes et facientes semper aliquid de
eo quod amant gaudent subditam et modum quod
dicens in oibus enim talibus memorantes quasi
sentire putant id quod amant et addit itaque Ari. propter
quod vitiatus et cum tristitia fiat eo quod non assistit et in plura
tristitia et lamentationibus insit quedam delectatio
tristitia quidam enim de non adesse delectatio autem
ex memorando et videndo aliquoties illud et quod
lia egit et qualis erat. Si ergo illi dicant quod apud
actum amoris res amata que est delectabilis est
prie in conceptu: dicemus quod hoc est verum sic quod
prie in conceptu apprehendit: sed in casu possibile est
quod non apprehendat quod prie: sed quasi absens etiam
cum desperatione ut si credamus amicum duci ad
tormentum mortis et tunc appetitus ab omni delecta
tione absolutus nisi forte per memoriam aliqua debilis
delectatio misceatur tristitia et tamen actus amoris
manet intransitus propter quod amor ille non est aliqua
delectatio sicut dicitur Ari. ad illud etiam quod ipse dicitur
ex terminis apparere quod idem intelligimus cum dicitur
tale quid mihi placet et tale quid est mihi delecta
bile: dicendum est quod si hoc sit verum tunc illa causa
placens non est amor formaliter: sed persequitur ap
prehensionem prie amici vel memoriam et fanta
sia bonorum eius peritior: quod etiam ipse dicitur quod ex vi
terminorum idem intendimus est dicimus tale quod amo
r tale quid mihi placet: possumus hoc intendere
cum in casu mortis vel damni amici consistamus
nos amare eum valde et nihil vel valde modicum
delectari: sed tamen illa verba videntur prima fa
cie idem significare: propter hoc quod actus amoris de
lectationis aliquoties semper vel in pluribus
prie in conceptu ex inuicem consequuntur modo prius ab
Aristotele declarato. Ad aliam proceditur quod omnis
amor sit amicitia vel concupiscentia: et quando dicitur quod
si sint de absente: erit desiderium: potest dici quod bene de
siderium persequitur: sed ille amor non erit forma
liter desiderium: et ita suo modo dicatur de prie. Ad
aliam dicendum est: quod tendere in amatum secundum ipsum quod
est actus appetitus immanens est desiderium cōse
quens ad amorem: et non ipse amor: vnde autem ama
to non realiter sed spiritualiter vel seipsum donare amato
r in ipsum transformari ut inde amicum velle et nolle
habet prie. vel quod inde fiat velle bonum amico et
nolle malum est ipse amor: et non est ipsa delectatio: sed
delectatio persequitur cum amatum vel aliquid sibi bonum
fuerit apprehensum per modum habiti vel prie.
Et ita etiam potest dici de delectatione in obiecto amor

ergo consistit in vnione/ quatione vel transfor
matione spirituali predicta delectatio autem con
sequitur apprehensionem realem vnionis: ratione
cuius delectatio communiter dici solet quedam
vnio vel quatione in obiecto amor: ergo non est il
la realis vnio vel quatione nec eam consequitur. sed
stare potest cum separatione et in quatione oppositis
Auctas etiam quod allegatur ab Augustino videtur esse
contra eos qui sicut Augustinus dicit amorem esse
delectationem vel desiderium: sic dicit ipsum esse tri
stitia vel timorem: quod illi non habent concedere: cum
ipse ponat odium dici de oppositis eorum de quibus dicitur
amor. id videtur quod Augustinus dicitur propositum non in
telligebat esse vera formalia predicantia sed causalia
amor enim est causa delectationis apud prius et
quod amatur. et sic sicut dictum fuit propositum etiam
videre ad rationes principales. Ad primam dicitur
dum est quod agens idem in eadem materia puta ignis
in aquam: agi primo caliditatem et persequenter ra
ritatem et leuitatem. propter quod non esset contra nos si
concederetur idem obiectum causare in appetitu
primo amorem et persequenter delectationem: cum hoc po
test dici quod si ab eodem obiecto causatur in eodem
appetitu amor et delectatio: tamen hoc non est se
cundum eadem apprehensionem sed secundum diuersas. Amor
enim consequitur in appetitu ad apprehensionem obie
cti sub ratione boni vel puenientis delectatio autem
persequitur ad apprehensionem dicitur boni sub ratione
habiti vel prie. De intelligentibus de quibus dicitur
dicitur ratione esse inchoatam dicitur est quod in eis
diceret idem esse delectationem et amorem velle et intelli
gere oēs tales actus quia diceret eas intelligere
quod id intelligunt velle quod id vult delectari in quo
eius delectatur per suam simplicem essentiam et non per
aliquod actum additum sue essentie propter quod illud ni
hil est ad propositum de nostris velle et intelligere
delectationem et amorem. Illud etiam quod dicitur Ari.
primo ethicorum vnicuique autem delectabile ad quod dicitur
tur amicus non significat quod delectatio sit amicitia
ita: sed quod ipsa persequitur ad eam apud prius rei
amate modo supra dicto. Ad aliam dicitur est: quod non
est inconueniens: quod causa et causatum sint aliquoties cause
eius de se: cum causa cause sit causa causati: modo
dictum fuit: quod amor est causa delectationis: et alii
quando etiam delectatio potest esse causa finalis amoris
saltem amoris concupiscentie. licet forte non verum
amoris amicitie. id non est inconueniens quod idem sit effe
ctus amoris et delectationis quia non sint idem
amor et delectatio. Ad aliam dicitur fuit quod amor
et delectatio plus differant quia obiecti in potentia
et potentie in obiecto. quod nec eodem ordine pueniunt
ad obiecto: nec eadem obiecti apprehensionem persequuntur.
Ad aliam etiam de vniōe et delectatione dicitur fuit prius
Ad aliam dicitur est de odio ad tristitiam et displicentiam
sic sicut dictum est de amore ad delectationem et
complacentiam.

Clarissime amor vltio circa septimum
vix delectatio sit quitas. Ad quod non
aucte Ari. dicitur in decimo huius: quod
delectatio non sit de numero quitas
ita non propter hoc quod non sit de numero
bonorum. Ad idem videtur respondere quod magis delectatio
debeat dici qualitas quam operationes virtutis vel ipsa

ad auctoritates
augustinus

ad rationes
principales

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

ad sextam

ad septimam

ad octavam

ad nonam

ad decimam

Tertio

Contra

Quarto

Oppositum

Secundo

Modus nota
liu diffinitio
ne predicame
torum

prie conclusio

felicitas maxime quod delectationes videntur esse
virtutis vel malitiae operationes delectari enim vel
tristari in quibus et quod opus sic de aliis circumstantiis
est scilicet. Aliter autem est malicie sed Aristoteles
dicit quod neque virtutis operationes quales sunt neque
felicitas ergo similiter neque delectationes. Item
delectationes et tristitia sunt passionis: et passio est
predicamentum a qualitate distinctum. Et ostenditur
quia ad idem predicamentum pertinere videntur abstra
ctum et concretum: delectare autem et delectari quod sunt
concreta delectationis sunt agere et pati ergo de
lectatio ad predicamentum actionis vel passionis spe
ctat non autem ad predicamentum qualitatis. Item de
lectari et tristari sunt actus ipsius appetitus sicut
sentire et intelligere ipsius sensus et intellectus: et sicut
sentire et intelligere sunt passiones: ut alii dicunt
vel actiones immanentes ut alii volunt et non qualita
tes: ita delectari et tristari. Oppositum arguitur: quod
in predicamentis Ari. ponit infra gaudium delectationem
et timorem de tertia specie qualitatis ergo ostenditur de
lectatio et tristitia cum he sunt passionis appetitus
sicut ille. Item bonum et malum ad qualitatem pertine
re videntur. predicant enim in quale de his de quibus
dicitur delectationes autem tristitia sunt alique bo
ne et alique male: ut ante dictum est ideo et Aristoteles
dicit magis speculatiua vel logica quam moralis:
sed formaui eam quod Aristoteles tangit eam breuissime
ergo tractandus est hic quia difficultates circa eam
contingentes remittende erunt ad alia loca. dica
mus ergo quod multi posuerunt quod termini predica
mentales diuersi abstracte accepti nunquam suppo
nerent nisi pro diuersis rebus. verbi gratia credi
derunt quod nulla eadem res esset substantia et quitas
qualitas aut relatio vel actio et passio sed semper
alia et alia: et sic de aliis predicamentis. hanc autem
opinionem credo esse falsam. eadem enim res secundum di
uersos conceptus ratione diuersae connotationis signifi
ficari potest per terminos diuersorum predicamentorum
et eadem enim res ut caliditas vel albedo est qua
litas et similitudo vel dissimilitudo et actio et passio.
eadem etiam res est magnitudo et figura: equalitas et
inequalitas est locus: et hec supponenda sunt ex a
liis determinatis. Si ergo volumus scire que res
sunt qualitates et actiones vel passionis: et que
substantie vel quantitates. dicam quod omnes res sunt
litas pro qua supponit iste terminus qualitas vel
alii termini de quibus vere predicatur ille terminus
qualitas et similiter dicam de istis terminis sub
stantie et quantitate: de actione et passione et aliis pre
dicamentis. Si ergo non determinationis. sed exercitij
gratia volumus ponere exemplares conclusiones
prima est: quod omnes res sunt ad aliquid: quia omnes res sunt
causale causati principij vel principia tunc idem vel
diuersum est esse causam vel causatum principij vel
principij idem vel diuersum est esse ad aliquid ergo
et sequitur ergo quod delectatio est ad aliquid. Et
cum hac conclusione posset probabiliter subline
ri: quod non omnis res est relatio. si enim propter loqu
mur: sole res cognite vel cognoscibiles sunt rela
te vel referibiles. alia autem est que refert et com
parat hoc ad illud. relatio autem potest dici conce
ptus seu terminus quo anima refert hoc ad illud
sicut enim est aliud calefactio a calefaciente et ca

lefactibili: ita est aliud relatio a referente et refer
ribili: et quia hoc nomen relatiui significat poten
tiam ad referre: sicut referibile significat potentiam
ad referri: ideo relatiuum principaliter et secundum
pueritatem nominis non est nisi anima et consequenter
dicimus terminum quo anima refert relatiuum: quod
ergo non omnis res est talis conceptus vel termi
nus significatiuus: ideo non omnis res est relatio
imo nec delectatio est relatio. Et si alij volunt alii
terviti vocabulis imponendo ea aliter ad significan
dum: tunc concedam quod aliter erit dicendum. possit
etiam dici: quod omnis res est quitas vel pars quantita
tis si enim numerus est res numerate vel numerabi
les: et e converso res numerate vel numerabi
les numerus: et vnum vel unitas est pars numeri
omnis res est unitas cum alia unitate numerata
vel numerabili: sequitur quod omnes res sunt
et sunt numerus vel pars numeri: et omnis nume
rus est quantitas ergo omnes res sunt quantitates: vel
pars quantitates: et ita delectatio est quantitas vel
pars quantitates: imo delectatio est quitas si ipsa sit par
tibilis: quod omne partibile est numerus potest etiam
quod omnes res habent partem extra partem continue sit qua
ritas continua que est corpus haberet ponere: quod
delectatio non solum est quitas: quod est numerus: sed
etiam quia est corpus: non potest in se ponere: quod omnis
delectatio sit numerus vel corpus: quia aliqua est
inextensa et indivisibilis quod est in se delectatur
hoc enim est indubitanter ipse deus. Possit etiam
poni: quod omnes res sunt qualitates ad cuius declaratio
nem oportet supponere: quod termini de predicamento
tatis sunt omnes qui propter predicantur in quale
hoc non sit per modum oris specificantis aliquod
genus plurimi autem termini predicantur in quale de
terminis plurimi predicamentorum verbi gratia deus
iustus et bonus et sapiens et benignus corpus dici
tur figuratum. de spicum vel cubicum: numerus
de par vel impar: compositus vel incompositus
linearis vel superficialis vel solidus. Albedo ob
iectur clara vel obscura: intensio vel remissio vox cla
ra vel grossa: acuta vel grauis fortis vel debilis.
Similiter similitudo dicitur intensa vel remissa
potentia de naturalis vel violenta: rationalis vel
irrationalis: fortis vel debilis. Iterum motus
et actio passio dicitur naturalis vel violenta: regu
lars et irregularis: veloces et tardi. de his ergo omnia
dicta predicata et cōsimilia predicantur in quale
ideo pertinent ad predicamentum qualitatis.
Item notandum est: quod in plurimis terminis prius
nenti ad predicamentum qualitatis termini concreti
et termini abstracti supponunt pro eis de rebus de
eisdem predicantur quasi si non sint et superinueniunt
conuertibiles: et huiusmodi videntur esse omnes termini
qualitatis prius enumerati: est enim iustitia vel idem
et non aliud quam deus iustus: et figura corporis idem
quod corpus figuratum et paritas idem quod nu
merus par: et intensio vel claritas albedinis idem
quod albedo intensa vel clara et sic de aliis pen
meratis. non igitur dico ita esse de omnibus: quod non
est idem albedo hominis quod homo albus vel ca
liditas ignis idem quod ignis calidus. et hec hic sup
ponatur quia alibi debent probari. Deinde tertio
notandum est: quod officij terminus concretus prius tabile

Secunda

Notabile

Tertium no

ad predicamentū qualitatis tanq̃ predicabilis in q̃le de termino abstractio vere predicatur iste terminus qualitas. et ita dicerem de quantitate de alijs predicamentis in quibus solent inueniri termini concreti et abstracti. verbi gratia si esse iustum est esse quale: iustitia est qualitas. si esse pedale vel bipedale vel numeratū est esse q̃tum: pedalitas vel bipedaltas et numerus est quantitas. si secare ē agere et secari pati sectio quedam est actio et sectio quedam est passio. et sic de alijs. Ex his ergo patet conclusio prius pposita: pmo quidem omnis magnitudo corporea est qualitas quia est figurata. et omne figuratū est figura: et omnis figura est qualitas. omnis etiā numerus est qualitas quia ē par vel impar. ergo est paritas vel imparitas. ergo q̃litas. et ita potest argui per multa alia. predicata: ut apparuit. ex hoc autē q̃ omne corpus est qualitas sequitur scdm illos qui dicunt omne habens cōtinue partē extra partē esse corpus: q̃ ois res que non est intellectus ṽl in intellectu subiectiue est qualitas. puto enī: q̃ nulla alia res ab intellectu et in eo existentibus est quantitatue indiuisibilis. Et eo autem q̃ omnis numerus est qualitas sequitur: q̃ omnis res est qualitas vel pars q̃litas: quia omnis res est numerus vel pars numeri. Iterum credo esse pbatum sexto physicox q̃ oē quod mouet vel oīno mutat: mouet ṽl mutatur in tempore. et sic omnis motus vel mutatio est velox vel tarda regularis vel irregularis. violēta vel naturalis: velox autē et tardum: regulare et irregulare sunt velocitas vel tarditas. regularitas vel irregularitas: et per consequens qualitas. ergo omnis motus vel mutatio est qualitas. et iterū omnis actio vel passio est qualitas. Item suppono q̃ termini de predicamentis quando vbi sunt: habitus et ad aliqd non supponūt pro rebus alijs ab illis pro quib⁹ supponūt termini de alijs predicamentis: et quia nulla est res p qua non supponāt termini aliorū predicamentorū: sequit scd⁹ predicta q̃ nulla est res alia a substantia que non sit qualitas. Restat ergo videre de substantijs iā apparet de oībus substantijs corporeis si ille cōcedant esse magnitudines q̃ ipse sunt q̃litates. Si autē nō pcedat ēē magnitudines tñ oīs substantia corporea est numerus. ppter hoc q̃ sue partes sūt numerus et ipsa est sue partes et oīs numerus est q̃litas iō ēē. Et sic autē substantia imaterialis est libertas: et non est in eis aliud liberum et libertas. et cum esse liberū sit esse quale libertas est qualitas ideo oīs talis substantia est qualitas. et de prima causa appet hoc euidenter de eo sicut est iustus et bonus sapiens et benignus: ita ipse est iustitia et benignitas bonitas. sapientia. ergo omnis res ē qualitas quare et omnis delectatio. Et in speciali potest argui q̃ delectatio sit qualitas: quia modum habet lumino et in fieri et in pseruari. et nō est substantia: sed res inherēs substantie: sicut lumē iō cū omnes dicāt lumen esse qualitātē: pari rōe dicendum erit de delectatione. Sed notandum est: q̃ aliud est querere an delectatio sit qualitas vel actio vel passio: et querere an iste termin⁹ delectatio pertineat ad predicamentū q̃litas actionis vel

passionis: cū ergo exsecutus sit p̃mus mod⁹ q̃rē: du: exsequendus est secundus. Ad cuius euidentiam sciendum est q̃ refert dicere calidū calefieri et calefacere. et caliditas et calefactio: esse autē calidum est esse quale. et si iste terminus calidū: pertinet ad predicamentū qualitatis: vel magis proprie loquēdo ad predicamentū qualis: calefieri p̃o ē pati et calefacere agere. vñ isti termini calefieri et calefacere vere pertinent ad predicamenta agere et pati si termini predicamentales distinguuntur predicta: camēialiter penes diuersos modos predicandi de ipsis p̃mus substantijs. iste autē terminus caliditas pertinet etiā ad predicamentū qualitatis vel q̃litas nō quia predicetur in quale: sed quia suus terminus p̃cretiuus sic p̃dicat. et eodē modo dicendum est q̃ ille terminus calefactio acceptus actiue et passiue pertinet ad predicamentū agere et pati vel actionis et passionis. sicut enī caliditas est q̃litas ita calefactio est actio vel passio. Alterius notandum est: q̃ licet in delectationibus a tristitijs nō sint noīa p̃dicta proportionabilia distincte imposita ad significandū: tñ non repugnat ex parte rei quin possit imponi verbi gratia: sicut dico caliditas et calidū. sic dicam tristitia et tristis: et pertinebunt hec noīa ad predicamentū qualitatis: sicut abstractū et p̃cretiū: et sicut dico calefactio calefieri et calefacere: sic dicā tristitio tristari et tristere. et p̃tinebunt hec nomina ad predicamenta actionis vel passionis vel agere et pati. Et p̃tinentiam dicimus delectatio delectari et delectare. et ita hec nomina pertinebunt ad predicamenta actionis et passionis vel agere et pati. Sed hic nobis deficiunt noīa p̃portionabilia his noīb⁹ qualitaris albu et albedo triste et tristitia: p̃t q̃ hoc termin⁹ delectatio ṽl mur equoce p̃ abstractio de predicamentū q̃litas et ṽl mur p̃ concreto hoc noīe delectari ṽl esse i delectatione sicut enī dicimus hūc esse triste: ita dicimus hunc delectari vel esse i delectatione et ita patet q̃ iste terminus delectatio pertinet sicut abstractum ad predicamenta actionis passionis q̃litas secundū diuersas intentiones. Et non sit cura ad presens: an delectationes et tristitie acquirantur diuinsibiliter vel indiuisibiliter. si enim diuinsibiliter acquirant: tunc sunt vere mutationes. et si nō nō vt supponim⁹ ex sexto physicox siue tñ sic siue sic significari p̃t p̃ modū mutationis et actionis et passionis. Sic q̃libet p̃dictorū suppositis et aliq̃bus p̃bat. Et sic nō est breuiter ad rationes. Ad primam potest dici: q̃ iste terminus delectatio scdm q̃ accipitur vt nomē verbale significans p̃ modum actionis vel passionis vt calefactio non est de predicamento qualitatis sed actionis vel passionis. Et idē pbat alia rō. Iste enim termin⁹ opatio significat ad modū terminorū de predicamento actionis vel passionis et vt sic non pertinet ad predicamentū qualitatis. hoc tamen nō obstante oīs opatio p̃tuit est qualitas scd⁹ q̃ apparet. Et hec de septimo libro.

quāsi notabile

Ad rationes

questio p̃ia
octauus
Arguit p̃mo

Secundo

Tercio.

oppositum

triplex caput
amicitia

tres art. q̃ad
moralem spe
ctat de termina
te de amicitia

Tres octauus librum. querit primo virum ad istā sciam ethicox p̃tinet determinare de amicitia. Arguitur q̃ nō q̃ quod p̃t ad politicā nō pertinet ad istā sciam cū hec scia sit diuersa ab illa sed de amicitia p̃tinet ad politicā quia de eo p̃tinet ad politicā q̃d maxime p̃tinet ciuitatem et ad q̃d legislatores maxime student cū ius partes diuidunt scdm diuisionē p̃tium politici ce: sed amicitia est h̃mōi dicere. Arg. videt autē et ciuitates p̃tinerē amicitia legipositores magis circa ipsā student q̃ circa iusticiā. Arg. etiā i medio hui⁹ octauus diuidit amicitia scdm diuisionē p̃tium politice. ideo. et c. Et de amicitia p̃tinet ad economicā. ergo nō ad istā sciam antecēdēs p̃bat q̃ quedā est spēs amicitie p̃tēs ad filiū. et ecōtra alia viri ad ṽpore et ecōtra alia vñ ad seruū et ecōtra talia aut p̃tinet ad economicā cū diuisio economicē proprie sit i oīctas p̃tēs vt of p̃mo politice. Et de eo quod cōe est hoībus et bestijs et quod puenit eis a natura nō p̃t ad istā sciam: sed pot⁹ ad naturalem: sed amicitia est h̃mōi dicere. Arg. natura q̃ inesse videt ad id q̃d genuit genito nō solū i hoībus: sed i volatilib⁹ plurimis aīalijs et idem dicit tullius in suo libro de amicitia. Et oppositū p̃t per Arg. p̃t dicit breuiter. q̃ amicitia caput vno modo cōmunitur p̃ cōsonātia et debita p̃porcio ne enī adiuicē et ad vñ p̃ncipiū in mīdi p̃tutione vel cū p̃tū vñ totius i ip̃s cōstitutione et sic de amicitia p̃tinet ad metaphysicā vel ad sciam naturalem. isto ei modo locut⁹ est empedocles de amicitia i scia sua naturali. Alio modo sumit amicitia magis p̃prie p̃ naturali p̃cordia et cōmunicatione multorū aīaliū et vñ dē spēs adiuicē. etiā circūsp̃ctorū rōtē et sic adhuc ad sciam naturalem speciat ad libū de aīalibus p̃tinet de amicitia. Et amicitia sumit adhuc magis p̃prie p̃ cōcordia seu beniuola cōcōtione hoīm directā rōe vel etiā p̃ hūi circa hoc acq̃sito p̃ assuetudine et sic de amicitia p̃tinet ad moralem. Et istā conclusio nem iūdebat. Arg. p̃bare in p̃ncipio hui⁹ vñ simul tis rōib⁹. Et prima est de eo q̃d vñ moralis vñ annexū virtutib⁹ moralib⁹ debet moralis scia per scrutari: sed amicitia est h̃mōi vt dicit igit. et c. Scda rō est de offhūano actu vel hūi q̃ est maxie necessari⁹ ad bonā et sufficiētē vitā vñ cōdā p̃inz ad moralem sciam i p̃alē si ad bonitātē illi⁹ actus vñ habitus erigat q̃ sit rōne directus et modificat⁹ et assuetudine cōfirmatus q̃d dico ad excludendū motum et naturālē opationē cordis vel respiratio nem et alios tales act⁹ pure naturales: q̃ amicitia istomodo est maxime necessaria ad oēm vitā vt dicit Arg. sine amicis null⁹ vñ eliget vñere habens reliqua bona oīa: q̃d p̃mo declarat de diuinitib⁹ p̃ncipatus et potēt⁹ habentibus duplici p̃mo quod vñ bonorū tēporaliū scd⁹ quo ad custodiam dicit enī quo ad vñm que enī vñltas talis. bone fortunē ablato bñficio: quod sit maxime et laudabilissime ad amicos deinde q̃ ad custodiam dicit vel qualē vñq̃ seruabit et saluabit si ne amicis: q̃to enī maior fortuna tāto minus se cura. deinde declarat de pauperibus dicēs inopia q̃ et reliq̃ infortunijs solum existimāt refugij

esse amicos. Tullius autē i libro suo de amicitia iā de diuinitib⁹ q̃ de pauperib⁹ dicit q̃d esset fructus tātus in p̃p̃eris reb⁹ nisi haberes q̃ illis eque ac tu ipse gaudēt aduersas vero ferre difficile est si ne illo q̃ easetiā grāti⁹ q̃ tu iose ferat. Et post ea subdit nā et scdas res p̃lēdiores facit amicitia et aduersas res priens cōcās q̃ facit leuiores de inde dicitā necessitatē amicitie p̃bat. Arg. in diuersis etatibus dicētis iuuenib⁹ necessari⁹ est supple amicitia ad ipeccabile: et senionibus ad famulatum: et ad deficientiā actionis ppter debilitatē ad iuioij: h̃i q̃ d in adolen scētia et bonas actiōes deinde declarat idem iā in vita speculatiua q̃ in practica dicēs simul et duo veniētes et intelligere et agere potentiores: de nde simul q̃tum ad nōs declarat necessitatē amicitie p hoc q̃ natura neq̃ habūdās i supfluis nec deficientis i necessarijs cā humano generi iūstituit i tñ q̃ videm⁹ hoīes q̃tū cūq̃ ignotāres se iuicem o amicitia dirigere i eroribus vñt. Tercia rō Arg. est: ita de illo p̃tinet ad moralem sciam quod maxime saluat ciuitates et ad q̃d legislatores maxime student: sed sicut dicit Arg. amicitia videt continere ciuitates et legispositores magis circūsp̃ctas student q̃ ciuitas iusticiā igit. et c. Unde tullius q̃d si exemeris et traxer naturā beniuolē iūctionem. nec dom⁹ villa nec vñs stare poterit nec agricultor pmanebit et id si minus intelligit: q̃tavis amicitie cōcordieq̃ sit ex diffentionib⁹ et cōcordijs p̃cipi pōt que ei domus iā stabilis q̃ iā firma ciuitas que nō odys dī fidijq̃ possit eueri. Quarta rō Arg. est: p̃tina qua tercie talis: de illo cōsiderare debet moralis que magis est opus i cōcōtione ciuitatis q̃ iusticiā. amicitia autē est h̃mōi q̃ sicut dicit Arg. amicis oībus exiūtib⁹ nihil est opus iusticiā: iusticiā autē vt stentes idigent amicitia et ob hoc etiā i ciuitatib⁹ sepe rigor iusticie p̃tērmittit i penīs iūgendis ne contentio oriat. Quinta rō est de eo q̃ p̃t considerare moralis quod non solū est vñle: sed et iā honestū per se amicitia autē est h̃mōi quod p̃bat signo q̃ laudamus poliphilos: multorū amatores licentiā ideo non pueniat nobis vñltas: laus autē p̃prie est boni honesti ppter quod etiā quidā existimāt eosdem esse viros bonos et amicos. Et scias q̃ iste rōnes non solū concludunt q̃ de amicitia p̃tinet ad moralem: sed vñtra concludunt q̃ moralis debet valde sollicitari circa amicitia cū ipsa sit inter actus vel habit⁹ hūanos valde necessaria et plurimum cōmēdata quā etiā tullius vñtra cēsa bona humana recōmēdat dicēs: est enī amicitia nihil aliud nisi diuinarū et humanarū rerum cū beniuolentia et caritate cōsensio: qua q̃dem h̃mōi scio an excepta sapientia quicq̃ h̃mōi melius sit a dijs immortalibus datū. Et paulo post subdit ad p̃positum: ceteres que expetunt oportune sunt singule fere rebus singulis diuitie: vt vtare. opes: vt colare: honores vt laudare: voluptates vt gaudere: vñltudo vt dolere. carcas et muneribus fungare: corporis: amicitia vero res plurio

Tercia rō

Quarta

Quinta

necessitas amicitie

quāsi notabile

Liber

octauus

Solutio

Secundo

Tercio

risso ad obiectiones.

mas continet quocumque tevereris presto est: nullo loco excludit: nunquam interpestiva nunquam molestia est. Itaque non aquanō igne (vi autem) locis plurimis viturū q̄ amicitia. Sed iam aliq̄s contra ea q̄ dicta sūt posset dubitare p̄mo contra illā p̄positio nem Ar̄. sine amicitia nullus eligeret vivere habens reliqua bona oīa: hoc enī apparet falsū i plurimis scis heremitis qui sibi vitā solitari eligunt. Et q̄ felicitas est sufficiens p̄ se v̄ p̄mo huius habens aut tale bonū quod est sufficiens p̄ se eligeret vivere sine alio quocumque bono. Itē non videt verum q̄ legislatores magis studēt ad amicitiam q̄ ad iusticiā: qm̄ oīa eorum p̄cepta sūt de iusticia: quia legislatores magis studere debent ad illud bonū quod est excellētius et cōmuniū q̄ ad min⁹ bonū et min⁹ cōm: sed huc amicitia sit virtus sine annexa virtuti iusticia est bonū cōius: qm̄ ipsa est oīs et v̄ta virtus: et iusticia sibi cōtraria est tota malicia: similis enī iusticia est bonū excellētius cū ipsa sit virtutū p̄clarissima et neq̄ hesperus neq̄ lucifer ita admirabilis v̄t of quinto magis opus amicitia q̄ iusticia: quia iusticia saluat oēs mercaturas et oēs contractat bonos et iusticia p̄hibet fieri violētias et sic oēs possunt ipsā conuincere pacifice et in sibi debitis opationibus lucrari vitam suā: amicitia autē iterdū veruatem oblibat et sit causa iniustificationis: nā sicut dicit Ar̄. p̄mo rhetorice iudices p̄pter amare aut odire non possunt sepe sufficienter videre verū: et scdo rhetorice dicit ad idē sic amari quidem enī cum de quo facit iudiciū aut nō iniustum fecisse: aut scd⁹ p̄a uavidef iniustū fecisse: odiēti aut cōtrarium. Itā v̄t dicit cōmentator p̄mo celi. Maxima causa v̄t ueritatis in iudicijs est amor et odiū si ergo veritas v̄t of primo hui sit amicitie p̄ferende: videt q̄ magis in civili cōicatione studendū sit ad iusticiā q̄ ad amicitia: ideo nō videt verū q̄ amicis oībus ex finibus nihil esset opus iusticia: qm̄ cū iusticia sit i cōm seipsā bonum honestū et p̄ficiēs etiam iterius: videt q̄ opus esset ipsa habito quocumque alio bono: etiā dato q̄ ex eo nullum pueniret opus exterius. Et iterdū virtutibus nō malibus ablati: et ipsa prudentia non posset esse bona v̄ta: dato q̄ omēs adhuc essent amici: sed ablata iusticia auferrent oēs virtutes morales et prudentia propter earū necessariā cōnexionē v̄t apparet ex eo huius ergo posita quacumque amicitia: semper erit opus iusticia. Itē non videt bñ dictū q̄ aliquando p̄pter fouendā amicitia rigor iusticie debeat p̄mitti: q̄ vel amicitia nō est simplicit̄ bonavel nullus act⁹ iusticie ledit eā: sed rigor iusticie est actus virtutis ergo rigor iusticie nō ledit amicitiam: si ipsa sit bona simplicit̄. Ad istas obiectiones r̄deō. Ad primā dico q̄ tum ad heremitas q̄ supposita etnavita post morē per fidem et virtutem merenda cū dei ḡa per corporis p̄o priuā macerationem et penitentiā actionem et per orationum ad deum multiplicatiōē. v̄tū aliq̄s deberet sibi eligere sibi vitam solitariā: sine alio casu ad hoc cogere nihil ad p̄fēs discussio: quia hoc ad superiorem pertinet facultatē: sed circūscriptis p̄dictis scz s̄ntēdo solū in terminis hui⁹ vite

modo quo plurimi philosophorū suā sciam tradiderunt: forte diceret q̄ nullus nisi forsan in casu: et utis moris: aut tyrānoū aut h̄mōi deberet sibi eligere vitā solitariā. tum q̄ non haberet q̄ sibi succurreret in infirmitatibus et indigentis sene ciuitis: tū quia scdm̄ ita actū nulli p̄deset sapiens aut siue beatus. v̄t Seneca dicit epistola in merito ad luciliū licet sit septemius ad bñviedū non est tñ se contentus ad iuuadum: tum q̄ scd⁹ vitam speculatiuā et virtutē primā que est ipsa sapientia n. eli⁹ est cooperatores habere v̄t of decimo huius: licet tñ sapiens sit per se sufficientissim⁹. propter quod enī dicebat septimo huius q̄ duo simul venientes erūt agere et intelligere potentiores v̄nde cōmentator quinto metaphysice v̄tū heremita reputat neq̄ bonū neq̄ malum. Ad illud autē quod opponit videlicet q̄ felicitas est p̄ se bonum sufficientissimū dictū fuit satis decima quarta questione p̄milibus. p̄pter aliam rōnem sciendum q̄ duplex est iusticia: sicut apparuit i quinto scz legalis et particularis legalis aut iusticia q̄ est tota virtus et p̄clarissima continet oīa legis p̄cepta propter q̄d legispositores ad nichil magis student: q̄ ad ipsā et opera ipsius: sed iusticia particularis nō continet oīa p̄cepta legis ideo necesse est illam cōparatiōē quā fecit Ar̄. de iusticia amicitia intelligere de iusticia particulari. Itē sciendum est q̄ amicitia si capiat p̄prie non potest esse ad multos nec ad malos imo rarissime inueniri potest iter aliquos quos cūq̄ sicut infra videbit p̄pter q̄d nec ista est necessaria ad salutem ciuitis cōicationis si aut amicitia capiat p̄ concordia ciuiū et beniuolētia: sic ipsa potest esse ad multos nec solū ad bonos sed interdum aliquā modo ad malos ipsa est necessaria ad salutē ciuitatis: qm̄ ciuitas constituta est ex multitudine ciuiū sibi inuicē conuiuentium et adiutorum: i vita mali autē et discordes nichil intendunt p̄desse sibi inuicem: sed obesse p̄pter q̄d ex talib⁹ impossibile est cōponi bñ mansuā ciuitatem: q̄uis igit amicitia p̄prie dicta concederet multo nobilior et simplicit̄ melior q̄ p̄dicta amicitia cōiter accepta: nā non p̄pter hoc oportet q̄ sit magis necessaria ad salutē ciuitatis sicut etiā scientie et virtutes sūt nobiliores q̄ cibis et potus: que tñ ad vitā sunt min⁹ necērie. Videt ergo m̄th q̄ legislatores multo plus studēt ad iusticiā q̄ ad amicitiam p̄prie dictā p̄pter eius maiore necessitatem in salute ciuitatis: et q̄ non est i potestate legislatores scire cū quo debeas dicā amicitia cōtrahere: et cum quo nō. Sed possibile est aliquem legislatorem plus debere studere ad amicitia cōiter q̄ ad particularem iusticiā p̄pter hoc q̄ actus talis amicitie est cōiter ad oēs vel ad plures act⁹ aut particularis iusticie est int̄ particulares personas duas vel paucas legislatores aut plus debet studere ad cōe bonū q̄ ad speciale. Et iterum p̄pter hoc q̄ actus cōis amicitie continet virtutis act⁹ iusticie et exinguit actum iniusticie: esset enī iust⁹ contractus si ex libera nfm̄ duorū concordia ego permittam tecū capitū meum ad v̄nū denariū v̄nde est q̄ p̄tibus de iniustificatione cōrendēb⁹ reductis ad cōcordia q̄uis altera sit plurimū dā nificata cessat actio int̄ eas: et iterum p̄pter hoc q̄

q̄ circūscripta fide vita solitaria nō sit eligenda.

Notabilis

ad secundam

quod de diuersis libris spectat diuersimode de amicitia

Ethicozum

clix

discordia siue inimicitia virtualiter continet sedicio nem rācorē: iobediētia: et vniuersalit̄ oēm iniusticiam: et est difficilissimū eā reducere ad statum. Ad aliā pōt dici q̄ amicitia p̄ cōi ciuiū cōcordia et beniuolētia saluat i ciuitate omē bonū q̄ saluat particularis iusticia: q̄ cōtinet eā virtualiter sicut dicendum fuit: et adhuc amicitia supradicta multū adiutorū et multā actionē bñficioz ciuiū adiucet. q̄d est multū nec me ad p̄fectionē ciuitatis: qm̄ aut dicit q̄ iterdū amicitia est eā iustificationis: videtū est q̄ hoc nō est verū de vera et p̄prie dicta amicitia sicut p̄ceit post. Iterū nec est verū de amicitia ciuiū p̄ cōi cōcordia et beniuolētia: scz hoc est bñverum de amicitia scdm̄ q̄d q̄ sine p̄suppositione virtutis et cōis v̄tūtatē est ad aliquas p̄tulares p̄pter p̄tūlam v̄tūtatē vel p̄prie delectabile vel p̄tū cōnutritionē vel cōtūguinitatē vel aliq̄d h̄mōi et talis amicitia nō est illa ad quā studēt legislatores et q̄ sit magis op⁹ q̄ iusticia imo diligēt⁹ et studēt ad rep̄mēdū multos act⁹ amicitia h̄mōi cōsequētes. Ad aliā pōt dici q̄ amicitia vera et p̄prie dicta vel etiā amicitia p̄ cōi ciuiū cōcordia et beniuolētia non potest esse sine iusticia p̄pter q̄d illa p̄positio oībus existētibus amicis non est opus iusticia sic debet intelligi q̄ opus capiat p̄ indigentia nō est enī eis opus iusticiā: i. i. ipso nō indigent iusticia qui habent eā tñ ipsa iusticia quā h̄nt cū amicitia est eis magnū bonū vel pōt dici q̄ illa p̄positio pōt intelligi de iusticia q̄tū ad eā actū discipulū p̄tū ueritātē iter p̄tes et punitiū iniustificationis tñ bñ esset opus iusticia ad iustitiam et decent distribuentū cōmutadum et retribuendū qm̄ ad p̄dictā amicitia cōiter dicta nō sequitur oīa oīb⁹ esse cōia amicitia aut vera et p̄prie dicta ad quā sequitur amicis oīa esse cōia nō potest esse p̄m et ad oēs ideo dicto modo magis opus est iusticia: q̄d cōcedim⁹. Ad aliā pōt dici q̄ p̄ rigorē iusticie possum⁹ intelligere scripturā legū q̄ nō i oī casu tenēda est scz p̄prie tenēda int̄ dū p̄pter fouendā cōcordia vel alios cas⁹ sp̄ales modificāda sicut dicitur fuit i quinto libro. Aliomō per rigorē iusticie possum⁹ intelligere actū iusticie punitiū sine actu m̄e: h̄bī ḡa q̄ dñs punit subditum deliquentē q̄tū possibile est punire eū itante iusticia: et talē rigorē possibile est p̄ m̄am aliquā iuste p̄mittere: vel p̄pter amicitia vel p̄pter aliā causā vel oīno gratis dñs ei dādo quod sū est v̄t sibi debita remittēdo nō iniustificat. Et si quod moralis sollicitari debeat de amicitia videndū est quod de ea diuersimode determinādū est i diuersis libris moralis scie: de quo breuiter videtū est q̄ i libris ethicoz determinādū est de amicitia scdm̄ q̄ valet ad v̄nū ciuiū necēte et delectabile v̄tam ducēdā et ad felicitatē obtinēdā: et obtēdā decorādā ad libitū aut politicoz spectat de ea scdm̄ q̄ valet ad salutē ciuitatis et habūdā iusticiāz deferētū felicitati ciuitatis spectat etiā de ea ad economiā modo suo accepto ad p̄dictū modū p̄prie cōnotabilis scdm̄ p̄porciōē domesticit̄ cōitatis ad politicoz vel pōt dici q̄ liber ethicoz subalternat sibi liberos sequētes sic q̄ ad ipsū spectat de amicitia determinare i generali et eā diuidere i species suas et circa illas declarare pueniētias et v̄tūtas sed de ea spectat ad librum politicoz et economiā

corum put ea diuersimode vtendū est in diuersis statibus politice. vel economice cōmunicationis oēs rationes adducte in principio questionis sūt per p̄dicta solute.

Veritur scdo. Utū amicitia sit v̄tū questio scda. Arguit q̄ nō p̄ hoc q̄ Ar̄. de terminat de ea scd⁹ p̄prie ita dicit q̄d amicitia sit v̄tū moralis et intellectualis. Itē scdo magno rum morali Ar̄. anq̄ tractat de amicitia dicit se ita de singulis virtutibus determinasse. Itē tūllo in fine libri sui de amicitia videt amicitia distinguere p̄tūratē dicens: vos autē hortor v̄t ita v̄tūtem locetis sine q̄ amicitia esse nō pōt v̄t ea scilicet virtute excepta nichil amicitia p̄stabilis puenit. Itē alibi i eodē libro dicit v̄t v̄t enī amicitia i rebus hūanis de cui⁹ virtute oēs v̄no ore cōsentunt q̄d amicitia ip̄a v̄tū cōtinent: et vendicatio quedā atq̄ ostēratio esse d̄. Itē effectus virtutis nō est ip̄a v̄tū amicitia autē est effect⁹ virtutis dicente tūllo qui autē i virtute sūmū bonum ponit p̄clare illi q̄dem: sed hec ip̄a v̄tū amicitia gignit et cōtinet. Itē p̄positū arguit auctoritate fenece ep̄a imerito ad luciliū q̄ amicitia vocat virtutē dicens q̄ sapiēs et si cōtutus est se: nō habere vult amicitia se exerceat ne ita magna virtus faciat. Itā tūllo i libro suo de amicitia p̄ferat eā oībus bonis hūanis dicens ego vos tñ hortor i possū v̄t amicitia oībus rebus hūanis an ponatis modo null⁹ habet⁹ qui nō sit v̄tū est sic oīb⁹ hūmanis bonis antepōnd⁹. Itē parū post dicit nichil a dijs mortalib⁹ datū hoībus melius amicis. Itā p̄prie sapia et videt michi q̄ sapia largē accepta scz put se extēdit ad prudētiā sic excipiēda: quia virtutes aliq̄ intellectuales sūt excellētiores moralibus: amicitia autē sit v̄tū nō est v̄tū intellectuales: sed moralis et ita ip̄e p̄ferte oībus virtutibus moralibus: q̄d esse nō pōt nisi ipsa sit idē q̄ legalis iusticia vel pars ei⁹ nobilissima de q̄ d̄ qui nō hui⁹ ip̄a est p̄clarissima virtutū et q̄ nec hesper⁹ nec lucifer est ita admirabilis et hoc multū putat esse v̄tū. Itē null⁹ habet⁹ videt magis necessarius i ciuiū cōicatione q̄ virtus i q̄ tñ Ar̄. dicit magis op⁹ esse amicitia q̄ iusticia videt michi q̄ ad cōcordiā diuersas oppōtiones doctorū solēnum et ad salutādū rōnes eorū que v̄t puto necessario cōcludūt. Distinguedū est de amicitia et cōsistit de dilectione et amore: sepe enim illis tribus nōib⁹ viturū p̄m̄scue dicit igit q̄ amicitia q̄nq̄ amicitia aliā capiat p̄passiōē appetit⁹ nā in scdo hui⁹ Ar̄. enū qm̄ capiat p̄merat amicitia seu amorē et odiū int̄ passiōes: et idē passione magis apparz scdo rhetorice v̄t dicit Ar̄. qualiter mouemur ad amicitia et odiū: sicut ip̄e declarat q̄ liter mouemur ad alias passiōes: et ista amicitia appetit scdo rhetorice pōt sic describi. amicitia est passio appetitus inclinās ad bñ volēdū: et bñ faciendū aīo ip̄i⁹ gracia. Aliomō aut certū est q̄ amicitia nō est v̄tū nā sicut dicit scdo hui⁹ passiōes neq̄ virtutes sūt neq̄ malicie: et hoc v̄tū statū sciendū ē q̄ ad h̄mōi passiōes q̄ sūt amicitia et odiū p̄tigit se habere bñ male scz intense et remisse: m̄n aut

Oppositum.

Secundo

Tercio

inimicis: et aliqui mediocriter secundum dictamen rationis sicut patet circa alias passiones et hoc potest sciri ex tristitia et gaudio vel etiam ex exterioribus operationibus dictas passiones amicitia odii concupiscentie vel consequentibus plures enim sunt apud novos aduentus amicorum indeceter fieri emittit vel gestum et modum amittere tanquam ipse nimio passionis absorbente visum rationis: et interdum vult aliquid propter mortem amici fuisse sponte sibi ipsi pro modum desolationis causa mortis videtur etiam quod plurimos enim debent extraneos ad amicitiam receptos inde fuisse deceptos sic igitur in multis alijs modis contingit secundum amicitiam excedere quod oportet et nullum est dubium quin etiam in hoc multi deficiant alioquin quod oportet nullum etiam dubitat quin in odio facile sit excedere quod oportet: sed etiam contingit aliquando deficere ab eo quod oportet nam oportet odire turbatorem pacis vel destructorem civitatis et plures alios et si non ratione personarum tamen ratione maliciae: et hoc totum satis determinat eustracius in principio huius octavius. Ex his sequitur manifeste quod circa predictas passiones oportet aliquam esse virtutem moralem dictarum passionum imperrefrenatam et moderatam ad ea quod dicta ratione decrevit hec est et causa quare circa alias passiones oportet ponere virtutes morales verbi gratia fortitudinem circa timores et audacias temperantiam circa delectationes et tristitias gustum tactum et de alijs sicut prius apparuit potest enim sic argui circa quaslibet passiones et operationes contingit excessus pravus et defectus vituperabilis: circa eas oportet esse virtutem electivam medij laudabilem et ad ipsam persequendum inclinativam tunc ex predictis sume minor et potestis inferre conclusionem: hanc autem virtutem possumus vocare amicitiam tunc indubitanter amicitia erit virtus. Sed iterum sciendum est quod cum noia sint ad placitum quod nomen amicitie non solum invenit capere passionem et virtutem predictis: sed etiam pro maximo et excellentissimo actu dicte virtutis qui est se totaliter condonare amato: et in ipso perfecte suam transferre voluntatem: sed tamen secundum dictam recte rationem vult statim et nolle amicorum sic autem capere do nomen amicitie diceretur quod Aristotelem octavo huius dicit notabilem amicitiam non esse habitum: sed assimilari habitui: amationem autem passioni quoniam ille actus qui est condonare se amato et se transformare in amatum qui puenit ex ipetu passionis de prope non amicitia: sed amatio quoniam vero puenit ex habitu virtuoso secundum sententiam recte rationis: tunc prope vocatur amicitia. sic igitur amicitia assimilatur habitui quia puenit ex habitu virtutis amatio autem passio: nam quia puenit ipetu passionis. Scias tamen quod istis noibus utimur sepe promiscue secundum largum visum ipsum forum. Et est sciendum quod amicitia sic accepta claudit in se conditiones quas Aristoteles in octavo attribuit amicitie ad hoc ei quod recta ratio dicit totaliter se condonandum amato: et secundum voluntatem et secundum operationem necesse est ut amat sit plenius virtute et quod ream et amabilem et quod hinc sunt vires manifeste per longum consuetum experta aliter enim esset periculum se sic condonare amato propter quod videtur verisimile quod Aristoteles in octavo loquitur sepe de amicitia per talis actu quod si concedere dicendum erit quod

amicitia non est virtus. Et hoc efficaciter probant rationes negantibus quod amicitia debeat dici virtus. Quia cum virtus potest esse talis si amicitia esset virtus ipsa esset quedam virtus moralis hoc autem esse non potest per rationes quod amicitia non sit virtus. Quia si amicitia esset virtus moralis generatio propter quod virtutes morales: sed generatio amicitie pro dicto actu excellens in omni illius virtutis propter quod virtutes morales probatio quod supponit aliquas et ipsa prudentiam in amantem: quod in amato igitur propter quod virtutes consequentia patet per connectionem necessariam virtutis moralis sibi invicem et prudentem necesse est in propter declaratum fuit in sexto huius antecedens per per Aristoteles in octavo dicentem quod nec acceptari oportet plus nec esse amicos antequam vires appareat amabilis et credat eum ergo non sunt amabiles nisi virtutibus et plus dixeret Aristoteles apparet quod in aliquos amicitia illa fieri non debet donec vires fuerit expertus de virtute alterius hec autem experientia fieri non potest ante per multum tempus proposita virtute vires: verum est tamen sicut innuit Aristoteles quod aliquis possit obviare contra istam rationem. Quidem enim aliquid quod amicitie generatio in bonos non exigit talem experientiam et tale longum tempus quod bonos et prudentes viros videmus fieri qui conveniunt ad invicem facere opera amabilia et ita videtur quod statim sint amicitia. Ad hoc autem respondet Aristoteles pulchre dicens quod aut cito amabilia faciunt ad invicem volunt quidem amicitia esse non sunt autem vires sunt amabiles et hoc sciunt voluntas quidem igitur velox sit: amicitia autem non. Et hanc sententiam Aristoteles confirmat Seneca epistola tertia ad Lucillum dicens errat ille qui amicum in animo querit et in consuetudine probat diu cogitat an sit in amicitia recipiendus sit cum placuerit fieri toto illi pectore admittit tu ergo oia cum amico de libera sed de ipso plus. Sed contra arguit ad idem sic nulla virtus moralis aufert ab aliquo propter quod cium in alio: sed amicitia sic accepta aufertur si amatus factus fuerit victor: quod talis amicitia non potest esse nisi bonorum et secundum virtutem similium ut dicit Aristoteles tertio arguit ad idem sic nulla virtus subest fortune talis autem amicitia subest fortune ideo et contra apparet pluribus in precedentiibus libris minor ex hoc est nota quod illud ad quem amicitia est possibile est cum tempore per casum fortune mori vel interfici ad quod sequitur non amplius illam amicitiam esse ergo talis amicitia non est virtus tamen ipsa non potest esse sine virtute sicut dictum fuit et ita diceretur quod illa auctoritas distinctiva Aristoteles quod amicitia est virtus quedam aut cum virtute haberet veritatem per secundam partem. Ad hoc potest aliter respondere ad istam questionem secundum alium modum si generationis noia amicitie tenendum est quod circa contrarias passiones et circa operationes inatas provenire ab eis de est eadem virtus temperans moderans illas passiones et operationes secundum visum rationis verbi gratia eadem est fortitudo in virtutis timores et audacias temperans et inclinans ad aggre diendum quod oportet ei ad fugiendum quod oportet et proportionabiliter eadem virtus erit temperans passiones amoris et odii inclinans ad amandum quod oportet et quod oportet et quomodo et ad odiandum quod oportet et quod oportet vel etiam ad videndum se per amorem

rationes quod amicitia non sit virtus

Obiectio.

Responsio

arguitur secundum

Notabile

Notabile

temperantia et moderantia passionum amoris et odii et operationum inde inatas sequi sicut videmus de vna quod alia virtutis quod aliquid nomen superius ab alio opere ipsi vel ab alio passione cuius ipsa est temperantia vel ab alio operatione materiali sui obiecti vel ab alio habitudine significat illam virtutem non simpliciter et secundum totalem ambitum: sed propter quod notandum est talis operatione vel passionem vel tale obiecti materiale operatione vel circumscriptione habet sicut in septima questione primi libri dictum fuit quod nomen magnificentie significat liberalitatem propter quod sicut dictum fuit in xvij questione tertiij libri quod ista noia frugalitas/parsimonia/sobrietas/castitas et pudicitia significant temperantiam propter quod diversis modis dicitur: ita procedit de hoc possit fieri de virtute quod ponenda circa amorem et odium: tunc diceretur quod nomen amicitie putaretur vera amicitia loquitur Aristoteles in octavo significat dictam virtutem non simpliciter et secundum totum ambitum: sed propter quod connotationem sue excellens in omni operatione quod prius dicta fuit. Si igitur significatio noia amicitie concedatur est talis et possumus fuisse quod nomen significat dictam virtutem simpliciter et secundum totum ambitum: nos dicemus quod amicitia est hec ad b. sicut magnificencia ad liberalitatem sicut et oia magnificencia est liberalitas ita oia amicitia est virtuosus virtute bonorum et non e converso et sic indubitanter concedendum est quod amicitia est virtus sicut hoc procedit de magnificencia: sed non est virtus distincta a virtute bonorum sicut nec hoc aliter ab hoc. hoc est nomen amicitie se habet ad hoc nomen bonorum sicut patet modo ad suum rotum. Si sciendum quod iste modus solvendi questionem propter quod prius posuit fuit sicut procedens in re: sed videtur deesse in ponendo quod et quomodo non est amicitie significat de quod non est amplius disputandum quod noia significat ad primum. Propter quod igitur modus ponit quod nomen amicitie prope virtutis significat principalem illi actum et connotat illas virtutes ita scilicet quod ipsum supponit pro illo actu appellando illam virtutem. Sed contra modus solvendi ponit e converso: sic videtur modus solvendi prope significat one noia sicut supponit est propter quod forte quod aristoteles ista discordia non debet de re: sed de noia signatice attendens dicit notabilem cum distinctio amicitie est virtus vel cum virtute sicut et in sexto libro dixit quod electio est in intellectu appetitus vel appetitus intellectivus sicut in loquatur quod ad significacionem huiusmodi electio concurrunt sicut actus rationis et actus voluntatis dicentes igitur quod hoc nomen electio supponit pro actu rationis et appellat actum voluntatis procedit prima pars illius distinctio nis dicentes autem quod procedit secundum partem. Sed forte quod aliquid secundum modum loquendi vellet retorquere rationes quod seculum primum modum fuerit adducte ad probandum quod amicitia non sit virtus. Sed tenendo secundum modum solvendi quod non refidendum est. Ad primam dicendum est quod illa res que nunc ite vere est amicitia non supposebat in sui generis virtutes morales et prudentias: imo per eas generatice generatice: sed bene verum est quod ipsa supponet illas virtutes et prudentias ad hoc ut ipsa fieret vel diceretur amicitia sicut diceretur quod ista res quod est alba erat alba sicut fieret alba. Ad secundam rationem refidetur quod propter quod nunc in te est amicitia non aufertur a te si ille quod amas fiat victor: imo ipsa manet sed ipsa definit esse amicitia si cut dicitur quod res alba non definit esse si albedo corrumperetur sed definit esse alba eodem modo dicendum est ad secundam. Ad rationes principales dicendum quod rationes arguente ad preteritum negant hanc procedentem primum modum solvendi quod per dicitur. Et per refidetur ad rationes opposi

Expositio duorum modorum.

Ad rationes probantes quod amicitia non sit virtus

Ad secundam.

ad rationes principales propter quod possumus

virtutis. primo ad eundem se nece diceretur quod in dictum philosophi effectum virtutis solent vocare virtutem cum quod dicitur ne tam magna virtus iaceat de expedit ne tam magna effectus virtutis iaceat. Ad autem nullum dicitur in ista quod ipsa est virtus simpliciter quod dicitur amicitia aliquid puta quod est ad deum esse in eis actibus humanos actibus excellens in omni quod dicitur esse formaliter ipsa felicitate humana alij autem dicitur felicitatem in actu sapientie propter quod quod nullus notabilis in illa virtute propter quod dicitur amicitia oia humanis bonis exceptit sapientiam actum sapientie et sic est in dictum nullus non quod amicitia proferat simpliciter oia humanis bonis sed oia exterioribus aut et ad morales virtutes pertinentibus. Et his dicitur possumus et concedere autem primo allegata ad preteritum negantem quod excepta virtutibus sit propter quod stabilius amicitia. Propter quod dicitur quod non est in dictum nullus oia virtutis excipit: sed excipit virtutem sapientie quod secundum Aristoteles propter quod summa cuius actu consistit humana felicitas. Ad aliam diceretur quod amicitia non est virtus neque huiusmodi: sed eadem procedens ab huiusmodi quod est propter quod si autem secundum modum solvendi teneatur quod eustracius tenet videtur cum expresse dicat amicitiam vna esse virtutem: ita ad primam rationem potest dici quod de amicitia tractant aristoteles in octavo libro tractatu de alijs virtutibus: eo quod ipsa non erat contra preteritum ab oia esse propter quod forte etiam quod tractat de ea exigebat longior procedit quod tractat de alijs virtutibus: forte quod nomen amicitie accepte propter quod nomen non significat eorum illas virtutes quod significat sed propter quod sicut dictum fuit modo de coloribus propter quod eadem est et propter quod sapientia: ut apparet per hemio philosophum: vel forte quod tractat de amicitia propter quod forte huiusmodi ad virtutem et civilem scilicet quod sequitur ista scilicet quod tractat de alijs virtutibus propter quod Aristoteles in octavo libro dicitur propter quod amicitia est virtus propter quod deest virtutibus de singulis erat determinatum vel quod erat determinatum de singulis rationes eas simpliciter et deest: tamen non erat determinatum de virtute quod est amicitia secundum illam rationem spalem sive secundum illum modum quod de amicitia. Et sic vltima solutio habet locum si dicemus amicitiam esse partem liberalitatis vel iusticie talium aliarum virtutum de quibus autem determinatur. Ad autem quod dicitur nullus dicitur fuisse quod non debet oia excipere virtutem sed sola sapientiam et virtutes intellectuales. Ad aliam potest dici quod vna pars potest esse effectus alius virtutis possumus et dicitur quod sapientia sive prudentia est virtus nobis virtutes morales: forte quod tulli in dictum virtutem esse virtutem: non quod ad id quod nomen amicitie supponit: sed quod ad illud quod appellat deum ei fuit hoc non esse virtutem sed effectum virtutis hec de questione.

ad rationes ante oppositum

quod tertium

Ad primam

Secundo Tercio

Arguit qd
amicitia no di
stinguat a li
beralitate.

In oppositu

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Primus no
habile.

vnā virtutē ipsam amicitia videtur iusticie cuius rō
ne assignat dices: iusticia enī equalitas qdā ē di
stributia et amicitia amicis equalitatē tribuit. eq
les ei necessarii est eē amicos quare pūcula que
dā vtiqz erit iusticie. ¶ Deīn argf. qd nō sit distin
cta a liberalitate qz bñficiare videt eē ppiū act
liberalitat: hoc aut maxie ptinet ad amicu. Itēz
ppūū ē amicu subuenire amico: nō solū p modū
cōmutionis bonoz ipsoz. hoc ei ptinet ad mer
catores itē se extraneissimos ēntes: sed magis
ei ppiā bona cōicando. hoc aut iam ptz ad libe
ralitatē. Deīn af qd nō sit distincta ab illa virtute
quā Arist. vocat amicitia in scō hui. qz idem
videt esse actū eaz. delectabilis cōiuctio inter se
vbi opz et qñ. zc. Deīn arguit qd qñ ad aliquas
sui ptē ptinet sub liberalitate et qñ ad aliā sub
tēperantia et quātū ad aliā sub magnanimitate: qz
aristoteles diuidit amicitias i amicitia ppi dele
ctabile et amicitia ppter vtile et amicitia ppter ho
nestū. Tēperantia autē videt esse circa amorē dele
ctabilis. liberalitas circa amorē vtilis: magna
nanimitas circa amorē honorū vel honestorum.
¶ Oppositū oīm istoz af pmo qd sit distincta a iu
sticia: qz legis latores plz studēt circa amicitia qz
circa iusticia. Et qz iusticia pstitit in cōmutioni
bus equatibus lucrū dāno et dāno lucrū: amicitia
autē cōstitit i simplicibz donis et subuentiōibz
et delectationibz et cōcatōibz nulla attēta equa
litate lucrū ad dānū vel ecōtra. Deīn arguit qd sit
distincta a liberalitate qz liberalitas sit circa affe
ctiones ad pecunias hec autē virtus sit circa affe
ctiones ad ipsas psonas amatas: et sic sūt circa
obiecta diuersa ergo sunt diuerse. ¶ Deīn arguit
tur qd sit distincta ab illa pte quā ar. vocat ami
citiā in scō hui. auctoritate aristotelis: qd dicit in
quarto hui. de illa virtute de qua illic determinat
qz ipsa assilatur amicitie: differt autē ab amicitia
qm sine passione et sine eo qd est diligere qd col
loquit. hec autē pte que vere ē amicitia non est
sine diligere. Sicut etiā ista virtus nō sū faciet ad
ignotos et notos. illa autē vt dicit aristoteles sū
faciet ad ignotos et notos cōsuetos et icōsuetos.
¶ Deīn etiam arguit qd ipsa nō ptinet pūaliter
sub liberalitate et pūaliter sub tēperantia et pūaliter
sub magnanimitate: qz tunc ipsa nō eēt vna pte:
cuius oppositū vult eūstratus dices: etēn vna vir
tutē est dicere amicitia: sicut dicit aristoteles for
titudinē et tēperantia et moralū virtutū vna quāqz
¶ Notandū est sicut dictū fuit in alia questioe q
amor et odiū sunt quedā passionēs q si in oī ambi
tu suo capiāt nō ptinet ad vnā virtutē sed ad plu
res. sicut enī delectatio et tristitia cōiter cōsequūt
oēs alias passionēs vt declarauit ar. scō huius
ppter qd nō oēs delectōes sunt eozūdē morum:
sed diuerfoz scōm diuersitatē passionū ad quas
sequunt. et ppter hoc nō est vna pte circa dele
ctiones sed diuerse: circa delectiones ei tactū est
tēperantia: circa delectōes et tristitias cōsequen
tes affectiōes ad pecunias est liberalitas circa de
lectiones et tristitias psequētes affectiōes ad ho
nores est magnanimitas. et sic de alijs. Ita opoz
tet intelligere qd amor et odiū si cōmuniissime ca
piant extendūt se ad oēs passioēs vel formaliter

vel affcedēter vel psequēter vel aliquomō conco
mūatē. amor enī et odiū nō min⁹ se habēt gñalr
qz delectatio et tristitia. cū oē delectabile sit indu
ctiū amoris ipsi⁹ et tristabile odij ppter qd circa
amorē delectabiliū scōm tactū non ē alia virt⁹ qz
tēperantia: et circa amorē honoz magnanimitas
et circa amorē pecuniaz liberalitas et sic de alijs.
S3 si amor accipiat specialr p affectiōe. non ad
pecūias nō ad hōres nō ad delectatōes nō ad alia
qñqz sub illa rōne sub qz redūdant in nos vel in
nros: sed p affectiōe ad aliū vlt ad alios ipsius
vel ipoz gñalr: tūc erit passio spālis circa quā ppe
est virt⁹ amicitie de qua tractat in isto octauo p
cipalr vel illa virt⁹ qz ppter ppiū nōis defectus
vocat b in alia qñtione qz igit hec virt⁹ b non sit
aliqua pdictaz virtutū: pbat p hoc qd pte ista ille
sunt diuerse qz pte sunt circa passionēs spāles
diuerfas et diuerfoz morū: et qd non sunt pte nec
se adinuicē naturalr cōcomitatē vel psequētes
s3 virt⁹ b et pte pdictae sunt hmoi igit et maior
est māifesta: qz nō apparet qd circa diuerfas passi
ones sit eadē virtus/nisi qz vel ille passionēs sunt
pte sicut fortitudo circa timores et audacias vel
qz illarū passionū vna naturalr cōcomitat aliā
vel cōsequit sicut nos videm⁹ cū ad magnā affe
ctionē circa pecunias cōsequit naturalr delecta
tio in earū cōmulationē et tristitia in earū cōsūptiōe
et timor de earū amissione: et liberalitas eadē vir
tus exis est circa oēs dictas passionēs. minor p
ptz satis qz affectio quā habem⁹ ad delectiones
tactus circa quā ppe est tēperantia nō est affectio
quā habem⁹ ad aliū ipsius gñalr: nec iste sunt pte:
nec vna cōsequit naturalr aliā: et idē sū pte de
affectiōe qz habem⁹ ad honozes/circa quā ppe
est magnanimitas: et de affectiōe quā habem⁹ ad
nfas pecunias circa quā est liberalitas: et de affe
ctione qz habem⁹ ad bona aliena scōm qz sunt no
bis applicabilia circa quā ppe est iusticia pūcu
laris: de qz tractatū fuit in qñto libro. nulla ei ista
rū affectiōnū est affectio ad aliū ipsi⁹ gñalr: nec ad
eā habet pte cōcomitatā vel naturalē cōm
gētiā. ideo zc. S3 magis videt michi dubiū vtz
illa virt⁹ b sit eadē illi virtuti qz ar. in scō hui.
vocat amicitia cui⁹ extrema vtilitas dicit eē plac
ditatē et discōliā. Et videt pbatibile esse qd sit illi
eadē qd sic declarari pōt: amic⁹ ille de quo deter
minatū est in qñto Ethicoz. ē circa delectōes et
tristitias i colloquijs et i cōiuctu factas/ nō qz vir
tuosus illa pte intēdat pncipalr delectari/ s3 qz
intēdit alios delectare vti opz et hoc apparet satis
in qñto hui. vbi etiā appet qd extremi habit⁹ sunt
in delectādo oēs et oīs eoz dicta et facta cōpobā
do et in cōmūtiādo oēs et ad oīa pñādo ppter qd
apparet virtutē illā esse circa delectatōē quam
hēmus et opationē quā exercemus ad aliū vel ad
alios: ipsius et ipoz gñalr: si em alios delectare in
tēderem⁹ nō sū gñalr s3 vt inde nobis aliqua vtili
tas pueniret: tūc illud opus nō esset vt sic illius
virtutis sed spectaret ad blāditionē vel adulatō
nē vt dicit aristoteles. talis aut affectio put ē cō
ter ad oēs est multū leuis et remissa: ppter quod
ipsa ppe nō ē amor vel amatio. ideo neqz scōm
eā vt sic: est habit⁹ qd ppe vocat amicitia/ sed illa

Circa diuer
sas passioēs
nō ē eadē p
te nisi sū cō
trarie vlt vna
naturalr seq
tur alteram.

affectio cremētum potest accipere vel ppter con
nūtionem vel ppter panguinitatem vel ppter
expertam bonitatē et apparētem reamatiōē aut
aliquid huiusmodi vt ipa iā debeat vocari amor
vel amatio et quod habitus circa eam proprio no
mine vocetur amicitia. his autem concessis habe
remus intēnū: qm itēio vel remissio passionis et
ogationū circa quas est virtus ad quos oportet et
qñ et quod: non diuer sificat substantiā virtutis ver
bi gñalr eadem virtute fortitudinis opz aliquando
et ad aliquos. vti audacia leui et remissa ad aliqz
autem aliqñ fortior. igitur virt⁹ que est circa af
fectionem leuem quā hēmus ad omnes de qz de
ctum est in quarto libro et virtus circa affectionē
fortiorē quā habemus ad parentes vel ad cōnu
tritos aut illos quos expertissimus esse bonos q
vt sic vocatur amicitia: de qua hic tractatur: non
sunt diuerse: virtutes scōm substantiam. Item
possum⁹ idē declarare p pcessus doctoz: appet
enī per Arist. i. vii. hui. qd a natura videt ori a
micitia int ptemz filiū. Deinde etiam inter illos
qui sunt vnus gēns. licet illa sit leuior: tandē etiā
inter homines oīno cōiter adinuicē oītur natura
liter affectio qdā qñis leuissima. secūdū quā qñ
bet naturalr inclināf ad delectandū vel dirigēdū
et amādū vni qñqz etiā qñdūqz ignotū. dū tamē
hoc possit fieri facit sine labore dāno vel expen
sis de quo Ar. dat exēplum dicens videbit autē
vniqz aliquis et in erroribus vt familiarē omīs hō
homini amicum. Item etiam vult tullius in libro
de officijs allegans a platone qd non nobis solūz
nati sumus. sed homines hominum gratia geniti
sunt. vt ipsi inter se alijs alijs pdesse possint. ppe
qd i libro de amicitia dicit aicitia int hoīes exortā
esse a natura. i. ab hoībz inesse quādā affectiōē
et beniuolentiā licet leuē cū aut ad illā affectiōē
seu ad illū pñū morū animi et amor ad dicta fue
rit datio et acceptio et beneficiō: et pfectio studio
rū: adiūctaz puetudine mirabilis (vt dicit) exarde
scit beniuolentie magnitudo q iā amicitia vocabi
tur. Ex his aut manifestū est: qd illa leuis affectio
secundum quam inclinamur ad delectandū con
uēnientes etiam extraneos vel ignotos: et illa ma
gna et fortis affectio que iam vocari debet amor
secundum quā dicitur amicitia: non differūt secū
dum speciem. sed scōm intens⁹ et remiss⁹ et se
cūdū accidentales et extrinsecuas differētiās scōz
qd illa affectio magis aut minus intenditur aut re
mittitur. quo concessio: redit idē ppositū sicut pzi
us. Dicimus ergo: qd Arist. in quarto huius breui
ter et superficialiter determinauit de pte. b. i. cō
muni scōm qz indifferenter habet esse circa affe
ctionem predictam passionē sibi cōtrariam siue
leuiorē siue fortiorē. ppter quod dicit illā virtutē
similiter. i. cōmunitē esse ad notos et ignotos: cō
suetos et in cōsuetos: verū tamē nō vniformiter
ad omnes sed singulis vt congruit non enim sū
vt dicit conuenit cōsuetos et extraneos curare:
sed quia illa virtus scōm dictamē rōis habere de
bet multiplicatores actus et excellentiores ad no
tos et in virtute expertos q iā amici vocant et re
spectu quozum oportet vt illa affectiōe intēse
qd ad extraneos ideo tractatū de illa virtute b. re

sumpsit i octauo hui. scōm qd ipa ptracte pñdera
ta vocat amicitia scz in ordine ad illos ad quos
debet vti ali affectiōe intēse et ad quos esse de
bet illi⁹ pte opatiōes optie et nobilissime. Si
sic ergo dicerem⁹: rñdēderit ad rōes in opposi
tum. Ad pñā qñ arguit qd pte amicitie nō sit di
stincta a iusticia ppter hoc qd circa eadē et eis de
est amicitia et iustitia. dicēdū ē qd iustitia et iusticia
sunt bene i eis de qz i oībz dectēter viuētibz et cōicā
tibz sū et iā circa eadē obiecta malicia remota qz
circa quecunqz bona pōt alteri spēdere vel alter
ab altero recipere vel salte circa plurima eoz: sed
cū ipē sint circa diuersa obiecta. ppe et formalia
distinctaz specificatiū pte: qz sunt circa passio
nes diuerfas et diuerfoz morū sicut dictū fuit. Ad
aliā satis dictū fuit i qñta qñtione qñta libri. vt ibi
poterit apparere qd amicitia (sicut et alie pte) i
legali iustitia ptinet: sed nō i iustitia pūculari: si
cui nec alie pte speciales. Auctoritas vero eu
sircij non debet exponi de iustitia pūculari s3 de
legali amicitia ei scōm qd amicitia nō eēt int dā
nū et lucrū: sed eēt. i. qñ idē sificat volūtates ami
coz. Ad aliā q arguit qd nō sit distincta a liberali
tate dicēdū est: qd nullū est icōueniēs plures pte
tes nō pcurrere ad eūdē actū extrinsecū possibile
enī est qd obiectū cū circūstantijs est inatū inferre
plures passionēs p diuerfas pte: sicut modificabi
les qz passionū qñbet nō esset regulata virtute
esset inata op⁹ de pte si igit pte opes bñ
ppter vniqz passionis moderatiōē nos dices
rem⁹ illud esse factū scōm vtrāqz virtutē. Dicam
igit qd bñficiare i pecuniis pōt eē scōm liberalita
te in qñtū p eā modificata est affectio circa pecuni
as: et p idē p solutio ad aliā et pōt esse scōm ami
citiā i qñtū regulatā est affectio circa psonā. Alia
rō q pbat qd nō sit distincta ab illa virtute quā i se
cundo hui. vocat Ar. amicitia est ipa enī pcedit
via sua. De s etia alie pcedunt vijs suis. nisi illa
q arguit qd ipa amicitia sit distincta ab illa virtu
te quā Ar. vocat aicitia i scō hui. ad quā rñ
dēdū est et pñmō ad hoc qd dicit Ar. illa virtū
tē sū facere ad notos et ignotos. dicēdū ē qd non
debet exponi sū. i. vniformiter sed sū. i. cōiter: et
hoc apparet p lram seqñtē: qñis et opes ad oīs
notos et ignotos: in hoc est vt dicit Arist. ad illos
aliter et ad illos scōm qz singulis pgruit: nō ei con
uenit affuētos et extraneos sū curare S3 de hoc
quod dicit Arist. illam virtutē differre ab amici
tia: quia sine passione est et sine eo quod est dilige
re: per quod ecōtra inuis amicitiam esse cum pas
sione et cū eo quod est diligere: debemus conside
rare et ad eius dictum pcedare. dicit enī in octa
uo eius contrarium vt videt: vbi dicit qd veri ami
ci readmāt cū electione et bonavolunt amat ipō
rum gratia: nō scōz passionē sed secundū electio
nem. Debem⁹ ergo hec oīs sic exponere qd vera a
micitia que est virtus operatur pncipaliter secū
dum electionem sequētē iudiciū rōis: ad qd ipa
consequenter assumit sibi passionem vt opz viciū
autem oppositū virtutis amicitie secundum ex
cessus operatur secundū passionē sine regula ra
tionis virtus ergo amicitie nō operatur omnino
f i

Ad rationes
aff oppositus

Ad secundā

ad rōem que
suadet amici
tiā nō distin
guat liberali
tate.

Ad secundā

sine passione. Imo passionē amoris assumit & for-
tem et intellā. sed tñ sēp sub dictamine rōis. Illa
aut virtus de q̄ determinat in q̄to libro sit non
operat̄ oīno sine passione: qm̄ oēs virtutes mora-
les sunt & circa passiones & circa opatiōes. Ali-
nulla eēt difficultas ex pte appetitus sed solū ex
parte intellectus & sic cū prudētia nō idigerem⁹
virtute morali volebat igit̄ Ar̄. dicere: q̄ illa vir-
tus non dī amicitia ad ignotos vel extraneos: s; sic
differt ab aicitia eo q̄ ipsa ad illos est sine pas-
sione: sine inreusa passione operatur ei ad illos
p̄ quandam leuē affectionem. sicut dicitur fuit sed
Ar̄. reputans modicū q̄si p̄ nihilo ad modū ppa-
tue locutionis dixit sine passione. q̄si sine dixit
etiā sine eo quod est diligere: q̄ talis affectio non
assumit sibi nomē dilectionis vel amoris: donec
repperit magnitudinē intellōis. id bñ dixit ar̄.
q̄ illa s; ad tales ignotos vel nō affuctos opa-
tur assimilaf amicitie: sic q̄ operat̄ scdm̄ illam
vocatū q̄si moderatū sicut diligere assumētem
nō est thopina dū q̄ Ar̄. illā virtutē negaret eē
amicitiā igit̄ opat̄ ad bonos viros semutuo rea-
damantes et hoc scientes. & c.

Clari quarto. Quid amicitia bñ di-
uidit i amicitia ppter bonū. ppter
honestū & amicitia ppter vile. Arguit q̄
non: q̄ mēbra coincidūt. nihil enim
honestū est quod non sit delectabile et vile & cō-
uerso: sicut satis arguitur in octaua questio-
ne secundilibri & Ar̄. etiam in octauo huius ostē-
dit: quod vera amicitia copulat i se omnia hec ci-
licet honestatē/delectationē & vtilitatem. Itē
Aristoteles dicit solam amicitiam que est ppter
honestum esse per se amicitiam alias autem solū
per accidens: sed non videtur quod amicitia per
accidēs diuidatur sufficienter in duas. quia in-
nita vni accidunt vt dicitur secundo philosophorū
et quia ea que sunt per accidens non cadunt sub
arte vel scientia vt patet sexto methaphysice. er-
go saltem ista diuisio non est artificialis vel scien-
tifica. Item pater amat filium naturaliter: et tñ
possibile est: q̄ nec propter honestum bonus vt si
filius sit prauus: nec propter vile quia filius se-
pe damnisat patrem et nullum bonum affert illi
nec propter delectabile: q̄ pluries ifert: patri tri-
stiam q̄ delectationem: cū sepe agat pter et con-
travolūtātē patris. Item pater nutriti amat filium
cū et etiā q̄si fuerit separati: & nō ppter honestum
quia possibile est neutri eē bonū: nec ppter vile vel
delectabile: q̄ tūc ipsi separatis cessaret aicitia
quod est falsū. et patet psequētia quia post sepa-
tionem non conferunt sibi vniūcē vtilitatē nec de-
lectationem quibus tamen cessantibus cessant il-
le amicitie vt dicit aristoteles. Itē doctores cō-
ter solēt distinguere amorē concupiscētie contra
amorē amicitie. propter quod amicitia non videt̄
debere attribui amorē concupiscētie: sed circa de-
lectabile & vile est amor concupiscētie. ergo
circa delectabile vel vile non debet poni amicitia:
sed solū amor concupiscētie. Itē illa nō speci-
ficat aicitia q̄ia pueniūt iāctis sicut iāctis cum

dicat Ar̄. q̄ ad inanimata non est amicitia: sed i-
animate res sunt ita nobis viles et delectabiles
sicut aīate q̄ delectabiles viles nō specificat amicitia.
Oppositum sepe ponit Ar̄. in hoc octauo
Ar̄. arguit rōe quia amicitie distinguunt debet scd̄
distinctionē amabiliū. cū aut amabile sit nisi bonū
vel apparet bonum & nihil apparet bonū nisi ap-
pareat honestum vel vtile vel delectabile sequitur
q̄ amabile in hec tria diuiditur et per consequēs
amicitia i dicta tres amicitias. Primo oportet
videre quid nomine amicitie ipozatur describē-
do eam per suum genus et suas differentias pos-
sumus ergo dicere quod genus amicitie est amor
vel dilectio large sumpta. Nam amor in plus est
q̄ amicitia: quia amor se extendit ad inanimata
amamus enim panem et vinum: amicitia autem
proprie non est ad inanimata: quoniam amicitia
beniuolentiam exigit: eo autem proprie non volo
bonum vno stipsum volo seruare: hoc est vt ip̄s
habeam & bibam. Item etiam amicitia requi-
rit readamationem: non enim aliquos dicimus a-
micos nisi sit amor mutuos ad vtrumq̄: et adhuc
vltra amicitia requirit: quod amatio & readama-
tio nullum lateat adamantium aliter non transce-
deret gradum beniuolentie possibile est enim il-
los adinuicem esse beniuolos qui se non viderūt:
sed tales non dicimus amicos donec conuiuendo
sit vtrius expertum q̄ ametur: hec autem omnia
probari non possunt nisi per communem vsū lo-
quentium vel doctorum. nomina enim significat
ad placitum: propter quod oportet recognoscere
quid est quod per nomen dicitur dicemus ergo
q̄ amicitia est amor beniuolus mutuos inanimat⁹
Ita tamen intelligendo: q̄ amor capitur pro ha-
bitu si amicitia intelligatur pro habitu et pro pas-
sione si pro passione. Secundo sciendum est put
sufficienter fuit declaratum in vndecima questio-
ne secundilibri q̄ simpliciter loquendo nihil est
vile vel delectabile quod nō sit honestū: nec ali-
quid est honestum quod non sit delectabile et vtile.
non est enim diuisio boni in tria bona diuersa
realiter: sed est diuisio eius de boni seu amabilis
in tres diuersas rationes bonitatis seu amabili-
tatis: propter quod etiam dicemus q̄ simpliciter
loquendo amicitia non diuiditur in amicitiam p-
pter honestum propter vtile et propter delectabi-
le tanq̄m tres diuersas amicitias sed est diuisio
vere amicitie in tres rationes sibi attributas: ami-
ci enim veri p̄mitus intendunt honestatem: con-
sequenter autem delectationem et vtilitatem. et
hoc satis expressit Aristoteles in octauo huius q̄
solam amicitiam propter honestum vocauit sim-
pliciter et per se amicitiam: quā delectauit simul
continere honestatem delectationem et vtilitatem
Sed tamen sicut dictum fuit in secundo libro
questione vndecima bonum seu eligibile & per cō-
sequens amabile diuisione vulgari diuiditur i ho-
nestum delectabile et vtile tanq̄m tria bona di-
uersa: quia vulgus honestum vocat virtutes et
operā virtutum & honores prout impenduntur in
signum virtutis: delectabile autem vocat id so-
lum quod est sensualiter delectabile: sicut sunt ci-
li et potus & veneret actus et ludī et talia vtile

Oppositum

Ita iter amo-
re & amicitia

qd amicitia

Notabile.

diuisio boni
scdm vulgus
res.

aut vocat pecunias et alia exteriora bona que nō
secundum se delectant sensum: sed quia valent ad
ea adspicenda q̄ secundū se delectat: & istomodo
etiā amicitia nō simplr & scd̄ rei veritatē s; scd̄
vulgare acceptionē plus itēdē ad vulgare acce-
ptionē q̄ ad rōem diuidit i dictas tres amicitias
tanq̄ realit diuersas. Itē igit̄ amicitia scd̄
vulgare acceptionē bñ sic diuidat delectari pōt
hoc q̄ nomē amicitie de q̄libet p̄dictarū dē de nul-
la alia q̄ pbat: pmo q̄ de nulla. q̄ impossibile est
amicitia eē circa aliqd nisi scdm q̄ habet rationē
amabilis. nihil autē q̄ rōnē amabilis nisi i scd̄ q̄ ha-
bet rōem boni vel appetētis boni: bonū autē nihil
dī nisi secundū q̄ ei puenit rō honesti vel delecta-
bilis vel vtilis. nec aliqd apparet bonū nisi scdm
q̄ apparet ei aliqd istarū rōnū puenire q̄ oēm ami-
citiam ad rem amatam necesse est esse propter ho-
nestatem apparentem vel existentem vel propter
delectationē apparentē vel existentem: vel propter vtili-
tatē apparentē vel existentē vel ppter plura istorū simul
Itē aut de q̄libet istarū dicat amicitia scd̄ vulga-
re acceptionē manifestū ē quos enī p̄mū videm⁹
conuiuere ex affectu & coadiuuare seinuicē i suis
operationib⁹ illos vocamus amicos scdm cōm
vulgi locutionē: sed sic conuiuunt aliqui viri studio
si in sui inuicē vtrūq̄ & virtutum operationib⁹ cō-
gaudentes. sic conuiuunt amantius & amantia seui-
cem delectantes. sic etiā p̄mū p̄mercatores vel sic
apparet satis p̄ma conclusio. Itē de scd̄ pōt
pbat: q̄ amicitia simpliciter dicta scdm rei verita-
tem diuidit in dictas tres amicitias: q̄ amicitia
propter delectabile & amicitia ppter vtile nō sunt
simpliciter et scdm veritatem dicende amicitie.
qd pbat pmo: q̄ amicitia simpliciter non est nisi
amabilis simpliciter: sed delectabilia & vtilia sen-
sualia: de q̄b⁹ nūc loq̄mur nō sunt simpliciter ama-
bilia nisi hoc sit honesti ḡra s; put ordinat i aliqd
honestū: q̄ c. maiore videt nota de se minor pbat:
q̄ nihil videt amabile simplr nisi bonū simpliciter
talia autē nō sūt bona simplr nisi vt ordinat i op⁹
honestū sicut apparuit i vndecima q̄stione scd̄ libi
certe talia vulg⁹ vocat vtilia & delectabilia sunt
cāe oīm viciorū si eis vtamur nō honesti: sed pot⁹
ip̄orū ḡra delectatiōes ei ducit ad īp̄tā pecunie
p̄o & honores ad illiberalitatē & supbiā ad p̄tēti-
nē & auariciā oīm odā iustitā. q̄ talia vt ab hone-
sto separant nō sunt amabilia: dico aut vt ab hōe-
sto separant: qm̄ cibi pecuniez honores simplici-
ter vere amabiles sunt hoc enī simplr & p̄e ē amabi-
le. qd viri studiosi amāt viri aut studiosi amant ci-
bos & potus pecunias & honores: eo q̄ talia p̄st
as ad opatiōes p̄uofas. q̄ talia p̄e & simpliciter
loq̄ndo sunt amabilia: s; tñ illa nō sūt eomō ama-
bilia simpliciter & p̄e loq̄ndo quō nō amant a studio-
sis: ipsa aut a studiosis nō amantur sui ḡra s; vt or-
dinat ad honestū. q̄ simplr & p̄e loq̄ndo ip̄a fiet
nō aliter dicēda sunt amabilia: scd̄ eadē p̄mōza
tio alio mō pbat sic. h̄t⁹ sōnt sp̄ez naturā ab ob-
iecto p̄e nō ab obiecto p̄ accidēs. s; ad obiectū
p̄e se talia amicitiorū nō ē p̄a & simplr dicta aicitia
p̄batio q̄ obiectū p̄e nō ē p̄ona amata: sed sunt
vtilitas & delectatio q̄s ip̄edit amātī ad eas autē

Sufficientia
diuisionis &
macitie scdm
vulgare ac-
ceptionem.

q̄ diuisio se-
cundum veri-
tatem sit ana-
logi.

nō est simplr et p̄e dicta amicitia q̄ ipsa nō est ad
inaiata neq̄ ad ea q̄ nō readamāt: s; dices q̄ ita
argueret de amicitia ppter honestū. obiectū ei p̄e
talis amicitie nō ē p̄fōs amata. s; et p̄uites q̄ nec
sunt aīate nec readamāt q̄ cluderet q̄ illa nō eēt
vere dicta amicitia qd ē falsū. ad hoc dicēdū ē q̄
p̄uites dīr hōi h̄m eas inesse scdm seipm. p̄an-
to q̄ i hōis p̄tate est fieri p̄uofū manere virtuos-
sum: sic q̄ ab eo virtus aufert non potest ip̄o iui-
to: sic autem nō conuenit homini scdm seipm: q̄
sit alter virtus vel delectabilis. Non enim est i po-
tate sua q̄ sit iuuenis et pulcher necesse in p̄a-
te sua q̄ sit diues aut potens alterius negotia p-
curare. imo nec vna alterius est in sua potestate. q̄
remota nec amplius erit sibi vtilis nec delectabi-
lis: p̄ ergo q̄ amicitia ppter vtile vel delectabile
nō est scdm se ad p̄fōnā amata: imo p̄ accidēs pu-
re: s; amicitia ppter honestū est ad p̄fōnā scdm se
ip̄am: q̄ et ḡra qd puenit hōi scdm seipm. vt pōt
dici q̄ p̄mū honestū nō ē p̄r⁹ nec op⁹ p̄uitis imo
ipsa p̄fōnā qd sic. videri pōt. hō potestare h̄z opan-
di bene & operandi male & per seipm rōe libertatē
p̄prie determinat se ad bñ vel male ex ip̄a autē
determinatione ad opus bonum homo dicit bon-
nus & honestus p̄mitus et ex ip̄a determinatione
ad malum dicitur p̄mitus in honestus & malus:
propter quod opus nō p̄r⁹ dicitur honestū q̄ hō
sed homo potius & p̄us naturalr: in q̄tū est causa
libere op⁹ eliciēs ppter qd amicitia ppter honestū
est per se et p̄mōdo ad p̄fōnā & ad alia ip̄ius ḡra
Itē eadē conclusio pbat sic: amicitia vera debet
esse ad amicū ḡra ip̄i cū p̄uites & h̄t⁹ debet ipe
cūcari a fine: s; amicitia ppter vtile vel delectabi-
le non est ad amicū ip̄ius gratia ideo & c. Itē
quē amo ppter hoc q̄ est mihi delectabilis vt vt i-
lis non aliter amo quā canē vel equū vel donum
vel prātū. ad hec aut nō est amicitia simpliciter et
p̄e dicta iō & c. Itē p̄a simplici dicta aicitia nō p̄-
eē sine p̄tate: vt dicit Ar̄. i p̄a p̄io hui⁹. vii. Itē
tullius in libro de amicitia: hoc p̄mū sēfio aicitia
nisi i bonis eē nō possē: s; tales amicitie p̄t eē si
ne p̄tate: q̄ p̄t eē it p̄uofus iō & c. Itē conclusio cō-
firmatur auctoritatib⁹ tullij dicit i libro de ami-
citiā. Itē ergo erunt hōies delicias affluētes au-
diendi si q̄ de amicitia quā nec vna nec rōne h̄t
cognitam disputaunt: hec nūm⁹ est vna tyranno-
rum in qua nulla fides nulla caritas nulla stabili-
tas. potest esse fiducia: omnia semp suspecta: null⁹
locus amicitie: quis ei aut ei diligat quē metuat:
aut eum a quo semetip̄ putet colunt aut simula-
tione dūtaxat ad t̄p̄e. Itē p̄o quē ad modū hōrum
quos dīr mores vero amico parare nō potuerūt:
sic multorum opes impotentium excludunt ami-
citas fideles non enim ipsa solum fortuna ceca
est: sed eos etiā plerumq̄ cecos efficit quos am-
plexa est: q̄ si tales (vt sit) plerumq̄ ceciderunt:
tunc intelligitur quam fuerint inopes amicorum
Seneca etiam epistola i merito ad lucillum dicit
qui se spectat & ppter hoc ad amicitia venit male
cognat qui vtilitatis cā assūptus fuerit iādu pla-
cebit q̄dū vtilis fuerit hac de re florentes amico-
rum turba circumdat: circa diuersos sollicitudo ē
& inde amici fugiunt vbi probantur: ex quo vlti-
f ij.

Seneca

Resolutio

mo verbo ratio capipotest potissima non est di-
ues et exaltatus probabis qui te diligit: sed cum
cecideris et oppressus fueris infortunus: tunc vide-
bis quod tecum remaneat. Quod ut resurgas toto corde
labores. amici autem propter utile propter est ut tibi di-
uiti affideat et te oppressum miseri relinquit hec
ergo nulla est amicitia. Tertio dicendum est: quod
vera amicitia bene dividitur in amicitiam propter
honestum et amicitiam propter utile et amicitiam
propter delectabile: non divisione totius ut in su-
as partes subiectivas: sed divisione nominis. Diver-
sas rationes sibi attribuitur et hoc non est aliud or-
ctu: nisi quod omnis amicitia vera est amicitia propter ho-
nestum et est amicitia propter utile: et est amicitia pro-
pter delectabile. probo quod vera amicitia sit propter ho-
nestum: quia vera amicitia est veri amabilis et propter
illud quod ipse est vere amabile sed vere amabile
non est nisi vere bonum et ea ratio quod vere bonum: sed non
habet esse vere bonum nisi honestum: nec est vere bonum nisi
ea ratio quod honestum sit intelligendo quod nihil potest esse
bonum remota honestate quodque alia ratio sibi possit
attribui illud satis apparuit prius in secundo libro.
Quod etiam seneca perfecte declarat epistola subinde ubi
dicit summum bonum est quod honestum est: et quod magis
mireris. unum bonum est quod honestum cetera falsa et adul-
terina bona sunt et cetera. Et adhuc magis epistola inimi-
citas: ubi dicit unum est bonum quod honestum in
his nihil iuvenies veri: nihil certi quodque fame pla-
cent et huius probationem ipse persequitur in dictis. episto-
la valde pulchre sequitur ergo quod omnis vera amici-
tia est amicitia honesti et propter bonum. Item omnis
amicitia est propter honestum vel propter utile vel propter
delectabile cum nulla sit alia ratio amabilitatis. In nul-
la est vera amicitia propter utile vel propter delecta-
bile: puta ipse distinguit et re ab honesto: sicut probat
est quod omnis amicitia est propter honestum. Deinde probo: quod
omnis amicitia sit propter utile et propter delectabile: quod
omnis amicitia est propter honestum dicitur: sed quod ho-
nestum est propter utile et propter delectabile: et nihil aliud ut de-
terminatum fuit in secundo libro. Et dicitur quod principalem
intendit aliquem finem ipse persequitur et accessorie debet
licet de quod bonum se persequatur illi finem sed propter ami-
citiam intendit honestum propter principalem cum intendit hone-
stum ex eo quod honestum et ad honestum persequitur utili-
tas plurimum delectationis perfecta et propter amicitia saltem
persequitur et accessorie intendit delectationem et utilitatem
Et dicitur verum amicum desiderat amicum honeste delectare
et beneficiare quod non potest facere nisi ille beneficii et de-
lectationem recipiat ab ipso et verum amicum vult aliquid de-
lectari ab ipso beneficiari. Et dicitur sic se debet ha-
bere ad amicum quod vellet amicum se habere ad ipsum
et amicum debet velle delectari et beneficiari ab ipso
hoc autem intendere delectabile et utile. Et hoc probatur
sic amicum verum vult amico bonam maximam et ho-
nestissimam plenam ad amicum. id est amicum non solum
vult exercere opera principalis amicitie quod sunt beneficia
re et delectare amicum: sed etiam vult amicum suum opera
consilia exercere quod esse non potest nisi ipse ab
illo amico suavelit delectationes et beneficia recte
re: hoc autem est amicitiam intendere delectabile
et utile. Et hoc notavit Aristoteles in isto octavo di-
cens: quod amicorum propter honestum et est viri
simpliciter bonus et amicus: boni enim et simpliciter adin-

uicem utiles: simpliciter autem et delectabiles. boni
enim et simpliciter delectabiles et adinuicem uni-
cuique enim secundum delectationem sunt pro-
prie actiones et tales bonorum autem tales secun-
dum quod sunt similes. Et ex his inferendum est
vltimo quod amicitia propter honestum est amicitia
perfecta et maxima quis illa amicitia est perfecta
et maxima que est boni et amabilis secundum om-
nem rationem bonitatis et amabilitatis. scilicet autem
est de amicitia propter honestum que est inter bo-
nos: probatio quia nihil potest habere rationem
amabilis nisi quia est bonum simpliciter vel bo-
num amant: et iterum nisi quia honestum vel utile
delectabile: sed hec omnia reperiuntur in amicitia propter
honestum que est bonorum et in virtute perfectorum. viri
enim virtuosissimi sunt simpliciter boni et sunt adinuicem
boni et utiles quia perfecti in virtute est ad soli bene
operari ad se ipsum. sed etiam ad alium et simpliciter
ad amicum. Item virtuosissimi sunt simpliciter de-
lectabiles quia secundum rationem bene ordinatam
sunt etiam adinuicem delectabiles quia uni-
cuique sunt delectabiles propter actiones et etiam propter
miles virtuosissimi autem similes habent operationes et hoc
totum ex his. Aristoteles in auctoritate probat. Et sic re-
spondendum est ad rationes. Ad primam illam pro-
cedit via sua. secunda etiam qua ad hoc conce-
dit potest: quod amicitia propter utile et amicitia pro-
pter delectabile ut ab honesto distinguuntur sunt
amicitie per accidens id est secundum quid et non
simpliciter. tamen secundum acceptionem vulgi dicitur
tur simpliciter amicitia. ideo sic solum bene dividitur
amicitia in illas et est concedendum quod illa que to-
taliter est per accidens non cadit sub arte. sed mul-
ta quod est aliquid secundum quid propter aliquas convenien-
tias ad id quod dicitur simpliciter bene cadit sub ar-
te de talibus enim opus ostendere in quo conveniunt
cum eo quod est simpliciter et in quo distinguuntur ne
aliquid illud quod est secundum quid accipiat tanquam dicitur
simpliciter modo ille amicitie: dicitur amicitie secundum quod pro-
pter similitudinem eorum ad veram amicitiam quam similitudi-
nem ponit Aristoteles dicens que est propter delectabile
similitudinem et sic vere amicitie habet et enim bo-
ni delectabiles adinuicem. Si autem que propter uti-
le et tales adinuicem boni. Ad aliam potest dici
quod amor naturalis patris ad filium est propter delecta-
bile. Et sic ut non homo habet sentire quod vivit de-
lectabilissimum est secundum se ipsum. Natura enim bonum
vita bonum est etiam in ipso sentire delectabile. pat-
rem autem quasi vivit in filio sunt enim filii quasi pa-
rentes. Unde in octavo huius de parentibus quidam
filios diligunt ut se ipsos quatenus ex ipso velut alteri
ipsi se ipsos propter quod sequitur sentire filium vivere est
naturaliter delectabile ipsi patri et super hoc fundat
amicitia patris ad filium. Ad aliam potest dici. quod etiam
propter uti-
entia a pueris et mores ut dicit seneca tertio de
ira quod sunt mores propter similitudinem sunt adinuicem delecta-
biles et quod etiam conueniunt multum conueniunt in ludis se
inuicem delectantes. propter quod iterum super delecta-
tionem fundat ipse amicitiam et concedo quod ipse se
paratis remanere potest amicitia habitualis secundum quam
delectantur se adinuicem. Si iterum conueniunt vel etiam
aliquid manet amicitia actualis et actu delectantur.

correspond

Ad rationes

Ad secunda

Ad tertiam

Ad quartam

Dubitatio

Responsio

Ad vltimam

ad inuicem per memoriam vel spei gratiam sunt corporali-
ter separati: memorantibus enim qualiter ludebant: quic-
conuuebant sit eis fantasia quedam secundum quam
delectantur. ut declarat Aristoteles primo rhetorice. Ad
aliam concedi potest: quod amor concupiscentie qui est
propter utile vel delectabile ut distincta sunt ab ho-
nesto: talis amor non est amicitia vera nec quod sit
amatus: amatus amore amicitie sed si delectabile et uti-
le non sunt distincta ab honesto. tunc quod amamus
amore concupiscentie: ubi gratia si amamus deum vel
hominem propter se ipsum siue propter suam propriam bonitatem
et prima intentione. et sic amore amicitie non est
conueniens imo personam rationi: etiam secundaria intentione
amamus ipsum propter nos: quia se ipsum nobis est
lucis et delectabilis. Sed statim iuxta hoc dubi-
tari potest contra secundam conclusionem et tertiam prius
positas: quia licet eundem quem amo propter honestum
debeam etiam amare propter delectabile et utile: non
eodem actu amo ipsum propter honestum et propter utile: quia
isti actus separari possunt et diuersos actus cognos-
cendi consequuntur propter quod videtur quod licet ad idem
amabile sub diuersa tamen ratione sit amor amicitie
et amor concupiscentie: tamen alius est hic amor ille
et ita etiam si amamus amicum propter honestum pro-
pter delectabile et propter utile: videtur quod hoc non sit ea-
dem amicitia sed diuersa: licet in eodem subiecto
et ad idem amabile simul existantibus secundum tamen di-
uersas rationes amabilitatis: propter quod videtur fuisse ma-
le dictum: quod amicitia vera bene dividitur in amicitiam
propter honestum: et in amicitiam propter utile: et ami-
citiam propter delectabile non divisione totius in
partes subiectivas: sed solum eiusdem nominis
in diuersas rationes sibi attributas. Ad hoc breui-
ter potest responderi quod ab eodem habitu non est icon-
ueniens procedere diuersos actus: verbi gratia ab
habitu fortitudinis aliquando aggredi aliquando
expectare vel etiam fugere virtus enim ad nullum
talem actum secundum se acceptum inclinat de-
terminat: sed circa suum obiectum proprium in-
clinat semper ad insequendum iudicium rationis
dicam ergo quod habitus vere amicitie idem existens
inclinat circa verum amabile ad quemcumque ac-
tum ratio dictauerit: ratio autem dicat amare a-
micum et propter honestum et propter delectabile
et propter utile et ad benefaciendum amico et ad reci-
piendum beneficium ab eo. ideo quibus isti sunt di-
uersi actus: tamen amicitia habitualis remanebit
vna eadem amicitia autem propter utile et amicitia pro-
pter delectabile quod non sunt propter honestum: quod inclinatur
non ad rationem. sed ad ipse passionum sunt diuersae propter
diuersitatem passionum. Quibus etiam ad idem amabile.
Ad vltimam rationem dicendum est: quod amicitia sit et propter
dicta non distinguitur specificiter penes differenti-
as virtutis delectabilis et honesti adinuicem: sed a-
micitia vulgariter accepta bene distinguitur sic:
quia licet ipsa non sit ad inanimata propter defe-
ctum readmirationis: tamen ad rationem admirationis
ipsa potest esse ad animata secundum rationem
conuenientem inanimata: eo quod vulgus sepe ma-
ximam habet affectionem ad inanimata. Et sic si-
nitur questio.

Quinto quod virtus inter solos bonos
possibile sit fieri amicitia. Ad hoc potest
fieri et malos: quod saluata descriptio
ne saluata descriptio: sed inter malos
saluata descriptio amicitie quod dicta
fuit in quinta questione scilicet amor. beniuolus murus ma-
nifestus: sic enim quis non sint fructus amanti se ad
inuicem pater et filius. vir et vxor. robinus et marota
et alij multi sanguinei conuincti. militantes et
multi alij. Et effectus arguit causam et propter ef-
fectus amicitie sunt delectabiles pueri benevel-
le et beneficiare sibi inuicem et se sibi inuicem adonare
talitatem. hec autem omnia pueniunt aliqui non virtuosissimi: quod acci-
dit sepe amantem et amantem sic secundum voluntates adin-
uicem transformari: quod viri plus vellet oem subire
penam dani vel sensus quod alteri displicere. sic est
am sepe videmus. sanguineos pueros militan-
tes et alios homines sic adinuicem esse beniuolos et benefi-
ciosos ut se mori pinunt vellet expensere pro sibi
odiosos. Et in principio huius vii. dicit Aristoteles
amicitia esse necessaria iuuenibus et ad peccabilem et ad
lescibilem ad bonas actiones. et tales non duntaxat
fructus dicitur esse amicitia nam ite ad id quod genuit ge-
nito non solum in hominibus: sed in volatilibus et plurimis an-
imalium: tale autem non sit solum inter bonos. Et dicit
in isto octavo dicit Aristoteles. et eis dicitur esse amicitiam iustum
et totum coactionem esse amicitiam et iustum sed inter bonum
et malum est aliqui iustum siue exerceat opus iustitiae
non omnis coactio est bonorum et cetera. Et oppositum dicit
Aristoteles quod omnis existens amicus non est opus iustitiae: hoc
autem non esset verum nisi oporteret omnes amicos esse bo-
nos: quod malis aliquibus existibus semper ad eos esset
opus iustitiae. Item dictum fuit vere amicitia
nulla esse nisi propter honestum. sed Aristoteles declarat
amicos illa amicitia nisi bonos esse non posse er-
go oportet omnes vere amicos esse bonos. Et
tullius in libro de amicitia dicit expresse hoc primum
sentio amicitiam nisi in bonis esse non posse: quod etiam
patet per descriptionem amicitie quam assignat dicens
est enim amicitia nihil aliud nisi diuinarum et hu-
manarum rerum cum beniuolentia et caritate su-
ma consensio: tale autem viro malo conuenire non
potest. Item omnis fructuosus est vere bonus et oem
amicum oportet esse virtuosum: dicit Aristoteles. est enim primum
quedam amicitia vel cum fructu. Et tullius hec
ipsa virtus ipsam amicitiam genuit et continet. nec
sine virtute amicitia esse villo pacto potest. Et idem
tullius in talibus ea quam dudum tractabamus
stabilitas amicitie confirmari potest. cum homines
beniuolentia coniuncti primum cupiditatem huius
quibus ceteri seruimus. operabunt deinde equita-
te iustitia: quod gaudebunt omnia que alter pro altero
suscipiet. neque quodque vniquis nisi honestum rectum aliquid
ab altero postulabit. hec igitur prima lex in amicitia
sanctatur: ut neque rogemus res turpes nec fa-
ciamus rogati. Itaque in his perniciosis est er-
ror qui existimant libidinum periculis aliorum patere
in amicitia licentiam fructum enim amicitia adiu-
trix natura datus est non viciozorum. comes. ut
cum solitaria non possit virtus ad ea que summa
sunt peruenire. pulchra et sociata cum altero perue-
niet: que si quos inter societas aut est aut fuit aut
futura est eorum est habendus ad summam naturam
tunc

questio. ante
Arguit prius

Secundo

Tertio

Quarto

Oppositum

Secundo

Tullius

Tertio

Ziber

Octavus

decisio
pria conclusio

auctoritas.

Correspondū

Conclusio

enim esse morum consilium et sic eisdem delectari possunt enim utrique tribuere quod appetit et ob hoc iterum delectabiliter conuiuere: quibus sunt diuersorum morum: verbi gratia auarus adulator potest prodigum diuitem delectare adulatione et pecuniis ab eo recipere quas intendit similiter amasus et amasia sibi inuicem conferunt delectationes quas appetunt et delectabiliter conuiuunt propriis suis delectationibus quibus sine temperati et mali illa sufficient ad tales amicitias quibus non sunt vere amicitie. sed tales vocatas vulgus. ¶ Adhuc Aristoteles aliam conclusionem apponit videlicet quod bonos contingit prauis esse amicos propter vile et delectabile: dicit enim propter delectationem quidem igitur et propter vile et prauos contingit ad inuicem amicos esse. et epheles prauis. hec autem conclusio scilicet quod studiosior est quam pcedens dicens quod prauos prauo potest quam beati (sicut dicit Aristoteles) vtilibus quidem nihil indigent quod igitur cum prauis propter vile contra habeant amicitiam si autem virtuosi delectationem appetant tamen nunquam appetit in honesta quam in sola prauis natus est delectari. Item prauo et prauo nunquam videntur perpetuas amicitie puenire posse nunquam ei prauos condonaret se prauo: nunquam suam voluntatem transformaret in voluntatem ipsius id non est possibile diu delectabiliter eos conuiuere propter esse dissimilium morum valde et eisdem non gaudere. vnde tullius in libro de amicitia: dispareres enim mores dispartia studia sequuntur quorum dissimilitudo dissoluit amicitias. nec ob aliam causam ullam boni ipsorum improbis bonis amici esse non possunt. nisi quanta est inter eos quantalux maxima potest esse morum studiosorum distantia. ¶ Sed ad hoc potest dici: quod cum amicitia propter vile et amicitia propter delectabile non sint amicitie. sed solus aliquando pretendunt amicitie similitudinem propter quod vulgus vocat eas amicitias cum non sint id nec operas veras conditiones amicitie puenire. sed tales que solum gerant aliquam apparentem similitudinem parum: dicam igitur quod amicorum proprium est si inuicem beneuolere et bene facere et inuicem delectari et gaudere: se sibi inuicem perfecte condonare voluntates inuicem transformare et viuere ita quod amicus fiat alter ipse sicut dicit Aristoteles. hec autem amicitia propter vile vel delectabile dictis vulgariter non conueniunt. nisi forte per accidens et secundum apparentem similitudinem. nam alteri beneuolere proprie est sibi vel bonum futuris. hoc autem tales amici non faciunt. sed sibi inuicem volunt et procurant apparentia bona. videlicet sensualia delectabilia vel utilia. sed nec talia bona apparentia talis amicus directe sentit de vult et procurat amico: sed sibi. non enim vult amicum bona: nisi ut illa sibi fiant et ita solum in se habet similitudinaria beneuolentia vel beneficentia inquam quod per accidens gerit apparentem similitudinem quod est per se. Iterum talis amicus de amico non delectatur. sed de eo quod tribuit sibi nec iterum tales copulant seu coniunguntur sicut dicit Aristoteles. non enim aguntur quam sed per accidens persona namque non copulantur personarum: sed solum vile vel delectabile ad personam. his autem modis forte non est inconueniens aliqui

Ethicozum

clxxiii

Duplex print
 445.

ad rōes post
oppositum

ad rões p
ciples.

2F tert^o

Secundo.

Certio

• Propositum •

Secundo

prauū se habere ad virtuosum ⁊ ecōtrā. ¶ **P**ra-
uus em̄ ē duplr vnus ē obstinatus oīno sic q̄ nō
est ī pes āplī de recessu īpīā malicia ⁊ puto ce-
te q̄ p̄tuoſus talē algnaref oīno: sic q̄ nec in ali-
uēllet eū delectare nec aliq̄ vñlū uēllet ei tribu-
re. ¶ **H**ā scur dicit Sēnā in lib. de bñficijs pecuniā
nō dabo illi quē cōsumpturū adultere credā. ne
societate turpis facti vel p̄sily inueniaris poterō
reuocabo: si inuē nō adituaſo ſcelī. ¶ **A**lter ē pra-
uus nō totafr obſtinat⁹ in malicia: de quo ſc3 ad
huc ē ſp̄es q̄ ad virtutē poſſit p̄uerti ⁊ nō eſt in cō-
ueniens virtuoſum tali uelle cōuiuere ⁊ aliq̄ ſibi
neceſſaria ad uitā p̄ferre īpīm cū hoc a turpib⁹
cohibēdo. ⁊ ecōtrā poſſibile ē illū prauū poſſe vi-
tutē neceſſitate uelle virtuoſo ſeruire ⁊ hoc poſt ē
q̄buſdā q̄ virtuoſus nō poſſet cōmode ſol⁹ exer-
cere: ſic enā p̄ bon⁹ poteſt filiū diligere q̄uis prauū
uū ⁊ ei cōuiuere ⁊ neceſſaria vite tribuere. ¶ **B**e-
at⁹ hoc igiſ q̄ arguebat rīdendū ē q̄ dicit q̄ beatus
vñlū bon⁹ vñlū nō indiget: p̄t dīci q̄ hoc ē vñlū
de illo beato q̄ eſt eſſentiali bñtūdine bñs ⁊ oīb⁹
beatitudinē illā exteri⁹ deſecrātibus abūdat. put
eſt poſſibile in hūana vita bñs tñ eſſentiali beati-
tudine p̄t bonis exteriorib⁹ carere ⁊ eis indigere:
qn̄ etiā dī q̄ bon⁹ homo nō uellet delectatōes q̄-
bus prau⁹ innat⁹ eſt delectari: ꝓcedo de prauo ob-
ſtinato: de illo autē prauo q̄ nō eſt obſtinat⁹: q̄ rei-
net verecūdiā ⁊ quā nichil inhoneſtū audet opari
in pñtia boni viri: poſſibile eſt bonū virū uelle de-
lectari aliqñ ab illo: q̄ tūc erūt honeſte delectati-
ones. ¶ **A**d alia ꝓcediſ q̄ ille ꝓp̄erates non vere
ſiſtunt aicitie q̄ eſt viri boni ad prauū ſ3 inō ſupra
dicto. ¶ **A**d rōnes at̄ principales q̄ ad vitā q̄ p̄ez
fuerūt adduce: pñt ſolui p̄ ea que dicta ſunt in po-
ſitione: p̄me em̄ pbat q̄ aicitia large accepta put
aicitia ꝓpter vitale ⁊ amicitia ꝓpter delectabile vi-
cunt amicitie ſaluari pōt int̄ prauos. ¶ **A**lie autē
pbat q̄ nō eſt uia de ꝓaicitia: hēc de q̄ſtione.

Exto q̄rit vtrū ſimilitudo ſit cauſa amicitie
vel diſſimilitudo. ¶ **A**d q̄ ſimilitudo q̄ i na-
turalib⁹ videm⁹ holoꝝos id eſt ſturne-
los ſimul adinuicē ꝓgregari cōuiuere ⁊ garrire et
ita grues ſi ⁊ porcos ſimul: non grues cū porcis
aut ſturnellis/ cū ergo ꝓgregatio et cōuictus ſint
ꝓp̄a amicitie videt̄ ꝓp̄rium eſſe aicitie q̄ ſit inter
ſiles nō inter diſſiles. ¶ **A**d amīcoꝝ eſt q̄ ſint in
uicē ſaluatui nō deſtructui: fed (ſicut dicit enpe-
doctes) ſiſe ſimili cognofciſ nutriti et ſaluat: cō-
trario ꝓo corꝛūpitur: ergo ſimilitudo eſt cā amicitie
nō diſſimilitudo. ¶ **A**d amicitia exigit vnionē quā-
dam amīcoꝝ ſimilitudo autē eſt vnio quedā et nō
diſſimilitudo nam q̄nto methaphyſice dī q̄ ſpecies
vñlū ſunt idē ſiſe ⁊ equele id ē. ¶ **A**d q̄ quos vide-
mus p̄iorꝝ morū hos non videmus poſſe vñlū cō-
uiuere: ſed magis illos q̄ morū ſunt cōſimiliū: ſ3
aicitia requirit multū cōuictū id ē. ¶ **A**d ꝓp̄oſiti-
onem arguiſ q̄ magis videm⁹ ſigulum ſigulo inuicē
⁊ fabꝛū fabꝛo et oīno ſiles in artibus vel officiis
p̄ ſigulum fabꝛo vel alios diſſiles in artib⁹ ⁊ offi-
cijs ergo ſimilitudo videt̄ eē cauſa odij non amī-
cine. ¶ **A**d amor eſt acꝛus q̄dam appetitus incli-
nātm̄ p̄m in rē amatā: appetitus autē ꝓfectōis eſt
rōne carentie: vt patz ꝓmo ꝓꝓhicoꝝ: ſed carētie

pfectiōis ad pfectionē est pñetas: ergo aicitia fū
 datur sup pñetate non sup similitudinē: ppter qđ
 eum qđ deſinitur ē ab humido videm⁹ marie ama
 re potū: et faſces deſinit cibum. ⁊ infirmū ſanū aīez
 et ſic de alijs. ⁊ dicebat enpedocles terrā ſiccā
 deſiderare pluuiā. ¶ Itē ex differētib⁹ ſoni vi
 dem⁹ optimā fieri harmoniā. ⁊ ex differētib⁹ ſa
 porib⁹ videm⁹ optimā ſaltam. et ex pñis elemē
 tis vnū mixtū pfectum ⁊ ita ex differētib⁹ pñon⁹
 videm⁹ optia fieri cōcatōne domesticā ⁊ po
 liticā: ſed amicicia i cōcatōne conſiſtit. ideo ⁊ c.
 ¶ Itē amici eſt amico ſuccurrere i indigētijs ſed
 ſiſis ſimili non ſuccurrit ſino diues paup⁹ indigē
 ti cibo: et paup⁹ diuiti indigenti ſeruitio. ¶ Item
 amici eſt amicu nō deſtruere ſed ſaluare: ſz ſcđm
 medicos pñū eſt pñarij ſaluatiuū: ⁊ ſiſe ſiſis de
 ſtructiuū: contraria nāq; vt dicitur pñis curant. et
 ſimile ſimili appoſitū facit ipm furere. ¶ Itē in
 ductiue qz pñ magis amat ſiſiū qđ frater fratē: et
 vtr vtrū ē qđ vir vtrū. Dico breuiter qđ verā ami
 citiā neceſſe ē fundari ſup ſimilitudinē qđ pbat⁹
 qđ verā amicicia i poſſibile ē eſſe niſi inter vere
 bonos vt dictū eſt in alijs qñō: ſed vere boni ſunt
 ſiſes. ſi nō ſcđm corpus aut ſcđm exteriora bona
 tñ ſcđm animā qz ſunt ambo prudentes: et pñis
 ſingulis pñitib⁹ moraliū habituat⁹: ⁊ pñis mo
 rū ſimiliū nō em⁹ vnus deſiciū ⁊ alter excedit: ſicut
 eſt de victioſis/ſed oēs ad mediū recta rōne inuen
 tū reducti ſunt: ⁊ oēs ſūt pñimiliū volūntati: qđ oē
 qđ eſt turpe fugiūt ⁊ aſpnan⁹. et omne qđ eſt hone
 ſtum volunt ⁊ amplexf. mali autē ſp ſunt diſſo
 mes ⁊ deuij. boni pñ ſemp ſunt conformes. vnde
 ſcđo hut⁹ peccare multis modis dī dirigere autē
 vno mō boni quidē igit ſimpliciter. multitudi
 nē aut mali malū em⁹ infamit: bonū autē ſiniū: pñioſi
 ſicut dictū fuit ſunt ſimpliciter boni ⁊ adinuicez
 boni ⁊ ſunt ſimpliciter delectabiles ⁊ adinuicem
 delectabiles: ergo valde ſiſes et pñioſi ſunt pñe
 cti. diſſimilitudo aut in eadē ſpecie nō ē niſi ſcđm
 diuerſus reſeſſum a ſpeciei pfectione. qđ virtuoſi
 nō pñt eſſe diſſimiles. ¶ Itē ad verā amicicia re
 quirē delectabiles cōiuuere multis tpe vt appa
 ret i iſto octauo. Habētes autē mores diſſimiles
 hoc nō poſſēt: nō em⁹ delectarent eiſdē: qñ alios
 mores pſequunt⁹ alie delectatiōes. opz qđ cōſiſes
 eē veros aicos. Concedendū eſt tñ qđ veros ami
 cos nō oportet eē ſiſes ſcđm pñditiones corpales
 vel ſcđm diuitias exteriores qz veri amici pñci
 paliter ⁊ ſolū (vt eſt dicere reſpiciūt ad honeſtū
 ſi em⁹ ad aliud reſpiciūt hoc ſemp eſt honeſti gra
 ppter qđ ſicut dicit Ariſt. ipſoz amicicia pmanet
 vſq; quo boni modo corp⁹ deformitas aut exte
 rior paup⁹tas nō aufert bonū virtutē. vñ Seneca
 epla clarantū ad Lucillū dicit. ſcire debem⁹ non
 deformitate corp⁹ fedari animū: ſz pulchritudī
 ne animi corp⁹ ornari. et ariſto. in pmo ethicoz
 dicit i infortunijſ refulgere bonū virtutē. ¶ Verū
 eſt tñ pcedendū qđ altero amicoz abūdante in bo
 nis exteriorib⁹: i poſſibile ē coamicij neceſſarijs
 indigere. ppter hoc qđ amici (ſicut poſt videbitur) qđ aicitia vti
 eſt maxime pñuū ⁊ maxime appetibile bñ velle: lis ⁊ delecta
 et bñ facere ad amicu. Dico tñ qđ amicicia ppter
 bilis pñt eē in
 delectabile vel ppter vñle qđ diſtinguit ab aicitia ter diſſiſes.

f.iii.

propter honestum: potest fundari inter valde dissimiles et ratione dissimilitudinis: et aliquid inter similes et ratione similitudinis: propter quod notandum est quod inter illas amicitias ex una parte et amicitia propter honestum fundatur super perfectionem quod super virtutem propter quod tales amici magis intendunt bene facere quam bene pati: et magis amant ut amico beneficiantur quam ut ab amico bona recipiant sicut infra magis videbitur: amicitia propter delectabile et vale fundantur super defectum et indigentiam ideo tales amici intendunt principaliter et primo non benefacere sed quod eis bene fiat: tunc ergo possibile est quod amici tales eis deinde indigentibus: et illa possint persequi prout coadiuvando sibi in eadem operatione: ubi gratia conunguntur in indigentem lucro quod lucrum inhati sunt consequi per naturam quod quidem navigium vel solus exercere non possunt: sed simul vniuntur plures possunt: et ita est de commilitibus: vel etiam de mercatoribus qui sua ponunt pecuniam simul ut possint maiores exercere mercaturas et plus lucrare: sicut etiam est de colludentibus si eiusdem ludi gaudeant delectatione et alijs dissimilibus. Et ita manifestum est quod amicitia in tali casu fundatur super similes: et ratione similitudinis: quod super eodem indigentibus et illud idem sibi contribuere vel ad ipsum participandum cooperari potentes et scientes. Sed alio casu possibile est quod amici non eis deinde diversis indigentibus et utriusque potest id alteri conferre quo indigentibus quod concupiscit: concupiscit enim in proposito dico indigere: quod est non indiget secundum naturam indiget secundum rationem eius opulentiorem ubi gratia divites ratione divitiarum indigentibus et pauperes nati sunt hec eis perferre pauperes autem eorum indigentibus victu et vestitu alijs necessarijs que consequi non possunt nisi recipientes a divitibus. Et forte vir antiquus et dives concupiscit veneras delectationes: et pauper iuvenula pulchra concupiscit pecuniam et pulchras vestes: constat tunc quod inter tales nata est contraria amicitia: scilicet inter divitem ratione divitiarum: et pauperem ratione paupertatis. vel inter virum antiquum turpe et pauperem iuvenulam: pulchram et lasciviam: et sic amicitia talis fundatur inter dissimiles et ratione dissimilitudinis. Sed tunc procedit debet inter amicos tales determinata requiri proportionem scilicet quod est inter actum et passivum: quod enim tribuere: requirit enim quod dicta proportio sit reciproca. scilicet quod sicut unus amicus se habet in uno passivo ad alterum: ita alter in alio se habeat passivo ad illum. Si quis autem talis proportionem passivi ad actum vellet vocare similitudinem potentialem: propter hoc quod passivum est in potentia taliter quod sit forma actus: tunc est concedendum quod talis amicitia fundatur super similitudinem non tamen actualem sed potentialem. Ad rationem respondendum est ad primam dicendum est quod si turnelli vel grues sunt nati delectari ad invicem in eadem operatione et concussodire se ad invicem sicut commilitantes vel colludentes: hi sunt naturaliter illi pro artificialiter: et illa ratio procedit via sua. Ad alias conceditur quod amicitia non fundatur super dissimilitudinem talium contrariarum que sunt in invicem contrariae: sed super dissimilitudinem passivum indigentibus ad actum potens implere indigentibus. Ad aliam dicendum est quod dissimilis

modo dicto accepta sunt innata vni in eadem operatione. Item enim actus actus et passivum ut patet tertio philosophorum. Ad aliam conceditur quod super mores dissimiles non fundatur vera amicitia alie pro amicitia si possint esse inter homines diversorum morum: tamen ipse non fundatur in eis ratione diversitatis morum: sed ratione supradictae proportionis. ubi putandum est quod amicitia ille essent maiores et durabiliores si amici essent eorundem vel similitum morum. Tunc respondendum est ad rationes in oppositum ad primam dicendum est quod similes in artibus vel officiis non sunt propter illam similitudinem nati fieri amici nisi ubi fierent in eodem opere cooperatores ad amplius lucrum obtinendum vel ad maiorem adipiscendam delectationem sed nec ipsi propter dictam similitudinem nati sunt fieri inimici nisi per accidens scilicet ea ratione qua per opus unius lucrum alterius diminuit. Ad aliam rationem procedit sufficienter via sua. vera namque amicitia non fundatur super appetitum quod sit ratione carnis: talis enim appetitus est ad bene patiendum: non ad bene faciendum. Ad aliam ratio videtur esse secundum poeticam assimulationem de qua potest dici quod sicut miscibilia sub excellentijs suis non vniuntur per mixtionem: sed oportet ea prius ad medium temperamentum reduci: sic homines sub impetibus passionum non possunt veram amicitiam contrahere sed oportet prius reduci per viam ad medium rationis. Et iterum miscibilia non vniuntur per mixtionem secundum quod habet actus contrarios ad invicem corruptionis: sed secundum quod sunt in potentia ad formam perfectioris: sicut mixti et ut sic elementa motu habent indigentem sicut calidum indiget frigido: et frigidum caliditate. quas innata sunt consequi ad invicem propter quod ad eas consequendas vniuntur ad invicem per mixtionem: et ita dives et pauper secundum quod indiget hoc illo: et ille illo vniuntur per amicitiam sicut dictum fuit. Ad aliam procedit via sua: amici enim vera amicitia non amant principaliter ut eis succurrat: nec illa amicitia super indigentiam fundatur: est. Ad aliam dicendum est quod homo sanus per simile nutritur et salvas lapsus autem pergritudine indiget pro reductione complexionis ad temperamentum. Ad eum de sana complexionis sed de egra verum est illud dicendum quod simile simili appositum facit ipsum furere per contrarios autem quod sunt compati amicitia fundatur super similitudinem. Indigentem vero quod lapsus simulant amicitia fundatur super talia quod possibile sit indigentibus subvenire. Ad aliam potest dici quod amicitia cognationis fundatur super similitudinem que conuenientiam in sanguine: talis autem amicitia maiorem habet potestatem et filius quod duo fratres vir autem et mulier ad consequendas delectationes veneras indigentibus his quod sibi conferre possunt ad invicem non his quod vir possit perferre viro: et mulier mulieri: hec de ratione. Et primo queritur virum vera amicitia scilicet. Ad rationem. amicitia propter honestum sit intransmutabilis. Arguitur quod non quod omne gratiale et corruptibile est transmutabile cum generatio et corruptio sint quedam transmutationes: ipsa amicitia est generabilis: quod habet esse post non esse: et corruptibilis multis modis. Primo per mortem amici. Secundo per mortem amantis. Tertio per amicos diuturnam abfentionem ipsa namque: sicut dicit Aristoteles. videtur amicitie oblivione facere. ubi dicitur est multas utique amici

ad quartam

Ad rationem in oppositum

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

ad sextam

Ad. vij.

Arg.

Primo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Oppositum

Secundo

Tercio

Quarto

Deciso

quid cogno-

scit amicitia.

ties non appellatio dissoluta. Quarto per senecam. de senes enim (ut dicit aristoteles) non sunt amati propter hoc quod in ipsis est brevis quod delectationis: et sic eis vivere est impossibile vel difficile: nullus enim ut dicit aristoteles potest per diem morari cum tristitia neque cum non delectabili: et tunc sine puncto non salvas amicitia ubi sicut dicit aristoteles qui recipiunt ad invicem non delectationes benevolis assilantur magis quam amicitia nichil est sic est amicum vivere. Dicit enim post quod senes severi benevolis quod sunt ad invicem volunt ei bona et obviat ad necessitates: sicut autem non oino sunt propter non morari neque cogitare ad invicem que utique maxime videntur amabilia. Quinto amicitia corrupta per sublimitatem et excellentiam stat aliter amicum: quod per ea remouet equitatem: quatenus ad amicitiam primere videtur. Unde dicit aristoteles. Manifestum autem si multa distantia fiat virtutis vel abfentionis vel aliter: non adhuc amicitia sunt: sed neque dignificant manifestum autem in dijs plurimum et in omnibus bonis superexcellit manifestum autem in regibus: non enim his dignificant esse amici quod multum delectationes. Sexto corrupta amicitia si alter amicum fiat malus: cum dicitur fuerit amicitia vera esse non posse nisi inter bonos. Septimo cum amicitia sibi habeat odium: necesse est ipsam multiplex posse corrumpi: sicut possibile est odium multiplex generari quod quid est est gratia unius sicut est corruptum alterius: quod autem tot modis corrumpitur non solum est transmutabile sed et in infirmum propter quod amicitia non videtur esse quod mansuetum. Et oppositum arguitur auctore aristoteles. sola autem bonorum amicitia intransmutabilis dicitur etiam talis amicitia esse mansuetam quod fundatur super virtutem: sicut autem mansuetum. Et tunc amicitia quod corrumpitur non enim videtur corrumpi per mortem amantis: cum alia non corrumpatur per mortem cuius amicitia est prius vel perfectio quod: nec per mortem amicitia: quod cum maneat alia amicitia videtur in ea manere bona virtutis: propter quod amabam amicum. Et tunc illud quod videtur in libro de amicitia scilicet quod per mortem non corrumpatur amicitia dicens: michi quidem scipio quod est subito ex prius viuit in semper viuit virtutis est illi viri animi quod exincta non est. Item nec amicitia corrumpitur per diuturnam abfentionem nec per senectutem nec per statum excellentiam: cum dicit aristoteles. amicitia bonorum permanere videtur quoque boni sunt: propter dicta autem non cessant esse boni. Et specialiter nullo modo videtur corrumpi propter senectutem: cum enim ipsa sit virtus aut fundata super virtutem: necesse est ipsam sicut et virtutem magis firmari apud senes quam apud iuvenes: propter maiorem experientiam et prudentiam. Et tunc non videtur posse corrumpi a priore vel per hoc quod amicus prius prius bonus fiat malus: quod ei hoc est non possit arguitur fuit in viro quod non est libere. Et ut sit ad unum dicere cum amicitia sit prius aut super virtutem aut bonum virtutis fundata: non videtur quod ipsa magis possit corrumpi vel augeri vel minui quam virtus ipsa de qua facta fuit octava quod in secundo libro. Et dicitur procedendo cum eustratio quod cum amicitia sit virtus quedam moralis: sicut dictum fuit in secunda questione huius octavi quod nomen amicitie cum illa virtute per quam supponit appellari. Primo ei appellari actum amationis: illa est prius in ordine ad actum odij non dicitur amicitia: sed solum in ordine ad actum amoris

et connotat actum amationis non quodcumque sed scilicet quod bene volumus amato ipsi gratia propter quod amicitia non est ad malum: ut dicit aristoteles. Si connotat actum amationis quod non potest esse nec intelligi sine amore et amato: sequitur quod nomen amicitie connotat amantem et amatum. Et inde nomen amicitie connotat readamationem: amas enim potest dici quod est benevolus: licet non readamem: sed non dicitur amicus ut ex ipso ponit aristoteles. Et inde nomen amicitie connotat utriusque amicos manifestas esse tam amationem quam readamationem ut vult aristoteles. Unde enim apponendum est non latente quod tunc enim aliquis dicitur latere: ut habet ubi ipse quod nullo modo. Ad hoc videtur nomen amicitie si propriissime capiat connotat condonationem: ne ipse amicum secundum velle et nolle. ob hoc enim amicus dicitur alter ipse connotat etiam ipsorum frequentem et uniformem concitum et integrum bonorum suorum educationem: sic enim amicus vere se alter ipse: sic etiam inter amicos salvas vera et perfecta equitas et hec omnia satis apparet ex dictis aristoteles in ista octava quod etiam procedat dictis aristoteles. Nam seneca epistola tertio ad lucillum dicit. Si amicus aliquid exprimitur cui non tantum credis quantum tibi vehementer erras et non satis nosti videlicet vere amicitie nullum habet malum occupat et bonis suis non obfessus quod amicos sibi putat quibus ipse non est diu cogitans an sibi in amicitia aliquis recipiendus sit cum placuerit fieri totum illo pectore admittit: audacter cum illo loquere quod tecum curas omnes cogitationes tuas misce. Et in epistola sexta dicit amicos scire se habere omnia contra eo quod ipsorum amicos in societate amoris cum placuerit diu voluntas traxit: hec igitur et alia satis ostendunt quod dicta omnia nomen amicitie vere connotant. Ista consideratis apparet quod omnibus dictis apponitis prius quod proprie est moderatus amoris et odij per dicit amicitia aliquid vero ipsorum remotum ipsa non amplius de amicitia videtur nomen propriissime. nec ipsa tunc corrumpitur: imo ipsa manens cessat esse amicitia propter defectum connotati: sicut filius matris in sua substantia et non corrumpitur: cessat esse filius per mortem patris. Dicit igitur quod ipsa amicitia quantum ad substantiam prius per quam nomen supponit non corrumpitur amicitie viuentis eo modo sicut neque alie prius morales: de quibus virtutibus generaliter quod possint corrumpi vel minui dictum fuit in octava questione secunda libri: nunc forte per casum quod non evenibilem. Secundo etiam dico quod utriusque amicos viuentis ipsa amicitia non cessat quantum ad actum benevolentie et beneficentie amationis et readamationis: neque etiam quantum ad utriusque esse manifestam amicos huiusmodi amationem et readamationem: quod si erat vera amicitia: constat utriusque esse prius et hoc utriusque scuisse de alio per multam experientiam si autem sciverit: sequitur quod hoc per se sciet propter hoc quod virtuosus sen per se virtutem perfectam non posse corrumpi: sicut fuit determinatum in secundo libro. Si etiam amaverit se honestum gratia sequitur quod semper amabit se: causa enim quare se amabit semper manet scilicet bonum prius et ei virtutis notitia: et cum hoc proprius viro prius oem illi amare quod cognoscit esse bonum et perfectum et bene velle. Sic igitur videtur quod per vitam ipsorum nunquam cessabit amicitia quantum ad dicta. Et tunc conclusio est cum eis probacione in se debet argui. cum dicitur permanet igitur hoc per se

Seneca

Liber

octauus.

Modi quibus
dissoluitur ami-
cicia

bonorum amicitia vltimo quoque boni sunt: istius autem
manituum. Et sic etiam intendit arist. q. sola bonorum
amicitia sit mirabilis. Item si viuere am-
cis amicitia dicto modo cessaret: aut hoc etiam ppter
statu sublimitate vel depressione aut ppter absen-
tia diuturnam aut ppter alterum amicorum fieri malum
aut ppter alterum ipsorum fieri decrederent vel for-
midant de bonitate alteri: vel non egisse quod alter
volebat: non enim apparent alie cause notabiliores
cessandi amicitia: sed ipsa nullo modo istorum modorum
cessabilis est. Primum quidem senectus cum non tollat
fuit non tollit beniuolentiam et p. posse beneficam
amorem. senes enim (vt dicit arist.) beniuoli sunt
ad iuuenem nolunt enim bona et obuiari ad necessitates
Secundo nec sublimitas nec depressio status: quia
neque istius necque istius id quod in virtute fundat ali-
quod fortunatum vincit: sed nec prospera nec aduersa: quod
quod satis apparet in pcedentibus libris: sufficit mihi
vt ad presens perueniat. Seneca in libello suo
ad ferendum dicitur: nichil est in ista fortuna nisi quod
dedit virtuti aut non dedit: id nec detrahit libera-
est inuolabilis: immota incommutabilis sic casus du-
rat: vt non inclinetur quidem nec vinci possit: aduer-
sus apparatus: terribilius rectos oculos tenet: nihil
ex vultu mutatur: siue illi dura siue blanda ostendat.
Item sublimitas status dat praeferentiam beneficii ali-
co: praeferentia autem beneficii non aufert beniuolentiam
sed potius eam ad actum beneficii producit: amicitia autem
a fortuna decessit. et si phibet ab actu exteriori
beneficentiae erga potentiores amicum: tamen non phibet
ab actu beniuolentiae sed potius incitat cum videat
amicum sibi potenter et ad sibi subueniendum labora-
re. Tertio nec alicuius dicto modo cessat p diuturni-
tatem absentiam: primo quia si sit possibile eius scilicet recta
rationem seruare visitare: nunquam erit inter eos diu-
turna absentia. Secundo si non possit rationabiliter sepe
visitare cum ipsi manent boni ambo et hoc scilicet et
et amatores et beniuoli sicut dictum fuit: forte non
possint commodum exteriori esse sibi inuicem beneficii.
Item nec cessat ppter malitiam alicuius ipsorum: quia
istius mansuetudo est: nec ppter alterum formidare de
bonitate alteri: quia istius scilicet quare sit constantia
ipsa virtus et quia sicut dicit arist. non est facile crede-
re male de eo qui in multo ab ipso probatur est: cuius
modi est alicuius. Item iterum dicto modo cessat amicitia
pppter alterum non fecisse quod alter volebat vel fecis-
se quod nolebat: quia neuter vnicuique nisi bene operatur: et viri
semper in omni bono opere delectantur cum sint istius.
placet igitur viris quod vterque operatur. Tertio etiam vi-
detur michi quod vterque viuere amicorum nunquam cessat
amicitia quantum ad ipsorum condonationem adiuvare se
cundum quod fiat ipsorum idem velle et nolle: quia neuter fa-
cere vellet nisi quod esset recta ratio faciendum: nec ex
omni vellet alterum facere nisi quod deceret cum ambo
supponant eum bonum: sed nulla videtur esse ratio quare
bonum non vellet suum voluntatem a tali voluntate sepa-
re: non enim ppter statum excellentiam de qua magis vide-
tur debere fieri talis voluntas: separatio quod posito
quod amicorum vnicuique fiat papa nunquam aliter vellet secum
coicare in papatu nec in diuiniis vel honoribus: quia
scire illud non decere nec vnicuique vellet papam sibi
donaturum esse nisi quod dare sciret honestum pape:
nec vellet pape punire nisi quod iustitiam deceret pape

et hec omnia vellet papa bonum: ergo nihil obesset pa-
pe talis vnicuique voluntas. Quarto dicendum est quod ai-
cicia multis modis cessare potest quantum ad frequen-
tiam et vnicuique puerum et bonorum exteriorum integram
coicationem primo quidem cessare potest p status alte-
rius amicorum sublimitatem vel si ad principatum vel pre-
laturam assumat: quia tunc inter amicos istius cessa-
sat vnicuique et integra bonorum coicatione et vnicuique
mis coicatus: quia non amplius est decet eos sic coici-
uere et coicare: quia viri boni nichil indecens ope-
rarentur: sed non decet subditi equare se plato vel
principi siue in coicatu siue in bonis exterioribus
quia auferret iam ordo potest: et quia fieret iniusticia
quedam ppter iniquitatem sibi de iure obligato soli prin-
cipi pferret duplex principis ad eque: et quia si vnicuique
gereret istum debui principi vel plato fieret expre-
se nimie: et per istum reipublice de paupatio eius de
republica viuere principes et plati: si hoc principis aut
plati status sibi debui immoraret ad equandum
sibi focum: adhuc iterum iniustificaret cum ad hoc bo-
na sint sibi data de republica: si statum gerat sibi et po-
pulo decet. Populus enim non solum in se sed etiam
in statu principis honorat: sine capitis enim decetia
corpus decet esse non potest. Et scilicet hoc non
tollit vnicuique voluntatem subditus enim bonus nun-
quam vellet se principi in talibus equare sed ei semper
debita unpederere reuerentiam: et seruare ordinem suo
ad eum bonum pferendum. Secundo amicitia cessare potest
p dicto modo p potentiam senectutis vel omni egrit-
udinis: quia tunc delectare se inuicem non potest quod requi-
tur ad perfectum coicatum: et indiget aliorum obsequiis
gratibus et diuiniis hoc autem iterum tollit perfectum co-
icatum: nec amplius pmutat integram coicationem bo-
norum exteriorum: illi enim se non possunt intendere bonis
suis exterioribus: difficile autem est quod alij loco ipsorum
eis intendentes coicarent ea sibi et diuiniis suis ad ius-
ticiam cum forte non sint in istius pfecti: nec ita
li coicatione assueti. Tertio alicuius dicto modo potest
cessare p diuturnam amicorum absentiam: imo tunc nec
coicatum nec sua bona perfecte coicare possunt: imo quia
quod possibile est si post longam moram reuertant inuicem
quod non deceret eos coicuiere pfecte bona sua coici-
care. ppter hoc quod potuerunt rationabiliter ad alios
contrahere amicitias coicuales et coicatus quod
rationabiliter relinquere non possunt: imo forte quod diu-
turna absentia non solum aufert puerum et coicatio-
nem bonorum sed cum hoc remittit siue debilitat aliqui-
ter effectus amationis et readamatiois: cum enim
amici noui coicuales effectus sunt: amor pterius
diminuitur ad antiquos: quia impeditur consideratio circa
amicum antiquum ppter nouum: et quia sicut apparet de
cimo huius intensio delectatio circa vnum minuit de-
lectationem circa alium. Et iterum p diuturnam absentiam
am non solum illi actus amationis diminuitur vt fiat
remissior sed etiam ratio siue minus frequens effi-
cit intervallo longiorum interruptio: non enim de ami-
co veteri toties rememorabitur quod in delectatione cir-
ca nouum sepius occupatur et ita quod videtur absentia
diuturna obliuionem facere alicuius: sicut dicit arist.
videtur tunc facere ppter rarum cogitationem de amico
sed non facit quia scientia siue firma credulitas secundum
habitu semper manet de bonitate amici: ppter quod re-
greditur actus amationis et beniuolentiae quicunque de

Notabile

ad rationes

Dubium

Notabile

ad secundam

Ad rationes in
oppositum

eo cogitamus. Et hoc intendebat arist. dicens: quod
admodum autem in istiusmodi hi quidem secundum habitu
hi autem secundum operationem boni dicuntur: sic
in amicitia hi quidem conueneres gaudent ad in-
uicem et tribuunt bona: hi autem dormientes vel sepa-
locis non operantur quod dicitur: sic autem hi qui operantur alicui
liter: loca et non dissoluitur alicui simpliciter sed operati
one. Secundo quod dicitur respondendum est ad rationes. Ad
primam pcedendum est quod alicuius sit gratialis et si non est
alia vita post mortem talem sicut forte crediderit
multi antiquorum: tunc est amicitia corruptibilis p
mortem amatores aut amicitia: sed cum secundum rei veritatem
sit alia vita inquire si alicuius et alie istius mora-
les maneant post transitum huius vite: spectat non ad
presentem considerationem sed ad theologicam de ab-
sentia diuturna dictum fuit satis de senectute sicut
nisi quod aliqui ppter ista arist. dubitant an senes
sint minus amantissimi quam iuuenes. Ad quod secundum p-
dicta respondendum est quod senes quantum ad substantiam
amicitiae scilicet quantum ad finem: et sicut quantum ad beni-
uolentiam sunt alicuius firmiores: sed quantum ad co-
iunctum frequentem et coicationem bonorum et actum exte-
riorum iuuenes dicuntur magis amantissimi. Sicut dicitur
fuit satis de istis excellentia si enim alicuius sumat
ppriissime ipsa cessat et amicitia ppter remon-
nem vltimorum connotatorum scilicet coicatus vnicuique et
integre bonorum coicationis scilicet sepe nomen alicuius
vere et istius capis largius p omni mutua et pfe-
cta amicorum beniuolentia ipsorum gratia ab ipso conota-
tione dictorum coicationis: quicuius et sic non cessat
ppter statum excellentiam sed potius quantum ad actum
maiores beneficentiae reducta pfectit. de quo loquens
Boetius tertio de consolatione dicit: tunc est iocunda
boni possessio quod coicatur amico ppter quod hoc po-
sito in statu sublimi maxime iocunda est amicitia quod
bonis abundat quod potest coicare amico. De hoc autem
quod alter amicorum plus virtuosorum existit fiat ma-
lus: dictum fuit in secundo libro quod est impossibile nisi
forte p casum quod non inueniunt. Et dicendum est
tamen quod sepe homines boni et amatores se honesti gratia sta-
tum pmettunt non transcendunt. loquendo de continen-
tia non solum circa materiam temperantiae: sed largius
circa materiam cuiusque virtutis: tales quia non
sunt in istius firmitate pnt aliquid peccare imo eas
reuerit ad passionem et fieri viciosi si non voluta-
te fortiter resistat passionibus sustinent enim sepe te-
tationes vehementes: et istius amicitia iuste cessa-
re potest ppter alterum facium esse malum: sed
ista amicitia non est perfecta sicut neque eorum virtus.
Ad aliam dicitur quod odium nullum habet introitum in
perfecte bonos ideo non est amicitiae ipsorum corru-
ptiuum: sed inter alios concedit amicitiam talem
qualem habet tot modis posse corrumpti quod mo-
dis possibile est inter eos odium generari. Ad
primam rationem in oppositum dicendum est quod ami-
cicia bonorum non propriissime accepta sed prom-
tua beniuolentia amicorum adiuvare est intransmu-
tabilis id est non cessabilis istius viuendibus: sicut
dictum fuit: quod tamen ante mortem temporis corrumptur
vel non: nihil ad presens est dicendum. De omnibus
alijs argumentis satis dictum fuit.

Ethicozum

de vi

Quaeritur virum amicitia ppter de-
lectabile magis siue veri dicatur ami-
cicia quam amicitia ppter vtile. Et arguitur
quod non quia verior est amicitia quam est permanentior quod
magis assimilatur amicitiae ppter honestum sed ami-
cicia ppter vtile est permanentior. probatur quod amicitia
ppter vtile conuenit maxime senibus vt dicit arist.
et minus iuuenibus. Senes enim non psequuntur de-
lectabile ppter caloris paucitatem et spiritum debili-
tatem sed psequuntur vtile ppter multiplicem
necesse indigentiam et impotentiam. vni puenit sepe
quod fiant auri sicut dicebatur in quarto libro ami-
cicia pro ppter delectabile maxime conuenit iuue-
nibus sicut dicit arist. ipsi enim propter secundum pas-
sionem viuunt maxime psequuntur delectabilem
sensum ex quibus patet quod amicitia ppter vtile sit per-
manentior quod secundum processum temporis augmen-
tur adueniente senectute: amicitia pro propter de-
lectabile minus manet et diminuit secundum transitum
iuuentutis. Et confirmatur quod amicitia ppter vtile
sit permanentior: quia illa amicitia est permanentior
cuius obiectum est minus mutabile sed vtile minus
est mutabile quam delectabile omni enim etate eadem
sunt nobis vtilia: puta pecunie vestimenta domus
et agri sed alia etate alia sunt delectabilia. verbi
gratia iuuenes in choreis et luctis et alijs ludis plu-
rimus delectantur: de quibus senes non curant: id est et.
Et ista ratione videtur arist. expugnare dicens: iuue-
ni autem amicitia ppter delectabile esse videtur. etate
autem transcedere delectabilia sunt altera ppter
quod velociter sunt amici et desunt. si enim cum delecta-
bili alicuius transcedit. Ad hoc confirmatur idem sic
amicitia ppter delectabile secundum quod differt ab hoc
necesse sit secundum passionem cuiusque variabile tale autem
videtur minime permanentium id est et. Ad hoc et minor sa-
tis patet ex his verbis arist. iuuenem amicitiam pro-
pter delectationem esse videtur secundum passionem ei iusti-
uium: talis autem delectationis quod scilicet secundum pas-
sionem velox est transmutatio: et amantissimi autem iuue-
nes secundum passionem id est secundum delectationem ppter
quod multum amantur ppter quod amantur et cito desunt
multoties eodem die transcedentes. vni videmus quod
iuuenes modo ludunt modo irascuntur modo odium
modo pacem formant: igitur eorum amicitia minime
permanens. Et ad principale arguitur sic illa est
verior alicuius quam magis stat cum alicuius virtuosus: scilicet
amicitia ppter vtile est homini delectatio ei sen-
suales impediunt bonum istius bona autem vtilia non
sed pferunt ad felicitatem et decorant eam: vt apparet
primus decimo huius. Et iterum arist. in plogosuo
an octauum philosophorum dicit philosophus ab istis fieri sic
enim cum sciant indignitates voluptatum quod non
sunt de dispositionibus necessarias inesse neque de
perfectionibus ipsorum etiam de seipsis volupta-
tes omnino bona autem vtilia sunt de statu et necessi-
tate vite: nec philosophus felices etiam ea omnino scilicet
vniunt eis: modo videtur quod illa amicitia sit melior
verior que est ad necessitatem vite et quod philosophus non etiam
unt quod illa que est eadem ideo et. Et oppositum
videretur velle philosophus dicens hominem enim magis dici
tur amicitia ppter delectabile et et. Ad quod ipse ar-
guit ratione: quia illa magis dicenda est amicitia
que est liberalior videtur enim esse similior vere

Et arguitur primo

Confirmatur
primo

Confirmatur
secundo

Secundo princi-
paliter

Tertio

Oppositum.

Liber

Octauus

Ethicozum

clxxvii.

Secundo.

Notabile

Quarta delectabilis sit pmentior.

Secundo.

Tertio

Quarto

Notabile

Dupl' vna psona est delectabilis alibi.

amicitia: sed amicitia ppter delectabile est libera
horzgo. et. Beati alia rone arg. Arz. sic illa amicitia
est potior q magis querit boni et beati sed of
cit Arz. et bi quide vtilib' nichil indiget: delectabilib' aut indigent qd pbat d. conuere emi vo
lunt aliquid. et iste aut pauco tpe ferunt: pntine
aut nullus vltis sustineret neq ipm bonu: si triste
ipfi erit: ppter qd amicos delectabiles querunt.
¶ Itē amicitia pmanetior est potior sicut diceba
tur prius: sed amicitia ppter delectabile est pma
nentior nā amicitia pps ad filiu vel fratru aduic
cem cōtaneoz vel conuictorū fundat sup delectabile q m sunt valde māsue: nisi forte aliqñ p
pter vtile impedit. ¶ Notandum est q hic queri
mus de amicitia ppter delectabile: et de amicitia
ppter vtile: que distingunt ab amicitia ppter ho
nestu et ideo nō querim' de amicitia q est ppter de
lectatiōes in opib' virtutū sed de ea q est ppter de
lectatiōes sensuales et de ea q est ppter acq'sitio
nem et custodiā diuitiarū aut necessitatū vite aut
alioz. Dicendū est igit cū Arz. q cōter amicitia
ppter delectabile est potior et maior qd pbat pri
mo ex pte boni amabilis. nā amicitia videt eē po
tior q est amabilis potioris amicitia autē ppter de
lectabile est hmoi. qz vtile scdm qd vtile nulla h
rōnem amabilitatis nisi p modū ordinati ad finē
delectatiōis aut est appetibilis siue amabilis ipso
gfa tanq finis vt dicit Arz. decimo hui' et pmo
rhetorice. id ē. Itē pbat ex pte amātis. potior
est amicitia q fundat sup naturā pfectā quā q
fundat sup indigentia amicitia aut propter vtile
fundat super indigentia ex pte amātis: null' est
vtile qrit si nō indigeat aut scdm rē aut scbz ipi
opinionē. Hec obstat si diuites qrit tales aicos
qm ipfi sepe sunt indigētes et vere paupes. nam
(vt dicit Seneca) nō est paup q parū hz. sed qui
plus cupit. Et Arz. pmo rhetorice dicit dupl' ei
fuit indigētes aut em vt necessarij sicut egeni aut
vt excedunt sicut diuites: delectatiō autē est qñq
sit nature impfecte: m ipa maxime est potissime
nature pfecte: vt apparuit in septimo: ppter hoc
em dicit Arz. beatos nō vtilib' amicis sed delectabilib' indigere. ¶ Itē potior est aicitia in q
min' sunt accusatiōes ipse enī odium efficiūt et
amicitia dissoluit. sed infra dicit Arz. si aut ac
cusatiōes qrele: in ea q scdm vtile amicitia vlt
sola vel maxie rōnabiliter et hoc tpe pfecte delecta
rat ibidē. ¶ Itē illa est potior q est firmior et diu
turnior: ita q est ppter delectabile est hmoi. qd
pmo ppter hoc q i ea min' sunt accusatiōes et qre
le vt statim dictū est. Scdo qz bona vtilia trans
mutabilia sūt et magis fortune subiecta q bona
delectabilia. Ad nūc ad pfectiōē qōnis solutio
nē declarandū erit. ¶ Sciendū est igit cū aicitia
sit psona ad psonā q vna psona pōt esse alteri de
lectabilis dupl'. vno mō ppter cōueniētiā ipozū
in natura vel i more alio mō ppter exhibitionem
alicui' desiderati vntab altero. Pmo nō sunt
aici multiplices scdm multiplicē pueniētiā ipoz
in natura vel in more: pbi gfa. sic sūt amici pson
guinei. ppter pueniētiā ipoz in sanguine natura
li suoz parēti: sic sūt amici cōpatriote ppter cō
ueniētiā in loco gñatiōis et nutritiōis: loc' enī

est pncipiū naturale gñatiōis et nutritiōis quē ad
modū p' vt dicit porphyr' sic sunt amici mariti
et vxoz ppter cōueniētiā vntōē ipoz in posses
sionē vel in ple sic sūt amici pnutriti et coctanei
ppter cōueniētiā ipoz tam in morib' q in natura
li nutritiōe. Itē autē oēs amicitie fundant sup
delectabile pncipaliter: ita aliqñ sepe cōcurrat vti
litas: qm delectatiō causat ex pūctione cōueniē
tis: et qz vt infra dicit Arz. in nono libro. delecta
bile ē vnticūqz ē et viuere ppter qd vnuq'sqz vlt
dēs se esse et viuere delectat vnuq'sqz aut pcedit
coz videns op' suū et attendēs pueniētiā eius
ad ipm videt seipm quodā mō et ē viuere: ita nō
scdm naturā: m scdm speciem et habitudinē quādā
et similitudinē ppter qd hij oēs inuicē delectantur
naturaliter. dato etiā q nō sequat vtilitas: dum
m nō sit aliud q obstat. Alio mō at sūt delecta
biles adinuicē. vñ iuuenes ppter exercēdos act'
yenercos vt amafij aut actus lusuos affectatos
siue in choreis siue in luctis vel alijs et nō solum
iuuenes adinuicē: sed etiā aliqñ difformes diffor
mib' isto mō sūt delectabiles et iuēcule senib'
lupariolis et hystiones diuin' ocioni. his autē
vtilis apparet sans q causa ppter qd pmo dictoz
modoz psona sūt sibi delectabiles ē mansiua cū
ipsa sit cōuenientia qdā habitualis aut ppter na
turā aut ppter morē cā aut ppter qd sūt sibi de
lectabiles scdo pcedit modoz nō est duratua
cū ipsa sit actus quedā transitorius vel passio va
riabilis qd cito tediū cōsequit et tristitia et qz et
isto modo plurimū qñ ptingēt mō vñ. mō aut
pōt fieri delectabiles eiusdē ppter qd nec aicitia
ppter delectabile illo mō duratua est sed piori.
¶ Sed itē adhuc pōt dubitari q amicos erit pma
nentior an illa q ppter vtile vel ppter delectabile
scdo pcedit modoz. Ad qd dicit pōt q vtraq
est valde trāsitua illa quide ppter accusatiōes
ptingentes et volubilitatē fortune: hec ppter pas
sionū et actū variationes et psonarū delectatiō
mutatiōes: talia aut oia nō ē possibile artificial'
cōpare qz scdm q hinc inde circūstantie variant:
hec sit illa labilior vel econtra. ¶ Ad rōnes igit
dicendū est q oēs pcedūt de delectabili scdo mō
nō de delectabili pmo mō dictoz modoz: dicen
dū est etiā q ita nō sit i hoc variatiō qñ in omi era
te pecunie sint vtilis: ita sepe variatiō contingit
in hoc q psona viuētē ad pecunias acquirēdas
deficiunt vel mutant. Itē de questione.
¶ Qno querit vtrū possibile est eundē eē
n amicu pluribus scdm verā et pfectā ami
citā. ¶ Arguit q sic qz causa siue fūda
mentū amicitie qd est p'us pōt in multis inueniri
multiplicata aut cā pōt effect' multiplicari. igit
et. ¶ Itē cū virtuosus sit vere bon': debet omē
illud amare qd est sibi amabile si cognouerit ipz
sed omnis virtuosus est vere amabilis: ergo om
nes virtuosī scilz qui seinuicem cognoscunt de
bent seinuicem amare: tales autem possunt esse
plures aliter et. ¶ Itē bonus pfectus est sui ipsi
diffusus: natura nec ob hoc corrupta: sed poti
us salua et auge' vnde pmo hui' bonū quāto
cōius tāto melius et diuinius: et septimo politice
ostēdit Arz. q bonoz que circū animā vnuq'sqz

Dubium.

Ad rōnes.

Ad nona.

Ad primo.

Scdo.

Tertio

Quarto.

Quinto

Oppositum.

Prima conclusio.

Secunda conclusio.

quāto quidē vtiqz excedit tāto magis vtile et ma
gis bonū: sed vera aicitia est de numero bonoz
aie pfectoz q pueniēs est ad multiplicari ad plu
res. ¶ Itē i pncipio hui' octauū dicit Arz. non in
numero singulari sed i plurali. sine amicis ei nul
lus vtiqz eligeret viuere hñs reliq bona oia. Itē
pmo rhetorice loquēs Arz. de multoz aicitia vlt
loq de p'uo a qm hūc psonat descriptio amicitie
dat ibidē dicit em sic: multoz aut amicitia et bono
rū nō manifesta. amico definito q est amic' talis
qui eorum que putat bona esse illi operatiuus est
propter illum. cui itaqz multi tales poliphilus
cui aut et eptelēs vñ poliphilus videtur igit ibi
velle q amicitia p'uo a sit ad multos. ¶ Oppositū
apparet per Arz. dicentem multis autem esse a
micum secundum perfectam amicitiam non con
tingit quemadmodum neq amare multos cuius
rōem assignat dicens: assimilatur em amicitia sup
abundantie tale aut ad vnum natum est fieri. Sci
endum q Arz. in octauo hui' et amplius i nono
tractare videtur istam questionē: vlt forte i octa
uo pertractat de possibilitate faciendi sibi plures
amicos. In nono pte tractat de experientia vel sepe
pedientia faciendi ipos. Sed vt nō oporteat re
gredi. Dicamus de vtroqz. Loqndo igit in hac
q'stione sp de amicitia p'uo a pmo ponā conclusio
nē supponēda dicit i septima q'stione q possibile ē
eam esse ad multos et expediens q'stū ad p'utē: p
q nomē amicitie supponit. et q'stū ad beniuolam
amatiōē et readamatiōē q possibile est et valde
expediens in ciuitate vna multos esse viros p'uo
fos. et possibile est illoz vnuq'sqz de alijs talē
habere notitiam per quā putet eos esse viros bo
nos: q'uis de hoc nō sit certus: sed hoc sufficit i
ter virtuosos ad mutuā amatiōem et readama
tiōem eozum adinuicem. id ē. ¶ Secundo etiā
dico: q possibile est et expediens amicitiam p'uo
sam esse ad multos q'm ad notitiam mutuā cū
cum certitudine de ipozum p'utibus et beniuolis
amatiōibus et readamatiōib' quia plurib' exi
stentibus in vna ciuitate p'uo a possibile ē val
de expediens illos simul assumi ad cōe regimē ci
uitatis in aristocrachia vel ad consilia pncipiorū
ad p'munia iudicia et alia reipublice cōia que pōt
pncipē per alios exercenda sunt ad cōe bonū ci
uitatis: ita hoc posito in esse p lōgū ipz vnuq'sqz
illoz esset sufficienter expertus bonitatē et in
finitā alioz p'ociorū suoz: qm i talib' negocijs cōi
bus ciuitatis ipossibile ē lōgo tpe latere p'raus
affectiōes special' corā prudētibus viris eas ci
to percipere potētibus: cuiusmodi sūt tales viri vir
tuosi sepe em occurrunt obiecta fortiter passiona
tia (innata quosqz nisi valde perfectos inclinare
puta pecunie magne hōres/ dignitates/ timores/
terribilium panguinei vel non contra extraneos
luctantes non solum de pecunia: sed et de vna si
autem apparet aliquem longo tpe nullo talis icli
nari credēdū esset cū certitudine talem esse p'uo
sum. dico cū certitudine nō mathematica: sed tali q
lis nobis possibilis in hac materia: et quia p'pū ē
viris bonis amare cū beniuolētia oēs illos quos
sciūt esse bonos: id manifestis sic adinuicē p'ut
bus ipoz manifeste essent eis ipoz adinuicē amo

tiōes et beniuolētie. ¶ Tertio dico q amicitia
dictomō esse ad multos est valde difficile. pmo qz
difficile est hoīem fieri perfecte p'uo a si diffi
cile est de vno difficile est de duob': et multo diffi
cili' de multis put multa opponūt nō vñ s pau
cis: et adhuc ipis exstib' virtuosīs difficultus est
oīno. q habe at adinuicē pfectā experientia ppter
celere malas suas volūtates. nā (vt dicit Arz.) hoc
indiget tempore et consuetudine. scdm puerbum
enim non est scire adinuicē antedictos multos sa
lis consumere: valde enī est difficile q illi simul
ad commune regimen ciuitatis assumantur mo
do prius dicto: quia plurimi alioz ad hoc tēdūt
affectuosi propter propriū lucrum et honorem
et ea fortius pcurant per cautelas diuitias et ami
cos. Si autem multi virtuosī exstentes nō fuerit
simul assumpti ad talia: tūc est quasi ipossibile q
de seinuicem sumāt perfectā experientiam quia
vel nō cōcabūt multū pument. vel hoc erit circa
parua circa q p' pfecta non opat. hac aut exper
tia non habita non est possibile amant notā esse
readamatiōem cū certitudine pncipiorū hoc q fin
gens se esse bonum fictor est etiam amice. Sed
maior est dubitatio vtrum contingit eundem esse
amicum multis q'm ad pfectam pdonatiōem
voluntatum et q'm ad requiem et vñ formem
conuictum et integram cōicatiōem bonoz de q
p'mo distinguēdū est: q multa dupl' capiuntur.
vnomodo vt opponuntur vntati et sic duo dicun
tur multa. alio mō vt opponūt paucitati et sic duo
non vñ multa. imo duo sunt paucita paucita vt p'z
decimo methaphisice. imo p'prie loquendo neq
tria vel quattuor dicuntur multa cū ei statim possū
mus nūmer aliquozum hoīm videre: non dicim'
ipos esse multos: sed tres vel quattuor. ¶ Itē igit
quarta conclusio scdm Arz. q ipossibile est eundē
esse amicum multis put multa opponūt pauc'
capiendo amicitia q'stū ad nunc predicta qñ vñ
nō pōt pfecte conuere multis simul. nisi seipz
i sermonib' et actionib' distribuere vnicuiqz ipoz
rum quod nec esset possibile nec deceret. Itē opz
amicū familiariter amico gaudet congaudere et
dolenti condolere. quod non esset possibile nec di
cens ad multos: sic enim oportet aliquid dō si
dolere et gaudere. Item talis amicitia consistit i
superabundantia que est vñ solum. vel valde pau
cos: vt dicit Arz. Itē et cū qbusdam alijs sūt ra
tiōes. Arz. in nono huius. vnde verum ē q hac
rōnem vltimā. Eustratus videtur intelligere de
amore ereos id ē non de p'a amicitia forte prop
hoc q superabundantia viciosa esse videt sicut et
defectus virtus enim consistit in medio supabun
dantiē et defectus: in amicitia aut nihil pōt con
tigere viciōsū vlt forte ppter hoc q in isto octauo di
cit Arz. tale scz qd scdm supabundantiā dī natū
esse fieri ad vnum. Eustratus autē opinatur ami
citiam perfectissimā non esse ad vnum. sed in
ter tria. vel etiam propter hoc q Arz. istū sermo
nē de supabundantia p'nuauit sermoni de aōre he
reos dicens. mult' aut ē aicit scbz pfectā aicitia
nō p'igi quē ad modū neq amare multos si l' assila
tur ei supabundantia tale at ad vñ natū ē fieri. Itē go
m puto q arz. itē debet arguere d'paz p'fā aicitia
g.

tertia conclusio

alia dubitatio

clerbiii.

¶ Velino queri potest licet ista ratio de
terminet in nomo libro) vix faciendū
est plures amicos ppter vtile vel p
pter delectabile. Arguit qd sic au
croitate Aristot. dicens ppter vti
le multo placere contingit: quod
ultiminentant potētes ministrare de
tam i adulatoribz qd i loculatoribz
heraloribus aut scdm eutrapeliaz cū
sionibz multo etiā sūt potētes mini
stres aut seruando vā pauperes aut dē
o. nec mag qd breuitate talia ministra
re possibīle est habere multos tales
politice electia est ad multos qd est

Genio:

utiles multis idigeat amicis: qz nō pñt oīa negocia
suis diuitijs congruentia sine plurimis seruitori-
bus exercere. nec etiā possent aliter custodire diui-
tias suas idigēti: etiā alicui politica carad subditos
z ad vicinos qī cōcordia ī sīplici benivolētia so-
lū pñsit ne pcurēt seditiones ꝑ eos. **¶** Dico etiā
qz nō expedit facere multos aicos ppꝛ delectabi-
le: qz nō expedit ī vīa multe delectatiōes sensua-
les de qbus nūc est sermo: imo si multe fiant. no-
cēt subtrahentes vsū rōnis z opationes pñrū. cū
qz oporueret p delectatione delectationē vīlūta-
tē pꝑfare. alit dissoluerēt alicui nullus aut nūl-
valde diues posset multis p delectatiōe recōpen-
sare vtilitatē: z si eēt valde diues haberet delectā-
tes ei: nō tāqꝫ aicos nūl fōre vnū vl paucos: sꝫ
tāqꝫ seruitores si aut deberet delectatio p delecta-
tiōe pꝑfari: nūc eēt hōerosū vl īpossibile se sepe
vincitū multoꝝ delectabilē exhibere. **¶** Sꝫ du-
bitat ꝫ pdicta qz pñt pꝑpñtia manifeste q ma-
gne diuitie pꝑēde dignitates ei vsꝫ honores secu-
lares illis pꝑferūt: nō alijs q multos hñt aicos di-
uites et potentes. ppꝛ qđ oīno videt expedit ad
hec pcurāda multos tales habere. Ad hoc pōt oī-
ci: q ad pdicta obtinenda multos expedit habere
carinales aicos diuites et potētes: sed nō oꝝ cū il-
lis oībꝫ spēalē alicui exercere: sed sufficit cū pa-
rētibꝫ aut vni aut duobꝫ seruire de diuoribus: et si
qđ nō hñt carinales aicos debeat p amicos acqui-
sitos multa sibi pcurare. non opꝫ ipm multis in-
differenter se prebere amicū per specialem con-
federationē et conuictū: sed vni oīno potenti ser-
uire a quo speciaī diligatur et se ceteris scđm a
micitia politica familiariter exhibere fingentē
ei se cū multis amicitiam velle contrahere nulla
eoz repulsiō alicū specialē. Cōcedēdū est tamē: qz
multo possibilis et facilius est multos habere a
micos ad vtile vel delectabile: qꝫ secundum perfe-
ctam amicitiam et hoc probāt ratio et auctoritas
Aꝛꝫ: adducit ī principio questionis hoc etiā qđ a-
lia ratio arguit pcessū vñ. Ad aliam pōt dici qz p
seruitores pñt diuites conservare suas diuitias et
multiplicare vna cū potētia p agūneoz et alicuiā
politica ad vicinos pꝑtrahēdo qđ paucis speciales
amicitia. Aliē oues rōes q de iustitia loquūtū nō
pcludūt nisi de amicitia politica. **¶** Ad alia ꝑce-
dit qz nec eēt possibile multis puenire ad sufficiē-
tiam ciuilitatis nec eis ad pđignā pꝑensationem
intēdere sine oī nimia distratiōe. qz nō opꝫ sp bla-
dū p blado reddere sed videre qđꝫ amicꝫ idigeat
an potētia corporali vt cōtra inimicos vel consi-
lio cōtra fraudulētos aut pecunia sub frumēto
zc. et in hoc opꝫ ei et nō ī alijs qbus abundat sub-
uenire. **¶** Ad aliam dictum fuit q multe delecta-
tiones sensuales non expediunt ad bonam vitam
et si quis oīno veller multis et diuersis vīualibꝫ
delectationibꝫ oporueret delectantes habere sibi
tanqꝫ seruitores vl ad eiꝫ nutū venirēt succēssive
quos habere veller. Et hoc de questione.

Indecio queritur sit alia spēs amicitie prius ad filios et est et viri ad uxorem et est et principatus ad subditos et
Arguitur primo quod non sit amicitia inter eos: quoniam similitudo dicitur et causa effectus
g. 1.

24. ১৯৪৬

Quenno. xi.
Arguif pmo

Ziber

octauus

Confir.

Secundo

Tertio.

Quarto

Oppositum.

Decisio

equeas etiā causa amicitie esse videt. ut dicit ar.
quod etiā p3 ex hoc qd i eisdē vt dicitur amicitia
iustitū autē equitate requit: s3 hoc nō ē i p3 dicitis
igit. dicitur qd nūq3 fili? p3em vel subdit? dñs
solet vocare amicu. Itē amicu p3onāt se sibi i
uicem vt amicus sit alter ipse: sed abut qd dñs se
condonet seruo ideo rē. Item posito qd esset ami
citia inter eos: tñ videt qd sit eisdē speciei: quia
iustitia inter eos est vna ipe vt apparuit in qnto
ergo z amicitia cū i eisdē z circa cadē sit amicitia
z iustitū vt dicit ar. Itē posito fuit i qnta qstioe
hui? octauus: qd amicitia ē eadē p3tus ad notos et i
gnotos: id videt qd ad oēs. Itē quoz est exhibe
re eadē bona amico. eoz ē eadē amicitia. sed pat
ad filiu et subditus ad dñm tenetur eadē bona ex
hibere: puta reuerētiā z honore ideo rē. Oppo
siti dicit ar. qd p3bare videt rōe demonstratiua.
cū enī amicitia sit bñ uelle z bñ facere amico: ille ami
cicie sunt diuerse qntu opationes: opatiue p3utes
sunt diuerse z bona iure ip3a diuersa sic ē de di
citur amicitia qntu patris ē ip3edere filio nutrimē
tū z viri vxori fecunditatē p3incipis subdito securita
tē: oppositi autē cū sint minores nō habēt ad ip3os
tales opationes: sed est eoz illis ip3edere seruitiū
et honore: sed nec eundē honore: qntu honore p3o
nā nō est aliud q3 magnificare eā: vel seipm i con
specu ei? pernificare. ppter qd scdm aliū modū
excellētie z magnitudinis p3one debet et alter ho
nor patris aut magnitudo sup filium est i potētia
benefaciēdi viri super vxorem in sensu regendi i
perantes autem super ip3eratiōi potētia dñandi
apparet ergo qd et opera. sunt alia z per cōsequēs
operatiue p3utes z alia q iuicē ip3edūtur. Cre
do dicēdū esse vt fuit dictū i qnta qstioe iñ? octa
ui: qd amor z odiū si cōter accipiant: nō p3inēt ad
uicā p3utē sed ad plures: vt amor delectationū
tactus ad ip3antia. amor honore ad magnanimit
tatē amor pecuniarū ad liberalitatē: sed si capiāt
speciair vt sūt ad p3onā ip3i? p3one g3a cuiuscūq3
stat? aut p3ditiōis p3ona fuerit siue pater siue fili?
siue dñs siue seru? siue not? siue extrane?: tñ eadē
erit p3tus modificatiā illarū passionū z diuersi
mode opatiua ad diuersas p3onas: scdm exigētiā
diuersorū statū z p3ditiōnū p3onarū amatorū z et
amātū z aliarū circūstantiarū: talis enī diuersitas
opationū nō arguit diuersitatē in substantia p3utū
vt de alijs p3utib? dictū fuit. sc3 qd ad scdm eadē
p3utē fortitudinis aggredimur inimicos z aliqñ ex
pectam. Itē credo nulli ē dubiū qd i p3uuen
do z bona debite ip3edēdo iuicē o3 alit se habere
p3rem ad filium z e3. vix ad vxorē z e3. z quin
opozitatē esse opa ip3oz z alia esse bona q iuicē
ē ip3edunt vt dicit ar. z dictū fuit i arguēdo.
Puto qd qd sit eadē p3tus scdm speciez nō alia q ē
moderatiua amoris p3is ad filiu z e3. virtutē vxorē
dñi ad seruū vel subditū z e3. z hoc si amor ca
piatur vt est ad p3onam directe et p3ncipalr nā si
esset p3ncipalr ad pecuniā vel ad delectationē car
nis aut aliqd aliud tale dictū fuit qd esset aliā p3.
Ita conclusio p3bat sic: nihil aliud est e3 eisdē sp3i
q3 esse eisdē rōis diffinitive. s3 p3i? moderatiua
amoris i p3re z p3i? moderatiua i filio z e3. sūt hmoi
q diffiniunt sc3 p3cept? suos effectuales circūcri

ptis materialib? siue accidentalib? circūstantiis
erit ei diffinitio huius p3utis i oibus i q3b? iuenit
et semp ip3a p3tus opatiua circa amorē vel odiū sp
vt op3. sc3 electiua semp mediū determinati recta
rōne circa amorē vel odiū: siue circa personas
ad quas est amor vel odiū: i q3tū est ad eas amor
vel odiū videt? enī qd ad essentialē intellectū fori
tudinis nō spectat nūi qd sit p3tus opatiua circa iu
mores et audacias ip3i? op3 non enī differt qntu
ad intellectū essentialē fortitudinis p3utū illa sit i
paupere vel diuitem dñi vel seruū z e3. nō differt ei
am vrrū timor z audacia fuerit ad dñm vel seruū
vix vel vxorē forte vel debile. Itā tñ multum
differt qntu ad opationes. ab aliq3ous ei fugiēdū
z alios iuadendū ita etiā ad intellectū qd iurati
uū liberalitatis nō differt an liberalitas fuerit p3
vel filius z e3. tñ hec valde differunt qntu ad ope
rationes. Itā in proposito non differt qntu ad i
tellectū essentialē p3utis amicitie moderantis a
morē qui est ad personā vel etiā odiū viri illa p3?
sit in patre vel in filio z e3. licet illi valde differant
quantum ad opationes. ita qd aliter ratio dicit
ad istum vel ad illum. virtus autē semp inclinat ad
rōes quocūq3. dicēdū est tamē sc3o qd noia signi
ficantia dicta p3utē non simplr s3 p3notādo aliā z
aliā opationē vel aliā z aliā circūstantiā materialē
seu accidentales dñt bñ i cōm spēm z abinuitē et
ab illo noie q3 significat illa p3utē scdm se cuius
rō est quia ip3oz op3 esse alias z alias rōes diffini
t iuas. cum diffinitio nois nō sit p3fecta nisi expli
centur p3notata cēnām non solū p cōtentionē diffi
nunt: sed z per tēpus seronū filr iūmū z finitas
non per p3cauitatē solum sed et per nālū et est si
mile: ac si dicam? qd vir z femina non sunt hoies
diuersi scdm speciem. quia scdm p3ceptum essen
tialē a q iūit nomē hois nō ē alia rō viri z mulie
ris: tñ illa noia viri z mulier sunt diuersa sc3 p3
cie z ab inuitē z ab illo noie hō nullū ei ē cōuen
ens noia diuersa scdm spēm: imo etiā aliqñ sc3
genus supponere. p eadē re siue est vt puto de a
ctione z passione: z etiā dictū est i p3cedēb? qd est
eadē virtus ip3antie scdm spēm circa ciboz pot?
z venereos actus. quo nō obstante noia supponē
tia p virtute ip3antie p3notatiā cibos illos aut po
tus aut venereos actus: puta sobrietatis p3imonie
castitas sunt adinuitem diuersa scdm specie tan
q3 habentia diuersas diffinitiones p3prias sic etiā
non reputo inconueniens: qd ita noia sint diuer
sa scdm speciem puta amicitia paterna. amicitia
filialis amicitia vxoris amicitia maritalis et dñas
tiua et subditiua. et non sit cura si hic sint due di
ctiones p3t est totum vno noie nominari. Ad
rōes dicēdū ad p3mā qd amicitia inter quocūq3
q3 fuerit. si sit p3tuosa in qntu virtutis sit in eis
ratione si multitudinis in moribus sed amicitia in
filio et in patre i qntu exigu diuersas opatiōes
z in qntu hec d3 paterna et illa filialis: non sit rōne
similitudinis formalis nec exigit equalitatē sc3dū
qntu vt dicit ar. sed exigit equitatē scdm p3por
tionē dignitas z sit in eos rōne debite p3p3itiōis
z hoc sufficit. Ad aliam dicēdū qd si p3 nō vo
cat filium amicū z e3. tñ vtuntur noibus sibi debi
tis scdm diuersā p3p3itiōē ip3ozum adinuitem. z

Ad rationes

Ad secundā.

Ethicozum

clxxix

Ad tertiam

Ad qnta z qn
tam.

Questio. et.
Arguit pmo

Secundo

Tertio.

Oppositum.

Secundo

Tertio.

dupl? d3 sum
mū bonum

filii? p3utē se valde amare p3rem z e3 z hoc suffi
cit. Ad aliā dicit p3t: qd si aicitia capiāt p3p3i
put significat p3notat sūt oia q enumerata fuerūt
i septia qstioe hui? octauus: ip3a nō rep3t nisi in pa
res: si tñ aicitia capiāt. qntu ad manifestā amatio
nē z readamationē beniuolā z bñficā scdm posse
scdm q ratio iubet et p3mittit: ita inuenit in dñs
z seruū p3rem z filium. Ad aliam duas p3ceditur
q i eis amicitia sit p3tus eadē scdm spēm. Ad v
timā dictū fuit arguēdo ad oppositū qd licet filius
patri z subdit? p3ncipi teneant ad honore. tñ nō
ad eundē. id non op3 ista noia vt p3notat illos ho
nores vel etiam diuersa obiecta esse eiisdem spe
ciei. Nec de questione.

Quod decimo qrit vix amic? debet vel
le amico maxia bona. It qd nō: qd il
lud nō debet velle amic? specialr p
hūi amicitie p qd aicitia diffoluit.
cū aicitia sit i simplr bona z sibi bo
na. sed p hoc qd al? amicorū haberet maxia bona
diffolueret aicitia cū dicit ar. qd multa distan
tia fiat p3utis vel malicitie vel abūdātie vt alteri?
non adhuc amicitia sunt. Itē ei quē magis dilig
mus maiora bona volum? qdlibet autē magis tene
seipm diligere q3 amicū q sibi ip3i? z nō aico debet
velle maxime bona. Item si duo fuerint coequa
les virtuosissimi z non sit vnus ad alterum differe
ntia et amicitissimi. alter alteri. et in plena alte
rius ip3ozum opinione z electione esset qd ip3ozū
esset papa: quero vtrū ip3e deberet. velle alteri pa
parum vel sibi: si sibi: tunc non. velle amico maxi
ma bona si alteri. tunc non vellet sibi maxia bo
na quod videtur inconueniens z ad pusillanimitas
tē pertinere nā vt dicit ar. quarto hui? magni
mus magnis seipsum dignificat dignus existens
et maxime maximis pusillanimitas autem dignus
existens bonis seipm p3uat quibus dignus est hec
aut ille facere videtur igitur z e3. Oppositū ar
guitur: qd dicit ar. sc3o rhetorice qd aicos ea
dem velle necesse est qre quia qd sibi alij vult hui
videt amic? esse: z i tertio huius d3: vt aut ad seip3
habet studiosus: z ad amicū alter enī ip3e amicus
est. q eadē volumus nobis z amico: sed nobis vo
lum? maxia bona: quare z e3. Itē iūqū videt
esse non velle hōi p3tuoso ea qbus ip3e est dign? s3
amic? cū supponam? eū p3tuosū esse est maximis
bonis dignus igitur z e3. Itē volum? amico iesse
oīs virtutes et opera earum. sed illa sunt maxia
bona. cū eis p3stāt hūana felicitas q3 z e3. Itā
dum: qd maximū bonū potest hic intelligi dupl?
vno modo simplr et hoc est sumū de? alio modo
inter hūana bona que sc3 nata sunt hoibus inesse
Amicitia sunt triplr. sc3 ppter honestū z isti sūt
vere boni p3tuosi. v3 p3p3uile v3 ppter delectabi
le. z isti possunt esse prauū. vt dictum fuit prius.
Sciēdū ē etiā qd i3 volūtas aliqñ sit ip3ossibilis. vt
patet tertio hui? tñ viri boni z prudētes z p3tuosi
illd nūq3 volūt qd scūt sim p3r ip3ossibile. ip3uden
tes aut z prauū multa volūta aliqñ q sūt simplr im
possibilia. vt deū nō ē v3 ip3os esse deo maiores.
It qd? satis appert qd amic? ver? cū sit prudēs et

bon? nō vult amico maximū bonū simplr. sc3 deū
esse vel ip3m esse deū. qd hoc reputat ip3ossibile vt
satis nō vult hoc eomō qd scūt ip3m ip3ossibile z sicut
nō vult hoc aico. ita neq3 sibi ip3i? cū vtrūq3 reputet
eque ip3ossibile. Fatui autem amicitiam non nī
si p3p3uile vel delectabile querentes. vellent il
los a quibus amari putāt esse deos. vt sibi maio
res virtutes conferrent aut delectationes sed de
hoc nō cūrem? non ei volenda sunt qvilei fatui
et prauū: sed que boni z prudentes. Honorū autē
humanorum maxia bona simplr sunt p3utes et
opera virtutum. inter q3 sumū est ip3a felicitas: ma
xima autē scdm sensualem vulgariū reputationem
sunt bona corporis et exteriora: puta diuine ami
ci dignitates/papatus/ cardinalatus/ et potētia
tes seculares. vt regnū ducatus z talia z secundū
alios bestialiores maxia bona sunt delectationes
sensuales gustus et tactus. Dicā ergo qd amic?
verus sc3 secundū amicitia p3tuosam vult z velle
debet amico maxia bona humana. sc3 bona vir
tutum: quia illud vult amicus amico. ppter opa vir
tutum ideo z e3. Itē amare secundū veritatē est velle
amico bona ipsius gratia et non sui. vt appert hic
z in secūdo rhetorice. qd amicus vult amico illa q
scit ei esse optima: illa autem sunt bona virtutum:
imo qd p3i? ē bon? hō velle o3b? inesse bona virtu
tum ad extremū. qntu hoc esset bonum et eis et sibi
It ista videt mhi per se manifesta. z ab ar. di
cra satis: cū dicit qd dubitatur ne forte non volunt
amici amicis maxia bonorum: puta deos esse
et soluit dicens homini aut velle maxime esse bo
na. i amicus vult amico maxia bona innata ho
mini inexistere non ip3ossibilia simplr vt deum
esse. Dicā etiam: qd amicus verus sc3 secundū
amicitiā p3tuosā vult amico maxia bona corpo
ris et maxia bona exteriora et maxia bona se
sualis delectationis quia ip3e vellei amico opera
tiones virtutum ad extremū perfectionis: ergo
vellet ea qd q3. p3unt ad opandū scdm p3utē z eo
modo quo ad hoc p3unt: sed bona corporis z bo
na exteriora eomodo nō alio sunt maxia bona
quomodo maxime p3fūr ad opā p3utū nō sunt
bona prout ordinant ad opera viciosa vel prout
sunt ip3ediua ab operibus virtutum: imo valde
mala: quia reddunt hominem deteriore. ergo a
micus vult amico maxia bona corporis z exte
riora etiam eomodo quo sūt maxime bona. Et no
ta: qd ex ista conclusionē non sequitur qd amicus a
mico velit maximas pecunias vel maximas mun
danas p3ates. vel maxias delectationes sensuales
qntu ille nō sūt maxia bona exteriora nec maxia bo
corporis dicēte ar. septio politice qd qd ei extra
hst tñ vt organū quoddā. oē ei quod vtile est eo
rū excessū aut nocere neciūm aut nīp3 p3ficiū ē
habētibus. It decio ethicozū dicit exteriora bo
na non esse speculati necessaria in supabundātia
sed (vt est dicere) impedimenta sunt ad specula
tionem. vnde solum felices enunciauit eudoxius
dicens moderate his que extra vitatos. agentes
optima et viuētes temperate. et videtur anara
goras non diuē neq3 potētē existimare felicem.
Sed ponam? qd sotes z plato nō exītes diuites
glij

Ratio.

Notabile.

dubitatio.

neq; magni status: sint perfecti i pntibus z adu-
cē amici. dubitatio erit virum aliter deberet velle
alterum fieri regem vel papam. Ad quam dubita-
tionem respondentaliqui distinguendo. q; secundū
habituū amicitie non deberet hoc velle. q; dissol-
ueretur amicitia. nullū autē scdm habituū simplr bo-
num: et sibi bonum inclinā ad illud per quod il-
le habitus dissolueret. Sed deberet hoc velle se-
cundū habituū iustitie: quia bono viro debemus
velle bonum quo ipse est dignus specialr si illū in
esse ipi sit toti reipublice expediens: sed ille est di-
gnus papatu z expediret toti reipublice q; ipse
esset papa: cum ipse sit pfecte pntisus z prudens
ergo omis secundum habituū iustitie deberet velle
le ipsum esse papam. Credo tamen q; hoc non sit
bene dictum. sicut enī omni verū omni vero con-
sonat: sic oīs verus oīs pntis virtutes emī inclinat i
id qd recta rōe snatū fuerit: quod nō pōt ēē nisi
vex q; nullomō dicēdū ēē: q; aicitia pntisus inclinat
ad oppositū ei⁹ ad quod iustitia inclinat. Cōfir-
matur: quia rō prudentialis iudicat circūscriptis
oibus circūstantiis. aliter ipa sepe iudicaret ma-
le oib⁹ aut ei⁹dem circūstantiis attentiū ipa nō
iudicabit oppositū ergo pntisus habituū qui nō nī
si ad iudiciū pntisus inclinat nūq; inclinant ad
oppositū. Item si fortis sciat papatum esse bonū
placitū amico suo ipse nō solū scdm iustitiā velle
eū esse papā sed etiā scd⁹ aicitia qm actus aicitie
proprius est velle bonū amico nō sibi. pncipa-
liter: sed ipsius amici gratia. si vero sciat papatū
ei nō esse bonū tūc nec scdm iustitiā nec scdm aī-
citiam velle eū esse papā. Credo ergo q; p habituū
amicitiē amic⁹ amico velle qd crederet ei esse bo-
num z non velle qd non crederet ei esse bonū: si
vere amare sit velle amico bonū ipsius gfa. Nec
valet rō illorum q; non dissolueret amicitia qm
ad virtutē z benivolentiā z scdm q; recta rō dicta
ret benefactiua amationē et readamationem. vī
dictum est i septima qstione. si autē ab eis auferret
vniuersis conuict⁹ hoc est q; non esset honestus
eis nec p cōsequens delectabili cū nichil nisi ho-
stum sit eis delectabile: z loco huius actus fieret
inter eos alij excellētiōres scz opera suaz virtutū
simul quodā modo excedere maiora extēsiue q;
ad totum pplm. et dico simul q; licet ab eis aufer-
ratur vniuersis pntisus. nō auferet ab eis pntisus
eis eis pportio nāt. plato enī effectus paps non
expelleret a se fortē amicū s; teneret eū scōsiliariū
et familiarē ministrū z aīcū z ita simul exercebūt
actus suos. ille in pncipalr. iste autē ministrat. et
iterū videbūt fortē mai⁹ z excellēti⁹ q; sit minister
proprius pntisus pape. q; erat sibi paupr vni⁹
mis. Nichil igit pntisus ad amicitia. dissoluet nisi
pro quo maius z excellēti⁹ ad ipse. Per qd
iterū potest cōfirmari oppositū ei⁹ qd illi dicebāt
de amicis aut ppter vile vel delectabile aliter
sermo possibile est enī illos esse pntisus aut eoz
alterū vt dicitur nec illi qm ad hāc amicitiam
diligunt suos amicos illorum: sed sui gratia. nam
scdm illā amicitia amicus non velle amicū esse
talem qualis nō amplius impēderet sibi vilitatē
vel delectationē desideratā. Possibile est igitur
q; amicus non velle amico bona virtutum verbi

gfa fornicator amatus nō velle amantem esse p
bissimam mulierem. q; scit q; amplius nō vteret
ea nec hūitones vel adulatores vel iniqui cōsilia-
rij vellent tyranni esse meliorē. quia non pdesset
eis in hoc quod appetunt. possibile est etiam q; a-
mic⁹ talis non velle amico maiores diuitias aut
honores. quia non crederet eo vti vt prius vt q; a-
masius non velle amantem esse reginam. et sepe
videmus q; diuites non vellent vnum opumē. si
bi seruientem z qm cūq; meritū effici ditorē ne
dimitteret seruitiū iporum. sic enī aliquādo au-
ditus est: q; cardinales z epī nō pvidebāt clericis
suis melioribus ne carerent vilitate quam illi i-
pendebant eis seruendo. et sepe videmus conu-
tritorum z ppatiorum alterum alteri iudicare si
alter altero ditor effectus fuerit. aut potēti⁹ vel
in aliquo excellentior. qm cūq; pntisus vili fuisse
ad iudicē gessisse amicitiam. z vt sit ad vnum dice-
re: non est possibile differentias voluntatū hūmōi
amicorum cū possint esse pntisus: enumerare. quia
nichil vni⁹ forme nichil stabile est in pntisus mali autē
quidem firmum non habent. neq; enī sibi pntisus per-
manēt simul exēti⁹. z scd⁹ huius boni quidem
enī simplr multitudine aut mali. Ex his appa-
ret satis quod rōdēdū est ad rationes. Prima fuit
solua satis. Ad scd⁹ dicēdū est. q; multum
differt velle amico maxima bona et maxime velle
ea sibi. cōcedimus ergo q; amicus amico vult ma-
xima bona. sed non vult ei maxime. imo sibi z hoc
expressit Ar. dicens: q; licet amicus velit amico
ea que maxime sunt bona. tamen non vult ea ami-
co pte omnibus: sibi ipsi enī maxime vult quicq;
vult bona. hec gfo amicus vult amico maxime bo-
na est distinguenda. quia si li maxime cōstruatur
cum bona vera est et scdm amico. falsa ē. Ad
tertiam dicendum q; ille si crederet se dignum pa-
patu. assumeret eum sibi: ita q; illo casu non velle
papatum amico: pferret ei seipm amico i bene-
uolentiā. nisi crederet amicum esse digniorem se.
Sed ex hoc concludet: q; amicus non velle ami-
co maxima bona exteriora. Solutio. amicus non
vult amico illa bona nisi sint sibi debita eque et
magis q; amico. Ad pnam rationem in oppo-
situm dicendum q; amicus vult amico eadem que
sibi. id est cōsimilia si possint ea simul participa-
re: sed si nō tunc magis vult sibi si eā debita sint
sibi vt amico. Ad alia duas satis patet quomo-
do sit respondendum.

Tertio decimo querit virū amare sit
melius q; amari. Arguit q; nō quia
vel ista pntisus antēderet qm ad a-
ctum amouet vel qm ad pntisus scz
amantem z amari: sed nō primum
quia idem est amor quo ille amat et ille amatur: z
idem non est melius seipō neq; quantum ad per-
sonas: qm in vera amicitia z perfectissima perso-
ne sunt pares. Item actus ille videtur melior q;
magis est cōueniēs personis excellentioribus: s;
amare est hūmōi quod patet p Arif. videntē analo-
gam aut in oibus scdm superabundantiā exēti⁹
amicis et amationē oportet fieri puta meliorem
magis amari q; amare. z vilitatem: et aliorum

Ad rationes

Ad secundā

Ad tertiam.

Ad pnam

in oppositum.

Secundo

de amicitia p-
pter vile

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Oppositum.

Triplex sen-
sus qstionis.

vnūquodq; similiter z hoc est rōnabile q; bonus
est obiectum amoris: ideo melior est amabilior.
Item actus ille videt melior qui attribuit per-
fectioni q; ille qui attribuit potentie indigenti et
pfectibili sed cum amare sit appetere: z amari sit
appeti. amare debetur potentie pfectibili z indi-
genti. Amari pō perfectioni ppter hoc enī dicit
primo physicoz q; materia appetit formā. Item
magis bonū excreuit nobis ex hoc q; amamur a
deo. nullum autē bonum excreuit deo ex hoc q;
amat nos: sed melius est vni⁹ q; ex quo sibi ma-
gnū bonum excreuit quā ex quo nullum: ergo
melius est amare q; amari. Item bene pati q;
bene facere videt quidem eligibilis esse vt dicit
tur primo rhetorice quod ibidem pbatur sic: que
ad veritatem bona his que ad opinionē meliora
sunt et eligibilia sed bene pati est bonū ad verit-
tatē. Bene facere autē est bonū ad opinionē. hoc
iterum pbat Aristo. sic terminus aut eius qd est
ad opinionē est quod si latere debeat nō vtiq; eli-
getur bene pati autē si lateat eliget. facere autem
bonū latens nō videbit vtiq; eligi: ergo bene pa-
ti est melius quā bene facere: sed amari est sicut
bene pati: amare aut sicut bñ facere. ppter quod
scd⁹ rhetorice amare per bene facere diffiniuntur.
ergo amari est melius quā amare. Item sicut
amans se habet ad amatū: ita amare ad amari. s;
amatum est melius amate: quia amatū habet ra-
tionē finis. amās autem magis habet rōnē agen-
tis ppter finē. ppter qd duodecimo methaphisice
dicit Aristo. primum mouens quod mouetur in ge-
nerē causē agentis mouere sicut ad amatū et desi-
deratum finis autem est optimum aliorum. ergo
z c. Item amare ad amari se habet sicut hono-
rare ad honorari: sed melius ē honorare ergo z c.
Oppositum arguitur quia inter ea que pntent
ad amicitiam illud videtur melius in quo magis
consistit amicitia seu virtus amicitie: sed hoc est
in amare vt dicit Aristo. ppter qd dicit q; amato
rū virtus est amans. Item illud est meli⁹ in amari
tū ppter quod magis laudat⁹ aliquā de aicitia:
sed aliq; magis laudat⁹ ppter amare q; ppter
amari: vt dicit aristote. z patz quia verum z fide-
lem amicum non dicimus aliquā ex eo q; amatur
multum: sed ex eo q; amat multum. Item amare
ad amari est sicut honorare ad honorari et sicut
bene facere ad bene pati: sed in quarto libro pro-
batum fuit q; honorare meli⁹ sit q; honorari. z in
eodē dictū est q; pntisus est benefacere magis quā
bene pati. ergo z c. Item magis est nobis amare
deum q; ipm amari a nobis. ergo amare est meli-
us amari q; amari amato. ergo z c. Item act⁹ ille
videtur excellentior qui magis debet excellēti⁹
ribus: sed amare magis debetur excellēti⁹
quia dicitur infra q; parentes magis amāt filios
q; ecōra: z bñfactores beneficiatos q; ecō. Item
qd est libert⁹ et magis voluntariū est melius: sed
amare est libertus z magis voluntariū: amari enī
potest aliq; ignorans aut inuitus. igit z c. Ista
mus sensus pōt esse an actus quo amās amari sit
melior actu quo amatum amatur. Et dicendū est
q; non q; idem est in numero act⁹ iste et ille: sicut

est idem motus quo mouens mouet z motum mo-
uetur. Secundus sensus potest esse an amari
sit melius amanti quā amato vel ecōra. Et dicē-
dum est q; amare melius est amari q; amari ama-
to. quia bonum est melius cui est intrinsecū q; cui
est extrinsecū: z ei cui⁹ amā perficit q; alteri a
cuius virtute pcedit quā alteri: sed amare est bo-
nū intrinsecū amari z perficiens eius animā et
elicatum ab ei⁹ virtute si loquamur de amare scd⁹
amicitiā virtuosam: amari autē est bonū extrinse-
cū amato quod attribuit ipoi tā dōmiliū quā vi-
gilanti. ymo nichil intelligēti vel nō operanti scd⁹
virtutē. ergo z c. Si autem esset sermo de prauo
amore: tūc pportio nātiter eodē mōdē dicendū
q; amare peius est amari quā amari amato: z hoc
est satis manifestū. Tertius sensus est an ille
qui amat sit melior eo q; amat. Et potest dici q; nō
oportet vni⁹ esse meliorē altero: q; tunc est amicitia
pntisus dicta cū amici sunt pares in oibus
virtutib⁹ scz ad extremū pfecti z est vterq; amās
et amat⁹: imo i aicitia vniuersali necesse ē si amās
sit melior amato: q; etiā amatus sit melior amate:
q; vtrūq; oportet z amare z amari: aliter nō esset
amicitia. Si ergo fortes amās est melior platōe
amato: necesse est forte amatū esse meliorem pla-
tone amate. Sed restat dubitatio q; licet i agē-
te naturali qd agēdo repant est idē agēs et passū
ei tñ maior attribuit nobilitas scd⁹ illā rōnē scd⁹
quā dicit agēs q; scdm illā rōnē scdm quā dicit
tur passum. agit enī rōne forme z patit rōne ma-
terie: et rōne forme dicit nobilit⁹ q; rōne materie.
Ita licet sit idem amās z amatū: tamen restat du-
bitatio scdm quā rōnem attribuit ei maior nobilitas
vel bonitas: forte q; si ratio amantis accipiat
ab hoc qd est habere in se amorem ad aliū z ratio
amati ab hoc quod est aliū hēre in se amorem ad ipm
tūc iterū facile erit dicere q; amico attribuit ma-
ior nobilitas scdm rōnē amati q; scd⁹ rōnē ama-
ti: q; nobilitas est hēre in se amorem illū qui ē quidā
actus pntisus q; nō hēre illū in se. Sed si qratur
de rōnib⁹ substractoz qstio erit difficilis videz
vtrū maior nobilitas debeat attribui ipoi scdm il-
lā rōnem scdm quā cōuenit ei q; amet vel scdm
rōnem scdm quā cōuenit ei q; amatur. Ad hoc
autē multi dicunt q; in illo sensu amari debet di-
ci melius amate: q; oibus pfectibilibus scdm q;
pfectibilia sunt cōueni q; amēt et appetāt suas
pfectiones: oibus aut pfectionib⁹ scdm q; sunt p-
fectiones cōueni q; amēt et appetāt a suis p-
fectibilibus: sed alicui maior attribuit nobilitas
scdm q; est perfectio vel pfectuum alterius quā
scdm q; est perfectibile ab altero. ideo z c. Item
finit scdm q; habet rationē boni cōueni q; amēt
et scdm q; habet rationē optimi q; super cetera
amet: ordinatis autem ad finem cōueni q; a-
ment et intendat ipsū finem: finis autē melior
est his qui sunt ad finem. ideo z c. dicit ergo breui-
ter q; amare cōueni alicui rōne indigentie cū sit
quodā appetere ideo z c. Sed loquēdo de ama-
re et amari scdm amicitia pntisus illud nō vide-
tur michi bene dictū q; qd cōueni virtuosō rōne
sue pntisus z p suā pntē nō cōueni illi rōne indi-
gentie: nec rōne q; pfectibilis est: sed rōne sue p-
glij.

Scd⁹ scd⁹

Terti⁹ scd⁹

Dubitatio.

alius sensus
dubitacionis

Oppositio.

Responso do-
cto

fectionis et ratione qua est perfectior et bene factior
cum prius perfectior habentur: et cum ei sit magis bene
facere quam bene pati: sed amare convenit amari per
suam virtutem tanquam effectus ab ea elicitur. Et sic
quod convenit alicui ratione indigentie et perfectibilitatis
convenit sibi ad recipiendum principaliter non ad lar-
giri: sed amare in amicitia fructuosa convenit amari
et principaliter non ad recipiendum sed ad largiendum.
cui dicat Aristoteles in isto octavo. quod amici virtuosius vo-
lunt bona amicis illorum gratia. et quod amare scilicet rati-
onem diffinitur sic ab Aristotele. Amare est velle alicui
putat bona illius gratia et non sui: et secundum posse esse
actuum hominum. Et ista sententia manifestat clare tui-
lius in libro de amicitia ubi de hoc movetur talis
questio. Quod propter imbecillitatem et inopiam de-
siderata sit amicitia et determinat quod non per multas
rationes quarum una est quod natura maximam dedit ho-
minibus imperium: ad amicitiam putat ipse declarat ibidem
natura autem non dedit istum imperium ad inopiam suc-
currendum cum pluribus aliis modis sit possibile ma-
gis inopiam succurrere quam per amicitiam: ubi gratia per
mercaturas per servitium per labores: spemque cum sepe
tantum oportet amico dare quantum ab eo recipere
possit. Et sic ratio est quod ab hoc habet principaliter amicitiam
omnium quod est magis amabile virtus autem est amabilior
omni virtuti bono: ergo principaliter amamus hominem propter
virtutem scilicet ut ad ipsam possimus operari secundum virtutem:
non ut nostre succurrat inopia. Tertia ratio eius
est: quod sapiens et felix non curat habere amicum: cum
sit sibi ipse per se sufficiens: sed hoc est falsum: ut vi-
detur postea. Quarta ratio eius est per similem liberalitatem
sub his conditionibus: ut enim beneficium liberales sumus
non ut exigamus gratiam sed ad liberalitatem natura
propensum: sic amicitia non spe mercedis: sed quod eius
omnis fructus in ipso amore sit expectanda putamus.
Quinta ratio eius est. nam si utilitas amicitias persequi
tinetur eadem commutata dissolveretur: sed quod natu-
ra mutari non potest: idcirco vere amicitie semper sunt.
Sexta ratio eius est. quod frequenter quod muliercule magis
amicitias persequitur quam viri: et inopes quam opulentes
et calamitosi quam hi qui putantur beati: quod valde vi-
detur inconveneris cum ipsa nichil aliud dixerit immortali-
tatem habere quam nichil occidere. Septima ratio est
quod similitudo maxime trahit ad amicitiam veram quod
non esset verum si propter inopiam quereret. inopes enim
inopia non succurrunt. Concluditur igitur dictum non igitur
utilitatem amicitia. sed aicitia utilitas secuta est ut
amici propensiores sint ad bene merendum quam ad depo-
scentum. Et ad hoc etiam est sententia senecae epistolae inmerito
ad Lucillum dicens: Sapiens etiam si contentus est se
sibi amicum vult habere ob nichil aliud: ut exerceat a-
icitiam: ne ita magna virtus faciat: non ad hoc quod vice
bat epicurus ut habeat qui sibi egro affideat: suc-
currat in vincula plecto vel inopi: sed ut habeat
aliquem cui ipse egro affideat: quem ipse circumventum
hostili custodia liberet. Et ut sit ad unum dicere
omnes famosi in virtutibus et sapientia quibus credendum
est: assignatur omnino concupiscentias vitium et volup-
tuosorum predicationes amicitiam re ingenua valde: ita
quod secundum seipsam utilitatis aut voluptatis gratia ex-
petenda. Ad igitur illa opinio arguebat erat verum
de amicitia concupiscentie quam principaliter locum non habet
nisi in aicitia propter delectabile et propter utile scilicet

quod distinguit a vera amicitia: amas enim illa amicitia
amat ratione defectus et indigentie: et amat ut ama-
tur ratione qua potest supplere indigentiam: sed hoc non
est vera amicitia ut ostensum fuit in precedentibus.
Sed adhuc videtur mihi quod amicitia vera quam non
est utilitatis propter gratia: saltem principaliter distingui
potest est enim una potestis et innati largiri esse et per-
fectionem ad potentem et innatum recipere: quis est amici-
tia vera dei ad hominem per se ad filium principaliter ad
subditum: et omnino benefactoris ad beneficiatum: et scilicet
istam rationem operam amatem dicere meliorem amato-
rum excellentiorum. Alia est amicitia vera potentior
innati impedere honorem et reverentiam ei cui debet
honor et reverentia intendens ad hoc impedendum
quis est amicitia virtuosorum ad deum filium ad pre-
subditum ad principem et omnino beneficiatum ad benefactoris
et secundum istam rationem dicendum est amatum meliorem esse
amatorem. Tertia est amicitia vera paritas ad paritatem
exemplum ponamus felicitas ad felicitatem et inter illos
(ut michi videtur) saluatur amorem amicitia
quorum predictarum virtutes enim dignus et reverentia et
honor et reverentia potest esse: et volens hoc alteri impe-
dere cum magna propituitudine: iterum uterque susce-
ptibilis est ab altero aliquod perfectionis vel corporalis
vel exterioris vel etiam interioris propter naturam huma-
nam fragilitatem multiplicem nunquam ad plenum refor-
mabile in hac vita: et uterque potest esse et propter in-
his alteri subvenire ad humanam possibilitatem:
et sic si ab eis considerent simul in amate et ama-
to videtur michi quod non nisi equalitate concluditur: ut non
dicat melior amas amato: aut amatum amare. si autem
in eis altera rationum consideret circumscribendo aliam per
intellectum: tunc est dicendum quod secundum unam amas de
melior amato et secundum aliam e converso. Ad rationes
dicendum est quod per rationem soluta est ex dictis. De scilicet
pro considerabit in sequentibus. Tertia soluta fuit in
scilicet ratione gratia libet. Et videtur fuit soluta in nona
ratione quod tria libet. Ad quod tria dicitur quod amare nos est
ipsi deo multo melius excellenter quam nobis ama-
ri ab ipso: quoniam amare nos in ipso deo est ipsa esse
ita divina omnia est actus immanens ipsi deo est ipsa
divinitas quod est ipsi deo melior quam nobis: unde quis
anima non sit hoc aliquod bonum excreces eo quod ipse
est deus et substantia: et sanitas vel pecunia sit ei bo-
num excreces non sequitur quod pecunia sit melior quam
aia. Ad aliam dicendum quod vulgares intendunt ami-
citiam propter utile et delectabile principaliter: et hi vo-
lunt magis amari quam amare sapientes autem aliam et
alia de ea intendentes amicitiam aliter sapienter et vo-
lunt. Ad aliam dicendum est secundum intentionem comen-
tationis scilicet de celi. quod finis est dupliciter scilicet secundum primam
intentionem: et ille est alius nobilior: sic est deus et finis
altior: et dicitur secundum secundam intentionem et ille non est
nobilior: imo sic factum est finis faciens. sic enim su-
mus finis dei: et hec aliter intelligenda sunt ex quibus
tunc est aptum in quoniam speculativis. Iste autem ceteris
sit per quod sit dicendum secundum ea quod dicta fuerunt de
amicitia dei ad hominem et e converso. Rationes ad opposi-
tum vadunt vijs suis. Hec de ratione.
Et prima quarta ratio erit de amore re-
gis ad subditos: quis enim Aristoteles in
istis octavo distinguit tres politiarum
sive species: et multa dicit de eis de

Triplex ami-
citia

Secunda

Tertia

Ad rationes
ad primam
ad secundam
ad tertiam
ad quartam

ad quintam

ad se ipsam

Ad illud

Arguit primo

Secundo.

Tertio

Confirmat

Quarto.

Oppositum.

Secundo.

Tertio

quibus fieri possunt plures questiones: sed quod ille per-
tinet ad politicam per nos conveniunt et queramus nunc
Quod amor regis ad subditos sit in supabundantia
beneficium? Arguitur quod non quod medium pertinet ad
virtutem supabundantia autem defectus pertinet ad ex-
tremam vitia: ut patet in scilicet huius. sed amor re-
gis ad subditos debet esse secundum virtutem: quod de scilicet
politice principantis quid oportet habere moralem vir-
tutem. Et sic amor ille non est in supabundantia bene-
ficii qui non est maxime beneficiativus: sed amor re-
gis ad subditos non est maxime beneficiativus: igitur
et minor probatur primo quod videmus contra quod reges
plus iniustitiam in subditos novos versus imponunt
et contra subditum in principem. Secundo quod amor patris ad
filium videtur magis beneficiativus esse: cum filius re-
cipiat a patre esse et nutrimentum et disciplinam. Ter-
tio quod conversus amor scilicet subditorum ad regem videtur
magis esse beneficiativus quam e converso cum rex a sub-
ditis recipiat honorem et reverentiam: honor autem est
maximum bonum quod possumus homini impedere ut dicitur
quod huius. Et item ad quod spectat magis amare
ad illud spectat magis benefacere: cum de ratione amici-
tie sit amicum amico bene velle et benefacere: sed ad
regem non spectat magis amare subditos quam e converso
cui dicat Aristoteles in isto octavo analogiam autem in omni
secundum supabundantiam existens amicis et ama-
tionem oportet fieri puta meliorem magis amare quam
amari. Et hoc est rationabile quod amabile non est nisi bo-
num: ideo quanto quis est melior et excellentior tanto ma-
gis debet amari: et quanto defectior tanto minus ama-
ri debet. Unde Aristoteles dicit illos ridiculosos amato-
res qui dignificant amari ut amant: nisi sint equales ama-
biles. cui ergo rex debet esse melior et excellentior
subditis: ut dicit Aristoteles primo politice principem qui
de perfectione operis habet virtutem moralem: alio autem unum
quod quatuor immittit ipsis: sequitur quod rex magis de-
bet amari a subditis quam e converso: et tunc convertendo
concluditur quod ad subditum spectat magis amare regem
quam e converso. Confirmatur: quod amor cuius sit actus appeti-
tus videtur nobis provenire propter indigentiam: ergo
indigentiores magis debent amare: sed subditi sunt
indigentiores ergo et cetera. Et sic subditi magis tenent
regem quam e converso cum ab eo plura bona recipiant: ergo
magis de eis amare. Oppositum dicit Aristoteles. et arguit
rationem: quod amicitia est bene velle amicorum benefacere si
potest in quo amico supabundat potentia benefaciendi
in illo supabundat benefacere: sed in rege propter
abundantiam divitiarum et civis potentie supabundat
potentia benefaciendi igitur et cetera. Et sic magis prius est
magis benefacere cum sit potentia benefaciendi mul-
torum et magnorum omnium circa omnia ut de primo rati-
onem supabundare de virtute ut allegatum fuit ex primo
politice regis supabundare de in beneficiis. Item
capio eadem maiorem quam prius accepti scilicet quod ad quem
spectat magis amare ad illud spectat magis benefa-
cere. Deinde capio maiorem quam prius accepti scilicet quod ad quem
spectat magis amare subditos quam e converso: et pro-
bat ista minor primo autem Aristoteles dicit in superces-
su aut amicitie habet scilicet regis ad subditos. Secundo
quod amicitia vel est virtus vel fundatur in virtute: ergo
magis virtuosus est magis amare. Tertio quod amare
est melius quam amari ut dicitur: ergo ad excellentio-
res magis spectat amare quam amari: rex autem est excel-

lentior igitur et cetera. Quarta ea quod tacta sunt arguendo
ad questionem tres sunt articuli declarandi. Primus
virtus rex magis debet amare subditos: et omnino
virtus excellentior magis de amare inferiori quam
e converso. Secundus virtus regis magis sit benefacere
subditis quam e converso. Tertius virtus rex benefacere sub-
ditis excedit patrem in benefacendo filiis. Quartus
articulus est solvendus per dicta in questione precedente
solet enim distinguere duplex amor scilicet amicitie et con-
cupiscentie: et vocatur amor aicitie quo amamus ali-
quem non nostrum sed ipsius gratia: et iste pertinet ad amicitia
fructuosam: ut ipsum est in alia questione. Vocatur autem
amor concupiscentie quo amamus alium: non principaliter
ipsius: sed nostrum gratia. et ille amor ita spectat ad ami-
citiam propter utile et delectabile: et isti amores habent
admirabilem nobilitatem differentias prima immediate dicta
fuit. Alia est sequens quod per amorem amicitie volu-
mus principaliter benefacere amico: ut dicitur in alia
questionem per amorem autem concupiscentie volumus principaliter
beneficium ab amico. Tunc tertio dicitur est quod amor ami-
citie fundatur in perfectione perfecti: perfecti enim est
alijs benefacere largiendo eis suam bonitatem: amor autem
concupiscentie fundatur super indigentiam vel veram vel
estimata ut dicitur in questionibus precedentibus. Et his
autem concluditur quod amare amorem concupiscentie spe-
ctat ad meliorem et sapientem quam ad inferiori et defe-
ctorem: et quod e converso est de amore concupiscentie: et
quod amare alium amorem aicitie est magis et verum ama-
re quam amare amorem concupiscentie (ut in precedentibus fa-
tis apparuit) id concluditur simpliciter quod regis est magis
amare subditos quam e converso: et viri melioris inferiori
re quam e converso: licet enim credo deum magis amare nos quam
nos possemus amare: et tamen michi videtur quod inferiori
res magis obligatur ad amandum superiores et me-
liores quam e converso: quod appetit primo quod ab eis maiori amo-
re redamantur et maiora bona recipiunt: scilicet quod me-
liores in rei veritate sunt amabiliores. Sed non se-
quitur: magis obligatur ad amandum quam magis amari
quod magis propter meliorem et perfectiorem sine obli-
gatione benefacere quam defectioris illud ad quod obliga-
tur per solvere. Et hec quod nunc dixi intelligenda sunt si
rex sit subditis excellentior. non solum in civili poten-
tia et in divitiis: sed etiam in virtute et prudentia ut
esse deus sicut allegatum fuit ex primo politice: sed cum
congruat aliquod subditorum esse meliorem rege bono
concedendum quod ille magis amabit regem quam e converso:
quod scilicet ille est simpliciter excellentior rege: et adhuc for-
te corrigenda sunt ea quod dicta sunt de amore regis
ad subditos et e converso: sic quod rex maiorem habet amo-
rem ad subditos simul acceptos quam alijs subdito-
rum ad regem in unum quod de populo sit bonus: ma-
gis amat regem quam rex amat populum: propter hoc quod amor
divisus ad plures non potest esse ita intensus ac si esset
victus: sed ubi viribus erit amor unum solus ad
unum solum: illud esse verum quod primo dictum fuit scilicet
excellenter magis amare amorem concupiscentie: et hec de primo ar-
ticulo. Secundus articulus est virtus regis sit magis
benefacere subditis quam e converso: de quo dicitur quod mul-
ti differunt bonum facere et benefacere ut de scilicet huius
et ut declaravi in nona questione quod tria huius. Dicimus
enim bonum facere si illud sit bonum quod extra facimus: et
magis alio hoc faciamus: sed bene facere dicimus benefacere.

Tres articuli

Amor amicitie
et concupiscentieTres dicitur in
ter dictos amo-
resSuperiores
magis amant
inferiores in
inferiores ma-
gis teneantur
amare

Auctoritas.

scilicet articulus

Dicitur in bo-
num facere et
num facere et

Obiectio.

Secdo.

Tercio.

De obiectio
ne

ad scdam

ad tertiam.

q illa nō est nisi inter bonos tales aut ē dñatores non sunt boni. Et forte q illa conclusio ē inten- dit Arist. pbare tali rōne. quib⁹ nichil est cōm illos non ē amicitia: amici ei est amico cōicare bo- na sua: sed dñs ē seruo sic accepto nichil est cōe: seruus ei nichil h⁹ quod sit suū. dico de bonis for- tune subiectis: ipsemet ei seruus possessio dñi sui est: ergo rē ē benedicti de bonis fortune subie- ctis: qz null⁹ mens aut rētes in eis sunt alie- ri subiectis nisi voluntarie ē libere: put ex sene- ca allegatū fuit prius scdo de bñficijs. ¶ Scd tu potes obijcere pira istā rōnem qz licet ad pfectā amicitia spectet cōcātio bonorū in hoc nō est ne- cessariū ad amicitia politia cōiter acceptam vel etiā ad amicitia ppter vile nam iustū inter mul- tos habet locū qui habēt adinuicē bona diuisa: et per psequēs etiā inter illos h⁹ locū amicitia cum circa eadē ē in eisdem sit amicitia ē iustū vt dicit arist. ¶ Item dñs ē seruus magis videt sibi in- uicem cōicare bona sua: qz n. ulri fratres vel con- sanguinei qz quotidie dñs cōicat seruo cibum et potū: seruus autē cōicat seipm dñi seruendo ei. ¶ Itē cuius est posse alieri cōferre beneficium ei⁹ est posse illi cōicare bona sua: qz seruus potest dñi prestare beneficium hoc determinat expisse sene- ca scdo de bñficijs: quia beneficium formatr nō cō- sistit in aliquo exteriori dato vlt accepto: sed i ant- mo nullus autē bonus homo pōt in tantā redigi seruitutē: quā multa bona remaneat sua scy alie- ritates scdm quas pōt ad oēs bene agere. ergo seruus bñ agēdo ad dñm cōicat sibi bona sua qz- uis nichil det sibi exterius. ¶ Ad pūmā illarum obiectio nū dicendū est forte q si amicitia ita cōit- accipere qz extenderes se ad simplicē beniuolen- tiā ipsa potest ēē sine omni cōcātionē bonorū sal- tem exterior. sed si capiat vt excedat beniuolentiā ipsa exigit cōcātionē bonorum aliquālibi saltem interdū: vel dicendū q sine dubio necesse est oēs amicos scdm q sunt amici cōicare sibi adinuicē quodē bona sua interiora scy suas volūntates vel saltem beniuolas ē gratias collocutiones si fue- rit eis possibile: et si aliqui talia bona sibi inuicem nō cōicent ipsi nō sunt amici quia essent fratres. Ad hoc autem qz dicebat in eisde esse iustū ē et- cūmā: ostendit qz inter quoscūqz iustū inuenit in- ter illos pōt amicitia inueniri: sed nō oportet q de facto sit inter illos amicitia: nam inter te ē illi qui rapuit bona tua si cogat ea tibi restituere erit iustum: et tamē nulla erit ibi amicitia. ¶ Ad aliā dicendū est q seruus inquantū seru⁹ nulla bona sua potest cōicare dñi: qz neqz corp⁹ ipm est: suus neqz aliquid bonorū exterior. voluntatē autē non cōicat: quia nullū velle ei bonū sub illa rōne sub qua ille est seruus. et ille dñs tyrānus et si cōm- geret q cōicare ei beniuolentiā: in hoc non esset inquantū cōt seruus: sed inquantū liber: cū violētia seruus in voluntatē nō cadat vt dicebat prius. ¶ Ad aliam eodē modo dicendū est q talis ser- uus inquantū talis nunq pōt prestare dñi tali be- neficiū: qz beneficium nō potest esse sine beniuolen- tia: quā talis seru⁹ inquantū talis nō h⁹ ad osim. Arist. in concedit illud qd rōnes. De nece videt pōtē pcludere scy q inter tales seruorū dños po-

test aliquālibi esse iustū ē amicitia inquantū sunt hoies: quia enī in aliquo casu esset iustū vt ser- uis tā oino esset in iustū et inhumanus vt seruus qui sunt hoies tanqz bestijs dñs ergo aspiciēs ad hūanitatē pōt cōpari seruo et indulgere sibi mul- ta ad que cogere ei est ad q cogere ei si non aspi- ceret ad humanitatē: ergo in isto casu dñs habet affectionē bonā ad seruū inquantū homo: cū rōne humanitatis indulgeat seruituti et ecōtra seruus potest scire dñi multas grates de hoc q non vult eo quāto prius posset ē sic amicitia locū h⁹ inter eos. Ad idē est alia ratio arist. talis circūscripta humanitate dñs vtref seruū suo ad oēm suā vt- litatem sicut artifex instrumentū suo sed artificis ad suū instrumentū nō est amicitia. qz nō ē ami- citia ad inanimatū: vel salte circūscripta huma- nitate dñs vtref seruū sicut equo vel asino suo sed ad equū vel asinū non est amicitia neqz iustū: ergo neqz ad seruū inquantū seruus. Itē ad co- pus circūscripta anima non est amicitia: qz corp⁹ non redamaret: sed seru⁹ non est seruus nisi rōne corporis: vt prius dicebat ergo rē. Rōnes a pū- cipio questionis adducte satis pcedunt vijs suis si quis attente consideret.

¶ Scimone pto querit vtrū pater magis amat filiū qz econtra. Potest argui q pater magis amat filiū p rōnes que in xiiii. questione adducit fuerit ad pbā dum q excellentior ē melior magis amet infio- re q econtra: et p rōnes q ibidem posite fuerit ad pbandū q r. x. amet subduos ē magis eis benefa- ciat q econtra. qz Arist. amorē patris ad filios af- simulat amorē regis ad subduos: et pū illi rōes breuiter colligit. Prima est auctoritas arist. ex- pressē tā de rege q de patre. Scda est qz pater ma- gis benefacit filio q econtra: cū det sibi esse nutri- menti et doctrinā ergo magis amat eū q econtra cū sit ppatrū amici bñfacere amico. Tercia est qz amicitia vel est prius vel fundat in pūte: id pūto sion est magis amare: decet aut patre esse pūto sion ē. Quarta rō est qz amare est melius ē nobili⁹ qz amari: ideo magis d⁹ attribui nobiliori. Quin- ta rō est. qz amor supioris ad inferiorē videtur esse ad benefaciendum ē est amor amicitie: amor autē puerius videt esse ad bene recipiendū ē est amor cōcupiscentie. amor aut amicitie est multo potior qz cupiscentie. ¶ Oppositū etiā potest ar- gui per rōnes in pūcto loco adductas ad pban- dum q inferior magis debet amare supiore qz sic colligi possunt. ¶ Prima est qz fili⁹ maior bonū impedit patri qz honorē qui est maximū bonorū quod hō pōt alieri impedire qzto hui⁹. ¶ Scda est qz oportet analogā fieri amationē scy meliorē magis amari qz amare. ¶ Tercia rō est. qz amor cum sit a eius appetitus videt nobis cōuenire p- pter indigentia: et filius est indigentior. ¶ Ad var- sa est quia filius magis tenet patri qz recipit ab eo plura bona. ¶ Item filius d⁹ amare patre sicut ho- mines deū: vt dicit arist. hō autē maxie debet ama- re deū imo magis qz seipsum. In pma qōne hui⁹ octauū dñi incitū fuit de amicitia: et adhuc alia vi- sitatio nō illi discessit sed consona pōt nunc dari de ea videt qz triples est amicitia scy vna natura

¶ F. vii.
Arg. pmo.

Secunda rō

Tercia

Quarta
Quinta

Oppositum

Prima

Secunda

Tercia

Quarta

Triples am

Scda aicitia a
humilis.pma rō qz p
magis diligat
filiū amore a
humili
Secunda

Tercia.

Confir.

Quarta.

lis potētia q nihil aliū ē q debita psonātia ppor- tio vt pueniētia entū adiuicē ad vñū pncipiū p- mū i mūdi pstitutiōe vt etiā pū vñūscūqz to- ti⁹ i ipi⁹ totū pstitutiōe abiqz cognitione mediāte de qua amicitia locus fuit empedocles in sua scientia naturali: et de hac amicitia non est cura ad presens: eo q amicitia patris ad filiū et ecō- tra ē mediante cognitione aliter est homo hoc a- more eque diligeret quēcūqz puerum sicut suū filiū: ille enim amor naturalis ē tollerent ad qd cūqz pūte ē eiusde spē si sit egilis appropinatio vel remonō pbi qz a sicut hec aq illi aq pūngit et pūnuat ppter similitudinē: ita oī cōfiliū aq pūnu- aretur si appropinaret: ē sicut per odiū naturale hec aq illi ignē extinguit ē corruptū: ita oēm aliū pūfex extingueret ē corruptet. Scda aicitia vocat- alia ē fundat i appetitu scfūto mediante cogni- tione sensus ē ista cōi nomie solet aliqui vocari na- turalis inquantū ab appetitu sensitiuo non libe- re elicitur: sed necessario scdm epi gentiam obie- ctū appetibilis et dispositionū corporaliū ipius appetitus et hac amicitia est patris iquantū p- ad filiū inquantū filius ē ecōtra: et non ē ppa hoibus quia puenit multis aialitū: cum in eis iue- niatur pater et fili⁹ sicut i hoibus: et qz qñqz bru- ti nō min⁹ bellare videm⁹ et mozt aut periculis ē oino sollicitudini et labori se exponere p filioz nutritio aut salute quā hoiem. et neqz min⁹ et tā sepe viros ē mulieres rōe carētes quā eavigentes. Et de ista amicitia scdm Arist. videt mihi esse dicē- dum q patris est magis amare filiū q econtra: ad quod pbandū sūt multe eius rōnes. Prima est qz ceteris parib⁹ appetitus scfūtiū sūt itensioz si fir- mi⁹ fuerit iudiciū scfūtiū sed parētes firmi⁹ scfūtiū q filiū sūt ex ipis qz filij sciant q sūt ex illis: ideo et c. Scda rō Arist. est licet nō ponat eā i ordine est tamen talis: qz nō sōlū hoies: sed etiā aialia bru- ta cōmuniū videm⁹ se lōgitudine tēporis magis ac magis amare ppter assuetudinē. sed lōgiori tē- pore parētes diligēt filios q econtra: qz parētes cōfessim natos diligūt: hī autē scy filij pcedētē tē- ponibus parētes diligūt intellectū vel scfū accipiē- tes qz rē. ¶ Tercia rō talis est: actus amoris est rē- dere i amari⁹ et vñire se amato: et si nō corporali- ter in scdm affectū: sed naturalit hoc magis cōue- nit pū respectu filij q econtra pū ei i cōnascēdo q si seipm iudicet i filiū ē appropinuat se filio: fili⁹ au- tem nō se infūdū i patre: sed exiit ab eo qz se ei⁹ gaus ab illo. ¶ Et pfirmat qz mor⁹ iunius respi- cit ad terminū ad quē iudicet qz ad terminū a q re- cedit: pū autē quāsi rēdit i filiū ponēs ei i esse: fili⁹ autē ab eo recedit ideo rē. Et hec rō pōt sumi ex il- lis verbis Arist. et magis appropinuat qd a q gētiū qz facit facienti. Quarta rō est: qz obiectū naturali- ter mouet potentia tāto fortius qzto est et pūmi- us ideo magis amat qd est amari. pūmi⁹ filius autē est pūmi⁹ pū qz econtra: qz filius est quedam pars pūis et quāsi de ei⁹ substantia pars aut magis videt esse eadā toti qz toti pū: qz pars scdm se to- tum est eadē toti: toti autē nō scy se toti est idem parti igit rē. Et istā sententiā tetigit Arist. i his ver- bis qd enī ex ipso pūiūci⁹ ei a quo puta dens vel capillus vel quomōcūqz habet: illi autē nihil qz

a quo vel minus. Et ista rō nō repugnat pceden- ti: quia pma facie videretur ei repugnare: ppter quod considerandū est q filius proprie loquendo non est aliqua pars patris sed quodāmodo scdm virtutē potest dici pars patris inquantū capit eē a spermate quod decidit est a patre quod accipit pūte formatū filij a corde quod erat pars pūci- palis patris. Filius igitur in ordine ad patre pōt intelligi duplr. vñomō vt est quodāmodo pū pa- tris: et ita filius est pūmi⁹ et magis idem patri qz econtra. et per pūis amabili⁹ et sup hoc fundat qz sa rō. Aliomō pōt filius pūderari vt est diuisus a patre: sed tñ ab eo pcedens. et ita pū tendebat in filium infūdēdo ei virtutē et esse: filius autē exi- bat a patre et super hoc fundatur tertia ratio. Differunt autē iste due rationes: quia tertia sume- bat ex pte potētie amare. qzta autē ex parte obie- cti amabilis. Sed contra istas duas rationes oc- currunt dubitationes. prima est contra secundam rationem quia effect⁹ videtur magis naturaliter tendere in suā causam q econtra. loc⁹ est qdā causa suae quodā pncipiū locat⁹: et locatū magis naturalit tendit in suū locū qz locus in locatum. Et cū finis sit causa causāz oīa naturaliter i finē tendunt: pater autē est causa filij: ergo filius magis naturalit in patre tendit et appropinuat se ei qz ei⁹ cuius oppositum dictum est in tertia rōne. ¶ Se- cunda dubitatio est circa quartā rōnem: quia expe- riētia videtur docere: q partes magis diligūt to- tum naturaliter quā totū partē si quis est velit p- curare hoiem sup caput: videm⁹ qz brachiū se affi- ponit exponēs se p salute totū: totū autē nō sic se exponit p salute pūis: imo totū p eius salute per- mitteret vel in casu iuberet ipsam partem apūta- tari si igitur filius sit vel pars pūis videtur qz ma- gis debeat ipsum naturalit diligere quā econtra. ¶ Ad primū dicēdum q si effectus rēdit in suā causā: hoc est vt ide recipiat pūte et perfectionēz et ita hoc videt ēē ppter amorē suūpūis magis qz ppter causē amorē: et cum hoc si effectus rēdit in suā causā et appropinuat se ei tñ in minimis causa tendit in effectū et appropinuat se ei: qz inter⁹ iū- dit se ei qdāmodo: suā pūte in effectū. Ad aliam dicēdū q pars per pūte suā pūa non exponit se p toto: sed totū per suā pūte extēdā pōes ptes p salute ipius exponit pūi vñāquāqz hō dicat igit- tur qz brachiū se exponit p salute hoies: sed hō p sua salute exponit brachiū suū: et sic illa expiēns nō valet ad ppositiū. Quia rō ar⁹ ad ppositū pū- cipale est ista. vñūscūqz magis diligūt naturalit id quod est aliqd ipius quā illud quod nihil est ipius filij aut ē aliqd ipi⁹ pūis qz tāquā pū qdā et etiam tanqz possessio ei⁹ vt dicitur: quia pū aut non est ali- quid ipius filij qz rē. Et etiam pū sic argui vñūscūqz magis diligūt seipm qz quēcūqz aliū se esse pūis qdāmodo tāsi i filiū pūuāt et pūuāt per esse filij: id pū amat filiū vt seipm: esse autē filij nō tran- sit in esse patris sed ab eo recedit: id fili⁹ nō amat patrem sicut seipm ergo rē. ¶ Item per rōes sū- pū ex nono libro pōt sic argui. pū ad filiū pūatur vt bñficius ad bñficiariū: sed bñfactor plus amat naturaliter bñficiariū q econtra vt habet in eodē. Et oēs rationes q illic ponemur: pūnt ad ppositū

Fili⁹ ordine
ad pūes pū ou
pū pūderari

pūa obiectio

Secunda

Ad primam
dubitationēz

Ad secundā

Quarta rō pūci-
palis.

Sexta rō:

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Oppositum

duplex h. natura

duplex finis
mulieris scd
q duplex cōf
derantur

determinare ad vna femellā vt i canib⁹ in porcis
in aubus vt gallis z sic de multis alijs: nec illud
videt esse per naturā spē: cū iter cetera aīalia hō
sit aīa maxie cōtatiū. Itē religioſi peccarēt vo
uēdo castitatē. quia agerēt p naturā. et nihil est
est bonū eoz que sunt pter naturā vt dicitur septi
mo politice. Itē illd nō videt esse scdm naturā
quod a voluntate libere elicitur: sed qd robū a
more pūgalis amat maritā magis qd aliā: hoc est
ex libertate voluntatis. vñ videm⁹ sepe fieri pntus
mere voluntarios inter parētes aīqz hec illi deſi
vporē qd zc. Itē pūgiū sit aliter z alit scdm di
uerſas leges: z i aliqbus legibus vñ nō determina
tur ad vna sed naturale vbiqz hys candē potētiā
z vbiqz sit similit⁹ vt dicitur qd pūgiū nō est
naturale nec p pīs aīctis pūgalis. Itē qd neqz q
libet vxor amat vxor suā. Itē argumēto platonis
put recitat scdō politice arguit sic: quod est meli
us ciuitati hoc ē scd⁹ naturā: cū nihil horū qd pter
naturā sit bonū. sed plato ait melius esse ciuitati
bus qd oēs mulieres sint omnibus viris cōes qd q
appropenē: ppter hoc qd ciuitas esset magis vna
z magis vniformis: et sic essent in ea controuersie
minores. ppter ppū em et diuīfū bellat oēs esset
etiam maior amicitia inter ciues: quia quilibet vir
quēlibet puerū amaret tanqz suū filiū z oēs viri a
marent se tanqz ffrs. qd zc. Itē oppositū dicit arg.
Itē fuit i scdō qd dicit scdō libi quod naturale si
ue scdm naturā multis modis accipit. de quibus
modis apparet statim qd i pposito sit dicēdū. Itē
stat em viro z vxori nō esse aīctia casualiter nec p
violentia neqz per artē neqz supnaturalē qd est eis
secundum naturā: put naturale distinguitur p tra
casuale: violentum artificiale et supernaturale. Itē
potest dici qd de eis non est aīctia scdū naturā
put naturale distinguit cōtra animale vel volun
tariū cū ipā non sit i eoz appetitū nisi mediāte co
gnitione. Itē nec est scd⁹ naturā put naturale di
stinguit p accidentale seu ptingēs: qd nō de necessi
tate est qd vxor amat vx. contingit em aliqz odio
habere viros suos. Itē si naturale dicitur aīctia il
lud qd est sibi pueniēs scz put naturale distingui
tur p disconueniēs: qd viro et vxori est amicitia
naturalis: qd cōueniēs est eos conuiuere per vitā
vt videbit⁹: tales aut valde pueniēs est amare se
inuiē. Itē adhuc forte pter mōs dictos dicit aliqd
aīcti scd⁹ naturā existerē: ex eo qd natura ipā ad
hoc sciat: vt etiā deſmā si nō fuerit ipedita: z si
ne dubio talis est finis vnus cuiusqz: sp ei natura
agit ppter finē z ad finē debet vniciūqz inclinat ipā
z determinat ipā: vt p tertio phicoz z qd finis vni
us cuiusqz est eius bonum et omne quod est bonū
aīcti est sibi conueniens. ideo manifestum est: qd
ille modus est idem pziōi vt sibi propinquus. Itē
iterp si natura inclinat ad finem: opz etiam qd in
clinet ad media per que finis ille potest acquiri et
et saluari: ideo etiā talia media dicuntur existerē se
cundum nām. Itē credo qd de istomō scdm naturā
intendit Arist. qd viro et vxori sit amicitia scdū
naturā. Ad cuius euidentia. Sciendū qd duplex
pōt esse finis mulieris z viri qdū spectat ppter vn⁹
est filiorum procreatio alter est sufficientia ad vi
uere bñ: et isti fines conueniūt eis scdm duplices

eoz pſiderationē: vir em z mulier pſiderati pōtūt
vnomō i qdū pfecti sūt i hūana natura: aliomō se
cū dū qd vnusqz multis idiget ad bñ viuēdū. mō
finis pfecti i qdū pfectū ē largiri alijs pfectiones
z esse iō viro et mulieri scd⁹ pfectionē i pōz i hu
mana natura finis est filioz procreatio z nutritio z
totalr eoz pductio ad pfectionē: s; nature idigē
tis scd⁹ qd est idigēs finis est bonū illd p qd sup
pleret eius indigentia: scz p quod ipā sit sufficient
ideo finis viri et mulieris scdm quod sunt nature
multiplr indigentis est sufficientia ad viuere et ad
bene viuere. his vñs dicēdū est primo qd cohabit
tatio viri et mulieris est naturalis: quia per hoc z
nō aliter finis eoz qui est filioz procreatio attingitur
tale aut p qd vnusqz cuiusqz finis attingit ē vniciū
qz naturale vt dicitur. Itē cū natura nō min⁹ de
beat ēē sollicita d spēs pfectionis qd ipse faciat cū
natura ad spēs bñtoz ppetuandas facit masculū
z femellā ad pſectionē: rōabile ē qd hoc etiā natu
ralr faciat i hūana spē. Itē dico qd solubilit
tas pūgiū i hūana spē ē naturalis: pmo ppter plē q
idiget diuīfū educatōe doctria ad qd vir i mulie
re nō sufficiēt neqz mulier sine viro. Secūdo ppter
sufficientiā ad bñ viuere: quia sicut dicit Arist. pfecti
diuīfū sunt opa z sunt altera viri et vxoris sicut vi
deri debet i economica: propter quod neuter p se
esset sufficient ad bene viuere: sufficient autem
ad cōponētes ppria. Itē aliter bonū domesti
cū nō saluaret diuīfū namqz non congregaret
sed potius diuīfū parentur dū quilibet pro se sua
augmentanda subtraheret alteri qdū possit. Ter
tio dico quod appropatio viri et vxoris scilicet
q vniciū vnice cōfigatur est naturalis: nō qdem
ratione generis cum in multis aīalibus videatur
plures femelle sequi vnū marem: sed ratione spēi
quia si essent plures viri ad vna mulierē: incertum
esset ad cui⁹ esset ples ppter qd periret sollicitudo
requisita ad nutritionē prolis z doctrinam z quia
vnus sufficit ad fecundādū vnam mulierem in
superfluo aut abundare non est naturale: pmo si
cut dicit albertus multitudo viroū i impediret im
pignatiōem: qd ppter frequētē cōitū matris libe
care et non posset bene retinere semē iniectū. Si
autē esset vni viro plures mulieres: nō sufficiēt ite
rum ad eas z ples eaz vni⁹ viri sollicitudo z esset
sepe iter mulieres rixā i domo: et sic periret bonū
domesticiū ppter qd nos videm⁹ i bñtis vniciū esse
marē vnice femelle: vbi femellā nō est sufficient
nutrire z educare. plē nec eoz separationem vide
mus fieri: donec ples fuerit ad pplemētū pductū
tanqz existeret scd⁹ naturā in talib⁹ appropatione
insepabilitate masculī z femelle. Ex dictis pōt
dupōt qd viro z vxori sit amicitia scdm naturā: qd
non est possibile psonā psonē bñ puiere z appo
pziari ad totā vitā sine amicitia. Itē viri z vxoris
ad filios est naturalis aīctia z ē sicut dicitur ē pus
ad hoc aut pfect qd ipōz ad finē debet ēē aīctia
q nō ēē amare z amicos aīcos et amantes qd
ipsi diligūt et dilectos a dilectis sibi vt dicit scdū
rhetorice. Itē istā rationē. Arist. in isto octauo no
tat cū dicit cōiunctio autē i pfirmatio talis aīctie
scz viri et vxoris filij videt ēē ppter qd et steriles
dissolunt: filij ei p comune bonū ambob⁹ autē

q solubilit
tas cōiugij
sit digne nreq vniciū vx
rū sit de iure
nature.

dubitatio

Ad rationes
Ad scdāAd tertiam
Ad quartam

Ad quintam

Ad vltimam

qstio nona
Ad primo

Secundo

Tertio

cōe. Sed dubitari pōt qd illoz magis amat: an
vir vxorē an vxor virū. Ad qd scdm pus determina
tari esse dicēdū qd vir magis amat vxorē et amo
re nobilior: qd vir ad vxorē est sicut excedēs ad ex
cessum sicut pfectū ad imperfectū: sicut oēs ad re
cipiētē et bñfactor ad bñficiatū vir ei pte dat vxo
ri z vxor eam recipit a viro: imodo dictū fuit qd ille
amor est verior z melior z nobilior: qui est ad bñfa
ciendū z qui fundat in perfectiōe: qd ille qd est ad
bñ recipiendū z qd fundat sup indigentia. Ad rō
nes igit rñdēdū est. Ad pma dicēdū qd nō ē na
turale qd robm⁹ determinat se ad maritā pōtius
qz ad hānorā. sed naturale est qd determinat se ad
aliqz et acciat vel est mere volūtariū qd sit illa.
Ad aīa dicēdū est qd hō naturalr ē aīa cōica
tū: s; nō ad oēs z qdū ad oia: sed ad eos z qdū
ad ea qd expēdiēs ē cōicare ad attingēdū fines vite
hūane. z si vn⁹ posset ples fecundare: tñ alio obē
scz ppter nō sufficiēt ad debita sollicitudinē circa
oēs vīdēbāt: nec ē sile de vacat z gallinis eo qd
in talibus femelle pnt pte enurire sine adiutorio
rio masculin⁹. Ad aīa dicēdū est qd hō ē
aīa cōicatuū: sed nō qdū ad oia. Ad aīam for
luti fuit i fine penultime qstionis tērii libri. Ad
aliā pssum est illa aīctia esse volūtariam: sed ta
men ad eam natura inclinet ad appropationē
vniciū ad vnam: licet non ad hanc magis qd ad il
lam sicut dictum fuit. Ad aīam dicēdū est:
qd vbiqz est idem modus cōiunctionis viri z vxo
ris qdū ad substantiā pūgiū: z qdū ad determinā
tionē vni⁹ ad vna z qdū ad solubilitatē: nisi diuer
sitas pūgiū ex pūa pſuerudie patrie sicut i lege
machumeti vel ex prauitate doctrine vel ex pſue
tudine aut nature personarū. Verum est tamē
qd solēitates in pūctione sunt aliter z aliter a
pud diuerſos scdm institutiōes mere volūtarias
diuerſatū legū vel patriarū. Ad aīa rñdet arg.
sufficienter scdō politice: nō enī esset bonū ciui
tate esse maxime vna: opz enī domum esse magis
vnā opz in ciuitate nō oēs esse clericos: quis ei
faceret solutares z pannos z alia plurima quib⁹
q plurimū diuerſis z p eosdē fieri nō possibilib⁹
indiget ciuitas ad salutē: nec est vix qd oēs viri a
mabūt oēs pueros tanqz filios: imo nullos sic ama
bunt: qd ignorabunt qd sunt sui qui nō: nec erit cir
ca pueros sufficient sollicitudo: quia sicut dicit
scdō politice minime cura sortitur quod pmo
rū ē cōe de pūijs ei maxie curat de cōib⁹ aut mī
n⁹ qdū vniciūqz attiet zc. vide locū illū supelisi

Scimonono qrit virū i aīctia ppter
vile solū vel maxie fiat accusatio
nes z querelē. Arguit qd nō: qd am
icitia parētū ad filios nō est ppter vi
le: est em ad largiendū non ad re
cipiendū sicut pus dicebat: amicitia pō filio
rū ad parentes est magis ppter vtile scz ad reci
piendū: z tñ sepellit parentes filios accusat ap
ponēs oburgatiōes et aliqz penas z punitiōes
qū aut non qd accusat parētes neqz sic hoc eos
deceret. Itē aīctia amatoz nō est ppter vtile: s; p
pter delectabile: z tñ i ea sepe sūt accusatiōes z
querelē imo quasi semp. Itē sicut aliqz contin

git in vtilibus non recōpensare p digne: ita z i de
lectabilibus ergo ita hic sicut illic cōtingūt accu
sationes et querelē. Itē nō min⁹ contingit iter
vile: sed mali semper sunt accusandi ergo zc.
Item opposita nata sunt fieri circa idem: sed cir
ca amicitiam propter honestum sunt collaudatio
nes ergo circa eā ptingit fieri vituperia z accusa
tiones. Itē oppositū dicit Arist. i his verbis: sūt au
tē accusatiōes z qrele in ea que scdm vtile aīctia
vel sola vel maxie rationabiliter. Arist. sufficienter
determinat istā qstionē. Pmo ei dicēdū est qd i a
micitia ppter honestū nūqz sunt accusatiōes aut
querelē qd accusatiōes z qrele nō eadū fieri: aut
cos nūqz qd apparet vni qd alter nō amat ipm vñ
sibi bñfacit qdū desiderat vel qdū putat hoc de
bere fieri: sed i amicitia ppter honestū vtrqz fa
ciat fieri qdū ille desiderat: qd in quinta qstione
dictum fuit vtrūqz amatoz hoc amicitia esse
pūosum: vtrūqz aut facit qdūqz scdū rectā
rationem opz et qd et vbi et quomō: et ad quos
nec aliqz alia vel aliter vellent sibi fieri: qd amicitia
tuos facit sibi inuicē qdūqz quodūqz vtrqz de
siderat vel putat esse faciēdū. Itē aīa ppter hone
stū cum sit vir bon⁹ nihil peteret ab amico inhōne
stū et aliter promptus esset facere offe quod ho
neste fieri posset ergo nulla est ibi occasio accusa
tionis vel querelē. Itē secūdo dicēdū est qd in a
micitia ppter vtile put ipā distinguit ab amicitia
propter honestū nate sunt sepe fieri accusatiōes
et querelē: quia hō conquerit si non fiat sibi qd apa
petit et quo indiget: et accusat alterū si non fecerit
id qd credit ipm esse faciēdū z debere fecisse
sed aīa ppter vtile nō facit aliter qdū ille appetit
nec qdū indiget nec qdū credit debere fieri sibi fieri
zc. minor statim apparet qd amicitia ppter vtile semp
intendūt lucrū et hoc credunt ab amico sibi fieri
quia ob hoc amant eū et sic vtrqz talū amatoz
appetit ab amico plus accipere et minus facere: et
credit ita debere fieri: qd neuter vult facere qd ali
appetit et credit debere fieri. Item tales amici cō
muniter sunt cupidī aut oīno auarī tales autem
nunqz credunt satis dictum esse eis: et semper cre
dunt nimis fecisse: propter quod conqueruntur
alios accusant. Itē tertio dicēdū est: qd etiam in a
micitia ppter delectabile ptingere pnt accusatiō
nes z qrele ppter hoc qd delectatiōes sēsuales trā
sitione sunt z cito pnt i tedū. ppter qd contigit
aliqz altero aīcoz volēte delectari. alterū esse at
tediatū z nō velle vel nō posse delectare illū z ita
nō sit illi quod appetit z qd credebatur sibi debere
fieri. Quarto dicēdū est: qd multo magis hnt locū
accusatiōes z querelē in amicitia ppter vtile: qd in
amicitia ppter delectabile pmo qd vtilis sūt nob⁹
magis necēia qd delectatiōes sēsuales inimi qd nō
hnt vtilib⁹ cessarēt delectatiōes. id appetit niti
form⁹ i vtilia: mō qdū aliqd magis appetim⁹ tāto
magis pūrimur si nō obineam⁹. Scdō qd si aīa
ppter delectabile nō pbeat nobis delectatiōē de
sideratam: magis possum⁹ appetitū nro remedia
re qd aīa ppter vtile nō pberet nob⁹ vtilitatē affe
ctatā: qd si qrim⁹ delectari z aīa delectet nos: bñ
est si pō tristis exis vel atrediat⁹ nō delectet nos
hūi.

Quarto

Quinto

Oppositum

pma dictum

scdm dictum

tertiū dictum

qrit dictū et
pncipale

possunt ab eo ipso volente recedere. et querere alios delectantes quod plurimum facili iueniunt et etiam sine delectatione possunt a delectationibus quietis per tempus modo abstinere: sic autem non est in aicitia propter utile quod si a mic non prebeat nobis utilitatem quietis et spatium difficile. vel impossibile aliis iuenire volente ea nobis prebere non certe (sicut dicit Aristoteles) videtur accusas si facilius possit in sperato vel desiderato remedium apponere. Tertio quod aicitia propter delectabile alicuius est in actu suo propter delectat alicuius et delectatur. et si uterque adipsos delectat delectat tribuit alicuius quod affectat quod factis nulli habet locum accusatio vel querela. vbi in hac propter delectabile aicitia maxime puenit cum amicitia est in actu suo sed in amicitia propter utile ptingit in actu suo quod ceteris aicitis non eodem actu delectatur vel lucrat simul et replet idigentiis amicis: imo magis subueniendo amico minuit in his quod appetitur intendit augeri: et hoc est natum generare quimoniam et accusatorem: et hoc hec aicitia valde prestatur. Sed et si opus notare sicut dicitur in sexta questione quod aliqui ptingit aicos propter utile sed eodem punitu actu et simili utilitate desideratam quam nulli eorum possit separatim consequi sicut illic exemplificat de punitibus et pnaugantibus et commercatores et in his non habet locum tertia ratio prout nunc ducta fuit nisi dicamus: quod adhuc inter tales amicos propter utile et amicos propter delectabile hoc interest quod in vtilibus illi actus quibus eorum lucrum acquiritur sunt tristes et duri propter quod vniquisque sciens quod fecit et non quod alii fecit putat se plus laborasse et alterum minus et consequens credit plus lucrum sibi debere: et sic utrum sunt accusatores controuersie et querelae in delectabilibus aut quod actus sunt agendi delectabiles qui plus agit plus obtinere putat etiam quod appetit: et ita non querit nec alium potest accusare quod se ipsum. Notandum etiam quod vbi sunt in amicos amicitie diuersorum generum: puta quod hic amat propter delectabile et alius propter utile contingit valde rationabiliter accusationes et querelas verbi gratia: in amicitia inter delicatam diuitem et pauperem solatorem vel inter senem luxuriosum ac turpem et iuenculam pauperem ac lasciuam quia neuter in hoc quod alteri tribuit delectat: sed in eo solo quod recipit sic uterque plus dedisse putat quod recepisse quia quod non delectat semper nimium esse putamus et quod delectat semper iudicamus esse modicum propter quod sequitur accusationes querelas. Ad rationes Ad primam dicendum est quod parum ad filios non sunt proprie accusationes sed potius excusationes propter ignorantiam iuuentutis: nec sunt ad eos punitioes sed castigatio: differunt enim punitio et castigatio sicut de pmo rhetorice castigatio quod enim patientis gratia est: punitio autem facientis ut saturetur pater ergo propter non accusat filium neque punit sed reprehendit eum et castigat ad docendum. Ad aliam concedendum est: quod in amicos amore heredes cadit valde sepe accusatorem et querelam: sed hoc non est ratio quod aicitia est circa delectabile imo hoc eis puenit ex propter delectabile scilicet quod neque amicos potest vellet quod amet nisi ipse solus: et si timet de opposito propter multitudinem facili accidere oppositum propter

utiuere sepe et colicare cum alijs aicabili et iocose si cutoz fieri pcedit quod in hac aicitia spealr anqz fuerit pfirmata cadit accusatorem et querelam non ratio generis sed ratio propter delectabile spei. Alii due rationes probant quod aicitia propter delectabile propter accusatorem ptingere: sed non probant quod sicut in aicitia propter utile cetera ei non sunt paria sicut vbi fuit. Ad vltimam potest dici aliqui subiecti determinat sibi alteri oppositum ut ignis caliditate: et tunc alteri oppositum non potest sibi esse: modo aicitia propter honorem determinat sibi laudem: quod est propter vbi non sine prore vel dicendum quod sicut par et impar sunt circa numerum et geometria: et sic in laude et vituperio sunt in genere circa voluntarias passiones habet et operationes: sed non circa easdem in spe moris. Et sunt quedam

Vicesimo quod potest de retributionibus. Haec videtur Aristoteles pro dignas exhibitiones et retributiones saluat amicitia. Querit quod vbi opus boni facit sit retribuenti. Ad quod non: quod impossibile fieri non est faciendum: quod autem boni facit non potest retribui ergo tunc non est retribuenti. Item possibile est boni facit fieri malum: malo autem non est retribuenti. probatio quod non est alicui faciendum quod efficere malum vel quod malicia ei augeret. Haec videtur Aristoteles: nono huius magis adiunctum est ad morem quod ad substantiam seneca primo de beneficiis si potero malum a malicia reuocabo si non potero non ad iuuabo scilicet: si si malo retribuere malicia ei? Ideo augeret: quod ei mali singulis videtur male quod sunt potestates: ratio sunt peiores seuissima enim in iustitia habens arma primo pollice: et tali non est retribuenti. Item hoc non est faciendum quod grauat facit et non iuuat recipere. Item possibile est quod retributio grauet beneficiatim imo magis indigeret quod adhuc dare tur sibi: et possibile est quod non iuuaret beneficiatim quia forte non indiget quo autem non indiget illud subtribuiere non iuuaret enim: ergo illi non est retribuenti. Item beneficiatim est donum: sed non opus retribuere donum vel reddere donum quia tunc non daretur donum a mutuo. Item si est retribuenti sequeret quod beneficiatim deberet excitare beneficiatim ad retribuendum. pro est falsum quod si pro rationabile est et meritorium excitare homines ad beneficiandum et non ad malefaciendum: modo si recta ratio dicitur esse retribuendum: retribuere est beneficiatim et non retribuere est peccare: et rationabile est excitare beneficiatim ad retribuendum: sed falsitas propter pro acite seneca secundum de beneficiis dicens qui de dicit beneficiatim taceat: et auctore Aristoteles quarto huius dicens quod liberalis quis de esse beneficiatim non vtiqz erit peccatus et ois morales in hoc pcedit. Item alii beneficiatim eo solo quod in sic faciendo lucrum nihil intendentes alijs beneficiatim nisi in suis ipsoz gratia: talibus est non opus retribuere: tum quia operi suo lucrum quod est merces laboris punitum est: tum quod si lucrum habent a nobis sicut nos ab ipsis: tum quod tales sicut beneficiatim illis ita malefaciunt eis: hoc crederet sibi esse utile quia non nisi propter utilitatem propriam intendunt tales enim se habent ad illos quibus beneficiatim sicut hoc dices ad porcos suos quibus beneficiatim impinguando et cum fueris pingues

Ad tertiam et quartam

ad vltimam

Questio. pro

Arguit primo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Seneca

Octauo

Oppositum

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

mactat eos: sicut ergo porci si haberent rationem non tenerent ad retributionem sed potius deberent fugere a tali officio ita nec talibus est retribuendum. Item si omni benefactori esset retribuendum: hoc esset quod retribuere est opus bonum: quod ergo an sit opus ex se ipso bonum aut ratione circumstantiarum sit non ex se bonum sed ratione circumstantiarum tunc non oportet omni benefactori retribuere quod propter delectabile circumstantie si pro retribuere sit opus ex se bonum: sequeret quod sit retribuendum quod cito fuerit possibile non esset tardandum ad bene operandum: sed illud consequens est falsum scilicet quod cito sit retribuendum quod dicit Seneca quarto de beneficiis qui se finat vtiqz reddere non habet animi grati hominis sed debitoris: et vbi breuiter dicamus qui nimis cito cupit soluere debet multum et quod iniunus debet in gratias esse. Item iterum ex hoc statim pcludit quod non sit omni benefactori retribuendum: quod aliqui est tardandum vbi nunc dictum est et interim possibile est: beneficiatim mori et sic non poterit fieri et retribuendum ergo in isto casu non fuit retribuendum. Item si esset omni benefactori retribuendum sequeret quod illud esset operandum sine quo non esset locus retribuendi sed si benefactori singulis bonis abundaret et nullo indigeret non esset locus retribuendi et ergo deberemus optare aliquid euenire aduersi nostri beneficiatim vbi esset locus retribuendi et debitor soluendi quod non est concedendum. Item ad oppositum turgitur per Aristoteles dicens. Potentia autem retribuendi secundum dignitatem eorum quod passus est et si non possit secundum dignitatem eorum que passus est retribuendum est ad possibilem sicut dicit Aristoteles: possibile amicitia requirit. Item ea debent fieri inter amicos quod amicitia saluat sed amicitia pro dignas retributiones saluat vbi vult Aristoteles et cetera. Item quinto huius refutatur enim opus et quod gratia fecit. Item hoc est euitandum quod inducit seruilitatem sed non retribuere inducit seruilitatem nam secundum Aristoteles quarto huius seruiri videtur esse si non pro faciat. Item oportet esse gratum et non ingrati gratum autem est retribuere et non retribuere ingratorum ergo oportet retribuere. Si ceterum est sicut dictum fuit de quarta questione quibus octauo quod multi differunt bonum facere et beneficiatim: et differunt bonifactor et benefactor est enim aliqui bonifactor non bona sed mala intentione benefactor autem non est si non faciat bona mente sicut dictum est alibi dicendum est ergo statim quod non opus retribuere quod bonum facit: hoc enim Seneca pro plures instans declarat sufficienter quanto de beneficiis vbi capiendum beneficiatim non propter sed pro bonifactor dicit sic multa sunt propter quod beneficiatim sine retributione debere desinimus: non quod ablatum sed quod corruptum est aliquis rem me defendit sed propter mea stupro violauit: non abstulit beneficiatim sed opponendo illi parere iniuriam soluit me debito aliquis michi pecuniam credidit sed domum meam incedit pensatum est creditum dano nec reddidit nec mihi deo sepe in qua beneficiatim manet nec debetur si secuta est dante penuria si miserus se dicit quod dedisset: si cum daret vultum obduxit prode se credidit si sua causa vel certe non mea dedit si non desistit instigare glori et vbiqz iactare et acerbum munus suum facere: manet beneficiatim quibus non debeat.

Et ista dicta seneca sine dubio sunt vera quo ad primum casum scilicet quo quis beneficio opponit parrem iniuriam vel maiorem et ad illud casum forte reducti casus vltimus quo quod dedit non desistit insultare et vbiqz iactare: talis enim forte maior facit iniuriam recipienti quod valeat illud quod recepit. Satis est concedere me non esse obligatum ei qui non mea sed solus sua causa profuit: sicut prius arguebat: sed nec ei qui prode se credidit: talis enim non amant: quia nullum bonum voluit ei cui dedit: et ita non nisi gratia sui fecit quod fecit: dedit enim non audens non dare propter timorem vel pudorem. Sed de alijs casibus est multum maior dubitatio quod sic declaro non solum donatio sine spe remunerationis est licita et honesta imo est mutatio: imo certe nec solum donatio est actus liberalitatis sed etiam quicquid mutatio quibus est donatio locum habeat propter simile inter aicos: tunc mutatio magni habet locum inter vicinos inter copartitos inter sanguineos et homines et potest casus contingere quod recta ratio diceret te a commodare vicino tuo decem libras et tu faceres ei ex hoc magnam gratiam et tunc recta ratio non diceret te simpliciter et donare illas decem libras: hec mutatio siue a commodatio licita et honesta potest esse duplex sicut dicit Aristoteles vna legalis alia moralis legalis est cum pacto de re habendo quod pro quo moralis autem est sine pacto re habendo et sub nomine non accommodatio: sed donatio cum spe tamen et intentione re habendi: sic enim sepe faciunt boni conuicini succurrere in suis necessitatibus sibi adiuuantes: modo vbi dicit Aristoteles danti opus retribuere: aliter fieret querela et accusationes et dissolueret vicinalis amicitia: quod non esset bonum. Et confirmo per rationem quam tangit aristoteles in ista quod oportet retribuere sic donati seu cum intentione re habendi accommodati: quibus sub modo et specie donatio quod retinens beneficiatim ab eo quod sic dedit vel accommodauit: vel retinet ipsum ratione cupiditatis vel amicitie vel necessitatis vel impotentie retribuendi: si vltimo modo tunc est accusatus: nisi quod ipse debet humiliter confiteri se illi esse obligatum et quasi se illi donare et oino reddendum beneficiatim si posset: et hec humilis confessio est tam quedam magna retributio si pro retinet propter cupiditatem certum est quod est peccatum si autem vult retinere sub modo amicitie constat quod ipse peccat multipliciter primo recipiendo tale donum quod vel a principio recipi non debet: vel tali modo recipi quali daret ille autem daret tanquam amicus propter utile non tanquam amicus propter honestum solum recipiens autem cum velut donum retinere sub specie amicitie recipere illud donum tanquam ab amico solum propter honestum igitur non bene. Secundo ille peccat quod retinendo illud donum videtur facere alteri amicum amicitia propter honestum ille autem non vult talis esse amicus modo nolentem nunquam faciendum est amicum vbi dicit Aristoteles: Terno ille peccat quod dissoluit amicitiam inter eos talem quale vbi dictum fuit. Et his autem sequitur non esse simpliciter et vltimè verum quod seneca dicit primo de beneficiis dignus est decipi: qui de recipiendo cogitavit cum daret hoc enim est falsum in predicto modo donationis vbi dicit aristoteles potest esse scilicet recipiens reddendum non igitur sic dante est decipiendum Seneca igitur per illa vera volebat intelligere quod illa

Duplex acco modatio

non sit simplr vera et pfecta donatio: nec est etiā
verum semp et oñib⁹ modis: quod a seneca fuit
prius allegatū: scz q recipiens solus ē a debito:
si secuta ē dantē penitētia. pmo q penitētia est
actus interior q potest esse occultus singulis pre
terq recipienti. ideo bñficiatus penitentiā bene
ficiātis ignorare pōt ignorātia inuincibili: sed p
pter circūstantiā talis ignorātie nullus aliter age
re debet q si esset absq illa circūstantia cōstat aut
q recta ratio iubere retribuere si nō sequeret pe
nitentiā: ergo adhuc iubeat si sequat penitētia
dictomō ignorata: sed qd recta rō iubet: hoc op⁹
facere ergo illo casu oportet retribuere. Itē bñ
factori effecto male retribuendū est vt post dicef
si igit benefactor bñ dederit et bonus erat: et post
ea malus effect⁹ de illo peniteat adhuc erit retri
buendū. Itē possibile est q malicia accipientis
est occasio iniquitatis penitētie bñfactoris: vt si ex
eo solo me penitet tibi dedisse: qz video te dono
male vt: sed nec malicia tua nec illud qd rōnabi
liter ex malicia tua occasio est absolutē a debi
to: ergo rē. Itē intelligendū tñ sane quō malicia re
cipientis pōt esse rōnabilis occasio penitētie bñ
factoris: absq enī q vnq alicui debeat displice
re de suo beneficio ea rōne qua pcessit ab eo: qd
bene pcessit si bñficiū fuit: de bono aut vt bene ē
vel bñ fuit nunq est penitendū. Sed rōnabiliter
displicere potest bñfactori de bñficio qd ad ma
teriā beneficii ea rōne qua reposita est apud talē
q: male vñt ea. Item licz qui penitendo dedū
nihil bene fecerit tñ bonū fecit: licz a tali recipi
endū sit vt ab amico quia nō est amicus nec vult
esse: tñ a tali si fuerit diues et potens recipiendū
est in casu necessitat⁹: vt a debitore qui ex debito
moris aliquoz indigētis succurrere tenet. Itē
nō puto q sit incōueniētia tali aliqūter retribuere
in licitis seruitijs ac debitis reuerentijs nō quia
benefecit vt sūmus sibi obligati: sed vt sicut bonū
fecit debuit: ita faciat iterato et ne occasionez nō
faciēdit assumat. ¶ Hunc est vidēdū de alijs casu
bus tactis in arguēdo: vt per hēc possint solui ar
gumēta. Et pmo concedendū est q impotentem
nō op⁹ retribuere nullus enī obligat ad impossi
bile: vt dicit Arist. impotens neqz dignificabit
vnqz debere retribuere: sed rarissime contingit
adeo fieri impotēte: si enī nō potest retribuere in
pecunia: potest tñ in reuerētia vel amore aut com
mendatiōe pbal. aut in oratiōe ad deū vel saltem
retributio interior facta est si pfecta voluntatem
h⁹ de retribuédo si possit. ¶ De scdo argumento
difficile est ad scrupulū distinguere: tñ pñt poni cō
clusiones cōtrarias. ¶ Prima est q creditor effe
cto malo reddēdū est legalē mutuationem: qz ille
de illa habet corā iudice actionē et iudicet p
eo qd non feret nisi eēt sibi retribuendū vel red
dendū. Nec obstat si fiat pēior qz hoc non est ex
tua sed ex sua culpa: cū feceris id ad quod teneba
ris. ¶ Secūda conclusio moralē mutuationē scz
que faciat nō simplicis donationis effecto malo
nō est reddendū in quib⁹qz bonis in quib⁹ eēt
ei reddendū si eēt bon⁹: qz non semp est retribue
dum in cōsimilib⁹ munerib⁹ seu donis sed in his
que recipiēti cōueniūt modo nō eadem cōueniūt

bonis et malis. In nullo igit erit sibi retribue
dū qd cederet in augmentū malicie ipsi⁹. Nec obstat
si in te ferat querimoniam et accusatiōe dissoluen
tē amicitia qz oportuna est dissolutio amicitia ta
lis amicitie: nec oportet satiffacere malicijs con
querētū nec semp timere accusationes ipsorum.
¶ Tertia conclusio est q illi est retribuendū qz
effecto malo: qz bona sunt duplicia q possumus
nobis adinuicē retribuere. quedā quib⁹ mali ma
le vterent: alia quib⁹ malicie succurrūt: vt sunt
morose p̄suasiones et monitiōes et interdū obtur
gationes et p̄uisiones et talia scdm statum hoim
et morboz indigētias sunt enī medicamēta mul
ta anime et corporis: et vt dicit Arist. nono hui⁹ ma
gis adiuuandū est ad morē qz ad substantiā: tūc
arguit sic si malo effecto nō esset retribuendū
hoc eēt ne inde pēior fieret: sed ppter medicamē
tū anime non pēior fieret: ergo in his est retribue
dū. ¶ Confirmat qz benefactori nbi obligauit te
sibi ad hoc. ab hac autem obligatiōe nō apparet
quō possis absolui: nisi retribuendo: vel nisi ille
tñ aut magis faciat tibi malū quā p̄u fecerat tibi
bonū. bñfactor aut mal⁹ effect⁹ nihil formali se
cit tibi: igit remaneat illi obligat⁹. ¶ Quia et signus
est qz si iterato feret bon⁹ deberes ei retribuere:
sed quicūqz alteri obligat⁹ est qz ei satiffacelo
et tpe oportunitis si cōmode potest: sed tūc est tps
oportunitis satiffaciēdo qz bñfactor plus indigē
rit. indiget aut maxime ille sit mal⁹: quia defectior
seu defectuosior est indigētia bonoz anime quā
corporis ergo tūc maxime est retribuendū. Item si
benefactor indigēter apud corp⁹: tu debuisses ei
succurrere: sed magis est aī succurrēdū qz cor
pori: cū igit scdm aīam indigeat: si autē fact⁹ sit
malus tūc maxime debes succurrere si potes. ter
tia ratio psequit ad hoc q nō semp est retribuen
dū in cōsimilib⁹ munerib⁹ qd enī dant nūtiū
obesse et nō pdesset recipienti nunq eēt offerē
dū: licz in alio esset faciēda retributio: vt si paup
recipit pecuniā ipse retribuet honore et reuerētiā.
¶ Ad quartā dicendū est q purū donū nō in hoc
differt a mutuo qn recipiēs non teneat ad condi
gnā retributionē: sed differt a mutuo legali et pro
prijssime dicto: qz recipiēs tale mutuum obligatur
alteri in tāto et taliter si nō satiffaciat alter habe
bit actionē iustā cōtra eum. nō sic aut esset de do
no puro nec de morali mutuo. ¶ Purū autē do
nū a morali mutuo differt pmo ex donatiōis inten
sione: qz ille donat sub spe retribuédi alter pō nō
scdo ex pte recipiētis: quia recipiens purū donū
debet ipm recipere tanqz ab amico ppter hone
stū vel tanqz a multo potētore se. alter aut tāqz
ab amico ppter vtile tñ: tertio ex pte retributio
nis qz retributor mutui moralis in retributiōe de
bet aliqūter reducere ad memoriā acceptū bene
ficiū vt notet qz intētiōni bñfactoris fuit satiffa
ctū: retributor autē donū purū nō oportet q de be
neficio accepto faciat aliquē mēsiōē ne videat
tur p modum mutui recepisse qd alter pure dona
uit. ¶ De qnta ratiōe dicendū est q qui dedū sub
sperehabendi id est q per modū doni accōmoda
uit si indigeat nō est incōueniētia q excitet recipiē
tem ad retribuendū: vbi recipiens esset potens et

Tertia

Confirmatio

ad quartam

Quid differat
purū donum
a mutuo mo
ralitrip̄r

ad qntam

Obiectio

Responsio

Ad sextam et
septimam

Dubium an
sit cito retri
buendum

Scdo

Tertio

Quarto

Oppositum

oblatus esset vel nimis tardaret ad retribuendū.
Ipsum enī excusant circūstantie: sed vt dicit Se
neca non sit hui⁹ grauis excusatio et acerba: ne in
odiu beneficia adducat sed interueniat ammoni
tio verēcūda q non poscat nec in ius vocet. Nec
obstat auctates in oppositū adducte: qz vt dicit
Sen. sexto de bñficijs p̄p̄ acerbos exactores re
petere phibemur nō vt nūq fiat s⁹ vt parce. S⁹
videt michi q qui puro dono donauit nunq de
bet incitare recipientē ad retribuendū qz ceteris
paribus donū purū est actus liberalitatis vel amī
citie nobilior et excellentior q sit donū sub spe re
tribuédi: nunq nobilior actus virtutis debet in
minoris specie p̄mutari. p̄mutat autē statim q
veniret intētiō retribuédi. igit rē. Sed posito q
donator indigeat et q recipit abūdet: puto qd nec
adhuc esset repetendū: sed magis velut a princī
pio petendū simpliciter nulla enī est deordinatio
si indigēs petat donū a potēte amico vel vicino:
sed ordinis puerisio eēt si donū in mutuationem
mutaret. ¶ Sed cōtra hoc arguit qz recipiēs pu
rū donū peccat si nō retribuat: nōne igit euz exci
tabit vt nō peccet. Itē vt dicit seneca quoscuqz
potero peccare phibebo: multo magis amicu et ne
peccet et ne in me possit peccare: alterū illi bñfi
ciū do si illum ingratiū esse nō patior. ¶ Ad hoc
dicendū est q nunq est faciēdū aliqz malū et inor
dinatū vt inde bonū eueniat: quoscuqz igit poter
o absq mei actus deformitate peccare phibebo
aliter nō peccarē aut vt dixi: si purū donū meum
mutarē in spēm mutuationis et iterū nō phiberem
ipm peccare nec absoluerē eū ab ingrati tudine:
qz vel incitare eū ad retribuendū anteqz teneret
retribuere et hoc esset valde turpe vel post et si sic
iā peccauit: et iam vitium ingrati tudinis incurrit
Casus in sexta rōne tact⁹ cōcessus est. ¶ De alia
ratione dicendū est qz offe retribuere qd sit scdm
rationē dicendū est qz offe retribuere qd sit scdm
p̄u et scdm rectā rationē est bonū et scdm seip
sum expetendū: tale autē est illud solū qd sit debi
tis circūstantijs obseruatis: sed qz possibile ē sub
indebitis circūstantijs retribuere: id non dē retri
buere est scdm se bonū. ¶ Cōcedendū est igit qz re
tribuendū sit: nō q cito possibile est retribuere: s⁹
q cito possibile est p̄uose retribuere: scz secūdū
dictamē recte rōnis: et qñ ponit casus qz interea
bñfactor moriat⁹. dicēdū ē qz sibi mortuo retribu
endū est ad possibile scz vel orādo deū p̄ ipso: vel
ipm qz mortuū cōmendando: et ad memoriā
reducēdo vel enā retribuendū est ei in p̄sonis he
redū et amicorū suoz aut alio tali modo. ¶ Et quia
nūc tactū est de retributiōe cito vel nō cito faciē
da: ne oporteat amplius sup hoc reuerti tractare
possumus breuiter an sit cito retribuendū. ¶ Ar
guūt ei quidā q sic qz retribuere est tribuere: et ci
to tribuendū est vt dicebat supra caplo de libera
tate. igit rē. ¶ Itē tarda retributio efficit ingra
tiū: ergo cito gradū. ¶ Itē benefactor dat sine ter
mino: igit cōmode potest ei reddi quocūqz termi
no. ¶ Itē festinandū est bñfacere sed retribuere
est benefacere cū nō retribuere sit peccare. igitur
rē. ¶ Oppositū arguit auctē et rōnib⁹ seneca: vi
cit enī in scdo de bñficijs: festinat vtqz reddere
non h⁹ animū grati hois s⁹ debitoris: q nimis ci

to caput soluere dat inuitus q inuitus dat ingra
tus est. ¶ Ad hoc breuiter dicendū est sicut dice
batur p̄uqz cū scdm indigētiā circūstantiarum
recta rō iudicat festinandū esse: statim festinandū
est. vt si ex infortūio bñfactor statim indigeat au
xilio beneficiari: et si recta rō iudicauerit ad oppo
sitū: oppositū erit faciendū vt si retribuere sit gra
ue bñfactori et bñfactori nō p̄u: vel si benefactor
retributionē nundū voluerit neqz ea indiguerit:
munus enī nullius valiores esse censet: qd nec in
digēti nec volenti offert. et oīno nō velle indigen
tē munus bñfactoris ad tēpus seruare: sed cōtra
voluntatē dātis ei restituere nō est amicitie neqz
prudētie sed supbie et auaritie. Sed seneca sexto
de beneficijs de hoc querit dicens. Quid ergo si
nulla interuenit occasio semp debeo: et respō
det dicēs debebis. sed palam debebis. et cū ma
gna voluptate apud te deposuisti inueberis qre q
dignus vñs est a quo reciperes indignus videt
cui debeas: non minoris animi est bñficiū debere
q dare: eo qz operosius hoc quā illud: quomā
re diligētia custodiunt accepta qz dant: eque de
linqz qui ad referendū gratiaz suo tpe cessat qz q
alieno p̄perat qui nimis de bñficio reddēdo cogi
tat: nimis de recipiēdo alterū cogitare putat: pre
stet se in vtroqz faciem si vult recipere beneficium
referamus reddamusqz leti. si id apud nos custo
diti maneat: quid tibi aurū eius ejcūm⁹ qd custo
diā recusamus. ¶ Nec rōnes facte p̄u aliqd cō
tra hoc p̄cludūt: sicut ei nō ē retribuédū nisi scdm
dictamē recte rōis neqz cito neqz tard⁹. sic neqz
tribuendū. dicendū est enī qz sepe recta ratio vi
cet magis dare cito qz retribuere: tum qz dare ma
gis est potētis indigēti et cito succurrēdū est indi
gentijs. tum qz dare et tpe debito donū seruare ē
ligamentū amicitie. retribuere pō nimis cito dis
solvit ligamentū: et animū nō volētis alteri ligari
ostēdit. ¶ Cōcedendū est etiā qz tardior retributio
qz recta rō dicat ingratiū facit: sed et idē facit ci
tior qz oportet. p̄tus enī cōsistit in medio duoz vi
ciorū. dicendū est etiā q benefactor sine termino
de reddēdo donat qz neqz redditiōē inēdit: do
nat tñ qñ vbi et quō oportet donare si bene donat:
ideo sic et nō alr est retribuendū de retributiōe ar
quō sit bñfacere dictū est p̄u. Sed de vltima rō
ne adducta ad questionē pncipalē dicendū est qz
nullo mō nullaqz occasione malū amici bñfacto
ris est optandū: hoc enī optates vt sit locus iuuā
di respēdit. Seneca qnto de bñficijs dicēs qz il
lorū animus siliis est p̄uuo amore flagrantib⁹: q
amice sue optant exiliū: vt desertā fugientēqz co
mitent optāt inopiā vt magis desiderāt donem.
optāt morbum: vt affideat et qd optaret inimi
cus. ¶ Cōsideremus ergo qd Seneca plane decla
rat pmo de bñficijs. bñficiū nō in eo quod sit aug
qd datur exterius cōsistit sed in ipso dātis aut be
neficiētis aīo: et cōcludes te magis benefactori
amico beneficiū retribuere: si ei⁹ voluntati tuam
cōformes qz si te opposueris: amicus aut potēs
et diues vult apud te beneficiū suoz residere et te
illo vti et tuare: fac ergo sic animo locūdo: et ita
adimplebo velle ipsi⁹ magnū illi tribuis bñficiū
nō enī in pecunijs oportet potētib⁹ amicis retri

Responsio

Seneca

Ad rōes du
bitationis

Ad vltimas
rationē p̄u
cipalem

Dissolutio

ad scdam

p̄ma conclusio

Scda.

In his qui ad deos honoribus et pariter nullus ei
scdm dignitatē aliquā vtiq; retribuet inde cōclu
ditur: correlative dicitur: ppter qd vtiq; videbit
nō licere filio patrē abnegare: patri autē filiū. de
benē enī reddendū: nichil autē faciēs dignū eo
rū que sub fuerūt opatus est. qre semp debet qui
bus autē debetur: pās dimutere et patri vtiq;
¶ Itē nō est pōdignā retributio q debentē relinqt
adhuc debitorē s; oīs retributio facta a filio relin
quit filiū debitorē. pbatio q; beneficiat? semp de
bet. donec tantū vel maioris valoris retribuerit:
quāti valoris recepit: sic aut fili? patri retribuire
nō pōt. pmo q; recepit a patre bonū substantiale
cui nullū bonū accidentale vel extrinsecū est ppa
bile. scdo q; scdm cōm cursum nature et ordinē
naturalē et scdm dictamē recte rōnis fili? recepit
a patre nutrimentū et doctrinā dico nutrimentū
quo nichil est meli? neq; eque necessariū eoz que
ad corpus spectat post eius esse substantiale. dico
doctrinā quā post esse substantiale nichil meli?
imo nichil eque bonū alter alteri potest dare. et
Seneca scdo de beneficiis oīno videt niti cōtra
Arist. asserēdo q; in bñficiis cōferēdis et retribuē
dis filius pōt patrē excedere: cuius aliq; rōnes ta
cte fuerūt forte tū Seneca non dissinat Arist. si de
bite exponat. ¶ Et potest enī pmo distinguere si:
cui distinguit Seneca pmo de beneficiis in ma
teriā beneficii et bñficiū formaliter acceptū. Est
enī materia beneficii id qd extra sit aut dat. Est
autē beneficiū formalit? ipse act? voluntatis recto
regulas iudicio rōnis quo aliqd fit extra aut dat.
Et forte debet sub distinctione dici sic: vel quā alī
quid fieret extra aut daret si appareret circumstan
tie opportune. ¶ Scdo opz distinguere q; sermo
pōt fieri de pte et filio habētib? se adinuicē scdm
cursum et ordinē recte rōnis: vel pōt fieri de pte et
filio se habētib? adinuicē scdm cursum casualē
vel pter ordinē recte rōnis. ¶ Tertio distinguit
dū est q; retributio pōt dici cōdignā triplicr. Uno
mō q; talis est qd decet esse scdm rectū iudiciū
rōnis: alio mō q; retributio ab obligatione absol
uit id ē q; reddit retribuentē nō amplius obliga
tū pmo bñfactori: tertio mō q; tāta vel maior est
retributio qta fuerit precedēs donatio. ¶ Quarto
distinguitur est q; duplex est obligatio: quedā
legalis qua qd iuste cogi potest ad dandū vel sol
vendū: alia moralis solū qua qd scdm dictamē re
cte rationis dare vel retribuire tenet. si oportuni
tas affuerit: sed ad hoc de iure cogi nō pōt. ¶ Quinto
vult ponēde sunt quinq; pclusiones. Prima ē
q; fili? patri facere pōt retributionē cōdignā
id est absolventē eū ab obligatione legali: q; alit
nunq; liceret filio scdm leges habere bona sepa
ra sine licētia patris: dico bona talia quoz dñum
sit in alterū trāsponibile: nec p pās aliquas gere
re mercaturas: nec ad matrimonii cōtrahendum
aliqua talia bona obligare: q; in his oīs esset de
iure legali cōi et notorio patri obligat? hec tamē
oīa sunt incōueniētia valde q; filius paternū fi
lios redigeret in multiplicē seruutē qd natura
humana abhorret. ¶ Scdo pclusio est q; accipie
do retributionē putat pmo mō cōdignā scz
q; est talis qualē decet esse scdm rectū iudiciū

rōnis: filius oīs omni patri qui benefecit ei. imo
deo et omni bñfactori potest facere retributionē
pōdignā: q; rectanō iudicat retributionē esse faci
endā et nō impossibilē. ergo possibilē. et illa si fiat
erit cōdignā dicto pmo mō sicut apparet ex ter
minis. ¶ Tercia conclusio ē q; si pater et filius se ha
beāt adinuicē scdm cōm cursum et scdm ordinē
recte rōnis: impossibile est filiū facere patri retri
butionē pōdignā accipiendo. tertio mō id est impos
sibile est q; fili? retribuatur patri equale: aut maius
eo qd accepit: siue loquamur de materia benefi
cij siue de beneficio formalit? accepto. ¶ Quarta cōclu
sio pbat pmo de beneficio formalit? accepto: q;
sic maius est beneficiū qd a maiori amicitia cum
maiori discretione et prudētia pcedit: sed scdm cur
sum cōm pater discretior est et prudētor filio: q;
magis expius. vñ sicut dicit Arist. sexto hui? iuve
nes quia nō sunt expi non vident esse prudētes.
sicut etiā scdm rectū ordinē rōnis et nature pma
gis amat filiū q; ecōtra: sicut dictum fuit in qōne
decimasexta hui? octauū. ergo bñficiū patris in
filiū a maiori prudētia et maiori amicitia pcedit.
q; ecōtra: ideo sunt maiora. scdo dicta pclusio p
batur de materia beneficii: q; secundū cōm cur
sum pater dat esse filio. nō ē pater longo tēpore
nutrit filium et ministrat ei necessaria: nō econtra
q; scdm cōm cursum scz vt in plurib? pater ē fi
lio vitior vtiq; ad mortē. tertio pater filio secūdu
cōm cursum pbat vel pbat facit doctrinā i mo
ribus doctrinā in fide catholica: et septi doctrinā
in habitib? intellectualib? aut praeceptis aut spe
culatiuis: talia autē vel tāta fili? patri scdm cōm
cursum retribuire nō potest. Et hac tertiā cōclu
sionē intellexit Arist. q; vt credo Seneca non ne
garer. ¶ Quinta pclusio est q; si pater et filius se
habēāt adinuicē scdm cursum casualē: vel pter
aut ptra ordinē recte rōnis: fili? potest facere cō
dignā retributionē patri pdicto mō. id est possibi
le est filiū retribuire patri egle aut maius q; rece
perit. ¶ Ista pclusio pbat pmo de bñificio formaliter
accepto: q; pter ordinē rōnis et nature ptingit pa
trē in filiū gñatione nullā habuisse bonā intentio
nē ad filiū: contingit patrē malū reliquisse statz
filiū sine administratione nutrimentū vel doctrine
aut forte ad interficiendū ipm laborasse et possi
bile est in posterū filiū retribuire dicto patri mul
ta magna bona: et bona intēione quāuis ei scdm
cōm cursum et ordinē recte rōnis pater pī amet
filiū et sit prudētor eo: tñ aliq; et in aliquib? pter
ordinē rōnis aliq; pphibet ē esse scdo pbat pter
cā pclusio quāntū ad materiā beneficii: q; si pater
dedit esse filio p gñationē hoc fuit semel tñ: et de
dit esse valde imperfectū. imo nō dedit ei nisi semē
instrumētaliū filiū generauit. nā post emissio
nē seminis nichil egi pater ad filiū generationē:
imō non min? ad gñationem puenisset fili? si sta
tim pater mortuus fuisset: fili? autē p casum potuit
esse pfectū patris saluare et multoties eū redime
re. sic q; pater pluries interfecit fuisset: nisi fili?
redemisset aut succurrisset: sed maius videt esse
donū saluare pfectū inesse: qd alias destructum
fuisset et multoties: q; semel re imperfectū in
esse pstinere. Et enī in aliquo casu fili? possit

Tertio

Quarta

Secundo

Prima disti
ctioTercia disti
ctioTercia distin
ctio
Triplix re
tributio cōdi
gna.Quarta disti
ctioQuinq; con
clusiones.
Prima

Secunda

Quinta pclusio.

ad rōnes p nā
et secundam.
Ad tertiam.ad pbatōnes
secunde partis
Ad pbatōnes
tertie partis.

¶ Quinto pbat.

Arguit pmo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Oppositum
qd ptes abne
gare filiumduplex obli
gatio

administrare pfi plus nutrimentū vel doctrine q; re
cepi appareret satis ex pdictis: quia forte nihil tale
recepit a patre. Et ista qrtā pclusio ē itellerit Se
neca q; etiā Arg. nō negaret. ¶ Quarta pclusio est
q; pte se habere ad filiū scdm cōm cursum cōm di
cretione recte rōnis: filius nō pōt pfi facere condi
gnā retributionē id est absolventē eū ab obligatiōe
moralit? quia qui benefactor nō retribuit equale
aut maius tenetur adhuc ei ad retribuendū si ex p
te vtriq; et aliaz circumstātiarū oportunitas re
tribuendi interueniat: et si hoc accidente nō retri
bueret esset ingratus: sed casu posito filius nō
potest patri equale retribuire: neq; quo ad mate
riā bñficii neq; quo ad bñficiū formalit? acceptū
vt pbatū fuit i tertiā pclusionē. ergo moralit? pfi
lius remanet patri obligatus. ¶ Ad rōnes dicēdū
est: q; due prime pcludunt p scda conclusiōe. Ad
aliā rōem p quanto ipsa arguit de esse quod p
bat filio concedendū est (vt mihi videtur) q; si pater
nō habuerit intentionē bonam ad filiū pcreatio
nem et posito q; hoc fuerit notorium filius pactus
pcreationis ipīa pte nō obligaret pfi: si enī illud
nō fuerit notoriū: filius obligat pfi ac si debita
intentionē habuisset. q; psumēdū est de bona in
tentione vbi pfi nō apparet. Rōes etiā de nutrime
to pcedūt bñ pro quarta pclusionē: et non proce
dunt p tertiā. ¶ Pbat rō de doctrina dicit q; licet
nō sit possibile ad egle retribuire: tñ retribuendū
ad possibile aliter deo nihil esset retribuendū. Se
cunda aut rō pcedit p qrtā conclusiōe. Et de ter
tia scz quāntū vel quō doctori sit retribuendū de
cetur post. Et hec de questione.

¶ Pcesimotertio et vltio sup octauū q;
nī vtiq; pfi liceat filiū abnegare. filio
ho ptem neq; q; pmo q; pfi nō
licet filium abnegare: q; qd aliq;
scit et sciat et longo tpe approbat
irōnabile: est denegare. pfi aut scit et sciat et lon
go tpe approbat filium esse suū et rō. ¶ Itē pfi
ad filiū est amicitia naturalis et nihil licet facere
p naturā eo q; tale est malū. ¶ Item filius est
sicut ps quedā pti vt dicit Arg. et nō est rōabile
tē sui relinqre. ¶ Itē ar: q; pfi min? possit reliq;
filiū seu abnegare q; ē q; quia q magis amat min?
pōt relinqre amati: eo q; amicitia est ligamētum qd
dā aīcor: sed pfi magis amat filiū q; ecōtra. et rō.
¶ Itē q; est alteri maiori ppiquate contumaci? mi
nus pōt ipm relinqre: sed pfi est ppiq; filio q; fi
lius pfi sicut dicit Arg. et rō. Itē pfi nō ē filiū
abnegare nisi ppter icorrigibilē neq; tiam vt vult
Arg. sed etiam filio licet bñ ptem relinqre ppter i
corrigibilē neq; tiam: q; nullis malis ē puiendū nisi
causa reuocandi: eos q; ita licet filio relinqre ptes
sicut ē. ¶ Oppositū dicit Arg. et rō. Itē dū est scdm
stratiū q; ptem denegare filiū i pposito nihil aliū
est q; ē a se et a domo sua expellere viciū nēcia
nō ministrare: et econuerso etiā filium abnegare
ptem est filium nōvelle ptes inuicē neq; subue
nire vbi ppi casū pfi idigeret et fili? abūderet. Et
ex hoc sequit q; sicut aliq; est alteri obligatus ad
ministrandū vitē nēcia: sic nō pōt ē denegare et si
cui non est obligatus: sic pōt. ¶ Scdo remēoran
da est distinctio obligationis data in precedenti q;

stione in obligationē legalem q; quis potest cogi
de iure et moralem q; qd scdm rectam rōem tenet
sed de iure cogi non debet aut pōt. ¶ Et itē mor
nalis diuidi pōt: q; obligatio moralis vel attendi
pōt rōne beneficii accepti vel rōne amicitie. vel rōne
debitae ciuilis beniuolētie dico primō rōne accepti
bñficii: q; bñficiatus tenet ad retributionē ne
deatur ingratus. dico scdo rōne amicitie: quia ad
amicitiā spectat beniuolētia bñficiaria et concor
dia vt dicit post. dico tertio rōne debitae ciuilis be
niuolētie: q; cū homo sit naturalit? aīal p munitati
uū singuli singulis de hūano more tenent ad benī
uolētiā. Et q; videmus oīri etiā inter extraneos
mos humanam quādē pietatē: compassionē vel
mīam mō conat q; naturali ordine ad beniuo
lentiā sequitur bñficiaria si necessitas occurrat. nī
si forte obstat aliquod grauamē persone beniuo
lentiā q; singuli singulis i casu necessitatis tenē
tur ad benefaciendum si possint: siue aliquo ipō
rum vel sibi proximoz detrimētō aliter esset pecca
ret cōtra hūanam pietatē vel mīam. verū est tamē
q; hec obligatio adeo debilis est: q; ex ea nullus al
teri tenetur administrandū mansionē neq; vitē ne
cessaria: ideo ad pti nihil de ista obligatione di
cendū est ergo pmo q; aliq; pti bus scz aīq; fi
lij possint vti rōe et prouidentia parentes ex lega
li obligatione non pnt filios abnegare. Illis enim
tpibus parentes legibus cogent ad debitā filio
rū nutritionē et educationē iustā: posse sibi et hoc
est rōnabile quia leges hūane debent ad possibile
puidere ne hūane creature pereant ex culpa parē
tum et per pteq; debent obligatos ad hoc astrin
gere parentes aut de iure naturali: nō pfectico scz
generalit? singulorū aīalium perfectiorum. obligantē
enuritionē filioz vtiq; ad vsum prouidentie: ergo le
ges hūane debent eos ad hoc asstringere si contra
naturam ouerint eos denegare. ¶ Dicendum ē
scdo q; post sufficientem filios filioz educatio
nem et nutritionem licet parentib? filios denega
re quantum est de legali obligatione quia tūc for
te filij pnt sibi eque prouidere de necessariis sicut
parentes ipsi sibi parentes autē grauarentur sico
gerentur talibus prouidere de necessariis. Item
leges non debent imponi quibus plurimū filioz
fierent deteriores et parentes plurimum grauare
tur: sed si parentes cogent ad sp ministrandū
filios necessaria. multi filij fierent valde mali et pi
gri nolentes laborare: q; nō esset necessitati et p pās
parentes non sufficerent sibi et illis. Itē leges in
tpe pnotifundate erāt sup debitū naturale et ge
nerale singulorū aīalū vt dicebat: tali ergo debis
eo cessante debet cessare leges ille obligatorie scz
illud debitū naturale cessat cōpleta filioz edu
catione. vnde tūc videmus i singulis hūis p
rētes filios relinqre iō rō. ¶ Possibile ē tñ q; hec cō
clusio patit instantias pculares et locales sicut in
diuītib? vbi forte leges ferūt q; filij debēt parēti
bus succedere i hereditatib? aut alijs pculatib?
casibus forte infinitis. ¶ De filiis autē aīq; habe
ant vñ rōis et prouidentie manifestum est: q; nō obli
gant gentib? aliq; legali obligatiōe ad subuenien
dū: q; neq; scitēt neq; possidēt aliq; quoz pater nō
habeat dñū vel saltē custodiam et ordinationē
i. 4

obligatio mo
ralis triplex

p mō dictum.

scdm dictum

tertium dictum

nisi forte leges aliquas particulares et locales obstant de eis est lege filii possessio est patris donec utique sit pelicon et separet ut dicitur Ar. q. no huius p. p. q. d. illo tpe questio p. loci non h. Et sic hec tertia conclusio. Quarto dicendum est: q. post tps educationis filii q. t. e. de legali obligatione possit abnegare parentes abnegatione supra exposita. Haec leges non feruntur cogentes filios ad nutritiones parentum ppter multa pmo q. ut i pluribus parentes vsum habent rōis et puidētie. et q. ut i pluribus parentes sunt ditiores filijs tertio quia si ptingat viros q. pauperes esse. tamen filijs nimis honorati sūt de nutritione et p. sione vros suarū filiorū suorum ad quos legaliter obligant. q. rō quia non est naturale q. filij nutriant parentes: sicut ē naturale e converso: quia quia filij a parentibus legaliter absolvi possunt liberius amicitias speciales et matrimonia contrahere. et mēcaturas et singulos alios contractus ciuiles: quos tunc contrahere licet et expedit sexto quia tantus forte esset vituperis potentis filio si pauperes parentes oīno abnegaret q. hoc quasi nunq. cōtingit ppter q. d. leges hoc tā q. inuisum sine phibitione relinqueret. p. lio forte quia que parentes dederunt filijs non dederūt per modum mutui sed meri doni pro quo nullus ad retributionē cogendus est. Deinde dicendum de moralibus obligationibus: et erit quinta conclusio q. put obligatio moralis attenditur ex parte beneficii recepti: pater abnegare potest filium et nō econversio: quia dicto modo filius quicquid faciat patri p. remanet debitor: cū non possit ad equale receptis cōpensare si adiuuē se habeant scdm cōmunem cursum et c. sicut dicitur fuit in alia q. tione: sed q. tū est ex parte recepti beneficii benefactor potest abnegare beneficiatū: quia pōt quiescere sibi debitam retributionē: beneficiatus autē q. d. remanet debitor nō pōt abnegare benefactorē: tenetur em semper ad retributionē. Et hanc conclusionē (ut michi videtur) intendebat Ar. in l. a. vbi dicit: propter q. d. vtiq. videbit non licere filio patrē abnegare: patri autē filij debentē em reddēdū. nihil aut facies dignum eorum quos subfuerūt operatus est. quare sp. debet: quibus aut debetur potestas dimittere paritatis. Sexta conclusio erit prout obligatio moralis attendit ex parte amicitie: pater et filio bonis existibus et permanentibus neuter vtiq. potest alterum dimittere: quia amicitia est ligamentū amicorum quo alter ad alterum affectum habet beneficii et indigentis succurrendi si possit. Ad oppositionem includit: q. durante amicitia stat sepe tio amicum scdm p. p. postam abnegationē: sed manētibz bonis paritibus et filijs semp. op. v. rare amicitia inter eos q. et c. Septima conclusio est q. scdm nūc imediate dicta obligationē p. filij et filius patrem potest abnegare propter alterius aut vtriusq. maliciam quia cessante amicitia cessat obligatio scdm q. attenditur ex pte amicitie: s. ppter maliciam p. filij vel filij possibile est iter eos nullā esse aicitia. v. ex tē cessare nullus enim ad superexcellens in malicia et incorrigibilem tenet scdm iudiciū recte rōis i amicitia p. fenerare et c. Ad dēdum est tū q. nō stat apparenē malicia debet fieri abnegatio sed p. m. ius auxiliandum

est ad mores si possibile fuerit et ante totale abnegationē recedendū est aliquantulum a misitratione necessarios: et nō est festinandū dare. dante p. si malicia appareat obstituta erit totaliter abnegatio et hoc totū exp. p. Ar. i l. a. si q. d. p. d. r. Et tūa conclusio pōt poni pparatue q. quantū ex pte amicitie: pater min. pōt filij abnegare q. filius patrem: quia q. t. amicitia est maior: tanto fortior est obligatio put ex tēdū ex parte aicitie: sed cōt maior est amicitia p. filij ad filij q. e. sicut est p. b. tū fuit q. et c. Ad rōes r. d. d. d. et ad p. m. d. d. d. est. q. t. p. nō arguit de abnegatione de qua tē d. d. m. u. cū est offe mēdaciū sit peccatū: cōcedendum est q. nunq. licet patri asserere filium nō esse filij suū si sciat aut credat contrariū esse. v. ex n. i. forte hoc dicit sub tali sententia: tu non es filius meus: abnegatio te id est amorem paternum a te remoueo: et a me te separo: tua malicia existente et tunc ista esset abnegatio de qua locuti sum. Ad aliam dicendum est: q. amicitia naturalis patris ad filij a qua nullo casu est recedendum: est v. q. ad vsum rōis prudentie: et post non. Ad aliam dicendum est: q. a l. q. v. n. a. partem corporis insanabiliter infecta expedit a corpore separare: ne totū corp. inficiat. Alie due rōes pcedunt p. vltima conclusionē. Vltima rō pcedit p. septima conclusio ne nulle autē illarū rōnū pcedunt contra quintas conclusionem quā intendebat Ar. Et sic finitū tur questiones super octauum.

Arca nonum librum querendū est primo de retributionibus de quibus Aristoteles partim tractat in octauo et complet in nono. Et itaq. p. m. a. questio circa nonum. Vtrum retributio mēsuranda sit secundum estimationem dantis vel retribuentis. Arguitur primo: q. retributio facienda sit secundum estimationem dantis: quia magis amicus magis debet esse estimatus: amicitia communicationis: sed dantis ē magis amicus: quia dicitur nono huius: q. benefactor magis diligit beneficiatū q. econtra. Item intendens retributionē debet estimare eā cū a fine sumant iudicia practica ut d. i. sexto: sed dantis ppter vtile intendit retributionē ut d. i. octauo q. et c. Item sicut est commutatio iustitia ita est de amicitia octauo huius: sed ad vendentem pertinet estimare rem suam ergo et c. Item omnis operatio magis ordinari debet per recipientem et superiorē: sed dantis est huius: quia se habet ad recipientem: qui retribuere tenet. ut pater ad filij. et deus ad homines octauo huius id et c. Item in aicitia et per cōsequens i. beneficii scdm amicitia retribuitur multo p. m. a. p. d. i. c. l. c. i. t. i. o. r. a. f. f. e. c. t. i. o. n. e. n. o. n. e. n. i. m. u. l. t. i. t. u. d. i. n. e. d. a. t. o. r. u. m. q. u. o. d. l. i. b. e. r. a. l. e. s. e. d. i. n. d. a. n. t. i. s. h. a. b. i. t. u. r. S. e. n. e. c. a. p. m. o. d. e. b. e. n. e. f. i. c. i. i. s. n. o. q. u. i. d.

detur aut quid sit refert: sed q. mēte sed i. p. r. a. c. t. i. c. i. s. o. p. a. t. i. o. n. i. b. u. s. o. p. s. s. e. m. p. a. r. i. t. e. d. e. r. e. m. a. g. i. s. a. d. p. n. c. i. p. a. l. i. o. r. a. q. i. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. i. b. u. s. f. a. c. i. e. n. d. i. s. o. p. s. a. d. a. f. f. e. c. t. u. d. a. n. t. i. s. m. a. x. i. m. e. i. n. t. e. n. d. e. r. e. e. x. q. u. o. s. e. q. v. i. d. e. t. u. r. q. i. l. l. e. p. o. t. m. a. g. i. s. b. e. n. e. f. i. c. i. a. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. m. f. a. c. i. e. n. d. a. q. u. i. m. a. g. i. s. n. o. u. i. t. a. f. f. e. c. t. i. o. n. e. d. a. n. t. i. s. i. l. l. a. m. a. u. t. e. n. u. l. l. u. s. n. o. u. i. t. n. i. s. i. d. a. n. s. e. r. g. o. et c. Item op. s. retribue re non quecumq. sed q. p. m. i. m. d. a. n. t. e. s. a. p. p. e. t. u. n. t. p. p. t. e. r. q. u. e. h. a. b. e. d. a. d. e. d. e. r. u. n. t. q. s. u. a. e. r. a. t. q. i. s. i. c. u. t. v. i. c. i. t. A. r. g. u. i. t. e. s. t. e. e. s. t. e. i. q. u. o. d. e. s. t. n. i. h. i. l. f. i. e. r. i. c. u. m. e. o. q. d. a. p. p. e. t. u. n. t. n. o. n. p. o. n. t. u. r. q. e. s. t. i. m. a. d. a. e. s. t. e. t. o. r. d. i. n. a. d. a. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. p. e. r. i. l. l. u. m. q. u. i. n. o. u. i. t. q. u. e. t. q. u. a. l. i. a. d. a. n. s. a. p. p. e. t. e. b. a. t. n. u. l. l. u. s. a. u. t. e. i. p. o. n. o. u. i. t. b. e. n. e. f. i. c. i. u. m. d. a. n. s. e. r. g. o. et c. Item nō sit retributio sufficiens nisi beneficius ab omni damno vel grauamine quod ratione doni incurrat releuetur: sed quān. d. a. n. t. i. s. i. c. u. r. r. i. t. n. u. l. l. u. s. s. c. i. t. b. e. n. e. f. i. c. i. u. m. i. p. e. s. i. p. e. d. e. b. e. t. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. e. s. t. i. m. a. r. e. O. p. p. o. s. i. t. u. m. a. r. g. u. i. t. q. u. i. a. i. n. p. e. r. f. e. c. t. a. a. m. i. c. i. t. i. a. q. u. e. s. c. i. t. p. p. t. e. r. h. o. n. e. s. t. u. m. b. e. n. e. f. a. c. t. o. r. e. s. d. o. n. a. t. r. i. b. u. u. n. t. s. i. n. e. i. n. t. e. n. t. i. o. n. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. i. s. a. d. t. a. l. e. s. a. l. i. i. n. o. n. s. p. e. c. t. a. t. p. r. e. c. i. u. m. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. i. s. e. s. t. i. m. a. r. e. Item ille non est iustus estimator beneficii qui beneficii uen magnificat ultra eius valorem: sed hoc facit sepe donator ut dicit Aristoteles. et in multis ex peritur dicunt et donasse maxima eorum q. ap. b. eos et r. t. q. u. e. b. e. n. e. f. i. c. i. a. n. t. n. o. n. o. b. t. i. n. u. i. s. s. e. n. t. a. b. a. l. i. i. s. e. t. s. u. c. c. u. r. r. i. s. s. e. i. n. p. e. r. i. c. u. l. i. s. a. u. t. i. n. m. a. g. n. i. s. n. e. c. e. s. s. i. t. a. t. i. b. u. s. e. t. t. a. l. i. a. f. e. c. i. s. s. e. t. d. e. d. i. s. s. e. p. r. o. p. t. e. r. q. d. a. n. a. s. u. s. t. i. n. u. e. r. u. n. t. e. t. l. a. b. o. r. e. s. i. g. i. t. u. r. i. l. l. i. n. o. n. s. u. n. t. i. u. s. t. i. e. s. t. i. m. a. t. o. r. e. s. b. e. n. e. f. i. c. i. o. r. u. m. n. e. c. p. e. r. p. r. i. s. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. i. s. Item a cui non licet repetere retributionem ad ipm non spectat taxare retributionem sibi facendam: sed donatori nō licet repetere: q. tūc nō esset donū sed mutuū. Deinde arguit q. retributio mensuranda sit scdm estimationē recipientis p. m. i. b. e. n. e. f. i. c. i. u. m. s. i. u. e. r. e. t. r. i. b. u. e. n. t. i. s. s. e. u. e. i. u. s. q. u. i. r. e. t. r. i. b. u. e. r. e. t. e. n. e. f. a. u. c. t. e. A. r. i. s. t. o. t. e. l. e. s. o. c. t. a. u. o. h. u. i. u. s. d. i. c. e. n. t. i. s. q. p. p. t. e. r. v. t. i. l. e. a. m. i. c. i. t. i. a. e. x. i. s. t. e. n. t. e. p. a. t. i. e. n. t. i. s. v. t. i. l. u. s. m. e. n. s. u. r. a. e. s. t. q. u. a. a. l. i. s. f. u. e. r. u. n. t. v. t. i. l. i. t. a. s. i. p. s. e. n. o. u. i. t. i. p. s. e. v. e. r. e. p. o. t. e. s. t. e. t. d. e. b. e. t. e. s. t. i. m. a. r. e. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. m. Item auctē ipius nōno huius dicitur. non f. l. i. n. e. c. e. s. s. a. r. i. u. m. e. s. s. e. v. i. d. e. b. i. t. v. t. i. q. s. p. h. a. b. e. n. t. e. o. r. d. i. n. a. r. e. s. e. d. e. n. i. a. i. u. s. t. u. m. c. u. i. u. s. r. o. e. m. a. s. s. i. g. n. a. t. q. u. i. a. i. u. s. t. i. t. i. a. e. q. u. a. t. l. u. c. r. i. d. a. n. o. s. e. d. q. u. i. r. e. c. e. p. i. t. n. o. u. i. t. l. u. c. r. u. s. n. o. u. i. t. e. n. i. q. u. a. n. t. u. a. d. i. u. t. u. s. e. s. t. q. b. n. p. o. t. e. s. t. i. m. a. r. e. q. u. a. n. t. u. m. s. u. i. i. u. s. t. u. m. r. e. t. r. i. b. u. e. r. e. Item nō minor debet fieri retributio i eo q. d. v. a. f. i. v. t. i. l. i. a. c. i. t. u. a. q. i. s. i. e. m. e. r. e. t. u. r. s. e. d. e. m. e. n. s. t. u. n. d. a. r. e. t. e. r. q. u. a. n. t. u. m. e. s. s. e. t. v. t. i. l. i. s. s. i. b. i. e. r. g. o. t. u. n. d. e. b. e. t. r. e. t. r. i. b. u. e. r. e. h. o. c. a. u. t. i. p. s. e. m. a. x. i. e. p. o. t. e. s. t. s. c. i. r. e. e. r. g. o. i. p. s. e. m. a. x. i. m. e. p. o. t. e. s. t. b. e. n. e. m. e. n. s. u. r. a. r. e. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. m. Et hanc rationē notauit arg. in illa l. a. in emptionibus enim sic videtur factum. Item sicut se habet p. m. o. d. a. s. a. d. d. a. n. d. u. m. i. t. a. r. e. t. r. i. b. u. e. n. t. a. d. r. e. t. r. i. b. u. e. n. d. u. m. s. e. d. p. r. i. m. o. d. a. s. m. e. s. u. r. a. u. i. t. s. u. u. m. d. o. n. u. m. q. r. e. t. r. i. b. u. e. n. t. a. d. b. e. n. e. m. e. n. s. u. r. a. r. e. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. m. h. a. n. c. r. o. e. m. n. o. t. a. u. i. t. A. r. g. u. i. t. a. d. h. u. c. q. u. e. a. d. m. o. d. u. m. c. o. d. i. c. a. u. i. t. Item benefactor i amicitia ppter vtile quibus intendat retributionem: tū non dat per modum mutui sed per modum doni: sed in tali mō dādi dās cōcedit recipienti actiōem estimādi retributionē imo totū ponit in voluntate retribuentis: sic quile cogi non possit ad retributionē q. i. p. e. d. e. b. e. t. e. s. s. e. d. o. n. i. s. e. t. a. p. a. t. o. r. i. n. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e.

ne id ergo concludendo dicit Ar. sed tamē retributio sit ad tū: quantū vtiq. ordinat recipientes. O. p. p. o. s. i. t. u. m. a. r. g. u. i. t. q. i. l. l. e. nō e. s. t. i. u. s. t. u. s. e. s. t. i. m. a. t. o. r. q. u. i. p. a. r. u. f. i. c. a. t. b. e. n. e. f. i. c. i. u. m. c. i. r. a. e. i. s. v. a. l. o. r. e. s. e. d. b. e. n. e. f. i. c. i. a. t. i. s. u. n. t. h. u. i. u. s. q. i. c. u. t. d. i. c. i. t. A. r. i. s. t. o. t. e. l. e. s. e. t. s. e. p. e. e. x. p. e. r. i. t. u. r. p. a. t. i. e. n. t. e. s. q. u. i. d. e. n. i. m. t. a. l. i. a. a. i. u. n. t. a. c. c. i. p. e. r. e. p. a. r. u. i. s. c. a. n. t. e. s. Item si non debeat patientes vtilitate mensurari retributio non apparet q. recipientis debeat eā estimare: quia ob hoc solet dici: q. ad ipm spectat estimatio sed retributio non debet mensurari patientis vtilitate. probatio: quia si pauperi daret denariū et diuiti florē. denariū esset pauperi vtilior: q. diuiti florē. eo q. paup. ob indigentiam multum iuuatur denario diues autē forte nihil iuuat florē: q. nō idiget: q. si vtilitate patientis deberet mēsurari retributio: paup. plus tenere tur retribuere p. vno denario recepto: q. diues p. vno florē: quod videtur valde inconueniens: sic ei qui magis eget auxilio magis grauari debet. Deinde arguitur q. oporteat vtriusq. estimationē interuenire auctē Ar. dicitur magis q. d. e. s. t. o. r. e. a. p. p. a. r. e. t. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. f. i. e. r. i. v. t. i. l. a. m. a. b. o. b. s. c. d. m. d. i. g. n. i. t. a. t. e. m. Et arguit p. s. i. t. e. i. v. e. n. d. i. t. i. o. n. i. b. u. s. v. b. i. o. p. s. e. s. t. i. m. a. t. i. o. n. e. v. e. n. d. e. n. t. i. s. e. t. e. m. e. n. t. i. a. c. o. n. u. e. n. i. t. Deinde arguitur: q. neutrius estimatione debeat hoc fieri: quia scdm illud doni nullā estimationē debet mensurari retributio: q. d. quidem donum contingit esse inestimabile et immensurabile sed possibile est benefactoris donum inestimabile esse sicut Aristoteles dicit de phis cōtactibus: non est (v. d. i. c. i. t.) ad pecunias dignitas mēsurat: p. c. i. s. i. e. t. q. p. o. n. d. e. r. a. n. s. nō vtiq. s. i. c. e. s. t. Item si fieret estimatione dantis b. n. e. f. i. c. i. u. m. m. a. g. n. i. f. i. c. a. n. t. i. s. f. i. e. r. e. t. i. n. p. l. u. r. i. q. u. i. e. s. s. e. t. r. e. c. e. p. t. u. m. i. t. a. b. e. n. e. f. i. c. i. a. t. u. s. g. r. a. u. a. r. e. t. u. r. e. t. i. f. i. a. t. e. s. t. i. m. a. t. i. o. n. e. r. e. c. i. p. i. e. n. t. i. s. p. u. f. i. c. a. n. t. i. s. b. e. n. e. f. i. c. i. u. m. f. i. e. r. e. t. i. n. m. i. o. r. i. q. u. o. d. i. t. e. r. f. i. e. r. e. t. i. n. c. o. n. u. e. n. i. e. n. s. e. r. g. o. n. e. u. t. r. i. e. s. t. i. m. a. t. i. o. n. e. f. i. e. r. i. d. e. b. e. t. Ar. illam questionē solueret videtur p. vtilitatem dantis em et retribuitōis fieri p. s. i. t. e. l. s. c. d. m. a. m. i. c. i. t. i. a. m. p. p. t. e. r. h. o. n. e. s. t. u. m. q. u. e. ē a. m. i. c. i. t. i. a. s. i. m. p. l. i. c. i. t. e. r. v. e. l. s. e. c. u. n. d. u. m. a. m. i. c. i. t. i. a. m. p. p. t. e. r. d. e. l. e. c. t. a. b. i. l. e. v. e. l. v. t. i. l. e. q. u. e. e. s. t. a. m. i. c. i. t. i. a. s. e. c. u. n. d. u. m. q. u. i. d. v. t. v. i. s. u. m. s. u. u. m. i. n. p. r. e. c. e. d. e. n. t. i. b. u. s. Item primo ergo dicendum erit de p. m. a. a. m. i. c. i. t. i. a. e. t. s. e. c. u. n. d. o. d. e. s. c. b. a. Deinde videtur michi q. ista questio p. r. e. g. u. a. n. s. e. s. t. e. t. m. u. l. t. a. s. c. o. n. t. i. n. e. t. i. n. s. e. d. i. f. f. i. c. u. l. t. a. t. e. s. d. u. e. d. u. b. i. t. a. t. i. o. n. e. p. a. r. t. i. a. l. e. s. q. u. e. s. i. c. e. n. u. m. e. r. a. r. i. p. o. s. s. u. n. t. p. r. i. m. a. s. i. t. d. e. n. e. s. e. o. q. u. o. d. i. n. v. l. t. i. m. o. a. r. g. u. m. e. n. t. o. t. a. n. g. e. b. a. t. u. r. v. i. d. e. l. i. p. r. i. m. a. c. e. t. v. t. u. m. o. p. o. r. t. e. a. t. r. e. t. r. i. b. u. e. r. e. p. l. u. s. r. e. c. e. p. t. o. v. l. m. i. n. u. s. v. e. l. e. q. u. a. l. e. Deinde ad exemplificandum alias dubitationes oportet supponere: q. certa p. p. o. r. t. i. o. i. n. t. e. r. a. l. i. q. u. a. n. o. n. s. c. i. t. u. r. n. i. s. i. s. i. t. a. s. i. t. a. s. v. t. i. u. s. q. s. i. e. r. g. o. o. p. o. r. t. e. t. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. e. m. p. r. o. p. o. r. t. o. n. a. r. i. d. o. n. o. n. e. c. e. s. s. e. e. s. t. q. s. c. i. a. u. r. s. i. u. e. e. s. t. i. m. e. n. t. u. r. q. u. a. n. t. i. t. a. s. v. t. i. u. s. q. s. E. r. g. o. e. r. i. t. s. e. c. u. n. d. a. d. u. b. i. t. a. t. i. o. q. u. o. q. u. a. n. t. i. t. a. s. d. o. n. i. m. e. n. s. u. r. a. b. i. t. u. r. v. t. u. m. f. a. c. i. l. i. c. e. t. v. t. i. l. i. t. a. t. e. r. e. c. i. p. i. e. n. t. i. s. v. e. l. g. r. a. u. a. m. i. n. e. d. o. n. a. n. t. i. s. a. u. t. n. e. u. t. r. o. s. e. d. e. l. e. c. t. i. o. n. e. e. t. a. f. f. e. c. t. u. d. o. n. a. n. t. i. s. T. e. r. t. i. a. i. l. l. a. d. u. b. i. t. a. t. i. o. e. r. i. t. s. e. c. u. n. d. u. m. c. h. i. u. s. e. s. t. i. m. a. t. i. o. n. e. m. T. e. r. t. i. a. i. l. l. a. d. o. n. a. t. i. o. m. e. n. s. u. r. a. b. i. t. u. r. a. n. s. c. i. l. l. i. c. e. t. d. o. n. a. n. t. i. s. e. s. t. i. m. a. t. i. o. n. e. v. e. l. r. e. c. i. p. i. e. n. t. i. s. Q. u. a. r. t. a. d. u. b. i. t. a. t. i. o. e. r. i. t. c. o. n. s. i. m. i. l. i. t. e. r. q. u. o. q. u. a. n. t. i. t. a. s. r. e. t. r. i. b. u. t. i. o. n. i. s. Q. u. a. r. t. a. m. e. n. s. u. r. a. b. i. t. u. r. Q. u. i. n. t. a. e. r. i. t. p. c. u. i. u. s. e. s. t. i. m. a. t. i. o. n. e. S. e. p. t. a. e. r. i. t. c. u. i. u. s. s. i. t. i. n. u. e. n. i. r. e. d. e. b. i. t. a. m. p. r. o. p. o. r. t. u. m. p. r. i. m. o.

Solutio p^{me} dubitationis tionē retributionis ad donationem an scilicet de nantis vel recipientis. ¶ De prima dubitatione dicitur Ar^o in fine octauⁱ. et reddendum autem ipsi quantum accepit et plus melius enim. Contra quod obijciunt pluribus instantiis. ¶ Prima est auctoritate Aristotelis quinto huius dicentis refamulari enim oportet ei qui gratiam fecit. Et postea subdit quomodo hoc sit faciendum dicens oportet ergo hoc utriusque equari. destruerentur enim si non fecerit faciens et quantum et quale et patiens hoc et tantum et tale. ¶ Alia instantia saltem quantum ad alias amicitias est auctoritate Aristotelis octauo huius dicentis his quidem in equalitate existentibus amicitia his quidem in superexcellencia: equales quidem secundum equalitatem oportet i amare et reliquis equare inaequales autem analogam superexcellentijs assignare. ¶ Item circa eadem et in eisdem est amicitia et iustum ut dicitur in octauo huius sed iustum in equalitate consistit dicitur in quinto ergo etc. ¶ Tercia pauper valde graueretur in receptione beneficii si oporteret plus receptis retribuere melius enim est sibi nihil recepisse. ¶ Tercia videtur esse species ubi op^o reddere ultra sortē. ¶ Tercia nullus tenetur ad impossibile: sed aliqui est impossibile plus retribuere ut patet deo vel doctori: id impossibile est pauperi retribuere omnibus plus receptis. ¶ Ad ista dubitationē breuiter dicendum est: quod si aliquid propter honestum non est estimandum nec omnino aspiciendum an propter aut minus aut equale retribuamus quod ad illud quod exterius sit aut datur. quod donans nullam retributionem intendit: ideo neque retribuens quod modum redditionis aut solutionis retribuit. absoluendum est sunt donationes a retribuendis et retributiones a donantibus: sicut dicebat i^o vicesima prima quod octauo huius. Ad hoc dicebat Seneca quid autem def. non refert: sed quod mēte. Sed tu quod an huius affectione maior vel minor vel equale debet fieri retributio et qua fiebat donatio respondetur quod in amicitia equalium debet esse equalis affectio: cum ut dixi non fiat retributio ratione donationis: sed accit et sit prima donatio. In amicitia autem equalium dicendum fuit prius quomodo melior magis amat et amore meliori: ideo etiam dat intentione meliori. Sed in amicitia propter utile vel delectabile dicendum est: quod oportet benefactori plus retribuere quod dederit: quod vel illa est amicitia in equalium vel equalium: si scilicet tunc vicesima prima questio ne declaratus fuit quod op^o utriusque plus vel retribuere vel retribuere: sed non ex eodem bono. Si pro fuerit aicitia equalium: aut erit sibi scilicet eisdem bonis indigentibus aut dissimilibus scilicet diuersis bonis indigentibus: ut forte alter lucro alter delectatione alter frumento vel alter vino. Si ergo fuerit dissimili: adhuc apparet sicut prius quod utriusque plus tribuendum et retribuendum: sed non ex eodem bono: erit enim vni plus tribuendum de delectatione alteri vero plus de lucro: et sic etiam utriusque secundum suam estimationem plus recipiet: quia quod lucrum recipiet plus appetit et appetitur lucrum quod delectatione: et ex quod de delectatione plus recipiet plus appetit delectationem et quodammodo si est in alio exemplo: si ponamus quod eiusdem patris quo ad pecuniam sint doli vni et modius frumenti: et prius dat doli vni indigenti vino et ille

retribuit ei indigentis frumento modius frumenti quod prius simpliciter ista ambo equalis patris tribuat retribuat: utriusque secundum suam estimationem plus tribuit: quod prius estimamus quod plus indigemus utriusque aut plus indiget eo quod sibi tribuit quod eo quod alteri datur et sic utriusque lucratur et aicitie sue finem attingit. Tunc adhuc patitur i aicitia equalium et sibi: quia quod simile et simpliciter equaliter tribuat et retribuatur: tunc non eodem tempore vel loco: sed vnus tribuit tempore vel loco indigentis alterius et abundantis propter alter autem tribuit tempore et loco sibi: et ita adhuc utriusque lucratur. Et mihi videtur esse de intentione. Ar^o quod non solus dicitur modo est plus retribuendum: imo etiam plus sumptibus quod quantum est possibile parificade sunt gratia et tali amicitia scilicet propter utile ne interueniat materia gratie monie quod ciuitate innata est interuenire gratie autem non parificantur: nisi plus retribuatur quod namque pro modo dedit gratiam fecit. quod pro patre: tunc reddit nulla gratiam facit: reddit enim solus quod debebat: et tali amicitia beneficium datur: quod sub modo boni offeratur. tunc habet rationem veri mutui scilicet intentionem offerentis. ergo qui tunc dedit pro parte tribuit gratia recepit et nulla fecit: ergo gratiam gratiam non parificauit. oportet ergo (sicut dicit Ar^o) reddere tunc et plus et ne retribuens grauetur: sufficit aliqui forte illud plus esse in verbali reparatione de receptis et sui obligatione ad beneplacitum et mandata: si tamen sit oportunitas retribuendi retribuere plus in materiali utilitate: et videat primum datorum indigere: tunc sine dubio debet plus retribuere: quia qualis gratiam recepit: talis cum redditione debet facere loco et tempore oportunitas alias gratiam non parificaret gratia sicut dicebatur sed nec ille debet illud plus quod sibi retribuitur retinere: imo reddere ipse oportuno aliter alius graueretur. et sic non attingeret suum intentum in sua amicitia et ita esset occasio quod monie et dissolutionis amicitie. Ad primam ergo instantiam dicendum est quod quod Ar^o dixit op^o ergo hoc utriusque equari: ipse loquatur de puritate puritatis retribuentibus: que etiam fieri solent inter extraneos et absque amicitia vel etiam concedendum est: quod oportet in amicitia equari scilicet gratiam gratie: sed hoc sit per plus retribuere ut dictum est. ¶ Ad aliam dicendum est: quod in amicitia equalibus scilicet oportet equare in amore et reliquis quod ipsi adinueniem habent equales affectus interiores et ex exterioribus quantum prius fecit alteri eueniente oportunitate tantum alter primo fecisset illi si ad hoc oportunitas primo euenisset vel dicit oportet equare in reliquis: id oportet ad possibile gratiam gratie parificare quod non fit: nisi plus retribuendo modo predicto. ¶ Ad aliam dicendum est: quod auctoritas: sed amicitia super iustitiam addit de suo dare. ¶ Ad aliam dicendum est: quod pauper non grauetur quia non ex eodem bono recepit et tribuit: recepit enim in pecunia vel in pane: tribuit autem in corporali labore. ¶ Ad aliam dicendum est: quod reddere sortem ex pacto et in voluntarie perstinet ad usuram: sed non si hoc fiat libere per amicitiam: et cum hoc usurarius semper retinebit illud plus: amicus autem non ut dictum fuit prius. ¶ Ad aliam dicendum est: quod dicitur intelligenda sunt vbi est possibile sine grauius alio: si coram vbi autem est

ad primam instantiam.

Ad secundam

Ad tertiam

Ad quartam

Ad quintam

Ad sextam

possibile sufficit ad possibile retribuere sicut dictum fuit prius. Et iterum quod dicitur plus esse retribuendum dicitur dicitur habere in amicitia propter utile: deus autem nobis et per filios non secundum tale amicitiam donauerit de pauperem vero quod possit dimittere plus retribuere satis apparuit. Non restat ergo videre nisi de doctore. ¶ Quantum ergo ad compensationem faciendam doctori qui non secundum amicitiam propter honestum docuit: sed ad lucrum recipiendum: prenotandum est quod si fieri debeat compensationem vel retributio pro dono recepto oportet retributionem esse dono proportionabilem: bonis autem anime cuiusmodi sunt scientie et virtutes recepte a doctoribus nulla bona exteriora sunt in valore proportionabilia: ideo pro bonis anime nulla bona exteriora retribuenda sunt ratione valoris eorum: aliqua tamen sunt exteriora bona bonis anime proportionata: non in valore (ut dixi) sed in proportionem signi ad signatum cuiusmodi sunt honores et reuerentie: ideo concludo: quod pro bonis anime nihil retribuendum est nisi honores et reuerentie: tamen doctori utilitatem intendenti retribuendum est lucrum: tamen quod sit merces non scientie recepte: sed laboris sui corporalis et sue occupationis: quod scilicet a rebus suis euocatus nobis vocauerit et in hoc est doctoribus plus retribuendum quod ipsi dederint: quod possibile est fieri secundum estimationem eorum modo predicto: indigent enim pecunia maioris scilicet estimant decem libras quod suum laborem vel suam occupationem annualem: et hoc sit dictum de prima dubitatione et de qua si placeret posset fieri pro modo questio specialis super librum octauum. ¶ Secunda dubitatio erat quod quaeritur de mensura retributionis: utrum scilicet utilitate recipientis vel grauius amicitia vel neutro: scilicet potius electione et affectu donantis de qua dubitatione putat mihi videtur intentio. Ar^o et Seneca et aliorum moralium est: quod in amicitia virtuosus seu propter honestum quantitas beneficii debet principalem attendi ex electione et affectu donantis et non ex precio boni exterioris: nisi solum significatiue dicitur tunc Ar^o in octauo huius. his autem amicitijs quod secundum prius accusationes quod non sunt: mensura scilicet operantis electio: virtutis enim et moris in electione principale. Et Seneca primo de beneficijs dicit non quod dedit aut quod fiat refert: sed quod mente et subiungit ibi Seneca verba pulchra ad propositum dicens: si beneficia in rebus non in ipsa benefactione voluntate persistens: eo maiora essent quo maiora sunt ea que accipimus illud autem falsum est non nunquam cum nos magis obligat qui dedit parua non magnifico quod qui regum equauit opes: qui ei gratias tribuit: sed libenter quod pauperis sue obliuiscitur mea respiceret: qui accipere se parauit cum daret: qui dedit tanquam non recepturus: recepit tanquam non dedisset: qui occasione questus quod posset eorum in ingratum sunt licet re ac specie magna videantur que dant aut extorquentur aut excidunt multos gratias venit quod facili quod quod plena manu datur: expugnat est quod in me contulit sed amplius non potuit. Et id quod dedit magnus est: sed dubitauit scilicet dissimili: sed cum daret gratias: sed superbe dedit: sed circumspectus placere: non et cui prestabat voluntatem.

de secunda dubitatione

Ambitionem dedit non mihi dixi aut non solum significatiue: quod dona exteriora maiora: si donantes designant maiores. Sed in amicitia propter utile dicendum est absque dubio quod beneficium magnitudinem non habet neque mensuram ex affectione interiori danti ad recipientem: quia in quantum datur causa virtutis proprie. non habet affectionem bonam ad recipientem: ita enim alteri cuius daret si crederet utile esse sibi. Et ergo considerandum quod in amicitia que precise est propter utile donationes et retributiones modicum distinguuntur a venditionibus et emptionibus. pueniunt enim primo quia virtutibus op^o dare quid pro quo. scilicet quod op^o virtutibus utrumque lucrari saltem secundum opinionem ipsorum: quod est equum sibi pueniat cum pecunia: credit pecuniam viliozem esse sibi equo: et alter econuerso credit equum esse sibi viliozem pecunia illa: et sic utriusque credit plus accipere. sic etiam amicitia propter utile non dheret iter aliquos: nisi utriusque crederet plus recipere et lucrari: ideo si non fieret ita non attingeret finis talis amicitie propter quod oportet eam dissimili distinguat tunc in alijs quod i venditionibus interuenit paritatem secundum commensuratum et expressum de habendo certum quod et certe gratias pro certo quod et certe gratias ex stati i amicitia autem quod datur certum quod sine pacto de re habendo certum quod vel certe gratias imo omnino sine pacto de re habendo quod modum puri doni licet item tunc non sit donatio pura. Aliqua etiam datur certum quod sub pacto re habendi id est vel equaliter et sub spe quod alias prestabit sibi quod indigebit. aliter illa prestatio magis esset propter honestum quod propter utile. ¶ Ideamus ergo quo rei vendibilis autem ibi precium mensuratur: quod per hoc propositum poterit esse manifestum. ¶ Dicamus quod sicut appetit i quod rei venalis mensura est conditio indigentia humana: ob hoc enim videtur ali quo tpe gratia vni esse maioris patris quod alio tpe datur gratia scilicet ad hanc commensuram addit vel dimitte vni indigentis particularis puritatis abundans esse in frumento non daret tunc pro modo frumenti quantum daret indigens frumento et abundans in pecunia gratia eadem et eodem tpe apud abundantem est minoris precij et apud indigentem est maioris dicam quod si quod precium beneficii in amicitia propter utile prius mensurabitur per commensuram indigentiam loco et tpe quod beneficium illud datur. scilicet ad hanc mensuram fiet additio propter indigentiam recipientis: quanto enim magis indigebit tanto donum maioris precij reputare debet propter quod in tali casu non debemus recipere dona amicorum: nisi plurimum indigemus. ¶ Contra prima mensura beneficii minoris ex abundantia dantis et non indigentia recipientis: et sicut dicitur est de hac secunda dubitatione. ita proportionabiliter dicendum est omnino de quarta dubitatione: quod quaerebat quomodo mensurari debeat gratias retributionis. ¶ Ideo persequitur videndum est de tertia dubitatione.

i. iij.

ratio vel retributio nō est q̄ obedientia cui fiat de bonis quorū retribuens est dñs. Et est concedēdū q̄ obligatio q̄ natura est fortior obligatioe scdm p̄suetudinē. ideo filio nō licet aī vsum rōnis exire a dñio patris sed pōt exire a dñio p̄ncipis si pat̄ velit se a filiū a ciuitate separe. Sed postq̄ filius h̄z vsum rōnis z puidēte cessat naturale dñum patris sup̄ ipsum et sit dñum voluntariū si filius velit manere cū patre z sub p̄f. Et si filius nō est p̄us sub dñio patris q̄ sub dñio p̄ncipis: quia pater ante generationē filij z bona p̄ris erāt sub dominio p̄ncipis. Ad rōnem q̄ arguit q̄ magis sit obediendū p̄uoso: dicendū est q̄ si virtuosus sit iustus: tñ si non sit dñs ip̄e non pōt bñ p̄cipere licet possit iustissime p̄cipere consulere vel ep̄orari et suadere zc.

Ad rōnes in oppositum.

Ad. iii. Arg. p̄mo.

Verit̄ tertio vtrū op̄z magis subuenire patri q̄ alicui alteri. Arguit q̄ sic q̄ subuenire alicui est rōne pietatis z amicitie: s̄ nichil est magis p̄iū q̄ videre patris indigentia: z nichil etiam est amabili⁹ p̄f. tum q̄ ip̄e maxime ē amicus: tum q̄ ab eo maximaz p̄ima bona recepim⁹ ergo zc. Itē illi maxime est subueniendū si indigeat: cui⁹ possum⁹ sufficiēter retribuere z cui sp̄ remanem⁹ debitor: pater est h̄mōi igit. Itēz p̄s magis d̄z subuenire totū q̄ alicui extraneo sicut naturaliter videm⁹ q̄ p̄ salute totius corpis manū v̄l pedem statim exponim⁹: sed fili⁹ ē sicut pars quedā patris. ideo zc. Itē sicut sibi p̄p̄i ē magis subueniendū q̄ alteri: ita sibi p̄p̄inquozi et cōiunctiori est magis subueniendū q̄ remotiori sed filius est patri p̄p̄inquisim⁹. ideo zc. Ad p̄p̄ositū arguit. q̄ cum amico rōne amicitie sit subueniendū. oportet illi magis subuenire quēz magis amamus: filiū autē magis amam⁹ q̄ patrem: v̄l prius dicebat⁹ ergo op̄z magis filio subuenire: et q̄ hoc est naturalius cū brutis magis subueniant filijs q̄ parētib⁹. Itē magis subueniendū est ei quē magis est amādum: sed virtuosum hōiem est magis amādū q̄ patrē. nam cū nichil sit amabile nisi q̄ bonū. magis bonū magis est amādū: sed p̄uofus nō pater est melior patre nō p̄uoso: vel etiā homo dicit⁹ melior z p̄p̄is amabilior: ratioe virtutū q̄ rōne paternitatis. ergo magis est amādum. et p̄p̄is ei subueniendum: virtuosum non patrem q̄ patrē non virtuosum: vel eundē magis rōne qua p̄uofus ē rōne qua pater. Itē scdm amicitia meliorē et excellentiorē est magis oportendū. sed amicitia p̄cise scdm virtutes est multo melior z excellentior illa que est p̄cise scdm paternitatem z filiationem. hoc probatur multis p̄liciter. primo q̄ p̄ima amicitia nō potest ēē nisi bonorū. scdm autē indifferēter pōt esse bonorū z malorū. Scdm q̄ scdm p̄imā amicitia distinguitur a brutis et excellim⁹ ea. In scdm p̄o eis puenimus. Tertio q̄ p̄ima amicitia ē in nobilissima potētia est et in ip̄a voluntate. scdm p̄o amicitia est in appetitu sensitiuo: cum pueniat tam fatuus q̄ p̄cientib⁹. et tam brutus q̄ hominib⁹. Quarto q̄ p̄ima amicitia h̄z p̄ obiecto bonū anime. scdm p̄o bonum corporis q̄ filius a p̄fē recepit modo (sicut dicit⁹ septimo politice) si quidē est aī p̄cio

Secūdo

Tertio

Quarto

Oppositum.

Scdm

Tertio

filio et possessione z corpe. necesse z dispositio ē optima vniuersiūq̄ p̄p̄tionabilr h̄fē. ergo cōcludem⁹ q̄ scdm aīciā p̄uofam magis ē ope randū q̄ scdm paternā. cū ergo bñfacere sit op⁹ amicitie. sequit⁹ q̄ magis est beneficiendū p̄uoso. Item cui est magis obediendū ei magis obligamur: z cui magis obligamur: ei magis est subueniendū. si indigeat ergo cui magis est obediendū: ei magis est subueniendū: sed p̄ncipis magis est obediendū q̄ p̄ri. v̄l dicebat⁹ in alia q̄stioe. ideo. Sciendū est q̄ ista quinq̄ noia si p̄p̄e sumant⁹ distinguit⁹ puta satisfactio. z restitutio. redditio. solutio. z retributio. quia satisfactio respicit illatā iniuriā. restitutio nō respicit rē iniuste sublatam redditio autē respicit rem cōmodatā vel depositā vel locatam. solutio p̄o respicit rem ex legalī obligatioe debitā. retributio p̄o respicit rez donatā. Subuentio autē de qua q̄stio formata est respicit indigentia: z si cōiter accipiat pōt extendi ad oīa noia predicta respectu p̄sonarū indigentū: tamē magis p̄p̄e dicit⁹ de gratuita donatione vel mutatione p̄fōne indigentū. donatio autē z mutatio a predictis q̄nq̄ noibus distinguit⁹ q̄ nullū connotant actū p̄uorem inter dantē vel mutantē et recipientē. z ideo donatio vel mutatio sūt p̄p̄e scdm merā liberalitatē vel amicitiam aut p̄p̄atio nem. sed alia quinq̄ magis sūt rōne actū p̄cedentis quos illa q̄nq̄ noia respiciūt. Ex his autē satis apparet q̄ satisfactio nō est nisi eius q̄ iniuriā intulit ei qui illam passus est. nec restitutio est nisi habētis commodatū vel depositū vel locatū. aut h̄mōi ei q̄ mutauit depositū vel locatū: nec solutio est nisi debētis ex legalī obligatione creditori: nec retributio est nisi ei⁹ cui donatū est donatori id est bñficiari bñfactori. v̄timur et loquēdo p̄p̄e noibus bñfactoris z bñficiari p̄ donatore et eo q̄ donū recipit. Ex quo apparet q̄ p̄dicto rō ad predictos scdm q̄ h̄mōi referendo singulis singulos. nō sunt donatōes neq̄ mutatiōes. s̄ donationes et mutatiōes sunt ad amicos aut cōp̄trios aut vicinos aut cōfocios rōne amicitie vel patrie vel societatis z h̄mōi. vel etiā donatiō nes sunt ad extraneos in necessitate constitutos rōne humane cōp̄ssionis. vel etiā magnorū viroz aut bonorū ad virtuosos rōne bone fame z p̄uoz. Dicendū est ergo p̄mo q̄ magis ē satisfaciendū lēso vel restituendū spoliato: vel reddendū ei qui mutauit vel deposuit vel soluendū creditori: q̄ donare vel mutare amico vel patri vel alteri cui cūq̄ ceteris paribus. id est ip̄s existētib⁹ in eāq̄ indigentia et equaliter p̄uofis. causa est q̄ oīa p̄i actus p̄tinent ad iusticiā directe sic q̄ non satisfacere lēso p̄etenti satisfactioē v̄l nō soluere creditori petenti solutionē. z sic de alijs: efficit directe in iustificare. sed donare vel mutare non p̄tinet directe ad iusticiā imo ad liberalitatē vel amicitia ideo non donare vel nō mutare nō esset directe iustificare: sed ē illiberaliter v̄l inamicabiliter se habere. peccata autē cōtra iusticiā sunt maiora q̄ cōtra ceteras virtutes: z iusticia melior est quā alie virtutes v̄l determinatū fuit in quarto z in q̄a p̄o. ideo zc. Nec valet si q̄s obijciat q̄ verorū omī

Quarto

Nec q̄nq̄ satisfactio restitutio redditio solutio retributio v̄m.

p̄ma conclusio.

scdm de p̄p̄atioe restitutio nis z redditio nis.

Correspondētia de p̄p̄atioe redditiōis z solutionis.

Obiectio.

Responsio.

multiplex acceptio huius termini satisfactio

corū est oīa bona sua p̄fecte cōicare. hoc em̄ nō est verū nisi saluatore alio: sed p̄ra iusticiā nūc q̄ oportet ea cōicare. q̄ dicit⁹ Zilius in libro de amicitia. hec ergo lex in amicitia sanciat v̄l neq̄ rogemus res turpes neq̄ faciam⁹ rogati. Si autē cetera nō eēt paria: nō oporteret illā cōclusionē v̄l esse verā nō enim oī casu reddendū est depositum aut soluendū debitū: v̄l si creditor sit in furia vel si creditor forte sit abundas copiose: z p̄f sit in extrema necessitate p̄stitutus vel amic⁹ vel etiā p̄uofus extraneus. z tu solū haberes duos denarios. et tantūdem deberes creditori q̄ cū instantia debitū a te repetere. puto q̄ potius eēt de illis denarijs emēdum panē ad subueniēdum patri vel amico q̄ reddendū creditori. q̄ necessitas legē non h̄z. imo in extrema necessitate oīa sunt cōia. instanti (v̄l puto) q̄ in necessitate p̄stituti nō solum possent licite nō soluere debitū vel nō red dere depositum: sed etiā ab abundantijs iniustis v̄l oīer auferre si possent. In quib⁹ aut casibus et in quot dicta conclusio patet instantia videlicet q̄ nō magis eēt reddendū vel soluendū q̄ donādum. non est possibile determinare p̄pter infinita tē circūstantiā sicut notat⁹ Br̄. Si ei sup̄ excedat donatio v̄l donatio bono vel necessario. ad hoc declinandū. scdm ponēdesunt p̄clusiones de cōp̄tione satisfactiois. restitutionis. redditiois. z solutionis adinuicē. z videt⁹ esse dicendū q̄ citius ē restituendū ablatū q̄ reddēdū depositū: si hec nō possunt simul fieri z cetera sint paria: q̄ scdm fortorem obligationē citius est agēdum. sed ille viri q̄ interesse obligatus est in hoc q̄ rē suam habet ei v̄lteri⁹ obligat⁹ ē spoliato. q̄ in eum iniusticia uit. Item p̄tiora citius sunt reformāda sed non restituere / est p̄cius q̄ non reddere. q̄ ante repetitionem depositi nō male tenebat⁹ depositū: sed z aī et post repetitionē ablati semp male tenebatur ablatū. Et eodē modo apparere pōt q̄ citius eēt reddēdum depositū q̄ soluendū debitū: q̄ oīs de p̄p̄tione formaliter est q̄ deposuit nō que habet. sed domin⁹ pecunie creditori soluēde nō est creditor sed qui h̄z modo iniust⁹ esse videt⁹ retinere rē alterius ip̄o iniusto q̄ retinere rem q̄ sua est. quāuis debeat p̄imodū esse alteri⁹: illo iniusto. ideo zc. Et ob hoc etiā iudices magis p̄suerūt dilatio nē aliquid p̄cedere de soluēdo debitū q̄ de reddēdo depositū. Sed p̄ra hoc obijci q̄ scdm fortiorē obligationē citius est agēdum: sed videt⁹ q̄ ego sim magis obligatus creditori: q̄ magis teneor ei qui p̄ me fecit: q̄ ei p̄ quo ego feci. creditor autē multū fecit p̄ me credēdo michi debitū. ego autē multū feci p̄ alio cui⁹ depositum custodui. Respondeo q̄ quantū ad gratiā hinc inde faciam ego magis sum moraliter obligatus debitori ad gratiarū actiones z ad retributionē faciēdā p̄ter debitū solutionē: sed quantū ad rē depositam ego oīno sum obligatus ad nō retinendū rē alterius ip̄o iniusto. De satisfactioe aut sciendū est q̄ nōle satisfactiois v̄timur. vno mō cōiter. alio mō specialiter. Satisfactio cōiter accepta est cōis oī solutioni rōnabili cuiuslibet obligatiōis ita q̄ re solutionē et redditiōē z solutionē et retributio nem cōdignas vocemus satisfactioes z sic non

intendimus hic de satisfactioe. Satisfactio autē specialiter dicta vel accepta distinguit⁹ contra p̄dictos actus. Et subdistinguit⁹ iterum q̄ aliqui satisfactio capif. put respicit obligationem p̄ncipalem z distinguit⁹ p̄p̄e p̄ra restitutionē. conueniētē q̄ v̄traq̄ respicit illatā iniuriā. Sed dist⁹ ferūt q̄ restitutio respicit iniuriā spoliatiū qua quis ad se p̄uertit rem alteri⁹ illo iniusto vel nolēte. Satisfactio autē respicit iniuriā illatam non spoliatiū sed corporis lesiū aut possessionē de structiā vel honozis z fame deprehiū z h̄mōi. Alio modo satisfactio accipit⁹ p̄p̄ie put respicit solum dāna expensas z interesse cōsequentiā ad obligationē p̄ncipalem ex peccato v̄l defectu obligati. quēcūq̄ fuerit illa obligatio z q̄ satisfactio accipit⁹ isto modo. tunc op̄z q̄ restitutio accipiat⁹ cōis q̄ p̄uofus. scz put respicit illatā iniuriā tam p̄p̄ie spoliatiū q̄ non p̄p̄ie spoliatiū. v̄l bi gfa. si comburas domū restituio erit q̄ reficiat⁹ nouam. si vulneres q̄ sanare facias. z q̄ v̄lras emēdandū erit p̄tinebit ad satisfactioē. Si q̄ lo quamur de satisfactioe v̄ltimo mō accepta. p̄p̄e scz respicit cōsequentiā ad obligationē p̄ncipalē: videtur q̄ magis sit soluendū obligationē p̄ncipalē q̄ de consequētijs ad ipsam satisfaciēdum. saltem v̄l in plurib⁹ siambo fieri nō possunt: q̄ ad p̄ncipalius ē magis et p̄ncipalius attendēdū. dico autē v̄l in plurib⁹: q̄ circūstantie p̄fēt aliquādo ordinē p̄mutare. Sed si satisfactio capiat⁹ p̄o ri modo: forte pōt dici q̄ citius est restituendū ceteris paribus q̄ satisfaciendū. p̄bi gfa. equū ablatum p̄us est restituendū q̄ p̄ equo occiso alterus reddendū. q̄ hoc modo satisfactio p̄p̄tionabiliter se h̄z ad restitutionē sicut redditio ad solutio nem. rei em̄ ablate oīs vere est nō qui habet: s̄ q̄ spoliatus est. q̄ vero equū interficit nichil h̄z cui⁹ alter sit dñs. ideo zc. Et (sicut dixi) oīm p̄dictorū ordo mutari pōt aliq̄ p̄pter diuersas z innumeras circūstantias: quas loco z tpe oportet cōbinare prudētē. Tertio dicendū est de p̄p̄tione donationis. mutationis. z retributionis adinuicē. Et dico statim q̄ ceteris parib⁹ potius est retribuiendū q̄ donādum vel mutandū: quia q̄b⁹ est donādum mutandū vel retribuendū est p̄p̄ter pariter amicis pariter p̄uofis z pariter indigentib⁹ retributio v̄ltra illud q̄ donatio vel mutatio significat cōnotat obligationē ex recepto bñficiō: sed ad q̄ faciendū magis obligamur: hoc magis est faciendū. dico etiā q̄ inter p̄fectos z p̄p̄p̄issime dictos amicos mutatio nō h̄z locū: s̄ solum donatio z retributio: q̄ mutatiōe nō cōi cant bona p̄fecte z simpliciter: amicorū aut p̄dictorū est oīa bona cōicare. bñlia p̄fecte simpliciter cōicare: cū talis amicus sit alter ip̄e. Si rē etiam neq̄ mutatio locū h̄z ad pauperes impotētes: q̄ neq̄ pecunia neq̄ possunt seruitio v̄l alio precio mēsurabiliter reddere imo diuites illis paupib⁹ debēt donare simplr z pauper debēt eis retribuere in ofonib⁹ reuerentijs aut reuerētijs. hoc ē p̄ se manifestū. sed in amicitia debili sicut est amicitia p̄pter v̄tile vel amicitia cōiunctioz cōfociorū consanguineorū cōp̄triorarū rōne vicinie societatis patrie vel consanguinitatis z h̄mōi locum

Diffinītiō satisfactiois p̄p̄ie dictas restitutionē

Tertio p̄clo de cōp̄tione mutationis z donationis

Correspondio

Dubitatio 8
soluendae et red-
dendae.Ad rationes in
oppositum.

Obiectio.

Solutio.

habet tamen mutatio quod donatio vel retributio. In quibus satis apparet quod aliqui magis est donandum aliqui magis mutuandum secundum diversitatem rerum commutandarum et personarum et amicitiarum et aliarum circumstantiarum. In rebus enim modici pretij turpe esset aliqui pactum apponere de reddendo ubi non esset tamen magis dare sine pacto: quod autem sit donandum vel mutuandum in talibus iudicio prudentis relinquendum est. De retributione autem comparata ad solutionem vel redditionem aliquid dubitauerunt an scilicet magis sit retribuendum donatori quam soluendum creditori vel reddendum mutuatori: ceteris paribus scilicet donatore creditori vel mutuatore eque indigentibus et eque privis existensibus. De hoc et aliis visum est quod magis sit retribuendum donatori quam soluendum creditori vel reddendum mutuatori: quod secundum maiorem obligationem magis est operandum: sed magis obligamur donatori: probatur quod maius beneficium magis nos obligat ceteris paribus: sed si quis mutuatur vel creditur michi decem libras et alter donat michi decem denarios facit multo maius beneficium quam mutuatur et creditur michi statim probatur quod licet res exterior quod est materia beneficij sit equalis in modum et actus interior non sunt equales: maior enim beneficium est donare. Propter quod rei officium transferri simpliciter in recipientem. Secundo quod donatio fit ex maiori amore vel affectione ad recipientem quam mutatio: sed hoc non est tenendum: quia tribuere idem est quod donare et retribuere idem quod redonare. redonare autem est donare: ideo retribuere est donare. sed dictum fuit prius quod positus est reddendum vel soluendum quam donandum et reddendum causa ad hoc est quod dicta fuit prius scilicet quod retribuere non est actus proprie pertinentis ad iustitiam sicut reddere et solvere: nam ille cui donatum est ad quem spectat retribuere facit est simpliciter officium rei: quod vero officium est retribui rei nulli iniustificat si eam retineat si ea neque donat neque redonat: sed forte illiberaliter inamicabiliter operans ingratus est. et forte ob hoc iudex cogit ad soluendum vel reddendum et non cogit ad retribuendum. Ad rationes in oppositum dicendum est quod indubitanter donans maiorem facit gratiam et maius beneficium: et ideo moraliter obligat magis et obligamur: sed simpliciter non magis et obligamur: quod alteri propter obligationem moralem obligamur legaliter. Et iterum concedendum est plane quod maius beneficium magis obligat ad amandum ad honorandum ad regatandum. sed non est necesse quod maius beneficium magis obligat ad dandum re suam quam minus beneficium ad reddendum alienam. Dicendum est etiam quod maius beneficium magis obligat ceteris paribus: sed cetera non sunt paria: quod recipiens donum nichil habet cuius donator sit officium et recipiens mutuatur habet rem cuius mutuatur est officium. Et si quis dicat quod predicta non valent ad probandum quod magis sit soluendum quam retribuendum quod si credis michi pecuniam: ego factus sum officium illius et nichil habeo cuius tu sis officium sicut et si fiat donatio. Solutio dico quod non est simile quod debitor habet rei officium in lege vel pacto obligatus ad relinquendum officium in credito transferendum certo termino: vel petente creditore: cum enim vendo tibi equum et credo ei pecuniam: ego constituo te domini equi non simpliciter: sed sub pacto quod talem pecuniam tali tempore

re michi solvas: ideo si pactum non teneas tu destitutus iuste habere rei domini: sic autem non erat de donatione: quia officium rei simpliciter et absolute transference habet in recipientem. Et per hoc etiam apparet quid de duplici donatione sit dicendum est enim quedam donatio pura sine intentione remunerationis que in perfecta amicitia et in perfecta indigentium compassione habet locum. Alia pro quasi mutua facta sub exteriori forma doni: sed in sub intentione remunerationis quod locum habet in amicitia propter delectabile vel utile. Quod ergo cui donator sit magis retribuendum? Et ego puto quod utriusque paribus scilicet eque indigentibus et eque privis existensibus: magis est retribuendum secundo donatori: qui scilicet donavit sub spe remunerationis posito quod non posset commode fieri utriusque retributio: quia talis donatio spiritum subintrat mutuationis secundum intentionem interioris: mutuatur autem magis est reddendum vel soluendum quam simpliciter donandum ut dictum fuit. Et ista ratio sic magis explanatur: cum verba non ad aliud inuenta sunt quam ad designandum mentis conceptus propter obligationem principaliter: sed solum significauit inquantum designat interioris obligationem mentalem: si autem possemus intentiones hominum intueri: leges precepissent secundum eas iudicia fieri et de verbis non curassent: cuius signum est quod illos propter non obligant qui sciunt non habere sufficientem discretionem ad formandum debite legales obligationes sicut essent pueri vel mania: verba etiam non obligant coactos: quod presumitur quod eorum obligationi propter mentalis non correspondet ergo mentaliter obligati sunt simpliciter obligati et ita secundum conscientiam tenentur agere in prope obligationis quod leges cogerent eos agere si obligatio esset verbis designata: vel si esset possibile mentes interiorum intueri: sed si intentiones donantis et recipientis secundum amicitiam propter utile essent verbis expresse: vel iudices possent eas intueri: leges cogerent ad solutionem vel redditionem: quod vere est mutatio vel creditum vel redditio creditiva secundum quam magis esset reddendum vel soluendum quam donandum: ut dictum fuit: ergo et cetera. Et datur tale exemplum: amicus vili amicitia dat amico frumentum: sub intentione rehendendi vinum tantum pretij vel muneris: et recipiens sub communi intentione recipit illud vinum: qui enim propter utile contraxit amicitiam non alia intentione debet recipere quam exigit illa amicitia: quia aliter ipse violaret amicitiam contractam et defraudaret amicum: sed si he intentiones proprias designentur: ut iudex de his habeat notitiam: ipse cogit ad soluendum tantum mutuatur vel creditum: ergo hoc expresse dicitur Aristoteles octavo libro loquens enim de amicitia propter utile dicit: potius autem retribui secundum dignitatem eorum qui passus est. Et quia forte posset aliquis dicere: quod licet daret sub intentione rehendendi: et sic per modum mutui: tamen recipiens volens cum illo contrahere honestam amicitiam recipit illud per modum puri doni. Contra hoc

Dubitatio

Dubitium.

Aliud dubium

obiicit Aristoteles dicens: nolentem enim amicum non faciendum: ut utique peccantem in principio et bene patientem a quo non oportuit: non enim ab amico neque propter ipsum hoc operante id est recipiens statim peccat a principio si tantum ab amico propter honestum et per modum puri doni recipiat ab illo qui non vult esse talis amicus: nec dare gratia recipiens sed gratia rehendendi defraudat enim dantem oportet ergo recipiendo intentionem intentioni dantis conformare. ideo concludit Aristoteles dicens: quemadmodum igitur in dictis beneficiis dissoluendum id est in moralibus obligationibus quod sola intentione sunt sine verbalis expressione beneficiatus tenet dissolvere: quemadmodum et in dictis id est quemadmodum in probo de signatis et expressis. Facta ergo comparatione actus predictorum ad invicem qui specie differre videntur: nunc quarto faciendum est comparatio eiusdem actus ad diversitatem personarum: verbi gratia contingit pure donare filio secundum paternam amicitiam: et amico propter secundum amicitiam virtuosam: et indigentem vicino vel extraneo secundum compassionem humanam. Quod ergo cui sit magis donandum si non est possibile cui libet simul donare vel etiam quem illos in periculo existentem oportet magis liberare: Si retineamus de retributione an scilicet amico vel patri vel extraneo benefactori oportet magis retribuere? De quibus primo dicendum est: quod si eque indigeant et eque sint boni filius amicus et vicinus minus est donandum vicino: quia in isto casu quicquid est in vicino ratione cuius sit dandum et idem est in filio et amico: et adhuc plus scilicet amicitia specialis: sed si filius et amicus non indigeant: magis est donandum vicino vel extraneo indigenti: quia frustra donaret non indigenti: Sed donamus quod filius et amicus indigeant minus tamen quam vicinus. Quid erit faciendum? dico quod si vicinus excederet indigere: filius autem vel amicus non nisi modicum indigeant: dandum est vicino imo et filius et amicus deberet illi dare: Si autem indigentia vicini sit minor in valde modico quam indigentia filij vel amici: dandum est filio vel amico: quantum autem et qualis sit excessus indigentie secundum quem declinandum sit hinc vel inde debet vniuersis quod propter discretione determinare secundum exigentiam circumstantiarum. In fine enim contingere possunt differentie: quas non est possibile vniuersali ratione apprehendere. Sed videtur est magis dandum filio vel amico propter mores vinculo sanguinis non communito. Respondendum est (ut puto) quod magis est dandum seu ministrandum filio vite necessaria: maxime ante usum rationis et prouidentie quam amico dandum quia pater (si potest) legaliter obligat est ad filium nutriendum: et ad hoc cogere inuitus dare ergo filio vite necessaria quasi non est donare propter: sed debet solvere. Sed postquam filius ad statum viri pervenerit: an magis est dandum filio vel amico? Respondetur quod ipsi eque indigentibus et ipsi eque privis existentibus: magis est donandum filio: quod si magis esset donandum amico extraneo in casu posito hoc solum esset ratione maioris amicitie: sed secundum eorum cursum et rectum iudicium rationis impossibile est patrem magis amare extraneum quam filium eque bonum: si ergo magis amat extraneum illa amicitia erit preter rationem: ideo secundum illam agere recta ratio

non diceretur. Concedendum est tamen quod amicus extraneus posset esse in tanto indigentior filio vel melior filio et prudentior bonorum suorum dispensator: vel etiam res donanda posset in tanto convenientior esse statui amici quam statui filij quod indubitanter magis esset donandum amico quam filio: et hoc etiam contingere posset alijs circumstantijs infinitis: quas considerandas relinquendum est industrie operantis. Et per hoc soluta est questio fieri consuevit: an scilicet in extrema necessitate sit magis subueniendus amico propter identitatem generis vel amico propter bonitatem moris: ad quam Gerardus respondet quod magis est subueniendus amico propter bonitatem moris: quod probat multipliciter: primo quod amicitia propter bonitatem moris claudit in se simul bonitatem delectationem et utilitatem octavo huius. Secundo quod claudit in se identitatem: quia amicus est alter ipse non homo huius. Tertio quod claudit in se equalitatem et similitudinem octavo huius. Quarto quod claudit in se pacem cum finem ea non fiant accusationes octavo et nono huius. Quinto quod claudit in se permanentiam et transmutabilitatem octavo huius. Ultimo quia illi est magis subueniendum qui simpliciter est melior et subuenienti melior et talis est amicus privus. Et hec omnia sunt vera ubi consanguineus: etiam si esset filius multum deficeret a bonitate illi: si tamen esset eque bonus et subueniens hoc sciret: magis esset subueniendus consanguineo. nec media gerardi oppositum concludunt. Si hoc consanguineus esset eque bonus et subueniens hoc ignoraret: non deberet magis ei subuenire: quod certum est tenendum et dimittendum incertum. Sed utrum patri vel filio sit magis dandum vel etiam subueniendum ipsis eque indigentibus vel non indigentibus et eque virtuosis existensibus. Dicendum est quod si non indigeant quantumvis ad supradictam intentionem magis est dandum filio quam patri: quia sic magis servatur ordo naturalis sicut enim filius in se succedit patri et non e converso: sic magis est rationabile quod succedat ei in possessione quam e converso: sicut patet generatio filij quasi se ipsum infundit in filium: filius autem non seipsum infundit in patrem: sed ex parte patris quasi elongans ab eo: ita rationabilius est ostentias patris infundi super filium recedendo a patre quam fieri e converso: et ob hoc leges ceteris institunt quod homini possidenti divitias morienti filius in illis divitijs potius in hereditate succedat quam pater. Item quod debemus magis amare et debemus magis dare: sed filium debemus magis amare quam patrem: ut dictum fuit in. vii. questione octavi huius: ergo et cetera. Sed tu respondet maior esse veram ceteris paribus: sed cetera non sunt paria: quia pater plurima bona receperim: saltem animo benivolentem retribuisse digno. propter quod saltem conclusio conceditur ubi tibi fuerint pater et filius pares in benefaciendo. Secundo dicam quod donum purum non est non indigentem retribuendum: nisi forte in servitio vel honoribus et reverentijs. ideo instantia non habet locum in proposito. Sed ubi pater tuus et filius tuus indigerent distinguendum est: quod si illa indigentia est extrema scilicet mortis illatus necio si ei non subueniat: vel ipsa non est mortis illatus. Si sit mortis illa

Aliud dubium

Evasio

Responsio.

stus descendit: quod magis subueniendū est filio ce-
teris paribus: quod patet primo quia filius est magis
amandus. Secundo quia casu posito: pluris vita et
eque bona saluat in salute filij quam in salute patris
cum sit verisimile patre citius debere mori natu-
raliter quam filium. Tercio quia esse et viuere patris
quodammodo saluat et continuat per esse et viuere
filij et non econuerso. pater etiam mortuus quodam
modo uiuit in filio bono: esse autem et viuere est oī-
bus eligibile et amabile ut dicitur nono huius. ergo
eligibilis est et naturalis saluare vitam filij quam
patris. Concedendū est itaque quod ubi pater tuus fece-
rit tibi plurima bona et animo benefactor: filius autem
nulla aut pauca tu magis debes declinare ad pa-
trem saluandū non quidem modū boni simplicitas
sed per modum retributionis: quia magis est retribuē-
dum quam donandū: ut dicitur fuit prius. Sic etiam
si pater sit bonus et filius prauus vel languidus:
vel si pater gerat reipublicā et ob hoc in tale mor-
tis periculum incidit vel propter alias disparas
circumstantias innumerabiles possibile est quod con-
uenientius sit patri subuenire. Si pater tuus et
filius tuus pariter indigeant: indigentia tamen non
mortis illius sed curabilis tui subuentione circū-
scripta: donandū est quod magis sit patri subuenien-
dū quam filio. Etiam posito quod filius tibi eque bene fe-
cerit sicut pater: quod filius robustior etiam potest fa-
cilis sustinere grauamina: et quod iunior existens sa-
nabilis est ab illis grauaminibus ob hoc est natu-
raliter quasi omnes magis copactum sentit patris
quam filij: imo propter idem in isto casu ma-
gis est succurrēdū patri quam filio: ut in causis vite
id est in calidis vestimentis et in nutrimentis et spe-
cialiter hoc est faciendū si talia nobis ministrare
sit. Et hoc intēdit Aristoteles bono huius dicens: videbitur
autem utroque nutrimento quidem parentibus oportere
maxime sufficere et debet et causis essendi me-
lius quā sibi ipsi in hoc sufficere. et Aristoteles notabili-
ter dicit sufficere: quod secundum rei veritatem magis acci-
piendū est sibi ad extremā necessitatē quam patri vel
filio donandū: sed habito necessario magis est do-
nandū patri in predictis ad sufficiētiam quam filio
vel sibi ipsi de retributione autem solet queri an ma-
gis sit retribuendū patri vel virtuoso benefactori
ad quod respondendū est quod recepto equali beneficio
ab utroque et ipsi existētib⁹ eque virtuosus: magis
retribuendū est patri: quia sicut est sibi magis do-
nandū ceteris rebus: ita redonandū vel retribuē-
dum consimilib⁹ rationibus: quod enim esset in alio quā
facienda esset retributio est in patre et vitra. Si
enim aliquid dicat quod forte alteri est magis retribu-
endū ratione contracte amicitie hoc nichil pdest:
quia secundum rectā rationē non est magis amandum
extraneū quam patrem: eque bonū et si extraneus de-
facto magis amet: hoc est amicitia contra rationem.
propter quā ratio non diceret esse faciendū: sed eā
dimittendū. Concedendū est tamen sicut in pcedē-
tibus: quod si extraneus amicus multo maiora benefi-
cia fecerit vel benefecerit et meliori intentione quam
pater: vel quod benefactor extraneus multo magis in-
digeat quam pater: vel sit melior virtuosior et politior for-
te sit magis necessarius: et sic de alijs naturalib⁹
circumstantijs: tunc possibile est quod magis sit declina-

dum ad retribuendū extraneo benefactori et de hoc
gerardus mouet talem questionē. Utrum filius cum
sui periculo teneat magis liberare patrem ab ini-
miciis qui quidem pater ipsum genuit nutrit et docuit
quam alium qui eum in simili casu liberauit et arguit
quod sic: tū quia pater plura bona dedit filio scilicet esse
viuere et disciplinā. Tum quia filius est sicut pars pa-
tris et pars magis tenet totū quam aliquid extraneū: tū
quia filius est res patris: tum quia nūquam potest suffici-
enter patri retribuere: tum quia pater magis diligit
eum. Gerardus tamen dicit oppositū: quia benefi-
cia ubi dicitur naturaliter accepta sunt tanquam equa-
lia ab illo et a patre: et formaliter sunt ab illo mul-
to maiora quam a patre: dicit ergo quod equalia sunt mate-
rialiter accepta sicut equalia de eodem se creare et te-
nere conferuare: quod enim pater dedit hoc li-
berator seruauit: imo melius videtur triginta an-
nis fore in statu perfecto quod mihi contulit libera-
tor: quam triginta annis fuisse tam in infantia quam in
statu non perfecto quod pater dedit. Dicit autem quod bene-
ficiū liberatoris quāntū ad formale multo excedit
beneficiū patris: primo quia laudabilius: secundo quia dif-
ficilius: tertio quia liberalius: quarto quia fortius:
quinto quia magis voluntariū. Sexto quia benefi-
ciato magis gaudiosum. Dico primo quia laudabilis
us rariū est laudabile secundo huius. huius autem benefi-
ciū liberatoris est valde rariū: beneficiū patris
communissimū quia conuenit et bestiis: dico etiam dif-
ficilius: quia facile est et delectabile generare: dico
autem liberalius: quia pater non generat gratia genitrix
sed gratia sui ut si uel in genito: liberator autem
liberat propter virtutē et gratia liberati: dico vero for-
tius quia aggrediēdo terribile et expectādo per-
iculum: dico autem magis voluntariū: quia ex electio-
ne pater autem plerumque opatur ad generationē fili-
ij ex concupiscentia: dico ultimo beneficiato magis
gaudiosum: non enim gaudet infans in sui genitricē
sed a matre natus confestim plorans vocem luctus
emittit: huius tamen non obstantibus credo probabile
esse quod in casu posito magis oporteat patri libera-
re eque bonū alteri existētib⁹: quia si quicquid pater de-
dit iste seruauit: tamen per plurimas actus virtuo-
sis opatus est in filium: iste autem solo actu et si ille
semel: pater multiplicatis vicibus hoc fecit pater
do nutrimentū quotidie sine quo ille non durasset
et si ille liberauit corp⁹ illi⁹ a morte temporalis: pater
per doctrinā liberauit animam a morte eterna et
cōi morte pater si affuisset non minus exposuisset se
ad liberandū filium quam ille fecit. Sed de patre non
bono qui non dixerit filium studio et amore paterno
bene concedere que nunc a gerardo recitata fue-
runt: dicā ergo sicut Aristoteles quod non est simpliciter et vitra
dicendū: nec etiā sufficiētibus distinctionibus deter-
minandū ut magis oporteat patri subuenire quam
alteri benefactori: circūstātie enim infinitē variare
possent hinc inde quoniam. Rōnes oēs possunt
per predicta dissolui si quis diligenter attendat.

Meritur quarto: utrum homo debeat
se habere ad amicum quodammodo ad se-
ipsum. Arguit quod non: quod ad amicum
habet amicitia sed ad se non habet ami-
ciciā: ergo et minor pars: quia circa
eandem et in eis dē est amicitia et iustitiam octauo huius.

Ad gerardū.

Rōnes gerar-
di quod sit magis
retribuendū
liberatori a
morte quam pateri.Ad. iiii.
Arg. primo.

Secundo

Tercio.

Quarto

Tres opinio-
nes quod repro-
bat tunc de a-
micitia.reprobatio se-
cunde opinio-
nis.Reprobatio
tunc opinio-
nis.

Oppositum.

sed ad seipsum non est iustitia. ut apparet in quinto.
Item amici ad amicum est beneficia tribuere et
retribuere: sed nullus sibi tribuit beneficia vel re-
tribuit. et minor pars ponit Seneca quarto de be-
ficijs et eā probat sic: quodammodo videtur sic dare a
licet a se dimittere est: id autem aliqd a se non dimittit
daret: quod sibi daret. Item quod datur quod datur et nullū
datur quod habet: quod datur sibi nihil datur. Item tulli⁹
in libro de amicitia reprobat opiniones concordantes
in hoc quod habere se habere ad amicum quod ad
modū ad seipsum: et dicit sic: plura dicit aut sunt qui
sunt in amicitia fines: et quā terminū diligendi: de
quibus tres video sententias ferri: quarū nullam
probendam et eodem modo erga amicum affectū
simus quo erga nosmetipsos. Alteram ut nostra
in amicos beniuolentia illorum erga nos beniuo-
lentie pariter equaliterque respondeat. Tertiam ut
quanti quisque seipsum facit: tanti fiat ab amicis.
Hanc tū sententiā nulli priorum assensum: hec
sunt verba tulli⁹. Et reprobando primam senten-
tiam tulli⁹ sic dicit: nec enim prima haec est ut quem
admodum in se quisque sit in amicum sit auitus: quod
multa enim sunt quod nostri causa nūquam faceremus
facimus causa amicorum: precari ab indigno sup-
plicari: tamen acerbius in aliquem inueni insecu-
rius vehementius. que in nostris rebus non satis
honeste in amicorum sunt honestissime et indubi-
tante licet sunt nobis ac honesta de amicis mul-
ta verba promittentia: que de nobis pro specie
habent et modū iactantiae: multe que res sunt in
quibus de suis commodis viri boni multa detra-
hant detrahens patitur ut his amici possint. Item ipsi
fruantur. Et Aristoteles in isto non bene ostendit quod
vir bonus aliter ad se se habet et aliter ad amicum:
propter id ad amicum pecunias et honores et principa-
tus ut sibi ipsi bonū futuris accipiat. Reprobando
autem secundam sententiā tulli⁹ sic dicit. Altera senten-
tia est que definit amicitiam paribus officijs ac vo-
luntatibus: hoc quod est minus equum et rectius ad
calculos vocare amicitia ut par sit ratio accepto-
rum et datorum diuitorum mihi et affluentior videtur
esse vera amicitia nec obseruare restricte ne plus
reddat quam acceperit: neque enim est verendum nec quod
excidat: aut ne quid in terram defluat: aut ne plus
equo quid in amicitia congeratur. Et idem appa-
ret per Aristotelem. quarto huius: nam liberalitas ma-
xime locum habet in amicitia: liberalis autem est (ut
dicit Aristoteles) vehementer superabundare in dante
ut derelicti sibi ipsi minora: et cum amici sit benefice-
re: non est ipsius beneficiari facilliter: ut exprimit
Aristoteles quarto huius. Ex quibus omnibus ap-
paret quod aliter se habet ad amicum et ad se: vult enim
plus dare amico quam sibi: et amicum plus reci-
pere quam ipsum. Reprobando tertiam sententiā
tulli⁹ dicit: seruus pro ille finis deterrimus est et
quā quisque seipsum facit: tanti fiat ab amicis sepe
enim in quibusdam aut animus obiectus est aut
spes amplificandae fortunae fractior: non est igitur
iustitia dicit: seruus pro ille finis deterrimus est et
enim efficeret ut amici tacentem animū exciteret:
ducatur in spem cogitationemque meliores. Oppo-
sitū dicit Aristoteles ad amicum autem habere quod ad
modū ad seipsum: est enim amicus alius ipse. Et p-

batur. quia illi adinuicē se habent sicut ad seipsum
quorum est vno omnium rerum consiliorum et vo-
luntatum: sed tullius dicit: his igitur finibus ut
dū arbitror ut cum emendati mores amicorum sint: tū
sit iter eos oīum rerum plurius voluntatū sine ulla ex-
ceptione cōmunitas. Et Seneca epistola tertia ad
lucillum: si aliquē amicum existimes: cui non tan-
tūdem credis quāntū tibi vehementer erras: et non
satis nosti vim vere amicitie. cum amico omnia cu-
ras: omnes cogitationes tuas misce et cetera. Item
epistola quadagesima octaua: non sum amicus nisi
si quicquid agitur ad te pertinet meum est: con-
fortum rerū oīs inter nos facit amicitia: nec scōi
quod singulis est nec aduersari cōe diuis. Item
dubitāter ponendū est quod forte et platone existētib⁹
amicis non secundum oīa et omnibus modis fortes se
habet ad platone quodammodo ad seipsum: quod fortes
idem est in natura sibi ipsi: non platoni: fortes for-
te loquitur ad platone: non ad se loquitur de plato-
ne: non de se fortes videt platone et audit seipsum
neque videt neque audit: fortes forte de platone sano
et bene operante gaudet: de propria infirmitate
tristatur: et sic de alijs infinitis modis dū rebus
Aristoteles mihi videtur quod quāntū ad substantiā aicit
quod est prius quodam moralis specialis ut apparuit
in secunda et in tertia quōne octaua: homo non se
habet ad seipsum quodammodo ad amicum: non ei ad
seipsum habet talē finem quod probat quia: prout dicitur
minutū fuit in loco predicto illa prius non erat mo-
deratus omnis amoris vel odij: sed amoris vel
odij ad eam personam illius gratia: talem autē
amorē non habet homo ad seipsum: cum sit vir
tualiter communis passio omnibus aut pluribus
passionibus circa quas sunt diuersi finis: amo-
re enim quod habeo ad meipsum timeo morē et picula
nunc in assumendo mihi carnales delectationes:
contergo mihi pecunias: et retineo vel liberali-
ter vel aliquā iniuste: volo mihi honores impendē-
trascor de mei pulchritudine: et sic de alijs: cum
nulla virtus una specialis sit talis passionis: primum
moderata tamen obiecti: propter: sequitur quod habet ad se
ipsum talē finem non habet. Et Seneca in epistola
magna ad lucillum bene declarat quod amor ad se-
ipsum ducit ad omnia genera vicioꝝ dicens: illud
precipue impedit quod cito nobis placemus: si iueni-
mus qui nos bonos viros dicat: quod prudentes qui
sanctos igitur scimus non sumus modica laudatione
pleni: quicquid in nos adulatio sine pudore pget:
sit tamen debet perpendimus optimos nos esse sa-
pientissimosque affirmantibus assentimus: cum scia-
mus illos multa mentiri: adeo quod indulgem⁹ no-
bis ut laudari velimus in id cui contraria tū ma-
xime facimus: mirissimum ille se in ipsis suppli-
cis audit: in rapinis liberalissimus: et in ebrietati-
bus ac libidibus parissimus. sequitur haec ut id
mutari nolimus quia nos optimos esse credimus.
Apparet ergo quod ille non est amor quem speciali-
ter modificat illa virtus amicitie de qua tractaba-
tur in secunda questione et in tertia octaua. Item
dū est ergo quod homo duplicem potest habere a-
morem ad seipsum: vnum sensuale quo quis fecit
dū impetū singulari passioni si non ordinēt rōe
sibi assumit pro posse omne apparens: vtile vel
h. i.

Secundo

Decisio

**Elisamozad
seipsum**

delectabile: et iste amor inordinate excedens amo-
rem dei et proximi extinguit: vt ad nullum alium
sit amicitia vel contractus nisi ppter vtile propri-
um aut pprium delectabile: et iste amor corrigi-
et ordinatur per prudentiā et singulas putes mo-
rales et principaliter per principales: puta per
temperantiā/per fortitudinē/per iustitiā/ deinde p
liberalitatē magnanimitatē/ mansuetudinem et p
alias consequentes nec oportet si iste amor qui est
ad seipsum extinguit vel modificatur per iustitiā
et amicitiam cū alijs pñtibus: q̄ propter hoc ius-
titiā vel amicitia debeat dici proprie ad seipsum
iste enim amor non extinguitur vel modificatur
a iustitiā tanq̄ pprium obiectū iustitiē in genere
passionū: sed per hoc q̄ iste amor cū passionibus
fundat in appetitu sensitivo: et est pñcipiū rebel-
lionis eius ad rationē: hec autē rebellio et p pñs il-
le amor extinguitur per consuetudinem opandi
scdm rationē: quod sit scdm omnem virtutem mo-
ralem. ¶ Alii amorē h̄y homo ad seipm factum in
voluntate per pñtitudinē insequendi ordinem re-
cte rationis. Iste amor volūmus nobis non ap-
parens vtile vel delectabile: sed verum bonus vir-
tutis. Iste amor respūmus sensualia laboram⁹
pro vicinis pro amicis pro communi vtilitate: vt
nobis acquiramus bonum rationis. Et credo: q̄
isto amore corrigitur et ordinatur amor pñs vir-
tute: quam voluntas habet super appetitum sen-
situum: et iste amor nec est aliqua virtus specialis
nec obiectum speciale alicuius virtutis sed ē effe-
ctus quidam communis consequens ad pruden-
tiam et oēm virtutem moralem. Ex his apparet:
q̄ homo non h̄y ad seipm amicitiam illam que est
pñs specialis de qua tractabatur in secunda q̄
ne octauū et in tertia. Iterum si amicitia capitur
illo modo propiusime quomodo de ea maxime i-
tendit Aristote. in isto nono et in octauo: constat q̄
homo nō habet ad seipm amicitiam: q̄ amicitia
sic accepta requirit readmationem: vt apparet i
octauo eiusdem aut ad seipm: saltem scdm idē nō
est amatio et redamatio proprie: quia pñs loquendo
amatio aliq̄ nō ē redamatio nisi in respectu alte-
rius amationis. Sed constat q̄ non est alia et alia
amatio qua homo amat se et qua amatur a se. et
go non est ibi proprie amatio et redamatio dixi au-
tem secundum idē: q̄ in hōie pñsofo cōcedi poss-
set amatio et redamatio scdm diuersas eius ptes
pars enī rōalis amat sensualē/ regit colit et ordiat
sicut bonus domin⁹ subdituz et pars sensualis re-
damat rōalē sicut subditus bñ ordinatus obtem-
perat et obedit ei et militat. Sed sciendum est q̄ ad
veram et propriē dictam amicitia quidam effect⁹
sequitur in ordīe ad amicum. ex quo etiam vlt cō-
similibus virtus amicitie generat et saluat et exte-
rius innotescit: puta beniuolētia beneficētia et
concordia. vñ quātū ad beniuolētiā bñficiētiā et
secūdo rhetorice sit itaq̄ amare velle alicui qui
putat bona illius gsa: sed non sui et secūdo posse
actuū nō ē: quātū pñs ad concordia et ibidē amī-
cum necesse ēt agaudētiē bonis et p̄dolenētiē tristi-
bus non pñt aliquid alterum: sed ppter illum.
Iterum octauo hui⁹ quātū ad beniuolētiā dicit
sic: amico autē sunt oportere velle bona illius gsa

quantū sibi ad beneficentiā dī sic: qui enim pphētū
tem amici existunt: bene operari adiuvantem prom-
pti sunt. sed q̄ntū ad concordia dī sic: nihil em sic
est amicoꝝ vt consuere conuerfari aut adiuvicē
non est non delectabiles exsistentes neq; gauden-
tes eis dem? Iterum in nōno huius quantū ad be-
niuolentiā z bñficentiā dī sic: ponunt enim amicū
volentē et opantē bona vel apparet illius gra-
tiam quātū ad pcordia dicitur ibidem: ponūt autē e-
micū puiuentē et eadē eligentē vel condolentem z
gaudentē amico. ¶ Dicā ergo pmo scdm Arz. q
illi idē tres effectus siue consimiles i hoīe bono
ordine ad seipm consequitur amorem illum quez
ipse habet ad seipm. ¶ Secundo dicam q in hoīe
malo in ordine ad seipm tales effectus non cō-
sequitur illū amorē quez ipse habet ad seipm: imo
potius effectus contrarij. Prima sic declarat pmi
mo qdem homo bonus habet ad seipm beniuo-
lentiā qz sp vult seipm viuere et saluari i bono fū-
tis: non enim vult sibi ppi bona ficta: bona circū-
pugnabilia nisi inquātū ordinantur in bonū fū-
tis: sed vult sibi ppi vera bona virtutis. vñ dī nōno
huius. vir bonus psciāt pecunias et honores z
taliter circūpugnabilia bona pcurās sibi ppi bonū
simpliciter manifestum est: qz ipse illa vera bona
vult sibi ppi et ipsius gratia: quia gratia intellect⁹
seu partis rationalis. quod ipse maxime vt dicit
Aristo. secundo vero manifestum est qz homo bo-
nus ad seipm maxie habet beneficentiā: qz tota vie
in omni sua operatione bene agendo et bono ani-
mo tribuit sibi ppi maxima bona: quia operatur
virtutum in qbus consistit humana felicitas vt diceba-
tur in primo. Tercio similiter apparet qz homo bo-
nus ad seipm maximā habet pcordiam. pmo q-
dem hoc apparet quātū ad interiores effectus. nā
sic dictum fuit in qua q̄stione septimi libri et in
enuntiata primi appetitus sensitivus in hoīe vir-
tuoso obedit rōni perfecte id sicut dicit hic Arist-
te consentit sibi ppi et eadem appetit scdm oēs as-
simas. i. scdm appetitū sensitiuū z scdm intellectu-
um: nec ille illi discordat. Sic ergo scz homo vir-
tuosus condoleat z delectat maxime sibi ppi omni-
nī appetitui i ipso est idē z triste z delectabile: et
d alio alijs. Scdo dicta pcordia i hoīe bono appa-
ret et pdelectabili pscitu ipi⁹ ad seipm: tūc ei hō-
bi ppi puiuere dī qñ ppā suā psciām z pphas opa-
ones scrupulat ppter pteritas z futuras vñ qñ a-
u i theoreticis speculat. sed hec olasii hōi bono
clia z delectabilia qz (sicut dicit Arz.) opatorū
ei delectabiles memoret futurorū spes. bone ta-
s aut delectabiles. Et theoreticis autem m-
undat mente ergo talis pōt sibi maxime z vele-
abilissime conuiuere. Ideo Seneca dicit fecida
ta ad lucillum pimum argumētum composite
entis existimo posse consistere z feci morari.
Scda pclusio pus posita declarat etiā faciliē
pba nō qden prauus ad seipm non habet beniuolē-
con uiuere enī illa sibi que iudiciū rationis peruer-
rit: que bonum. virtutis non compatiunt: z ta-
sūt i ipis valde male: volunt prauū talis p que
s odiuntur: z aliqui non potentes obtinere qui
detest desperat fugisti viuere z intermiti seip-
. vi bene dicit Arist. ergo prauū sunt valde ma-

priz pčlufio

Secunde

**probato scò
conclusionis**

libi sibi. Secundo propterea non habet ad se
 ipsos beneficentiam: quanto enim alia principalior est
 corpore et preciosior: tanto peiora facit qui derurpat
 animam et inficit quod qui corpus: propterea autem propuas
 animas malicijs et operibus distortis inflicunt: er
 go ipsi maxime sibi mala faciunt. Tertio malis
 libi discordant: illi enim sunt in quibus pars
 sensualis aduersatur et obuiat: rationaliter quidem
 concupiscunt: altera autem nolunt ut dicit Aristoteles
 neque gaudent neque condolent sibi libi: contendit
 enim ipso animam: et hoc quidem propter maliciam
 dolet recedens a quibusdam: hoc autem delectatur et
 hoc quidem huc: hoc autem illuc tradit quemadmodum di
 screpat: et si non esset possibile simul delectari tri
 stari: non post prauum tristatur: quoniam delectatur
 est et non utique volebat delectabilia hec fieri ipsi pe
 nitentia itaque prauum replent. Apparet etiam quod ipsi
 non possunt sibi libi delectabiliter conuiuere quod
 spectat ad concordiam: recordantur enim multo
 rum et difficilium: et talia altera multa sperant
 secundum se ipsos entes: vnde bene dicit Aristoteles: cum alie
 ris autem entes obliuiscuntur: querunt itaque mali quibus
 promouentur se ipsos autem fugiunt: non enim vis
 detur prauum ad seipsum amicaliter disponi: propterea
 nihil habere amabilem. Et propter hoc Seneca dicit
 epistola an merito ad luciliu nisi sapienti sua non
 placent: omnia stultitia laborat fastidio sui. Sed
 forte diceret alius quod hec discordia licet sit leon
 tentibus et incontinentibus: ut apparuit in septimo
 tamen non est in totaliter deprauatis: in quibus ap
 petitus sensitivus ex toto trahit ad se intellectiuum
 et ita corrumpit principia practica et iudicium ra
 tionis: ut ratio nihil dicat nisi ad quod sensualis
 appetitus inclinatur: talis ergo idem appetit: se
 cum cum omnem animam et concordat sibi libi. Et est impe
 nitentius sicut homo bonus. Ad hoc respondendum est
 primo quod impossibile est potius in ratione corru
 pta esse omnia principia practica ideo necesse est
 aliqui penitudinem accidere et discordiam: secundo si
 cui falsa adiuncta dissonant: sic et praua propter quod pra
 uorum appetitus est ad impossibilia: verbi gratia pra
 uum ardet super diuitias habendas et honores et
 carnales delectiones quorum vnum alteri contra
 riatur: et ita appetitus non solum alius sed vnde et idem
 sibi libi quasi continue discordat: et trahitur modo huc
 modo et illuc: non potens obtinere desideria semper
 est in penitudine et tristitia. Tertio delectiones
 prauorum cito deficient: immo vertuntur in tristitia
 nem per excessum versus delectabiliu et sic sequitur
 penitudo: nam gulosus tristatur si cibo careat delica
 to: et cum ventrem repleuerit iteque summe tristatur quod
 amplius comedere non potest: quod iam sua transi
 tit delectatio: iterum quantum dolor consequitur ex
 machi grauiamine et ardore: ex fumis ascendentibus
 facientibus caput dolere et superfluitantibus gut
 tur obstruentibus et tales ergo semper replent sunt
 tristitia et dolore. Et ipse Seneca in epistola. Sic
 est: ad luciliu bene declarat quod prauum hominem con
 uictus ad seipsum est malus et periculosus: dicens
 nemo est: ex impudentibus qui relinquit sibi de
 beat: tunc mala consilia agitant: tunc autem alijs
 aut ipsi futura pericula struunt: tunc cupiditates
 improprias ordinant: tunc quicquid aut metus aut

pudore celabat animus exponit. tunc audaciam acuit/libidinem irritat / iracundiam infligat dens- q3 quod vnum solitudo habet commodum : nihil vili: pmittere: nō timere iudicē: perijit stultus. tpe se pdu. Et ex predictis duabus conclusionibus potest directe responderi ad ppositam questio- nē. ¶ Dicēdū est enim q3 homo bon⁹ se habet ad seipsum sicut amicus ad amicum : non quantum ad oīa s3 quantum ad tres predictos affectus am- icitiae in alijs aut nō ita se habet sicut dictū est: et quilibet se debet habere ⁊ ad seipsum et ad alt- um sicut bon⁹ homo se habet nā (sicut dicit Ar-.) videtur enim mensurare vnicuiq3 p se ⁊ studiosus esse. ¶ Ideo simplr concedendum est q3 homo de- beat se habere ad amicū quemadmodum ad seip- sū et ad seipsum quemadmodum ad amicum. Et ad huc non debet intelligi. q3 quātū ad tria predicta homo ad se et ad amicū se debeat habere omnino eodēmodo sc3 secundū eundem gradum. vir enī virtuosus maiori affectu vult sibi pī bonum q3 a mico: bonas enī sibi pī tribuit summū bonū q3 opus pīuosum q3 nō pōt aīco tribuere nisi forte pīualione vel aliquo tali modo. sicut minister : a nobis enī ipīs elicim⁹ opus pīuris vel malicie : et ob hoc bñ dictum est: q3 caritas est ordinata. prius enim ⁊ magis est ad seipm q3 ad primū vel aīcū. ¶ Ad rationes respondendum est : facili⁹. Ad primam concedendum est q3 homo ad seipm non habet amicū iam ppe dictam: sed amorē habet ad seipm quē amorē dicit tres effectus potius cō- sequuntur q3 ppe dictā amicitiam. ¶ Ad aliā dī cēdū ē q3 homo sibi pī potest dare : et dat de facto maxima beneficia vel maxima maleficia quia vir- tutes vel malicias et opera eorum. nec est vnuer- saliter verum q3 dare sit a se aliquid omittere : deus enim omnia dat ⁊ idē nihil minus habet nec doctor scientiam infundens in discipulū amittit suam: neq3 opz eum qui dat habere in se formali- ter illud quod dat: sed sufficit q3 actiue et pīualit. ¶ Auctoritates talis arguunt bene q3 non oīo eodemmodo quantum ad oīa habendum est se ad se et ad amicum: sed nō reprobant quin oporteat ita se habere ad se sicut ad amicū quātū ad predi- cta tria. dico sicut positūe. non comparatiue: q3 optz magis ad se habere: sicut fuit dictum. Et sic est finis questionis.

Querit quomodo benignolentia sit virtus
 et id est quod potest de concordia et de benefi-
 centia. Arguitur primo quod benignolentia
 sit virtus: quia amicitia est virtus et or-
 cebat in ea quod bene occurrat sed benivolentia
 probatur auctoritate. Arguitur in octa-
 vo dicitur expresse benignolentiam in con-
 cunctis esse. Et confirmatur per locum
 si enim est de per se quod amicus bene vult
 inicitia esse benignolentiam ad amicum
 autem arguitur: quod sit virtus quia
 ad nihil aliud magis intendunt quam ad
 operam virtutum. Ista propositio pa-
 ratur ubi dicit Aristoteles, precepit autem
 opera facere et querere et quod mansueti.
 et secundum alias virtutes et mali-
 ciam videns hoc autem prohibet. Et
 la. ii.

Tráfico pñci-
pal ad qñez

Addressation

Ad secundam

ad suctorita
testulij

questione:

Conf.

q̄ bñfcentia
fuit virtus.

Secundo

oppositum

g:pcordlanō
sit virtus

¶ beneficētia
non sit virtus

Confir.

Ömer notabile

differūt bñ velle & bonū vellevēl etiā bonū facere
 & bñfacere sic orūt beniuolētia & boniuolētia vel
 etiā bonificētia & bñificētia. quō aut differāt dictū
 fuit i de ciā qñe octau. & i scōo libro. ex qb⁹
 locus appere pōt: q̄ i3 boniuolētia & bonificētia pos
 sit esse p̄ rectū iudiciū rōis z3 bonos mores: tñ be
 niuolētia & bñificētia neq̄. ¶ Secundo sciendū
 est: q̄ tā beniuolētia q̄ bñificētia pñt capi p̄ actib⁹
 q̄bus forāmr̄ alicui bñ. volum⁹ vel bñfacim⁹: vt
 pñt capi p̄ habitib⁹ q̄b⁹ determināte inclīnamur ad
 beniuolēdiū alicui vel bñfariēdiū. Si q̄ capiāmr̄ p̄ o
 ctis actib⁹: idubitant p̄cedēdiū est: q̄ nō sñt p̄tutes
 q̄. p̄tutes sunt hīr⁹ p̄māsiui: illi aut nō sñt habit⁹
 & cito p̄rāseūt. p̄cedēdiū est etiā q̄ nec est nēce illos
 actus esse scōm aliq̄s p̄tutes. q̄ voluntas p̄pter
 eius libertatē etiā iniretta malicijs potest bene
 velle et bene agere: licet hoc sit difficile et raro cō
 contingat. Sed tñ dicēdiū est: q̄ illi actus nunq̄ p̄
 cedant ex maliciā: sicut em̄ scō3 p̄tutē nō est possi
 bile nisi bñ velle & bñfacere: sic scōm maliciā nō
 potest q̄ nisi male velle & male facere. si q̄ malus bñ
 velit vel bñfaciat: hoc nō est scōm maliciā sed se
 cundū simplicē voluntatē ratione sue libertatis.
 Si vero beniuolentia & beneficentia capiantur pro
 habitibus in ip̄a voluntate vel in potentia anime
 firmatis determinate inclinantibus potentiam ad
 beneuolendū et benefaciendū. ponendum est p̄io
 q̄ ip̄e non inueniuntur in malis qñ habit⁹ tales
 firmi necesse est q̄ generentur et confirmantur ex
 operibus multiplicatis sibi conuenientibus cum
 absentia oppositarū op̄ationū vt apparuit i scōo
 libro. sed de hominibus viciosis actus beniuolen
 ti et benefaciendi non fuerunt multiplicati. ymo
 potius oppositi. mali em̄ scōm quod dictum fuit i
 ita questione neq̄ bene volunt neq̄ benefaciūt
 bñp̄is: nedum alijs videtur etiā mihi dicēdu3
 si beniuolētia & beneficentia p̄tialibus hñtib⁹
 accipiantur communiter: ita q̄ omnis habitus
 determinate inclīnans ad beneuolendum dica
 tur beniuolentia et omnis determinate inclīnans
 ad benefaciendum dicatur beneficentia: sic indu
 ctanter omnes virtutes morales de quibus p̄ris
 palr determinatū est in precedentibus debēt oī
 & beniuolētie & beneficētie: q̄ oīs talis vir⁹
 circa pp̄a materiā determinat & inclīnat ad bñuolē
 tiā ad recte eligēdiū. & p̄ oīs ac bñ & recte agēdu3
 in p̄ioribus libris dictū fuit. ¶ 2o Arist. descri
 pt gñāl p̄tutē p̄mor̄ rhetorice dicit q̄ virtus est
 tentia bñfactiua multorū & magnorū et oīm cir
 omnia. Et capit potētiā p̄ habitu. ¶ Sed sciē
 m est: q̄ beniuolētia & beneficētia qñ p̄p̄e sumū
 restringunt ad illos act⁹ vel hñr⁹ qui sūt ad p̄r
 tā aliquā ip̄i⁹ ḡra: ita q̄ non a quocūq̄ bñ velle
 atur beniuolentia: sed solū a bñ velle alteri per
 se: ip̄i⁹ ḡra: nec a q̄buscūq̄ bñfacere dicat bñf
 ia: sed solū ad bñfacere alteri p̄sone. ip̄ius ḡra.
 tunc beniuolētia & beneficentia restringunt ad
 teriā circa quā versat p̄ius amicitie. de q̄ tra
 batur i scōda qñe octau. z istomō determinat
 est in isto nono. Si q̄ beniuolentia & beneficen
 tiā p̄p̄e capiantur et p̄ habitibus et amicitia p̄
 Time accepta ponat supponere p̄ hitu appella
 oactū: mō q̄ determinatū fuit i scōa questione

scdz notable

qd bñfcentie
proprie

Conclusio

octau: dicēdū est q̄ oīs amicitia est beniuolētia et
beneficētia: sed nō convertitur. Prima pars hu
ius conclusionis probatur quia sine dubio aicitia
sic ppe accepta iicitat et determinat ad bñuolēdū
benefaciēdū amico ipsius gratia sed oīs habitus
talis ē: beniuolentia et beneficētia: et hoc appa
ret per quid nominis secundum predicta. Secun
da uero pars secunde conclusionis. facilliter ap
paret quia uirtus amicitie p̄muniter accepta mō q̄
eam vocabamus. b. in secunda questione octau: in
clinat et determinat ad beneuolendū omni bono
homini: etiam ipsius gratia scito q̄ sit bonus tad
bñficiendū et subueniendū ei si posius fuerit
in necessitatis articulo vel si indiguerit et nobis
fuerit opportunū hoc facere scdm nram facul
tatē. imo et extraneis per ppassionē sic el paupibz
damus elemosinas: infirmos uisitam⁹ et alia ex
erceamus opera caritatis: hoc tñ non sic intelligo:
q̄ solū personarū illaz grā hoc faciamus imo p̄
mō et principalissime dei grā. Secundo grā nostrā
ut nobis ide bonū p̄tutis acq̄ram⁹: sed sic illarū
p̄sonaz grā q̄ nulli nisi illis p̄sonis iudicm⁹ inde
lucruū i bonis exterioribz vel p̄modis ipalibz. Et
his b̄p̄et q̄ i nobis erit beniuolentia et bñficiē
tia ad p̄dictos. 13. p̄p̄issime dicta aicitia et p̄p̄is aicitia
ppe dicta carerem⁹. nō q̄ oīs beniuolētia vel
bñficiētia ē aicitia dicta p̄p̄issime. Et si ego opinor
q̄ beniuolentia ppe dicta sit p̄tus si capiat p̄ ha
bitu firmo et p̄simuliter intelligo de beneficētia
quia omni habitus firmus inclinat ad mediu
rōnis inter excessū p̄auū et defectū uituperabi
lem est uirtus ut apparuit in secūdo libro: sed be
niuolentia et beneficētia esset talis habitus: q̄
probatur: quia bene uelle et benefacere est secūdū
rectā rationē et ut oīe bene. licet non sit ita de
bonum uelle uel facere. Item bene uelle alteri has
bet excessum uituperabile scz uelle et maiores di
uitias p̄cipat⁹ aut p̄laturas q̄ exigeret su⁹ itat⁹
et sua discretio: et nō dico q̄ ille excessus sit bene
uelle: sed bona uelle. bene enim uelle est semper
medium cōsonum rationi: dico etiam q̄ respectu
ipsius bene uelle est dare defectum uituperabilem
scilicet uirtuosis uiris uel uicinis bonis nulla bo
na uelle: et ita de benefacere dicere: excess⁹ ē et ēēt
plura et alia dare persone q̄ deceret statum uel
quando et ubi non exp̄dierit. defectus autem ēēt
nullis uicinis aut miserabilibus personis subue
niri: et cetera. Et si q̄rā q̄ effz talis uirtus: res
ponderem q̄ illa effz uirtus quam uocaui. b. in
secūda q̄stione octau: que se hēbat ad aicitiam. p̄
p̄ie dictam si uirtutem in modo ad suam partē.
nisi q̄ hec nota contrarietas significat illā uirtu
tem quā. b. q̄. b. significat illā p̄tutē in dñi in ordi
ne ad illos quos amare debem⁹ et quos odire de
bemus beniuolentia aut et beneficētia non signi
ficant illaz uirtutē nisi in ordine ad illos ad quos
amare debem⁹ saltē amicitia politica uel leui cō
cōplacētia. ideo beniuolētia et bñficiētia essent si
cut p̄tes in modo ad. b. licet colores quam amicitia
propiusime accepta. Et etiā notandū q̄ si
beniuolentia et bñficiētia capiuntur non pro acti
bus bene uolendi et benefaciendi nec pro firmis
habitudibz. 13. pro dispōtibz imperfectis et facile trā

feuntib⁹: nō debet dici q̄ benivolentia vel benefi-
cētia sit virt⁹. quia p̄tus p̄fectionē et finitatē requi-
rit. effert tñ huius laudabilis se habens ad p̄tutes
sicut sicut forte cōtinētia ad temperātiā. et enī
sicut p̄s et p̄ncipiū aicitie p̄fecte: sicut bona dispo-
circa materiā vni⁹ cuiusq̄ p̄tutis est pars et iūtiū
virtutis sicut calor remissus est p̄s et iūtiū intensi
et isto mō accipiēdo benivolētia dicit bene p̄tutis q̄
aliquisq̄ dicit ipam ociosā et aicitia diuturnaz
sūt et in cōsuetudinē aconētiē fieri aicitiam. Et
sicut dictum est de benivolētia et de bñficētia. sic
pōt dici de cōcordia: sicut enī acq̄bñ volendi et be-
neficiēdi pōt in non bonis imo et in prauis ali-
quādo reperiri licet raro: et a act⁹ p̄cordiē imo
etiā acq̄ p̄cordiē i ope malo pōt p̄ aliquā tempore
inter malos reperiri: et ratione malicie ipsorū ta-
mē habu⁹ firmus inclinās determinate et p̄fecte ad
p̄cordiā alteri: nō pōt et nisi in bonos: boni ei
per huius p̄tutis nēcio concordant nihil apper-
tētes bonorū circūpugnabiliū ad alios pertinētū
sed p̄ncipalr et solū (vt ē dicere) appetētes bonorū
p̄tutis q̄ ab eis eripi nō pōt: et sicut oē vix oī p̄o
p̄sonat: sic et oē bonū oī bono bonos ergo nō nisi
bona cupiētes et agētes impossibile est discordare.
Contra aut vt dicit Arist⁹: prauos nō possibile cō-
cordare nisi i prauū quēdamodū amicios esse in
perabundantiā appetētes in vtilib⁹ i laborib⁹ adū
et ministratiōib⁹ deficientes sibi. Si bñpī autē vnus
q̄sq̄ volēs hoc p̄mū scrutat⁹ et p̄hibet. Si q̄ cō-
cordia capiat⁹ large et p̄ habitū firmo: oīs vni⁹ po-
terit dici concordia: sicut dicebat benivolētia vel
bñficētia. Et si concordia restringat⁹ ad materiā
amicitiē: dicit⁹ sicut dictū sunt de benivolētia et be-
neficiētia ad eandē materiā restrictis. Ex his rñ-
deri pōt ad rōes. Ad p̄mā p̄cedit q̄ benivolētia
aliqua est amicitia: sed non oīs benivolētia est a-
micitia propriissime dicta. Ad aliā sñr p̄cedēdū
q̄ concordia sup̄tutis in dīcto: eidē etiā p̄cedit
laudabilē esse p̄tutē: nō est vix sed vel est virt⁹ vel
dispositio iūctiua p̄tutis vt dictū fuit. Ad p̄mā
q̄ rōnē i oppositū dicēdū est q̄ non erat iūctio
Arist⁹ dicere: q̄ nulla benivolētia esset aicitia p̄
p̄ne dicta: sed solū volebat dicere q̄ nō sūt idē cō-
uerribili et hoc solū p̄bat rōes Arist⁹: ei benivolē-
tia ē ipsius iō pōt esse ad ignotos et latēs et pōt trā-
sire i actū ad quē ex rep̄tino et sine longo p̄uictu
Ad aliā dictū est: q̄ habet⁹ p̄cordiē non ē i ma-
lis nec inter malos: sed pōt⁹ habet⁹ discordiē: vt
dictū est. Ad aliā dictū fuit: q̄ oīs p̄tutis dīctā est
bñficētia large capiēdo bñficētiā: stricte autē non:
sed modo p̄determinato solū: et sic finitur questio.
¶ Tercio septio. vix bñficētiēs debeat
magis amare bñficiatos q̄ ei⁹. Ad q̄
nō ē: q̄ p̄sumere diuitias nō ē amabi-
le: sed magis acq̄rere eas cū amabi-
le sit diuitie esse: sed bñfactor i bñfici-
ciato p̄sumit suas diuitias et bñficiatus eas acq̄-
rit a benefactor ergo rō p̄tem melius et excellē-
tius ē amabili⁹: et p̄p̄is magis debes amari: s3 bñ-
factor ē melior vt sic et excellēti⁹: q̄ magis debes
amari a bñficiato q̄ ei⁹. iō dicit Arist⁹ octauo hui⁹.
analogā aut i oib⁹ scō3 sup̄abūdātiā existentibus
hūi⁹

de cordia:

Ad rationes
Ad primam.
Ad secundam

ad p̄mā rōez
oppositū

ad secundam
ad tertiam

Dio feste

Secundo

Notable:

12.41f.

Tertio. amicitia et amatione opz fieri. puta meliore ma-
gis amari qd amare. ¶ Itē cū appetit? sit rōe idē
gētie pzo phisicorum. et amor sit act? appetit? sed
tur qd idigentior magis debet amare. et ille ē bñfi-
ciat? ¶ Itē illū magis debemus amare a qd plura
bona recipim? qd a qd pauciora: s3 bñficiat? a bñfi-
ciatore pfa bona recepit qd ē? ¶ Itē magis amare
videt qd maiora bona tribuit aico. bñficiat? autem
maiora bona tribuit bñficiat? qd ē? quia honore
quē Ar? qto hui? dicit maxim esse eoz qd exteri?
bonoz. ¶ Oppositū determinat Ar? Et ar rōe qd
dā qd hoies natura appetit esse liberi. debito-
res autē z obligati ut sic: nō sunt liberi: liberos
ei vident qd nullis debet: z nullis obligant. id bñfi-
ficiat? nō diligūt natura bñfactores: sed vellent
eos non esse ut essent a debito absoluti bñfacto-
res autē debent beneficiatos diligere z velle eos
esse: et bene habere: vtab eis lucratur gratias z
remuneraciones. ¶ Itē qui magis benefecit ma-
gis amat cū marie sit amici benefacere beneficia-
tor autē magis benefacit beneficiato qd econtra.
inde em est qd bñfactor? ¶ Item benefactor in
quantū hmo est virtuosior beneficiato: virtuosio-
ris autē est magis amare: cū amicitia sit virtus vel
fundetur in virtute. ¶ Item amor benefactoris
est amor amicitie: cū sit ad bñficiendū: amor autē
beneficiat? est amor pcupiscētie: cū sit ad benepa-
tiendū: amor autē amicitie est potior: ergo bñfi-
ciator potius amat. ¶ Ista questio quasi soluta fuit sa-
tis in decima quarta questioe octau. ¶ Ibi em pba-
tum fuit: qd amare amore amicitie magis spectat
ad meliorem z excellentiorem: cuiusmodi est bñfi-
factor ut sic: sed amare amore cōcupiscētie ma-
gis spectat ad inferiorem z defectiorem: cuiusmodi ē
bñficiatus ut sic: z quia amare amore amicitie est
magis et verius amare qd amare amore concupis-
cētie: ideo concludit simplr qd benefactoris est
magis et verius amare bñficiatū qd econtra. ¶ Et
istam pclusionē pbat Ariston multis rationibus qd
rum prima potē esse: quia facies plus naturaliter
diligat opus suum qd econtra: sed bñficiatus est tā-
q opus bñfactoris. id ē? ¶ Maiorē pbat Ar? pri-
mo per exemplū de poetis qui maxime superdili-
gunt propria poemata. Secundo assignat causas
illius maioris sic esse est oibus natura eligibile
et amabile: opus autem est quodāmodo esse opifi-
cis: quod sic pty commētor: nono methaphisice
dicit qd potentia est rem non esse: actus autē est eā
esse: constat autē qd duplex est actus sc3 primus: et
est forma re z secundus: et est eius operatio: licet
ergo actuum habeat esse pmiū p suā formā qd est
ei? act? pmi? itē h3 ē secundū per suam actionem
que est actus eius secundus: actio autē que ē actus
agētis: passio que est actus patientis sunt realitē
idem actus sc3 idem motus qd recipitur in passio:
ergo passio est esse agentis: et nō in agente et pa-
tientis. agēs colligit passū tanq ē ei? nō econtra.
Scda rō potē esse talis qbus natura diligat ma-
nifestationē sue potētie z sue bonitatis: ppter hoc ei
honores sūt de nūero delectabilium: qd ē? pri-
ma rēthorice: sed potentia et bonitas opificis i
ope manifestat nō ē? qd ē? ¶ Tertia rō ē qd vnu
qfz natura diligat illū i quo est suū finale bonū

magis qd illud in quo non est. sed bonum et perfe-
ctio benefactoris est in beneficiato magis qd econ-
tra. pbat quia bonum et finis eius est beneface-
re modo licet benefacere qdū ad actum. interiorē
maneat in agente: tamē qdū ad actū exteriorē trā-
sit in bñficiatū: ergo bñfactor habet aliquo mo-
do ppiū et finale bonū in bñficiato: bñficiatus
autē nullū habet bonū i benefacere. nisi forte vti-
le quod est minus bonū z min? delectabile natu-
rali qd honestū igit ē? ¶ Quarta rō potē sic for-
mari: bonū ptiū quod bñfactor habet ex opatio-
ne eius in bñficiatū est pmiū: bonū autē vtile qd
beneficiatus inde habet est transitoriū et cito pre-
teritū: hoc videri potest ex primo libro senece de
beneficiis vbi dicit sic: hec que tenemus que asp-
cimus in quibus cupiditas nostra heret caduca
sunt: et ea nobis fortuna auferre potest et iniuria
beneficium vero etiam amisso eo quod datum est
durat pman suum autē cū maneat ptesens et de-
lectabile scdm actū: transitoriū vero quia preterit
est delectabile scdm mēoriā: s3 delectabilissimū est
qd est sc3 actū cū pterita z futura nō delectēt ni-
si eo qd actū mēorāmur aut spām? qd ē? ex ptiis
Ar? rō talis potē formari: qd potēnterari qdā rō
illū debemus magis eligere a quo magis bonū
habem? s3 bñficiator a bñficiato saltē occasiona-
liter multo mai? bonū h3 qd econtra: bñficiat? ei
a bñfactore solū h3 vtile bonū quod ē transitoriū
bñfactor autē a bñficiato h3 bonū pmiū sc3 bo-
nū ptiū: saltē occasionale (ut dixi) inquantū op?
puitis agendo in ipm exercitū id ē? ¶ Sexta rō ē
talit licet expectatio viliū sit aliq? fone delecta-
bilior expectatio honestoz ppter hoc qd op? hone-
stū est aliq? difficile z laboriosū valde: tñ mēoria
honestoz ē multo delectabilior qd viliū: bñfactor
autē delectat i bñficiato sc3 mēoriā honestoz econ-
tra autē sc3 mēoriā viliū id ē? ¶ Septima rō potē
esse talis amare amicitia et qd ē? facere: cū sit pnci-
um bñuolēdi et bñficiēdi aico: z amari afficit ei
qd ē? pati: qd amare debet marie puenire bñficiēti.
z amari bñficiatū: vlt potē alit argui ex dictis Ar?
z sit rō octava talis: excellentior debet maxime cō-
uenire actus excellentior amico amare autem est
actus excellentior qd amari et benefactor est ex-
cellentior beneficiato ut sic ergo et cetera. ¶ Ul-
tima ratio est talis bonum laboriose acquisitum
magis diligatur: ob hoc ei matres sūt magis ama-
trices filioz qd ptes: sed bñpati laboriosū ē bñface-
re autē oppositū. qd ē? ¶ Itē h3 rōibus possēt addi
alique rationes quas in octavo posuit Ariston. ad
pbandū qd pater magis diligat filium qd econtra
facies em appropinquat se opt transiēdes se virtua-
liter in ipm: opus autē exit z elongat se ab opante:
sicut est de pte z filio zc. Apponi etiā possunt rō-
nes que in principio questionis ad istam partē ad-
ducte fuerūt: excepta pma. Sed illa prima septa
est exingrata ei voluntate est qd ex bñficio recepto
obligatus alteri velit sine retributione absolut et
ex iniqua voluntate est et iniustitia qd bñficiat? velit
dānū benefactoris sc3 ipm non esse ea occasione
qd sibi benefecit: z ut sit ad vnu dicere pueris ista
est voluntas velle bono malū ea occasione qd bene-
fecit. S3 itē illarō inepta est pro quāto arguit

Notabile

Vir? et hone-
stū nō repug-
nat nature s3
magis natu-
ra oritur.

Ad rōnes
ad pma

ad scdam

ad tertiam

ad quartā

ad quintam

ex pte bñfactoris arguit enī solus de illo qd alteri
bonū facit: nō illius sed sui gfa sc3 vt plus reci-
piat: talis autē nō est benefactor s3 fonte sit boni-
factor: his habitis. ¶ Sciendū est qd ppter solu-
tiones rationū ad oppositū aliqui sic volūt distin-
guere qd amicitia naturali vbi pssiderat cōiunctio-
nis ratio bñfactor magis diligat beneficiatum qd
econtra: et sic dicunt pcedere Arist. Sed amicitia
politica in qua pssiderat ratio boni honesti: benefi-
ciatus debet magis diligere bñfactore qd econtra.
qd plus est in bñfactore de ratione boni honesti z
qd pns de rōne diligibilitatis: huic tñ distinctioni
ego non pssentior: qd sicut dictum fuit in decima se-
nta qōne octauū: nūq? honestū nature repugnat:
sed magis a natura orit. et iterū bonum bono nō
opponit: sicut neq? verū vero: sed amicitia politis-
ca ē bona: et amicitia naturalis est bona qd nichil
scdm natura est malū sicut nichil cōtra natura ē
bonū: ergo absurdū ē qd amicitia naturalis z po-
litica sint contrarie: dicā ergo sicut dixi in decima
qtra qōne octau. qd bñfactor sua bonitate z excel-
lentia inclinā libere ad magis amādū bñficiatū
qd bñficiatus amet ipm: sic em deus tpe magis di-
ligit nos quā nos possem? diligere ipm: sed bñfi-
ciatus magis obligat ad diligendū benefactore
qd econtra ppter receptū beneficiū: sicut hoies ob-
ligant ad diligendū deū z nullo mō econtra. ¶ Non
est tamen pcedendū qd beneficiat? obliget ad ma-
gis diligendū benefactore qd benefactor diligat eū
sicut nec homo obligat ad magis diligendū deū
qd tpe diligit nos: qm hoc est impossibile: z null?
ad impossibile obligat. ¶ Ad pma ergo rōne
in oppositū dicendū est qd benefactor nō ppiū cō-
sumit suā pecuniā bñficiendo: sed vti ea ad finē
ad quē ordinat scdm dictamē recte rōnis: et hoc
est simpliciter amabile z delectabile. ¶ Ad alia
dicendū est qd benefactor indubitanter est amabi-
lior vt sic: sicut de? amabilior est hoie: sed ex hoc
nō sequit nisi vel qd bñfactor magis amat se z amo-
re meliori qd bñficiatus se: vel qd beneficiatus ma-
gis obligat ad amādū benefactore quā econtra
sic enī est de deo et de hoie sicut dictum fuit: sed
nec sequit qd beneficiat? amat magis benefacto-
re qd econtra: nec qd obliget ad magis amādū. Et
hec ratio cū auctoritate Arist. confirmat eā fuit
pfecte soluta psum finē decē septe qōnis octau.
¶ Ad alia dicendū est qd imperfectū vt imperfecta
sunt appetit? est rōne indigētie sed imperfectis nō
immo poti? rōne pfectionis: et ille est appetitus
ad bñficiendū. ¶ Alia rō arguit de amore cōcu-
piscētie vel etiā de maiori obligatione ad amādū
z cū hoc potē dici qd bñfactor maiora bona sine cō-
paratione recepit a beneficiato saltem occasiona-
liter qd econtra: vt dicebat in quinta rōne Ariston.
¶ Ad alia potest dici qd ille magis qd pncipaliter
maiora bona tribuit ceteris parib? dico aut pnci-
paliter: qd beneficiat? occasionaliter aliqū tribuit
maiora bona bñfactori qd econtra: qd bonū ptiū
sed illud nō tribuit sibi pncipalr sed solū occasio-
naliter inquantū vult ab illo beneficiū recipere: in
quo actu bñfactor acquirit sibi et pncipalr dat
sibi ipi bonū virtutis: z qd dicit qd honoz est maxi-
mū bonum: dicendū est qd nō scdm se: sed solum

significatiue rōne virtutū honozati: quas ptiū
beneficiat? non dedit saltem pncipalr bñfactori
sed ipsemet sibi ipi. cōcedendū est tamē qd honoz
est maximū bonoz exterioroz qd infimior z defecti-
or debeat impedere excellēti z pfecto: zc.

¶ Merito septimo: vt homo debeat maxime amare seipm. ¶ Arguit qd non qd qui seipm maxime amat nitunt sibi ad posse oia attribuerē: sed tales reproban? tanq pui et iniusti. Et confirmat auctoritate senece epia ma-
gna ad luciliū vbi ipse manifestat: quō omia vis-
tia ortum habēt ex eo qd nimis placeamus nobis:
qd est nimis amare nos. ¶ Item qd magis amat
amicū vel bonum cōe qd seipm est ille qui bonū
sibi ipi propiū sepe preterit amici vel publice rei
gratia: talem autē tanq ptiū et optimū cōmē-
damus: ergo hoc ē faciendū. ¶ Item amor me-
liori z honestiori magis debem? amare: s3 amor
amicitie qui est alteri? ipius gfa est melior et ho-
nestior: qd amor cōcupiscētie qd est ad seipm: ergo
magis est amādū aliū. ¶ Item qd seipm exponit
morti p salute cōitatis magis diligit bonum cōe
quā seipm: sed fortis p virtutē fortitudinis in ca-
su exponit semetipm p salute cōitatis vt dictū fuit
in decima octaua qstione tertij libri: qd fortis sc3
virtutē fortitudinis plus diligit cōe bonū qd seip-
m: sed quicqd est scdm virtutē bene est: ergo zc.
¶ Itē cū nichil sit amabile nisi quia bonum. opz
concedere qd magis bonū sit magis amabile: et p
pns qd magis debeat amari sed bonū cōe est meli?
et diuinus bono ppiū: vt dicit pmo hui? ergo
magis debem? amare bonū cōe qd bonum ppiū
et p pns cōitatem quā nos ipsoz. ¶ Et confirmat
qd vel amor fer? obiectiue in bonū rōne qua bo-
num simplr vel rōne qua bonū amant. Si rōne
qua bonum simpliciter: sequit qd hō quēlibet me-
liorē se de? magis diligit qd seipm. Si pō dicat
qd hoc est rōne qua bonū amant: tunc sequeretur
qd nō esset nisi amor pcupiscētie: et nō esset amor
amicitie: qd est incōueniēs. ¶ Item leges fides
ponūt qd magis amādū sit deū qd seipm: non ergo
maxime est amādū seipm. ¶ Oppositū arguit.
qd nos ponimus charitatē ordinatā prius esse ad
seipm quā ad proximū: z arist. expmīt idem di-
cens: amabilia autē que ad amicos z quib? ami-
cie determinant vident ex his que ad seipm ve-
nisse: dicit etiā qd ab ipso oia amabilia ad alios
pueniunt. ¶ Item sicut arguit Ar? illū maxime
amamus cui vellemus maximū bonū existere po-
tito qd nullus alter sciret: sed sic hō se habet ad se-
ipm: ergo maxime amat se. ¶ Itē sicut dicit hic
arist. et in libro magnoz moralū. Ad hec oia pro-
uerbia cōsonā: solet enī dici puerbaliiter qd ami-
corū sit vnum cor: vna gfa: hec autē sunt maxime
eiusdem ad seipm: z vt sit ad vnu dicere Ariston.
veterinat qd ptiū hō est maxime philancus
id est maxime amator sui: sed ptiū os insequen-
dū est: ergo oportet maxime amare se. ¶ In qtra
questioe hui? non distinct? fuit duplex amor: ho-
minis ad seipm: vnu fundat? in appetitu sensiti-
uo sibi derelicto seu prudentia z virtutis: non o?
dinato quo laboramus ad attribuēdū nobis ea qd
li. iij.

¶ Septimo
Arguit pmo

Secūdo

Tertio

Quarto

Quinto

Cōfirmatio

Sexto

Oppositum

Scda

Tertio

duplex amor
hois ad seip-
sum.

De primo amore.

De secundo amore.

Principalis intentio quoniam.

Quare primo sus o se ma me diliget.

nam tenentur delectare vident. Alius fundam⁹ in voluntate p⁹ consuetudine insequendi: ordinē rō nis: quo nitimur ad acq⁹rendū nobis bona p⁹trū que p⁹ncipaliter anime p⁹superiore p⁹ciūt et delectant. ¶ Dicam ergo q⁹ p⁹mo amore nō o⁹ homo seipm diligere: quia ille amor ducit ad singula genera virtutū illo nāq⁹ amore volumus in vitiis in honorebus et in sensualibus delectationibus sup⁹abundare. In laboribus vero et ministratiōibus oīno deficere sicut dicit aristoteles: et hoc est p⁹ncipū vniuersalis iniusticie. Istō etiā amore p⁹pt voluptatē quidē mala operamur: p⁹pter irasciā autē a bonis recedim⁹: vt dicitur scō hui⁹. et sic omni mō peccādi peccamus scz et peccato cōmīssionis et p⁹cto omissionis: istō amore largiatur oīa passionibus et irrationabili anime et ita vniuersa vita puerorū seu bestiarū. Imo tanto peiorū quanto pars atē supior deperauata inuenit modos et vias obtinendi singula ad que passiones inclināt q⁹to enī malicia est ingeniosior tanto peior se uisima enī est iniusticia habēs arma. ¶ Sed dic q⁹ amore secūdo debet hō seipsum valde diligere: quia illo amore nitimur ad opera virtutū ipso acquiri mus anime supior scz rationali p⁹ptā et debitas p⁹fectionem et p⁹ consequēs illo amore puenimus ad humanā felicitatē: talī amore sumus viles et boni amici et vicini et multo meliores nobis ipso: p⁹iciunt enim tales (vt dicit aristoteles) pecunias et honores in quo plura recipient amici sūt enim amico quidē pecunie quibus indigebat: ipi autē bonum p⁹trū: maius ergo bonū sibi ipi tri butū. ¶ Tertio dic q⁹ simpliciter loquēdo homo debet valde amare seipsum: q⁹ p⁹bat: quia hoc secūdo amore amare se est simpliciter amare: scz hoc scōdo amare hō debet valde amare se: vt iam dixi: ergo hō debet valde amare se. Ad hoc p⁹bat aristoteles: p⁹ hoc q⁹ homo cōponit ex duplici natura scz sensuali que est infima scōm quā conuenim⁹ brutis: et rationali que est supma et principalissi ma scōm quā conuenim⁹ deo et intelligentiis: vna queq⁹ autē congregatio debet maxime denominari a principalissimo: non ab infimo sicut ex cerci sus denominādus est simpliciter a p⁹ncipalissimo: ob vno milite: ergo amare se ratione patris rōnalis est simpliciter amare se: amare autē se ratione partis sensualis nō est simplr amare se: imo vide tur q⁹ amare se ratione partis sensualis scz p⁹mo amore est magis odire se q⁹ se amare. p⁹bat quia nō me amat: sed potius odit qui aduersariū meū amat ea ratione quā ipse est mihi aduersari⁹: sed appetitus sensitiuus nō regulatur rōne aduersa tur homini: q⁹ aduersat parti rationali scōm quā homo maxime est id q⁹ etiā et p⁹ncipalissime ergo ille simpliciter odit se et non amat qui amat se ratione sensualitatis sibi derelictē. ¶ Deinde vidē dum est quid dicendū sit in hoc de hōie bono et odicendū est q⁹ homo magis debet amare se q⁹ aliū aliq⁹ amicum vel vicinū vel aliū quā cūq⁹ creaturam: hec conclusio p⁹bat q⁹ hō magis oīllū amare qui magis dedit sibi maxima bona et bñficia sed ipse est inter ceteros q⁹ magis dedit sibi maxima bñficia. ergo et. ¶ Supposita maiore minor facz apparet q⁹ hoc q⁹ nulla creatura dedit homini boni

no p⁹ncipaliter nisi bona corpis vel exteriora bona: nō enī doctor dedit discipulo bona et hoc non fuit nisi ministerialiter solū scz ministrando verba et alia quib⁹ mediātib⁹ ipse poterat et debebat se ipsum ad bene agendū dederūinare: nullus tamē post deū determinabat ipm ad hoc eque p⁹ncipaliter sicut ipsemet: poterat enī alijs singulis non obitātibus virtutib⁹ facere p⁹trario: si ergo alijs dederūt sibi bona corpore et exteriora: et ipse dedit sibi ipi bona p⁹trū: apparet q⁹ ipse maiora dedit sibi bona q⁹ alijs alijs vel etiā q⁹ alijs vniuersi et si alijs docendo et suadendo dederūt ei bona virtutū: tamē ipse dedit sibi ea p⁹ncipaliter: ergo manifestū est q⁹ ipse sibi ipi magis dedit maxima bona quā alijs alter: ergo ipse magis debet amare se q⁹ alū vel alios quoscūq⁹: tamē post ipm deū. ¶ Deinde appono dicte conclusiōi q⁹ circūscripto debito obligatiōis homo bonus libere magis inclināt ad amādū se q⁹ aliq⁹ alijs q⁹ p⁹bat: q⁹ de rōe p⁹fecti bñfactoris ē q⁹ sua bonitate icliet maxime ad amādūm beneficiāti: ob hoc enī bñfactor magis amat beneficiāti q⁹ ecōtra: vbi distinguit et pater filiū: quā ecōtra et deus hoīem q⁹ ecōtra: sed homo bon⁹ magis est bñfactor sibi ipi q⁹ alijs cum sibi ipi dederit bona virtutū et nullū alteri: nisi mō ministeriali p⁹dicto: ergo et. ¶ Alterius ad do dicte conclusiōi q⁹ de facto hō p⁹truosus magis amat seipsum q⁹ aliū: q⁹ sp⁹ hō bon⁹ hoc facit q⁹ facere o⁹ mō q⁹ facere o⁹ et tūc/et vbi et sic de alijs circūstantiis: et eodē modo facit semp illud ad q⁹ sua bonitate inclināt: sed tam dicitur est q⁹ ipse magis o⁹ amare se q⁹ aliū: et sua bonitate magis inclināt ad amādūm se quā aliū: ergo et. ¶ Itē illuz magis amat bon⁹ hō: cui maiora bona facit et affec tu maiori: sed hoc est sibi ipi q⁹ et. Ad hoc p⁹bat q⁹ per effectū debemus causam inferre: mō bñfactor et bene velle amato est naturalr effect⁹ amoris: minor p⁹ manifestat p⁹ hoc q⁹ hō bonus sibi ipi facit bona p⁹trū: alius aut non nū ministerialiter solū sicut dicit p⁹bat. Sed q⁹ etiā affectū maiori faciat sibi illa bona q⁹ alijs alia hoc appet quia vir bon⁹ et p⁹fectus siue filio siue patri siue amico siue toti ciuitati nullū bonū faceret si crederet hoc esse sibi vitiōsum: sed pot⁹ patres vel filiū occideret et totam ciuitatē destrueret si crederet hoc esse benefactū et scōm virtutē iuxta illud: nō sunt faciēda mala vt inde euemant bona. vnde seneca ep⁹la Inimicitias ad lucillū dicit: vir bonus q⁹q⁹ honeste se facturū putauerit faciet. ab honesto nulla re deterretur: ad turpia nulla spe inuitabit. ¶ Deinde de malo hōie ponendum est primo q⁹ hō malus seipm non diligit sed potius odit: quia nō diligit nisi partē sensuale etiā ea rōne quā ipse aduersat rationi largiēs oīa cōcupiscentiis et totalr passionib⁹. sicut dicit ar⁹ scz dicitur fuit q⁹ hoc nō est simplr amare se scz pot⁹ odire se ergo et. Et cōfirmatur: q⁹ amās ad amādū o⁹ hōie beniuolentiā/beneficiātiā et concordia: quā homo malus nō habet ad seipsum: vt dicebat in quarta q⁹ne: ergo et. ¶ Scōdo dicendū est q⁹ hō malus non debet seipm amare moraliter amore p⁹placētiē vel amore delectatiū q⁹ p⁹bat: q⁹ amare aliq⁹ moraliter amore cōplacētiē vel amore

q⁹ circūscripto debito obligatiōis adhuc homo magis indine tur ad diligē dum seipsum

Definitio
mal⁹ hōie
quod se h⁹ od
ne quā ipse aduersat
rationi largiēs oīa cōcupi
scentiis et totalr passionib⁹.
sicut dicit ar⁹ scz dicitur
fuit q⁹ hoc nō est simplr
amare se scz pot⁹ odire
se ergo et. Et cōfirmatur:
q⁹ amās ad amādū o⁹ hōie
beniuolentiā/beneficiātiā et
concordia: quā homo malus
nō habet ad seipsum: vt dicebat
in quarta q⁹ne: ergo et. ¶ Scōdo
dicendū est q⁹ hō malus non
debet seipm amare moraliter
amore p⁹placētiē vel amore
delectatiū q⁹ p⁹bat: q⁹ amare
aliq⁹ moraliter amore cōplacētiē
vel amore

scda conclusio

q⁹ mal⁹ o⁹ se maxie amare amore delectatiū.

Obiectio.

Solutio.

delectatiū qui contra amorē desideratiū distin guit nihil est aliud q⁹ mores ei⁹ nobis cōplacere et nos delectare: sed mali viri mores nec debent cōplacere nec sibi nec alijs: nec ipm delectare nec alium: ergo mali viri nec a se nec ab alijs debent amari. Dico tamē q⁹ malus homo debet se amare valde scz magis q⁹ aliq⁹ aliam creaturā amore desideratiū nichil aliud est q⁹ desiderare sibi bona inesse vel adesse quib⁹ ipse caret: sed mal⁹ hō magis o⁹ desiderare maxima bona hūana sibi inesse scz bona virtutū quā cūcūq⁹ alteri quib⁹ ipse caret: ergo et. minor p⁹bat: quillud hō magis o⁹ desiderare p⁹pter cui⁹ nō euentū ipse magis culparet: et magis redderet puniēdus. scz hō magis esset culpandus et puniendus si sibi deessent bona virtutū et nō acquireret ea sibi: q⁹ si deessent singulis alijs: ergo homo malus magis debet de siderare illa bona virtutū inesse sibi quā alicui al teri. Et scias q⁹ hec conclusio partialis et pcedēs ponunt ab alijs sub alijs verbis: sic null⁹ o⁹ moraliter amare malū hominē in ordine ad p⁹nci paliter habitā: tamen malus hō debet maxime de seipsum inter ceteros amare in ordine ad habenda vel hēre possibilia. Iterū alijs ponit eas sub alijs verbis sic: nullus debet amare malū hoīem scōm q⁹ est malus: ipse debet tñ seipsum amare maxie scōm q⁹ potest esse bon⁹. Et scōm illas duas con clusiones forte pcedūt aliq⁹ rationes que vidētur adinuicē esse cōtrarie in hac materia. Arguitur ei⁹ aliq⁹ q⁹ malus nō debet se amare: quia nullus de bet amare nisi amabile: sed prauus nichil habet amabile: vt dicit aristoteles. Ergo et. Alij autē credunt ad oppositū arguere sic: quiscūq⁹ o⁹ esse bon⁹ ipse debet se hēre ad seipsum: sicut homo bonus se h⁹ ad seipm: sed quilibet debet esse bonus: ista p⁹bat tur q⁹ quilibet hoc o⁹ et ad hoc obligat de iure di uino quod si nō exsoluat puniā a deo quilibet aut puniā a deo: si nō fiat bonus ergo quilibet debet esse bon⁹: igitur quilibet debet se hēre ad seipm: sicut et hō bonus se h⁹ ad seipm: scz homo bon⁹ valde amat se vt dicitur fuit: ergo quilibet valde o⁹ amare se. Responderetur enī ad istas rōnes q⁹ nullus malus o⁹ amare se malum existētiē: tñ omnis malus o⁹ valde amare se futurū bonū. Et sic nullus mal⁹ debet amare se quo ad id q⁹ habet: scz omnis ma lus amore desideratiū o⁹ maxime amare oppo sitā dispositionē sibi inesse. ¶ Sed forte q⁹ adhuc ista dicta non sufficiūt ad soluendū rationes p⁹bat: posset enī argui q⁹ malus homo o⁹ amare se p⁹ncipaliter amore cōplacētiē et delectatiū: quia malus homo nō solum obligat ad hoc q⁹ sit bon⁹ in futuro: sed etiā ad hoc q⁹ sit bon⁹ in p⁹sentia: alr in p⁹sentia de malicia nō esset puniendus: scz qui obligat ad hoc q⁹ sit bonus in p⁹sentia ipse obligat hēre se ad seipsum in p⁹nti sicut homo bonus se h⁹ ad seipsum: et hō bonus seipm amore cōplacētiē et amore delectatiū: ergo malus hō obligat ad amādū se in p⁹nti amore cōplacētiē et amore delectatiū. ¶ Credo q⁹ ista rō sic solui o⁹ q⁹ hō malus obligatus est ad habendū de p⁹nti dispositiōē cōsequentiē scz amore delectatiū ad seipm ex eo q⁹ obligatus est de p⁹sentia ad habendū dis positionē antecedentiē scz bonitatē. Sed malus hō

non debet amare de p⁹nti seipm stante malicia: et hoc amore delectatiū sed solū amore desideratiū vel dicam⁹ sic et redit in idem q⁹ hō malus debet amare de p⁹nti seipsum bonū amore delectatiū quia o⁹ esse bon⁹. et p⁹nti amare se bonū: sed homo malus amore delectatiū nō o⁹ amare de p⁹nti seipm talem existētiē qualis ipse est: sed pot⁹ odire p⁹pter maliciā/odio contrario amorē desideratiū: scz tñ amare se malū existētiē amore desideratiū sicut dictū fuit: quia o⁹ maxime se desiderare malū existētiē et odibilem fore bonū et amabilem. Et videt⁹ mihi q⁹ scōm dicta hec est simplr concedenda homo malus debet valde amare seipm: hoc patet p⁹mo: quia o⁹ esse bonus et p⁹nti debet amare se. Scōdo q⁹ o⁹ amare se saltem amore desideratiū: ergo loquendo simplr o⁹ se amare: p⁹nti q⁹ idem est amor p⁹mo sub de sideratiōe inde sub delectatiōe scz habito eo q⁹ ante desiderat⁹: sicut dictū fuit i viceima nona q⁹ne septimi libri: deo hec determinatio desideratiū non diminuit de rōne amoris amor ergo desideratiū se h⁹ ad amorē sicut hō albus ad hō minē: deo dicta p⁹nti tenebat p⁹locū a parte in mō ad suum totū. ¶ Postea ponendū ē q⁹ homo o⁹ magis amare deū q⁹ seipm etiā scōm dictamē rō nis humane. Ad hanc autē conclusiōē diuersi di uersas rōnes adducūt: quā vna p⁹nti tacta fuit talis: quod scōm seipm est magis amabile hoc ab vno quoq⁹ o⁹ magis amari: sed indubitatē de⁹ est magis amabilis oīalio: q⁹ simplr et sine com paratione magis bon⁹: ergo ab vnoquoq⁹ de⁹ magis o⁹ amari q⁹ aliq⁹ aliud. Ad hoc p⁹bat: q⁹ bonū reddit alicui amabilius: vel q⁹ simplr magis bonū vel quia illi magis bonū. Si p⁹mo modo ha betur p⁹positū. Secūdo autē modus nō videtur cōcedēdus nisi p⁹ponam⁹ amorē p⁹cupiscentiē (qui est reciprocus scz sui ipsius g⁹a) amoris amicicie (qui est nō sui sed amari g⁹a) quod oīno apparet in cōueniens in octauo hui⁹. vbi apparet q⁹ amor amicicie est amor simplr et amor p⁹fectus: quē aristoteles vocat amorē p⁹pter honestū: amor aut cōcupiscentie est amor solū scōm quid et imperfect⁹: quē aristoteles vocat amorē p⁹pter vtile vel p⁹pt delectabile. ¶ Sed videt⁹ mihi q⁹ ista ratio non sit bona. Nam si maior esset vera sequeretur q⁹ qui bet homo deberet magis amare quēlibet hominē meliorē se q⁹ seipsum q⁹ prius negatū est. Sequeretur etiā q⁹ pater et mater deberet quēcūq⁹ magis amare meliorem filio q⁹ filium q⁹ esset oīno inna turale: videt⁹ ergo mihi dicendū q⁹ amor oīū h⁹ ex aliqua cōiunctione vel cōuenientia cōnaturali amantis ad amātū: deo dicebat in octauo: q⁹ amicitia omnis fundatur in aliqua similitudine vel in p⁹portionē aliqua velut actiui ad passiū: actiui autē et passiui cōiunctionē quandā habēt in eodem actu ipso: cū sit idem actus vtriusq⁹: vt apparet tertio physicoz. Ob hoc etiā videtur dic nono hui⁹. q⁹ amicus est alter ipse. et iterū illud p⁹bat per hoc q⁹ delectatiō est multū p⁹pina amoris in tantum q⁹ multi et magni crediderūt q⁹ oīnis delectatiō esset amor: et omnis amor desiderium vel delectatiō vt visum est in viceima nona que stione septimi libri: delectatiō aut requirit cōiunctiō

q⁹ hō debeat magis amare deū q⁹ seipm

Instantia contra maiorem.

nein vel cōuenientia obiecti delectatōis ad appeti-
tum delectatū: ut apparet septimo et decimo huius
ideo describitur pmo rhetorice q delectatio est mo-
tus quidā anime et cōstitutio simul tota in existen-
tē naturā. Et iterū illud apparet in naturalib⁹ in
animatis in quib⁹ licet non sit amor et odiū pprie-
tate in aliquid eis pporcionabile quo huiusmodi
naturalia mouent aliquādo motu fuge vel psecu-
tionis pbi gta graue vel leue ad locū sibi natura-
lem hys modū amoris quo mouet ad ipm et cōsti-
gitur ei naturaliter: quod est rōne naturalis cōue-
nientie: ut apparet qto phisicoy. et hys modū odiū
ad locum oppositū ratione disconuenientie. Sic r
frigidū videt habere modum odiū ad calidū. id
fugit a calido vel corūpi calidū si supercedit in
virtute: frigidū autē ad frigidū videtur habere
modū amicitie ideo saluat ipsum et auget et efa-
ciliter et naturaliter vnitur: quia ergo locus sur-
sum bonitate nature sit melior et nobilior simplr
loco deorsum et caliditas frigiditate: nō in opor-
tet q terra magis amet locū sursum q locū deor-
sum: nec frigiditas caliditate quā frigiditatem.
Quādo ergo dicebatur quod bonū amabile vel
reddat amabilius q simpliciter magis bonū et cō-
dicendū est (vt michi videtur) q vtroqz mō suppo-
sita tamē cōiunctione vel puenientia cōnaturali
que est origo amoris: s3 supposita naturali discō-
uenientia vel defectu naturalitatis obiecti amabi-
lis ad amatoz: nec oportet hoc illi esse amabile:
nec hoc illi p consequētia esse magis amabile: et si
minor sit cōiunctio obiecti melioris ad amantem
quā obiecti minus boni nō opz obiectū simpliciter
melius esse illi amabilius. Alij autē pdictam
conclusionē pncipalem intendunt sic probare: bo-
nū totale ab vnoquoqz amabilius est bonū priali
sed deus est bonū totale: claudit em in se omne bo-
nū multo melius et excellētius q possit in aliquo
alio inueniri: ergo deus est amabilior vnicuiqz q
aliquid aliud: maiorem pbant p experimētū in na-
tura: videmus em q ppter salutē totius corporis
pars sc3 manus aut pes se exponit amputationi
et bonus ciuis p cōi patriā se exponit morti. Et
iterum ista ratio forte indiget modificatōne: nam
in casu in quo amator eēt pars cōnaturalis illius
totius: indubitatē ille magis amare deberet to-
tum q seipsum ppter hoc q ipse cū alio sibi ama-
bili est sibi amabilior q ipse m. sicut dicit pmo
huius q felicitas cōmunitata cū minimo bono
rū redditur eligibilior. in hōmo magz debet ama-
re se: q totā cōitatē aliquā cū ipse non esset ps.
Iterum cū dico hominē plus debere amare totā
cōitatē cuius ipse est pars q se ipsum nō intel-
ligo q homo si multū indigeat vite necessarijs de-
beat magis velle decē libras cōitati in cōmuni q
decem libras sibi tñ: sed dico q plus debet velle
decem libras sibi et etiā aliquid vltra cōmunitatē
q decem libras sibi tñ. Quādo autē dicebat q bza-
chū se exponit amputationi p salute totius: pos-
set dici q hoc non est pprie verum: sed totum p
sua salute exponit quālibet partē suā: imo etiā
totum p salute partis nobilioris et magis sibi ne-
cessarie exponeret aliā partē: vt manū exponeret
amputationi pro salute oculorū: hoc autē qd dicit

de clue bono qui se exponit morti p cōmuni salu-
te aliorū non arguit q ipse magis amet alios q se
quia in hoc facto ipse magis agit pro se q pro cō-
munitate: et maximū bonum sibi lucrat sc3 bonū
suum: vt dicebat in xviii. qōne tertiū libri. De hac
autē materia sc3 an bonus ciuis magis debeat p-
curare bonum cōe q propriū: determinat suffici-
enter quidā magnus doctor veritate sub plurib⁹
pclusionibus: que sic breuissime recolligi possūt.
Prima est q magis est pcurandum cōmune i
quo ppiū includit q ppiū solum equale illo p
prio quod in cōmuni includebat. Si autē bonū
pprium in cōmuni non includitur dicto modo: et
vtrūqz sc3 tam bonū cōe q ppiū sit tēporale.
Secūda conclusio erit q si procurās multum in-
diger ppiū: et alij parum indigent cōmuni: p-
curandū est ppiū. Tertia conclusio est q si procu-
rās parū indiger ppiū: et cōmunitas multū indi-
get cōmuni: pcurandū est cōmune: sed forte hoc
nō esset verū si oporteret solū attendere ad bona
tēporalia: sed hoc esset quia pcurando illud cōe
bonum ipse procurat sibi aliud maius sc3 bonum
virtutis. Quarta conclusio est q si similiter in-
digerat: cū tñ extrema necessitate pcurandū est
cōmune: sed hoc est ex eo q inde acquirit bonum
suum ppiū. Quinta conclusio est q si indige-
ant in extrema necessitate pcurandū est ppiū.
Videtur ergo michi q nunq sit pcurandum bo-
num cōmune tēporale in quo non includit bonū
propriū et p cuius pcuratōnem bonū tēporale
ppriū perderet: nū ea rōne qua loco ppiū bonū
spialis relictū aliud bonū maius ppiū acqrit sc3
bonū virtutis. Sexta conclusio est q si vtrūqz est spi-
rituale: ppiū est magis pcurandū et si ppiū est spūa-
le et cōe tēporale: adhuc euidentius q ppiū sit
pcurandum. Si pō propriū sit tēporale et cōe
spirituale: et procurās non sit in extrema necessi-
tate constitutus. Septima conclusio est q procu-
randū est cōmune si pō sit in extrema necessi-
tate constitutus: et cōe bonum non pcuratum non
redudat in cōmune detrimentū ecclesie i fide vlt in
morbis. Octaua conclusio est q ppiū erit
pcurandū. Ultima conclusio est q si redundet
in hōmō detrimentū pcurandū erit cōe et morien-
dū: q acqritur inde maxim⁹ act⁹ virtutis. Hunc
reuertor ad ppositum et dicamus q quidā pbāt
conclusionē pncipalem prius ppositam tali rōne
Nihil ordinatum in finē est amandū nisi p-
pter causam finalem: q: nihil ordinatū in finem
est bonū nisi ppter causam finalem: vt dicit com-
mētor scdo methaphisice: et hoc est verū: quia
causalitas finis est in essendo alia bona ppter bo-
nitatem ipsius: cum ergo nichil sit amandū nisi
bonum et quia bonū: sequit q nichil essentialiter
ordinatū in finem sit amandū: nisi ppter illū finē
et ex hoc cōcludemus q nichil est amandū nisi p-
pter deum: cū deus sit essentiali ordine finis oim
aliorū. Et confirmatur hec conclusio: q de
essentiali ordine est causa finalis oim entū oim
habituū et operationū cōuenientū: ideo nichil est
agendū vel patiendū nisi finaliter ppter deū: nec
ergo amandū. Arguemus ergo sic: quicqd debe-
mus amare: illud ppter deū debemus amare: sed

pma conclusio

Secda

Tertia

Quarta

Quinta

Sexta

Septima

Octaua

Ultia pclo
Finis digres-
sionis

Conclusio ad
ppositum

Confirmatio

De rōe bti
thome

q de⁹ sit dili-
gēdus supra
seipsum

Ad rōnes
ad pma
ad scdam

ad tertiam

ppter vnuquodqz tale et illud magis. ergo magis
debem⁹ amare deū q aliquid aliud. et hec rō vide-
tur michi bona. Iterū arguit sic ad idem: licet
ad amorē requiratur aliqua cōiunctio vel pueniē-
tia cōnaturalis. tñ in rōne cōiunctionis non clau-
ditur tota ratio amabilitatis: cōtingit em aliqua
minus cōiuncta esse magis amabilia: ppter ma-
iorem bonitatem ipsoz. verbi gta. michi indigent
bene expediret pmittere de me extrahi guttā san-
guinis pro lucro decem librarū: nō ergo redditur
aliquid amabilius alteri q cōiunctus tñ: s3 sup-
positam cōiunctione sufficēte reddit amabili⁹:
et q illi magis bonū: et q simplr magis bonum.
Arguamus ergo sic: illi magis debeo amare
q me ipsum: qui michi est valde intimus q in infi-
nitū est melior simplr me. et qui multo est michi
melior q egomet: sed de⁹ ē hōmō ergo et cō maior
est de se manifesta. minor probat. pmo quidē de-
us sic est michi intimus q immediate michi assistēs:
sine interruptione michi continue influens esse
et viuere: non sicut pater meus carnalis qui so-
lum dedit sperma a quo sicut instrumētali ter ge-
nerabar: sed sicut dans continue et pncipalr totus
esse meū et saluās et cōseruās. sine cuius influē-
tia in me statim ego nihil essem. Et ex hoc etiam
apparet q deus est michi melior q egomet. pmo
q sepe ego michi malefacio. deus autē nunq nisi
benefacit michi: scdo q ipse solus dat pncipalr
michi esse: et cōseruat quod ego nō possum michi
facere et si ego dono michi bona pntut: sine dubio
ipse pncipaliter donat ea: causa enī pmaria plus
influit in causatū q scda causa enīam vtr: vt ha-
betur in libro de causis: et indubitatē credo fide
et scire puto rōne naturali deū esse infinite melio-
rem simpliciter omni creatura: quelibet enī crea-
tura si infinite esset multiplicata non pueniret ad
gradū diuine pfectionis et diuine bonitatis. Ab-
surdum est em dicere q infiniti equi (si essent siml
accepti) tante pfectionis essent quāte est deus: et
cōsimiliter eēt dicēdū de multitudine aliarū crea-
turarū. ergo et c. Arguit etiam theologicē sc-
charitas supnaturaliter infusa inclinat ad magz
amādum deū quā seipm: sed recta rō humana nō
inclinat ad oppositū eius ad qd charitas supna-
turalis infusa inclinat quia male inclinat: qd
non est concedendū. Respondendū est ergo ad rō-
nes. Ad pma dicēdū est q ipse arguit de amo-
re sensuali non regulato rōne: quo amore conce-
sum est neminē debere se amare. Ad aliā dicē-
q nullus prudens amat magis aliū vel bonū cōe
cuius ipse nō est pars quā seipm. nec ppter ami-
cū aut patriā preterit bonū ppiū nisi tēpora-
le qd facit vt sibi maius bonū acquirat: multi tñ
vulgares nichil considerātes nisi de bonis tpa-
libus credunt illos simpliciter magis amare bonū
cōe: et commēdant eos: q ex eoz operib⁹ lucran-
tur in bonis tpa libus. Ad aliā dicēdū est q
amor amicitie est quo amam⁹ alterū volentes et
spōdentes sibi bona que recta ratio dicit sibi cō-
gruere et impendēda esse sic ipsius gta q inde nō
intendim⁹ nobis lucrū fieri in tpa libus q tñ non
debemus non sperem⁹ nobis inde fieri magnū
lucrum in spūalibus nō est verū: amor autē cōi

piscencie est quo alterū amamus: non nisi vt inde
lucrum tēporale reportemus. Ad aliā dictum ad quartā
est q fortis mouet in bello sibi iusto magis amo-
re sui spūaliter: q amore aliorū: sicut sepe dictus
fuit. De alia rōne que arguebat de bono cōi et de
eius pfirmatione dictū fuit satis. Ultima tō q ad vltimam
erat de deo cōcessa est rōnes etiam ad oppositum
non pcludunt quin magis sit amandū deū q seip-
sum: nam amabilia q sunt ad amicos ex his que
sunt ad seipsum venire debēt: sed et ea que ad se-
ipsum ex his que pmitus ad deū nisi deficiat ordo
rōnis: nec vellemus scdm rectā rōnem nobis ma-
ius bonū existere q deo: cum hoc sit impossibile:
et de toto residuo pter pōctis.

Clari octauo. vtrum felix indigeat
amicis. Arguit q non qz sequeret
q ipse nō esset sibi p se sufficiens. cō
sequens est falsum: ergo et c. falsitas
pntis apparet: quia felicitas ē bonū
per se sufficiens vt dicit pmo hui⁹: et Seneca se-
pe dicit sapientē se ipso contentū esse: et ois felix
est sapiēs cum felicitas in opere sapientie consistat
vt dicit in decimo hui⁹. felix ergo seipso cōtētus
est tanqz sibi per se sufficiens: sed pna pncipalis
argumenti pbatur auctoritate Arist. pmo huius
dicētis q per se sufficiens ponimus qd solitarius
sufficiens et eligibilis facit vitā et nullo indige-
tem. felix ergo si indigeret amicis non esset per
se sufficiens vel arguitur sic: felix est per se suffi-
ciēs cum habeat felicitatem que bonū p se suffi-
ciens dicit: nō qui sufficit sibi p se ducēti solitari
am vitā: sed q sufficit parētib⁹ et filiis et vxori
et vniuersalr amicis et ciuib⁹ vt dicitur pmo hui⁹
talis autē nec parentib⁹ nec filiis nec amicis nec
ciuib⁹ indiget: sed potius illi oēs indigent eo q
felix nullis talibus indiget: sed pot⁹ illi eo. et c.
Item Boetius tertio de cōsolatione dicit fel-
citatē esse statum oim bonorū aggregationē pfe-
ctum tale autē nullo indiget: cum indigētia signi-
ficet carētiā. Item ad hoc expedit amic⁹ vt tri-
buat et auxiliē amico in illis in quib⁹ ille p seipm
nō potest: felix autē cū habeat statum oim bonorū
aggregationē pfectum: non indiget q aliqd ei tri-
buat: ergo nō indiget amico. Oppositū arguit
quia illo indiget felix ad felicitatē adipiscendam
vel cōseruandā quo nō habito non eēt felix: sed
sine amicis non eēt felix: q nō haberet statū oim
bonorū aggregationē pfectū: eo q amicus videt ex-
terius bonorū maximū esse. vt dicit arist. Et cō-
firmatur q sit op⁹ amicis ad felicitatē: autē ar-
pmo huius dicētis. nō enī ois felix q specie tur-
pissimus vel ignobilis vel solitarius et sine prole
quia sicut dicit ibidē multa opa sunt p organa. p
amicos et c. Item arguit rationib⁹ ar: quaz vna
tam tacta est: scda pō est talis magis est ppiū vir-
tuosi bene facere q bñ pati: et felix est virtuosiss-
mus: ergo maxime spectat ad ipm maxime bñ fa-
cere: indiget ergo quib⁹ sic benefaciat. sed meli⁹
est bñ facere amicis q extraneis: felix ergo op⁹
est habere amicos. Item cū amicitia sit quedā
virtus: et felix debet esse oim virtute replet⁹. opor-
tet felicē hēre amicitia quā hēre non pōt sine ami-
co: ergo et c. Item cū homo sit naturaliter alal

Ad. vlti-
Arg. pmo

Secūdo

Tertio

Oppositum

Confirmatio

Secda

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto.

Septimo.

Octavo.

Ultimo

Decimo
Duplex caput
felicitas.

politicū id est cōcitiū oīs hō debet naturaliter eligere quibus cōiūat nullus em scdm rectum iudiciū rōnis eligeret solus oīa habere bona: sed maxime puiendū est amicis: ergo omni boni. z p psequēs felici expediat amicitia. ¶ Itē cū felicitas sit opatio virtutis vt dicebat in pmo libro: ipa cōsistit in fieri: nō in facto esse ergo felix indiget ad quos faciat hmoi opationē: sed maxime cōgruit illos esse amicos. Ideo zc. Et ista rō sicut mulier alie videt arguere de felicitate actua nō contrē platur. ¶ Item arif. videt sic arguere: oēs expit māt opatiere delectabiliter viuere felice. g attri buendū est ei in quo possit bñ delectari: sed hoc ē in amico bono. quia opationes ei sunt felici delectabiles multiplex: pmo qz sunt sibi similes i mo tanqz de: cum amicus sit alter ipse: scdo qz sunt scdm seipsas delectabiles: eo qz puioue felix autē in talibus delectat. tertio qz quibz si sit bonus ē innatus delectari in pua opationes i cognoscat eam: felix autē opationes puias magis pcpit in amico qz in seipso: sicut hō magis videt se in pculo qz in seipso. Amicus em ppter similitudinē z conuincione est quasi speculum z representatio amici: ideo zc. ¶ Item illo opus est felici per qd potest maxime opari continue: cum in ope pūstet felicitas: sed hoc est cū amico z non sine amico. solitario qdem eni difficilis est vita: vt dicit arif. nō enim faciles scdm seipm opari continue: cum alteris autē z ad alios facile z maxime cū amicis z ad amicos cū sitis delectabilis puiat. ¶ Itē cum felicitas sit quid delectatiū vt dicit pmo huius illud est attribuendū felici p quod eius gaudiū auget z cōsummat. hoc autem sit p cōiūcere amico quia ex gaudere gaudiū auget: et etiam ex coercitatione opis gaudios. Amici autē opa gaudiosa scz opera virtutū coepere: z ad inuicē cōgaudent tam in puiis qz in amicis opationibus ergo maxime pueniens est felici habere amicum. ¶ Ultimo Arif. ab illa pte naturalibz autē intendentibz vsqz ad finem capituli videt sic arguere: felix nō debet carere eo qd est sibi naturaliter eligibile z delectabile: nō enim haberet statū se cōpletissimū sed felici amicus est valde eligibilis z delectabilis: ergo felix debet pte amicu minores pbat arif. quia si vnuquodqz ens diligit naturaliter se esse z pmanere: vt vult cōmentator pmo phisicorū oportet qz bene esse z bene viuere sit delectabilissimū z eligibilissimū bene entī z bñ viuēti z cognoscēti seruū bene esse z bñ viuere modo felicitis est optimū esse et optimū viuere z hoc ipse cognoscit: ergo felici suū bene ēē z bene viuere ē delectabilissimū et eligibilissimū. sed (sicut dicit arif. vt ad seipm hz studiosus z ad amicu vel proxime. Alter em ipse amicus: ergo felici est valde delectabile et eligibile ēē z viuere amicu: sed cui esse est et delectabile ille est delectabilis ergo felici amicus est valde delectabilis z eligibilis quod intēdebamus pbat: ergo zc. ¶ Ad solutiōne istius qōnis oportet rememorari duplex felicitatem distinctā in decima qra qōne pmi libri: quā vna est status eligibilissimū quem hō possit habere in hac vita. scilz integratus ex his oibus qz vir optimū mallet hē hoc nō habere. Alia est bonū

simplex optimū oīm simpliciu bonorū humanorū cuiusmodi scdz arif. esse videt opus sapiētie. Si ergo queram de felice felicitate pma dicendum est sine dubio qz felix nō indiget amicis: loquēdo pte de indigētia. indigere em est non habere qz oportuū esset hēre vel dicamus z reat in idem qz hominē indigere est ipm carere eo qd ipse scdm rectū iudiciū rōnis vellet habere: talis autē felix nullo tali caret vt apparet p quid nominis. g pmitus nullo indiget. ¶ Dicendū est in qz tali relecti opus est amicis id est tali oportuū est z valde cōueniens hēre amicos. z hoc pbat iungule rōes arif. prius facit. Et istas duas conclusiōes expia sit Seneca de sapiētie epla An merito ad iudiciū dicens. Volo tibi chrysippi quosqz distinctionem indicare. At sapiētiē nulla re egere z in multis illi rebus opus esse. Abulit tñ est dubium an hē due cōclusiōes eēt vere de omni sapiēte. Sed de felice felicitate pmo mō dicta non apparēt dubie aliquo mō. Eadem enī conclusiōes de naturalis expia dices qz ipm felici amicus ē de natura eligibilium quod autē est ipm eligibile: hoc oportet existere ipm vel ncindigens erit quod est cōtra rationē dicte felicitatis: opus ergo erit felicitati amicis studiosis et vltim omnibz bonis humanis opus est tali felici: cōuenientissimū est em hēre oīa bona humana qz ea singulis scit: et pōt z vult bene vti: felix autē ille est hmoi. quia prudentia totalē z singulas virtutes morales habet. Iterum z corporis et exteriora bona: vt pbat per quid nois quibz hō scit vult et pōt circa singula bene agere z singulis bñ vti. De felice autē scda felicitate manifestū est qz ipse multis pōt indigere pōt em esse paup et exul: pōt corpis egritudine pñti pōt omnibz carere vite necessariis nōne ergo in tali et tanta necessitate cōstuit indiget amicis vtilibus sibi succurrētibz in tanta necessitate nō ne indiget cibo et potu vel medico z alijs hmoi ne moriat: sine dubio apparet michi sic. Iterum nec solū ad necessitatem indiget his: sed habitis vite necessarijs indiget ad iuuandū in agnis diuitijs multitudinē amicorū z vtr hys oibus qz pmo felici inerāt: quibus ipse caret: nam aliquo modo indiget hys omnibz vel ad viuendū vel ad iuuandū: vel ad felicitatis sue decoramentū quibz ipse quē ratio recta diceret hēre velle hēre. ¶ Iterum est tamē qz sepe capif. strictio indigētia p carētia necessariorū ad vitam: quā si sic capiam apparet satis ex dictis qd sit dicendū. Seneca in epla an merito ad luciliū dicit: et bñ qz sapiēs quē omnē et solū reputat felicem ista scda felicitate se ipso quodāmodo ptenus est: z sic nullo indiget alio. Alio tñ mō nō est se cōtēntus sed indiget multis nā vt dicit seipso cōtēntus est sapiēs ad beatē id est ad bene z sancte viuendū: nō tñ ad iuuandū: pñtus em qua semp hō bñ et sancte viuit: extrinseca instrumenta nō querit. Itēz (vt ibidem dicit) sapiens seipso cōtēntus est non vt velit esse sine amico: sed vt sine eo bene viuere possit. vide totā eplam si vis: quia qstio pñs satis soluit ibidē: vū tamē ppter modū loquēdi Seneca tragicū non plus intēdamus qz intendit: nec a semitis aristoteli deuenimus. Scias etiā qz multa ptenentia ad hāc

pma conclusio

Scda

Duplex caput
indigentia

qstio nona
Arguit pmo

Secundo

Tertio

Quarto

Oppositum

Secundo

Tertio

duplex intelligitur
qz sit opus
amicis

due pcones:

duo iter boni
satis et nēte
triplex.

Secunda.

Tertia.

expositio
duplex conclusio

questione dicta fuerit in questione decima qra z decima sexta pmi libri: ex qbz qōnibus z ex nunc dictis apparet quod pcedat oīs rōes a principio qōnis adducte.

¶ Item nono. vtz magis sit opus amicis i bonis fortunis vel in malis. ¶ Arguit qz i malis: qz tunc ē magis opus amicis qn sit magis ncarij: sed in malis fortunis sit magis ncarij: vt dicit Arif. g zc. ¶ Item qn cūqz scio qz amico meo magis est opus visitatione mea tunc magis et promptius debeo eū visitare infortunatum: qz fortunatum vt dicit Arif. ergo illi i fortunato est magis opus visitatione mea qz in bona fortuna. ¶ Item tunc ē magis opus amicis: quando magis indigemus auxilio iporū: hoc autē ē in nris i fortunis ergo zc. ¶ Itē aucē Arif. octauo huius dicentis in inopia quidem et reliquis infortunis solo expititū refugiu esse amicos tūc autē maxime opus ē eis qn non ē aliud refugiu g zc. ¶ Oppositum arguitur: quia tunc magis ē nōbis opus amicis: qn sunt nobis meliores siue qz est nobis melius conuersari cum eis: vt cū amicis sed hoc ē i nris bonis fortunis vt dicit Arif. g zc. ¶ Itē qn magis ē opus amicis: tūc magis volēdi sūt sed bñ fortunati debem magis vocare eos qz male fortunati g bñ fortunatis est magis opus amicis. ¶ Itē tūc magis est opus amicis: qn vita ē minus secunda sed quāto ē maior fortuna tāto min⁹ est securitas: vt dicit octauo huius. diues ei min⁹ securus vult qz magis ei iudeat: z qz multa possidet qz alij desiderant et scrutant. Hec questio supponit qz amicis opus sit et in bonis fortunis: z i fortunis: z qra in quibus magis: de supposito aut satis apparet z apparuit in qōne precedente: z i pma qōne octauo libri. ¶ Itē restat solum dicere de qstio. ¶ De qstio aut Arif. sic distinguit qz opus esse amicis pōt esse duplex: vno mō ad ncēte alio modo ad bonitatem: et tunc ponit duas conclusiōes. Una est qz i fortunatis magis est opus amicis ad necessitatem. ¶ In bonis aut fortunatis magis est opus ad bonitatem. Et ad euidētiā dictarū conclusiōnū. sciendū est qz in pposito bonitas z necessitas sic pñt distingui: pñt mo: qz necessitas hoīs atēdit qd ad salutē corporis z sustentationē vite: vñ qnto methaphy. necessariū ē: sine quonō ptingit ēē vt viuere: bonitas autē atēdit quo ad pñtutes z opa pñtū. Scdo qz necessitas magis attribuit ordinatis ad finē vt pñt in fine scdi phisicorū: iō etiā necessariū p vtili solet capif. Bonitas autē simpliciter attribuit fini z principalr. ¶ Tertio: qz necessitas hūana fortune subest: bonitas autē neqz ē i nra pñtēte libertate bonitas ei hūana i pñtibus aie z scdz pñtutes i opationibz cōsistit qz nulli fortune subijciunt. vñ Seneca i libro de sereniz. nihil eripit fortuna nisi quod dedit pñtū aut nō dat iō nec detrahīt. libera est z immobilis immota inconcussa sic contra casus idurat vt ne inclinari quidē nedū vici possit: pñt sic ex ponit dicte conclusiōes qz infortunis magis ē opus amicis ad salutē corporis z sustentationē vite: sz in bonis fortunis magis est opus amicis ad bene faciendū id est ad virtuose operandum: pñtā con-

clusio sic patet: quia infortunatus scdm qz ifortunatus nō hz vñ bñ faciat aico: g vt sic non idiget aico ad bñ faciendū. dico aut vt sic: quia bon⁹ homo quāntūqz male fortunatus pōt amicis z alijs benefacere pñtis et exēplis z pñtationibz ad pñtutem eo qz in oī statu pōt vti suis pñtibus: sed vt sic nō ē infortunatus: cum iam dictum fuerit virtutes nō sub esse fortune: sed male fortunatus innatus est et sibi est pueniētissimū qz ab amicis iuuatur z iustis indigentis subueniatur: ergo vt sic maxime ē sibi ad hoc opus amicis. Secunda conclusio sifz apparet: qz bñ fortunatus scdm qz est bñ fortunatus abundat i bonis corporis z in vite necessarijs ergo non est opus amicis ad talia sibi pcurāda nisi ministerialiter: sicut seruus pcurat dñō. Et si dicatur qz opus est ei amicis ad talia pcurāda: dicēdū est qz hoc est vtz in quātū fortune pōt sibi esse mala: sed ad hoc non esset ei opus si fortuna sp esset sibi pñcia. nō ergo ad hoc opus ē ei scdz qz ē bñ fortunatus scdz qz ptingit eū male fortunari ei dē aut scz bñ fortunato i qstū ē talis pueniētissimū est bñ facere: qz hz. vñ pñt z vñ ad hoc tenet scdm virtutē liberalitatis z amicitie: qz melius est bñ facere amicis qz exirareis: vt dicit Arif. ideo talis vt sic est opus amicis ad bñ faciendū. Et ex his concludenda sunt duo correlaria. ¶ Primum est qz infortunatis vt sic opus est amicis vtilibz scz pñtibus: i necessarijs subuenire. ¶ Scdm est qz fortunatis vt sic est opus amicis virtuosiss: qz maxime talibus est bñ faciendū. ¶ Et si debeam pñt pliciter rñdere ad qstionē ppositā scz distinctionē patet ex dictis qz magis est opus amicis in bonis fortunatis qz i malis: z hoc pbat sic: in bonis fortunatis est opus amicis ad bona aie scz ad opavirtutis ad pñtēda in malis aut fortunatis opus est amicis ad bona corporis scz ad vite necessaria acqñre da vt dictū est. sed vnicuiqz multo magis opus est bona aie qz bona corporis acquirere. qstio scz est melior est corpore pñtior vnde ptingit qz fortis pñt pñt bonū virtutis pñt corp⁹ z vñ vt dictū fuit i precedentibz ergo zc. vel arif. sic ibi magis est opus amicis vbi aie sit eligibilior sed i bonis fortunatis sunt eligibiliores qz i malis ergo zc. mī noz pbat multiplici pmo qz eligibilis est bñ facere qz bñ pati. i. eligibilis est operari scdz pñtutem in alie: qz ab eo vtilia corpori suscipe: sed fortunato opus est amico vt ei bñ faciat: z ifortunato vt ab eo bñ patiat: g zc. scdo dicta minor pbat qz eligibilis est quod vndiquaqz ē delectabile: qz qd habet admixtā tristitiā ceteris paribus sed amic⁹ in bonis fortunatis est vndiqz delectabilis i malis autē est delectabilis sed tñ admixtā tristitiā: g zc. pbo minorē: quia tam fortunato qz infortunato pñtētia amici est delectabilis: ex eo qz amicus scdz qz est amic⁹ est cōueniētissim⁹ amico: pñtis autē est sensus cōueniētis est delectabilis: sed quia amicus se habet ad amicu sicut ad seipm: et oīs hō i bono pñt gaudet in malo pñt tristat: ideo pñt gaudet de bono aie et de ei⁹ malo tristatur ergo opz amicū de tristitia amici pñtētia: cuz igitur infortunatus sciat amicu esse triste de suo infortunio: opz ipm de hmoi tristitia amici retristat: et maxime qz amicus est velle benefacere amico ma-

oblectio

duo correlaria
primum
secundum.

pñt locatio
rica.

glia tristatur amicus si videat se esse causam tristitiae illius. propter quod amici presentia infortunatum non pure delectat: sed et ipsum tristat. Contra hoc cum hoc quod fortunatus gaudet de presentia amici scilicet seipsum esse delectabilem: ipse gaudet de gaudio amici congaudentis de bona fortuna ipsius et maxime de hoc quod ipse est causa gaudij illius: et sic patet quod ex omni tempore presentia amici est gaudiosissima fortunato. propter quod autem presentia amici sit delectabilis infortunato dicitur postea scilicet scilicet dum est quod ex dicitur Aristoteles in tertio pulchra documenta moralia. Primum est duplex: scilicet quod ad bonas fortunas omnes amicos vocare propter ad malas vero pigritanter et tarde causa primi est: quia maxime est amici benefacere amico tempore et loco oportunitis sed maxime possibile est et oportunitis hominibus suis bonis fortunis benefacere. Et tunc est maxime convenientissimum statim vocare amicum. Iterum quia benevoluntiam amico hoc est propter facendum per quod scimus amicum esse delectandum: sed scimus ipsum delectandum esse in nostris bonis fortunis ergo statim ad eas vocandum est. Causa secunda est: quia non est faciendum vel saltem tarde et pigritanter faciendum hoc per quod scimus amicum esse contristandum: sed per sensum nostrum infortunatus scimus ipsum esse contristandum ergo et dicitur tamen Aristoteles et bene quod aliqui vocandi sunt amici ad infortunia videlicet si sint magna et per amicos evitabilia et non sine ipso vel ubi auxiliium amicum supereredit tristitiam de infortunio. Imo forte ubi cumque amicus potest nobis magnam prebere auxilium vocandus est: quia si de nostro infortunio tristat: tunc de auxilio quod prebet nobis quod plurimum delectatur: et quod signum esset praevidentis si non vocaretur ubi autem amicus plurimum tristat et modicum aut nihil auxiliaretur: nullomodo vocandus est. Secundum documentum est quod opus amicum prompte ire ad infortunatum amicum etiam non vocatum. quia amicus est propter benefacere amico maxime necesse est constituto et si non sit possibile infortunio resistere in ire opus ad solam de tristitia minuendum: quod sicut dicitur postea amicum per presentiam minuit tristitiam infortunatorum: dicit autem non vocatum: quia sicut dicit Aristoteles si amicus amico infortunato succurrat non vocatus hoc est melius utriusque et delectabilius quod si expectaret vel et vocatus dico autem melius. In honestis quia et ille qui dat magis videtur dare sponte et sic virtuosius agere et ille qui recipit virtuosius agebat inquit tum non volebat gravare amicum: dico vero delectabilius: quia recipienti per se a verecundia quod habuisset vocando amicum et dano magis delectatur ex eo quod non provocat sed seipso facit opus virtutis. Tertium documentum est duplex scilicet quod ad bonas fortunas amicum oportet amicos ire propter ad cooperandum: quiete autem ad bene patiendum: causa primi est: quia bene faciendum est amico causa vero secunda est: quia prompte ire et inordinari ad beneficium recipiendum ab amico potest assensibilis generare opinionem quod ipse sit amico onerosus et indelectabilis licet non sit ita: potest etiam eis opinionem generare quod ipse non sit amicus propter honestum sed propter utile: licet non sit ita: tales autem opiniones est remo-

uendum: quia sicut dicebatur capitulo de verecundia si sunt hec quidem secundum veritatem turpia hec autem secundum opinionem nihil differunt: neutra enim operanda. Sed hoc vltimum documentum videtur esse dubitabile: quia cum sit amicus benevelle et benefacere amico prompte illud propter faciendum est per quod amicus maxime delectatur et acquirit sibi maximum bonum sed amicus bene fortunatus maxime delectatur in presentia amici ut dictum est et in benefaciendo ei maximum sibi bonum acquirit scilicet bonum virtutis: ergo promptissime debet amicus amico bene fortunato se presentare. Et confirmatur quia sicut bene dicit Aristoteles magis adiuvandum est ad mores quod ad substantiam. Ideo promptius est faciendum per quod amicus virtuosius operatur quod per quod amicus recipit bona temporalia: sed per hoc quod recipimus beneficium ab amico fortunato ipse operatur virtuosius per hoc autem quod succurrimus amico infortunato ipse recipit temporalia bona: ergo promptius eundem est ad recipiendum beneficium a bene fortunato: quod ad succurrendum infortunato. Ad primum istorum argumentorum respondendum est primo: quod omnis homo multo magis debet se a mare quod amicum in sibi acquirendo bonum honestum primo ergo debet intendere ad bonum honestum proprium et pro ad honestum amicum et nunquam facere pro quocumque contra honestum proprium sed ut dictus fuit non esset ei honestum cito ire et inordinari ad beneficium recipiendum. Secundo etiam dicitur de quod multo virtuosius est melius et delectabilius amico fortunato quod vocet amicum non venientem et bene faciat ei non petenti: quod hoc faciat sibi venientem petenti ergo si attendamus ad bonum virtutis amicum fortunatum non debemus ire ad beneficium recipiendum sed expectare quod nobis bene faciat non euntibus nec petentibus ut magis bene faciat. Et per idem per ad secundum argumentum. Tunc est respondendum ad rationes principales. Ad primam concedendum est quod ipsa bene arguit quod infortunatus sit magis opus amicus ad necessitatem quod in bonis fortunis. Ad secundam dictum fuit satis: quod amico in bonis fortunis non est opus visitatione mea. me non vocato quia minozaretur inde honestas sui beneficij: sed melius est illi me habere amicum quem vocet non venientem et cui benefaciat non petenti: quod infortunato habere me amicum statim venientem ad sibi succurrendum: hec est propositio. tunc magis est opus amico qui magis est opus ei visitatione est si si intelligas de visitatione sine vocalione. Tertia ratio et quarta arguit quod infortunatus sit magis opus amicus ad necessitatem quod in bonis fortunis. Et sic finitur questio.

Quod de deo vult amico in tristitia existit de delectabilis presentia amici. Et quod non quod opposita sit stare non potest. scilicet delectatio et tristitia opposita sunt. Et presentia amici non est delectabilis amico nisi auferret vel saltem diminueret ei tristitiam: scilicet hoc non facit quia inde non auferret vel diminuit eam tristitiam: puta mors propter vel perditio possessionis aut hominis et manente ea manet effectus. Et sic amico in tristitia amicus est tristis et non delectatur. et sic probatur: quia officio iudicis est triste sed amicus in tristitia existit non vult presentiam

oblectio

Confer

tristitia ad primum

Ad rationes

Ad secundam

ad tertiam et quartam.

questio decima.

Secundo

Quarto

Oppositum.

ratiis quod per sententiam amicum minuit tristitiam amicum.

oblectio

Solutio

secunda causa.

Tertia causa

amicus: probatio quia non vult amicum contristare et maxime non vult esse ei causa tristitiae sed ipse scit quod amicus sibi presentia contristaret de ipso quod non vult amicum sibi presentia. Et videtur quod presentia amici augmentat tristitiam alterius amici plus in tristitia existens: quia ille amicus presentia contristat statim et hoc displicet alteri amico. et sic ille cum prima tristitia habet aliam de contristatione amici. Ideo prius quod prius. Oppositum vult Aristoteles dicens. Est enim et presentia ipsa amicorum delectabilis et in bonis fortunis et in infortuniis. alleviantur enim tristitia condolentibus amicis. Dicendum est breviter quod amico de solatio vel in tristitia existenti presentia amicum est delectabilis et hoc experimen to scitur: quia apud presentiam amicorum videmus manifeste alleviari tristitiam infortunatorum: sed huius causa consideranda est ad presentiam. Aliqui ergo huius affectus assignant talis causam: quod tristitia amici partem ad amicum delectat. primum autem remanet minus toto integro id minus tristat: sicut duobus simul ferentibus graue pondus: neuter in tanto grauius in quanto grauius si ferret ipsum solus. Et hanc causam videtur assignare Tullius in suo libro de amicitia dicens. Quod esset tantus fructus in prosperis rebus nisi huiusmodi illis eque ac tuipe gaude ret: aduersas vero ferre difficile esset sine eo qui eas grauius etiam quod tu ferret: scilicet res in splendore facit amicitia et aduersas prius contristat facit leviores. Sed hec causa non videtur esse bona: quia amicus non accipit sibi partem tristitiae amici: sed aliam tristitiam cum accidens non transeat de subiecto in subiectum. modo per hoc tristitia amici non potest nec diminui nisi alia ratio assignetur: sicut quis lignum graue portans non alleviatur si alter portet alterum lignum. Sed auctoritas nullius posset in tali sensu valere: quod amicus partem sibi non tristitiam amici sed causam tristitiae: scilicet assumendo sibi partem damni vel restituendo: causa autem tristitiae partita et diminuta diminuitur propter tristitiam. Alia causa alleviatio nis tristitiae per presentiam amici solet assignari: scilicet quod amicus videns condolere amicum aduertit ad ipsum in quod autem aduertit ad ipsum. minus aduertit ad proprium infortunium. et minus sentit ipsum. id minus tristatur. Sed ista causa licet habeat veritatem inter mulieres que sunt propter solatio vel etiam inter viros mulieres inter viros viriles non habet efficaciam. quia si cut bene dicit. Aristoteles omnes fugit tristitia causa esse amicis propter quod viriles quidem secundum naturam reuerentur contristari amicos ipsos quia ergo amicus scit de sua tristitia tristari amicum. id virile est amicum quod cumque tristitiam non manifestare exterius suam tristitiam. ne de illa amicus tristetur ex quo ergo amicus non ostendit se tristem amico nec condolentem videtur quod causa assignata non valebat. Et iterum quia amicus plus amat amicum quod aliquid aliud bonorum amissibile. si amicus videt de se ipso dolere amicum magis dolet in de quod dolent de prioribus infortunio propter quod viriles amicum non consolantur amicos copiosius. vel sensum condolentis manifestando. scilicet potius se recipi rationis ostendit ad utilitatem bonorum fortune monstrando et quod honestum sit se constanter habere et inconcussus persuadendo. Et iterum alia causa solet assignari. quod sicut medicus est delectabilis infirmo ob hoc quod

infirmus speret per medicum liberari ab infirmitate. Ita infortunatus gaudet de amico presentia sperans quod per ipsum ab infortunio euadat. Sed hec causa non videtur valere ubi manifestum esset quod amicus presentia amicum erit delectabilis licet minus. Alia ergo causas assignat Aristoteles rationabiles. quarum una est quod amicus secundum seipsum est delectabilis amico nam de ratione amici est quod sit simpliciter bonus et bonus amico. et amans amicum et amatus ab eo. he autem omnes conditiones et alie singule quod convenienter amico ratione amicitie spectant ad rationem delectabilis ergo amicus ratione amicitie est in omni statu delectabilis amico. Alia ratio est propter assuetum consuetum amicum amicus novit omnes mores amici sui et per consequens scit quod quibus verbis aut gestis amicus suus solet gaudere aut tristari et sic ipse potest maxime consolari eum et per verba aut gesta delectabilia et potest tristitia ipsius remittere et hoc ipse vult facere pro posse ergo ipse presentia hoc facit et tunc concluditur eius presentiam esse delectabilem et solatio et preexistens tristitiae remissiva. Concedendum est tamen quod multi qui volunt magis amari quod amare delectantur si videntur de suis infortuniis amicos condolere quia ex hoc percipiunt se ab illis amari quod ob hoc eos delectant: quod maxime hoc appetebant: sed hec non est conditio amicorum verorum ut dictum est prius. Concedendum est tamen quod mulieres et homines mulieres a tristitia suis alleviantur ex solatiis et propriarum tristitiarum conarrationibus: tunc quod nocumentum interius clausum magis congregatur et magis animum affligit quod exterius diffusum: tum quia tristitia talium magis est in appetitu sensitivo quod in intellectu appetitus autem sensitivus tristitia minuitur per fictum et luctum: quod sumi grossi ex tristitia contracti exhalant. Ad rationes. Ad primam dicitur quod non solum illud est delectabile quod infert delectationem sed illud quod minuit magnam tristitiam: vel illud esset calidum quod comtemperaret frigiditatem intensam vel dicendum est quod non omnis delectatio omni tristitia contrariatur ut apparuit in septimo libro id tristitia aliqua comparatur secum aliquam delectationem. Ad aliam dicendum est quod presentia amicum si non auferat vel minuit causam extrinsecam tristitiae tamen minuit causam intrinsecam: quia scilicet attentionem ad obiectum tristabile: et de hoc dicitur in tertio libro octavi libro. Alia ratio bene probat quod presentia amicum non est pure delectabilis in fortunato sed mixta infert delectationem et tristitiam neque est vix quod infortunatus non vult presentiam amicum sed verum est quod non vult eam inivoluntario mixto cum inuoluntario: et forte si magis vellet presentiam amicum quod nollet ipse ab eius presentia magis tristari quod delectaretur hoc tamen non obstat minueretur ei tristitia de suo infortunio: ut enim delectatio in potentie vel in vno obiecto minuit delectationem alterius potentie vel in altero obiecto: ut in vice sima septima quod septimi libri apparuit ita concedendum est de tristitia ad tristitiam. Et eodem modo dicendum est ad vltimam rationem.

qñto vñdecia
2ª pñmo

Secundo

Oppositum

Alia respōsio

qñtē cōuñuere
fū delectabi-
lissimū iter a
ctus amicitie

Meritur vñdecimo. vñtū amicitia
delectabilissimū conuñuere. **A**ris-
tūf qñ non qñ pñuñtis nñpñlē de-
lectabilissimū nñf felicitas. Amici au-
tē pñ amicitia sunt virtuosī: qñ nñhil
est eis delectabile nñf felicitas: sed pñuñre nō ē
felicitas nñf tu dicas qñ amici adinucē recedētes
nō ampli⁹ sunt felices: nñf tu dicas qñ felicitas
est valde subiecta fortune: quia pñ multos cas⁹ po-
tēst impediri conuñctus amicorū: nñf tu dicas qñ
felicitas est bonum minime per se sufficiens: cuz
conuñctus requirit aliud. qñ 2ª pñt qñ amic⁹ pñelli-
geret hoc est sibi delectabilis: sed amicus pñelli-
geret amicuē esse sanū: 2 bene fortunatū absentem
qñ egrum aut infortunatū pñt et colloqñtē: er-
go amicus plus diligit sanitatē 2 fortunam ami-
ci qñ conuñuere ipsi: 2 adhuc plus diligit qñ sit vir-
tutibus anime perfectus: qñ qñ sit sanus: vel bene
fortunatus. Et adhuc plus diligit virtutes pñas
qñ virtutem amici: ergo plurima leticia sunt ab a-
mico qñ conuñuere: 2 per consequens delectabilio-
ra: qñ 2ª pñt. **O**ppositū vñde determinare Arist⁹ si-
ne huius nomi. Aliqui statim concedūt multa aīctis
esse delectiora 2 delectabiliora eligibiliora qñ cō-
uñuere: sic concedunt qñ conuñuere non est eis de-
lectabilissimū: intelligendo verba scōm pñtates
sermonis tñ conuñuere est eis multū delectabile: 2
hoc solū pñbat Arist⁹ in 1ª pñt. vñ pñ consideranti nec
Arist⁹ affirmat qñ eis sit delectabilissimū conuñuere
est: sed querit vñrum sit ita: et solum determinat qñ
est multū delectabile. et si pñtis aut aliqñ doctores
inueniātur aliquando dicere in superlatiuo: qñ cō-
uñuere sit eis delectabilissimū n vel optimū: de-
bet vñci: qñ locutio est rhetorica modo tragico:
vñbi ad laudem exprimitur plus qñ sit. illico ei mo-
do loquēdi capitur superlatiuus loco positu: ali-
quam habētis nobilem magnitudinem: quē ad mo-
dū obseruant cōiter moderni predicatorēs in sē-
ctoꝝ de qñbus pñdicāt exaltationibus aut sepe i re-
gñ aut pñcipiū aut dñorū qñ pñdicāt adulationis
superlaudationib⁹. **A**lter aut pñt rñderi quod
amicitia ē quēdā pñtus in quo dictū fuit i octauo
sed alie sunt pñtutes excellentiores vñ iustitia: for-
titudō et multe alie quā actus amicitie sunt pñe-
ctis eligibiliores 2 delectabiliores qñ actus ami-
citie verbi gratia iustus 2 fortis amicus plus vel
letacium iustitie vel fortitudinis exercere loco et
tpe oportunis qñ colloqñi amico: sed intentio arg-
uit qñ inter actus a virtute amicitie pñcedentes cō-
uñuere est ipsiis amicis eligibilissimū et delecta-
bilissimū. **A**ctus enim pñt pñtes amicitiam
sunt concordare bñ velle bñ facere 2 conuñuere a-
mico. **A**ñ velle aut icludit in se cōcordare: nā velle
id quod alter vult est ei pñcordare: sed qñcūqñ ti-
bi vult bñ ipse vult idē qñ tu: quia tu tibi vñ bñ si-
cut et quilibet alter sibi. **I**tem benefacere clau-
dit in se bene velle: 2 licet aliquis bonum facere
possit malum volendo tamen non bene. **E**t vñter-
us conuñuere in amicitia bona claudit in se bene-
facere amico: amicos ei cōuñuere est eos cōicare
secundum qñ sunt amici: amici autem boni sunt a-
mici propter bonum virtutis ergo eos conuñuere
est eos communicare in verbis et operibus vir-

tuosis: et hoc est quemlibet benefacere amico: dñ-
rīgunt enim se adinuicem et ideo augerētur eorū
potentie ad melius volendum et operandū vñ dñ-
cit Arist⁹ vñde decimo huius dicitur. De sapiente
qui est scōm seipm sufficiens: qñ melius est
cooperatores habere e contra autem est de conuñ-
ctu pñuñorū: cōmunicantes enim in pñuñis operi-
bus sunt peiores et fortiores ad male faciendū.
Et his potest sic argui: ille actus est amicus eligi-
bilissimū 2 delectabilissimū: qui ceteros omēs
actus amicitie includit vel formaliter vel virtuali-
ter: sed pñuñre est huiusmodi dictum est qñ 2ª pñt.
Item Arist⁹ sic arguit amicitia est quedā com-
municatio: communicatio autē maxime saluatur
in conuñuere: ergo conuñuere est amicitia seu in a-
micitia delectabilissimū et eligibilissimū. **I**tem
ipse sic arguit vñcuiqñ delectabilissimū est cō-
gnoscere se esse qñ vñuere: non solum quo ad actū
pñmū: sed etiam quo ad actū secundū: sicut
homo se habet ad seipm: ita ad amicuē: qñ delectabi-
lissimū est videre amicuē esse 2 vñuere se in conuñ-
ctu vñterqñ amicorū: vñde scz 2 se 2 amicum
esse 2 vñuere non solū quo ad amicitie actū pñmū
sed etiam quo ad scōm ergo hoc est eis delectabilis-
simū. **I**tem ipse arguit ad idē per experientia indu-
ctiuam: quia singuli amici maxime desiderant in
illo opere cōicare scōm quod sunt amici propter
qñ hñ qñdē pñtāt. vñ dicit Arist⁹ hñ vero colluunt
ad aleas. **A**ñ autē exercitatur et pñuñant 2 pñp-
losophantur: hoc est amicitia conuñuere ergo 2ª pñt.
Item Arist⁹ vñ inuere talē rōēz pñuñre i aīctia vir-
tuosa proportionabiliter est ipi conuñuere i amorē
re libidinosa: sed sic amantib⁹ conuñuere ē de-
lectabilissimū qñ 2ª pñt. **A**ñ sic hñ pñbilitatē: qñ si
cui vñsus cernus iudicat et plurimū is i aīco offe-
rentis amabilitatis oñdit: ita pñt qñ cernit: sic si
gulas pñpñtōes amabiles i aīco demōstrat mīos
aut vñde esse dubia: qñ i tactu vñde ē maior de-
lectatio libidinosa qñ in vñsu: pñt qñ i pñtāia vñ
maxie scōm tactū attendi. **S**ed ad hoc nñ leri
pñt. qñ in vñp 2 mulierē pñt autēdī amorē 2 scōz de-
stiale pñcupisētā pñt 2 pñtē 2 ita tāgere est de-
lectabilissimū vñ bestia femellā capit i differētē 2
turpē qñ pulchriā: vel pñt autēdī scōm hñmānū cō-
uñctū quē amor hñs addit vñtra amorē bestia: de
quo dictū fuit i octauo. qñ hñs nō solū pñcreatio-
nis filioꝝ gñā cōhabitāt: sed eorū qñ in vñsā 2ª pñt ita
vñ hñc qñ delectabilissimū ē videre. **A**ñ dñōes
rñdendū est. **A**d pñmam dicēdū qñ vñcuiqñ eligi-
bilissima est felicitas: sed illa nō est pñtē 2 pñtē
scōz pñtē aīctie: sed scōm aliā pñtē: id pñmā rō
nō pñcedit pñtē determinata. **A**d aliā dicēdū est qñ
pñuñre aīcoꝝ simplr nō est i iñfirmatē corporali
ipōꝝ vel in iñfortuñio vel in alio quocūqñ i pñdē-
to ipōꝝ ab opatione scōm qñ pñcipalr sunt amici
idē tale pñuñre nō est nisi pñuñre dñmū et dñ-
ctū scōm qñd: pñuñre et simplr aīcoꝝ ē cōicare se:
cōdū pñtē sine i pñdēto: 2 hoc icludit sanū ēē
2 sufficēter bñ fortunatū idē hoc vñ sit est amicitia
delectabilissimū: nō pñuñre dñmū. **E**t sic finit
tur qñto: 2 oēs qñtōes supñonū 2^a.

obiectio

Solutio

Ad rōnes ad
pñmam

Ad secundā.

qñto pñm⁹

Arguit pñmo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Consequenter querenda sunt al-
qua super decimū librum: in cu-
ius pñmo tractatu agitur de de-
lectatōe de qñtāis quēdā fuit
super septimū n librum. **I**tem qñ
rendum est sup scōm tractatus
in quo Arist⁹ iquitur i qñ actu colli-
git humanā felicitas. **E**t quia
dicit Arist⁹ qñ ipsa felicitas est operatio optima: po-
tenne scōm optimam eius. **I**tem: ideo opz inq-
rere que sit optima pñtū. **O**ptima autē potentia
pñtū ab omnibus vel intellectus vel volūtas.
Item necesse est querere de pñparatione hñrū qua-
rum potentiarum adinuicē. **E**t quia statim vñde
qñ illa potentia sit excellentior que est magis libe-
ra: qñ ideo pñmo queritur: vñrum volūtas sit ma-
gis libera: quia semper dñā ea rōne qua dñā est li-
berior est subiecto: intellectus autē ad volūtatēz
pñtū sicut subiectus ad dñm: qñ pñmō quia
deprecans subiectus est ei qñ deprecatur: 2 pñmo
ethicozum dñt et ei recte ad optima deprecatur rōē
non potest dici qñ ratio habeat supiorē potentiam
qñ deprecatur nisi volūtatē. **S**ecundo hoc pñt:
quia intellectus est sicut consiliarius et volūtas
sicut domin⁹: habens in suis negociis pñsiliarios
vel pñsiliariū: quod pater i nostris pñsiliis 2 electio-
bus. **I**tem dñm consiliū petentis est sibi statuere si-
nem ei 2 pñsiliū petere per quē modum per que
media possit illum finem adipisci: vñ apparet ter-
tio huius: et ibidem etiam manifestum est qñ volū-
tas est ipsius finis: ergo volūtas in hoc est sicut
dominus. **S**ed illo instituto sine per determinatōe
nē volūtatē: dñs petat pñsiliū quod sit 2 vñt pñ rō-
cinationē intellectuālē qñ pñsilio dato itēz dñm ē elu-
gere pñ volūtatē hoc qñ ē pñsiliū pñdicatū: 2 dñt
Arist⁹ tertio hui⁹. et electio vñtqñ erit pñsiliabile de-
sideriū. ex pñsiliari enī iudicāre: desideram⁹ scōm
pñsiliū: iudiciū autē est ipsius intellectus 2 desideriū
volūtatē. ergo oīs volūtas i hñs est sicut dñs.
Et itēz dñt est pñcipere subditis suis volūtas autē
pñcipit intellectui qñ studet: qñ speculatur i studio
enī quia volo: cessō quia aliquid magis volo: vñ ire
ad ecclesiā: vel ad forum: et tunc studio i metha-
physicis: nunc in morali pñsiliā vel in logica nō nisi
quia sic volo iuxta illud. **S**ic volo sic iubeo sit pñ
rōē volūtas. **I**tem cogit 2 posse cogi ab alio illi-
berum est 2 seruile: nō posse aut cogi liberum est:
sed volūtas in actu suo cogi nō pñt: repugnat ei
qñ ad aliqd cogat 2 qñ ipm volo. **I**ntellec⁹ autē co-
gitur seu necessitatē ad studendū 2 speculandū a
volūtatē: nā i pñdētois extrinsecis remouis. nul-
la pñt mea pñt resistere qñ studet si hoc efficaciter
volo. **I**tem qñd omnibus eodē modo se habē-
tibus potest in vñrumqñ oppositū: hoc est liberū
et quod non sic potest: sed necessitatē et ab alio
determinat⁹ hoc est illiberū: volūtas et nō intelle-
ctus sic potest in vñrumqñ oppositū. nā qñs
intellectus iudicauerit eundem esse ad ecclesiā
volūtas tamen hoc scire pñt nō velle ire. imo et
velle non ire: sed ad tabernā. **I**tem pñmo me-
thaphysice describit Arist⁹ liberū ēē qñ summet
et non alteri⁹ gñā est: ergo liber⁹ est quod magis hñ
modū et 2 rōem finis: volūtas est hñmōi i respectu

intellectus: semper enim velle sequitur intelligere.
Item illa potētia vñde in hñōe liberissima in cui⁹
potestate est reddere hominē liberū: aut ipsū effi-
cere seruū: sed hoc est volūtas: quod pñbat qñ
virtus et viciū que sunt scōm volūtatē 2 appeti-
tū determinant seruū 2 liberū: pñpñmo politice
non ei intellectus sed volūtas determinat hñōem
ad pñtū vel viciū: quod est experientia manifestū
multos enī scōm intellectum et sapiētiā excellen-
tes videm⁹ inuitos et valde malos. imo deinde
scōm intellectū sunt ingenui valde: et tamen ma-
li pñpter maliciā volūtatē. **A**ñ aut scōm intel-
lectū simpliciores videm⁹ iustos et sanctos: pñt bo-
nitatem volūtatē. **I**tem volūtas est dñā in reddēdo
hñōem bonū aut malū: 2 pñtis liberū aut seruū.
Et omnis volūtas videtur habere dñū super in-
tellectum etiam quāntū ad iudiciū de principijs
que debent intellectui esse manifeste: quia dñt ex-
to huius: qñ malicia scz volūtatē peruertit mē-
tem facit circa practica principia circa que virtus
intencioem facit rectam. **I**tem oppositum argui-
tur quia scz Arist⁹ pñmo methaphysice libe-
rū dñt dñt quod summet 2 non alteri⁹ gñā ē: 2
maxime talis ē felicitas qñ felicitas est maxie libe-
ra inter actus hñanos: ergo sequitur qñ iter poten-
tias humanas illa ē 2 liberissima in cuius actu pñt
sui hñana felicitas sed (vñ habet 2ª pñt qñ ipa cō-
stituit in opere supiorē qñ est habitus ipsius intellectus:
et volūtatē. **I**tem qñ 2ª pñt. **I**tem sicut arguendo ad aliā
partē dñt scz. dñā liberior est subiecto: intellect⁹
autē est sicut dñs: qñ ordinare et determinare quid
sit faciendū: quid dimittendū pertinet ad dominū
intellectus autē determinat 2 ordinat qñd sit faciendū
vel nolendū quid sit faciendū vel pñsequendū: quid
sit amandū vel odiendū: 2 nō pñt volūtas in illos
actus sine determinatione intellectus: vñde pñt
nōmet hñpñtice. **S**apientē ordinare opz scz per
pñtū. **I**tem tertio politice: **O**portet leges re-
cte pñtatas esse dñas: pñpter quod etiā bene deter-
minat. pñmo politice qñ maxime cōuenit recte po-
sitas leges quecūqñ contingit oīa determinare
ipsas 2 paucissimas pñmitte iudicātib⁹: qñ scz me-
lius est oñm legum qñ iudicium ergo in nobis po-
tentia illa maxime dici pñt dñā cuius est leges
nec et illa non est volūtas sed intellectus: qñ pñt
videre 2 discernere: quid iustum quid iniustū quid
bonum et quid malum. vñde tertio politice: qui qñ
dem iubet intellectum pñcipari iudicare vñde pñt
cipari dñm et leges. imo ex hoc intendit legē op-
tine dñari: qñ (vñ dñt) sine appetitu intellectu⁹ lex ē
Item ad hanc partē vñde ē Seneca 2 Tul-
lius in epistola eamtu me inquis dñt Seneca
pñtē seruus oportet: vñ tibi c. ntingat vera liber-
tas. hoc ei ipsū pñtē seruare libertas est pñt autē
ad intellectum spectat. **E**t in epistola quod maximū
dñt ad hanc scz pñtiam tepfer si vis saluus esse
si securus si bñs: dñt si vis esse quod ē max-
imū liber: et subdit post qñ sapia sola libertas ē. **E**t
si vis inquit tibi omnia subicere subicere rariōi
multos reges si rō te repperit. **S**ic Tullius in de
pñdoris dñt oēs sapientes liberos esse: et omēs
stultos seruos. **I**n ista questione distinguendū est
de libertate et de seruitute quia opponi videtur

Septimo

Oppositum

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

seruū et liberū: et etiam in diuersis suppositis i q̄
bus hoc ē magis manifestū. sc̄do in eodē suppo-
sito quod est magis ad ppositū i diuersis suppo-
sitis dicunt libertas et seruitus vnomō sc̄d̄ cor-
pora alio mō sc̄d̄ diuitias et exteriora bona. et ter-
tiomodo sc̄d̄ aiām: de seruitute et libertate cor-
porali loquit̄ Ar̄. p̄mo politice dicēs vult quidē
q̄ natura et corpora dīstīa facere q̄ liberorū et ser-
uorū: hec quidē fortia ad vite vsum: hec autē recta
et inuilia ad tales operationes: sed vtilia ad ciuile
vitā: hunc autē modum libertatis et seruitutis di-
mitto quia nō est ad ppositū de felicitate neq̄ de
cōparatione intellectus vel voluntatē: q̄ sicut di-
cta corpora seruilia p̄stīgit habere animas liberas
ita et corpora libera aīas seruiles. vt. vult Aristo-
telēs dicens. accidit autē et multo tēns cōtrarium
hos q̄dem habere corpora liberorū hos autē aīas
et hoc idē pulchre deducit. Seneca in epistola cla-
ranum vbi dicit sic claranus mihi videtur in exē-
plar editus vt sic. possem⁹ non deformitate cor-
poris fedari animū: sed pulchritudine aīe corpus
ornari. Seruitus autē sc̄d̄m pecunias et exteriora
bona et libertas dicunt sc̄d̄m abundantia et defec-
tū nēciōr ad vitā. quē ad modū dicim⁹ pauperes
oportere seruire diuitibus vt habeant vite nēcia.
et hec etiā nō est libertas de q̄ ad p̄s intendimus
quia dictum fuit in primo libro q̄ in talibus bo-
nis exterioribus nō cōsistit humana felicitas. imo
neq̄ p̄prie dicta libertas: quia sicut in predicta
epistola habetur. Q̄ia ista in q̄ dñi casus exercet
seruilia sunt. pecunia et corpus et honores: inbe-
cila fluida mortalia possessionis incerte. Adhuc
sc̄d̄m extrinsecā denotationē a progenitoribus di-
cuntur libertas siue nobilitas et seruitus seu igno-
bilitas: dicuntur enim vulgariter nobiles et libe-
ri qui ex magnis et ingenuis p̄creati sunt. igno-
biles autē et tanq̄ seruiles qui ex humiliorī gente na-
ti sunt vt cōes burgenses/mercatores/et rurales:
et certum est: q̄ talis nobilitas et ingenuitas si ef-
fet secundum denominationem intrinsecam esset
multum honorabilis: aut etiam si essent illi secun-
dum similem anime dispositionem. dispositioni
priora quibus contraxerunt talem denominationē
nē contraxerūt ei ab excellētib⁹ in diuitiis et vir-
tutibus vnde dicit Aris. tertio politice q̄ ingenuitas
est virtus et diuitie antiquae. qui ergo ex inge-
nuitate descendunt si suos progenitores secuti fue-
runt sc̄d̄m frutes. illi formaliter et p̄prie dicun-
tur nobiles et ingenui: et sunt ceteris paribus ali-
is p̄honorandi et etiam quicūq̄ ex tali ingenuo
genere si non appareant in his manifeste malicie
ipsi ceteris paribus sunt alijs in honoribus p̄e-
ponendi: quia sicut dicit Aris. verissimile est me-
liores esse eos qui ex melioribus tñ sicut d̄ sc̄do
rhetorice: multi tales degenerant non insequen-
tes virtutes progenitorum et sunt leuiores valorē
imo valde raptores. homicidē. tyrannū quia si-
cut dicitur primo rhetorice. Scutissima est in-
iustitia habēs arma. et tamen tales inter se nomi-
nant se adhuc nobiles strenuos ingenuos et libe-
ros licet nō vera: sed mendaci nominatio: aut eti-
am alij nominant eos aut adulatione. aut quia
nō audēt aliter dicere: id manifestū ē q̄ talis liber

tas nihil est ad ppositū de felicitate. Adhuc au-
tē aliter tangendo aiām Aris. distinguit p̄mo poli-
tice libertatē et seruitutem: scilicet quia alia natu-
ralis. alia violētā. Est enim seruitus naturalis ro-
bur corporis cum parua anime industria. tales ei
nō sunt digni p̄mi esse in regimine et in ordina-
tione rei publice. tales igitur dignū est seruire. et
eis magis est expediēs quā dñari et regere nā (si
cut dicitur sexto ethicorum) corporis fortis sine vi-
sione nō accidet falli fortius. liberi autē natura-
liter et digni regimine sunt ingeniosiores sensati et
habentes (vt dicit Aristoteles) corpora recta et
inutilia ad tales operationes puta mechanicas:
sed vtilia ad ciuilem vitam. de istis autē dicit
Aristoteles primo politice. principans autē et
subiectum natura propter salutem: quod quidem
enim potest mente prouidere. principans et natu-
ra dominans quod autē p̄stāt corpore subie-
ctum est natura et seruū secundum autē vios-
lentiam serui dicuntur coacti contra voluntates
eorū: vt captiuitatē incarcerati. aut etiā qui ex le-
gibus sunt aliq̄bus alijs corporaliter obligati: et
non possunt neq̄ filij eorum sub pena corporis a
domino separari liberi autē correspondentes
hmoi seruis qui non sunt sic coacti vel alijs obli-
gati: manifestum est ergo q̄ libertas et seruitus na-
turales sunt honeste et iuste et in politica optima et
nobilissima expediētes: sed tamē libertas est ho-
nesta et nobilitas seruitute sicut anima nobilitas est
corpore libertas autē secundum legem et violen-
tam actionem nihil habet pulchri nihil honesti ni-
hil amoris. vnde Aris. primo politice. expediens
est seruo aicitia et dñō adinuitē his q̄ naturaliter
tales dignificantur his autē q̄ nō sc̄d̄ hūc modū sed
secūdū legē et violentiā passis dñi. p̄pter q̄d etiā
talis nobilitas vel libertas dimittenda est nihil ei
ad felicitatem. de seruo enim dicitur septimo po-
litice. neq̄ em̄ seruo iquantum seruū vt viderabī-
le. Adhuc ad predictorū modorū oppositorū simili-
tudinem alie distinctiones sumuntur libertatū et
seruitutū. P̄pter quod est notādum q̄ libe-
rum prima intentione d̄: quod est et agit sui p̄prie
grā et alia p̄p̄ ipm p̄ma itēde: et nō grā alteri⁹
put d̄ liberū. seruū autē vt seruū d̄: quod est vt opa-
tur gratia alterius vt habetur prohemio metha-
physice. Ideo quātū aliquis est prima intentione
sui p̄prie gratia. tantū participat de modo virtu-
tis. et est idem seruū et liberū respectu diuersorū
vt comites et duces serui dicerētur regis. et liberi
respectu subditorum suorū et nos hoīes sum⁹ ser-
ui dei. et sumus domini et liberi ad animalia bru-
ta ad plantas ad inanimata vt sumus enim ipsis p̄-
pter nos vt habetur secundo de anima et quia sp̄
naturalis ordine deterius siue indignius est gratia
melioris. put determinat Ar̄. septimo politice. id
dicit ip̄e in p̄mo libro q̄ sc̄d̄m nunc dictum modū
libertatis et seruitutis sp̄ i oī genere d̄: liberū q̄d
melius est et dignius et alia respectu hmoi dicunt
seruilia. et subdita tamē hūc modo alter modus
dñationis et seruitutis erroneus inuenit⁹ et innatu-
ralis opponi sc̄z p̄out deterius et indignius assu-
mūt aliqñ sibi dñū sup meli⁹ et dignius. put hoc
p̄tingit i trāsgressionib⁹ potentiarū q̄ p̄p̄ inordi-

alia distinctio
libertatis et ser-
uitutis sc̄d̄m
animam

q̄d liberū p̄p̄

Diuisio dñij

Relectio no-
uem modorū
libertatis

finis disgre-
fionis reuer-
tit ad propo-
situm.

De dñio aīe
sup a corp⁹.

nationē nō merētur dñi potēte: sed trāsgressio-
nes potētiarū q̄ enumerant ab aris. tres opposite
tribus rectis politijs. sc̄z tyrānis opponit regno
oligarchia opponit aristocrachia. et democrachia
opponit tinocrachia. in his naturaliter serui
sunt volenti et p̄ter naturā dñi et liberi. et ecōtra
sumuntur ergo isti modi duo libertatū et seruitutū
ex diuisione dñij seu p̄ncipatus in recte et natura-
liter ordinatum et indistincte et inaturaliter deordi-
natum. Adhuc vltimo notat aris. diuisionem
libertatis seu dñij vel p̄ncipatus. Est em̄ dñium
despoticiū et est dñium regale. dñium despoticum
dicit sup ea que nō habēt potēstatē vel industria
resistendi vel obuiadi volūtatē seu impetui dñan-
tis sic enī dñamur sup inaiata et plantas. et super
domos et agros. et etiā sup bruta. cū arte vel potē-
tia naturali possum⁹ ea subiugare. et etiā sup ho-
mines sc̄d̄m violentiā dñationē. de qua dictus est
ante. Dñium autē regale et libertas regalis ē sup
ea que hñt potēstatē et industria resistendi vel ob-
uiandi volūtatē vel impetui dñantis: sed nō cōn-
tur obuiare neq̄ voluntū ad subiiciendū incli-
nant. q̄ experientia sciunt vel ex bona p̄suasione
vel ex assuefactione habēt industria q̄ bonum sit
eis subiici et melius q̄ q̄ non subiiciant⁹: quoniam
sicut dicit octauo huius. regis dñatio est ad sub-
iectos in sup abundantia bñficij. benefaciēti enim
subditis et curam habēt ip̄os et bene operantur:
quo tñ non obstante rex agit sui p̄prie. q̄a inuētiōe
principali sc̄z vt virtute iustitie interius p̄ficiat
eius anima: et exterius sibi tribuat honores et glia
quibus aut non sufficit hēc illi sunt tyranni. put
bene dicit Aris. q̄nto huius. Sic ergo recolligē-
do positi sunt nouem modi libertatis aut seruitu-
tis. quorū multi si nō sunt suppositaliter distincti.
distingunt tamen aliq̄liter sc̄d̄m diuersas rōnes.
Primus em̄ modus consistit in bona et subtili
cōplexione corporis et magis cōpacta et dura. red-
dente corpa fortia ad necessariū vsum. ineptiora
tamē ad mētis operationē. iuxta illud sc̄do de aīa
molles carne apti mente duri et inepti. Secūd⁹
aut mod⁹ p̄sistit in abudātia vel defectu pecunia-
riū et bonorū pecūia mēsurabiliū. Tertius aut mo-
dus cōsistit in extrinseca denotatione ab antiquis
progenitorib⁹. Quartus autē modus. put addit su-
pra primū cōsistit in mentis discretionē vel indis-
cretionē: prudētia vel imprudētia. Quint⁹ etiam
cōsistit in violentiā. violentiā enī dicit liberum: et
violentatū seruū. Sext⁹ modus p̄sistit in essendo
melius et dignius et p̄ncipalius. Septim⁹ p̄sistit
in trāsgressionē a recto et naturali ordine. Octa-
uus modus libertatis et seruitutis cōsistit in sub-
iectū non posse obuiare volūtatē et impetui dñan-
tis: et in dñm necessitate subiectū sine necessitate
violenta siue naturalis. Nonus autē modus liber-
tatis et seruitutis addit supra octauū q̄ subiectus
sit innatus obuiare voluntati et p̄ceptis domi-
natis. Sed q̄ intellectus et volūtas de quibus
questio formabat sunt in eodem supposito. Nūc
restat dicēdū de libertate et seruitute in eodē sup-
posito. Et cōparabim⁹ primo animā ad corpus.
sc̄do partē superiorem anime sc̄z rōnalem ad p̄ter
anime inferiorē sc̄z ad sensualem. et tertio intel-

lectū ad voluntatem. de p̄ma cōparatione sequēda
est determinatio ar̄. p̄mo politice dicētis: anima
quidē corporis p̄ncipalē dñio despotico. corpus ei
non innatū est resistere aīe moueo em̄ pedes si vo-
lo. et iā manus et caput aut linguā et c. put vnum
quodq̄ membrū innatū est moueri et non pōt ali-
quod eorū michi resistere si non sit egrū vel si non
sit extrinsecū impedimentū in quo casu. et nō tra-
beret tam sup illud membrū dñium inquantū sic
est impedimentū. De sc̄da aut cōparatione d̄:
q̄ superior dñat sup inferiorē partē dñio regali.
et q̄ hoc intendit aris. p̄mo politice cū dicit intel-
lectum p̄ncipari appetitui politico p̄ncipati et
regali. dicit enim q̄ p̄ intellectū intendit Aristo-
tēlēs partē superiorem sc̄z intellectū et voluntatē: et p̄
appetitū totam inferiorem sc̄z sensum et appetitū
sensitiuū. et ideo de dominio aīe sup corpus et in-
tellectus sup appetitū subdit statim Aris. mani-
festum esse q̄ sit sc̄d̄m naturā expediens corpus
passibili regi ab anima: et partē sensuali ab intel-
ctu et p̄tē rōnem habēte cū enim copulatio p̄prie
debeat copulare inter diuersa. videt q̄ aris. cum
diceret et p̄tē rōnem habēte intendebat voluntatē
que d̄ rationē habere non quia rōcinef: sed p̄sup
positiue q̄ nō fertur voluntas nisi in illud q̄d p̄e-
iudicātū est rōne. Ad autē sp̄s sensuales sit inna-
ta aduersari et obuiare rōni. dictum fuit in primo
hui⁹ satis. dictū est autē q̄ ille non p̄ modus liber-
tatis sc̄z regalis supponit fertū modū: et hoc est
verū in pposito: q̄ oēs cōcedūt p̄tem intellectus
lem esse sensuali naturalē meliorē et digniorem et
excellentiore virtute et operatione. et q̄ dictū est q̄
pars sensuales innata est aduersari rōni. cōtingit
aliquē ex defectu partis intellectualis et sensuales
sensuales q̄ intellectualis succumbit et sensuales
dñat sup intellectualē. cum ergo ps intellectualis
dñatur et sensuales p̄mittit se duci rōne. et incli-
natur ad obediendū rōni. tunc est hmoi p̄ncipa-
tus regalis. ordinat⁹ naturalis. rectus et optim⁹.
et talis ē p̄ncipat⁹ in omni hoīe. p̄uoz nō nisi
in eo. quādo aut est ecōtra. tunc est p̄ncipat⁹ inna-
turalis peruersus et valde malus et est talis in oī
hoīe vitiōso. cū ergo dictum sit in nono ethicorū
q̄ homo maxime est intellectus: et simplr a parte
intellectus recipe debet denotationē. ideo hō sim-
pliciter dicit verus sui p̄prie dñs et videt liber si
in eo rō dominat sup sensum. ecōtra autē si intel-
lectus succūbit et seruit sensui dicit vere seruus.
Et ad istam intentionē p̄cedūt plures auctorita-
tes philosophorū sc̄z ar̄. primo politicorū dicentis q̄
virtus et vitiū determināt seruū et liberū: et nobi-
les et ignobiles. et Tullij in paradoxis dicentis
oēs sapientes liberos esse. et oēs stultos seruos
et intendit oēs sapientes esse bonos et nullos esse
malos nisi stultos. Juxta illud terz huius: igno-
rat autē oīs malus. Idem intēdit seneca epistola
iterum ad lucillū dicens allegādo platōē. Nō
ait neminē regē non ex seruis esse oriundū. ne-
minē nō seruū ex regib⁹. omnia ista longa varie-
tas miscuit. et sursum deorsumq̄ fortuna versa-
uit: et tūc querit q̄s est generosus id est liber et no-
bilis. et respōdet ad virtutē bene a natura compo-
situs hoc vñ est intēdendū. Et subdit. animus fa-
l. iij

De dñio rō-
nis supra ap-
petitū. et nūc
uñ

Auctoritas

De ppassione
Intellectus ad
voluntatem.

Dubitatio

Responsio

cit nobilem cui est quacumque patione supra fortu-
nam licet surgere: cōtra aut homo viuis efficitur
feru? vi ipse dicit ep̄la libet. Alius libidum fer-
uit. alius avaritie. alius ambitioni omnes timor:
hoc enaz dicit ille cōis versus: nobilitas sola est
animū que moribus ornat. Aliqui oblocuti sunt
in me quia sepius ad pposita mea tot auctes ad-
duco: cō auctoritates nō demōstrent: et ego dicā
quillum modū pcedendi nō dimitā in moratib?
q? plus est credendū antiquis doctorib? et famo-
sis in moribus quā rōnibus novis supuentib?
et nō ex quibus nāz tales doctores? vi dicit sexto
hūius ppter habere experientia vīlūm videt p̄n-
cipia: et iterū. vbi ille auctoritates ponunt ibi au-
cōritates pbanz z demōstrātū. idco q? pposito-
rū demōstrationes h̄e cupiunt recurrere p̄st ad
loca allegationū si vellint non ergo puto frustra
adducere eas. ¶ Hūc ergo restat dicere de cōpa-
ratione intellectus et voluntatis de qua a pncipio
querēbā. Et ego suppono ex dictis prius in ter-
tia qōne sexu libri. z in tercio de anima q? in hoīe
intellectus et voluntas sunt eadē res. imo q? vo-
luntas est intellectus: et intellectus ē volūtas. ex
q? suppositione ego infero hāc p̄mā cōclusionē q?
ecq? voluntas ē liberalior intellectu: neq? intelle-
ctus liberalior voluntate. q? sequeretur q? volūtas
esset liberalior voluntate: qd nō cōcedit. psequen-
tia tamē patet p̄ syllogismū expōitionū arguendo
sic. Intellectus est liberalior voluntate: et intellectus
est voluntas: ergo voluntas ē liberalior voluntate.
Similiter volūtas ē liberalior intellectu / z illa vo-
luntas est ille intellectus. ergo intellectus ē libe-
rior intellectu. Et eodē modo arguit de nobilita-
te z de pncipalitate z de potestate: et de causalita-
te: et de prioritate: et vltter de omnib? cōparatio-
nibus et relationib?: quibus nō cōtingit idē com-
parare vel referre ad seipsos. Si enī impossibile
est idem se ipso esse prius z posterior nobilius z
ignobilis vel q? idem esset causa sui ipsius: effe-
ctus cōcludet q? impossibiles intellectū nobilitio-
rem ē voluntatē. vel ignobiliorē priorē vel po-
steriorē causam ei? vel causatū vel econtra. Si r̄
ex eadē radice sequit q? oēs tales copulatiue sūt
impossibiles intellect? fortis intelligit z volūtas
eius nō intelligit. volūtas eius vult: et intellectus
eius nō vult. voluntas eius ē ceca: et intellectus
eius nō est cecus: intellectus eius ē sapiētia vlt p̄u-
dentia habitudinatus z nō voluntas: et sic de alijs ta-
libus. ¶ Sed nūc est dubitatio q? non solum intel-
lectus est idē quod volūtas imo etiā in homine ē
idem qd sensus siue potētia sensitiva: z idem qd
appetitus vel potētia appetitiva. q? ponimus q?
eadē potētia in hoīe est potētia intellectiva z sen-
sitiva z vegetativa: quō ergo possumus predicata
cōtradictoria attribuire intellectui et sensui siue
appetitui sensitivo vt q? ille aduersat et obuiat ra-
tioni q? semp rō ad optima deprecā z nō sensus
vel appetitus sed aliquā ad pessima: q? pars superi-
or scz intellectus ē nobilior pte sensuali z dñā-
tur ei dñio regali: hec oīa vident? dīcere p̄dictis
¶ Et ego respondēo q? hec oīa cōsonāt si assignē-
tur illi sensus scdm quos hec oīa dicunt? a sapiē-
tib? z ponunt? Et si distinguant modi diuersi qd?

vīmur istis nominib? intellect? vel potētia itelle-
ctiva: sensus vlt potētia sensitiva: z sic de alijs hu-
minodi. Dicam ergo q? oēm intellectū humanū
vocamus potētia intellectiva: q? pōt intelligere
vel nos ipso tanq? receptiuo intellectiōis z eodē
modo voluntatē vocam? potētiā volitiuā. qā
ipse potest velle vel nos ipso tanq? receptiuo vo-
litionis: z si uer sensum vocamus potētiā sen-
sitivā: quā pōt sentire vel nos ipso tanq? recepti-
uo sensationis z appetitū q? potest appetere vel
nos eo tanq? receptiuo appetitiōis. Si aut aliqd
sit actiuum intellectiōis vel volitionis hūane aut
sensationis vel appetitiōis quod nō recipiat i se
hūmōt appetitiōē vel volitiōē sensationē vel in-
tellectiōē. hoc nō vocamus intellectū humanū
vel voluntatē humanā: hoc nō vocamus sensum
vel appetitū sensitivum. Hoc ego suppono ex qd
noīs et si aliquis vult illis nominib? alias signifi-
cationes attribuire dicat cōsequēter sibi p̄p̄. Et
non accipim? h̄c intellectū et volūtatē et sensum
z appetitū p actibus intelligēdi z sentiēdi z nec
intellectū accipimus p habitu pncipiorum. Ille
enī nō sunt p̄mē significationes seu acceptiōes il-
lorū noīm. Scdo ego dicam q? differētia est inter
intellectiōē et volitiōē ex vna pte z sensationē
z i sensibilem appetitiōē ex altera pte: qm̄ intelle-
ctio z volitiō nō recipiunt in corpore seu in orgā-
no corporeo tanq? in subiecto de cuius potētia
egrediat? sed recipiunt in sola anima humana
ideo nec illi actus extēdunt? extēsiōe corpis: sic
enī intelligim? illud qd solemus dicere: puta q? in-
tellectus z voluntas nō vīunt in suis actibus scz
intelligēdi et volēdi organū corporeū. Sensa-
tio pō z sensibilib? appetitio recipiunt in cōposi-
to ex anima z corpore tanq? in subiecto de cui? po-
tētia egrediat? z scdm corp? et scdm animam.
ergo illi actus scdm extēsiōē organū corporeū
extēdunt? z hoc ampli? explanāui sup librum de
ai. Et ex his videt? sequi q? intellectus z volūtas
nō est p̄cise nūc ipsa anima. sensus autē z appe-
titus sensitivus est cōpositum ex anima z organo
corporeo: tamē q? illa cōpositione aīa est p̄valde
pncipalis: ideo qūq? sensum z appetitū sensitivū
lz accipere p ai. ita q? nomen solū supponit pro
anima appellādo iū organum. Et vt distinguam?
inter has duas acceptiones: nos possem? ad pla-
citu vocare sensum in vna acceptione sensum to-
talem: et in scda sensum partiaē z sic etiā de ap-
petitu. Tunc ergo intellectus z volūtas essent idēz
qd sensus vel appetit? ptialis: et nō essent idēz qd
sensus vel appetit? totalis. put ergo nō sunt idē
non est mirū si de his vere dicant? predicata cōtra-
dictoria: sed put sunt idē nūc imo sic dicā q?
sensus intelligit z intellect? sentit scz tanq? senti-
ens partiaē. nec intellect? dominat? sup sensum:
nisi sensus dñet? sup seipm̄ nec sensus aduersat?
intellectum: nisi intellect? est liberalior vel nobilior
sensu. Sed tu qres an igit intellectus ē nobilior
quā sensus totalis: possum dicere q? nō q? corp?
subiectū anime nō diminuit de pfectiōe aīe: imo
compositū ex anima z corpore videt? esse meli? z
pfectius q? ipsa aīa cōscripto corpore: sicut aris.
dicit pmo hūm? q? felicitas humana cōnumerata

minimo bonorū reddit? eligibilior quō aut intelli-
gēdi sit q? intellectus est multo nobilior potētia
sensu: vel voluntas q? appetitus sensitivus dicit?
post. Revertor ergo ad cōparatiōē intellectus
voluntatis. et pono scdm pmissam suppositionē
istam scdm pclusionē copulatiuā q? intellectus ē
liber z voluntas est liber. et eque liberi sunt h̄c
et illa. si enī ambo sunt liberi: oportet quod sint
eque liberi: ex quo dicit? est q? neurū est liber? al-
tero. q? ergo pterq? sit liber pbat? ille. omnes cō-
cedunt in hoīes liberū arbitriū. tamē aliq? dicunt
ipsum esse liberū ex libertate intellectus: aliq?
libertate voluntatis: z aliqui ex libertate virtutis.
et oēs sunt concordēs vel q? intellectus est liber.
vel voluntas est libera vel ambo. sed si intellectus
est liber sequit? volūtatē esse liberam z ecōuerso
p̄ syllogismū expōitionū. ergo necesse est pcedere
virtutis libertatē: sunt ergo ambo liberi et eque
liberi. Item dicit? q? intellectus est ipsa aīa z
voluntas etiā ipsa anima: z sic est dicit? etiā q? aīa
est libera in respectu corporis. pncipat? enī corpi
pncipatu desponco ergo et intellectus est liber z
voluntas libera. Sed dicte pclusiones nō solūnt
que dubitabatur ppter qd sciendū est q? licet intel-
lectus z voluntas sint eadē anima. tamē nomina
differūt scdm rōnem: nā illa aīa dicit? intellectus
ex eo q? intelligit vel pōt intelligere recipiēdo in
se intellectiōē: et eadem aīa dicit? volūtas ex eo
q? vult vel potest velle recipiēdo in se volitiōē: z
ideo quēcūq? attribuit? aīe ea rōne qua intelligit
vel innata ē intelligere: illa attribuit? sibi ea ra-
tione qua dicit? intellectus? z quēcūq? attribuit? sibi
ea rōne qua vult vel innata ē velle: illa attribuit?
sibi ea rōne qua dicit? voluntas pncipalia enī
p̄dicata attributa anime ea rōne qua dicit? intellectus?
sūt intelligere vel posse intelligere z attributa ei
rōne qua dicit? volūtas sūt velle vel posse velle
scz posse intelligere z posse velle ea rōne quā dicit?
tur intellectus? et voluntas in potētia. intelligere
autē et velle ea rōne qua dicit? intellectus z volūtas
in actu. qū ergo dicit? q? intellectus intelligit sed
nō vult: et ecōuerso q? voluntas vult sed nō intel-
ligit: aut etiā q? intellectus potest intelligere scz nō
velle: z voluntas ecōuerso pōt velle sed nō intel-
ligere imo est ceca. nos nō debe? intelligere ta-
les ppositiones scdm sensum quē faceret de p̄o-
prietate sermōis. quia ille essent falsē sicut dictū
est: sed ppter breuitatiū nos ponim? tales ppo-
sitiones loco altariū ppositionū reduplicatiuarū
vel causaliū scz intellectus potest intelligere scz nō
velle id est aīa intellectus? dicit? q? pōt intelligere: sed
nō q? potest velle: vel dicit? intellectus scd n q? pōt
intelligere ea rōne qua pōt intelligere: sed non ea
rōne qua potest velle. z ita volūtas pōt velle sed
nō potest intelligere: id est aīa dicit? volūtas ea ra-
tione quā pōt velle: nō ea rōne quā pōt intellige-
re z ite suo mō de velle z intelligere quātū ad in-
tellectū z volūtatē in actu: illa ergo qūto q? p̄nci-
pio mora fuit scz vtrū volūtas sit magis libera q?
intellectus? soluta fuit scd n sensum quē facit scd?
p̄ntē sermōis: scz restat dubitatio si loco alteri?
qōis formet? scz reduplicatiue vel causalis: p̄bi
grā. ite qōnes sunt dubie vtrū anime magis con-

ueniat libertas vel dñm scdm actū volēdi: q?
scdm actū intelligēdi: vel vtrū habeat gubernatiō-
nē z pncipatū sup corp? z appetitū sensitivū ma-
gis p actum volēdi q? per actū intelligēdi: vtrū
liberius pducatur vel recipiat actū volēdi q? actū
intelligēdi: et omnino vtrū actus volēdi sit nobi-
lior et liberior q? actus intelligēdi: hec igitur cō-
sequenter inquirent? z c.

¶ Quid scdo. vtrum aīa pducatur in se
actum volēdi: liberius q? actū intel-
ligēdi. Arguit q? sic pones q? in
pcedēti qōne arguebat q? volūtas
esset magis libera z dñā q? intellectus?
qm̄ ille rōnes nō bene arguebat ad illā quatiōē
scdm sensum q? ēēt de p̄tate sermōis sicut vīdēt?
fuit. Sed vident? arguere z h̄e suā efficaciam ad
illū sensum q? aīa magis debeat dici dñā z libera
ea rōne qua dicit? volūtas q? ea rōne qua dicit? intel-
lectus. Sed hoc nō videt? posse esse verū: nūc. ex
eo q? ipsa aīa liberius se h̄z in pducēdo actū vo-
lēdi scdm quē dicit? volūtas q? in pducēdo actū
intelligēdi scdm quē dicit? intellectus. ¶ Oppōi-
tū arguit. z p̄portionalit? mō p rōnes que in prece-
dēti qōne adducte fuerūt ad arguēdum q? intel-
lectus sit liberior voluntate. Ista qūto aliam sup-
ponit z aliquid aliud vtrā qrit. Supponit ei ma-
nifeste q? aīa pducit tam actū volēdi q? intelligē-
di: z supponit etiā q? vtrūq? recipit quia dicit? in se.
deinde querit q? istorū actū pducit liber? z vel re-
cipit liber? in q? etiā vtrū supponere q? vtrūq? pdu-
cit libere vel recipit si nō debeat esse abusuū cō-
paratio. Ad ergo anima humana sit receptiva il-
lorū actū non dubitām? q? etiā sit activa illorū?
credo: z hoc suppono de hoc enī dixi in scda que-
stione terij hūius. quantū ad actū volēdi z nolē-
di quantū etiā ad actū intelligēdi. dixi hoc supra
scd n de aīa in decima qōne scd: z in decima qūto
terij. hoc enī magis spectat determinare ad sciē-
tiā speculatiuā q? ad illā. Sed adhuc quia dictūz
est q? liberius p̄supponit libere si nō sit comparatio
abusuū. ideo videndū est de hoc pmo scz tam de
pducere q? de recipere. Sit ergo dubitatio: an aīa
humana libere agit intellectiōē z volitiōē. Et
videt? q? doctores et philosophi distinguūt quātū
ad hoc duplex libere agere. Vno mō dicit? agens
libere agere libertate finalis ordinatiōis. Alio
mō libertate oppositiōis: libertate finalis ordina-
tiōis dicit? agēs libere agere: si agit sup̄p̄s? grā
pncipali intēsiōe: z seruit? si gratia alteri. vñ
sic solus deus agit simplr z oīno libere: oīna autē
alia agentia in ordine ad ipm̄ deum agūt seruit?
quia omnia q? sunt agūt grā ipsius dei. vñ et nos
debemus esse serui dei. deus aut quicqd ad extra
pducit vel cōseruat: ipse pducit z cōseruat sūt
ipsius gratia p̄mā z pncipali intētiōe omnia
enī que sunt in ipsoz deū finaliter ordinata sunt.
Et tamē hoc nō obstat agēs p̄ticulare dicit? age-
re libere si agit sup̄p̄s? grā magis pncipaliter
q? gratia alicui? alterius finis p̄ticularis q? nō cō-
tineat ipm̄ finalr scdm naturalē finū cōnexionē
z ordinē. hoc autē dico q? deus cōtinet nos: z oīa
alia finaliter z scdm Arist. nos cōtinet? oīa alia
inferiora: puta bēta plātas z ināia: z finalr scdm

Ad scda.

Arguit pmo

In oppositu

Duplex ē libe-
re agere

De libertate
opponis

Dubitatio

Destructio a
studii voluntatis

talem finem connexionem et ordinem: de qua conexio
ne dictum est in fine duodecimi metaphysice: h
ergo agamus finaliter in ordine ad deum quod principa
lius propter ipsum quod propter nos: tamen simpliciter loque
do dicimus agere libere si principaliter propter nos
quod propter aliquid propter deum qui finaliter continet
nos: Ita etiam si brutum agit principaliter propter nos
et propter deum quod propter se secundum naturalem finem ordi
natum: tunc brutum agit serviliter in ordine ad deum
et ad nos: tunc secundum suam naturam simpliciter loquendo di
citur libere agere hac libertate si agit propter se
magis principaliter quod propter aliquid aliud propter nos
et propter deum: et propter illud aliud quod est finis eius
secundum naturalem finem connexionem et ordinem si al
quid aliud sit tale: et hunc modum libertatis ponit no
bis Aristoteles: phemio metaphysice dicens: sed ut di
cimus homo liber est quod scilicet non alteri causa
est: sic et hoc sola libera est scientia: et metaphysica
ca inter humanas scientias: sola namque hec causa
sumet est: et per metaphysicam intendo theologia
a metaphysica quod est trans et physica natura et scilicet scie
tia quasi scientia transcendens naturam. Sed liberta
te oppositionis agens dicitur libere: quod cum agit ali
quid non necessitate ad agendum illud per quodcumque
aliud vel aliorum quodcumque concursus: sed omnibus
entibus eodem modo se habentibus sicut se habet: quod
incipit agere propter ipsam actionem et sic manen
tibus: possibile est ipsius non agere aut forte oppo
siti agere. An autem iste modus agendi libere sit
possibilis determinatus est sufficienter quod sic. in pri
ma et in secunda questione tertius: et ibidem determinatum est
quod hac libertate voluntas est libera: et nulla alia po
tentia est magis libera quam voluntas: et quod velle et nolle
id est voluntas et nolitio sunt primi actus quorum
sumus deus secundum istum modum libertatis et deus: et omnia
illa sicut illic est manifestum sunt ibidem declarata
ad sententiam de quo nunc querimus: scilicet quod voluntas seu
anima secundum quod dicitur voluntas: productum actum volendi
vel nolendi libere: et nullo alio actum productum libe
rius hac libertate oppositionis: hec ergo omnia sup
posita sunt tanquam vera. Sed restat magis dubi
tatio an hac libertate oppositionis omnem actum pro
ducit libere: quod dicitur producere ea ratione qua dicitur
voluntas: vel non omnem talem libere producitur: et si non
omnem: tunc est dubitatio fortior quos illos libere
producat et quos non. Et ad istas dubitationes respon
suros sufficienter necesse est distincte supponere
multos diversos actus quos attribuimus ei ratione
qua dicitur voluntas: et si multi attribuunt appetui
sensitivo secundum quod dicitur appetitus sensitivus: tamen
proportionabiliter distinguuntur isti et
illi: distinctionem autem illorum actuum accipias in deci
ma quarta questione quarti libri: per quam ergo ibi dictum
est: Ponamus quod primus actus attribuitur voluntati
sit complacentia vel displicentia in objecto que con
surgit ex apprehensione illius objecti sub ratione boni
vel mali convenientis vel inconvenientis: de quo de
terminatum fuit in tertia questione tertii libri quod volun
tas non se habet ad istum actum libere: nec est eius deus
omnis et libertate oppositionis et hoc ibi require
deinde istum actum complacentie vel displicentie sequi
tur aliis actus quod solet vocari acceptatio vel refu

tatio: et ille prope loquendo dicitur voluntas vel nolitio
quod quod acceptio hoc volens hoc refutatio quod nolens ad
istum actum sequitur statim actualis perfectio vel fu
ga: et si non est impedimentum et de illo actu deter
minatum est in prima questione tertii libri et in tertio se
quentibus quod ad eius actum productionem voluntas se habet
libere et est deus eius omnis et libertate oppositionis
et hoc etiam ibi requiritur. Tertio autem ex illo actu
acceptationis seu prope dicte voluntatis sequitur
amor: necessarius: et ex actu refutationis odium vel for
te illa acceptatio est formalis amor: et refutatio odi
um. Si autem sit idem in re acceptatio et amor: tunc
sicut voluntas se habet ad acceptationem ita ad amorem
rem: Si amor sit passio consequens acceptatio
nem seu volitionem distinctam realiter ab ea puto quod
necessario consequitur ea: ita quod non est possibile na
turaliter voluntatem aliquid acceptationem ita ad amorem
re illud: vel refutare et non odire: et ideo voluntas
quod se habet primo libere ad velle et nolle: ideo etiam
se habet consequenter libere vel amare vel odire:
sed non sic libere divinum quod possit acceptans non
odire aut non amare: aut etiam quod possit refutans non
amare vel non odire: et sic ad premissa transito de amo
re de quo plus post dicetur. Et iterum ex dicta accep
tatione vel refutatione: si cum acceptatione sit app
rehensio acceptati per modum habendi et modum ob
nendi: sequitur necessario desiderium: et si sit app
rehensio eius per modum habendi et obnendi: sequitur necessa
rio delectatio et scilicet si sit apprehensio refuta
ti per modum habendi consequitur necessario tristitia:
et si per modum habendi et non habendi: surgit oppo
sitionem desiderii: cui non habemus nomen proprium im
positum. Ex quibus est concludendum quod voluntas non
se habet libere ad illos actus scilicet delectationis et tristit
ie nisi forte consequenter scilicet inquantum se haberet
libere ad illos actus precedentes vel ad illum actum
precedentem ad quos vel ad quem necessario consequi
tur huius delectatio vel tristitia. De his autem de
lectationibus et tristitiis determinatum est prius mul
tum in septimo libro: et ibi visum est in decima no
na questione quod delectatio et tristitia non sunt idem
quod amor nec idem quod acceptatio et refutatio predi
cte: nec idem quod complacentia et displicentia quod sunt
primi actus attributi voluntati secundum quod dicitur volun
tas. Et notandum quod per predicta non intenditur dice
re quod non consequuntur delectationes et tristitie ad
alios actus voluntatis quantum ad acceptationem vel
refutationem: imo etiam verum est quod ad simplicem co
mplacentiam vel displicentiam: si cum ea sit appren
sio objecti per modum premissis et habendi consequitur ne
cessario delectatio ad complacentiam et tristitia ad
displicentiam: et hoc potuit apparere multoties in
libris precedentibus: nam in voluntario mixto huius ob
iectum acceptet et non refutetur: tamen non solum ad
acceptationem et premissam actus sequitur delectatio
immo etiam annexa est multa tristitia propter manentem
displicentiam: licet sine refutatione: et omnino objecto
apprehenso per modum premissis: non abest ex toto de
lectatio nisi cesset complacentia nec tristitia nisi ces
set displicentia. Sed ulterius notandum quod illa co
clusio indistincte ponenda est: non vel scilicet quod actum
acceptationis vel refutationis voluntas libere pro
ducit libertate oppositionis quia cum hoc stat ista

Septem p
ne de liber
tate voluntatis
Prima

Secunda

Tertia
Quarta

Quinta
Sexta
Septima

De actum
intellectus

De actum
de libertate i
tellectus

Dubitatio an
actum intellectus
formatur a vo
luntate

arguit pro
negativum

clusio quod ad aliquem actum acceptationis: volun
tas ut voluntas non se habet libere imo ex precedente
intellectuali apprehensione sequitur necessario acce
ptatio et volitio: et impossibile est habere huius app
rehensione et iudicio: voluntatem iudicatum non velle
et hec conclusio declarata fuit in octava questione se
ptimi libri: et eas ibi require. Apparet ergo quod que
in hoc loco nunc dicuntur illa alibi sunt probata: et
hic solum recapitulata. Et sunt septem conclusiones
de ipsa voluntate quantum ad libertatem opo
sitionis. Prima est quod voluntas est libera liber
tate oppositionis: et quod nulla potentia est magis libe
ra hac libertate quam voluntas. Secunda est quod voluntas
libere producit actum volendi vel nolendi: et nullum
actum producit libere actum volendi vel nolendi.
Tercia est quod voluntas non producit libere actum suos
primos quod sunt complacentia vel displicentia. Quar
ta est quod voluntas libere producit actum acceptatio
nis vel refutationis. Quinta est de actu amoris.
Sexta de actu delectationis vel tristitiae. Septi
ma est quod ad aliquem actum acceptationis voluntas
non libere se habet libertate oppositionis. Ad quem autem
se habet libere et ad quem non: videndum est in septi
mo questione octava. Hunc videndum est in de ista liber
tate oppositionis quantum ad intellectum: et actus sibi
attributos ea ratione qua dicitur intellectus: quod sunt sim
plices conceptus: non conceptus ex pluribus conceptibus
quos vocamus simplices apprehensiones et postea
conceptus conceptus multi simplices sunt quidam sunt: co
plexi ex determinatione et determinabili. Alii ex
subiecto et predicato affirmatiue vel negatiue ut
propositiones. Alii ut iudicia assensiva quod propositiones
sunt: tanquam veris et dissensiva tanquam falsis:
et adhuc circa propositiones sunt alii actus: qui vo
cantur apprehensiones quibus propositiones apparet vera vel
falsa: cui tamen nundum assensum vel dissensum: vni
multoties ad eandem conclusionem habemus rationes fa
cientes nobis apparentiam quod sit falsa: et tamen neutra
premissarum adhuc assensum iudicamus. Est autem iudicium
fides scientia vel opinio actualis ex quibus generatur
fides scientia vel opinio habituales sunt etiam
alii actus intellectuales quod dicuntur discursus ex pre
missis ad conclusiones: et inveniendos mediorum et co
parationes et abstractiones et huiusmodi talia: de quibus
alibi distinguendum et perscrutandum est. Quantum
autem ad propositum spectat: videtur octava conclusio
tenenda quod intellectus non se habet libere ad primos
actus suos: quod nec voluntas ad suos ut dictum est
quod tamen magis videtur. Sed est dubitatio ma
gis de aliis actibus: puta ponamus quod intellectus
est informatus pluribus conceptibus simplicibus
et potest ex eis formare propositionem affirmatiuam
et potest negatiuam: ut quod lapis est animal: et quod lapis
non est animal. Et utrumque potest formare non for
mando aliam et potest ambas formare et eas simul per
uare in se formatas: an ergo intellectus sic infor
matus pluribus conceptibus possit libere formare
affirmationem aut non formare: formare negatio
nem aut non formare: formare unam solam aut ambas
hoc autem determinare est difficile: quia parum ex quibus
in hoc habeat libertatem oppositionis ea ratione qua

dicitur intellectus: quia si concessum fuerit quod volun
tas michi precipiat studere in geometria tamen non pre
cipit michi seu intellectui quod tales premissas forme
vel premissas: quod illas ordinem in prima figura vel
secunda: videtur enim esse impedimentum processus
et speculationis et retardatio: si in viroque talium
actuum particularium oportet recurrere ad actum et de
terminationem voluntatis: ergo dicendum est quod intel
lectus ad hoc potest se determinare libere. Item si pro
actum voluntatis esset tales determinationes in processu
speculationis: tunc voluntas magis esset deus habi
tus speculationis quam intellectus: quod non videtur conce
dendum. Item etiam sequeretur quod in studio speculati
uo ita acquireretur spiritus et habitus proprius in volun
tate sicut in intellectu: quod sicut ex actibus intellectus
acquiritur habitus in intellectu: ita ex actibus volun
tatis debet habitus acquiri in voluntate: et hoc non
dicitur. Item antequam formare illam propositionem
mentalem lapsum est aliam vel lapsum non est animal: ego
non conueneram illas propositiones: cum ergo volun
tas non possit ferri in incognitum: impossibile est quod
voluntas productum volendi determinet me ad forma
tionem illius vel illius propositionis. Sed ad oppositum
tum posset aliter videri quod in hoc intellectus non
habet omnium et libertatem sed voluntas: quod si dicat michi
forma una propositionem ex istis terminis hominem
animalem: et quod obediendo tibi in precepto voluntatis
mee et formare affirmatiuam: vel formare negati
uam. Si enim volo formare negatiuam: formo eam
dico quod homo non est animal: et si querat quare formaui
illam negatiuam falsam: et non affirmatiuam quod vera:
ego non possum respondere nisi quia sic volui: et si
volo studio in geometria possum desistere siue statim
post primam conclusionem siue etiam statim post maiorem for
mationem: et transiero me ad aliud si volo: puta vnus
quisque videtur in se experiri: ideo videtur quod hic et in
quolibet eorum voluntas habet libertatem et omnium. Item
philosophia et speculatio secundum philosophiam mirabiles
habet delectationes: ut dicitur decimo huius: et non so
lum in fine sed in quolibet conclusionem et quolibet pro
cessu delectationes aut ille sunt actus ipsius volun
tatis: ergo per totum voluntas operatur et habet omnium.
Item si in talibus intellectus haberet dominium et non
voluntas: sequeretur quod intellectus per prius haberet liber
tatem et omnium super actum suum quam voluntas super suum
scilicet super actum volendi aut nolendi: et quod illi non esset
primus actus quorum sumus deus omnium et libertate oppo
sitionis: prius autem per quod oportet prius intellectum
iudicare de bonitate vel malitia objecti: quam volun
tas acceptet vel refutet: imo prius quam voluntas ha
beat in eo complacentiam vel displicentiam: et tamen
illud iudicium scilicet quod hoc est bonum vel convenientius: ca
dit super propositionem formatam ergo si intellectus in
formationem propositionis habet libertatem oppositionis:
ipse prius habet eam quam voluntas super actum volitionis.
Ad huiusmodi notandum est quod aia ad multos
actus intellectuales se habet libere: primo: et ad multos
spaciales et corpales et exteriores secundum quod dictum est
in tertio libro: cum enim voluntas producat libere actum
volendi omnes actus qui ab illa volitione procedunt: et
sine illa volitione non procederet dici videtur ex parte
et libertate procedere: ut studere sedere facere sta

Declusio

re ad scholas secare ligna zc. pbi gratia. Intellectus meus sententiā q̄ expedit michi facere domū: ex qua sententiā volūtas vult q̄ ego faciā: non necessitata p̄ illam finem ad volendū sed libere formā actum volendi: sed nō posset illū formare sine illa finē p̄cedente z ex illo velle sensus et appetitus sensitivus z mēbra mea cū securi agūt ad faciendū illā domū scz secādo ligna zc. et cū appetitus sensitivus mouēdo mēbra q̄ mouēt securim in faciendū ligna. nos ergo p̄ hec oīa agentes dicimur has oēs actiones libere pducere nō quia securis libere scindat. p̄ necessitata em̄ est q̄ mēbra nec mēbra mouēt securim libere. q̄ p̄ necessitata sunt ad mouendū sensum z appetitum sensitivum. nec iterū sensus ad mouendū mēbra nec appetitus sensitivus agūt libere. q̄ ad hoc p̄ necessitati sunt p̄ volitionem q̄ attribuit voluntati scdm q̄ dicī volūtas: q̄ volitionē voluntas tam pducit libere quā nō necessitata p̄ aliud p̄mum. sic ergo libertatē z dominū sup̄ hec oīa attribuitur voluntati. et nulli potentie inferiori: q̄ hec oīa non sunt in potestate nra scdm libertatē oppositionis: nisi p̄ volitionem sup̄a quā p̄mo habemus hāc libertatē. ad q̄ oīa necessario consequitur si nō sit impedimētū: ita q̄ sine illa volitione non cōsequerimur. ¶ Hīs ergo p̄notatis p̄t q̄ dupl̄r aliquis actus est in potestate nra libera. Uno mō q̄ ipsum pducimus p̄ nullū tñ p̄vius necessitatē. pducendū ipsum/ qñ tñm pducim⁹ et hoc potest vocari liberū scdm se: sic autē pducit⁹ actū volendi vel nolendi. Alio modo q̄ ipse necessario nō existēte impedimēto: sequit⁹ ad illū actum nrm scdm se liberū: ita q̄ sine eo nō fieret: et talē actū possemus vocare liberū consecutivē vel quidā vocat p̄mū actū liberū elicium q̄ voluntas pducit tñm libere immediate scdm autē vocant actū libere impatū: quia volūtas iubet alijs potentis nostris q̄ illos act⁹ exsequant⁹ vt qñ volūtas iubet ad speculandū intellectum circa alios vel tales scias. ex ea iussione intellectus necessitat⁹ ad speculandū z speculatur si nō sit impedimētum. ita in p̄tuofo iubet volūtas appetitū sensitivū vt nō acceptet delectabile offensum sibi sensum donec ratio viderit an sit honestū. Deinde precipit intellectū q̄ consideret an illud delectabile sit honestum vel inhonestū quo p̄siderato iubet iterū appetitū sensitivū q̄ ipsum acceptet: et q̄ ipsum refutet. Postea iubet sensū z appetitū sensitivū siue p̄tū motiue q̄ moveat membra ad exsecutionē exterioris volūt⁹ vt ad intrandū balneum vel ad intrandū domū z sic de alijs. tōcō ille iussiones sūt necessitates illaz potētia um ad operandū z ad sic opandū. ad que anima necessitat⁹ per volitionem z actus suos alios antecedentes si nō sit impedimētū. ¶ Scdm hoc ergo ponat⁹ nona conclusio q̄ aia libere pducit multis actus intellectuales: quos tñ ipsa pducit ea sine qua dicī intellectus. q̄ non solum dicimur ducere libere actus scdm se liberos: imo etiam actus libere impatos seu consecutivē liberos actum est: sed actus quos intellectus pducit ea sine qua dicī intellect⁹ sunt sepe actus liberi a potestate impati. pbi gra. studij et speculatio geo

metrica attribuit intellectui secundum quod intellectus
et tamen illos exercet aliqui per electionem et volitionem
ut si in nobis querimus an ne cibimus ad prandium
vel ante studebimus modicum et speculabimur in geo
metria iudicatio quod sit studendum voluntas acceptat
et volumus studere ad quod volitionem cum non sumus
impeditur necessario sequitur quod studebimus et specu
labimur. ¶ Decima conclusio ponitur quod anima produ
cit libere illos actus intellectuales impositos non
ducit eos libere secundum quod dicitur intellectus solus sed
etiam secundum quod dicitur voluntas ita quod libertas in produ
cendo eos attribuit anime non solum ea ratione quod di
citur intellectus sed etiam ea ratione qua dicitur voluntas
quia ita producit illam speculationem ea ratione qua
dicitur intellectus est preceffitata per volitionem que
non debetur anime secundum quod dicitur intellectus putat autem
preceffitata est non dicitur libere agere non ergo de
est libere agere ea ratione qua producit illam specula
tionem sed ea ratione qua imputat illam productionem. Im
perat autem ea per volitionem que attribuit anime
ea ratione qua dicitur voluntas ergo libertas in produ
cendo illam speculationem anime attribuit ut dicitur
voluntas. ¶ Undecima conclusio ponitur quod omnino
silem actum speculationis producit aliqui libere
aliqui non libere. Dico libere ut in casu predicto quia
per liberum impetu voluntatis. Dico non libere quia
sine tali impetu seu actu voluntatis posito casu quod
fortes expgefactus a sono surgat et occurrat aspe
ctui suo libere geometrie et per consequens ele
git in eo et studet et speculat possibile est quod in isto
processu nullus est actus libere secundum se elicitus quia
potentia sit predeterminedata et preceffitata ad produ
cendum eum supposito quod non interveniat impedit
mentum nam ille non libere expgeficit sed necessitate
naturali aut forte violente et cum surgat et vadit
non oportet quod ille libere hoc faciat quia sic surgeret
aut iret cantus quem nichil dicimus facere libere vel
puer nondum hunc versus rationis nec ipse ex libertate
arbitrii inveniret liberos ibi positos sed quia ibi
positi erant preter eius intentionem et si puer videat
legat et studeat in eo non est necesse ad hoc facere
per ipse preconsideret si est legendum vel iudicet si
est legendum tunc nec per puerum voluntate preceptet
unc legendum satis enim sine hoc determinat est ad
legendum ex obiecti presentia et assuetudine legendi
stud. Sed tu queres utrum ergo ista lectio vel spe
culatio est voluntaria et ego respondeo primo quod non
dicitur proprie involuntaria quia non est sine voluntate
nec est propriissime voluntaria quia nichil operatur tunc
ad hoc imperium voluntatis sed actus volitionis
sed dicitur contra voluntaria vel quia assuetudo studii
vel speculationis ad hoc operatur determinat quod quia
em assuetudo fuit acquisita per actus voluntarios
ut quia si intellectus potuisset querere an esset ibi stu
dendum vel speculandum tunc sententia esset quod sic et
itaque voluntas hoc acceptasset. Si vero etiam conclusio
que voluntas imputat aliqui presenti obiecto statim
consumitur passionem et habitum consuetudinali im
ponente sine previa intellectuali consideratione de
terminat currat ad actum sicut bestia et agit impara
non obstante tamen hoc ille operationes que secundum
affectionem sensum sunt non cooperante volitione
puta dicitur sunt nobis culpabiles et imputabiles

Decia pčo.

Undecime

**Duplr aliqs
act^o dr in no
stra potestate**

None yet.

tanq̃ q̃damodovoluntarie. eodē mō q̃ determinauimus i tertio libro. Itē si sine actu voluntatis dicamus nihil fieri libere scōz p̃dictā libertatē oppōnis seq̃ q̃ tu nō formasti libere p̃mā p̃positionē quā tu formasti: qz nō p̃curreret ad hoc volitio si cut dicebam⁹ p̃p̃ter tñ talē tu potes formare gr̃c. Hūc duodecimā p̃clusionē pono talē: qz iteleci⁹ hūanus nullū actū intelligendi producit libere tā q̃ actū scōm se libere elicitū: licet bñ tāq̃ īpatuz hāc p̃clusionē nescirē euidentē p̃bare sed opinor eā ex debili p̃suasione: qz nec q̃ eā habeo rōez difficiē persuades aut hoc sic nullā talē ponim⁹ liberatē in iustis ī plāis. ⁊ ī brutis. sed solum ī naturis intellectualibus. ⁊ tñ videm⁹ carnem posse ī effectus contrarios. vt modo ābulare. mō ad depertram. mō ad sinistra. inodo ābulare. mō ad deperdere ac si tales act⁹ libere p̃duceret dicim⁹ tñ eū nullū talitū libere opari: sed ī hīs oib⁹ et singulis esse p̃necessitatē ex cōcurrētib⁹ circūstātijs scz ṽl ex obiectis apparētib⁹ ṽl ex sp̃ib⁹ ī fantasia reseruat⁹ aliter ⁊ aliter se sensui cōi reputantibus ⁊ p̃motionibus sanguinis ⁊ spūm. per potētā uegeratiuā aut etiā ex p̃turbis celestibus ⁊ alijs nobis ignotis hūmōi actuū diuersorū alternationes operantibus ⁊ determinantib⁹. ⁊ quia tales causas determinantes ad illas diuersas opationes ⁊ op̃p̃ositas assignare nescimus putam⁹ prima facie q̃ sic agat libere scz quia sibi placet. sicut dicim⁹ de nobis hec oīa p̃lo supponim⁹. Scdō etiā suppono q̃ ex oīctis aliqui sumpserūt opinionē q̃ tra in nobis omnia prouenirent ex p̃determinantibus sicut ⁊ ī brutis. quia sicut de cane dicim⁹. sic et de nobis dicere possumus. Et ad hūmōi opiniois reprobationē quas rōnes habem⁹ nisi ex fide nostra catholica. et quia si essem⁹ in oib⁹ actibus nris nērio p̃determinati. illi non essent nobis imputabiles ad meritū nvel demeritū quod nō soluz fidei nostre: sed etiā scientijs ⁊ principijs moralibus repugnat. ideo illam libertatem nobis non attribuimus plusq̃ brutis. nisi ad saluādum q̃ bene vel male meritorie. vel demeritorie. et imputabiliter agamus. cum ergo non cuiuslibet potētie aīe nostre libertatem hanc attribuamus. imo nec voluntati scōm omnes actus ei⁹ videtur q̃ solū illi potētie ⁊ solū scōm illos actus attribuenda esset hec libertas sufficiat ad saluandū p̃dicta t̃z sufficiat si aīe n̄se solū scōm acceptationes et restationes attribuam⁹ hāc libertatē q̃ solū scōm p̃dictos actus debemus illi attribuere illam libertatem oppositionis. et non intellectui nec etiā voluntati secundum alios actus. Item alij arguunt q̃ intellectui potius q̃ voluntati debem⁹ hāc libertatem oppositionis attribuere. p̃pter hoc q̃ intellectus est anime nostra potētia nobilissima et ego per illud medium possem arguere oppositum. quia non attribuimus voluntati. hanc libertatem oppositionis scōm ei⁹ actum nobilissimū ergo nec p̃pter nobilitatem potētie op̃z q̃ eā et tribuam⁹ nobilissime potētie. At hīs ptz qz nobilissim⁹ ē act⁹ volūtatis scōz q̃ uellet vel amaret deum sibi oīfū p̃fecit ⁊ firmis sub rōe sūme bonitatis q̃cūq̃ malicia carētis vel defectu ⁊ tñ ad talē actū eēt necessitata. ⁊ nō libere p̃duceret cū liber

tate oppositionis: sicut dictū fuit in octava ques-
tione septimi libri. Itē deo pmo attribuit liber-
tas oppositionis: non in scdm intellectū ea rōe q̄
dicitur intellectus: q̄ nōcō intelligit oīa p̄fina: p̄ter
ita futura: et quocūq̄mō se habēt habebūt et ha-
buerunt: sed attribuit scdm volūtātē i pparatiōe
ad alia in creando ea v̄l i p̄seruādo: aut in volēdo
ea creare vel non creare p̄seruare v̄l nō p̄seruare
ergo verissīe est oīcēdū ita de nobis nisi quod i eo
est nēcitas per suā essētiā sp̄itelligere: nobis aut
nō: sed ex p̄cedētib⁹ necessitatur ad intelligēdū
q̄i intelligim⁹. ¶ Tunc q̄ p̄nt solui rōes q̄ contra
istā p̄clusionē fuerūt adducte. Ad p̄mā q̄ r̄sideo
p̄cedendo q̄ cū ex voluntate ego studeo in geome-
tria: non opz q̄ in cuiuslibet propositionis forma-
tione et ordinatōne huius possillam: vel in qua
figura etiā concurrat actus novus volūtōis nec
inde intellectus format et ordinat eas libere ea ra-
tione qua intellectus sed p̄dēminat⁹ aut ex h̄itu
et p̄fuerudie aut ex h̄itudie illarū p̄pōnū aduicem
v̄l q̄ sic p̄rigit ex f̄atassa aut cōfūse aut alia h̄mōi
circūstātia: sicut cytharista nō deliberat de quo
cūq̄ actus choide nec canis de quocūq̄ passū q̄i
cūq̄ ambulat r̄c: sepe t̄m p̄nt iteruenire multe
electiōes. Et ex h̄is nōc p̄r dictis facilius potest
qui vult soluere alias rōes. Cū aut dictū sit de age-
re libere: ego expēdio me breuiter de libere pati.
ponendo decimā tertiā p̄clusionem q̄ quēcūq̄s a
actum voluntas p̄ducit p̄mo libere illam etiā
recipit libere: quia illum accipit in se et illum re-
cipit a se et sic quo ad illum actum est idem agere
et pati: p̄ducere et recipere: tamen potius attribui-
tur voluntati libertas in hoc ea rōe qua agens.
q̄ ea ratione qua patiens: quia libertas dicit dñū
et agens dicit dñari super passū ea ratione q̄ agens
vbi differunt. Ideo etiā vbi non differūt debet
potentē libertas magis attribui ratione q̄ agēs
q̄ ratione q̄ patiens: actus autē libere imperatos
non opz omnes recipi in agente: sed forte recipiū-
tur extra in lapidib⁹ et lignis: et non opz passius
attribuere libertatem. ¶ Post hoc dicendum est
de libertate finalis ordinatōis tam quātū ad in-
tellectum q̄ quantum ad voluntatem. Et pono de
cūmā quartā conclusionē q̄ tam intellectus q̄ vo-
luntas sunt liberi: et libere produciunt actus suos
intelligēdi et volēdi: quia actuales species et
h̄abitus speculatiui inde generantur sunt principalis
intentione propter ip̄m intellectum perficiendū
et non principaliori intentione propter aliud q̄ p̄-
pter deū. Actus etiā prudentie et actus p̄mū
moralium et ip̄e virtutes morales principalis in-
tentione et scdm principalē finem ordinati sunt vel
propter h̄abitus speculatiuos de qua h̄abitudine
dictū est in vltima q̄ōne sexti: qui iterū h̄ab⁹ spe-
culatiui ordinant in aīam vt dictum vel p̄pter vo-
luntatē perficiendā: vel etiā p̄pter intellectū p̄acti-
cū perficiendū: sic etiā dictū est in scdo huius q̄
virtutes morales et f̄cientie de h̄is quorūm vt boni-
ficiamus. Decimā p̄clusio est q̄ intellect⁹ et volun-
tas nō oēs actus suos intelligēdi et volēdi p̄du-
cūt libere ac libertate suo multos seruiliiter et mī-
scere scz oēs actus suos viciōs: quia isti nō p̄-
ciunt intellectu nec volūtātē: sed īficiūt iō manifesta

Responſiones
rationes que
videbantur
bare intellectū
eē p̄rio liberū

**decimateris
conclusio**

de libertate fi
nalis ordina
tionis
decimaquarta
conclusio.

decimaquinta co-
clusio,

si est qd illi nō ordinat finaliter ad intellectum et voluntatē scdm naturāle finis ordinationē abfur-
dū em esset dicere qd illud qd mibi est disconueni-
ens et nociuū sit gfa mei et i me naturalr ordina-
tum naturali ordine finis. imo manifestū est qd sic
intellectus et voluntas non sunt ppter gratia agūt
pncipali intentione: sed gfa naturalū delectatio-
num sensualū suis pfectionibz ppter. Et iō scd
istā intentionē valde bñ pcedunt ille auctoritates
eas phōz pus allegare. vnde Seneca dicit phie
seruire vera libertas est. hoc sic intelligo. non qd i
tellectus sit ad phiam seruus: sed tunc qd homo
est vere liber quando ad phiam vires et opatiōes
a se et corporis ordinant finaliter. adeo qd i tellectus
expedit valeat speculari et qd sic seruiunt ielle-
ctui speculatio. hoc est verū: qd sic i tellectus est
pē oīs et liber. sicut alias dictū ē. dicit etiā Sene-
ca qd sapia sola libertas est p eā et eius op maxie
homo est liber: scz plus qd p alia ptiū ipius vel p
aliū actū scdm hanc etiā finem manifestū est illū
(quod dicitur iulius) sapiētes omnes liberos esse
et oēs stultos seruos esse. et quod Arist. dicit virtu-
tes et malicie determināt seruū et liberū. Et quod
Seneca de pteus. alius em libidini seruit. alius
ambitiōi et. et hoc etiā dictū est in alia questione.
Ultimo dicitur suppositū dicitur ē directe de q
suo ppo de libertate oppositiōis: et pono decimā
secundā pclusionē qd anima liberius pducit actū vo-
lendi qd actū intelligendi: quia actū volēdi primo
et immediate pducimur libere tāq scdm se libere est
cū actū aut intelligēdi nō pducimur libere nisi p se-
cunue tāq libere ipatū. et iō actū intelligēdi libere
pducimur ppter libere pducere actū volēdi p quē il-
lū speram. et ppter vñq dōz tale. et illū magis. De
inde de libertate finalis ordinationis ponit decimā
prima pclusio qd qd ad aliqz actū volēdi intelligēdi
diuolūtas libere pducit actū volēdi qd i tellectus
actū intelligēdi. et qd ad aliqz ē eoduerso. simili-
ter etiā qd ad actū intelligēdi in se i tellectus vñq p-
ducit liberi. qd aliter sic de voluntate quantū ad a-
ctus volēdi. hoc statū p qd illos liberi pducimur
quoz gfa alios pducimur finalr scdm rectā et natu-
ralē finis ordinationē. sed oēs actū nō sō i feriores
tā volēdi qd intelligēdi debem finalr ordinare ad
cōtemplandū et amandū deū. qd dē amor et ptepla-
tio sunt actus intelligēdi vel volēdi vel formalr
vel connerui. Itē si volo speculari volūto illa si-
nalr ordinat ad speculationē. vñ prudētia et pti-
tes morales sibi pnerē qd sūt habitus i tellectus spe-
culatiui. hoc fuit ex intentione. Arist. declaratum
in vltima questione sexti. ergo actus volendi bene
ordinatur finaliter ad actus intelligendi et econ-
tra consilium quod est actus intellectus finalr or-
dinat ad electionē que est volūtatē et intellectus
sentētū hoc esse meli. et eligibili. non vt in finis
illa sit stat. sed vt illud acceptem. et volūto ipe-
mus executionē. ergo finis est finalr gratia volū-
tionis licet non tanq gratia finis vltimati. Et
questio restat difficilior: qd actum aia producit li-
berrime hac libertate finalis ordinationis. an scz
actum voluntatis aut actum intellectus. et certus
esse debet qd inter omnes actus quos anima nra
producit ipse liberius hac libertate pducit illum

qui est aliorz optimus et perfectissimus. illum enī
maxime pducit simpliciter gratia. quia illo maxime
perficitur. et ille etiam maxime est finis aliorum. si
ue sit actus volūtatē siue sit actus intellectus quis
semper naturali ordine deterius id est minus bo-
num est gratia melioris vt dicitur septimo polu-
ce. quod est quia naturali ordine semper ordinata
ta in finem sunt bona ppter finem esse bonum. et
propter vñm quoz tale et illud magis. Et tūc
iterum restat questio quis sit dignior et melior: an
optimus actus intellectus. aut optimus actus vo-
luntatis. et ista post tractabit. Sed vt tandē possit
directe apparere vitas de qd sit pncipali. ego po-
no duas vltimas conclusiones. vñ scz qd libertas
oppositiōis ordinatur finaliter ad libertatem fi-
nalis ordinationis. Ista cōclusio sic deducit: cer-
tum est qd aliquod sepe apparet nobis bonū. quod
non est bonum. et malum quod non est malum. et
sepe etiam aliquid apparet nobis bonum. quod ē
simpliciter bonum. et malum quod simpliciter malū. et ideo
non esset nobis bonū acceptare oē qd appet nos
bis bonū. nec oē tale non acceptare. libertas igit
oppositiōis (vt dictū fuit in tertia qōne terti) nō
ideo est nobis data qd non acceptemus apparen-
s bonū. nec ad hoc etiā qd de acceptem apparen-
s bonū qd appet qd sic ad nrm malū ēē nobis data qd
ad nō acceptandū aliqñ acceptāda vel ad acceptā-
dū aliqñ non acceptāda sed sic ad bonū nrm no-
bis data est vt de eo qd nō est firmiter et clare iudi-
catū esse simpliciter bonū vel simpliciter malū differam
acceptationē vel refutationē donec ad nostrā pos-
sibilitatē inqsiuerimus an illud apparet bonum
vel malū sit simpliciter bonum vel simpliciter malū
vt finaliter acceptem simpliciter bonū nō simpliciter
malū et refutem simpliciter malū et nō bonū. modo
vltia cū i tellectus i qd i iudicat de simpliciter bono
q sit simpliciter bonū et volūtas illū acceptat. tunc
tā i tellectus qd volūtas hoc agūt ppter se et ipoz gfa
hoc ei vt sic ordiat ad pfectionē i tellectus et volūta-
tis. vt dicebat pus. qd i tellectus et volūtas sic agunt
libere libertate oppositiōis qd data est nobis finalr. vt
tam scdm intellectū qd scdm voluntatē agamus li-
bere libertate finalis ordinationis. scz laudabilē et
bñ ad nram salutē et pfectionē. et hoc volebamus
pbare. Itē ad acceptationē finalis boni perfecte
et firmiter ostēsi sub rōe pure bonitatis nō se hz vo-
lūtas libere libertate oppositiōis. sicut dictū fuit i sex-
ta qōne septimi. sed se hz ad eā libere libertate fi-
nalis ordinationis. vt pdictū ē. et tū ad clarā osten-
sionē illi finalis boni. et ad ipius sic acceptatio-
nem vel volūtoē ordinant finaliter oēs aliorz ac-
ceptationes et ostensiones: et p filia et electiones
circa qd habem libertatē oppositiōis. ergo manifestū
est qd oēs actū nrm liberi libertate oppositiōis et ipse li-
bertas oppositiōis sunt gfa actū liberi libertate fina-
lis ordinationis. scz vt sumus liberi. Item scdm
sum mū bonū hūanū quod ē hōis felicitas ē sum-
ma hōis libertas finalis ordinationis. et ad illā fina-
liter ordinant oīa alia bona humana: vt dictum ē
crum est in primo libro. et libertas oppositiōis nō ē
illa felicitas. qd illa libertas oppositiōis ē nobis i-
nata. et non ipse felicitas. qd ad libertatem finalis
ordinationis ordinat finalr libertas oppositiōis

de octaua
conclusio

vltima.

Ultima conclusio ponitur qd si optimus actus in-
telligendi quē pducit intellectus nō sit nobilior:
et melior qd optimus actus volendi qd voluntas nra p-
ducit: tunc simpliciter loquendo intellectus no-
ster liberi pducit actū intelligēdi qd volūtas no-
stra actum volendi. et econtra. Ista cōclusio p-
pcedenti: quia incōpando libertates qd sit ma-
ior et nobilio et libertas. non oportet attendere
ad aliquam libertatem oppositiōis tanq ad maiore
sed semper ad libertatem finalis ordinationis. cū
dictum sit qd omnis libertas oppositiōis est ppter
libertatem finalis ordinationis et propter vñm
quodq tale. et illud magis. ergo hec libertas est
magis libertas qd libertas oppositiōis et aīa nra
qd magis libera ex ea ratione qua dicitur libera hac
libertate: qd libertate qua dicitur libera libertate op-
positiōis: sed constat qd anima in producendo a-
ctus suos liberos diceretur magis libera liberta-
te finalis ordinationis in producendo optimū
actum siue sit actus intelligēdi: siue sit actus volē-
di. et. Manifestū est aut qd hec vltima conclusio
est conditionalis. et reducenda est ad cathegoricā
conclusionē. determinatiuā finalr questionis p de-
terminationem illius questionis. vñ actus opti-
mus quē pducit aīa nostra sit actus intelligendi.
vel actus volendi de qua postea dicitur. Rōes autē
que in pcedētī qōne fuerunt adducte de liberta-
te tam p parte intellectus qd voluntatis. possunt
solui per pcedentes distinctiones de libertate et
pclusiones vel soluent ex alijs qstionibz sequētibz

Quauis aut in tertio libro plane vi-
cū sit qd volūtas libere se habet ad
actum volendi: et libere pducit eum
etiā ea rōe qua dicitur volūtas. et qd libe-
rius producit actum illum volendi
q intellectus actum intelligendi loquendo de li-
bertate oppositiōis. tamen non est ex hoc determina-
tū an intellectus ea rōe qua dicitur intellectus libere
producat actum volendi etiam libertate oppositiōis
nec etiā an intellectus liberius dicat producere il-
lum actū volendi ea rōe qua dicitur intellectus qd
voluntas ea rōe qua dicitur voluntas et ideo opz de
hoc modo querere questionē. Sit ergo tertia q
stio solum de productione actus volendi. an scz il-
lum actum anima producat liberius ea ratione qua
dicitur intellectus qd ea rōe qua dicitur voluntas
Et arguitur primo qd questio nulla sit: quia aīa
non dicitur intellectus in ordine ad actum volēdi
ergo in productione actus volēdi nulla debet at-
tribui libertas anime ea ratione qua dicitur intel-
lectus. sed solum ea ratione qua dicitur voluntas
Oppositum arguitur quia anima producit ea
rōe qd est informata apphēsiōe intellectuali. obiecti
sub rōe boni vt malū. sed hoc puenit ei ea rōe qd dicitur
intellectus. Sed etiam arguitur qd volūtas nō pdu-
cit volūtoē ea rōe qd dicitur volūtas qd dicitur volūtas nō
nisi ea rōe qua vult recipiendo i se volūtoē: pro-
ut hoc dicebamus esse notū. ex quid nominis: scz
vt sic nō dicitur se habere ad volūtoē nisi passi-
ue. et non dicitur producere volūtoē ea ratione
qua recipit eam et passiuē se habet: ergo non pro-
ducit volūtoē ea ratione qua dicitur voluntas
Oppositū tamen huius est dictum. et p suppo-

situm in alia questione. Ista questio supponit vñ
et querit aliud: supponit enim qd anima producit
actum volendi tam ea ratione qua dicitur intel-
lectus qd ea ratione qua dicitur voluntas. Et iam de hoc
supposito argutum est nunc ex vtraqz parte ex q
p qd illū suppositū est dubiū. Postea viso qd sic
querit vñ aīa se hz liberi ad illū actum volē-
di ea rōe qua dicitur intellectus qd ea rōe qd dicitur voluntas.
vel etiā vñ liberius dicat producere actum illum
ea rōe qd dicitur intellectus qd ea rōe qd dicitur voluntas.
Et ego totam istā questionem volo intelligere de
libertate oppositiōis. Quantū ergo ad suppositiōē
opz videre quō aīa pducit actū volēdi. supponi-
mus enī ex dictis prius qd producit eum. Sed ad
videndum quomodo oportet notare et supponere
qd non producit illum nisi cum est informata co-
gnitione rei volibilis sub ratione boni vel appa-
ris boni. quia omis concedunt qd appetitus aīalis
put distinguim. et ptra appetitū naturālē: nō fer-
tur in incognitū. Et iam opz vltius qd illa cogni-
tio sit intellectus. non solum sensitiua: quia disti-
guimus inter voluntatem et appetitum sensitiuū
secundum rationem. et inter actus volendi et actū
sensualiter appetendi: quia actus appetēdi secū-
dum qd sequitur iudiciū intellectuale dicitur actus vo-
lendi: et potētia illo actu appetēs. vt sic dicitur volun-
tas. actus aut appetēdi scdm quod sequit iudi-
cium sensuale dicitur actus sensualiter appetēdi: et
potētia illo actu appetēs vt sic dicitur appetit
sensitiuus. hoc ergo supposito videndum ē vñ
illa intellectualis apprehensio illi volibilis aliqd
operetur vel actiue vel passiuē in productione ip-
sius volitionis. Et de hoc ego pono conclusiones
faciliter. Prima est qd illa intellectualis appre-
hensio operatur ad illam volūtoē vel actiue vel
passiue. quia cum supponamus animam agere il-
lam volūtoē et etiam recipere. tamen illa app-
hensio est dispositio anime sine qua non potest a-
nima agere vel recipere illam volūtoē: sic ne-
cessario requisita et non potest dici quomō sit ne-
cessario requisita nisi tanq dispositio vel instru-
mentum agentis ad agendum vel tanq disposi-
tio seu instrumentum patientis ad patiendum. nō
enim est dispositio requisita in anima propter eē
anime: quia anima potest esse sine illa. ergo vel p-
pter pati vel propter agere. Sed dispositio neces-
saria agentis ad agēdū se habet actiue ad produ-
ctionem effectus licet non pncipalr sed actiue
instrumentalr seu dispositiue. et ita etiam se ha-
bet dispositio necessaria ad patiendū scz passiuē
dispositiue licet non pncipalr ergo et. Secūda
conclusio qd possibile est animam agere volūtoē
alicuius obiecti illo obiecto nihil agente. Ex quo
sequitur qd obiectum volitū ē non pncipale acti-
uum volitionis. conclusio patet quia pono qd nul-
lum vñ sit ita qd deus annihilaret omnia vna: tūc
possibile est: qd ego nunc sitiens incipiam nunc
velle vinum. et ita nunc agitur in me volitio vini:
et tamen vinum nunc in me nihil agit: quia nihil
est: quia agens agit secūdū qd in actu conceditur:
tū qd vinū egit specie suam i anima que referuata
est in fantasia vel in memoria: aut vbi volueris i
corpore vel in anima. ex qua sequitur postea inie-

Suppositio

prima pclusio.

Secunda.

decia sexta cō-
clusio.

decia septima:
conclusio.

dubitatio.

Tertia

Quarta

Quinta conclusio
si op modum
conclarij.

hio et volitio obiecti: et sub hac intentione (que est bene remota: a propria locutione) dicimus obiecta intellecta vel voluta: agere intellectum et voluntatem intellectuales et volitiones. Tertia conclusio est qd illa apprehensio intellectualis operatur acriue ad productionem volitionis hoc pbat: quia determinatum est in tertio de anima qd appetibile mouet appetitum ad appetendum et primum mouet intellectum ad intelligendum: et est illud appetibile ut dicitur Aristoteles bonum vel appetens bonum. quod est primum mouet intellectum ad intelligendum appetitum: quia dicitur Aristoteles qd mouet appetitum eo qd sic intellectum vel imaginatum: et in vi p pcedente conclusio est illud appetibile non tunc agit secundum se sed solus secundus hac intentione: qd species referuntur in sensu qd egit ad eius intentionem: et illa intellectio consequitur ad eius volitionem: et hoc est qd pbat volumus. Et hoc pfirmat: quia dicitur Aristoteles qd appetibile mouet appetitum ad appetendum eo qd sic intellectum vel imaginatum hoc non esset nisi intellectio vel imaginatio operetur ad hoc actiue mouere eum est agere. Quarta conclusio est qd illa apprehensio intellectualis non operatur ad illam volitionem passiuam: qd sic declaratur qd intellectio illa nec est principale actuum volitionis nec passiuum: qd voluntas (puta oes pcedit) est principale passiuum et receptiuum volitionis: et voluntas non est illa apprehensio: sed ipsa anima et sicut ipsa anima est magis principale actuum volitionis qd illa intentio. Aristoteles operaretur dicere qd illa intentio se haberet nobiliter et liberi: pducendo ad illam volitionem: qd anima qd est absurdum. Item qd imaginandum est qd sicut anima nutritiua agit nutritionem per calorem naturalem sic anima illa volitionem per illam intentionem: calor autem ille non est principale nutritiua: sed anima et calor est dispositio necessaria ad agendum nutritionem. Ita qd intelligere debemus qd intentio non est principale agens volitionem sed anima et intentio est illa dispositio necessaria ad agendum volitionem: hoc supposito conclusio posita declaratur sic. Si apprehensio intellectualis operatur passiuam ad volitionem ita qd esset dispositio ad recipiendum volitionem sequeretur qd oino idem et secundum idem respectu eiusdem esset agens et passiuum qd Aristoteles negat in multis locis: vnde quinto et nono metaphysice describit potentia actiua qd est principium motus et mutationis in alterum aut in seipsum aliter: et potentia passiuam ab altero aut in quantum aliter: et hanc veritatem specificare est speculative philosophia: propterea quia ista actiue passiuue ad eandem volitionem se haberet anima eadem ex his: et secundum illam apprehensionem eandem ex his. Item quia entis in potentia est pati et entis in actu est agere videtur rationabile quia anima humana qd secundus se est in pura potentia ad omnes dispositiones incorporeas possibiles huius inesse et sicut tabula in qua nihil est secundum seipsum et non per aliam dispositionem actiue passiuam et receptiuam omni predictarum dispositionum incorporearum et qd ipse actus actiue aliquid dispositionibus sit innata agere alias dispositiones consequentes: ergo videtur mihi qd anima per intellectum qd est informata agit volitionem: et per suam naturam precise recipit eam. Tunc sequitur quinta conclusio: quod anima agit volitionem ea ratione qua intellectus quia agit volitionem per hoc earde qd informatur intellectione illa et

dictum est: sed ea ratione qd informata est intellectione intellectus qd est Sexta conclusio qd anima agit volitionem ea ratione qua dicitur voluntas quia (sicut dictum est) illi actus scilicet placencia et displicencia acceptatio et refutatio volitio et nolitio amplius amor odium delectatio tristitia desiderium et sunt actus ipsi appetitus voluntas ita qd anima ea ratione qd informata est alio quo illorum voluntas: hoc supposito postea etiam suppono ex determinatis qd placencia et displicencia sunt actus priores i voluntate naturali qd acceptatio et refutatio: qd ppe voluntas et si aliqui fuerint sicut in voluntate placencia in bono apprehensio et acceptatio: tamen hoc non obstat qd in se per naturam et necessario secundum ordinem nature in his autem sunt sic essentialiter ordinata in oibus prius est causa posterioris: et ideo sicut anima p apprehensionem boni facit in se placencia in illo bono sic ipsa per illam apprehensionem et illam placencia simul facit actum consequentem scilicet volitionem. ergo anima agit volitionem secundum qd est informata illa apprehensione et illa coplacencia sed ut informata apprehensione dicit intellectus et ut informata complacencia dicitur appetitus et voluntas: ergo anima agit volitionem ut dicitur intellectus et ut dicitur voluntas. Septima conclusio est qd anima se habet passiuam ad volitionem ea ratione qua intellectus: nam dicitur intellectus non ex eo qd agit intellectum: nec sensus ex eo qd agit sensationem: tunc enim obiectum sensibile vel intelligibile aut species eius dicerentur sensus aut intellectus: sed ex eo qd habet in se vel recipit intellectum secundum quam formaliter intelligit et sic de sensu ad sensationem. ergo proportionabiliter voluntas et voluntas ex eo qd habet vel recipit in se huiusmodi actus: et ex hoc qd est passiuam eam sic se habere ad illos vnde opus sit subtiliter imaginari et serupulose dicere enim voluntas concedatur agere volitionem ea ratione qua dicitur voluntas: tamen non dicitur voluntas ex eo qd agit volitionem: sed ex eo qd habet in se complacencia qd est actus attributus anime ratione qd voluntas: per quem agit volitionem imo etiam intellectus non dicitur intellectus ex eo qd agit intellectum: hoc enim accidit sed ex hoc qd habet in se intellectum. Differt igitur dicere qd voluntas agit volitionem ea ratione qua dicitur voluntas: et dicere qd voluntas dicitur voluntas ex eo qd agit volitionem: prima enim est vera et secunda falsa: ois enim prima est vera: quia voluntas agit volitionem per complacencia per quam habet in se qd dicitur voluntas sed secunda est falsa: quia ipsa habens in se complacencia iam per hoc voluntas: licet nihil ageret quia etiam si voluntas ageret complacencia et volitionem: et non reciperet aliquam earum: nullum ex hoc diceretur voluntas. Octaua conclusio ponitur qd voluntas se habet libere i recipiendo volitionem libere: tate opponis: qd ois eodem modo statum scilicet intellectu illa apprehensio et voluntate informata illa placencia: non possibile est qd voluntas recipiat ab eis volitionem et possibile est qd non recipiat. Nonna conclusio est qd intellectus et voluntas si illi informatur apprehensio et ista informata placencia se habet libere in pducendo volitionem libere opponis: qd sic se habet et ois alijs eodem modo se habet: pnt pducere et pnt

Septima

Octaua

Nonna

Sexta

dubitatio.

decia conclusio

quarta

et primo

non pducere: neque tunc sine anima: anima si libere potest pducere volitionem illam apprehensionem et placencia: non p placencia sine apprehensione: nec p apprehensione sine placencia. Tu quidem vides anima habet illam libere: Ergo credo qd illa habet essentialiter et formaliter ex se: ita qd ipsemet est illa libertas: hanc esse sicut et suam essentialiter ab ipso deo primo actiue et finaliter. illa autem libertate est innata pducere in se actum volendi per illas placencia et apprehensionem dispositiue: non tamen est per eas necessitate ad pducendum. Ergo tandem appetit qd voluntas ea ratione qd voluntas pducit libere volitionem: non tamen totale pducendum: et sicut intellectus ea ratione qua intellectus anima autem ea ratione qd si intellectus per apprehensionem et voluntas p placencia: pducit libere volitionem tanquam pducens totale: non excludendo tamen de eodem influentia: ita dictum est qd a principio in questione supponebat. Tunc videtur est formaliter de quito. De quo hec decima conclusio videtur mihi ponenda qd si hoc aliquid operatio: anima liberi se habet pducendo volitionem ea ratione qd intellectus qd ea ratione qd voluntas: dico si sit in hoc aliqua comparatio: qd non videtur in hoc comparatio quo ad libertatem operatio: sed quo ad libertatem principalitatis et finalis ordinationis: si ei apprehensio se habeat principaliter pducendo volitionem qd illa placencia: tunc anima principaliter per ipsam libere pducit illam volitionem ea ratione qd intellectus qd ea ratione qd voluntas: sed ita est qd minor probatur qd anima p apprehensione dirigit totum qd sequitur: et dirigitur principaliter directo. Et qd apprehensio ad placencia pbat sicut agens primarius ad secundarium: p apprehensione enim agit complacencia et per hoc abo volitio: ut dictum est agens aut primarius ceteris paribus principaliter se habet i producendo effectum qd agens secundarium. magis enim influere videtur a ceteris de causis et magis mouet ut dicitur philosophus in physica. Et qd illa placencia reputatur parue efficacie et nobilitatis: ois autem apprehensione illa que dicitur quid sit agendum et quid dimittendum: que est actus prudenter reputant magne efficacie et nobilitatis: tali autem magis attribueda est libertas finalis ordinationis: igitur et. Si autem tu dicas: qd voluntas ea ratione qd voluntas se habet libere ad volitionem ita actiue qd passiuam: intellectus autem ea ratione qd intellectus non nisi actiue: igitur voluntas liberi ea ratione et. Ergo dico si hoc pcedat: non est conclusio posita: quia illa non erat nisi de pducere: et cum hoc non oportet pcedere hoc qd tu nunc pcludis qd libertas non ppe dicitur libertas ex passibilitate sed ex actiuitate: libertas enim ppe dicitur significat vel notat principalitatem et diuinitatem agens autem ea ratione qd agens dicitur super passiuum et non passiuum ea ratione qd passiuum super agens. Tunc dices qd habet in principio quod non soluitur manifeste ex dictis: hec qd dicta sunt in his tribus questionibus de libertate vel seruitute hominis et potentiarum suarum.

Quarto querendum est i quo actu possit huiusmodi felicitas: vel i quo et potest questio fieri sub hac forma. An huiusmodi felicitas consistat in vno actu vel pluribus? Arguitur qd in vno p Aristoteles dicens qd huiusmodi bonum i felicitas est actus operatio: secundum perfectissimam et optimam non dicitur operatio

nec secundum virtutes sed dicitur operatio secundum virtutes vnam et perfectissimam et optimam: et idem etiam dicitur et magis de articulat in decimo libro. Item primo huiusmodi dicitur Aristoteles optimam igitur et pulcherrimam delectabilem huiusmodi felicitas: tale autem non est nisi vnum: quia quod superabundantia dicitur soli puenit. Item primo huiusmodi dicitur Aristoteles sine aliquo esse operationem huiusmodi manam que propter seipsum volumus. Alia propter seipsum que dicitur esse bonum et optimum: et p illam intendit huiusmodi felicitatem: et tunc illa non potest puenire duobus actibus huiusmodi: quod non debet esse i hoc respectu operatio: sicut nec in maiori mundo: esset autem iordania actus huiusmodi si essent duo optimi et finalis qd neutrum alterum ordinaret finalis operatio qd est vicum tale et illud est felicitas. Item speculatio est vnum actus non duo: et tunc decio huiusmodi? Arguitur qd vnum erit felicitas speculatio quidam. Item seneca non cessat clamare i epistolis suis qd vnum est hoc bonum: et quod illud est ratio perfectissima i epistola immittas pcludit qd sola ratio perfecta huiusmodi beatum facit. Felicitas in vno actu consistere videtur. Ad oppositum arguitur aliter opinantes pluribus auctoritatibus et rationibus: quoniam omnes qui dicunt huiusmodi felicitatem in vno actu consistere dicunt qd hoc est vel in actu intellectu vel in dei visione vel speculatione vel in actu voluntatis vel in dei amore. scilicet in illo istorum qd est perfectissimum et optimum. Sed arguitur qd hoc sit impossibile quocumque illo ru dicat quasi dicat qd actus nobilissimus qd potest huiusmodi inesse sit clara dei visio: tunc probum qd ille non esset essentialiter felicitas: quia tunc ipse manente alijs actibus ablati: sicut auferri potest deitabulata (ut alij theologi dicunt) adhuc huiusmodi esset felix: sicut lapis esset albus manente in eo albedine oibus alijs accidentibus remotis: et tunc illud consequens est falsum scilicet qd homo clare videns deum sine alia delectatione et sine amore dei diceretur beatus: oportet esse felicitatem esse delectabilissimam ut dicitur Aristoteles in ethicis. Et confirmatur fortis: quia dicitur illi theologi qd in anima formis cum clara dei visione posset deus formare iustam tristitiam sine delectatione odium dei sine amore an igitur esset felix? pbat mihi qd ego nouellatam felicitatem. Item ois potentia huiusmodi est felicitabilis cuiusmodi operatio est attingere ad obiectum beatificum quod est ipse deus: tales autem non sunt potentia vegetativa vel sensitiva: vel secundum locum motiua: vel appetitus sensitivus: sed tales sunt intellectus et voluntas: p intellectum enim deum intelligimus et per voluntatem ipsum amamus: ergo secundum abas illas potentias homo est vere felicitabilis: ergo si secundum vnicam illarum potentiarum felicitaretur: ipse non perfecte felicitaretur neque totaliter: sed diminute et partialiter quod non est dicendum propterea quia nihil diuinitatis attribuit felicitati: vnde nihil imperfectum est cor que felicitas decio huiusmodi: ergo necesse est felicitatem integrari cessare ex actibus illarum potentiarum: et non esse actum vnicum vnius illarum. Item felicitas ponitur consistere i perfecta dei contemplatione qd nec est dei cognitio sine adiectione nec adiectione sine cognitione: sed ex adiectione pntura. Item felicitas ponitur esse qd p se sufficientissimum: et nullus actus vnicus est p se sufficientissimus? Item dicitur Aristoteles primo huiusmodi non oino felix qd ipse turpissimus est vel ignobilis vel solitarius et sine pie: et quod esset hoc vix si felicitas consisteret in vno actu siue intellectu siue voluntate: Ad idem etiam

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

oppositum

primo

Contra

Secunda

Tertio

Quarto

Quinto

pōt allegari Arist. vij. politicorū dīcēs q̄ vñscūq̄
tñ adīcet felicitatē q̄tū q̄dē p̄tūis r̄ prudētē: et
ei⁹ q̄ ē agere scdm̄ has sic p̄fessis nobis dicit igitur
Arist. nō solū prudētē p̄tūis ad intellectus
nec solū p̄tūis p̄tūis ad volūtātē: sed sū p̄tūis
r̄ prudētē: r̄ ponit sup̄ hoc rōem dīcēs: nullū autē
bonū op⁹ neq̄ viri neq̄ ciuitatis sine p̄tūe r̄ pru
dentia: imo etiā alij morales r̄ sacra scriptura vi
dētur idē itēdere. Itā multae auctōes sacre scriptu
re vidēt clare dicere q̄ i dei visione consistit huma
na felicitas: r̄ multe alie q̄ in dei amore: quod nō
est nisi quia non tñ in isto nec tantū in illo sed cō
iuncti r̄ integraliter i abob⁹: r̄ sic esse vñ de seneca
r̄ tullio: modo eñ dīcūt vñ modo aliud: sibi ḡa
tullio in padōis dicit oēs sapiētes liberos r̄ oēs
multos seruos: r̄ sic libertatem r̄ p̄nā felicitatē
attribuit sapientie que et habitus intellectualis:
sed etiam statim in eodē libro querit: quid enim ē
libertas r̄ r̄idet p̄nā viuendi vt velis. et sic attri
buit eam voluntati. Sicut seneca valde sepe attri
buit felicitatem sapientie et recte rationi: et sepe
etiam virtutibus moralibus verbi gratia in ep̄la
agnosco dicit: quod nō pōt esse nisi re p̄ciā p̄m
gat r̄ are: per quā diuinat hūana noscant hoc est
summū bonū: et per consequē felicitas. Et i ep̄la
que incipit epistola tua dicit: bona illa sunt vera q̄
rō dat solida r̄ id dicit post q̄ rōe nihil valētius ē
Et in ep̄la sequente. In hōie optimū quid est: rō
hec rectar p̄sumat felicitatē hōis iplēuit: id cōclu
dit post: q̄ sola rō perfecta bñ facit: r̄ sic manife
stū est q̄ in illa ep̄la seneca felicitatē consistere po
sunt in rōe r̄ sapia. Sed tu dīcis statim q̄ oēs au
ctoītes seneca r̄ rōes super quas fundat: cōclu
dunt oppositū eius quod volebas p̄bare: intende
bas eñ concludere q̄ non solū in actu intellectus
(cuiusmōdī sunt sapia scia r̄ rō) consistit hūana fe
licitas: imo etiam in coniuncto ex actu intellectus
r̄ act⁹ voluntatis: r̄ auctōes allegare dīcūt ex p̄se
q̄ in solo actu intellectus: idē enī seneca sola rō p̄
fecta bñ facit: r̄ q̄ videret oēs libros ei⁹ p̄e excla
mat r̄ extollit sapias sup̄ oīa hūana bona. Itā dēf
tū q̄ si ex q̄te videat itentio seneca seu op̄io ap
parebit: q̄ ipe bñ scīuit distinguere int̄ p̄tūes mo
rales q̄s dīrim⁹ esse p̄tūes appetitus seu volūtātē
r̄ int̄ prudentiā quā dīrim⁹ p̄tūē intellect⁹ practi
ci sicut p̄ ex illo quo libello suo pulcherrimo vo
cato de q̄tuo: p̄tūibus cardinalib⁹: r̄ vtrāq̄ vo
cat p̄tūes seu virtutum species in dicto libello.
has q̄dē p̄tūes aīe nostre vt dī: appetit⁹ practi
cū aut ei⁹dem aīe nostre vt dī: intellectus pra
cticus: sed neutras diuīsim dīcūt esse p̄tūes sim
p̄r anīe humane vt humana aīa dī: quia p̄tūē
op⁹ esse perfectam dīspōitōē ei⁹ cui⁹ dīr
tus ea rōe q̄ dī p̄tūis ei⁹: sed nulla eā diuīsim est
p̄fecta dīspōitō aīe hūane scdm̄ q̄ dī: aīa hūana
nec etiā hūane practice scdm̄ q̄ dīcūt humana
practica. Et videt q̄ hoc debeat Arist. p̄cedere: q̄
eñ virtus sit dīspōitō perfecta habentis p̄tū se
ptimo philicoū: virtus enī perfectio est vñ q̄dē
enī tunc maxime perfectum est cum attingit p̄
p̄te virtutis: sicut in secundo hūius: virtus oīs cui⁹
vñq̄ fuerit virtus et bene habens perfecti r̄ op⁹
eius bene reddū: postea in sexto hūius apparet q̄

licet virtus moralis diuīsim cōtra prudentiā red
dat voluntatem practicam perfectam vt volūtās
dīcūt: et opus eius bene quantū spectat ad volū
tatem: vt volūtās dī: et sic de prudentia quātū
ad intellectū practicū: tñ neutra diuīsi redditōrā
aīam actiua perfectā nec opus ei⁹ bñ: sed Arist.
p̄tūerī videt: dīcēs p̄tūē morālē p̄ncipalē nō pos
se esse sine prudentia p̄p̄ q̄d (vt dīcūt) oēs q̄n dīffī
niunt p̄tūē apponūt hūi dīcēs r̄ ad q̄ ē scd⁹ re
ctā rōem: itā dē p̄cludit manifestū ē ex dīctis q̄m
non possibile bonū esse p̄ncipalr sine prudentia
tunc sequitur: adhuc enī neq̄ prudētē sine mora
li p̄tūe. Et in vij. politicorū vt p̄legatū fuit: nul
lū autē bonū op⁹ est neq̄ viri neq̄ ciuitatis sine pru
dentia r̄ p̄tūe. Et ita secūdū p̄dictas deductio
nes rōcinando videtur q̄ p̄tūis anīe actiue scdm̄
q̄ actiua dīcūt est aggregatio p̄tūis moralis r̄
prudentie r̄ neutra diuīsim. Deinde consideran
dum est q̄ (sicut dīcūt Arist. nono ethicoz) cum hō
sit aggregatus ex aīa r̄ corpore: ex parte sensuali
intellectuali. tñ cum in hac p̄gregatione homo sit
p̄ncipalissimū homo maxie dī: hic intellectus: r̄
ita intendit de alijs p̄gregationib⁹: dīcēs quādā
modū autē r̄ ciuitas p̄ncipalissima maxie videt esse
r̄ oīs alia p̄gregatio: sic r̄ hō. Si igit dīcam⁹ q̄ i
illa p̄gregatione p̄tūis moralis r̄ prudentie q̄ est
tus aīe actiue p̄ncipalissimū ē prudentia sequit⁹ q̄
scdm̄ talē denotatiōē p̄gregationis a p̄ncipa
liori oīs p̄tūis hōis scdm̄ virtutem actiua vt a
ctia est. ē prudentia: quā itēdebat seneca p̄rōes r̄ ē
p̄ sapiam quā sp̄ ipe locut⁹ ē de felicitate practi
ca scdm̄ quam prudentia dī: sapia. Sic etiam dī
cit seneca oīs p̄tūes anīe rationes: r̄ fortitu
dinē esse scientiam. vnde in epistola s̄ (vales que
rit quid est sapientia? Et respōdet q̄ sp̄ idē velle
atq̄ idē nolle: licet velle r̄ nolle sint act⁹ p̄i: volū
tatis. Et in ep̄la claratū dicit exp̄sse q̄ oēs p̄tūes
sunt rōes. Et in ep̄la pep̄erā dicit: non est ei for
tudo incōsulta temeritas nec p̄culor amor nec
formidabiliū appetitio scientia est distinguēdi q̄d
sit malum et quod non sit. Ad istam igitur itentio
nem et ad istum modum loquendi putandum ē so
cratem locutum fuisse: cum dīxit oēs virtutes ēē
rationes et prudentias vt narrat Arist. sexto ethi
corum. Nec Arist. ibidem videtur illa dicta repre
hendere scdm̄ istā itentioē: sed re p̄hendit illa ver
ba eom⁹ quo re p̄hendēt ei⁹ p̄ba sp̄ op̄a cū dīcūt
ciuitatē r̄ oēs p̄gregationē ēē p̄ncipalissimū r̄ ho
minē esse intellectuū. Et istis igit oīs videt esse
dicendū q̄ felicitas practica de qua p̄dicti phi
ma p̄ime loquebant: nec sit diuīsi act⁹ itelligēdi scd⁹
prudentia: nec act⁹ volēdi scdm̄ p̄tūē moralem: s̄
actus ex illis actib⁹ p̄gregatus scdm̄ p̄tūem per
fecta et ex illis p̄tūib⁹ p̄tūib⁹ p̄gregat⁹. In qua
tū p̄gregatione p̄ p̄cipalior nobilior et melior es
set prudentia et actus prudentie scdm̄ delectatio
nē itentiois phloz p̄allegator. Et p̄portionabi
liter vt esse dīcēdū de felicitate p̄tēplatiā q̄tū ad
act⁹ intellectu⁹ p̄tēplatiū ei⁹ volūtatis cōtēplatiue
put ip̄a dī: felicitas aīe hūane: vt est et dī p̄tēpla
tiua. vnde puto q̄ in patria clare vñtōi que p̄p̄e
r̄ scd⁹ se nō debeat dīci practica corrīdeat: ad q̄
enā p̄p̄e nō debet dīci amor practi⁹ r̄ p̄tēplati

Calūntia

Responsio.

optimū q̄ p̄
esse i hōie ou
p̄r dī:

Ad rationes
q̄ videbāt pro
bare q̄ felici
tas nō sit i ali
quo simplici.

uus. Ego credo q̄ nō sit possibile modū istū dīcē
di rōibus ip̄obare multa habētib⁹ efficacā: nec
puto q̄ istū modū negasset Arist. ad sensū p̄dictū
Et hīs nō obstantib⁹ pōt dari ali⁹ mod⁹ loquēdi
videt q̄ cū felicitas debeat dīci q̄d optimū r̄ p̄fē
ctissimū eoz q̄ inata sūt esse felici seu felicitabi
li scdm̄ virtutē: optimū autē eoz q̄ hōi inesse p̄t. ou
p̄r p̄siderari: vñmō optimū via cōpōitōis seu
aggregationis: alio mō via diuisionis seu resolutio
nis: r̄ sic virosq̄ hōz modorū pōt dīci hūana felici
tas: via ergo p̄pōitōis optimū in hōie est p̄grega
tio ex oīs virtutib⁹ op̄atōib⁹ r̄ dīspōitōib⁹ q̄ in
nate sunt hominū conuenire spectantibus ad ip̄s
meliorationem: tam scdm̄ aīam r̄ singulas poten
tias aīe q̄ scdm̄ corpus r̄ singulas partes ad inte
gritatē corporis pertīnētes: hoc igitur nomē fel
citas istomō supponeret p̄ talē p̄gregationē adhuc
appellādo sufficere adiacētiā extrīscorū bonorū
ad hoc q̄ hō valeat exercere exp̄dite singulas o
peratiōes sibi p̄uenientes r̄ scdm̄ p̄tūes aīe: r̄ scd⁹
p̄tūes corporis: r̄ ista est felicitas q̄ a boetio de
scribit que est status oīm bonorū aggregatiōe
perfectus r̄ sic nihil imperfectum est eorum que
felicitas vt dīcūt in decimo hūius: r̄ sic diceret
aliquis q̄ ille non esset simp̄r homo scd⁹ q̄ esset
mēdo truncatus vel egrotidine detentus vel in
carceratus aut infirmatus vel carēs diutius ex
teriorib⁹: put notabat i p̄mo libro: r̄ phi hīde catho
lica r̄ sp̄iali ac supernaturali reuelatione caren
tes scirent hūmōs felicitatē attribuerē in hac vita.
Et autem resolutiois optimū in homine dīcē
retur illa dīspōitō vel ille act⁹ aut quocunq̄ no
mine noietur: que vel qui in p̄dicta congregatiōe
resoluta in suas partes esset optimū r̄ finalissimū
alioz: r̄ ad q̄d singula alia finaliter ordinarent nō
q̄ illa resolutio fiat scdm̄ reale remotionē p̄tūm
abimūc: sed scdm̄ rōes dīscite p̄es oēs p̄lūderā
tē. Si igitur dicam⁹ q̄ illis sic optimū sit act⁹ spe
culatiōis circa diuinā essentia nos dicem⁹ q̄ ille
act⁹ erit hūana felicitas: ita q̄ hoc nomē felicitas
supponit p̄cise p̄ illo actu: s̄ tñ nō absolute a cō
notatiōib⁹: imo p̄notat siue appellat oīa p̄cedēta
ad exp̄ditū exercitiū ill⁹ act⁹ speculatiōis: r̄ na
turalr p̄nā vel annexa: r̄ sic appellat p̄mit⁹ amo
rē dei tanq̄ naturāl r̄ consequentē ex illa specula
tione si sit recta r̄ p̄fecta: delectatiōē hīs actibus
connexā naturāl: deinde etiā appellat virtutē sa
pientie scdm̄ quā est illa speculatio p̄fecta conse
quenter appellat prudentiā r̄ p̄tūes morales paran
tes locū sapie vt dīcūt in sexto: deinde scd⁹ suum
vñtūatē deferuentū intellectu ad speculatio
nem: et tandē virtutes corporis et bona exteriora
sicut satis deductum fuit in xvj. q̄dē p̄mi libri.
Et certū est q̄ istum modū loquēdi tenuit Arist.
nec contra istū modū valent rōes q̄ prius fiebant:
faciliter enim respondendū ē ad eas. Ad p̄mā
ponam⁹ q̄ clara dei visio sit hūana felicitas i pa
tria: tu arguis q̄ tūc esset felix si clare videret deū
sine delectatione. imo cum trīstītiā odio dei: ego
nego. imo potius esset miser: quātū illa visio
non esset felicitas propter defectum appellatorū
sicut simitas que licet supponat pro caritate: ta
men appellat nescum: ideo magnitudo et cautas

nasque est simitas si remoueret a naso et pone
rent in lapide. ipsa non amplius esset simitas p̄
pter defectū p̄notati: ita licet Arist. tenet felici
tatē esse actū speculandi: tamē dīcūt in septio hū
ius q̄ dīcēs hōiem rotatū vel ifortunatū esse fe
licem si sit bon⁹ i cet actu speculetur nihil dīcūt
r̄ in primo hūi: sicut. Et quod dicebatur de albedi
ne non est ad p̄positū quia albedo significat id p̄
quo supponit sine p̄notatiōe alioz. Ad aliā q̄
dīcūt q̄ tā volūtās q̄ intellectu⁹ est felicitabilis cōce
do. Sed ad soluedū clare istā rōē p̄mūda erit
qdā alia dīscitō de felicitate: ideo nūc trāseo ad
rōes sequētē. Ad dī dī q̄ felicitas est dei perfectio cō
templatio ego possū concedere: sed ista p̄tēplatio
est speculatio seu visio dei tamen nouen cōtēpla
tione connotat sicut nomen felicitatis adiacenti
am amoris et delectatiōis naturāl: connotat
illi speculatiōi vel vñtōi. Et tu dīcis visio ei⁹ p̄
fecta cōtēplatio: ego dico q̄ vñ est adiacenti⁹
sibi amore et delectatiōe: sed si non adiaceret ip̄a
non esset perfecta cōtēplatio: imo nec esset perfe
cta visio: bene enim esset visio perfecta sua essen
tiali perfectione: sed non sequitur: ergo perfecta
perfectione innata sibi adiacere: sicut hō sine vir
tutibus moralib⁹ r̄ intellectualib⁹ non esset sim
p̄r hō p̄fect⁹: licet illi esset p̄fect⁹ scdm̄ p̄fectionē
essentiāle. Ad aliā q̄ arguit de p̄ se sufficientia
felicitatis: dīcūt est i xij. q̄dē p̄mi libri: vbi po
siti fuerūt quatuor modi per se sufficientie ip̄i: r̄
adhuc posset addi quintus: q̄ felicitas est per se
sufficientissima q̄ nullo indiget quod esset sibi cō
ueniens ad p̄fecte viuere: q̄m hoc non indigeo q̄d
habeo speculatio aut q̄ ē hūana felicitas oīa h̄z i
bi adiacentia que conueniūt hōi ad p̄fecte viuēdū
r̄ scdm̄ corpus r̄ scdm̄ aīam: aliter ip̄a nō esset fe
licitas. vnde concedo: q̄ felicitas posset multis
indigere. requisitis ad vitā perfectam hōis: sed
tunc illa non esset felicitas hūana: id hec ē p̄ se
felicitas est sufficientissima sic q̄ nullo indiget vt
dīcūt est dē auctōes siue sacre scripture siue
phloz licet exp̄sse dīcerent felicitatē in dei amore
consistere vel in delectatiōe vel in amore r̄ visio
ne aut felicitatem etiā esse amorem vel delectatio
nem vel constantī ex amore r̄ visione: exponēt
tur q̄ hec dicta fuerunt ad signandū q̄ nō pōt ēē
felicitas sine illis: vel q̄ hec sunt necessario anpe
ta felicitati vel consequentia ipsam vel aliquo ta
li modo: sepius enī sermones ponunt non secūdū
p̄bōz p̄p̄issimas significatiōes acceptiōes illūc
ergo admissā hac p̄mā felicitatis dīscitōe cui⁹
mēbra cōicidūt q̄ ad reale hūanorū bonorū extētiā
eoz ordinatiōem in hōie felici: ego ponā adhuc
vñā aliam dīscitōem de felicitate. et notabo
q̄ cuiusq̄ conuenit habere p̄p̄iam virtutem: ei
conuenit felicitas: et si exp̄dite operatur secūdū
illam virtutem: habet felicitatē vel p̄portionabi
le felicitati: dico conuenit sibi felicitas si ipsū sit
naturū felicitari: vel proportionabile: si non p̄p̄e
dicat felicitabile omne enī quod attingit p̄p̄e vir
tutē et opatur scdm̄ eā exp̄dite: est perfect⁹ opti
me se hīs r̄ p̄p̄is est felix: vt p̄portionabile felici
ci: p̄stat aut q̄ toti⁹ hīs p̄es diuersas r̄ ad diuer
sas opatiōes naturāl r̄ dīctas assignāda est p̄
m. iij.

Ad secundam

Ad tertiam.

Ad quartam

Alia dīscitō
felicitatis

diuino plium
anline

propria vniuersaliumque p[ar]tis. et ei[us] p[ar]tis est ei p[ar]te: et op[er]a p[er]plexio cordis/ et alia cerebri/ et alia manus et alia oculi et cuiuslibet p[ar]tis. p[ar]tis propria alia cuius p[ar]tis illa p[ar]te bene se habet p[ar]te. et op[er]a ei[us] b[on]i reddit oculi ei p[ar]te b[on]i videm[us] vt notat i scdo huius. Et q[ui]bus sequit[ur] q[ui] cuiuslibet p[ar]tis totu[m] b[on]i ordinari conuenit p[ar]te felicitas vel p[ar]te dispositio p[ar]tis p[ro]portionabilis felicitati. Si g[er]o largo no[m]i[n]e om[n]e p[ro]portionabili felicitati vocemus felicitate: tunc et corporis in ho[m]i[n]e erit felicitas et alia felicitas et cordis et cerebri et man[us] et oculi: alia huius et alia illius. G[er]o et cu[m] a[m]am ponam[us] potest p[ar]te p[ar]te: alia erit p[ar]tis atq[ue] felicitas alia sensitiue iquan[tum] sensitiue: et alia appetitiue inq[ui]ntu[m] appetitiue: alia intellectus vt intellectus: alia voluntatis vt voluntas et alia etia[m] intellectus actiui vt actiui et alia speculatiui vt speculatiui. Sed tunc de toto ex pluribus p[ar]tibus que sit p[ar]tis atq[ue] felicitas sp[irit]us: et quod ab vniuersaliumque p[ar]tis p[ar]te felicitate distinguit[ur] op[er]a considerare. Et potest dici: q[uo]d ex p[ar]tibus p[ar]tis ordinatis et p[ro]portionatis resultat p[ar]tis totu[m] q[uo]d non est nisi ordinata et p[ro]portionata nata congregatio p[ar]tis p[ar]tis vel potentia: et sic differt p[ar]tis totu[m] a p[ar]te p[ar]tis: sicut differt congregatio multo[rum] ab vno illo[rum] ita etia[m] si felicitas ponat[ur] i op[er]e scdo p[ar]tis: felicitas totu[m] differt a felicitate p[ar]tis sicut congregatio multo[rum] op[er]a ab vno illo[rum] et hoc e[st] loq[ui]do scdo p[ar]tis modu[m] dicendi i po[st]er[is] diffinitio[n]e. Sed si loq[ui]mur scdo scdo scdo de nominatione a p[ar]te p[ar]tis cōgregatiōis sicut u cōgregatiōe generalē vniuersitatis vocarem[us] congregatiōe rectoris et p[ar]te p[ar]tis vniuers spe cialis natiōis vocarem[us] p[ar]te p[ar]tis p[ar]te p[ar]tis tūc dicerem[us] q[uo]d p[ar]tis totu[m] e[st] p[ar]te p[ar]tis p[ar]tis: vt si virtutem animalis diceremus esse completionem cordis que est propria virtus cordis. Ista igit[ur] nomina p[ar]tis cordis et p[ar]tis alia sup[er]ponerent p[ar]te eodē sed in d[ist]i[n]ctiōe q[uo]d hoc nomē p[ar]tis cordis nō appellaret p[ar]tis seu p[ar]te p[ar]tis cerebri aut epatis: sed hoc nomē p[ar]tis alia appellaret com plexiones p[ar]tis cerebri et epatis et alio[rum] mēbro[rum] G[er]o posito q[uo]d cor e[st] opte p[ar]te p[ar]tis et nō cerebri in illa p[ar]te cordis e[st] p[ar]te cordis: s[ed] nō ap[er]t[us] diceret p[ar]tis alia p[ar]te defectu p[ar]te notat[ur]. Et ita p[ro]portionabiliter debem[us] imaginari de felicitati bus totius et p[ar]tis quo ad op[er]a p[ar]tis in q[ui]bus cō sistent illa felicitates. Illa g[er]o de scdo dam[us] specia liter ad felicitate ho[m]i[n]is et felicitates suar[um] p[ar]tis. et loq[ui]mur scdo p[ar]tis modu[m] loq[ui]di p[ar]tis diffinitio[n]is quia ille est facili[us] et mello[rum] diuidam[us] ho[m]i[n]es p[ar]tis mo in p[ar]te p[ar]tis i[st]erio[rum] q[uo]d de vegetabilis et sensua lis et illa est p[ar]te ex aia et corpore cu[m] vegetatio[rum] sensatio nō exerceant nisi i organo corporeo et i p[ar]te p[ar]tis superiorē q[uo]d vocatur intellectualis que est ala p[ar]te: cu[m] op[er]a p[ar]tis p[ar]te illi p[ar]te non sint in organo corporeo. P[ar]tis aut[em] inferior diuidit[ur] in vegetabile et sensuale. vegetabilis aut[em] diuidit[ur] i singula mēbra. quoz q[ui]libet est cōpositum ex aia et corpore. et habet p[ar]te p[ar]tis p[ar]tis: et vegetatio[n]e nō p[ar]tis. Sensualis aut[em] diuidit[ur] in sensu et ap petitiu sensitiu p[ar]tis aut q[uo]d sensus et natu rali p[ar]te p[ar]tis perfecta est ad clare et distincte sen tiendū. virtus aut[em] appetitus vltra bonā et natura

le complexionē requirit habitu bone assuefactio nis inclinante[m] ad obediendum rationi. P[ar]tis autem superior diuidit[ur] potentialiter in p[ar]tem actiuam et in p[ar]tem contemplatiuam siue p[ar]te cam et speculatiuam: et vtraq[ue] p[ar]tis diuidit[ur] in i[n]tellectum et voluntatem scilicet p[ar]tis p[ar]tis in i[n]tellectum p[ar]tis et voluntatem p[ar]tis et p[ar]tis speculatiua in i[n]tellectum speculatiu[m] et voluntatem contemplatiuam seu speculatiuam: quam non dico speculatiuam quia speculatur for maliter: sed quia eius actus vt sic sequitur actum speculationis: vt ergo intellectus speculatiui scdm Aristotelem est sapientia. et actus secundus illam p[ar]tis est speculatio circa diuina: que felici tas intellectus speculatiui: et virtus voluntatis speculatiue esset amor habitualis dei et totius or dinationis entiu[m] vt a deo dependens et actus se cundum illam virtutem esset actualis amatio dei consequens p[ar]tis actuale[m] speculationem: q[uo]d amatio esset felicitas voluntatis speculatiue. et se cundū veritatem felicitas intellectus speculatiui seu contemplatiui est visio clara dei: felicitas vo luntatis speculatiue seu contemplatiue est actua lis amor dei: et sic felicitas totalis p[ar]tis contem platiue esset connexio dicti amoris et dicti visio nis p[ar]tis aut intellectus p[ar]tis est prudentia: et ei[us] feli citas e[st] actus prudentie: et virtus voluntatis p[ar]tis est p[ar]tis virtutis moralis cu[m] prudentia et felicitas cu ius e[st] actualis inclinatio scdo illas p[ar]tes ad iudi ciū prudentie. virtus g[er]o totalis p[ar]tis superioris est p[ar]tis virtutis: et felicitas p[ar]tis p[ar]tis et sic expediēdo breuiter de b[on]itudine in prima q[uo]d illa transcendit methas huius consi derationis: nos non diceremus ho[m]i[n]em p[ar]tis esse b[on]um an eius resurrectione: quia defuit ei b[on]i tudo seu ei[us] optima dispositio que est de integritate b[on]itudinis ho[m]i[n]is vel connotata per b[on]itudinē ho[m]i[n]is cu[m] p[ar]te dictus ho[m]i[n]is sit p[ar]tis ex aia et corpore in ego ostendit q[uo]d scdo denotatiōe a p[ar]te p[ar]tis p[ar]tis (putat dicitur Arist[oteli] q[uo]d homo est i[n] p[ar]te intellectus) beat[us] p[ar]tis ex b[on]itudine aie ei[us] licet non resurrex[er]it cor poraliter: et in vere b[on]us et ho[m]i[n]is b[on]us. Scdm aut[em] ar[istotelem] dicitur e[st] p[ar]te p[ar]tis i[n] hac vita: si ei homo sit fe lix scdm p[ar]te p[ar]tis superiorē p[ar]tis non seq[ui]t[ur] q[uo]d sit felix homo: sed felix actiuus. non t[ame]n forte specu latiuius: quod requirit ad esse simpl[iter] ho[m]i[n]es felice[m] et si sit felix scdm sapiam et prudentia[m] scy p[ar]tis p[ar]tis et speculatiue: t[ame]n nōdū sequit[ur] q[uo]d sit felix homo: q[uo]d forte deficit felicitas alicuius p[ar]tis p[ar]tis i[st]erio[rum] vt si deficit ocul[us] aut pes aut manus vel spe dita est para vegetatiua p[ar]te p[ar]tis ex quo seq[ui]t[ur] impedimētū p[ar]tis sensitiue et ite[m] intellectiue q[uo]d tū ad op[er]a exercitiū vel etia[m] ex defectu nutritiū t[ame]n non p[ar]tis vegetatiua in opus suum et ipe diuntur statim om[n]is alie virtutes: et tamen felicitas ho[m]i[n]is inquantu[m] in hoc mundo naturaliter viuētis scdm q[uo]d talis est talis congregatio felicitati om[n]i h[uius]m[od]i p[ar]tis tū vel p[ar]te notat[ur]. Ideo nō sequit[ur] si p[ar]tis superior est i[n] sua felici p[ar]te p[ar]tis ex hoc sit felix ho[m]i[n]is: et hec est intentio Arist[otelis] q[uo]d clare manifesta sūt mul ta que in primo libro querebant[ur]. Manifestum est eni[m] q[uo]d neq[ue] in b[on]is exteriorib[us] cōsistit humana fe licitas nec in voluptatibus nec in p[ar]tis alio[rum]

Quinq[ue] q[ui]si
uncule
Prima

Secunda

Tertia

Quarta

Quinta

corp[or]alib[us] aut eaz op[er]ib[us] imo nec i[n] p[ar]tis v[er]opa tiōib[us] intellectualib[us] nisi p[ar]tis. Et si iuxta scdo modū p[ar]te distinctionis dicat[ur] i op[er]e intellect[us] cō s[er]uere: hoc in nō e[st] sine adiecta alio[rum] h[uius]m[od]i bo no[rum] corp[or]is et aie. Et appetit etia[m] q[uo]d illa p[ar]te senece in q[ui]b[us] videt[ur] se p[ar]tis exclamare p[ar]tis h[uius]m[od]i p[ar]tis r[ati]o aliq[ui] recitata fuerit i octaua q[ui]ne p[ar]tis libri scy q[uo]d bona corp[or]is v[er]o mala sanitas. vel egritudo diuicie vel paupertas et nichil augmētāt vel diminuūt de h[uius]m[od]i p[ar]te vel felicitate: nec ad eā apponūt vel auferūt et. p[ar]tis illa p[ar]tis sūt vera nihil p[ar]tis p[ar]tis Arist[oteli] nā si loquat[ur] de felicitate ho[m]i[n]is vt e[st] cōpositus ex corp[or]e et aia viuēs natural[iter] ipe nō dicit[ur] vt r[ati]o aut loquat[ur] scdm q[uo]d d[icitur] de p[ar]te ho[m]i[n]is quātum ad p[ar]te p[ar]tis superiorē: verū dicit[ur] de p[ar]te acq[ui]sita s[ed] nō de acq[ui]sitiōe ei[us] sp[irit]u quātū ad sapiam. mul tū ei obest i[n]tudio corp[or]is egritudo. captiuitas ne cessario[rum] indigētia et. Nec b[on]i dicit[ur] de felicitate si p[ar]tis i op[er]e sapie. Et b[on]i dicit[ur] de op[er]e intrin seco p[ar]tis p[ar]tis: nō in de op[er]e extrinseco q[uo]d iā trāsit i aicos vicinos et in rē publicā et q[ui]m se h[uius]m[od]i b[on]i scdm q[ui]libet i[st]o[rum] req[ui]rit ad ho[m]i[n]em optime se h[uius]m[od]i q[uo]d e[st] ho[m]i[n]em e[st] felice[m]. Ite[m] senece in illis p[ar]tis valde b[on]i et pulchre et scy loquit[ur] p[ar]tis sed non simpl[iter] et absolute. dico p[ar]tis q[uo]d tāta e[st] excellen tia p[ar]tis p[ar]tis superioris ad i[st]erio[rum] q[uo]d nulla admittē da e[st] p[ar]tis eaz vbi e[st] i[n]cōpossibilitas salu[us] eaz et hoc tenem[us] ex fide n[ost]ra. Et ar[istotelem] hoc idē crederet videt[ur] q[uo]d longe eligibili[us] e[st] p[ar]tis diuinitas aicos mēbrū imo corp[us] et vitā ipalē i casu i[n]cōpossibili tatis: q[uo]d leuissima culpa maculare p[ar]tis p[ar]tis rē. Ista locutio p[ar]tis e[st] i[n]t[er]io[rum] senece et moralit[us] oim videt[ur] ei loq[ui] ita vt ait i epla p[ar]tis i[n]t[er]io[rum] vir bon[us] ab ho[m]i[n]e nulla re detreb[us] ad turpia nulla tpe iuitab[us] nō fuit i[n] i[n]t[er]io[rum] senece q[uo]d ho[m]i[n]is simpl[iter] et opte se h[uius]m[od]i e[st] i[n]t[er]io[rum] senece q[uo]d ho[m]i[n]is simpl[iter] ne de i[st]er[is] carēs cibo pecūia et aicis: q[uo]d si tūc debe ret opte se h[uius]m[od]i: nō deberet mag[is] statū aliu[m] q[uo]d illū appetere: q[uo]d negat senece dicit[ur] i libello suo de vi ta b[on]a nō cōtēnet se sapiēs si fuerit mīne statue esse in se p[ar]tis vellet malā valitudine[m] tolerabit bonā optabit totū fortune/ regnū de p[ar]tis: sed ex illo si dabit electio meliora sumā. Et q[ui]s ista videat e[st] vera determinatio felicitatis: in arcibus ouant q[ui]siuncule. Prima e[st] cu[m] ho[m]i[n]is se h[uius]m[od]i optime scdm aiaz et corp[us]: in op[er]e senescere et nō se hab[er]e tūc opte scdm corp[us] i tantū q[uo]d ābulare non p[ar]tis et ita null[us] senex e[st] ho[m]i[n]is felix q[uo]d p[ar]tis nō cōcesserūt. Scda e[st] virtū aliq[ui]s dormiēs sit ho[m]i[n]is felix. videt[ur] q[uo]d nō q[uo]d tūc nō op[er]a scdm p[ar]tes intellectuales in q[ui] op[er]a p[ar]tis tu dicit[ur] h[uius]m[od]i felicitate p[ar]tis sal te q[ui] ad p[ar]te felicitatē lōge p[ar]tis p[ar]tis. sed p[ar]tis vi det[ur] i[n]cōueniēs si oporteat ita sepe ho[m]i[n]em amite re suā felicitatē. Tertia e[st] si ho[m]i[n]is sub tormēt[is] seu egritudine i[n]fortunat[us] v[er]o captiuat[us] nō sit ho[m]i[n]is felix an g[er]o est ho[m]i[n]is miser vel infelix. et videt[ur] q[uo]d nō si ante erat felix q[uo]d p[ar]tis hui[us] nullus b[on]us fiet viriq[ue] mi ser. Quarta e[st] si ho[m]i[n]is op[er]a se h[uius]m[od]i scdm aiam et corp[us] v[er]o ad q[ui]dragesimū q[ui]si anū et p[ar]tis totā sequi tē vitā ei[us] maneat i captiuitate sepe sub tormēt[is] sepe sub egritudine: et h[uius]m[od]i an v[er]o fuerit v[er]o dicere de illo q[uo]d ipse e[st] felix ho[m]i[n]is. Quia e[st] an sit dare felice felicio[n]e: videt[ur] q[uo]d nō q[uo]d e[st] felice[m] e[st] op[er]a

time se h[uius]m[od]i. et opte nō e[st] meli[us]. Ad p[ar]te q[ui]ne R[ati]o ego r[ati]o q[uo]d ho[m]i[n]em opte se h[uius]m[od]i e[st] ho[m]i[n]em e[st] felice[m] sed nō opte se h[uius]m[od]i simpl[iter]: e[st] eni[m] de[us]. Ite[m] opte se h[uius]m[od]i scdm q[uo]d natura ho[m]i[n]is p[ar]tis p[ar]tis totū i[st]o[rum] cō plere vite sue. referēdo ad quālibet p[ar]te p[ar]tis illud opte se h[uius]m[od]i scy scdm q[uo]d p[ar]tis et req[ui]rit etas illi[us] t[em]p[or]is. si e[st] in puericia se h[uius]m[od]i opte vt puer i iuuen tute. vt iuuenis i virilitate. vt vir i senectute vt se nex ipse simpl[iter] dicit[ur] e[st] ho[m]i[n]is felix. et in o[mn]i tpe vite sue et in quālibet p[ar]te illi[us] t[em]p[or]is verū e[st] dicere q[uo]d tpe e[st] ho[m]i[n]is felix. Contra dices tu tūc in tpe p[ar]tis dicit[ur] dicit[ur] se h[uius]m[od]i felix: in q[ui] ipse nullā i[n]t[er]io[rum] p[ar]tis morali[us] aut intellectualē et sic q[ui]d e[st] ho[m]i[n]is felix. sine sa piētia/ sine prudētia/ et sine p[ar]te morali. q[uo]d e[st] ab surdū dicere et p[ar]tis p[ar]tis. Ista r[ati]o e[st] sophistica et mag[is] phisica q[uam] ethica. ego ei possum vere dilige re q[uo]d fontes currit i illo tpe in q[ui] ipse nō currit. loq[ui] ei in vno tpe p[ar]tis alio tpe. al[iter] nō possem tibi d[ic]ere re dicit[ur] q[uo]d fontes nō currit: q[uo]d nescio tibi d[ic]ere donec locut[us] fueris. Ite[m] dicit[ur] tibi d[ic]edo q[uo]d fontes currit: et forte non currebat q[uo]d loq[ui]bar et curre bat q[uo]d loq[ui]bar. g[er]o vterq[ue] dicit[ur] verū et sic ambe d[ic]i ctione sūt vere dico q[uo]d nō q[uo]d d[ic]edo ego nō loq[ui] bar p[ar]tis tpe in q[ui] ego loq[ui]bar. sed p[ar]tis in q[ui] tu lo q[ui]bar et sic nos abo p[ar]tis eodē tpe loq[ui]bamur i[n]t[er]io[rum] diuersis. Si g[er]o in tpe p[ar]tis p[ar]tis: ego dico for tes e[st] felix ego dico verū: q[uo]d nō dico hoc p[ar]tis tpe p[ar]tis in q[ui] ego loquor: s[ed] p[ar]tis totali tpe vite p[ar]tis in q[ui] ipse e[st] vere felix. Sed tu q[ui]s nō de loq[ui] sed de e[st] an fontes e[st] felix in tpe p[ar]tis. ego dico q[uo]d nō nisi p[ar]tis q[uo]d ipse e[st] puer felix. An g[er]o ipse e[st] felix tpe virilitatis q[uo]d ipse e[st] p[ar]tis p[ar]tis et scdm an m[er]itū et scdm corp[us]. ego dico q[uo]d sic scdm denotatiōe nō apte p[ar]tis p[ar]tis felicitatis humane q[uo]d e[st] felix vir. et virilitas e[st] nobilior pars etas: h[uius]m[od]i s[ed] non e[st] ho[m]i[n]is felix: q[uo]d felicitas significat o[mn]i quāq[ue] p[ar]tis p[ar]tis onē et scdm corp[us] et scdm aiam et scdm t[em]p[or]is p[ar]tis p[ar]tis ens natural[iter] h[uius]m[od]i vite. Et hoc notauit aristote les decio ethico[rum] dicit[ur] p[ar]tis p[ar]tis i[n]t[er]io[rum] felicitas hec vtiq[ue] erit ho[m]i[n]is accipit[ur] lōgitudine vite p[ar]tis p[ar]tis nichil ei i[n]t[er]io[rum] eaz q[uo]d felicitas. Quomodo dices tu nōne martires amore dei morte passi vicesimo aut tricesimo sue etatis āno fuerūt ho[m]i[n]es felices. Diceret[ur] q[uo]d nō felices ho[m]i[n]es simpl[iter]: sed felices scdm p[ar]te p[ar]tis superiorē: et etia[m] felicio[n]es q[uo]d si non passi fuissent p[ar]tis salute p[ar]tis superioris ad quā salus i[n]t[er]io[rum] i casu i[n]cōpossibilitatis nullā h[uius]m[od]i p[ar]tis p[ar]tis vt dicit[ur] e[st] et in resurrectione sūt felices ho[m]i[n]es tota liter. Et de hoc dicit[ur] e[st] in nona q[ui]ne q[uo]d soluta est in p[ar]tis libro. Et ad hoc q[uo]d scdo q[ui]t[ur] dicit[ur] vt pus q[uo]d in tpe in q[ui] q[uo]d dormit verū e[st] dicere q[uo]d tpe e[st] felix. S[ed] tu q[ui]s v[er]o e[st] felix p[ar]tis illo tpe p[ar]tis quo dormit: dico q[uo]d sic. q[uo]d ibi tpe accipit[ur] i[n]definite: et e[st] vera p[ar]tis tpe totali vite sue. id simpl[iter] e[st] vera. Et tu p[ar]tis p[ar]tis. g[er]o dormiēs e[st] felix. p[ar]tis. nec mirū q[uo]d dormiēs e[st] yigilās: s[ed] nō simul sed pus et p[ar]tis p[ar]tis. Ego eni[m] v[er]o tpe tanq[ui] p[ar]tis nō v[er]o momēto vel vno die: s[ed] totali tpe vite sue. S[ed] ite[m] tu p[ar]tis p[ar]tis. g[er]o q[uo]d nō speculā e[st] ho[m]i[n]is felix. nego p[ar]tis et tu pro bas. q[uo]d null[us] dormiēs speculā. ego nego. sed p[ar]tis do q[uo]d nō sit do. mit et speculā: s[ed] pus et p[ar]tis p[ar]tis. Sed pone q[uo]d p[ar]tis totali ita h[uius]m[od]i dormiat. An igit[ur] in ista h[uius]m[od]i speculā: dico q[uo]d nō. An igit[ur] in ista h[uius]m[od]i

Obiectio

Ad secundas
questiunculas

est felix. dico qd nō qd felicitas ē scdm integrū ti-
pus totius vite: imo etiā posito qd ī hac tota die ip-
se pla- r aia optie se hz scōz qd ē possibile hoīe
naturalr se bñ hfe p vñū diē. Ergo dico qd ipse illi
die nō est simplr hō felix. sed ē felix scdm qd qu-
tū spectat ad statū hoīs p vñā diē. sed an ipse de-
mies p totā istā horā pāse ut felix ī ista hora m-
pdicto scdm qd s. quantū spectat ad statū hoīs
vñā horā. dico qd sit. qz ipm dormire hac hora ē
ipsū hac hora optie se hfe s. mto meli⁹ qd si vi-
laret. pono ei qd ī tpe hori in tārū vigilauit z spe-
culat⁹ ē qd sensus idiget rede naturali scz sōno
ī ista hora. tūc certe melius ē sibi nūc dormire qd v-
tra supercedere ī vigilia z speculatiōe. dormit e-
nō finalit vī dormiat: sed vt valeat meli⁹ vigilare
z potēti⁹ speculari. Tūc sicut dictū est aī nos die-
mus felicitatē hoīs ī speculatiōe pssistere nō tāq-
m pgregatiōe oīm bonoz ad felicitatē reditorū.
Iz tanq̃ ī optia gte illi⁹ pgregatiōis. Et nō itel-
ligere qd hmoī pgregatio bonoz hūanoz itegrās
felicitatē vel rēq̃sita ad felicitatē sit tota lī. imo
est scdm ei⁹ ptes successiue expansa p totālē vitā
ipsi⁹ felix: z ē p vna die vī vna hora alia z alia
alia die z alia hora vī mō loq̃ cū aīco nunc ire ad
ecclesiā nō dormire nō speculari/aut comedere
z c. z qdlibet eoz qm opz z vbi z quō z c. Tūc si qra-
tur de felici au sit felicioz hora qd speculari qd ho-
ra qd dormire dicā qd nō. qz neutra hora ē felix: sed
ps felicitas qd ē īn hora qd speculari ē lōge me-
lioz z honorabilioz qd ps qd ē īn hora īn qd dormire.
Et ex p̃dictis īn hmoī qd difficile solutiōe p̃ficiat ma-
teria de p̃tinuatiōe felicitat⁹ de qd ī pmo lib. ma-
gis sup̃cialit⁹ dictū fuit. ¶ De tertia qdōne dicen-
dū qd miseria ē p̃uafelicitas. P̃dictas autē attēdis-
scdm magnā distantīā. vt hī decto metaphisice.
vel saltē scōz magnā z notabilē distantīā. nō dictū
est pus qd porcio inferioris p̃pata ad portionē supe-
riorē nulli⁹ ē nobilitatis ī casu incōpossibilitatis
Ideo ego dico qd nunq̃ hō dī miser p̃p̃ defectū
porcionis inferioris si sup̃ior bñ se hēat: sed solū
miseri dīr cū porcio sup̃ior ē vicijs īfecta. De īn
felicitate autē dicēdū ē qd cōiter istis noib⁹ īnpan-
tia/īiusticia/īliberalitas nos vtiūtur tanq̃ p̃iis
istis noib⁹ īpantia/īiusticia z c. etiā ista noīe īfe-
licitas vel infelix possum⁹ vti p̃iē huic noī felici-
tas vel felix z tūc significāt miser z infelix. idē scilicet
de misero seu miseria dictū ē sic dicat de īfelicitate
siue īfelicit. Et autē īfelicitas opponat⁹ nō p̃iē
sed p̃uatiue ad felicitatē solū: tūc ille qd nat⁹ esset
īnferiat⁹: scz nō hñs vī sū rōnis p̃vitiā. vt sū fatui
naturales: dicere ī infelix. Ille qd ē q̃rebat qd
neq̃ ē mis- r neq̃ ē infelix/ s; nō ē felix hō qd est
nō ē simplr felix hō. ¶ Ad q̃rtā qdōnem pz ex dī-
ctis qd ille nunq̃ fuit felix hō. Is fuerit felix puer
felix iuuenis z forte felix vir: z Is etiā fuerit felix
scōz porciōe sup̃iorē. ¶ Ad q̃ntā q̃stionē vides
miser ē dicendū qd nō debem⁹ loq̃ de hoīe felice
scdm īmaginatiōē mathematicā scz qd sp̃ exte-
me bñ se hēat ita qd nō sit possibile excedere ī me-
li⁹ qd hz modico excessu. null⁹ ei⁹ fuit talis nisi so-
lus xps. imo nō pōt hō naturalr eē viuēs ī hoc
mūdo qd aliquid deulet a rector p̃fectissimo me-
dio p̃vitijs nisi miraculose regeret z valde sup̃na

turaliter ipm h̄et. dicim⁹ q̄ de nat̄ali moralitate loq̄ntes q̄ cū dicim⁹ hoīem felicē ⁊ optiesē h̄m̄ nos intelligim⁹ p̄ hoīez optie se h̄e q̄ nō deficiat in corpe vel ī mēbris notabili defecū q̄ sit mora liter bon⁹ ⁊ prudēs ⁊ sapiēs et diues ⁊ fortunat⁹ ita sc̄y q̄ in nullo istoz notabil⁹ deficiat: ⁊ sic cōcedo q̄ pōt esse felice felici⁹: tēpato tēpantio: nō grāmatici magni dicūt nō repugnare suplatiuo q̄ iterū p̄p̄t: vt optim⁹ optimior optimissimus: Si aut̄ ille nō sint dictay q̄stionū sofones reales. Si recipiant sicut logice ⁊ lufue. Et appet q̄ oēs rōnes h̄ic inde facte nō p̄cedūt p̄ destinata p̄us quicūq; duoz modoz loquēdi de felicitate prius narratoz in p̄nti q̄ōne teneat. Tñ manifestū ē q̄ hūana felicitas p̄sistit q̄dāmō in vno actu: sc̄y vel tanq̄ in illo actu q̄ est felicitas: vel tanq̄ in illo q̄ est p̄ncipalissim⁹ ⁊ finis alioz ī congregandō q̄ ē felicitas: ideo q̄rendū est viroz nō dicef. s. q̄ sit ille act⁹ in q̄ p̄sistit hūana felicitas: Itaq; (vt dicit arist. in p̄mo hui⁹) ad vitā cognitio ei⁹ magnū h̄y incrementū ⁊ quēdammodū sagittatores signū h̄ntes mag; viroz adipiscemur q̄ opz. ille em̄ est finis ⁊ signū in quē opz finalr ordinare oēs actus hūanos vñ alij ⁊ alij sc̄dm q̄ purāt illud signū et finē esse aliud ⁊ aliud: afr et afr ordināt vitā suā: alij peius: alij meli⁹: et qz null⁹ magnoz phōz potuit illū nisi actū volūtatis aut actū intellect⁹: q̄ta q̄ sc̄dm sensus p̄dictos formabif.

¶ **Q**uinto q̄rit. vtz hūana felicitas sic
p̄sistat ī actu intellect⁹ vel ī actu vo
luntatis. **Ad** p̄sistentiam p̄sentis

Secundo. **S**ecundo dicitur aliquid theologi quod secundum actum voluntatis magis meretur ideo rationabile est quod secundum actum voluntatis principaliter praeferatur: primum autem finale est ipsa felicitas. **T**ercio. **T**ercio dicitur aliquid theologi quod summa virtutum hominis est caritas quod est ipsi voluntatis. **Q**uarto. **Q**uarto dicitur quod est actualis amor dei est actus summus et optimus et per hoc in illo consistit humana felicitas. **I**tem primum mandatum dicitur de illo amore diliges deum tuum etc. **T**ercio. **T**ercio in illo actu consistit humana felicitas: secundum quod hoc maxime videtur obiecto beatifico: scilicet hoc est secundum actum voluntatis quod est amor: nam secundum intellectum non in parte videtur intelligi cum intellectu. **Q**uarta. **Q**uarta intelligitur quod refutatur fugimus: sicut quod acceptamus persequimur: sed amor sic videtur amare amicum et amicum est alter ipse. **V**idetur dicitur et quod ipsi commendant se sibi invicem. **Q**uarto. **Q**uarto quod vetula amans deum habet deo modicam habet noticiam: placet deo quod amat et tamen magnus clericus multas habet de deo noticias si non amat deum non placet deo. **S**ed illud est non in lege melius et felicius quod quod placeat deo quod quod non placeat. **A**mare deum est nobis felicius quod cognoscere ipsum. **T**ercio. **T**ercio in meliori actu consistit humana felicitas: cum felicitas sit quod optimum in homine: scilicet bonus actus voluntatis sit melior quod sit ille melior quod determinatur ad bonum quod ille quod est indifferens bonis malis. **V**erum autem amor scilicet amicitie non est nisi in bonos et nihil amamus nisi ratione boni vel appetitis boni: intelligimus autem bonum sub ratione boni: malum sub ratione mali. **S**ed et Aristoteles non metaphysice videtur tali ratione ad probandum quod studiose potest etiam sit melior et honorabilior. **T**ercio. **T**ercio ceteris

Do quinta
Arg. vmo.

ಪ್ರಕರಂ.

Zertio:

Query:

Quinto

Sexto:

parib⁹ act⁹ z potētia dīcūt meliores z nobiliores
que sunt melioris obiecti vt pr⁹ scō hui⁹ z phe-
mo de aīa. q̄ sequit^r si sint duo act⁹ vel due poten-
te circa idē obiectū q̄ ille est melior z nobilior q̄
fēf in illud obiectū sub rōne melioris: sic ē de vō-
lūtate: fertur em̄ volūtās in deum sub rōne boni: z
optimi. intellect⁹ aut mag⁹ sub rōne entis aut ve-
ri. q̄ zc. ¶ Itē bītudo inter ea q̄ bō infunt ē sibi
maxime amabilis: sed volūtās ē sibi amabilior q̄
intellect⁹. pbat^r q̄ vnaqueq⁹ potētia sicut z vna-
queq⁹ res plus inclinā natural^r ad actū pprīū
q̄ ad actū alteri⁹ potētie. q̄ volūtās cui⁹ ē amare
plus amat in ipso bō actū volendi q̄ ē ei⁹ actus
ppri⁹ q̄ actū volendi q̄ ē alteri⁹ potētie. ¶ Et
cōfirmat^r q̄ bītudo est q̄ delectabilissimū pmo
hui⁹ act⁹ aut volendi ē bō delectabilior q̄ actus
intelligēdi. q̄ zc. Minor pbat^r q̄ (vt dīcūt ē scō
hui⁹ q̄dne scō) delectabile ē: ex eo q̄d apphen-
sibile est sub rōne cōueniētis ipi appetēti: tale enī
adeptū delectat: appetēs aut dīcūt volūtās et nō
intellect⁹: ea rōne q̄ dī intellect⁹ z cōueniētissimū
volūtari ea rōne q̄ dīcūt voluntas ē delectabilissi-
mū z hoc est act⁹ volēdi q̄ est ppri⁹ act⁹ ei⁹: ea rō-
ne qua dī voluntas. q̄ zc. ¶ Itē cui⁹ oppositū est
peius illud est meli⁹. vt hī in thopicis z in nono
hui⁹ de regno z tyānide: sed odire deū (q̄d oppo-
nitur ad amare) est pei⁹ q̄ ignorare q̄d opponit^r
ad cognoscere q̄ zc. ¶ Itē delectatio ē actus nō
intellect⁹: s⁹ volūtatis. z tñ i vicesima octaua hōie
septimi libri argutur fuit q̄ delectatio sit in hōie
q̄d optimū z delectabilissimū et finalissimū scilz
ppter q̄d final^r sunt opatiōes intellect⁹ z volūta-
tis. ad q̄ sequit^r q̄ vere in ea consistit hūana felici-
tas. ¶ Itē cū libertas sit nobilis pdrō: poten-
tia ē nobilior q̄ ē liberior z pps ab ea pcedit act⁹
nobilior z felicior. si q̄ volūtās sit potētia liberi-
or intellectu: act⁹ eius erit nobilior z felicior. tūc
ergo ad arguēdū q̄ voluntas sit liberior opz cape
rōnes q̄ adducebant in pncipio pme q̄dōis hui⁹
decimi. ¶ Oppositū arguit^r ex eadē maiore sub-
mēdo q̄ intellect⁹ ē potētia liberior q̄ volūtās. z
pōt argui rōnes q̄ adducte fuerūt in eadē pma
q̄stione. z etiā p decimā pclusionē tertie q̄stōis
etiā dē decimi libri. ¶ Itē q̄ speculatio est actus
intellect⁹ z nō volūtatis. z tñ scōm Arist. felicitas
est quedā speculatio. dicit ei expresse in io. z pro-
bare inrēdit q̄ pfecta felicitas quedā est specula-
ua opatiō: cōcludit in fine capituli dīcēs: quare
vltiq⁹ erit felicitas speculatio q̄dā. Itē pr⁹ p sene-
cam q̄ rō est intellect⁹: nō volūtās ea rōne q̄ dīcūt
volūtās z tñ Seneca dicit (vt allegatū est in q̄rta
q̄dne) q̄ in hōie optimū q̄d est rō z q̄ sola rō pfe-
cta beatū facit. ¶ Deinde posset q̄s arguere q̄ hu-
mana felicitas nec sit act⁹ intellect⁹ nec volūtate
sed sit ipsamet aīa. q̄ felicitas ponit^r esse optimū
nobiliū humanū z hoc est aīa. est em̄ oī accidēte no-
bilior z melior vt dīcūt cōmmeator scō de aīa.
¶ Pōt etiā argui q̄ pssit in ope sensus. q̄ con-
cessum ē in pma q̄dne hui⁹ decimi q̄ sensus ē pfe-
ctior z intellectu z volūtate. z potētie pfectior
melioris d⁹ esse opatiō pfectior z melior. q̄ felici-
tati multa noīa attribuit^r in suplatiuo gradu vt
q̄d ē q̄d optimū delectabilissimū z pfectissimū zc.

¶ Notandum est de quibusdam talibus nobis quod siue ipsa simonima siue aliquo modo differat secundum rationem neminem reputamus ea omnia per eodem supponere et ideo de quocumque subiecto fuerit probatum vnum illorum: reputo quod ubi aliorum talium probatum de illo eodem subiecto: et de quocumque illorum probatum fuerit aliquid predicatum reputo idem predicatum tanquam probatum de quolibet illorum et enunzio ad prius plura illorum non solum ut actus optimus acutus nobilissimus acutus perfectissimus dignissimus excellens honorabilissimus inter amabilissimus cum magis bonum magis debeat amari ceteris paribus: et si naturalissimus quod cum in ordine essentiali finis semper finis sit melior ordinatus ad ipsum: necesse est finem ultimum et finalissimum aliorum esse optimum. Et etiam liberissimum: quod est liberissimum libertate finalis ordinatio: hoc est simpliciter liberissimum ut dictum est prius: et idem est optimum et finalissimum ut est dictum est prius. Ad huc etiam opus quod per eodem supponatur iste terminus acutus delectabilissimus: quod ex eo delectatio in aliquo bono apprehenso sub ratione prius est adepti de potentior et maior ceteris paribus quod illud bonum est apprehensum sub ratione melioris et convenientioris et secundum perfectionem apprehensionem: put in septimo libro determinatum fuit: postquam autem quod apprehensio intellectualis et recta est perfectior quam sensualis vel obliqua et falsa: ergo in illo actu maxime delectamur quem apprehensio intellectuali recta et per apprehensum sub ratione optimi nisi id quod est optimum: nec sub ratione acutus nisi optimi nisi id quod est optimum: actus non aliter apprehensio est falsa: et inter actus nonos maxime delectamur in optimo vel de optimo sic per modum optimi apprehensio et tale cuius apprehensionem per modum optimi et convenientissimi sequitur maxime delectatio voco delectabilissimum: idem est acutus nisi optimum et acutus delectabilissimus. Et in principio quodam supposuerunt quod si actus intellectus vel actus voluntatis possit humana felicitas ad sensum ibidem expositum: omnis talis acutus est aliquid obiecti: quod intelligitur vel quod volumus aut quod amamus vel odimus in quo nobis coplacet vel displicet. Et ego pono istam conclusionem primam quod acutus in quo possit humana felicitas siue sit acutus voluntatis siue intellectus est circa deum obiectum quod opus illi actui inter omnes alios acutus intellectus vel voluntatis est nobilior et nobilissimum ut supponitur: sed constat quod ceteris paribus acutus est nobilioris obiecti est nobilior longe enim est nobilior et excellens intelligere deum quam festucam etiam si esset eque firma et evidens vltraque intellectu et eque spatio: imo etiam quia multa veritas esset in evidentia: ut concedit omnes philosophi: sed omnes bonorum siue intellectus siue voluntatis deus est obiectum nobilissimum: igitur ipsius soli et tanquam obiecti est ille acutus in quo possit humana felicitas. Et in hoc credo concordant omnes theologi et morales philosophi et est omnino dubitabile quod homo debeat secundum rectam rationem magis amare deum quam seipsum: de quo fuit dictum in nono questione septima per secundam conclusionem. ¶ Notandum quod de necessitate omnium actuum voluntatis prece dunt acutus intelligendi quo volubile seu obiectum voluntatis appetit bonum vel malum: dico bonum si debeat sequi placetiam/acceptionem/desiderium/aut delectatio: dico malum si debeat sequi acutus oppositum: hec alias dicta sunt et apparet tertio de anima: appetibile enim movet eo quod sic intellectu vel imaginatum: et movet quod bonum vel ap

¶ ppetates
felicitatz dif
ferūt sola ra
tione

Principia

Notabile:

Corollarium

Rūdet obiecti
cōtioni.

parēs bonū vt ibidem dicitur et cū iudicātū fuerit obiectū bonū nobis bonū sequitur necessario cōplacētia in illo obiecto: vt dicitur in tertio libro: et si illud iudicātū fuerit verum certū et firmū de pura bonitate obiecti sine aliq̄ rōne malitię consequētis vel cōcomitātis: tūc sequitur necessario non solum cōplacētia: sed amor et acceptatio: put hoc dicitur in octaua quōne septimi libri. Et his autem sequitur videtur qd si de pura et firma bonitate obiecti fuerit iudicātū perfectū scilicet firmū et certū: tunc necessario sequitur perfectus amor seu acceptatio et volitio perfecta: et si tūc iudicātū non fuerit perfectū: non sequitur perfecta acceptatio. Istud declaro (scilicet videat qd videtur se pcedi) p̄io quod tale perfectū iudicātū sequitur perfecta acceptatio et perfectus amor: qd ad aliqd perfectū iudicātū pōt sequi perfecta acceptatio et perfectus amor: et non pōt sequi perfectior acceptatio ad iudicātū imperfectū qd ad perfectū. qd ad tale perfectū iudicātū potest sequi perfecta acceptatio scilicet si pōt sequi sequitur: quia dicitur est qd non sequitur p modū libertatis oppositio nis: scilicet p modū libertatis naturalis: tale autem sequitur tantū quantū pōt. dico nūc de p̄te absoluta vellet auferre vel supaugere qd rē. p̄io etiā eodem mōdo qd si iudicātū non fuerit perfectū: non sequitur amor perfectus seu acceptatio perfecta: qd causis necessario requisitis ad eē et pductionē alicuius effectus existit. Diminutus non videtur possibile qd pueniat effectus perfectus: sed iudicātū de bonitate obiecti ē cā necessaria ad pductionē volitiōis vt dicitur fuit: imo etiā et necessaria ad esse eius et pmanētiam: apparet enī qd cessante actuali cognitione cessat omnis volitio vel cōplacētia vel delectatio vt in somno pfecto qd est sine somno verū ē in qd ex sōno puenit sepe delectationes et tristitie aut timores qd est quia somnū est quedā apprehensio. Itē sicut impossibile est volūtātē ferri in incognitū: ita videtur p̄i rōne qd non possit plus amari in obiectū qd ipm sit cognitū. qd non possit plus amare qd apparet eē amandū: quod est et vltra gradū cognitū est tanq̄ incognitū: id videtur qd non pōt voluntas ferri vltra gradū iudicātū. Itē qd hoc valet obiectio qd sit qd sepe dicit p̄ vel m̄ de filio: scio qd malū ē et qd nimis diligo eū: nec possū cessare qd diligā eū dico enī qd ibi est obuiatio sensus ad rōem. Illa et m̄ p̄e pcludit qd scdm rōem ille non est sic amandus: sensus autem ex naturali inclinatione iudicat qd sit valde amandū: et vicit sensus rōem et non pmittit intellectū sistere i iudiciō rōis. vñ scilicet illa m̄ amat illū filiu sicut gallina pullū suū: et plus i qd illielle et p̄i ad sensū: et iudicat tandē cū sensu dimittit rōem de malicia eius. Itē qd si volūtas posset vltra iudicātū: hoc sibi pueniret ex sua libertate oppositiois: sed ex sua libertate non pōt hoc sibi puenire: qd rē. Itā pcedit et minor p̄ma facie videtur illa qd volūtas ex sua libertate pōt min⁹ velle vel amare qd sit iudicātū esse bonū imo pōt non velle si qd pōt min⁹ qre non pōt mai⁹: itā dē p rōes pōt rē qd non ē sile de min⁹ et de mai⁹: qd min⁹ claudis i maior: id illud min⁹ non est incognitū. Itā mai⁹ qd ad gradū scdm qd excedit ē incognitū qd sic si icludatur in minor. Declaro ergo dictā minorem: qd (sicut dicitur in tertia quōne terti j libri) libertas id est nobis data finaliter ad malū scilicet ad directio-

nē videamus igit qd si iudicātū de bonitate obiecti sit perfectū: tunc libertas de non acceptādo iudicātū vel de minus acceptādo expedit nobis vel salte ad non acceptandū malū vel ad cautelā / ne forte acceptemus malū: nam si qd iudicātū illo apparet bonū non sit bonū vel sit malū: vt si sit iudicātū erroneū: tunc statim expedit non acceptare: qd acceptare malū: si autē illo iudicātū apparet bonū sit bonū: tamē non est certū qd sit bonū: igitur ne acceptet malū: tutela et cautela bona est vifferre acceptationē: donec plen⁹ ostēdat veritātē qd sit bonū et non malū: sed in plus acceptādo qd sit iudicātū nullo mōdo pdesset libertas. Itā si tali iudicātū apparet bonū non sit bonū sed malū: nocet acceptare illud: tādūc p̄i nocet acceptare p̄i: si autē qd illo iudicātū apparet bonū sit bonum: tūc non est certum qd sit bonū iam acceptare ipsum: et plus non est cautela neq̄ tutela: sed periculū et casus: ergo non ē nobis ad hoc data libertas. Et ibi ergo p̄missis ego ponā scdm cōclusionem ad principale ppositū qd humana felicitas non p̄sistit in intellectuāli apprehensione essentie seu bonitatis diuine falsa vt infirma vel incerta nec in aliq̄ actu volūtatis sequēte talem apprehensionē: qd ois talis apprehensio est imperfecta et defectuosa et etiā ois actus volūtatis sequēs talē naturā est imperfectus vt dicitur est: sed in nullo imperfecto consistit felicitas: nichil ēi imperfectū est eo: qd que felicitas vt habet decimo hui⁹. Unde videtur sequi corollarū qd put fide distinguim⁹ cōtra clarā seu euidētē noticiā felicitas humana non consistit in actu fidei quātū ad illa de quib⁹ inani sum⁹ h̄re euidētiam siue dicam⁹ in hac vita siue in patria: talis ēi act⁹ non est perfectus: semper ē de eodē de qd possū mutua h̄re euidētiam perfectus est scire cū euidētia qd credere sine euidētia. Itā tu dices: nōne qd noticiā scdm fidē est noticiā perfecta. Ego dico qd non: put corollarū est positū. Unde is dicerem⁹ fidē quā de trinitate habem⁹ manere quantū ad id qd ipsa est cū beatitudine in patria: tū non maneret cū illa cōnotatiōe: scilicet non esset de trinitate euidēs noticiā. Et autē noticiā sit perfecta quā scdm fidem habem⁹ de trinitate in hac vita: dico qd sic quātū spectat ad statum viatoris. Imo multo perfectior qd euidēs et demonstratiua sciētia qd triangu lus h̄z tres. Sed hoc non est p̄ra corollarū: quia dicebat de quib⁹ inani sumus habere euidētiam. Tercia conclusio ponit qd hūana felicitas scdm modū p̄ncipio quēstiois expositū non p̄sistit in delectatiōe: qd dicitur est qd bonū finalissimū est optimū: et p̄sequens in eo p̄sistit humana felicitas: et non in alio: sed delectatio iter act⁹ humanos non est bonū finalissimū. qd dicitur est in vicesima octaua quēstioe septimi: qd p̄ncipali seu p̄maria intentione delectatio est p̄ter opationē: ergo rē. Item istā conclusiōē aliqui nitunt p̄bare seu declarare sic. qd felicitas humana inter oēs actus n̄ros esse nobis delectabilissima: sed nulla delectatio est nobis delectabilissima: ergo rē. Itā pōt ab Arist. et cōcedit tanq̄ p̄ncipiū. Et minor p̄bat⁹: qd dupl̄r dicitur aliquid nobis delectabile. Vno mōdo obiectiue: alio modo subiectiue: obiectiue dicitur aliquid delectabile: qd nobis vñbile seu ad ipis

Scdm p̄cto.

Corollarium

Dubium
Responsio

Tertia p̄cto.

Dupl̄r aliqd
dicit nobis delectabile obiectiue et subiectiue

Corollarium.

Calūnia.

abile et apprehensibile p modū vñit nobis seu ad epti-talem enī apprehensionē nostrā sequitur necessario et cōnectif ei delectatio. Subiectiue autem dicit delectabile illa apprehensio quā sic necessario psequitur et cui cōnectif delectatio. Alij autē ponūt terciū modū quā dicit delectabile formā: et dicit hoc ē delectationē: scilicet istū modū dimittimus: qd hoc non ē nisi sicut si dicerem⁹ qd albedo ē alba qd alia est alia qd mor⁹ mouet et h̄ndi: et tales p̄dicationes non recipim⁹ tanq̄ p̄bas: reuertamur qd ad duos p̄ores modos: et p̄i qd delectabilissimū obiectiue non est nisi de⁹. nā ipsum solū possum⁹ apprehendere recta et vera apprehensioe p modū optimū et nobis optimi scdm dicta p̄i: et ipse pōt nobis vñiri p gratiā et gloriā ex p̄te sua et p ei⁹ cōtēplationē et amorē ex p̄te n̄ra: et sic ipse pōt apprehēdi a nobis sub rōne boni et optimi: et sub rōne nobis vñit et adepti: et nichil possum⁹ aliud sic apprehensione vera apprehēdere et solam talē apprehensionē sequitur maxima delectatio. qd solus de⁹ ē obiectiue delectabilissimū: et nulla n̄ra delectatio imo nullus noster act⁹ scilicet nobis inherēs ē deus. ergo nulla n̄ra delectatio est nobis delectabilissima obiectiue. Et hec deductio bñ deinde p̄i p̄ma conclusiōē pus possum⁹. qm dono vel circa deū p̄sistit humana felicitas obiectiue. Et ite rum apparet qd nulla n̄ra delectatio ē nobis delectabilissima subiectiue: qd sic delectabilissimū est illa opatio seu apprehensio cui necessario psequitur et cōnectif in nobis maxima delectatio: et illa ē apprehensio dei vt dicitur ē. que nō ē delectatio. qd rē. Cū ergo neutro mōdo sit nobis delectabilissima: sequitur (vt videtur) qd ipsa nō est n̄ra felicitas. Sed tamē ista ratio nō est demonstratio ad predicam conclusiōē: put min⁹ apparet diceret enī sustinentes aliā opinionē qd felicitas n̄ra est nobis delectabilissima obiectiue non simplr: qd solus de⁹ vt bñ pbat⁹ est: sed inter oēs actus nostros: qd ipsa sic ē optima: et optimū est delectabilissimū: modo nō est pbat⁹ qd ipsa nō sit obiectiue delectabilissima inter oēs actus n̄ros. Ideo ito magis i p̄ma opinione seu rōne. verū est qd ex dictis sequitur cōnectif quod felicitas humana ē hōi felici delectabilissima: nō ē ēi libi delectabilissima obiectiue: sed de⁹. sed bñ inter act⁹ hūanos ē libi delectabilissima obiectiue: quia beat⁹ non solū intelligit et amat deū: sed reflexiue pōt intelligere et intelligi se intelligere et amare et delectari. Itā dicit ergo istoz sic optimū et felicitas pōt beat⁹ intelligere vere p modū obiecti p̄i et haberi et optimi inter actus n̄ros: et talē apprehensionē cui⁹ felicitas est obiectiue: cōsequitur necessario maxima delectatio que posset haberi obiectiue de aliquo actu n̄ro. Sed ēi cū hoc felicitas ē nobis delectabilissima subiectiue: si ponam⁹ qd ipsa sit illa dei nobilissima apprehensio: qm est illa cui cōsequitur necessario et cōnectif simplr optima et perfectissima delectatio vt dicitur est. Cum autē dicim⁹ illā apprehensionem esse delectabilissimā subiectiue: non est forte propria locutio: qd non recipit illam denotatiōē sed anima: dicitur enī fuit pus qd illa apprehensio non passiuē sed actiue se h̄z ad actū volūtatis sequens: sed magis p̄prie diceret qd illa apprehensio ēē

delectabilissima connectiue et causāl causālitate actiua inter act⁹ n̄ros. Cū ergo nullus ponat humanā felicitatē p̄sistere in simplici cōplacētia vel desiderio: put distinguat ab actu volēdi seu amore acceptatio quos p eodē reputam⁹: manifestū est qd non restat nisi videre an felicitas p̄sistat illa perfecta dei apprehensione vel in actu volēdi et amādi consequēte. Et meli⁹ placet michi ponere qd in apprehensione siue intellectuāle perfecta ipsi⁹ dei consistit humana felicitas. Et hec sit q̄ta conclusio et vltima. Itā ego teneo: qd Arist. et Seneca et alij antiqui morales in manifestis suoz sermonib⁹ oīno p̄ferūt alijs actib⁹ humanis rōnem et speculationē: et etiā oībus hūanib⁹ hūanis p̄ferūt sapientia. Scdm etiā p̄uaderi pōt hec cōclusio p rōnes et auctoritates qd in p̄ma quēstione hui⁹ decimi fuerūt adducte de libertate et diuino intellectu et etiā in tertia quōne. Et iterū posset illa conclusio p̄iari ex hoc qd multi theologi tenēt qd quocūq̄ duoz enū: quoz neutri⁹ est de⁹: nec vñū de essentiā seu de integritate alteri⁹ de⁹: vtrūq̄ pōt a reliq̄ separe et sine reliquo cōseruare: id dicit qd deus de ei⁹ potētia absoluta posset in aīa nicholai cōseruare clarā ipsi⁹ dei visione auferēdo amorē et oēm actū volēdi: et eodē modo posset in eadē cōseruare dei amorē seu volitionē auferēdo visionem et oēm actū intelligēdi: hec tamen dicta: nec approbo ad p̄iā nec reprobo: qd nec sunt de sciētia quā dedit nobis Arist. et excedūt nostrā armū facultatem: scdm quā tū (et nō supra) fuit intentio mea tractare de moralib⁹ in hoc libro: et si aliquid ego trāsgredior: ego hoc reputo factū incidentaliter: verū est itq̄ bñ ad dictā nostrā facultatem spectat p̄siderare qd ex aliquib⁹ positis possumus vltra cōcludere siue illa posita sint possibilia siue impossibilia: et hoc tam in terminis moralibus qd naturalib⁹. Videam⁹ ergo quid sequitur si esset clara visio dei sub rōne nobis p̄sentis et intimi et optimi scdm qd est in n̄ra vera beatitudine et circūscribere amor et volitio acceptatiua posita tū qd deus reliqua dimittat se consequi et p̄cedere naturaliter sicut innata sunt consequi et p̄cedere manifestū est michi qd talē apprehensionem sequitur naturaliter et inseparabiliter perfecta delectatio. In hoc enī p̄sistit natura et cōditio delectatiōis qd sit inseparabilr passio p̄p̄a talis apprehensionis scilicet obiecti sub rōne boni p̄i et obiecti. Sed pone eccl̄ra qd maneat amor et volitio sine visione id est sine intellectuāli apprehensione nō cōsequitur delectatio. Tūc arguam⁹ sic. Ille act⁹ noster est perfectior quē solitarie positū mō p̄dicto cōsequeret perfecta delectatio qd ille quē nulla delectatio sequeretur. et ita scdm opinionē illoz theologoz cōcluderem⁹ n̄m ppositū. Iterū act⁹ attingēs p̄mo et immediate ad ipm deū qui ē obiectū beatificū est nobilior actu nō p̄mo et immediate attingēte ad ipm: sed act⁹ intelligēdi est qui p̄mo et immediate attingit: et amor vel volitio nō nisi mediante cognitione: igit et hoc etiā apparet scdm quosdā theologos qui valde p̄babiler ponunt (vt michi videtur) qm beatificatione anime in patria deus immediate et tanq̄ causa totalis agit in aīa visionem siue essentie: dico immediate

quarta p̄cto

Ad rōnes suas dētes q̄ felicitas sit in actu volūtatis in scda qōne.

qz nō mediāte aliqua alia specie intellectuālī vel alio quocūq; reprimatiuo ipsius dico etiā tanq̄ causa totalis: qz ad illā visionē faciendā nichil aliud pcurrit acutue ⁊ determinatiue nisi de⁹ voluntio atq; amor: nō sic pmo ⁊ immediate fit ab ipso deo: s; mediāte vñōe illa: q̄ ē visio forte pcurrit ad pduccionē amoris: sicut actiuus scbariū ⁊ determinatiuū sed qd ē pmo ⁊ immediate a deo est nobilius eo qd nō licet nā ppinquus nobilissimo ceteris parib⁹ dycedi nobilitas sic est Arꝑ. ponēs ordinē entium in depedētia eorū ab ipso deo poneret intelligētīā pmo ⁊ immediate dependentē: esse oī alia sequēte nobilitatē. Et si iste rōnes nō sint demonstrabiles tñ sunt psuasiones eq̄ fortes sicut ille q̄ ad ptē oppositā solent adduci. qd magis appēbit si videatur solutiones illarū. ¶ Ad pma igit rōnem adducitā in pncipiopme qdōnis qm̄ dicat q̄ intellect⁹ cōparat⁹ ad voluntatē sicut subiect⁹ ad dnm̄ ego nego sed pot⁹ ecuerso dico ei q̄ intellect⁹ (vt dicitur pmo politico) pncipal⁹ appetitur principatu regali: nō solū appetitur sensitiuū sed etiā intellectionē si nō sit ordo guesus. Et qm̄ b; q̄ intellect⁹ deprecatur ego dico q̄ intellect⁹ aliquā necessitatē voluntatē sicut dicitur fuit s; nō cogit eā neq; violentat⁹: qz hoc eēt non regalr sed tyrannice pncipari: et autē et papa nō precipitū subduj suis salte hominis cogēdo eos sed exhortatur ⁊ psuasive precipitū bñ agere ostēdēdo p suas leges ⁊ decretales qd oporteat agere ⁊ a quib⁹ abstinerē: ⁊ ita intellect⁹ se h; ad voluntatē ⁊ hmōi exhortationes vt psuationes regales vocat Arꝑ. de peccatiōes cū dicit q̄ intellect⁹ ad opifa deprecatur. Et mirabile est quod magni virtutis ista aucte ad pbandū q̄ intellectus subsistat volūtati. cū Arꝑ. dicat etiā intellectū vti hac deprecationē ad appetitū sensitivū quod dicit aliquā aduerfari rōni cū tamē nullus dicat intellectū esse subiectū appetitui sensitivo. nisi in prauis ⁊ ordine gueso. Et xps ver⁹ dñs vsus fuit ad subditos suos hmōi depeccationib⁹ id ē exhortationib⁹ ⁊ psuationib⁹: ⁊ sic etiā faciūt boni prelati ad pplm̄ sibi subiectū. Non nego iñ quin sint alie depeccatiōes inferiorū ad supiores vt qd dēt spīs de suis bonis spalibus aut etiā de spūalib⁹ docēdo ⁊ sulcēdo. dirigēdo. ⁊ sic volūtas deprecatur intellectū si sciret deprecari. ¶ Ad alias qm̄ b; q̄ intellect⁹ ē sicut consiliari⁹ ego cōcedo sed qui pōt dare bonū pssitū est in hoc maior q̄ ille q̄ indiget pssilio. Illi enī sunt sapiētores q̄ sciunt dare melius pssilium ⁊ in hoc digniores. Sed tu dicis dñi est statuere finē sibi ⁊ a pssiliaris sibi subiectis petere cōsilii de ordinatione ad finē statutuū. Concedo qd dñi est ee finē vel finem sibi ⁊ alijs statuere: sed intellect⁹ ē qui statuit finē nobis. vides q̄ ille finis est optime viuere: ⁊ phanc euidentē sniam volūtas necessariō accepit ⁊ vult optimā vitā. Deinde etiā q̄rere ⁊ inuenire ⁊ iudicare q̄ sit illa vita optima ē op⁹ ipsius intellect⁹. qd est statuere finē scdm̄ rōnem spectale: ⁊ nō pōt volūtas accipere tanq̄ finē ⁊ bonū qd nō pdecreuerit intellectus ee finē ⁊ bonū. desin qm̄ dicit vltra qd dñs petiit consiliū a subditis suis. Ego dico pmo qd non sed a sapiētib⁹ se. qm̄ hoc funt digniores: si autē pssiliarj sint in aliq̄ alio subditū petenti pssiliū. hoc

accidit: videmus enim populares pauperes et indo-
cios petere consilium in palatio regis ab aduocatis
multo excellentioribus eis et papa plari et sacerdo-
tes boni consilium subditis suis ad salutem anime et me-
dicus pariter ad salutem corporis et vltima nobis de-
consulere dignetur. Postea etiam dico quod voluntas non
est petere consilium: petere enim et querere sunt actus ipsius
intellectus quoniam etiam de quo dato consilio tunc cum est elige-
re ego dico quod adhuc in eligendo intellectus tenet
principatum quod scilicet consilio et deliberatione quod a. sit
simpliciter melius et eligibiliter quod b. et quod sunt ipsi obiecta
eligere b. et dimittere a. non est in parte voluntatis
sed potest nihil eligere et hoc dicitur auctoritas quod a.
legabat. Et per istam enim iudicantes desideramus
secundum consilium: igitur ergo consilium non necessitatur ad elige-
re in determinatum si eligamus quod eligamus. Deside-
ramus enim eligimus et volumus secundum consilium: si eli-
gimus et volumus scilicet iudicio. ¶ Ad aliam quoniam dicitur
quod secundum voluntatem sumus omni in hoc actu ego concedo
quod et secundum voluntatem et secundum intellectum: sed po-
tius et principalius secundum intellectum videtur dicitur in
tertia questione. ¶ Ad aliam quoniam dicitur quod voluntas precipit
intellectui quod speculetur ad hoc ego dico primo quod vo-
luntas si precipit quod speculetur hoc preceptum est contra spe-
culationis et sic utrumque in speculatione est finalior et me-
lior: sed dico quod non est aliud precipere voluntatis quod
velle et tunc videtur quod velle non est precipere loquendo
proprie quod possum velle quod vadis ad ecclesiam et tunc
nihil tibi precipio: tertio dico quod si sit ibi preceptum
tunc intellectus primo precipit: tunc cum precepto vo-
luntas precipere non potest: antequam enim voluntas velit quod
speculemur intellectus precipiat quod speculandum est: et
postea voluntas secundum illam sententiam vult et acceptat
est illa sententia primum preceptum et voluntas quod fiat secundum
preceptum et primum preceptum determinat secundum sic
quod necesse est velle secundum illam sententiam vel nihil velle
Ideo intellectus adhuc in hoc primo omnino: et
omino magis videtur esse omnis quod principalius et liberi-
us facit preceptum: et tunc si voluntas est preceptum dictum
est prius quod intellectus principalius facit illam voluntatem
quod voluntas: ad sensum alias declarat. ¶ Ad
aliam dico quod intellectus non cogit nec violentatur
sicut nec voluntas sed necessitatur ad speculandum et
contra speculationem videtur dicebat: nec voluntas est suf-
ficiens ad sic necessitandum intellectum aut aliquid aliam
potestatem nostram: imo requirit iudicium primum sic
gignit illi duo actus simul et neuter eorum scilicet iudicium
dictum quod est speculandum et sequens voluntas necessi-
tatur intellectum ad speculandum: sed iudicium principa-
lius secundum dicta tertia questione. Aliam rationem non arguit
nisi de libertate oppositis. de quante dicitur et satis.
¶ Ad aliam quod ponit quod actus voluntatis est posterior
necesse est via generationis: ideoque finalior et perfectior
dico quod ita arguebat de delectatione de vicefima oc-
tava questione septimi libri: et ratio ibi soluta fuit: igitur so-
lutione ibi require. ¶ Ad aliam dicitur primo quod igitur non
requirit multa intelligentia ad esse bonum absolute
et tamen multa requirunt ad esse optimum et optime
et habere requiritur enim sapientia et opus sapientie: et hec sa-
pia dicta sunt in vltima questione septimi libri. Dicitur etiam
de quo intellectus potest et principalius operatur ad be-
gere et esse bonum quod voluntas videtur apparere. ¶ Ad
aliam dicitur fuit quod est quodammodo obiectio erronea.

et innaturellis. et est in hoīe qñ pñ sensualis vsur
par sibi dñm sup pñ intellectuale in deprauat
et nichil est ibi boni vñ sic sed totū male z ī intel
lectu z in volūtate z in sensu. pñ qđ in hoc casu
nichil pñnet ad pposuñ de felicitate: sic em̄ dñā
ri malū est sicut et subijci z ī in hoc solo casu ē
qđ malitia pñerit et menti facit circa principia
practica. In bono autē dñō z ordinato intellectu
habet dñm z principia opā in statuēdo finē:
z in alijs sicut dictū est ante. De illa autē aucte qđ
pñus intentionē facit rectā zē. dictū fuit clare in
decima nona qđōne feri libri. Vnde ergo michi
qđ vltima pñclusio nra pñcipalis multū pñma p
hoc qđ ille rōnes quibz alij vñunt nō sunt difficilis
ad soluendū: sed qđ cōuerso ad parē nostraz
sunt fortissimē rōnes vt appuit. ¶ Hunc etiā sol
uende sunt rōnes que pñ pñē nostrā adducebātur
in pñcipio quēstiois. Ad primā pñt dñi qđ pñt
z pñcipalius z liberi⁹ merē nū pñ actū intellectu⁹
qđ pñ actū volūtatis. nō em̄ solū volūto recta ē act⁹
meritorius: imo etiā apprehēio agēs z dirigens
illam volūtiōē. Et si dicerem⁹ qđ pñus act⁹ me
ritorius ēē volūto recta. tñ ad illā volūtiōē scđz
predica intellectu⁹ se haberet nobilius pñcipali⁹
et liberi⁹ ea rōne qua dñ intellectu⁹: qđ volūtas ea
rōne qua dñit volūtas: scđz rōnabile ēē qđ etiā aīa
pñcipalius z pñt⁹ pñmariē ea rōne qua dñ intel
lectu⁹: qđ ea rōne qua dñ volūtas. Itē aīa dñit
diuerse potētiē. nō sic qđ ille sint diuerse res: s3 qđ
sunt ipsi⁹ aīe diuerse opatiōes: pñt autē qđ diuer
se sunt opatiōes pñmariē z meriti. Ideo nō est in
cōuentētia imo rōnabile qđ scđm mereri et pñmari
aīa dñat diuerse potētiē. Differē em̄ scđm rōnē
posse mereri z pñmari: sicut posse velle. z posse
intelligi. ¶ Ad aliā pñto qđ Ar. negasset qđ ca
ritas esset virt⁹ excellēti⁹: qđ sapia. z forte qđ ita
Salomon extollit sapientiā sicut aliqđ ali⁹ cha
ritatē. Et verū est qđ in cōpando istas tres pñtutes
que sunt fides/spēs/charitas: dñit ē qđ maior ea
rū est charitas. Neqz mirū qđ deus est charitas z
summ⁹ amor. etiā scđz n aris. sed nō est fides neqz
spēs pñt fides cōnotat inuidentia articuli credi
ti. z spēs carentia vel futuritiōē boni sperari. et
sicut multū differūt fides in hac virt⁹ z clara visio
in patria: sic multū distāt charitas in via z chari
tas in pñt: et non opz credere qđ charitas in pñt
est nobilior qđ clara visio. An autē charitas ī via
sit melior fide relinquo relinquo theologis veter
mmandū audiui enī a xpo fides tua saluā te fecit
sicut audiui remittunt ei peccata multa qm̄ dile
xit multū. ¶ Ad aliā dico qđ ar. ponit ita vñiōē
intellectus cū intellectu: sicut volūtatis cū volito
Dicit enī in tertio de aīa qđ aīa quodā mō est oīa:
qđ exponit non solū quātū ad appetitū sed quātū
ad cōm rationē dicēda scia quidē scibilia quodā
modo sensus autē sensibilia. z oīo vñio illa z pñdo
natio nō sūt sine apprehēsiōe imo prius z pñci
palus pñ apprehēsiōē scđm dicta pñs. Et qñ dñ
qđ intellectu⁹ ita intelligit refutāda z fugiēda sicut
accepiāda z psequēda: ego pñcedo. sed citim ad
virt⁹qz sequit act⁹ in voluntate scđz volūto z noli
tio. pñ intellectuōē ergo qđ hoc est bonū pñ accepta
tiōē sequentē qđ ego vñio me illi vel illud michi

sicut possum. ¶ Ad alia videret arist. qd vetula nō plus amat deū qd iudicat ipsum esse bonū et amā- dum: illa autē vetula firmitus iudicat et credit deū esse sup oīa amandū et colendū et ei⁹ pcepta ser- uāda qd ille magnus clericus. Ille enī qm̄ scias demonstratue deū esse optimū et principū et cau- sam oī nō tamē sentētiat deū non esse meliōrē sibi qd voluptatē vel pecunias vel honores: nec iudi- cat esse meli⁹ seruare pcepta diuina qd voluptuo- se viuere aut qd tyrānice dñari. imo iudicat oppo- situm qd pty quia eligit et facit oppositū quod nō fit sine pueno iudicio: et si dicat sepe qd melius est pcepta diuina seruare: apparet qd hoc dicit ore so- lum et mentis. Sic ergo pty qd illa vetula nō hz de deo nūi veras apphensionēs et firmissimas: hz nō euidentes. Ille autē cleric⁹ multas hz de deo falsas estimatiōes: licet habeat demonstratiue ali- quas et multas veras et plures verarū quas habz habet infirmiores etiā izeas demonstratiue hēat: hoc enī nō est impossibile: vt habet septimo ethi- corū. quidā enī credunt nichil minus qd optimū ē qd alijs quibus sciūt. Et cōmentator in plogo suo in pncipio tertij pphicorū: firmior fides vulgi est fide phōz: et dictū est qd ceteris parib⁹ iudicio fir- miori de bonitate et amabilitate obiecti sequitur amor intensior. Dicam⁹ ergo qd illa vetula ē ma- gis grata deo: non solum qd magis amat deum: sed etiā qd firmitus iudicat deū esse amandū: et super oīa alia mādata eius obseruāda. ¶ Aliqd forte videret nichil: tu pposueras loq scdm phōs: quia nō loqueris nisi theologicē: philosophi enī natu- raliter pcedētes nō posuerūt mādata diuina. Et ego dico qd primo oēs phi magni morales qd neq fuerūt iudei neq christiani dixerūt intellectu hū manū esse deū vel quoddā diuinū. vñ Cato. Si deus ē anteq nobis rē: et Seneca eplā facis rē optimā: ppe est ad te deus: tecū est: iunus est. Et quis sit ille de⁹? dicit eplā Agnosco: dicit enim de animo recto: bono et magno. qd aliud voces hunc qd deū in corpore humano hosprantē. Et eplā cla- ranū. Rō autē nichil aliud est qd in corpore huma- nū pars diuini spūs imersa: et Arist. in hoc decio talis aūt vni⁹ erit melior vita qd scdm hoīem nō enī scdm qd hō est sic viuēs: sed nō qd in eo diuinū aliqd existit. Et nō dicit hec qd credāt intellectu humanū pprie loquendo esse deū: sed qd est vltra oīa corporalia deo sūis: et ppinqua et potēa sua opatione ad essentā diuinā attingere. Et secūdū hoc isti phi oēm snia n intellectu humani pfecti- non seducti de agēdis vocant pceptū diuinū: et vitam scdm intellectu sic se habentē diuinam. vt pz in hoc decimo. ¶ Ad alia dicendū qd volūtas nō est magis determinata ad bonū qd intellectus: sicut enī intellectu intelligit vno actu bonum sub rōne boni: et alio actu malū sub rōne mali. Ita vo- luntas circa bonū sub rōne boni hz vnum actum scz cōplacentiā vel amorē seu volūtionem: et circa malū sub rōne mali hz alium actū scz displicentiā vel nōliuōnē: et sicut intellectu de malo pōt iudicare qd sit bonū ita et volūtas psequēter potest illud acceptare tanq bonū: imo oīno necesse est intellectu puz determinari ad iudicandū qd sit bonū et amandū ipsum: nec pōt esse act⁹ volūtatē

Liber

decimus.

ad sextam. pfectus: nisi naturaliter precedat actus intelligē
di. ¶ Ad aliā dico q̄ sicut in nra beatitudine vo-
lūtas fert in deū sub rōne optimi: ita etiā z intel-
lectus z prius. Et si dicas q̄ etiā intellectus fer-
tur in deū scdm rationē vniuersaliorē: ego dico
q̄ tu arguis excellentiā z nobilitatē intellect⁹ po-
tentia eī sicut superior in plura pōt q̄ inferior. vt
intellect⁹ q̄ sensus. et sensus cōis q̄ sensus exte-
rior. ¶ Ad alias duas dicendum est. q̄ q̄cquid est
cōueniens volūtan est cōueniēs intellectui: z eq̄
huic sicut illi: q̄ idem est ille z illa. Et si redupli-
cātes p̄ficerēt ad cōcludendū vnā ptem q̄stio-
nis in p̄ficerent p parte nra. quia volūtas nō fer-
tur nisi in iudicatū quod ergo intellectus iudicat
cōueniētius hoc volūtas magis vult. magis amat
et magis in eo delectat. sed intellect⁹ h̄z iudicare
ceteris parib⁹ actū suū cōuenientiorē q̄ actum
alienū. ideoz. ¶ Ad aliā dicis q̄ illa compatio
habet locū in eodē modo oppositis z tu nō sic ar-
guis. q̄z odire et amare sunt cōtraria. cognoscere
aut et ignorare non sunt nisi priuatiue opposita.
vñ ego concedā q̄ si iudicare deū esse optimū et
semp amandū sit melius q̄ amare deū. tūc etiā
iudicare deū esse pessimū z semp odiendum esset
peius si esset possibile q̄ odire deū. ¶ Alia ratio
remittit ad vicesimā octauā questionē septimi li-
bri: ideo ibidē videatur. Et totū quod sequit est
vsq̄ ad illam rōnem q̄ arguit q̄ ipsa anima sit fe-
licitas: quia ipsa est optima bonorū humanorū: et
ego dico q̄ non. sic dicimus felicitatē esse optimū
humanū bonū: sed inter ea que nō sunt de substā-
tia humana. substātia eī humana est felicitabilis
non felicitas. ¶ Ad illam rōnē que arguit de sen-
su et ei⁹ opatione. dicendū est q̄ h̄z in bona ordina-
tione cōgregatū ex dño et seruo sit pfectus z me-
lius dño seorsum sumpto saltē extēsiue licet nō

forte intēsiue tamē nō est nobilior opatio in qua
dñs indiget. p̄cipare seruo q̄ illa que est p̄pria
dño. imo opationes cōes domino z seruo ordinā-
tur finaliter ad illā que est p̄pria dño. tanq̄ ad no-
biliorē et excellentiorē congregatū autē ex aīa
et corpore congregatū ex dño z seruo ergo opera-
tiones p̄prie dño scz anime. cuiusmodi sunt act⁹
intelligendi et volendi sunt nobiliores q̄ opera-
tiones cōiunctis scz sensus vel appetit⁹ sensuius.
Idec de questione zc.

Laus deo.

¶ Huc vsq̄ pducte sunt q̄stiones Buridani mo-
rales. robuitioz etati. p̄cipue p̄legēde. quas Egi-
dius Delfus socius Sorbonicus: atq̄ in sacris
litteris doctor formatus. cū annotatiōib⁹ in mer-
gine adiectis. emēdatus imp̄mū curauit. Anno
incarnationis dñice. m. cccc. xlii. vicesi-
ma sexta die mensis Martij.

Egidius Delfus ad scientie
moralis sectatores.

¶ Pagina doctorū quod habet diuersa p̄ orbem
vixibus egregiū: disputat iste liber.
Idec tibi p̄cipue formanda virilior etas.
Elige de cumulo/que tibi cūq̄ placent
Oratio z mentē magni laudato magistri.
Et studium feruens/ z sacra dicta proba
Iuuenes que te felicem reddere possint.
Iubentus: si non tu tibi deesse velis.
Cum memor extolles Buridani scripta colendi
Que studiosorum pectora docta fouent.